

विमोहको इच्छा मर मलाई भन्थो तुमबाट सफाई, म आफ्नो उद्योगले तिन सक्तिन॥२२॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां हाविमोऽध्यायः॥३२॥

(रासलीला) श्रीशुक्देव मन्दच्छन्-हे राजन् ! भगवान्का मधुर कुरा सुनेर गोपिनीहरूको विरहजनित गाथ हराएर गयो र तिनको अङ्गसङ्ग भइदिनाले ती मधै सफल-मनोरथ हुन गए ॥१॥ अर्जुन त्यहाँ श्रीकृष्णले परम प्रसन्न, अनुगत र परस्पर पासुराम। पासुरा जोरैर ती श्रीरत्नहरूमिल रामकीटा आरम्भ गरे ॥२॥ गोपिनीहरूको मण्डलले सुशोभित रासोत्सवको आरम्भ गर्यो । ती श्रीहरूमध्ये दूध-दूधका माझमा एकैछ पांगेरवर भगवान् कृष्ण तिनको घाँटीमा हात हालेर उभिए । त्यस बेला सबै श्रीहरूले उनलाई आफ्नै नजीक ठाने ॥३॥ त्यस बेला रासोत्सव हेर्नैर। लागि आफ्ना पत्नीसहित आएका अत्यन्त उत्सुक देवगणमा अगणित विमानहरूले भाग आकाशमण्डल भरियो ॥४॥ तत्काल हुन्दुमीहरूको गङ्ग-गङ्ग पवनको साथै आकाशबाट पुष्पहरूको वर्षा हुन लाग्यो र गन्धर्वगण आफ्नी प्रियाहरू सहित कृष्णको पवित्र यश-गान गर्नलगे ॥५॥ यता त्यस रास-मण्डलमा आफ्ना प्रियतममित

व्रतैः ॥ श्रीरत्नैरन्वितः प्रीतैरन्योन्यावदबाहुभिः॥२॥ रासोत्सवः सम्प्रवृत्तो गोपीमण्डलमण्डितः ॥ योगेश्वरेण कृष्णेन तासां मध्ये द्वयोर्द्वयोः ॥ प्रविष्टेन गृहीतानां कण्ठे स्वनिकटं श्रियः ॥३॥ यं मन्येरन्नभस्तावद्रिमानशतसंकुलम् ॥ दिवौकसां सदारणामौत्सुक्यापहृतात्मनाम् ॥४॥ ततोदुन्दुभ्योनेदुर्निपेतुः पुष्पवृष्टयः ॥ जगुर्गन्धर्वपतयः सस्त्रीकास्तद्यशोऽमलम् ॥५॥ बलयानां नूपुराणां किङ्किणीनां च योषिताम् ॥ सप्रियाणामभूच्छन्दस्तुमुलो राममण्डले ॥६॥ तत्रातिशुशुभे ताभिर्भगवान्देवकीसुतः ॥ मध्ये मणीनां हैमानां महामारकतो यथा ॥७॥ पादन्यासैर्भुजविधुतिभिः सम्मितैर्भूविलासैर्भज्यन्मध्यैश्चलकुचपटैः कुण्डलैर्गण्डलोलैः ॥ स्विद्यन्मुख्यः कवररशनाग्रन्थयः कृष्णवध्वो गायन्त्यस्तं तडित इव ता मेघचक्रे विरेजुः ॥८॥ उच्चैर्जगुर्नृत्यमाना रक्तकण्ठ्यो रतिप्रियाः ॥ कृष्णाभिमर्शमुदिता यद्गतीतेनदमावृतम् ॥९॥ काचित्समं मुकुन्देन स्वरजातीरमिश्रिताः ॥ उन्नित्ये

नृत्य गर्ने गोधाङ्गनाहरूका कृष्ण, पाउजेव र कन्धनीको स-साना पर्ण्टीहरूको सम्मिलित निनाद हुनलाग्यो ॥६॥ ती अजसुन्दरीहरूको माझमा भगवान् देवकीनन्दन सुवर्णमय मणि-हरूको माझमा महामारकतमणि श्री अत्यन्त सुशोभित भए ॥७॥ त्यस बेला उनको मुखमा पत्तीनाका पोषा कुन्दीरहेका थिए र आफ्ना कपाल र कटिको माँडो टन्काएर बाँधेका थिए । सबै कृष्ण-प्रिया गोपिनी भगवान् कृष्णका पवित्र यशोमान गर्दै विधित पद विन्यास, बाहुविधेय, मधुर हास्यप्रसङ्ग भृङ्गटी-विलास, कम्मरको लचक, चञ्चल जञ्जल र मालाहरूका नगाँचे हल्लेन कुण्डलहरूले ती मेघ-मण्डलमा टलिरहेको जिजुली श्री सुशोभित भए ॥८॥ श्री क्रीडासक्त बलकण्ठी गोपिनीहरू श्रीकृष्णको अङ्गसङ्गले आनन्दित भएर नाच्ने ती नर्तकी स्वर्गले मनोहर गायन गर्नलगे । तिनको मुखपुर् गानले समस्त भूमण्डल पुञ्जपानमा भयो ॥९॥ कुनै गोपिनी कृष्णसित यान गर्दै अत्यन्त उच्च स्वरले आलाप लिनलगे । उपरति

॥ प्रेमको अद्भुत गति—बायोले प्रेम नभकिने प्रेमको बान्दै मद्भुत गति छ । आँखामा पट्टीको मोकले सन्-सन् बोके बढाइन्छ । जो अद्भुत गति हुने प्रेम, जोही आँखा देखी जोही आँखाको, जो यही प्रेमको र जोही मोटो परेको आन हुन्छ । हे लोको ! जो प्रेमको आद्भुत भाव आदर हेर-नभको भन्तना हुनाकाय बन्ने सुख-सुखि हराएर जान्छ ।

आलापको भनि भगवान्भन्दा पनि उत्तम र विलक्षण थियो । त्यसले प्रसन्न गएर श्रीकृष्णले 'स्वागत' भनेर प्रशंस गर्नुभयो । त्यही लय समांतर गाउने अन्यत्र पनि प्रचल गइने गर्नुभयो ॥१०॥ कुनै गोपी नाच्यो-नाच्यो बाकी । त्यसका साथीको बङ्गण र कपालको मल्लिकपुष्प लसन्ताभ्यो । भनि उठले गर्मीचै उमिएका सुखीघरको बाँस आगना मुजाले च्याप्यो पक्रिई ॥११॥ अर्को गोपीले आफ्नू काँधमा हाँसेका कमलकुसुम समान मुगन्धित र चन्दन-वर्धित भगवान्का ब्रजहारू खँपी र आनन्दले पुलकित गएर गुम्नै छाँडे ॥ १२ ॥ बाँहिले नाचको कारण हल्लिरहेको कुण्डलहरूको कान्तिले टल्लिरहेको आफ्नू कपोल श्रीकृष्णको कपोलसित दाँसिदिई । अनि भगवान्ले उसको बल्लमा आकुल च्यापेको पान दिनुभयो ॥१३॥ दोरी गोपिनी नूपुर र मेखलाको झनकार गर्दै नाचिरहेकी थिई । त्यो जब वर्ता थियो तब उसले छेउमै स्थित श्रीकृष्णचन्द्रको कन्यापथारी कर-कमल आफ्ना ज्वनहयमा हाँसी ॥१४॥ हे राजन् ! एकमात्र लक्ष्मीका प्रियतम भगवान् कृष्णलाई एकान्तहृष्या पाएर गोपिनीहरू, बसका पाँटी उनको ब्रजपाशमा बाँधिपछि, भगवान्का मुगन्धित

पूजिता तेन प्रीयता साधु साध्विति ॥ तदेव ध्रुवमुन्नित्ये तस्यै मानं बहदात् ॥१०॥ काचिद्वासपरिश्रान्ता पार्श्वस्यस्य गदाभुतः ॥ जग्राह ब्राह्मना स्कन्धं श्लथद्वल्यमल्लिका ॥ ११ ॥ तत्रैकांमगतं ब्राह्म कृष्णस्योत्पलसौरभम् ॥ चन्दनालितमाघ्राय हृष्टोमा चुचुम्ब ह ॥ १२ ॥ कस्याश्चिन्ना-
व्यविक्षितकुण्डलविषमण्डितम् ॥ गण्डं गण्डे सन्दधत्या अदात्ताम्बूलचर्चितम् ॥ १३ ॥ नृत्यन्ती गायती काचित्कृज्जन्तूपुरमेखला ॥ पार्श्वस्थान्यु-
तहस्ताब्जं शान्ताब्धास्तनयोः शिवम् ॥ १४ ॥ गोप्यो लब्ध्वाऽच्युतं कान्तं श्रिय एकान्तवत्सलम् ॥ गृहीतकण्ठ्यस्तदोभ्यां गायन्त्यगतं विजहरे ॥ १५ ॥ कर्णात्पलालकविटङ्ककपोलधर्मवक्त्रधियो बलयनूपुरधोपवाधेः ॥ गोप्यः समं भगवता ननृतुः स्वकेशस्तस्रजो भ्रमरगायकरामगोष्ठ्याम् ॥ १६ ॥ एवं परिष्वङ्गकराभिमर्शस्निग्धेष्वेणोदामविलासहासैः ॥ रमे रमेशो ब्रजमुन्दरीभिर्मय्याभक्तः स्वप्रतिविम्बप्रमः ॥ १७ ॥ तर्दगमंगप्रमु-
दाकुलेन्द्रियाः केशान्दृक्कलं कुचपट्टिकां वा ॥ नाञ्जः प्रतिच्योदुमलं ब्रजस्त्रियो विस्सतमालाभरणाः कुसुद्रह ॥ १८ ॥ कृष्णविब्रीडितं वीच्य

छेदिसित रमण गर्नछाले ॥१५॥ जानमा कमल-कुसुम, जलकापलीले अलंकृत कपोल र पसीनाका थोपाले सुशोभित हुन हुने ती गोपिनी-भ्रमर नै जसमा गायक थिए-त्यो राम-
मण्डलमा आफ्ना बङ्गण र नुपूरुपी नाजाहरूको शब्द गर्दै भगवान्सित नृत्य गर्न थाले । त्यस राखर तिनका केशपाशमा मिउरेका पुष्पका मालाहरू टुक्रा-टुक्रा भएर छरिदथे ॥१६॥ जस्तै बालक आफ्नू छायासित स्वयं खेल्दछ, त्यस्तै नै रमारमण भगवान् कृष्णले आलङ्कन, अङ्गस्पर्श, प्रणय-कटाक्ष र मनोहर हुतकान छर्दै ब्रज-रमणीहरूसित रमण गरे ॥१७॥ हे कुसुमन्दन ! भगवान्को अङ्गस्पर्शजनित आनन्द र प्रसङ्ग अश्रीवर्णको प्राप्तिपक्ष इन्द्रियहरू विह्वल भइदिनाले गर्दा जसका पुष्पहार र छरिरका वस्त्र-आभूषण अस्त-

१-धीनको लक्ष्य-धीनको लक्ष्य हुनुपर्दछ-भगवान्का चरणको प्राप्ति र पसैछाई परेर पुकसार्थ मञ्जुवर्द्ध । बहि पनि पुकसार्थ र प्राप्त गर्ने योग्य पदार्थ छन् । ती सबै तत्त्व ज्ञाने बालका छन् । जसमम दो गिबय
हेन कि भगवान्छाई प्राप्त गर्नु नै परम पुकसार्थ हो, तथा यही धीनको चरम लक्ष्य हो, तबसम्म मृत्यु कही पनि छान्ति पाउन सक्दैन । २-भगवान्का चरण प्राप्त गर्ने अनन्य आकाङ्क्षा नै धीनको चरम ध्येय हो ।
भगवान्को गर्वित अर्चको छ, तर उनका चरणमात्र प्राप्त गर्ने आकाङ्क्षा सधैं गुर्जित छ । ३-भगवान्छाई जाने इच्छा हुनुपर्दछ भन्ने गर्ने, उनका चरणको साक्षात् प्रक्षण गर्ने । हासो काम भगवान्छाई जाने होइन, प्राप्त गर्ने हो । यो प्राप्त हुन सक्दैन, उनका चरणको रूपले । कुनै हलो राजछाई मात्र पान्नाले केही होन सक्दैन, तर यदि उचित मैत्री भए तब सम्भव छ । यही गरी धी हेरन तर्क र तालिक भगवान्छाई जाने इच्छा गर्नुपर्छ,

व्यस्त भइसकेका थिए, ती श्रजवालाहरू आफ्ना केश-वन्धन, दुकूल र केशुकीलाई पनि स्थाहारिहेका थिएनन् ॥१८॥ भगवान्को रामकीडा देखेर आकाशमा सुरमुन्त्रीहरू कामातुरा भएर मोहित भए र ब्रह्मण समेत चकित पन्थमा कामार्दित हुनगए ॥१९॥ यद्यपि भगवान् आत्माराम थिए, तापनि त्यहाँ उति सोपिनी थिए, त्यतिनै रूपधारण गरेर उनले लीलाार्थ र तिनीहरूको साथमा रमण गरे । त्यसपछि हे रात ! अत्यन्त विहार गर्नाले थाकेका ती गोपाङ्गवाहरूका मुख करुणाभाक कृष्णले प्रेमपूर्वक आफ्नो शान्तिदायक परकमलेले पुतिविण ॥२०॥॥२१॥ भगवान्को मखसपराते आनन्दित गोपिनीगण आफ्ना टक्केले सुवर्ण-कुण्डल र बटारिएका अलकवली युक्त कान्तिमण्डित कपोलको शोभा र सुमधुर सुसुकानमयी

सुमहुः खेचरस्त्रियः ॥ कामार्दितः शराङ्गश्च सगणो विस्मितोऽभवत् ॥ १६ ॥ कृत्वा तावन्तमात्मानं याशतीगोपयोधितः ॥ रेमे स भगवांस्ताभि-
रात्मारामोऽपि लीलया ॥ २० ॥ तामामतिविहारेण श्रान्तानां वदनानि सः ॥ श्राश्रुजलकणः प्रेम्णा शन्तमेनाङ्ग पाणिना ॥ २१ ॥ गोप्यः
स्फुरत्पुरटकुण्डलकुन्तलविङ्गण्डश्रिया सुधितहासनिरीक्षणल ॥ मार्त दधत्य ऋषभस्य जगुः कृतानि पुण्यानि तत्कररुहस्यार्थप्रमोदाः ॥ २२ ॥
ताभिर्युतः श्रममपोहितुमङ्गसङ्गृह्यष्टसजः सकुचकुङ्कुमरञ्जितायाः ॥ गन्धर्वपालिभिरनुद्रुत आविश्रद्धाः श्रान्तो गजीभिरभ्राडिव भिन्नसेतुः ॥ २३ ॥
सोऽभ्यस्यत् युवतिभिः परिपिच्यमानः प्रेम्णेशितः प्रहसतीभिरितस्ततोऽङ्ग ॥ वैमानिकैः कुसुमवर्षिभिरीड्यमानो रेमे स्वयं स्वरतिरत्र गजेन्द्रलीलः

दहिले सम्मानित गर्दै ती नरथेष्टका परम पवित्र लीलाहरूको गान गर्नेलागे ॥२२॥ तदनन्तर जगै थाकेको गजराज आफ्नो मनपरेकी देईदित जलमा पसेर जलनिहाए गर्दैछ, त्यसै गरी लोक र वेदको मर्यादा भङ्ग पारी भगवान् आफ्नै थकाई मार्नेको निमित्त ती कामिनीहरूसित जलक्रीडा गर्नेछा लायि थपुनाको जलमा बगे । त्यस वखत गोपिनीका ऋङ्गसंगले मलिएको र उनका कुचकुङ्कुमले रञ्जित वनमालामा हुने भएर गन्धर्वराज र गुज्जर गर्दै तिनको पछिलागे ॥२३॥ हे राजन् ! जलमा पुगेपछि स्वै जलवादायक

तिनी होत केही लाग्दैन । अतः भगवान्लाई आफ्नो र हृदयमा प्रवेशगर्नेको निमित्त हुन्का जेजुर भजनमा आश्रयपूर्वक । भजन गनाउँदा हाम्रो निमित्त भै आन्त आश्रयक हुन्छ, त्यो भगवान् स्वयं कान्तिगुण र त्यही आन्त कान्ति कान्ति हो । —दुख के हो ? भगवान्को परमात्मन् स्वकयमा विभक्त नहुनु र संसारमा पुत्र पदार्थमा छलको लोभले आसक्त हुनु । १-जो भगवान्को छ, जो भगवान्को अहसकेको छ, बल्लभार्द उनको साथ नोपा आधार छ, बस्ती बालक, बुद्ध, पशु-पक्षी जो भए पनि ती सबैको नार भगवान्मा रहन्छ । तिनलाई कसिले र कुन पैसा के चाहिन्छ, त्यसको बाँच भगवान् नै गर्दछन् । २-जसले श्रीकृष्णका शरणको सर्वोपायलेका उन, तिनको त हुने छैन, बल्लभार्द यो निश्चय अहसकेको छ कि बेरै लामो समयपछि श्रीकृष्णका चरणको शर्य प्राप्त हुन्छ, तिनमा पनि विपद्-विषको प्रभाव पर्ने सक्छैन । बल्लभार्द भगवान्को चरणको नहुको दुखा पनि प्राप्त गर्नु अथवा हुनेछ, उनमा भगतको विष न्यात हुन सक्छैन । ३-जति अनन्तर छन्द, तिनमा भगवान् परबस छैनन्, स्ववक्त छन्द, तर जो श्रीकृष्णबल्लभमा ती स्वभन परबस छन्, अर्थात् आफ्ना र्श मोहको यथामा रहन्छन् र उनले नै भन्दछन्, त्यही गर्दछन् । ४-जो सयैलाई आकर्षित पाछै, कतिभन्दा भने श्रीकृष्ण हुन्छन्को थिएनार्द पनि होस्, त्यसको नाम हो 'कृष्ण' । भगवान् कृष्ण बस्ने छन् । बस्ने उनको बोधा नाम हो 'आत्मा' । गुणाकर्षी । उनका गुण नै बला छन् । ती आत्माराम महापुरुषहरूलाई पनि बरैछ प्रेम गर्नुको निमित्त बाध्य पारिदिन्छ । 'आत्मारामायण कुराको निश्चय अत्यन्तको । कुर्वन्मदैदुर्गी भक्तिमयै भूतपुनो दधि ।' १-पक्षी आकाशमा उड्छ, बल्लभार्द पिंशना हुने निकै राम्रो लाग्छ, तर बल्लभार्द बलाउने कसरी ! जो बल्लभार्द बस्ने छुट्टि बाबुछन्द, किनीकहाँ गह्वर मार्नेमा गरियो भने त्यसलाई बलाउनुमा सक्छन् । पावन लोभको । यही प्रकार भगवान्का भिन्नभावार्द, प्रेमी अत्यन्तको सदायः भिन्न श्रीकृष्णका पाठको पैसा गर्ने कसिलो पालन भवित्तु ।

वारीतरवाट प्रणय-कटाक्ष बर्दे बेसी हाँस्ते वनधान्यापि पानीको प्रहार गर्नेलागे र विमानमा बसेका देवगण पुष्पवर्षा गरेर उनको स्तुति गर्नेलागे । पसरी तबहाँ स्वयं आत्माताम प्रभावानले यीठा गजराज समान जलक्रीडा गरे ॥ २४ ॥ अनि पुनर्ती पण्डल र भ्रमरहरूले घेरिएका श्रीहरि जहाँ सबैतिर जल र स्थल पुष्पहरूको बासनाले सुवासित वायु चल्दै थियो, यद्युनातटको त्यो रमणीय उपवनमा पसरी हुन्न लागे, जसरी मधु बगाउने हापी होईहरूका समूहसित हुन्दछ ॥ २५ ॥ हे राजन् ! चन्द्रमाको चन्द्रिकाको चर्चित र काव्य रसित शरत्कालीन सामग्रीहरूले सम्पन्न ती रात्रिहरूमा सत्यसङ्कल्प र अस्वस्तिवीर्य प्रचले आफ्नी अनुचरी ललनाहरूसित विहार गरे ॥ २६ ॥ वति कथा सुनेर राजा परीक्षितले सोचे—हे भगवन् ! जन्मवति कृष्ण धर्मको स्थापना र अवर्मको नाश गर्नका लागि नै पूर्ण गर्छले अवतीर्ण भए ॥ २७ ॥ अनि धर्ममार्पादाका वक्ता, रचयिता र रक्षक भएर पनि उनले परस्त्री-गमन जस्ता धर्म-विरुद्ध कार्य कसरी गरे ? ॥ २८ ॥ कृष्ण भगवान् पूर्णकाम भएर पनि त्यस्तो निन्दनीय कामनामा किन प्रवृत्त भए, यसको आश्रय मैले बुझ्न सकिन । हे

॥ २४ ॥ ततश्च कृष्णोपवने जलस्थलप्रसूनगन्धानिलजुष्टदिकटे ॥ चचार मृङ्गप्रमदागणावृतो यथा मदच्युद्धिरदः करेणुभिः ॥ २५ ॥ एवं शशाङ्कशुविराजिता निशाः स सत्यकामोऽनुरतावलागणः ॥ सिपेव आत्मन्यवरुद्धमौरतः सर्वा शरत्काव्यकारमाश्रयाः ॥ २६ ॥ राजोवाच ॥ संस्थापनाय धर्मस्य प्रशमायेतरस्य च ॥ अवतीर्णो हि भगवानंशेन जगदीश्वरः ॥ २७ ॥ स कथं धर्मसेतूनां वक्ता कर्ताऽभिरक्षिता ॥ प्रतीपमाच-
रद्वह्न्यपरदारभिमर्शनम् ॥ २८ ॥ आपकामो यदुपतिः कृतवान्वे जुगुप्सितम् ॥ किमभिप्राय एतं नः सशयं छिन्धि सुव्रत ॥ २९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ धर्मव्यतिक्रमो दृष्ट ईश्वराणां च साहसम् ॥ तेजीयसां न दोषाय बह्वैः सर्वभुजो यथा ॥ ३० ॥ नैतत्समाचरेज्जातु मनसाऽपि हानीश्वरः ॥ विनश्यत्याचस्मौध्वाद्यथा रुद्रोऽन्विजं विपम् ॥ ३१ ॥ ईश्वराणां वचः सत्यं तथैवाचरितं क्वचित् ॥ तेषां यत्स्ववचोयुक्तं बुद्धिमांस्तत्समाचरेत् ॥ ३२ ॥ कुरालाचरितेनैषामिह स्वार्थो न विद्यते ॥ विपर्ययेण वाऽनर्थो निरहंकारिणां प्रभो ॥ ३३ ॥ किमुताखिलसत्त्वानां तिर्यहमर्त्यदिवौकस्याम् ॥ ईशितुश्चेतितव्यानां कुरालाकुरालान्वयः ॥ ३४ ॥ यत्पादपङ्कजपरागनिपेतृसा योगप्रभावविधुताखिलकर्मबन्धाः ॥ स्वैरं चरन्ति मुनयोऽपि न

गुप्त ॥ तहाँ मेरो यो सन्देह भेटिदिनुस् ॥ २९ ॥ श्रीशुकदेवले भने—हे राजन् ! कहिले काहीँ पुरुषद्वारा धर्मको उल्लङ्घन गरेर पनि हठपूर्वक साहसका काम भएका देखिन्छन्, तर त्यसले ती तेजस्वीलाई कुनै दोष लाग्दैन । जस्तै—सधैँ बन्तु अक्षय बनें अग्नि जसत्पदार्थका गुञ्ज-दोषले दूषित हुँदैन ॥ ३० ॥ जो व्यक्ति जसमर्थ छन् तिनले त्यस्तो आचरण मनले पनि गर्नुहुँदैन । यदि कोही बृद्धताले त्यस्तो आचरण गर्दछ भने त्यो नष्ट हुनेछ । जस्तै—समुद्रबाट उत्पन्न विष छिपले पिउनु मर्त्यो, त्यस्तै शिवको अनुकरण गर्ने व्यक्ति नष्ट भएर जान्छ ॥ ३१ ॥ ईश्वरका वचन सत्य हुन्छन् । जतएव तिवैको पालन गर्नुपर्छ । कहीं कहीं तिनका आचरण पनि अनु-
करणमा हुन्छन् । अनः उनको जुन आचरण उनीको उपदेशको अनुकूल छ, बुद्धिमान पुरुष त्यसैको अनुकरण गर्छ ॥ ३२ ॥ हे राजन् ! गबर्दीन समर्थ पुरुषका शुभ उपायमा उनको उपायमा उनको कुनै आफ्नो स्वार्थ हुँदैन । अतः अशुभ कर्मले उनको कुनै हानि भएवा अनर्थ पनि हुँदैन ॥ ३३ ॥ जस ईश्वरको शुभाशुभ कर्मले कुनै हानि पुग्छ

तब तिर्यक् भुजुष्य र देवता आदि समस्त जीवका एकमात्र सर्वेश्वर श्रीहरिको कुनै शुभाशुभ कर्मले हानि वा लाभ कमरी हुन सक्तछ ? ॥ ३४ ॥ बसको चरण कमलको भूमी सेवनले तब भक्तजन र योगसाधनको प्रभावशाली समस्त कर्मबन्धनबाट मुक्त योगीजन सर्व शक्तिका निवेष्टकणी बन्धनबाट मुक्त भएर स्वच्छन्द हुन्छन्, अनि ती स्वच्छाशरीरधारी श्रीकृष्णलाई कमरी कुनै कर्मबन्धनले बाँध्नसक्तछ ॥ ३५ ॥ जुन गोपिनी, तिनका पति र सबै देवधारीको अन्तःकरणमा विराजमान थिए, ती सर्वशक्ती भगवान्‌ले नै लीलाभय शरीर धारण गरेर संसारमा अवतार लिएका थिए ॥ ३६ ॥ भगवान् जीवहरूमा कृपा गर्नेका लागि नै भजुष्यरूप-धारण गरेर यस्त-यस्ता लीला गर्दछन् कि तिनको स्मरण गरेर भक्तिमा प्रवृत्त भएर भगवत्परायण हुने गर्दछन् ॥ ३७ ॥ उदा प्रथमा भगवान्‌को मायाले मोहित भएर ब्रजवासीहरूले आफूफना श्रीहरूलाई परानै भएका ठाने र भगवान् कृष्णको लक्ष्मण केही पनि आफ्नै मनमा दुर्भावना आउन दिदैनन् ॥ ३८ ॥ ब्राह्ममुहूर्त भएपछि ब्रह्मको आज्ञा पाएर उनको प्रिया गोपकन्याहरू इच्छा नभए पनि आफूफना घर हिँडे ॥ ३९ ॥ जो पैर्षदाश्री पुरुष ब्रजवासीहरू

शुद्धमानास्तस्येच्छयाऽऽत्तवपुषः कुत एव बन्धः ॥ ३५ ॥ गोपीनां तत्पतीनां च सर्वेषामेव देहिनाम् ॥ योऽन्तश्चरति सोऽप्यश्वः क्रीडनेनेह देहभाके ॥ ३६ ॥ अनुग्रहाय मृतानां मातुष देहमास्थितः ॥ भजते तादृशीः क्रीडा या श्रुत्वा तत्परो भवेत् ॥ ३७ ॥ नासूयन्बलं कृष्णाय मोहितास्तस्य मायया ॥ मन्यमानाः स्वपार्श्वस्थान्स्वान्स्वान्दारात् ब्रजौकसः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मरात्र उपावृत्ते वासुदेवानुमोदिताः ॥ अनिच्छन्त्यो ययुर्गोप्यः स्वगृहाः नभगवत्प्रियाः ॥ ३९ ॥ विक्रीडितं ब्रजवधूभिरीदं च विष्णोः श्रद्धान्वितोऽनुभृणुयादथ वर्णयेद्यः ॥ भक्ति परां भगवति प्रतिलभ्य कामं हद्रोग-माश्वपहिनोत्पचिरेण भीरः ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे रासकीर्तनवर्णनं नाम त्रयविंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ एकदा देवयात्रायां गोपाला जातकौतुकाः ॥ अनोभिरनदुद्युक्तैः प्रययुस्तेऽविकावनम् ॥ १ ॥ तत्र स्नात्वा सरस्वत्यां देवं पशुपतिं विभुम् ॥ आनर्चुरहर्षेर्भक्त्या देवीं च नृपतेऽम्बिकायाम् ॥ २ ॥ गावो हिरण्यं वासांसि मधु मध्वन्नमाहताः ॥ ब्राह्मणेभ्यो ददुः सर्वं देवो नः प्रीयता-मिति ॥ ३ ॥ उपुःसरस्वतीतीरे जलं प्राश्य धृतव्रताः ॥ रजनीं तां महाभागा नन्दसुनन्दकादयः ॥ ४ ॥ कश्चिन्महानहिस्तस्मिन्निपिनेऽतिबुभुक्षितः ॥ यदृच्छयाऽऽगतो नन्दं शयानमुरगोऽग्रसीत् ॥ ५ ॥ स चुक्रोशाहिना प्रस्तः कृष्ण कृष्ण महानयम् ॥ सपौ मां प्रसते तात प्रपन्नं परिमोचय ॥ ६ ॥ तस्य

सित गरिणको भगवान् कृष्णको रासलीलाको कथा भद्रापूर्वक वारम्बार सुन्छन् वा भन्दछन् श्री श्रीय भगवान्‌को परामर्श प्राप्त गरेर हृदयका रोगरूपी कामविकारलाई काल्नेछन् ॥ १ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे पंचमोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

(सुदर्शनको उद्धार र शङ्खचूड बध) श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! एक दिन देवयात्राको प्रसंगमा सबै गोप हुँदा उत्साहले गोक पादामा बसेर अम्बिका-वनमा गए ॥ १ ॥ त्यहाँ भरस्वती नदीमा स्नान गरेर तिनले अनेक घण्टा सामग्रीले शिवको र यम्बिकादेवीको हुँदा भक्तिले पूजा गरे ॥ २ ॥ अनि 'देवाधिदेव शिव इामीमित प्रसन्न होउन्' यस कामनाले तिनले आदरसाध गरे गाई सुवर्ण, वस्त्र, मधु र मीठा अन्न ब्राह्मणलाई दान दिए ॥ ३ ॥ त्यो रात पत्नी पितृ नन्द र सुनन्द आदि गोपगण त्यही सरस्वतीको तटमा

उपवास भरे बसे । तबसे कैला तबो वनमा यौटा भोको अर्धिर जाएर मुतेका नन्दजीलाई समातेर नित्यलाम्यो ॥४॥५॥ आपुलाई सपेले विन लामेको ज्ञानेर नन्दजी भयभीत भई बराउन लागे—'हे कृष्ण ! हेर, यो महासर्प मलाई बिल्न सवार छ । बाबु ! खरणागत लाई यत्न बङ्कटबाट छुटाऊ ।' ॥ ६ ॥ नन्दीजीले झगएको सुनेर सबै शोष सहमा उठेर उभिए । नन्दलाई अशिक्षाकारको हुलमा देखेर ती निकै आश्रित र सपलाई बन्दो अमुन्दोले पोहनलामे ॥ ७ ॥ तर त्यो अमुन्दोले दम्भ मगर पनि त्यस बृजहले नन्दजीलाई छाडेन । त्यतिमै यदुपति कृष्ण त्यहाँ पुगेर त्यसलाई आफ्ना पाउले छोडिए ॥ ८ ॥ श्रीकृष्णको खरण-स्पर्श हुनासाथ त्यसका सबै व्युभ नष्ट मगर मगर उठले दुस्सत सप-खरीर त्यागेर विद्याधरद्वारा इन्दित सुन्दर रूप प्राप्त गर्‍यो ॥ ९ ॥ उसको प्ररीर दिव्य तेजले टस्किरहेको थियो र उसको घाँटीमा सुवर्णको माला थियो । उमलाई अन्यन्त विनयकर्षक उभिएको देखेर भगवान्ले सोझुमयो—॥१०॥ विमो को हो ? विमो दिव्य देह निकै राम्रो देखिरहेछ । विमो त अद्भुत तेजस्वी देखिँदैछौ । अनि विमोलाई यो निन्दित गति अर्थात् सपयोनि

चाकन्दित श्रुत्वा गोपालाः सहसोत्थिताः ॥ प्रस्तं च दृष्ट्वा विभ्रान्ताः सर्पं विव्यधुरुल्मुकैः ॥ ७ ॥ अलातेर्दहमानोऽपि नामुक्षतमुरङ्गमः ॥ तमसृ-
शत्पदाभ्येत्य भगवान्मात्वतां पतिः ॥ ८ ॥ स वै भगवतः श्रीमत्पादस्पर्शहताशुभः ॥ भजे सर्पवपुर्हित्वा रूपं विद्याधराचितम् ॥ ९ ॥ तमपृच्छ-
दूषीकेशः प्रणतं समुपस्थितम् ॥ दीप्यमानेन वपुषा पुरुषं हेममालिनम् ॥ १० ॥ को भवान्परया लक्ष्म्या रोचतेऽमुमुक्षुदर्शनः ॥ क्वं मुमुक्षुपितामेतां
गतिं वा प्रापितोऽजराः ॥ ११ ॥ सर्प उवाच ॥ अहं विद्याधरः कश्चित्सुदर्शन इति श्रुतः ॥ श्रिया स्वरूपमम्पत्या विमानेतावरं दिशः ॥ १२ ॥
ऋषीन्विरूपानाङ्गिरसः प्राहसं रूपदपितः ॥ तेरिमां प्रापितो योनिं प्रलब्धैः स्वेन पाप्मना ॥ १३ ॥ शापो मेऽनुग्रहायैव कृतस्तेः कर्तृणात्मभिः ॥
यदहं लोकगुरुणा पदा स्पृष्टो हताशुभः ॥ १४ ॥ तं त्वाऽहं भवभीतानां प्रपन्नानां भयापहम् ॥ आपृच्छे रापनिर्मुक्तः पादस्पर्शादमीवहम् ॥ १५ ॥
प्रपन्नोऽस्मि महायोगिन्महापुरुष सत्यते ॥ अनुजानीहि मां देव सर्वलोकेश्वरेश्वर ॥ १६ ॥ ब्रह्मदण्डाद्भिमुक्तोऽहं सद्यस्तेऽभ्युत दर्शनात् ॥ यन्नाम
गृह्णन्खिलाऽश्रोतृनात्मानमेव च ॥ सद्यः पुनाति किं भूयस्तस्य स्पृष्टः पदा हि ते ॥ १७ ॥ इत्यनुज्ञाप्य दाराहं परिक्रम्याभिवन्द्य च ॥ सुदर्शनां

कसरी प्राप्त भयो ? ॥११॥ सपेले मन्यो—म सुदर्शन नामको यौटा प्रख्यात विद्याधर थिएँ । त्यस कैला कान्ति र रूप-लम्पतिले सम्पन्न मगर म इच्छित ध्यानमा हुन्दथे ॥१२॥ म आफ्नो सौन्दर्य-मदले उन्मत्त थिएँ । अतः एक दिन बाटोमा अङ्गिरा वंशका कुरूप मुनिद्वयलाई देखेर म हाँसलामें । मेरो त्यस कर्मले कृपित श्री मुनिगणले मलाई आश दिएर यो अधम योनिमा पठाएदिए ॥१३॥ सत्य कुरा के भने, ती दारुणिक हुनिजनले ममाथि कृपा गर्नेको निम्ति नै आप दिएका थिए । त्यसैको प्रभावले आज इजुरको खरण-स्पर्श प्राप्त भएको छ र मेरो सबै पाप निस्कारिए ॥१४॥ इजुर संसारका भयभीत आफ्ना भक्तहरूको भय नाश गरिदिनु हुन्छ । हे प्रभो ! इजुरको खरण-स्पर्शले आपमुक्त मगर अब म आफ्नो लोभमा जाने-आहा पाउँ ॥१५॥ हे महायोगिन् ! हे परमपुरुष ! हे सज्जनका स्वामी ! हे लोकेश्वर ! म इजुरको खरणमा छु, जाने आहा पाउँ ॥१६॥ हे अमुमुक्षु ! म इजुरको दर्शन पाउनमात्र ती ब्राह्मणहरूको आपपाद मुक्त भएँ । जसको नामोच्चारण गर्नाले प्राणी ओतासहित आपुलाई पवित्र पारिलिन्छ भने साक्षात् उर्न परमेस्वरमा

करन-स्पर्श करपछि मेरो बाप युक्त हुनु कुन ठूलो कुरा हो ? ॥१७॥ यस प्रकार स्तुति गरेर ती दयाधामको आशा बाई उनको प्रदक्षिणा गरेर सुदर्शनले प्रणाम गरे र तत्काल स्वर्गलोको गए । उता नन्दजी पनि यो ठूलो लड्डुबाट मुक्त भए ॥ १८ ॥ श्रीशुकदेव भन्नुहुन्छ-हे राजन् ! भगवान् कृष्णको यस्तो अनुभूत प्रभाव देखेर ती ब्रजवासीहरूलाई आश्चर्य भयो र ती आफ्नू पात्रा समाप्त गरेर भगवानका बायाँ माथि भर्दै केरि ब्रजमा फर्के ॥ १९ ॥ एक दिनको कुरा हो, भगवान् कृष्ण र अद्भुत पराक्रमी बलराम रात्रिको बेलामा ब्रजका सुन्दरीहरूसित वन-विहार गर्दै थिए ॥ २० ॥ त्यस बेला उनमा अनुराग राख्ने ब्रजवाला भट्टर स्वरले उनको गुणगान गर्दै थिए । ती दुवै भाई राजा अलङ्कार, मनोहर माला र मफा बस्त्र पहिरेका थिए र तिनका बज्र सुगन्धित चन्दनले-पन्थित थिए ॥ २१ ॥ अलि जसमा तारामण मुद्रित चन्द्रमा उदाएका थिए र जो मनिलकाको बास्नाले उन्मत्त भ्रमरगण र कुमुद कुसुमको सुगन्धले सुवासित वायुले युक्त थियो, त्यस रात्रिको प्रथम प्रहरको आदर गर्दै दुवै भाई संसारका सप्त प्राणीको

दिवं यातः कृन्द्धान्नन्दश्च मोचितः ॥ १८ ॥ निशाम्य कृष्णस्य तदात्मवैभवं ब्रजौकसो विस्मितचेतसस्ततः ॥ समाप्य तस्मिन्नियमं पुनर्व्रजं नृपा ययुस्तत्कथयन्त आहताः ॥ १९ ॥ कदाचिदथ गोविन्दो रामश्चाद्भुतविक्रमः ॥ विजहत्तुर्वने रात्र्यां मध्यगो ब्रजयोषिताम् ॥ २० ॥ उपगीयमानौ ललितं स्त्रीजनैर्वद्भूमौहृदैः ॥ स्वलंकृतानुलिप्ताङ्गौ सखिणौ विरजोऽम्बरौ ॥ २१ ॥ निशामुखं मानयन्तानुदितोडुपतारकम् ॥ मल्लिकागन्धमत्तानुलिजुष्टं कुमुदवायुना ॥ २२ ॥ जगतः सर्वभूतानां मनः श्रवणमङ्गलम् ॥ तौ कल्पयन्तौ युगपत्स्वरमण्डलमूर्च्छितम् ॥ २३ ॥ गोप्यस्तदुगीतमाकर्ण्य मूर्च्छिता नाविदन्तृप ॥ संसददुक्कलमात्मानं सस्तकेशसृजं ततः ॥ २४ ॥ एवं विप्रौडतोः स्वेन गायतोः सम्प्रमत्तवत् ॥ शङ्खचूड इति रुपातो धन-दानुक्तोऽभ्यगात् ॥ २५ ॥ तयोर्निरीक्षतो राजंस्तत्रार्थं प्रमदाजनम् ॥ कोशन्तं कालयामास दिश्युदीच्यामराक्षितः ॥ २६ ॥ कोशन्तं कृष्णरमेति विलोक्य स्वपरिग्रहम् ॥ यथा गा दम्पुना श्रस्ता धातरावन्वभावताम् ॥ २७ ॥ मा भेद्येत्यभयारावो शालपस्तौ तरश्चिनौ ॥ ओसदनुस्तं तरसा त्वरितं गुह्यकाधमम् ॥ २८ ॥ स वीक्ष्य तावनुप्राप्तो कालमृत्युं ह्योद्विजन् ॥ विसृज्य स्त्रीजनं मूढः प्राद्रवजीवितेच्छया ॥ २९ ॥ तमन्वभावदुगोविन्दो

नन र भवणलाई पुनर्लभित पार्ने स्वरको मीठो तानले गीत गाउन लागे ॥ २२ ॥ २३ ॥ हे राजन् ! तिनको मनमोहक गान सुनेर गोपिनीहरू यस प्रकार मोहित भए कि तिनलाई आफ्नू भाइ तल खुल्केको र केशकलावको माला गरेका तथा आफ्नू देहको केही खान रहेन ॥ २४ ॥ जब भगवान् कृष्ण र बलराम यस प्रकार स्वच्छन्दतापूर्वक विहार गर्दै उन्मत्त बायक जै गाउन लागे, त्यस बेला शङ्खचूड नामको योटा विख्यात कुवेरको दूत त्यहाँ आयो ॥ २५ ॥ हे राजन् ! ती दुवै भाईका मामुने नै ताडदा मुखित ब्रजसुन्दरीहरूलाई निःशङ्क भावले वलपूर्वक बोकेर उभर दिशालिँदै आयो । त्यस बेला ती सबै गोपिनी रुनलागे ॥ २६ ॥ हाडदारा दण्डपूर्वक तरिँ लागेभएँ गरी-हरू छैँ आफ्नी प्रियाले 'हा कृष्ण ! हा राम !' भनेर धराएकी देखेर ती दुवै भाई त्यसको पछि-पछि दमुरे ॥ २७ ॥ तिनलाई अग्र पान भनी 'नटराज-नटराज' भनी भन्दै हावमा एकै शालग्रह लिई ठूलो वेगले दमुरेँ त्यो दृष्ट भएकहाँ पुगे ॥ २८ ॥ काल र मृत्यु छैँ भएकुर जो दुवै जना वीर, गोपनी-आफ्नी-आफ्नी-भएर यो

सूद आसियो र आप्णु प्राण-रक्षाका लागि ती छोलाई त्यहाँ छाडेर भाग्यो ॥ २९ ॥ तर बलरामजी तिनको रक्षाका लागि त्यहाँ उभिर, तर कृष्णभट्ट त्यसको शिरको चूडामणि प्राप्त गर्नका लागि रछि-रछि दगुरे ॥ ३० ॥ हे नृप ! अलि पर पुगेर उनले त्यसलाई समाने र एक झुङ्को दिदा, चूडामणि समेत त्यसको शिर पांटीबाट छुटियो ॥ ३१ ॥ यसरी झड्कूचलाई मारेर त्यसको प्रकाशपथ मणि लिई भगवान् फर्किए र सबै छोडेरका समक्ष त्यो दिव्य मणि उनले प्रसन्नतापूर्वक आफ्ना दाजु बलरामजीलाई सुम्पिदिए ॥ ३२ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे 'वासिष्ठी' मापाटीकायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

(पुनर्लगीत) श्रीशुकदेव भन्नुहुन्छ—हे राजन् ! जब भगवान् कृष्ण वनमा गएँ घाउने जान्छे, तर ब्रजका गोपिनीहरूको घन उनैमा जड्किरहन्छ्यो र ती उनका चरित्र गान गर्दै कहिले दिन काट्छे ॥ १ ॥ तः प्रत्ये—'हे सखि ! जब बायाँ हातकैठामा बायाँ गाला राखेर बाँझा मुकुटी नचाउँदै ओठमा राखेको बाँसुरीका प्यालमा कोमल आँखा

यत्र यत्र स धावति ॥ जिहीर्षुस्तच्छिरोरत्नं तस्थौ रक्षन्निग्रयो क्लः ॥ ३० ॥ अविदूर इवाभ्येत्य शिरस्तस्य दुरात्मनः ॥ जहार मुष्टिनेन सहचूडामणिं विभुः ॥ ३१ ॥ शङ्खचूर्दं निहत्यैवं मणिमादाय भास्वरम् ॥ अग्रजायाददात्प्रोत्था पश्यन्तीनां च योषिताम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे शङ्खचूडवधो नाम चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ गोप्यः कृष्णो वनं याते तमनुद्वृतचेतसः ॥ कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो निन्युर्दुःखेन वासरान् ॥ १ ॥ गोप्य ऊचुः ॥ वामबाहुकृतवाम-कपोलो वलितभ्रुरधरापितवेशुम् ॥ कोमलाङ्गुलिभिराश्रितमार्गं गोप्य ईरयति यत्र मुकुन्दः ॥ २ ॥ न्योमयानवनिताः सह सिद्धैर्विस्मितः स्तदुपधार्य सलज्जाः ॥ कममार्गणसमर्पितचित्ताः कश्मलं ययुरपस्मृतनील्यः ॥ ३ ॥ हन्त चित्रमक्लाः शृणुतेद्द हारहास उरसि स्थिरविद्युत् ॥ नन्दसूनुरयमार्तजनानां नर्मदां यद्दि कूजितवेषुः ॥ ४ ॥ वृन्दशो भ्रजवृषा मृगगावो वेषुवाद्यहतचेतस आरात् ॥ दन्तदष्टकक्ला धृतकर्णानिद्रिता लिखतचित्रमिवाम्बु ॥ ५ ॥ बहिर्गस्तक्कधातुपालाशौचदमलपरिवर्हविटम्बः ॥ कर्हिचित्सक्ल आलि स गोपैर्गाः समाह्वयति यत्र मुकुन्दः ॥ ६ ॥ तर्हि भगवतयः सरितो वै तत्पदाम्बु

फिराउँदै बजाउँछन् तर त्यसको मधुर स्वर सुनेर आकाशमा आफ्ना बत्ति सिद्धगणसित विमानमा पक्षेर सिद्धपत्नीहरू कामवाणले विद्र हुनाले सज्जाबद्ध अलिशय विष्मय भएर यस्तो कनेत हुन्थे कि आफ्नो नौबी मुस्कको पनि ज्ञान छुँदैनथ्यो ॥ ३ ॥ हे अक्ला हो ! योटा अर्को लुक्छ पर्ने छुरा सुन-बसको हौसो हारको समान शुभ्र छ र जसको वधःस्थलमा चित्तुली जे पखला लक्ष्मी अक्ल भएर विराजमान रहन्छिन्, ती आर्तजनका आनन्ददाता मन्दनन्दन जब बाँसुरी बजाउँछन् तर परैबाट त्यसको ध्वनिले सुग्ग भएर ब्रजका मोर, गार्द, मृग आदि पशु दाँतले चारो पक्षी, कान उचाली र निद्राए जेँ ओझा भिस्ता चित्रलिखित जेँ उभिरहन्छन् ॥ ४-५ ॥ हे सखी ! जब कहिले मधुरका प्याल, फुलका झुपा, मोर आदि पातहरू र कोमल पल्लवहरूले सजिएर पहलवान जेँ वेष बनाई हावा बलराम र दयावान श्रीकृष्ण अन्य ग्वालहरूसित गाईहरूलाई हाक्छन् तर बाघद्वारा उडाइएको उनको अन्तरज पाउने लोभले यमुनाको गतिमय्य रोकिन्छ, तर ती पनि हामी जस्तै अमागिनी छन्, जो प्रेमवश कामिदेका

शाहु हैं दुर्-चर सरंग उछालेर केरि निखल हुन्छिन् ॥ ६ ॥ ७ ॥ हे सखी हो ! उसका अनुगामी गोर भगवान्का विचित्र चरित्र गान पढ़ेछन्, आदिपुरुष नारायण गमान्
अविचल ऐश्वर्ययुक्त भगवान् कृष्ण जब वनमा हुन्दे गिरि-शिखरमा यनै गार्दलाई बाँसुरी बजाएर डाकछन् तब वनलताहरू र पुष्प र फलका भारले नम्र पन २३
आफूमा विष्णु भगवानको सत्ता प्रकट गर्दै प्रेमले पुलकित भएर महको धारा बगाउन थाल्दछन् ॥ ८ ॥ ९ ॥ झन भगवान्को मन्त्रकमा दर्शनीय तिलक ओमित छ, जो रात्रा
पुरुषमा अष्ट छन्, ती भीकृष्ण जब आफ्नू बाँसुरीमा रहेको वनमालाको सुगन्धयुक्त तुलसीको गीठो मथुले उन्मत्त मनुष्यको उच्च स्वरले गाएरको अनुकूल गानको आत्मा पढे
बंशी बजाउँछन्, त्यस बेला उनको मधुर गीतमा सुगन्ध भएर सरोवरमा बग्ने सारस र हंस आदि पक्षि भगवान्को दर्शनीय आफ्नो आफ्ना व्योला निम्सी मौन धारण गरेर गंयत
नितले उनको उपासना गर्ने लाग्दछन् ॥ १० ॥ ११ ॥ हे सखी हो ! पुष्प र्वाभूषणले जसको अद्भुत शोभा बग्दछ, ती श्याम सुन्दर आफ्ना दाजु बलराम सहित पर्वतमा पाधि

जरजोऽनिलनीतम् ॥ स्पृहयतीर्यमिवावहुपुण्याः प्रेमवेपितभुजाः स्तिमितापः ॥ ७ ॥ अनुचरैः समनुवर्णितवीर्य आदिपूरुष इवाचलभृतिः ॥ वनचरो
गिरितटेषु चरन्तीवेषुनाऽऽह्वयति गाः स यदा हि ॥ ८ ॥ वनलतास्वर आत्मनि विष्णुं व्यञ्जयन्त्य इव पुष्पफलाब्जाः ॥ प्रणतभारविटपा मधुधाराः
प्रेमदृष्टतनवः समुज्जुः स्मः ॥ ९ ॥ दर्शनीयतिलको वनमालादिव्यगन्धतुलसीमधुमत्तैः ॥ अलिकूलैरलपुगीतमभीष्टमाद्रियन्यद् हि सन्धियवेषुः ॥ १० ॥
सरसि सारसहंसविहङ्गाश्चरुगीतहतचेतस एव ॥ हरिमुपासत तेयतचित्ता हन्त मीलितदृशो धृतमौनाः ॥ ११ ॥ सहवलः स्रगतवतंसविलासः सानुषु क्षितिभृतो
व्रजदेव्यः ॥ हर्षयन्यर्हि वेषुरवेण जातहर्ष उपरम्भति विश्वम् ॥ १२ ॥ महदतिक्रमणशङ्कितचेता मन्दमन्दमनुगर्जति मेघः ॥ सुहृदमभ्यवर्षत्सुमनो-
भिस्त्रलायथा च विदधत्प्रतपत्रम् ॥ १३ ॥ विविधगोपचरणेषु विदग्धो वेषुवाद्य उरुधा निजशिक्षाः ॥ तव सुतः सति यदाऽधरविवेक दृष्टेः पुरनयस्वर-
जातीः ॥ १४ ॥ सवनशस्तदुपधार्य सुरेशाः शक्रशर्वपरमेष्ठिपुरोगाः ॥ कवय आनतकन्धरचित्ताः कश्मलं ययुरनिश्चिततत्त्वाः ॥ १५ ॥ निजपदा-
ब्जदलैर्ध्वजवज्रनीरजाङ्कुशविचित्रललातैः ॥ व्रजभुवः शमयन्सुरतोदं धर्म्मधुर्यगतिरोगहितवेषुः ॥ १६ ॥ व्रजति तेन वयं सविलासवीक्षणार्णितम-

उभिर स्वयं जानन्दित भई संसारलाई आनन्दित पार्दै जब जगतलाई वेषुनादले पुरित पार्दछन् तब महान् पुरुष भीकृष्णको अतिक्रमण नहोस्, यो हरले मेघ उनको वंशी-
ध्वनिमिलि मिसिएर बिस्तार-बिस्तार गर्जन्छन् र आफ्ना सुहृद् कृष्णमा आफ्नै छायाको छाता लगाएर उनमाथि पुष्पवर्षा गर्दछन् ॥ ११ ॥ १३ ॥ हे नन्दरानी ! व्रजका मोहहरूको विविध
झोलाहरूमा निपुण तिम्रो पुत्र कृष्ण अब ओठमा बाँसुरी राखेर स्वयं सिलेको श्लेषम, निपाद, षड्ज आदि स्वरहरूलाई हस्व, प्रत्यय र दीर्घ आदि मेदहरूले आफ्नो लिनछन्,
उस बेलाका वंशीको धनीले सुनेर ती स्वरको मर्म जान्न सकेर हर्ष, खिन्न र व्रजका आदि प्रधान देवता पनि छिर निहराएर मोहित हुन्छन् ॥ १३ ॥ १५ ॥ हे सखी हो !
जब भगवान् कृष्ण ध्वजा, वज्र, कश्मल र अङ्कुश आदि विचित्र तथा सुन्दर चिन्ह युक्त आफ्नू पल्लव सङ्घ सुकुमार चरण-कमलले व्रजभूमिको गौमुख जनिता ज्योता भेट्दै
र गजराज जै मन्द-मन्द हिँड्दै बाँसुरी बजाउँदछन् त्यस बेला उनको झीला पिलासमयी डेरभ्दता प्राप्त कामवेगले शृङ्ग जै बहवन् कुनाले गर्तमा जड्ग हाँसे

आफ्ना वस्त्र र बेसी छिपिल मफेको पनि थाहा पाउन्नौं ॥१६॥१७॥ मणिहरूका डार र प्रियंशुको मन्वयुक्त तुलसीको बाला धारण गरेका श्रीकृष्ण जब गार्हपत्य गर्दै हुने प्रियतमाको घाँटीमा पाखुरा राखेर गाउन बन्दछन् तब तिनको बाँसुरीको स्वरले बोहोत भृंगीहरू आएर गुणामार कृष्णलाई बेदछन् र हापी भुम्हा गोपिनीहरू सँगै घर फर्केका छन् छानेर त्यही मौन उभिरहन्छौं ॥१८॥१९॥ हे पयोदा ! जब कुन्दकलीको बालालाले विचित्र रूप बनाई आफ्ना प्रेमिलीलाई प्रसन्न पार्ने निम्ना पुत्र शीतन्दनन्दन यमुनाको लक्ष्मी गोपाल र गार्हपत्य छेरिखर विहार गर्दछन् तब चन्दन सँगै आफ्नो शीतल स्पर्शले उनको सम्मान गर्दै मन्द-मन्द र अनुकूल काय प्रत्येक बालछ र वन्दगीमण-हरूसँगै मन्त्रवादि उपदेवगण गान-वज्रान र अनेक धर्मिका मेट दिँदै सर्वस्वित्वाट घेरेर उनको उपासना गर्ने लाग्छन् ॥ २० ॥ २१ ॥ हेर, दिनको अन्त भएपछि सबै गार्हपत्य एकत्र पारेर ब्रजवासी र गार्हपत्यका हितकारी कृष्ण आफ्ना सखा द्वारा कीर्तित र बाटोमा जगादि लोकगुरुहरूद्वारा सम्मानित, बन्दित भएर वेशुनाद गर्दै आइरहेका छन् । तिनको घाँटीको

नोभववेगाः ॥ कुजगतिं गमिता न विदामः कश्मलेन कवरे वसने वा ॥ १७ ॥ मणिधरः कचिदगणयन्मा मालया दयितगन्धतुलस्याः ॥ प्रणयि-
नोऽनुचरस्य कदापि प्रक्षिपन्भुजमगायत यत्र ॥ १८ ॥ कणितवेशुरववक्षितचित्ताः कृष्णमन्वसत कृष्णगृहिण्यः ॥ गुणगणार्णमनुगत्य हरिण्यो
गोपिका इव विमुक्तगृहाशाः ॥ १९ ॥ कुन्ददामकृतकोतुकवेषो गोपगोधनवृत्तो यमुनायाश्च ॥ नन्दसुनुरनघे तव वत्सो नर्मदः प्रणयिनां विजहार
॥ २० ॥ मन्दवायुरुपवात्पनुकूल मानयन्मलयजस्पर्शेन ॥ वन्दिनस्तमुपदेवगणा ये वाद्यगीतबलिभिः परिवबुः ॥ २१ ॥ वत्सलो ब्रजगवां यदगधो
वन्द्यमानचरणः पथि वृद्धैः ॥ कृत्स्नगोधनमुपोह्य दिनान्ते गीतवेशुरनुगेदितकीर्तिः ॥ २२ ॥ उत्सवं श्रमरुचाऽपि दृशीनामुन्नयन्बुरजश्चरितसक्तः ॥
दिप्तयेति सुहृदाशिरः पृथ देवकीजठरभूरुद्रराजः ॥ २३ ॥ मदविष्वङ्गितलोचन ईष्यमानदः स्वसुहृदां वनमाली ॥ बदरपाण्डुवदनो मृदुगण्डं मण्ड-
यन्कनककुण्डललक्ष्म्या ॥ २४ ॥ यदुपतिद्विरदराजविहारो यामिनीपतिरिवैष दिनान्ते ॥ मुदितक्त्र उपयाति दुरन्तं मोचयन्ब्रजगवां दिनतापम्
॥ २५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं ब्रजत्रियो राजन्कृष्णलीलानुगायतीः ॥ रेमिरेऽहःसु तवित्तास्तनमनस्का महोदयाः ॥ २६ ॥ इति श्रीमद्भागवते
महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे वृन्दावनक्रीडायां गोपिकयुगलगीतं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

माला गार्हपत्य खुरले उडेको फूलो छे कुसिणको र ती बाकेका भए पनि आफ्नो शान्तिले हावा नयनलाई आनन्दित पार्दछन् । हेर, आफ्ना मित्रका इच्छा एवं पार्ने देवकीको मधेशाट उदयन् चन्द्रमा सँगै रात्रा श्रीकृष्ण आइरहेछन् ॥ २२ ॥ २३ ॥ अहो ! जसका नेत्र मदले केही अकण रण महरहेछन्, कनक निर्मित कुण्डलमा शान्ति र मालाको घामले जसको मुख पाकेको भएर सँगै पाण्डुबर्गको देखिन्छ, आफ्ना सुहृदलाई सम्मान दिने यदुनन्दन यदौ ब्रजवासी र गार्हपत्य दुरन्त तार नष्ट पार्दै सायंकालको बेलामा चन्द्रमा तथा ब्रजराज सँगै विस्तार-विस्तार आइरहेछन् ॥ २४ ॥ २५ ॥ शुकदेव मन्दछन्-हे राजन् ! श्रीकृष्णमा नै जसको मन लावेको छियो, ती गोपिनीहरू यसै प्रकार उनको चिन्तन र शिला-मन गार्दै मनमनै दिनभरि उनीसित रत्न गभै गर्दथे ॥ २६ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

अग्निष्टम्भवध, अक्षर भजामयन) — शुक्रदेवजी मनुहुन्छ-हे राजन् ! न्यस्य मेता अग्निष्टामुर गोक्को रूप धारण गरेर आफ्ना मुखले भूमि छन्दै र पृथ्वी कम्पित पार्दै प्रणमा आयो । उमको ककुब् (कुनै) र देव हुनो पियो ॥१॥ त्यो बेपरी दहन्दै, मुखले भूमि छन्दै र पुच्छर उषानेर सौमले सेनका आसिहक डान्दै वेगले छुट्ट्या ॥२॥ बाँच-सोचमा शरम्बा बल बृत्र न्यादै र आत्मा दम्भाई यता-उता हेर्दै दगुतिहको पियो । न्यमको ककंस निनादले आकलमे मग्नि मपले गाईहक र मयवनी लोहकका तप-पतन हुन्य र मेघमय सबै ठानेर न्यमको भुराभा अरिहने ॥३॥ ४॥ हे राजन् ! न्या तीक्ष्णमृदु दैन्यलाई देखेर गोपिनी र गोपगण मादै, मयमीन मग र ब्रजका पशु हल्ले गोड छानेर भागे । ५॥ अग्नि मयै ब्रजवासी 'हे कृष्ण ! हे राम !' भनेर कराउँदै ओहकृष्ण मयवान्का खरगमा आगुगे । अग्नि मयवाग्ने सब गोकुललाई अत्यन्त मयमोग दले सब 'नद्वारको' मग्ने लमय-वाणील विनलाई धपे दिव र न्यम मयमागुरलाई यको स्वरले कराई मने—'ए मन्दवति दुष्ट बाघे । यो गाई र

श्रीशुक उवाच ॥ अथ तर्ह्यागतो गोष्ठमरिष्टो वृषभागुरः ॥ महीं महाककुत्थायः कम्पयन्वुरविश्रताम् ॥१॥ रम्भमाणः स्वरतरं पदा च विनिस्त्रन्महीम् ॥ उद्यम्य पुच्छं वप्राणि विषाणघ्रेण चोद्धरन् ॥२॥ किंशार्कशिच्छकृन्मुश्नमूत्रयन् स्तब्धलोचनः ॥ यस्य निर्हादितेनाङ्ग निष्ठुरेण गवां नृणाम् ॥३॥ पतन्त्य-कालतो गर्भाः स्रवन्ति स्म मयेन वै ॥ निविरान्ति धना यस्य ककुथचलशङ्कया ॥४॥ तं तीक्ष्णमृदुमृद्वीक्ष्य गोप्यो गोपाश्रितत्रसुः ॥ पशवो दुद्रुवुर्भीता राजन्मत्यज्य गोकुलम् ॥५॥ कृष्ण कृष्णेति ते सर्वे गोपिन्दं शरणं ययुः ॥ भगवानपि तद्वीक्ष्य गोकुलं मयविद्वनम् ॥६॥ मा भैष्टेति गिराऽऽश्वाम्य वृषामुमुषाह्वयन् ॥ गोपालेः पशुभिर्मन्द त्रामितेः किममत्तम् ॥७॥ क्लदर्पाहो दुष्टानो त्वद्विधानां दुरात्मनाम् ॥ इत्यास्कोऽप्याच्युतोऽरिष्टं तालराष्ट्रेन कोपयन् ॥ ८ ॥ मरुशुम्से भुजा भोगं प्रमार्यावस्थितो हरिः ॥ मोऽप्येवं कोपितोऽरिष्टः सुरुणावनिमुल्लिखन् ॥ उद्यत्पुच्छं व्रमन्मयः कुद्धः कृष्णमुपावृणन् ॥९॥ अग्रन्यस्तविषाणाग्रः स्तब्धामृन्मोचनोऽन्युतम् ॥ कटाक्षिप्यादवतूर्णमिन्द्रमुक्तोऽशानिर्यथा ॥ १० ॥ गृहीत्वा शृङ्गयोन्तं वा अष्टादश पदानि सः ॥ प्रत्यपोवाह भगवान्गजः प्रतिगजं यथा ॥ ११ ॥ मोऽविद्धो भगवता पुनरुत्वाय मत्वरः ॥ आपतन्विब्रजपर्वान्नो निःश्वसन्कोऽभमृच्छन्ः ॥ १२ ॥ तमापन्नन्तं स निगृह्य शृङ्गयोः पदा ममाक्रम्य निपात्य भृतले ॥ निर्णययामाम यथार्द्रमम्बरं कृत्वा विषाणेन जघान मोऽपतन् ॥ १३ ॥

गोवान्माह न्यमं दगाउनमा के पुत्रार्थ छ । हेर, तं जम्मा दगा-माको बल-दर्पे भूलो यान म यता छु यता !' यनि कनेर निघा उठाई मयवान्क अग्निष्टामुरलाई त-क्याई दग ॥ ६-८ ॥ न्यम बेला मयवान् चोटा मयत्रका कोथमा सपं म बाहुरालेर ठामिआ थिप । निनको कुरा मुनर कृति अग्निष्टामुर मुखले पृथ्वी छन्दै र आकाशानेर उषाको पुच्छले मेघलाई ममाउरै ओहकृष्णले न्यम्या । ९. १०. यो दुष्ट मीमात्र मग्नि मयवाडिनि गोडमाथर रागा-गता आंखल एहहरो ओहकृष्णमाथि नेदो दटिउ निके बेर हरर मग्नि दगाका हातबाट मुहुरा रक म वेगल दगुया ॥१०॥ अग्नि चोटा हाकोग्नि जुधेको अको हाको जमरी पछाडि पुच्छाउछ । न्यमै गरी मीन ममानेर मयवाग्ने अठार पाइला पछाडि पु पाऽदिन ॥११॥ मयवान्कले दटपपछि न्या लुक्कन दट्ठ उमिया । यद्यपि ओहकृष्णका एक चपचले नै न्यमको अगीर मयानले दुहाय मी मयमेको पियो, तेपनि शिवत भवेन मग

साम् माय छाईई प्रहमपथ केरि कथ्यो ॥ १२ ॥ माघुषे जाण पनि कृष्णले त्यस अगुरको सीम समाने र भूविषा पच्छासी आफ्ना पाउले पारी किचिदिचि बारे, बग्नै मानिस
 दुमा पलायन, अनि समका सीम ठलेलेर यसले प्रवाह गर्नलागे । अतः स्यो देख्य रगतै बमब र बल-बल स्योदे पच्छासिबो । न्यमना आँखाका बरेला उधालिए र स्यो
 मागे खडा पच्छाईई दुजो कपले गरेर यमराजको घर गयो । त्यो घरको देखेर देवता समानमधि पुष्प-वर्षा गरेर स्तुति गर्ननामे । १३ ॥ १४ ॥ शोषिनीका नेत्रलाई
 आनन्दित पार्ने बाग्देव न्यमरी बुधमासुरलाई मागेर आफ्ना ज्ञात-माइद्वारा प्रार्थमिह हुँदै बलराज महिन प्रथमा परिष्ट मय ॥ १५ ॥ हे राम्रन ! ककुतकमां श्रीकृष्णद्वारा
 अग्निहोत्र मार्गमात्र एक दिन देवतासुख दर्शनीय नारदजीले गएर कंसलाई भने- ॥ १६ ॥ जुन कन्या देवकीको गर्भधार उत्पन्न भनिएकी थिइन, बाल्यमा ती पञ्चाशदी छसी
 थिइन, देव देता आठौ पुत्र कृष्ण नै हुन् रोहिणीका पुत्ररूपले प्रसिद्ध बलराज पनि देवकीकै माती पुत्र हुन् । यी दुवैलाई बसुदेवले तित्रां हर मानी आफ्ना पिप बन्देज्या पठाएका

अमृगमन्मृगशक्रुत्समुन्मृजन् क्षिप्रं पादाननवस्थितेक्षणः ॥ जगाम कृन्धं निरुत्तरय क्षयं तुष्येः किरन्तो हरिमीडिरे सुगः ॥ १४ एवं ककुक्षिन्
 हत्वा स्यवानः स्वजातिभिः ॥ विवेश गोष्ठं मकलो गोपीनां नयनोत्सवः ॥ १५ ॥ अरिष्टे निहते देतो कृष्णोनादृभुतकर्मणा ॥ कंमयायज्ञ भगवा-
 न्नारदो देवदर्शनः ॥ १६ ॥ यशोदायाः सुतो कन्या देवक्याः कृष्णमव च ॥ रामं च रोहिणीपुत्रं बसुदेवेन विन्यता ॥ १७ ॥ न्यस्तो स्वमित्रे नन्दे
 वै याभ्यां ते पुरुषा हताः ॥ निराम्य तद्भोजपतिः कोपात्प्रचलितेन्द्रियः ॥ १८ ॥ निशतममिमादत्त बसुदेवजिघांसया ॥ निवारितो नारदेन
 तत्पुत्रो मृत्युमात्मनः ॥ १९ ॥ ज्ञात्वा लौहमयेः पार्ष्णिकं सह भार्यया ॥ प्रतियाते तु देवौ कंस आभाष्य केरिनम् ॥ २० ॥ प्रेषयामास हन्येतां
 भवता रामकेशवौ ॥ ततो मुष्टिकाणुरालतोरालकादिकान् ॥ २१ ॥ अमात्यान्धन्तिपांश्चैव समाहूयाद् भोजराट् ॥ भो भो निशम्यतामेतदीर
 चणुरमुष्टिको ॥ २२ ॥ नन्दप्रजे क्लामाते सुतावानकदुन्दुभेः ॥ रामकृष्णो ततो महा मृत्युः किल निदर्शितः ॥ २३ ॥ भवद्भ्यामिह सम्प्राप्तौ
 हन्येतां महस्तीलया ॥ मन्त्राः क्रियन्तां विविधा मल्लरूपपरिथिताः ॥ पौरा जानपदाः सर्वे परयन्तु स्वैरमयुगम् ॥ २४ ॥ महामात्र त्वया नष्ट रक्त-

पिण । निनै हुइ जनाले तित्रा अनेक सेवक बागेका हुन् । पनि हुइ सुभाषाच बाजेराज कंसका सबै उन्निव रिमले चञ्चल भए ॥ १७ ॥ १८ ॥ उता बसुदेवलाई भगवो भिमि
 आफ्नो तीसो ठगरा ह्किप्यो, तर नारदजीले रोकिदिए । अनि बसुदेवका छेभलाई नै आफ्नु काल ठानेर उनको माय । देवकीलाई र उनलाई नेत्रले उखेर झ्यालझानमा पुर्नायो ।
 देवदे नारदजी गणपछि दृष्ट काले केटीलाई टाक्न र आफ्ना दियो—‘केचि । मै गमर कृष्णलाई मारिदे ।’ अनि मुष्टिक, बाणुर, छल र वोछल आदि मन्त्राक तथा मन्त्रीगण तथा
 माहुने आदि मर्खैलाई हाकी बाजेदेवको राजा कंसले मन्यो—हे बाँगर, बाणुर र मुष्टिक । सुन— ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ बसुदेवका दुई पुत्र बलराज र कृष्ण नन्दगोपको
 प्रथमा बन्धुलव तिमको हावबाट बेरो मृत्यु हुन्छ कने मैले पुगेको छु ॥ २३ ॥ अनएव अब ती यहाँ बाउछन् । तब विषीहक उनलाई मल्लपुद्गकी निर्दुने मारिदिनु । अब
 राम्रा-रामा मय बनामो र अस्त्राको बाँसिह हाट्नेला मत्राभो । यही बसेर सबै पुत्रा-नी र जनपदाभो स्यो पुद्ग हेरु ॥ २४ ॥ हे माहुने ! तं संवभूमिको सुलव हात्मा कुवन्त्यारीह

मधुराक्षो घोषा देखाउने निहँले कुण्ड र मल्लाम हुनै मनालाई यहाँ तिरर आऊँ ॥३७॥ मङ्गलको मन्दछन्द—हे राजन् ! इन्द्र आफ्नू कल्याण प्राप्त हुन्छ, त्यो उचित हो मनुष्यले सफलता अत्रफलतामा ममान रदेर आफ्नू कर्मव्य पालन गर्नुपर्दछ, किनकि फलदाता देव नै छन् ॥३८॥ मनुष्य प्राप्त्यद्वारा नष्ट गरिएका पनि टुक्रा-टुक्रा मनोरथहरूको इच्छा गर्दछन्, तिनको मिद्धि वा अतिथिदले हर्ष-शोक हुनै मोग्नुपर्दछ तथापि म इन्द्रको आज्ञा पालन गर्दछु ॥३९॥ शुक्रदेव मन्त्रहुन्छ—यस प्रकार अङ्गरजीलाई बाघा दिण्ण कमले मनी-हस्ताई विदा दियो ; मनि अन्नःपुत्रमा गयो र अङ्गर पनि घर फर्के ॥४०॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे नेपथी भाषाटीकायां वृत्रशोऽध्यायः ॥३६॥

(केही र व्योमाकुल-वध तथा नागद्वारा मरणको वृत्ति)—श्रीशुकदेव मन्त्रन्—हे राजन् ! यता कतले पटाएको केशी नामक दैत्य वीटा विनालकाय बाँडाको रूप धारण

द्रष्टुं यदुपुरश्चियम् ॥ ३७ ॥ अङ्गर उवाच ॥ राजन्मनीषितं मम्यक् तव स्वावयमार्जनम् ॥ मिद्धमिद्धयोः मर्मं कुर्याद्वै हि फलमाधनम् ॥ ३८ ॥ मनोरथान्करोत्युन्वैर्जनो दैवहतानपि ॥ युज्यते हर्षशोकाभ्यां तथाभ्याजो करोमि ते ॥ ३९ ॥ एवमादिरय चाकूरं मन्त्रिणश्च विमृज्य मः ॥ प्रविशेत् गृहं कंसस्तथाऽङ्कुरः स्वमालयम् ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धेऽङ्गरसंग्रहेण नाम पटत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ केशी तु कंसप्रहितः सुरैर्महीं महाहयो निर्जरग्नमनोजवः ॥ मयवधूनाभ्रविमानमकुलं कुर्वन्नभो द्वेषितभीषिताम्विलः ॥ १ ॥ तं त्रामयन्त भगवान्स्वर्गोकुलं तद्वेषितैर्वालविघूर्णिताम्बुदम् ॥ आत्मानमाजो मृगयन्तमप्रणीरुपाह्वयस्त व्यनदन्मृगोन्द्रवत् ॥ २ ॥ स तं निशाम्याभिमुखो मुखेन खं पिवन्निवाभ्यद्रवदंत्य मर्षणः ॥ जघान पद्भ्यामरविन्दलोचनं दुरामदश्रण्डजो दुरत्ययः ॥ ३ ॥ तद्वद्वयित्वा तमधोक्षजो रुपा प्रहृष्ट दाभ्यां

बरेर मनको समान वेगले दुहुँ, आफ्ना सुद्धाको प्रहारले पुष्पी विदीर्ण पाउँ, हावाले छरिएका मय, विमानले गरिएको आकाश र अन्तर्गत हिमिन्पार्छे सबै लोकलाई त्यत्र पाउँ ब्रजमा उभय ॥१॥ भगवानले देवकुम्भको—दार्ढ्यार करणर सात गोकुललाई मयमीन पारिगरेको छ, आफ्नू पुच्छका गीले बादललाई निम्न-निम्न पारिगरेको छ र युद्धको निम्ति मलाई खाँदै हिँडिरहेको छ, तब अगाडि आएर प्रसले यमलाई ललकालु भयो र मित्र छैन अङ्गर मजन गर्नुभयो ॥ २ ॥ भगवान्को दारुलाभो गाने सुनेर सहन नपारी त्यो प्रवण्ड देगवान् दृज्य एवं दुर्दम्य दैत्य आकाश नै निखँला भँ त्यो यमरो दुख उधारेर प्रभुदिर दगुन्यो र कमल-नयन भगवान् कुण्डलाई उल्ले पछिज्ना हुनै मनुवाछ

इत्यवित्तो आभ्युपगमया विचार्य साधो—आय दुष्ट आनाको वृष्टि किन्छु । गच्छा येरे पूर र चल्छा हुन्छ । तिनलाई रवेर जगात किन्छु । त्यसक यमका दन्त्य, ती चक्षेराई किन्छु, माईका बाङ्गा हुन्छन्, ती बल हँसी किन्छु । हँसीले बरोर लय हुन्छ अनि घर बनाउँछु । यस संनिषण्डे विह गर्छु केही विवर्षित होर, लारी हुन्छ, जस हुनै बलक अपार भन्ने—'देइ बाबू' सल्लेकुटा लाम आया बाकल्ले' अनि स यमरो राजकी दल्लाल इत्यगद आयेछु—'अहिने म भान्ने' । राजकी इत्यजगाम विजयो लागे खमो र पुच्छो । बाबू माइको मज्जाटि फरेर देहेर भये—'सा छे भरेको मूत्र बाबा' 'फराल्ले' । होर कल्लोले आयेर-साहेब । तिला र धिक्को गागो नै हर्नि भयो, यो त चराल्लेकको 'गर नै चरिको' । म वृष्टदेव उग्रलाई दुष्ट कपी हिको नो कराई दै जानो, जो मयक अष्ट विडाल मय मयछु तिनको यदी मति हुन्छ ।

हिकार्यो । तयो घोड छलेर मगवानले तिसाई आफ्ना दुवै हातले उक्का दुवै पछिन्ना खुट्टा समाने र जपरी गरुडजी कुनै सर्पलाई झडकारेर फाहिदिन्छन्, त्यसै गरी उनलाई अवज्ञा-
पूर्णक मध्य अनुष अर्थात् चार सव हात पर फर्काकिदिष्ट ॥ ३ ॥ ४ ॥ केही बेरपछि चेत आफ्नै केही टट्यो र रामपूर्वक सुख खोलेर हुलो वेगले मगवानमाथि झम्टियो । अनि
मगवानले मुत्तक हाँसे जसरी सर्प खाँटमा पस्छ, उसै गरी त्यसको मुखमा आफ्नो बायाँ झुडा पुगारिदिष्ट ॥ ५ ॥ मगवानका झुन्डको स्वर्ण हुनमाथ केहीका मध्य दाँत फुसिन् ।
तसो फलामले छोपे र मध्यो । त्यसको मुखभित्र पुगेको मगवानको झुडा उपेक्षित रोम छै बढ्न लाग्यो ॥ ६ ॥ ओकृष्णको बाहु वर्ग बर्द्ध जानाले उक्का मास रोडियो,
झरिवाट परेता बग्ने थाल्यो र आँखा पल्टिष्ट, त्या खुट्टा पछाडै तथा मल-त्याग गर्दै प्राणहीन भएर धराझापि मयो ॥ ७ ॥ अनि महाबाहु मगवान कृष्णले स्वतः विरिचको काँको
रै त्यसको प्राणहीन शरीरवाट आफ्नू बाहु झिके । उनलाई यसले केही विस्मय भएन, तर स्वर्गध्व देवता अन्धन्त विरिचत भएर विना प्रयत्नको नै झुन्डलाई मार्ने भएछ

परिविद्ध पदयोः ॥ सावज्ञमुत्सृज्य धनुःशतान्तरे यथोरगं ताड्यमुतो व्यवस्थितः ॥ ४ ॥ स लब्धमंजः पुनरुत्थितो रुषा व्यादाय केशी
तरमाऽपतदरिष्ट ॥ सोऽप्यस्य वक्त्रे भुजमुत्तरं स्मयन् प्रवेशयामाम यथोगं त्रिले ॥ ५ ॥ दन्ता निपेतुर्भगवद्भुजस्पृशस्ते केशिनस्तममयः स्पृशो
यथा ॥ बाहुश्च तद्देहगतो महात्मनो यथाऽऽमयः संवृधे उपेक्षितः ॥ ६ ॥ समेधमानेन ग कृष्णवाहुना निरुद्धवायुश्रवणांश्च निक्षिपन् ॥
अस्विन्नगात्रः परिवृत्तलोचनः पपात लेण्डं विमृजन्निशितौ व्यसुः ॥ ७ ॥ तद्देहतः कर्कटिकापलोपमाद्वधमोरपाकृष्य भुजं महाभुजः ॥ अविमि-
तोऽयत्नहतारिरुत्तमयैः प्रसूनवर्षैर्दिविपद्मिरीडितः ॥ ८ ॥ देवर्षिरुपमङ्गल्य भगवत्तपवरो नृप ॥ कृष्णमङ्गिष्ठकर्माणं रहस्येतदभाषन् ॥ ९ ॥
कृष्ण कृष्णाप्रमेयात्मन्योगेश जगदीश्वरः ॥ बासुदेवास्त्रिलावाम मातवतां प्रसर प्रभो ॥ १० ॥ त्वमात्मा सर्वभूतानामेको व्योतिरिविधमा ॥ गतो
मुह्यशायः माश्री महापुरुष ईश्वरः ॥ ११ ॥ जातमनात्माश्रयः पूर्वं मायया ममृजे गुणान् ॥ नेरिदं सत्यमंकल्य मूलम्यस्यवमीश्वरः ॥ १२ ॥
म त्वं भूधरभूतानां दैत्यप्रमथरक्षसा ॥ अवतीर्णो विनाशाय मेनुनां रञ्जनाय च ॥ १३ ॥ तद्देहतो दैत्यो लीलयाऽयं हयकृतिः ॥
यस्य हेमितमन्त्रनास्त्यजन्त्यनिमिषा दिवम् ॥ १४ ॥ चाणूरं मुष्टिकं चैव मल्लानन्यांश्च हस्तिनम् ॥ प्रभं च निहतं द्रक्ष्ये परश्चाऽहनि ते विभो

मगवान माथि पुष्प वर्ण गर्द भुति गर्नलले— ॥ ८ ॥ हे राजन् ! उसै वेला बाघवत्प्रवर देवर्षि नारदले अम्बिष्ठकर्मा मगवान कृष्णको जसोचै गगर उजलाई एका मा
भने—॥ ९ ॥ 'हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे अप्रमेयस्वरूप ! हे योगेश्वर ! हे जगत्पते ! हे बासुदेव ! हे सर्वविद्यान ! हे यदुर्वर्त्तकृमा भेद ! हे प्रभो ! ॥ १० ॥ काठहरूमा बस्ने
अनि समाज केर ? हजुर नै सर्व प्राणीहरूका आत्मा, पुढिका अश्रय तथा साक्षी हुनुहुन्छ । हे प्रभो ! हजुर महापुरुष र मर्षका स्वामी हुनुहुन्छ ॥ ११ ॥ सुष्टिको आदिमा हजुरले आफ्नो
मायाको झरले नै त्रिशुल्को रचना गर्नु भएछ । हजुर जस्य मङ्गल्य परमेस्वर हुनुहुन्छ । त्रिशुल्को मदायनाले नै हजुर संसारको उन्नि, मिथि र मंदार गर्नुहुन्छ ॥ १२ ॥ यस वेला
हजुरले राजवैष्णवी दैत्य, प्रमथ र राक्षसहरूलाई नष्ट गर्ने र धर्मको रक्षाका लागि अवतार लिनु भएको छ । यो हर्षको कुरा हो—हजुरले यो अक्षरूपवारी दैत्यलाई मार्नुभयो ।

यपको नको व्यक्तले हराएर देवता रनि स्वर्ग छोडेर मार्यो ॥ १३ ॥ १४ ॥ हे विमो ! पर्यो व हजुरको हातबाट पाणूर-मुष्टिक आदि अन्यान्य धन्यहक र कुवलयपीठ गरी तथा कर्म मरेको देखेको ॥ १५ ॥ त्यसपछि हे जग-पते ! उज्ज्यासुर, काल्यवन, मुर र नरकासुर आदि धारिनु र पंगेबाट पारिजात हरेर ल्याउनु, इन्द्रका पराजय, पराक्रमको मृत्युमा रातकन्याहरूमिल विवाह भएका, दारकाया बन्ना राजा दृमको आप-मुष्टिक, आफ्नी भार्या जाम्बवती मर्दित स्वयन्तकर्मणि पाउनु, शङ्खका मृत-पुत्रलाई आफ्नै धाम अर्थात् महाकाल पुरबाट ल्याउनु, वीष्णुक-वध, काशीपुरा हडाउनु, दन्तवक्त्र-वध तथा रावणय पञ्चमा विशुपालको मृत्यु आदि हजुरका चरित्र व देखेको ॥ १६-१९ ॥ त्यस बाहेक हजुर दारकाया रेहेर प्रचीतलमा कविरुह द्वारा बान मर्दिने योग्य गरु पनि ले-ले कर्म गर्नु हुनेछ, त्यो मर्म व प्रत्यक्ष देखेको ॥ २० ॥ केरि हजुर आफ्नै कालरूपले हृषीको भाग टार्नेको निम्ति पार्श्वको सारथी भनेर भनेक जम्नोहिणी सेनाको संहार गरेको पनि म देखेको ॥ २१ ॥ हे देव ! हजुर विशुद्व विज्ञानयन, नित्य परमावन्द स्वरुपमा

॥ १५ ॥ तस्यानु शंखयवनधराणां नरकस्य च ॥ पारिजातापहरणमिन्द्रस्य च पराजयम् ॥ १६ ॥ उद्धाहं वीरकन्यानां वीर्यशुल्कादिलक्षणम् ॥ नृगम्य मोक्षेण शापाद्द्वारकायां जगत्पते ॥ १७ ॥ स्वयन्तकस्य च मणोरादानं सह भार्यया ॥ मृतपुत्रप्रदानं च ब्राह्मणस्य स्वधामतः ॥ १८ ॥ पोण्ड्रकस्य वधं पञ्चात्काशिपुर्याश्च दीपनम् ॥ दन्तवक्त्रस्य निधनं वैद्यस्य च महाकृतौ ॥ १९ ॥ यानि चान्यानि वीर्याणि दारकायावमन्भवान् ॥ कर्ता द्रक्ष्याम्यहं तानि गेयानि कविभिर्भुवि ॥ २० ॥ अथ ते कालरूपस्य क्षपयिष्णोरमुष्य वै ॥ अक्षोहिणीनां निधनं द्रक्ष्याम्यर्जनमास्यैः ॥ २१ ॥ विशुद्वविज्ञानयनं स्वमस्थया समाप्तमर्थार्थममोधवाञ्छितम् ॥ स्वतेजसा नित्यनिघृतमायागुणप्रवाहं भगवन्तमीमहि ॥ २२ ॥ तस्मींश्चरं स्वाश्रयमाप्तमायया विनिर्मिताशेषविशेषकल्यतम् ॥ श्रीदार्थमद्यात्तमनुष्यविग्रहं नतोऽस्मि धुर्य यदुवृष्णिमात्तवाम् ॥ २३ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं यदुपनि कृष्णं भगवत्प्रवरो मुनिः ॥ प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातो ययौ तदर्शनात्सर्वः ॥ २४ ॥ भगवानपि गोविन्दो हत्वा केशिनमाह्वे ॥ पञ्चनपालयस्यानेः प्रितिर्जन्मसावहः ॥ २५ ॥ एकदा ने पञ्चपालांश्चारयन्तोऽद्रिमानुषु ॥ चकुर्निलायनच्रीडाश्रोरपालापदेशतः ॥ २६ ॥ तत्रामरकनिविद्योराः पालाश्च कतिचिन्त्य ॥ मेपायिताश्च तत्रैके विजहुरकुतोभयाः ॥ २७ ॥ मयपुत्रो महामायो व्योमो गोपाललेपयृक् ॥ मेपायितानपावाह प्रायश्रोत्रयिनो

निष्ठ रत्नानि हजुरलाई पर्व पदार्थ सुलभ छन् । हजुरको इच्छाशक्ति अमोघ छ । हजुरले नेजले यो गुणप्रवाहलाई संहार मर्दा बाधित रहन्छ म पर्दथर्षभम्भन हजुरको क्षममा छ । २२ । हजुर मर्षभर तथा स्वतन्त्र रही आफ्नी मायाले ममन्त मेरुदल्पनादहको रचना गर्नुहुन्छ । हजुरले लीलाको निम्ति नै यो अवतार लिनु भएको र यदु, वृष्णि र पाञ्चवर्षाको अक्षणी हुनुहुन्छ । य हजुरलाई ममकार गर्दछु । २३ । श्रीशुकदेव भन्नुहुन्छ—हे राजन् ! मत्कथेष्ट नाद बुनिने यदुपनि श्रीकृष्णको यस प्रकार रानि र लाम गर उनको दर्शनले आनन्दित भई, उनको आज्ञा पाएर फर्किन्छ । २४ ॥ यमा भगवान् कृष्ण पुद्गमा केटी दैन्यलाई मारेर प्रजामीलाई मुक्त दिई अन्ध शाला राउना गायमा प्रमत्ततापूर्वक बाई चलाउने लाम । २५ ॥ एक दिन सर्व मङ्गल-वाक्य प्रवर्तमा गर्दै चलाउने बेला थोर र मङ्गल भनेर मुक्ते-पकने सेर सेवन्तामी । २६ । रामको कौ

माल बालि धार बने, केही मेहा काउने र केही मेहा बने, यमरी बनी निःशुद्ध मावने लेनमागे ॥२७॥ त्यसै समयमा मयासुरको महाभाषाको पुत्र व्योमासुर खालदान बनेर त्यहाँ आएको र श्वप चोर बनेर घेरै मेहा बनेका बालकलाई लमर लुकायो ॥ २८ ॥ त्यो दैत्य निजलाई लगेर याँटा गुफामा राखेर आउंथ्यो र गुफाको द्वार ठूलो झिलाले छाँपि दिन्थ्यो । यसरी बिम्बार-बिम्बार भई लुपि गएर केवल बाह-पाँच जेठा मात्र रहे ॥२९॥ अनि मन्त्रनेका श्रमवादाता मगवान्ने उभका कुरम बाहापाय । अनः उमले बाबकलाई लिइर गइहेका जेठा उनले मिठले स्थाललाई ध्याके झैं थिथे ॥ ३० ॥ मय त्यो अमुले तुरुन्त आफ्नु पर्ववाक्य ३५ प्रवट गरिदियो । मगवान्को हातमा अँटिनाले न्यो न्याकुल बन्नु उमकले त्रिकै चेष्टा गर्‍यो, तर मफल हुन सकेन । अनि मगवान्ने उमलाई दुई हातले समातेर भूमिमा पछारिदिए र आकाशमा स्थित देवबलले हेर्दाहेर्दै बलिपथु श्री मारिदिन ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अनि गुफाको झिला फाँरेर मगवान्ने खाल-बाललाई न्यो मकुटपूर्ण स्थानबाट बाहिर निकै र देवगण तथा

वहन् ॥३८॥ गिरिदयो विनिक्षिप्य नीत नीत महासुरः ॥ शिलया पिदधे द्वारं चतुःपद्मावशेषिताः ॥२६॥ तस्य तत्कर्म विज्ञाय कृष्णःशरणदःमताम् ॥ गोपात्रकैतं जग्राह वृकं हरिरीवोजमा ॥३०॥ म निजं रूपमाश्रय गिरीन्द्रमदशं बली ॥ इच्छन्विमोक्तुमात्मानं नाराकनोदग्रहणातुरः ॥३१॥ तं निगृह्याच्युतो दोभ्यां पातयित्वा महीतले ॥ पश्यतां दिवि देवानां पशुमारममारयत् ॥३२॥ गुहापिधानं निभित्र गोपाभिन्नःसार्यकृच्छ्रतः । स्तूयमानः सुरैर्गोपैः भविवेश स्वगोकुलम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे व्योमासुरवधो नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अक्रूरोऽपि च तां रात्रिं मधुपुर्यां महामतिः ॥ उषित्वा रथमास्याय प्रपयो नन्दगोकुलम् ॥ १ ॥ गच्छन्पथि महाभागौ भगवत्यम्बुजेश्णे ॥ भक्तिं पराभुषणत एवमेतदचिन्तयत् ॥ २ ॥ किं मयाऽऽचरितं भद्रं किं तपनं परमं तपः ॥ किं वाऽध्याप्यते दत्तं यदुद्दक्ष्याम्यद्य केशवम् ॥ ३ ॥ ममेतद्दुर्लभं मन्य उत्तमश्लोकदर्शनम् ॥ त्रिपायमनो यथा ब्रह्मकीर्तनं शूद्रजन्मनः ॥ ४ ॥ मेवं ममोधमस्यापि स्यादेवाच्युतदर्शनम् ॥ द्विपमाणः कालनया क्वचित्तरति कश्चन ॥ ५ ॥ ममाद्यमङ्गलं नष्टं फलवार्श्चैव मे भवः ॥ यन्नमरे भगवतो योगिपुत्र्यां त्रिपङ्कजम् ॥ ६ ॥ कमो वतायाकृत मेऽत्यनुग्रहं द्रक्ष्येऽङ्घ्रिपद्मं प्रहितोऽमुना हरेः ॥ कृतावतारस्य दुरत्ययं

गोपहाग प्रथयितुं हेतुं ब्रह्मा कर्हिम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे 'वामिद्वी' साष्टमीकायां सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

(अक्रूरीको ब्रज-बाघा) श्रीशुकदेव मन्दच्छन्-हे रामन् । कमको आडा पाएर महामति अक्रूरीको न्यो रात मधुपुरीमा बसेर मालिपन्ट बिहानै रथमा चढेर मन्द-जोका गाकुल जान निडे ॥ ११ ॥ बटोमा जोदा अक्रूरीका हृदयमा मगवान् कुलको परामर्शको उदण मया र नी बिचार बनेलामे ॥२॥ धेले कुन यमो शुभकर्म गरेछु, कुन हनो नपम्या गरेछु अबचा कुनै मन्पाधलाई के भन्नु दानमा दिगछु, जसले आज श्रीकुलको दर्शने पाउने थर्ने ॥३॥ म त आफ्नु निम्ति मगवान्को दर्शन पाउनु पर्‍यो नै हुनम टाउदछु, जेन विषयी तथा शूद्र कुलमा जर्पनले पुग्नेले वेद पढ्नु ॥४॥ तर सर्वथा यस्तो कुन पनि होइन । म अबमलाई पनि बगवान् दर्शन दिन मकछु, किनकि कालकरी नदीमा बग्ने जीवमा-

हहिले कुनै जीव अनायास संसार पारी तर्दछन् ॥५॥ आज मेरा सबै पाप नष्ट भए र मेरो अन्ध सुकृत सबै छिनिकि आज ब ईश्वरका श्री चरण-कमलमा माझ प्रणाम गर्नेछु, जसको श्रीभोजन भ्यान गर्दछन् ॥६॥ कमले आज बमाथि हलो कृपा गरेको छ, किनकि उमले फ्यापर नै म अहिले ती पुथिरीमा अक्षतार मिल्ने भगवानका अनि पवित्र चरण-कमलको दर्शन गर्नेछु, जसका स्वच्छ नङको कान्तिको भ्यान मरेर पहिल्यै अनेक महानुभाव दुम्तर अज्ञानान्धकारबाट पारी गरे ॥७॥ ब्रह्मा र त्रिवादि देवगण, देवी लक्ष्मीजी तथा मन्द-बण्डली सहित समस्त पुणीजन सबको पूजन गर्दछन्, ती भाई बराउन आफ्ना साथी साथ-नालमिद बनमा हुन्छन् र जो ब्रह्मा गोपिनीहरूका कुच-कुक्षमले रञ्जित छन् ॥ ८ ॥ सुन्दर कपोल, राम्रो नामिका, मनोहर हास्यपूर्ण हेराई, अरुण कमल-नयन र फुलिका मलकाबलीले अलङ्कृत भगवान् कृष्णको सुलभकमल भाउ म अवश्य देखन पाउने छु किनकि वृणदि अन्तु मलाई दाहिने पारेर हिँदै छन् ॥९॥ दो पुथीको मार टार्ने आफ्नू हन्छाले नै मनुष्य देह धारण गरेको छन, के आज मलाई ती सौन्दर्यप्राप्त श्रीकृष्ण भगवानको

तमः पूर्वेऽतरन्तन्नमण्डलत्विषा ॥७॥ यदचित्तं ब्रह्मभवादिभिः सुरैः धिया च देव्या मुनिभिः सम्प्राप्तैः ॥ गोचारणायानुचरैश्चरदने यद्गोपि-
कानां कुचकुङ्कुमाङ्कितम् ॥ ८ ॥ द्रक्ष्यामि नूनं सुकपोलनामिकं स्मितावलोकारुणकञ्जलोचनम् ॥ मुमं मकुन्दस्य गुडालकावृतं प्रदक्षिणं
मे प्रचरन्ति वै मृगाः ॥ ९ ॥ अप्यद्य विष्णोर्मनुजत्वमीयुषो भ्रातवताराय भुवो निजेच्छया ॥ लावण्यधाम्नो भवितोऽपलभ्यते मह्यं न न
स्यात्फलमञ्जसा दृशः ॥ १० ॥ य ईक्षिताहंरहितोऽप्यमत्स्यतोः स्वतेजसाऽपास्ततमोभिदाभ्रम् ॥ स्वमाययात्मचित्तेस्तदीक्षया प्राणाक्षधीभिः
सदनैश्चभीयते ॥ ११ ॥ यस्यास्त्रिलामीवहभिः सुमङ्गलैर्विचो विमिश्रा गुणकर्मजनमभिः प्राणन्ति शुम्भन्ति पुनन्ति वै जगद्यास्तद्विरक्तः राव-
शोभना मताः ॥ १२ ॥ स चावतीर्णः किल सात्वतान्वये स्वमेनुपालामरवर्यशर्मकृत् ॥ यरो विनन्वन्ब्रज आत्म ईश्वरो गायन्ति देवा यदर्शय-
मङ्गला ॥ १३ ॥ तं त्वद्य नूनं महतां गतिं गुरुं त्रैलोक्यकान्तं दृशिमन्यद्दोत्सवम् ॥ रूपं दधानं श्रिय ईप्सितास्पदं द्रक्ष्ये ममामन्त्रधमः सुदर्शनाः
॥ १४ ॥ अथावरुढः मपदीशयो रथात्प्रधानपुशोश्चरणं स्वलब्धये ॥ धिया घृतं योगिभिरप्यहं ध्रुवं नमस्य आभ्यां च मन्थीन्वनोकमः ॥ १५ ॥

दर्शन प्राप्त हुनेछ ? के यमले अनायास नेत्रको फल मिल्नेछैन ? ॥१०॥ जो अद्वार रहित भएर पनि कार्य-कारवहाय यस ब्रह्मका दृष्टा छन् र जो आफ्नू विन्मय नेत्रले अज्ञानजनित मेद-ग्रसलाई नष्ट पारिदिन्छन्, तैगन आफ्नी मायाको रश्मि अवलोकन मात्रले पनि प्राण, इन्द्रिय, बुद्धि सहित आफ्नी हरेका अनेक जीवदरुमण हुन्दारनका मनोहर कुच तथा गोपिनीहरूका घरमा लेलेका देखिन्छन् ॥११॥ जसका शायनाशक र मङ्गलमय गुण, वर्य तथा जन्मका कथाहरूले मिश्रित बाणी संसारलाई आश्रित, शोभित र पवित्र पार्दछन् । ती भगवत् गुण कहिले हान कानी मुरझित भूदा नै शोभायमान मानिन्छ ॥ १२ ॥ मै न हुनेको छु —माफ्छुले हरेका वर्णाश्रमधर्मको मर्यादा पालन तथा देवताहरूको समुचित वन्दना गर्नको निम्ति श्रीहरिले घट्टहलमा बबनार लिए । यस केला ती ईश्वर जसको बर्यमङ्गलमय सुपथ देख्न पनि मान गर्दछन्, आफ्नू रक्षिको रिस्तरा यदै ब्रजमा भिक्षमान छन् ॥ १३ ॥ ती ईश्वर महापुरुषका एकमात्र आश्रय र गुरु हुन् । उनले आँला हुनेलाई परमानन्द दिने र लक्ष्मीको हन्छाको आश्रयस्वां त्रिलोक सुन्दर स्वरूप धारण गरेका छन् ।

आज म मयूर उनको दर्शन गर्नेछु, किनकि उषाकाहृदेहि नै म राधा द्रुक्न देखिनेको हु ॥ १४ ॥ ती भगवान्लाई देखासाथ म मधराट बल-हु र प्रधान-पुष्पमय दनराम " कुम्भार। चरणकमललाई-जमको पंगीजन आम्लानको निम्ति केवल मनले ध्यान गर्दछन्-ब्रणाम गनछु र उनका वनवागी सखा म्वाल-बाललाई पनि नमस्कार गर्नेछु ॥ १५ ॥ के ती भगवान् आफ्ना पाउमा न्यूनेको भैरो छिामा न्यो करकमल राख्छान्, जुन कालमर्को मयले उद्भिन् अगर तिनका चरण-कमलका हुन्छु कपिलाई जकवदान दिन्छु ॥ १६ ॥ जमलाई मभै एतामाग्री समर्पण गरेर इन्द्र र बलिसे प्रियेन्द्रको आधिपत्य प्राप्त गर्नेछु, जुन कमलको सुगन्धयुक्त कङ्कमले विहार गर्दा जलवालाहरूको भय हट्छ मरेको थियो १७ ॥ यद्यपि मलाई कमले आफ्नू दूत बनाएर पठाएछो छ, तर ती गर्वमाग्री भगवान् मगित छेनुक्षय राख्ने छैनन्, किनकि क्षेत्ररूपले सर्वरा जनाङ्गण मित्र र बाहिरका सबै कार्य आफ्नू निमल छानदछिसे देख्दछन् ॥ १८ ॥ अब म तिनको सामुन्ने दिनप्रभावेले हात जोरेर उभिनेछु, त्यस बेला ती आफ्नू मधुर हाम्यपूर्ण दया-

अप्यङ्गिमूले पतितस्य मे विशुः शिरस्यधास्यन्निजहस्तपङ्कजम् ॥ दत्ताभयं कालभुजङ्गरहमा प्रोद्धेजितानां शरणेषिणां नृणाम् ॥ १६ ॥ समर्हणं यत्र निधाय कौशिकस्तथा वलिश्चाप जगत्त्रयेन्द्रताम् ॥ यद्वा विहारे ब्रजयोषितां श्रमं स्पशं न मौगन्धिवगन्ध्यापानुदत् ॥ १७ ॥ न मय्युपैष्यत्य-
रिबुद्धिमन्युनः कंसस्य दूतः ग्रहितोऽपि विश्वदृक् ॥ योऽन्तर्बहिश्चेतम एतदीहितं क्षेत्रज्ञ ईक्षत्यमलेन चतुषा ॥ १८ ॥ अप्यङ्गिमूलेऽवहितं कृता-
ञ्जलिं मामीक्षिता मस्मितमार्द्रया दृशा ॥ मपद्यप्यवस्तसमस्तकिरित्यो बोढा मुदं धीनविराङ्ग ऊर्जिताम् ॥ १९ ॥ सुहृत्तमं ज्ञानिमनन्यदैवतं दोष्यां
बृहद्भयां परिरस्यतेऽयं माम् ॥ आत्मा हि तीर्थीक्रियते तदैव मे बन्धश्च कर्मात्मक उच्छ्वमित्यतः ॥ २० ॥ लब्धाङ्गमङ्गं प्रणतं कृताञ्जलिं मां
वक्ष्यतेऽङ्गूर तत्तेत्युरुध्वाः ॥ तदा वयं जन्ममृतां महीयमा नैवाहतो यो धिममुष्य जन्म तत् ॥ २१ ॥ न तस्य कश्चिद्विहितः सुहृत्तमो न चाग्निगो
द्वेष्य उपेक्ष्य एव वा ॥ तथापि भक्तान्भजते यथा तथा सुहृत्तमो यद्दुपाश्रितोऽर्थदः ॥ २२ ॥ किंवाप्रजो मावनतं यदुत्तमः स्मयन्परिचिन्त्य गृहीत-
मञ्जलो ॥ गृहं प्रवेश्याप्तमस्तमत्कृतं संप्रदद्यते कंसकृतं स्वकन्धुषु ॥ २३ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति मखिन्तयन्कृष्णं श्वफल्कतनयोऽध्वनि ॥ रथेन

दष्टिले मतिर हेनेछन् ॥ उनको दष्टि पनांसाथ भैरा हबै पाप सखाप हुनेछन् र निःशङ्कक्षयले परमानन्दमा निमग्न हुनेछु ॥ १९ ॥ म उनको विषय जतिबन्धु हुँ, ती बाहक भैरा क्क हुने इष्टदर छैनन् ॥ यो विचार जव ती आफ्ना विद्याल बाहुले भैरा आलिङ्गन गनन्, तब भैरा देह पवित्र हुन्छ र भैरा सर्व कर्म दन्धन टाँकिनेछ ॥ २० ॥ उनको अङ्गकले प्रत्यक्ष भएर म जव हात जोरेर बिनीत मायले उनको सामुन्ने उभिनेछु र ती अनन्तशक्ति भगवान् मलाई 'तान अक्षर !' भनन्, तब म आफ्नोदेह मभै प्रणीहरूमा सोभान्यवान् टान्नेछु, जो परम-पुरुष परमान्माका भादरात्र हुन्छन्, तिनको जीवनलाई घिकार छ ॥ २१ ॥ भगवान्नाहे न काठो ब्रह्म छ न भाष्य, न गृह, न शत्रु, न उपेक्षणीय छ, तापनि जन्मे कस्यैछ आफ्नू मगीच आउने देखेको कामना पूरा पाईदिन्छ, तर्मे गर्दा भगवान् आफ्ना भक्तलाई उनका मातन पार पन्द दिन्छन् ॥ २२ ॥ अहो ! आफ्नू सामुन्ने बिनीतमावले उभिएको भलाई यद्यप्ये बलरामजी बालराम मभै भैरा दूव हात मभैरा परा नै जानन् र मभै सर्व परमत्त म भैरा मभैरा मभैरा

आफना धनुषजनको प्रवि कंगको ब्यहोहर विषयमा प्रदन गर्नु ॥ २३ ॥ आशुक्रदेव मन्दलनू-दे राजन ! अपत्यकृतनय अकर यमरी श्रीकृष्णको विलोना गदा गद मधमा बसेर
मन्दगाउ पुगेर र उता छर्पदेव अस्ताचलमा पुगे ॥ २४ ॥ जमको निमेल पदजलाई समन लोत्तपल आफना सुकुटमा धारण पदंउनु, त्यहाँ पुगेर अङ्कुरको श्री आशुक्रदेवको घरमा
पवित्र करण चिन्ह देखे । जो पुष्पको झोमा बढाउने र कमल, वद र अङ्कुरादि चिहने सुशोभित थिए । २५ ॥ उनको दृष्टान्तजनित आनन्दले तो आनन्दन शिखर मा,
प्रमदश उनको देहमा रामाञ्ज मयो र आछामा जल मरियो । ती छत्रनू रक्षदाट धल्लेर 'अह ! यो प्रज्जका घरको रज हो' गर्नु । भन्दै त्यहाँको नशमा अष्टपुत्री
गन्तमा ॥ २६ ॥ अब कंगको आछा मिलेथ्यो, तबदेखि यहाँ पुग्दामुम्भ अङ्कुरको विचित्र दृष्टा थियो । दम्भ, मय र शोक स्वागेर मगवानका श्रीरघुवंशको दृष्टान र उनको गुणधन्य
आदि मौमाम्भको उरात्रन गर्नु मै देहधारीरुको हुनो हाम हो ॥ २७ ॥ ब्रजमा पुगेर उनले कृष्ण र बलराम-दुवै भाईलाई गोदोत्तरनस्थानमा चिन्तमान देखे । ती दुवै

गोकुल प्राप्तः मूर्ध्नास्तगिरिं नृप ॥ २४ ॥ पदानि तस्याखिललोकपालकिरीटनुष्टामलपादरेणोः ॥ ददर्श गोष्ठे क्षितिकौतुकानि विलक्षितान्य-
व्यपवाङ्मुखाग्रैः ॥ २५ ॥ तद्दर्शनाद्वादिबिबुधसम्पन्नः प्रेम्णोर्ध्वरोमाऽश्रुकलाकुलक्षणः ॥ रथादवस्कन्द्य स तेष्वेवैष्टत प्रमोरमून्यहर्घ्रजाम्बुहा र्जित
॥ २६ ॥ देहभूतामियानयो हित्वा दम्भं भियं शुचम् ॥ मन्देमाद्यो हरेलिङ्गदर्शनश्रवणादिभिः ॥ २७ ॥ ददर्श कृष्णं रामं च ब्रजे गोदोत्तरं गतो ॥
पीननीलाम्बरधरो शरदम्बुरुद्वेक्षणो ॥ २८ ॥ किशोरो श्यामलशेखो श्रीनिवेतो बृहद्भुजो ॥ सुमुखो सुन्दरवरो बालद्विरदधिकर्मो ॥ २९ ॥
पञ्चवक्त्राङ्कुशाम्भोजेऽश्रितैरङ्गप्रभिर्भ्रजम् ॥ शोभयन्तो महात्मानावनुकोशमितेक्षणो ॥ ३० ॥ उदाररुचिरकीटो सविणो वनमानितो ॥
पुण्यगन्धानुलिप्ताङ्गो स्नातो विरजवामभो ॥ ३१ ॥ प्रधानपुरुषावाद्यो जगदेतु जगत्पती ॥ अवतीर्णो जगत्येषं स्वांशेन बलकेशयो ॥ ३२ ॥

उम बेला क्रमशः पहेलो र नीलो दुया लगाएका थिए र लिनका नेत्र अरत्कात्को कमल मरुष फर्केका थिए ॥ २८ ॥ त्यस बेला उनको दृष्टिअ अवस्था थियो, दुबको राम
र गौर छरी थियो, दुहेका लामा-लामा हुवा थिए । ती लक्ष्मीको निवाय ल्यान, सुन्दर देह, मनोहर र बालगजरात्र बस्ने पङ्कमी थिए ॥ २९ ॥ ती दुवै मै बढावा पचा, वज,
अङ्कुर र कमल आदिका चिन्हले युक्त आफना घरको ब्रजको झोमा बढाउनेका थिए र लिनका हाम्पपूर्ण हेरादवाट अनुप्रवसात्र प्रकट भएथेथ्यो ॥ ३० ॥ लिनका लीनान्द
निकै उदार र मोहक थिए । उनको पाँटीमा मममान्ता र वनमाला शोभित थियो र स्नान गंग उनले देहमा अङ्कुराग मलेर स्वच्छ वस्त्र धारण गरेको थिए ॥ ३१ ॥ अङ्कुर
देले-ममन्त जगत्का आदिकारण धन्य जगत्का प्रधान पुरुष मै संनयको रक्षाका लागि आफना सबै अंशले बलराम र कृष्णको रूपमा अवतीर्ण भएर सुवर्णभूति मरुतवाप

निरहव्यमना-हे भनी । म गो अत्रि कि हनुमलाई कल्लि देख्न पाईला ! राम सुन्दर गंगादर मुनि, यसैक अत्र गुप्त दिने भएका तथा हनुमानमा दिवहु विहाय गर्दै, बाएभुजा । भद
पराक्रम, हामी-हामी अवेधित मिलेर बढी मोनी भविर छाने-बसा । यमुनी रज्ज पाठमै आछाने धेरै दिन बित्तिक । अब उनको दर्शन नगरी मनलाई शान्ति हुदैन । हे मेरा मित्रिपर । कि जगत्
दिने सफल भयोस्य हृत्पुष्क । मकको आश पुनःका ॥ ३३ ॥

एवं बोर्दिका दूर पर्वत ममान आपन् प्रवाले मयै दिशको अन्धकार नष्ट पाई विराजमान पिए ॥३२॥३३॥ तिनलाई देखनापाव अकरवी स्नेहाकुल मगर रक्वाट बली कृष्ण तथा बल्लभमाको चरणमा दण्ड अँ लम्पमान गरे ॥३४॥ हे राजन् ! भगवद्दर्शनको आनन्दले तिनका लेशमा जल भस्मि, उनको गारा शरीर पुलकित भयो र धौंटी अवस्त्र हुनाले ती आपन् परिचय पनि दिन सकेनन् ॥३५॥ शृंगारानन्दमल्ल भगवान्ले तिनको मनोभाव जानेर उनलाई प्रसन्नार्थक आपना चकाक्षिप्त हातले उठाएर अङ्गमात्र गरे । महामना, दात्र बहगमले पनि निकै विनम्रभावले उमिङ्का अङ्गलाई अङ्गपाल गरेर आपन् बाँटा हातले उनका दुवै हात समानेर बाई कृष्ण भनि उनलाई वरमा पुऱ्याए ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अनि

दिशो विनिमिरा राजन्कुर्वाणो प्रभया स्वया ॥ यथा मारुतः शैलो रौप्यश्च कनकचित्तौ ॥ ३३ ॥ रथात्तूर्णमवप्लुत्य सोऽङ्कुरः स्नेहविह्वलः । पपात चरणोपान्ते दण्डवद्वामकृष्णयोः ॥ ३४ ॥ भगवद्दर्शनाद्दण्डवत्पराङ्मुखोऽङ्कुरः ॥ पुलकाविताङ्ग औत्कण्ठ्यात्स्वाम्याने नाशकन्तृप ॥ ३५ ॥ भगवन्स्तमभ्रेत्य रयाङ्गाकितपाणिना ॥ परिरेभेऽभ्युपाकृष्य शीतः प्रणतवत्सलः ॥ ३६ ॥ सङ्कर्षणश्च प्रणतमुपगृह्य महामनाः ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणी अनयमानुजो गृहम् ॥ ३७ ॥ पृष्ट्वाऽप्य स्वागतं तस्मै निवेद्य च वरामनम् ॥ प्रक्षाल्य विधिवत्यादो मधुपर्कार्हाणमाहरत् ॥ ३८ ॥ निवेद्य गां चातिथये संवाह्य आन्तमादतः ॥ अन्नं बहुगुणं मेध्यं श्रद्धयोपाहरद्विभुः ॥ ३९ ॥ तस्मै भक्तवने श्रुत्या रामः परमधर्मविन् ॥ मुखवामैर्गन्धमालने परां श्रुतिं व्यधात्पुनः ॥ ४० ॥ पप्रच्छ मत्कूर्तं नन्दः कथं स्थ निरनुग्रहे ॥ कसे जीगति दाशार्हं मौनपाला इवावयः ॥ ४१ ॥ योऽजघीतस्त्वमु- स्नोकात् क्रोशन्त्या असुतृप् सलः ॥ किंनुस्वित्तत्प्रजानां वः कुशलं विमृशामहे ॥ ४२ ॥ इत्थं मृन्तया वाचा नन्देन मुमभाजितः ॥ अङ्कुर

कुशल प्रश्नपठि उनलाई राम्रो आमन दिएर विधिवत् पाउ रक्तालेद मधुपर्क आदि पूजन मागरी अर्पण गरे ॥३८॥ भगवान्ले एक मय बाइ दिई वरमा सेवा आदि गरेर तिनको बाटोको धकारा निवारण गरेर अनेक सुखदुःख पवित्र पक्कास ल्याएर प्रेमले ओजस भरण ॥ ३९ ॥ स्वाङ्गमकेरलि उनलाई परम धर्मज्ञ सङ्कर्षणले पान माल दिएर सुमन्यित माला पहिराई अतिशय खानन्दित पारे ॥ ४० ॥ मन्कास महमकेरलि नन्दजीले माथि—'हे दाभ्राइ ! जसको रङ्गक कमाई होम् यस्ता मेडा-वाप्या भै हुन्हुक कसो कस जीवित रहेउम्य कसो आपना दिन बिताइरहुन् मरको छ ॥ ४१ ॥ अहो ! आपनै प्राणको पोषण गर्ने जुन दुष्टले आपनी माईजसनी दाईनीका शलककड निन्द्य भावले मारिदिया र तिनका प्रजावन्धन

राम-न । जसको रँधले यस्ता मरुन्ध-यसलाई कसले मर्न सकेन ।—केकन जसको कथापुत्र प'पको निवासी जान कोही कडा ले । वरमा जीव विवसल मन कठिन छ । तर कुरा पूर्वकथे स्वद ही । श्रीवती केतोवकी हवाको अनिमोघ जवापर 'हीलाई प'नीको काका भयो । मृ पुनि नहराएर कीले -वावाजीका माहुने बापुलाई मिलेच कगाएर गयो—मैले यो काम गरेको होइन । मैले स्वामी भगवान् आन्दएन् म निदेश छु । ती मनु गालाई कसो भाग्य कहिँमै मर्न दिँदैनन् । उनले भलाई निरास राखु भनेका छन् । जना कसोका भवै व्यापरा मरुतयो । छोरी बाँच्य मोटा पुतली छान्नाएरको पियो । तपे एउ टोका पियो । जो टपच हुन मोटा उन्मय मौव सप्त राक्ष उमपको पियो । खिपाहीले 'को'लाई कोलीको बीकीमा ठप्पायो । अनि त्यसलाई कसो सुल ओटाएर बोरी नाग'न' । तर भो शिरण 'ले' बर'को चहो बाँधिल छमिपकै पियो । एक प'नेको मोटा निरीशक छिप ही । आपनाभीको रक्तमला मरुत उमियो । अग्य प'रक मर प'नेले कोरी मान्यो तर निपासी कामल प'म'पिच र नमरका मोटा लुका म'पिचो । अनि त-जाल कालीको लणाय एक सता'हो मिति । रामिको । तर अकीगत पनि 'को'लाई प'नीको सिने छुने पनि उवाच सप्त मयन र बचमय पुनरी छान्नाएर परीसा म'पिचो । तरमय द ही जान्नु म'गेक हुम्यो । तर मर

हनुमत्कृतं कुशलशोकं व विषयं वनि कमरी गन्तुं सकृत् ॥ १४२ ॥ अतः नन्दते अकूरमिह प्ररन यत्का विष्ट, उनको द्वारा यमरी विनम्र बाणी द्वारा अन्कार वाङ्मयेति अकूर-
को मयै यहाँ मेदिथो ॥ १४३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुण्ये दशमस्कन्धे 'वालिर्षु' माताटीकायामष्टमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

(श्रीकृष्ण-वल्गरामको वपुरा अध्याय)-श्रीशुकदेवः कनुदुच्छ-वल्गराम द्वारा रात्रौ सम्मानितः १४१ अकूरजी जानन्दते पलङ्गमा वसे । उनले शोभा देखे-देखे इच्छादक गरेका विष्ट,
ही मयै पूर्ण भए ॥ १४२ ॥ हे राजन् ! लक्ष्मीपति प्रमन्न भएपछि यमो कुन वस्तु छ, जुन प्राप्त नहोस् । तैपनि भगवत्परायण व्यक्ति कुनै पदार्थको इच्छा गर्दैनन् ॥ १४३ ॥ मायंकालको
खान पान गरियेकैछि भगवान्, देवकीनन्दनले अकूरको नगीचे बसेर आफ्ना कनु-बान्धवमिते कंसको कम्तो ब्यवहार छ र सब त्यो के गर्ने खोजिहेको छ, यस विषयमा धेरै गरि कुन
संके ॥ १४३ ॥ भगवान् भन्दछन्—हे तात ! हे मीमांस्य ! हनु वहाँ निश्चिन्त पान्दुभयो न । हनुको स्वागत छ, इत्यादि होन् । हनुका मयै जान्-माई जान्द र निरोध छन् ॥ १४४ ॥

परिपृष्टेन जहाध्वपरिश्रमम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुण्ये दशमस्कन्धे पूर्वार्धेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ सुखोपविष्टः पर्यङ्कं रामकृष्णोरुमानितः ॥ लेभे मनोरथान्मर्वाण्यपि शान्तं चकार ह ॥ १ ॥ किमलभ्यं भावति प्रमत्ने श्रीनि-
वेतने ॥ तथापि तपसरा राज्ञं हि वाञ्छन्ति किञ्चन ॥ २ ॥ सायंतनाशनं कृत्वा भगवान्देवकीमुतः ॥ सुहृत्सु घृतां कंसस्य पप्रच्छान्यविकीर्षितम् ॥ ३ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ तात मौम्यागतः कश्चिन्स्वागतं भद्रमस्तु वः ॥ अपि स्वज्ञातिरूघनात्मनमीवमनामयम् ॥ ४ ॥ किं नु नः कुशलं पृच्छे पृथमाने
कुलामये ॥ कंसे मातुलनाभ्यङ्गं स्यात् नमन्यजानु च ॥ ५ ॥ भद्रो अस्मद्भूदूरि पित्रोर्वृजितमार्ययोः ॥ यद्वेतोः पुत्रमरणं यद्वेतोर्बन्धनं तयोः
॥ ६ ॥ दिदृषाऽद्य दर्शनें स्वार्तां मय्य वः सौम्यं काञ्चित् ॥ सज्जातं वर्ष्यतां तात तवागमनकारणम् ॥ ७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ पृष्ठो भगवता सर्वं
वर्णयामास माधवः ॥ वेगानुबन्धं यदुषु वसुदेववधोद्यमम् ॥ ८ ॥ यत्तमदेशो यदर्थं वा दत्तः मंप्रेषितः स्वयम् ॥ यदुक्तं नारदेनाम्य स्वजन्मानकदुन्दुभेः

व आपन् कुलको कुशल के सोधो ? हाभो कुलको निमित्त शोकपूर्ण र नाममात्रको मामा कंस कोपेयम् हाभो स्वजन वा गिनका सन्ताप महकुल कमरी रहन सकृत् ॥ १५१ ॥ अहो ! हाभो
निमित्त भद्र विनाले कु-वह भो जु वन्द्यो, हाभो नै कारण अनेक पुत्र मारिस् र हाभो निमित्त नै उनले धेरै दिनभर्य बन्धनमा रहनुप्यो ॥ १५२ ॥ हे मीमांस्य ! आज कुलको
सौभाग्यले आफ्ना स्वजन यद्यपि हनुको दर्शन लाभ भयो । यहाँ पनि यसको निकै अभिलाषा विष्टो हे मात ! अब हनु वहाँ आउने कारण भन्नुहोस् ॥ १५३ ॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे
राजन् ! यमो भगवान्को सोपेपछि अकूरजीले कंसद्वारा यदुर्बन्धमिष्ट शत्रुता राजने र यदुर्बन्धको वध गर्ने उद्यम आदि भारा बुनान्द प्रकृत वर्णन गरेर सुनाए ॥ १५४ ॥ कसको वा

कोमाई व्यापार यहाँ उपवापछि, सोही काम गर्दैनथो । त्यहाँको मातापीता योरा लोभ र क्रोधको पुत्र विष्टो । उनले सात हजार वन्धनमा रहनुप्यो ॥ १५५ ॥ अहो ! हाभो !
स्वजीव-वागविरुद्धले अ-भद्र उल्लिखित भएर होलाई उद्विग्नले भोग भयो । तर अधिकारी चिन्तालाई न खाए । पञ्चन भन्नु थियो । तिनी धेरै को वीर काम गर्नु । योहा वद, नर ती लयन कुन लयन । ॥ १५६ ॥
विष्ट विष्ट विष्ट विष्ट प्रकृत वीरका, एव प्रत्येक पदार्थ होलाई उक्त काम गरेन । त्यसि यदु अर्थवर्धन धेरै ठार आएको । यममा खान सोमाई दानदण्ड दिने आशा निराश गराए आ विष्ट । कुटी लाग्यो वीर यदु राज ॥ १५७ ॥
छात्री पनि थिए ।

धनुषपक्ष मन्त्रांश्च कपटपुत्रं मन्देष्ट विप्रो, जमशं निमिषे उन्नतार्धं दत्तं तुल्यायै पठादप्येको विप्रो र देवसिंहे जां इमुदेव द्वारा मगवान्को जन्म-रहस्य कंमलाई मनेका विष्ट, त्यो जगत्तान् पति उन्नते मगवान्लाई सुनाए ॥ १० ॥ विप्रश्चां वीररुको मंदेष्टमा निपुण कृष्ण र इनराम अक्षरका कुरा सुनेत हांसे । उनले पिता नन्दलाई राजा कंमको आज्ञा सुनाए ॥ १० ॥ त्यस्तै अनुसार नन्दले सबै गोपमणलाई आज्ञा दिष्ट—'सर्वे गोपम एकचित्त वार, दशमे मेटको सामग्री र आकाशना गाढा टिक् वार ॥ ११ ॥ मोलि हामी सबै उता मधुगधूरी जाने हो र राजा कंमलाई गोपम वर्णन गर्न हो । त्यहाँ वर हामी वीर हूनी उन्नत हेने छौं, जमलाई हेने पर-पराष्ट मानिम आहरहेछु ।' नन्दजीले व्रजगरी यो घोषणा लगादिए ॥ ११ ॥ जब गोपिनीहरूले सुने—राम र कृष्णलाई मधुरा लैजान व्रजमा अक्षर आएका छन्—ती सान्ने दुःखी भए ॥ १२ ॥ हृदयको ततो यामले कविको मुख सुनेर आयो, केही भन्ने जमै भए, कुनैका वक्ष सुकुला भए र कंम, कंमपाठ सुकुला भएर फुसिए ॥ १४ ॥ मगवान्को चिन्तनले केही गोपिनीहरूको सम्पन्न विष्ट

॥ ६ ॥ श्रुत्वाऽक्रूरवचः कृष्णो बलश्च परवीरहा ॥ प्रहस्य नन्द पितरं राजादिष्ट विजज्ञतुः ॥ १० ॥ गोणान्ममादिशत्सोऽपि गृह्यतां सर्वगोपमः ॥ उपायनानि गृहीध्वं युज्यन्तां शकटानि च ॥ ११ ॥ यास्यामः श्वो मधुपुरीं दास्यामो नृपते रसान् ॥ द्रक्ष्यामः सुमहत्पर्वं यान्ति जानपदाः किल ॥ एवमाधोषयश्च नन्दगोपः स्वगोकुले ॥ १२ ॥ गोप्यस्तास्तदुपश्रुत्य वभू बुर्व्यथिता मृशम् ॥ रामकृष्णौ पुरीं नेतुमकूरं व्रजमागतम् ॥ १३ ॥ काश्चित्तरुदृतहतापश्चात्पश्चान्मनमुत्तथियः ॥ स मद्दुःखलवलपकेशमन्यश्च काश्चन ॥ १४ ॥ अन्याश्च तदनुचाननिवृत्तौ चारोषवृत्तयः ॥ नाभ्यजानन्निमै लोकमात्मलोकं गता इव ॥ १५ ॥ स्मरन्त्यश्वापराः शौरेरनुरागस्मिनेरिताः ॥ हृदिमृशश्चित्रपदा गिरः संमुमुहुः स्त्रियः ॥ १६ ॥ गतिमुललितां वेष्टी स्निग्धहामावलोकनम् ॥ शोकापहानि नर्माणि मोदामचारेता नि च ॥ १७ ॥ चिन्तयन्त्यो मुकुन्दस्य भीता विरहकानराः ॥ ममेताः मंघशः प्रानुरश्चमुस्योऽन्युतारायः ॥ १८ ॥ गोप्य उचुः ॥ अहो विधातमव त कविदया मंघोज्य मैत्र्या प्रणयेन देहिनः ॥ तांश्चाकृतार्थान्वि-युनहस्यपार्थक्यं विक्षीडितं तेऽर्भकचेष्टितं यया ॥ १९ ॥ यत्त्वं प्रदर्शयामितकुन्तलाचूतं मुकुन्दवचनं सुकपोलमुन्नमम् ॥ शोकापनोदस्मिन्नेष्टमुन्दर

दिव शान्त भए र शुक पुत्र छैं उनलाई आफ्नू देहको पनि ज्ञान रहेन । १५ ॥ कविय गोपिनी मगवान्को प्रणय, हाम्य तथा विविध पदावली शुक हृदयदारग्य कुराहरू मगवान्ले अन्वेत भए । १६ ॥ मगवान्को ललित गति, विविध लीला, स्नेहयुक्त तथा हाम्यपूर्ण हेराई, शोक ताड्न पार्ने ठूला र उदार चित्रहरूको सम्पन्नता मग उना निष्ट विचारको मगवान्दाल स्थानक र मयभीत अहं सबै गोपिनी, जमका विष्ट सदा मगवान्मै लाविरहन्प्यो, एक रघोदया जम्मा भए आँखाबाट आँसुका पारा पलाउदै पलायन यम रङ्गर कुरा मनलागे—॥ १७ ॥ १८ ॥ गोपिनी मन्दछन्—'ए विधाता ! तलाई कसैपछि इया लादेन ? तं मार्णीहरूलाई मित्रता र स्नेहको बन्धनमा बाध्न मनमा भिष्ट हुनुभन्दा पहिले नै शिको विप्रको मगदिच्छम् ! तेरो यो काम बालकहरूको खेलवाड छैँ तुन्छ छ । १९ ॥ तैं जो हामीलाई ओझ्याको ब्याम अलकायलीन दाँता ॥ १९ ॥ कपाल तथा उन्नत नाभिकाले छाँधिए र शोक हटाउने मन्दहाम्ययुक्त मनोहर मुख देखाएर अब उनलाई हाम्रा आँखाबाट पर पारिदिन सान्नेछम् । यमः तेरो यो काम राम

हाथयुक्त मीठा-मीठा कुरा, लीलास्य कटाक्ष र आर्ति-कुरादिल । एक रात्रि-मण्डलमा हाँसल दा रात एक क्षणको समान चिताएका थियौ । हे सखि हो । अब गीने नभई हामी उनको विरह व्यथामा कसरी पारी गर्ने ? ॥२९॥ सखिका येना माईको मुखबाट उडे र चुलोले घुमति अनकायलो र पुण्य-मातादिने मण्डित अणु जुन कृष्ण बनेक माँघ-मिश्रकले बेगिएर बाँसुरी बजाउँदै आफ्नू मधुर सुमन र चटाक्षयुक्त हेराईले हाम्रो हृदय पायल घाँट्यो, तिनी नभई हामी कसरी बाँचेरौ ? ॥३०॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्-हे रामन् । विरहले आतुर भएर मले प्रकाश कुरा गन र कृष्णमै मायक-चिब भी बजाइनाहक सोझलाइ न्याय 'हे गोविन्द । हे बापव ।' बन्ने भन्दै छुट्टा गाँठा पारेर रुन लागे ॥३१॥ रात्र रात बिहोर मया, हृयोदय मया । अनि अकुरले मन्पावयनादि श्राउ-कालीन कृष्ण मसाम पारी रघु डोक ॥ ३२ ॥ उर्नैगित नन्दादि गोतण पनि धेरै धरि डरदार सामग्रीहरू र गोरम भगिका बाआ मायमा नई गाडाहरूमा हिँडे ॥ ३३ ॥ त्यसै बेला गोविर्नाहक अपना र य कृष्णको दर्शन पाएर केही आश्रित भएर भगवान्को आदेश पाउने आकाशले

रामगोष्ठ्याम् ॥ नीताः स्म नः क्षणमिव क्षणदा विना ते गोप्यः कथं न्वांतनरेम तमो दुरन्तम् ॥ २६ ॥ योऽहः क्षये ब्रजमनन्तमग्नः परीतो गोपे-
विशन्सुरजश्छुरितालक सक् ॥ वेणु कणः स्मतकटाक्षनिरीक्षणेन चित्तं श्लिषात्यमुमुते नु कथं भवेम । ३० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं नृपाणां
विग्रहानुरा मृशं ब्रजमन्यः कृष्णविपक्तमानमाः ॥ विमृज्य लज्जां रुद्धुः स्म सुस्वरं गोविन्द दामोदर माधवेति ॥ ३१ ॥ स्त्रीणामेवै रुदन्तीनामुदिते
मवितर्यथ ॥ अकूरश्चोदयामाम कृतमैत्रादिको रयन् ॥ ३२ ॥ गोपास्तमन्मजन्त नन्दाद्याः शकटैस्ततः ॥ आदापोपायनं भूरि कुम्भाङ्गोरम-
मम्भूतान् ॥ ३३ ॥ गोपश्च दयिते कृष्णमनुव्रज्यानुगङ्गिताः ॥ प्रत्यादेश भगवतः काङ्क्ष-त्यश्रावणमिरे ॥ ३४ ॥ तास्तथा तप्यन्तीर्वाक्ष्य स्वप्न-
स्थाने यदूतयः ॥ मान्त्वयामाम मप्रेमैरायास्य इति दौत्यकेः ॥ ३५ ॥ यावदालक्ष्यते केतुयविट्रेण रथस्य च ॥ अनुभ्रम्यापितात्मानो लेख्यानीरोपल-
क्षिताः ॥ ३६ ॥ ता निराशा निवव्रतुगोविन्दसिनिवर्तने ॥ विशांका अहनी निन्युर्गायन्त्यः प्रियनेष्टितम् ॥ ३७ ॥ भगवानपि मग्नाः रामाङ्कुर-
युतो नृप ॥ रथेन वायुवेगेन कालिन्दीमघनाशिनीम् ॥ ३८ ॥ तत्रोपस्पृश्य पानीयं पीत्वा मृष्टं मणिप्रभम् ॥ वृक्षपण्डमुपव्रज्य मरामो रयमाविशन्
॥ ३९ ॥ अकूरस्तावुपामन्त्र्य निवेश्य च रथोपरि ॥ कालिन्द्या हृदमागत्य स्नानं विधिवदावर्त्त ॥ ४० ॥ निमज्ज्य तस्मिन्मलिले जपन्मद्य सना-

उनको माछुने छिड्छि उभिर ॥ ३४ ॥ आफ्नू मधुर बाआले गोविर्नाहकलाई मन्त्र देखेर श्रीपदुनन्दनक प्रेमपूर्वक वा मन्दशब्द 'म छिट्टै नै फर्केर आउँछु' यनिले गोविर्नाहकलाई भेष दियो ॥ ३५ ॥ विरह व्यथित गोविर्नाहकलाई जडमय रथको चक्का र चकाल उहाएको चुनो देखियो, तबमम ता तस्वीर छै त्यही स्थानमा उभिएर उर्ने तर एकदमै डोभइ, तर उनका मन चाहे आफ्ना प्याग कृष्णमित गदमकेको थियो ॥ ३६ ॥ जब मावन्द फलेने भाआ हराम मया, अनि ती निराश अणु आफ्नामा वा फईर गए र आफ्ना प्रियतमको चरित्र मान गरी-मां छोक शान्त पाई मन्त्र चिताउन लागे ॥ ३७ ॥ यता भगवान् कृष्ण र बलराम अङ्कापत बाधु ममान संकेत दिईन रवणा चटो एक छिनमै बाए नाशिनी यदुताकोको लमा पुग्दाभए ॥ ३८ ॥ यता अ कृष्णक हात पाउ आएर हन्ड नालमणि समान चरक यदुताको पाना भएर हाँ

व्याप्य परे सो वृक्षमृगि गणर वल्लभाभित रथमा वसे ॥ ३९ ॥ अकरने ती दुवै माईलाई रथमा बसाव्य उनको आहा ल्हाई गहुनको कुण्ड अर्थात् लज्जत तीर्थका जनपद, दक्षिण
विधिवत् स्नान गरे ॥ ४० ॥ अनि जलमा हुक्की भाते पायत्री जप गर्नेलागे ॥ जप गर्दागर्दै तिनले जल नित्र व राख र कृष्ण दुवै माई संगभगै वसेका देखे ॥ ४१ ॥
अनि वरमा विचार गरे— 'वसुदेवका दुवै धातक व रथमा वसेका थिए, ती वहाँ कस्रो आए ? यदि वहाँ छुन् भने ममम उहाँ नहोउन्' तिनले जलको बाहिर शिव निवासमा हो
॥ ४२ ॥ ती दुवै उहाँ पनि पहिलेकै ममान रथमा वसेका देखिए ॥ अनि वरमा विचार गर— 'मैले तिनलाई जलमित्र देखेको थिएँ, के त्यो मेरो भ्रम थियो ? पेरि भयो का ?'
त्यहाँ केहि उदै अनन्तदेवलाई विचारान देखे— 'जमको पित्र, चारण, गन्धर्व र असुरगण मानक न्यूरणर स्तुति गरिहेका छन् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ती अनन्तदेवका कज्ज ॥ ४५ ॥
नो व्यापना हज्जर पथामा हज्जरी सुकट र आफ्नु कमलनाल ममान रथमा छरीरमा नीलाम्बर लगाएका थिए ॥ तिनको सुन्दर शरीर सहस्र शिलायुक्त कैलाश पर्वत सँगै मृग दास्यमा म

तनम् ॥ तावेव ददशेऽक्षरौ समकृष्णौ ममन्वितौ ॥ ४१ ॥ तौ रथस्थौ कथमिह सुनावानकदुन्दुभेः ॥ तद्विस्मित्यन्दने न स्त इत्युन्मज्ज्य व्यचष्ट म
॥ ४२ ॥ तत्रापि च यथापुत्रमासीनौ पुनरेव मः ॥ न्यमज्यदर्शनं यन्मे शृषा किं मलिले तयोः ॥ ४३ ॥ भूयस्तत्रापि माऽद्राशीत्सूयमानगर्हाध्वरम् ॥
गिद्धचारणगन्धर्वगुमेनतक्रधरैः ॥ ४४ ॥ महस्तरिमं देवं महस्तरिमौलिनम् ॥ नीलाम्बरं विमथेनं शृङ्गेः श्वेतमिव स्थितम् ॥ ४५ ॥ तस्थोत्तमः स न
श्चामे पीतक्रोशेधाममम् ॥ चतुर्भुजं नरं शातं पद्मपत्ररुणेश्चमम् ॥ ४६ ॥ चारुप्रमत्तभटनं चारुहाननिरिक्षणम् ॥ सुभ्रुवं चारुकर्णं सुवर्णमम्
णधरम् ॥ ४७ ॥ वनम्बपीवग्भुजं तुङ्गांमोरःस्थलश्रियम् ॥ कम्बुगुण्ठं निम्ननाभि बलिप्रपादयोदरम् ॥ ४८ ॥ वृहत्कटिनटश्रोणिकरभोरुद्रवर्तनम् ॥
चारुजानुयुगी चारुजङ्घायुगलनसंयुतम् ॥ ४९ ॥ तुङ्गगुल्फारुणनखत्रातदीधितिभिर्वृतम् ॥ नवाङ्गुल्यङ्गुलैर्विलिप्तपादपङ्कजम् ॥ ५० ॥ सुमहार्हाश्रितार्हा
रिष्टकटाङ्गदे ॥ कटिमृत्रवद्वसूत्रहारानुपुङ्गुहलैः ॥ ५१ ॥ भ्राजन् पद्मकरं शङ्खचक्रगदाभम् ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्कीस्तुभे वनमालिनम् ॥ ५२ ॥
सुमन्दन दप्रमन्वः पार्श्वदैः सनकादिभिः ॥ सुरेशैर्ब्रह्महृद्वाधैर्नविभ्रश्च द्विजोत्तमैः ॥ ५३ ॥ प्रह्लादानारदपुत्रमुखेर्भागतोत्तमैः ॥ स्तूयमानं पृथ्वीरि-

॥ ५४ ॥ उनले देखे— 'सो छेप ममानको काहामा यौटा रथमा पीताम्बर धारण गरेको मेव हो रथमा प्रगौर नहुँदै प्रकृषा धान्न मृति बसेको छ । तिनका नेत्र कमन्दो सो विचार
र अहणवण थिए ॥ ४६ ॥ उनको मुख अनि रसो र प्रमत्त थियो । उनको हाव्ययुक्त चित्तवत् निकै मनोहर थियो । गृही र नागिका आलो र सुहाउने थियो । ती रथमा जप
मनोहर रूपान र अरुण ल्हाले सुहोमिद थिए ॥ ४७ ॥ उनका हुवा ल्हा र क्युन चिद । कौच अन्ना थिया र रथ रथमा नरकोपी विराजान चिद । पार्श्व अन्ना रमान
मनक परको तथा नाभि सहस्र विधो र त्रिधलीयुक्त उदर पीतको पात हो आभाषमान थियो ॥ ४८ ॥ उनका तिरान कटिपदमा दुई नखर तथा शान्ता उदर
जल सुहोमिद थिए, उनका अति रस दह जानु एवं दुई निघ्रा थिए ॥ ४९ ॥ ती अन्ना गुल्फ र अरुणल नख राना र एक थियो । उनका कण कमल कामल आ ।
हलले र वृहोमोनाले शान्तामान थिए ॥ ५१ ॥ ना वसुन्ध वानरु अदिद विगट, कट, अङ्ग कौच, योनामा, र, नख र गुणलले दरावमान भ, रदो थिए ॥ ५२ ॥
सुमन्दन दप्रमन्वः पार्श्वदैः सनकादिभिः ॥ सुरेशैर्ब्रह्महृद्वाधैर्नविभ्रश्च द्विजोत्तमैः ॥ ५३ ॥ प्रह्लादानारदपुत्रमुखेर्भागतोत्तमैः ॥ स्तूयमानं पृथ्वीरि-

ज्ञानमा शब्द, चक्र, गदा, पद्म, वधःस्थलमा श्रीवन्म र मलाया वनमाला तथा कौस्तुभमणि विराजमान थिए ॥५१॥५२॥ श्री नन्द-मुनन्दादि पापेद, भक्तकादि महर्षिद्वय, ब्रह्मा शिवदि
देवगण, अरिषि आदि नी ब्राह्मण र प्रह्लाद, नारद तथा अष्टरमु आदि निर्मलात्मा भक्तद्वारा मित्र-मित्र प्रकल्पते स्तुवमान महर्षेका थिए ॥५३॥५४॥ श्री, बुद्धि, वाणी, कान्ति,
हीनि, सुष्टि, इत्या, कर्वा, विद्या-अविद्या आदि द्विकिरू तथा माया उनको सेवा गरिरहेका थिए ॥५५॥५६॥ यो दृश्य देखेर अक्षरलाई जानःइ प्राप्त भयो । श्री निगूढ भक्तिभावले भक्ति-
उनको छरिमिमा रोमाञ्च मग्न आयो र भाषादेखे गर्दा तिनका नेत्रबाट आँशु बग्ने लाग्यो ॥५६॥ अति अक्षरले धैर्यधायी गरेर सयानुका गरममा धिर न्यूनाई प्रभाव गरे र ज्ञान
जम्पी गद्गुगु हाथीले गम्भार-बिलास यस प्रकार स्तुति गर्नुको ॥५७ इति श्रीमद्भागवते महापुण्ये दशमस्कन्धे पूर्वार्धे नेगली भाषाटीकापात्रेकंभक्तवार्त्तिकोऽध्यायः ॥३९॥

(अक्षरद्वारा भक्तिको मगस्तुति) - अक्षर भन्दछन् - हे कृष्ण ! अप्रद्वारा या मध्यम लोक उपर अक्षरको थियो, ती ब्रह्मा तमको नामिबाट उपर अक्षरको प्रसाद प्रकाटगएका हुन्, ती

चोभिगमलात्मभिः ॥५४॥ श्रिया पुष्ट्या गिरा कान्त्या कीर्त्या तुल्यैल्योर्जया ॥ विद्ययाऽविद्यया शक्त्या मायया च निषेवितम् ॥ ५५ ॥ विलोभ्य
सुमृत प्रीतो भक्त्या परमया युतः ॥ दृष्यत्तनुरुहो भावपरिक्लिन्नात्मलोचनः ॥५६॥ गिरामद्गमदयास्तौपीत्तत्त्वमालम्ब्य सात्वन ॥ प्रणम्य मूर्त्ताञ्ज-
हित कृताञ्जलिपुटः शनैः ॥ ५७ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुण्ये दशमस्कन्धे पूर्वार्धेऽक्षरमनियाने पञ्चोक्तवार्त्तिकोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

अबुर उवाच ॥ ननोऽस्म्यहं त्वाऽस्मिलहेतुहेतु नागयणं पुरुषमायमव्ययम् ॥ यन्नाभिजानादरविन्दकोशाद्ब्रह्माऽऽविगमिष्यत एष लोकः ॥ १ ॥
मृत्तोयमभिः पवनः स्वमादिर्महानजादिर्मन इन्द्रियाणि ॥ सर्वेन्द्रियार्था विबुधाश्च सर्वे ये हेतवस्ते जगतोऽङ्गभूताः ॥ २ ॥ नैते स्वरूप विदुग्मत्स-
नस्ते त्वाजादयोऽनात्मतया गृहीताः ॥ अत्रोऽनुबद्धः स गुणैरजाया गुणात्परं वेद न ते स्वरूपम् ॥ ३ ॥ त्वां योगिनो यजन्त्यद्वा महापुण्य-
मीश्वरम् ॥ साध्यात्मं साधिमृतं च साधिदेवं च साधवः ॥ ४ ॥ त्रया च विद्यया केचित्त्वा वै वेदानिका द्विजाः ॥ यजन्ते विततेर्यज्ञेनानारूप-
मरारूपया ॥५॥ एके त्वाऽविलकर्मणि मन्यस्योपशमं गताः ॥ ज्ञानिनो ज्ञानयज्ञेन यजन्ति ज्ञानविग्रहम् ॥ ६ ॥ अन्ये च मस्कृतामनां
विधिनाऽभिहितेन ते ॥ यजन्ति त्वन्मयास्त्वा वै ब्रह्मस्यैकमूर्तिकम् ॥ ७ ॥ त्वामवान्ये शिवोक्तं मार्गेण शिवरूपिणम् ॥ ब्रह्माचार्यविभक्तं

मै काष्णहस्तका काय र अविनाशी हजुर आदिपुरुष नागयणलाई स नभक्तार गर्दछु ॥१॥ १५५१, जल, अग्नि, वायु, आकाश, महत्त्व, प्रकृति, पुरुष तथा मन, इन्द्रिय, इन्द्रियहरू
विषय र उनका अधिष्ठाता देवता यी जति जगत्का मूलकारण हुन्, ती सबै हजुरका अङ्ग हुन् । २, अनारमरूपले शङ्ख गरिने भाषादिको कारण सबैका जन्मरूप हजुर भन्ना यो
हो स्वरूपलाई बोधी जान सक्नेनन् । ब्रह्मा पनि हजुरको भाषा गुणले युक्त हुन्, अतः श्री पनि हजुरको गुणाश्रित स्वरूप जान सक्नेनन् ॥३॥ योगीजन पनि अध्या-म, अधिभूत र
अधिदेव भन्दा हजुर परमपुरुष परमेश्वरको नै पूजा गर्दछन् । ४ । यमै प्रह्लाद अनेकौ कर्मकाण्डी ब्राह्मण वेदधर्मीको विपरीत अनेक यज्ञद्वारा इन्द्रादि विदेव नाम र हातल रतुका
नै योग-यज्ञ गर्दछन् ॥ ५ ॥ इतिथय ज्ञानीजन पनि आफ्ना कर्महरूलाई त्यागेर तथा ज्ञानमार्गमा भिन्न भन्न ज्ञानयज्ञद्वारा हजुर ज्ञान स्वरूपको नै पूजा गर्दछन्

॥ ६ ॥ यमै इकार अनेक शुद्धिचिह्न देख्यव हजुरले नै आशा बाको शास्त्राशोक विधिले कनक मण्डर रासुदेव, सहर्षण आदि अनेक र नारायण नामक एक पूर्विले हजुरको नै पूजा गर्दछन् ॥ ७ ॥ हे भगवन् ! केही व्यक्ति डिवडीले बजाएको आचार मेरले शेर-बागुपत आदि अनेक मेद हुने मामांश भित्रकपमा हजुरको उपासना गर्दछन् ॥ ८ ॥ हे प्रभो ! जो अन्य देवदाका भक्त छन्, ती यद्यपि मेदबुद्धि सणका हुन्, नापनि हजुर मयदेवमय हुनुहुन्छ । यसै निमित्त ती सर्व पनि हजुर परमेश्वरको नै पूजा गर्दछन् ॥ ९ ॥ जस्तै पर्वतबाट निस्कने नदी मेघको जमले उम्लेर सर्षतिर हवाई समुद्रमै मिल्दछन् । त्यसै गरी हे प्रभो ! मयै उपासना-मान्य अन्यमा हजुरको प्राप्ति गराउँछन् ॥ १० ॥ कनक, रज र लवण यी हजुरको मायाका गुण (धामो) हुन् र इनेमा इकादेखि द्वापरपर्यन्त श्रेष्ठ उनीएका छन् ॥ ११ ॥ हजुर स्वस्वरूप र सर्वका बुद्धिहक्का माफो हुनुहुन्छ । हजुरको दृष्टि नित्य छ । हजुरलाई न प्रणाम गर्दछु । मयै जीव अधिपाकृत गुणप्रवाहले देव, मनुष्य र तिर्यगादि योनिमा प्रवेश हुन्छन्, तर हजुर स्वभावतः सर्वथा अलिप्त रहनु हुन्छ ॥ १२ ॥ अग्नि हजुरको मुख हो, पृथ्वी बाण, सूर्य नेत्र, भगवन्ममुपामते ॥ ८ ॥ सर्वं गव यजन्ति त्वां सर्वदेवमदेश्वरम् ॥ येऽन्यन्यदेवताभक्ता यश्चान्यन्यधियः प्रभो ॥ ९ ॥ यथाऽद्विप्रसवा नद्यः पर्जन्यापूरिताः प्रभो ॥ विरान्ति सर्वतः सिन्धु तद्वत्त्वां गतयोऽन्ततः ॥ १० ॥ सर्वं रजस्तम इति भवनः प्रकृतेर्गुणाः ॥ तेषु हि प्राकृताः प्रांता आनन्दास्वावरादयः ॥ ११ ॥ तुभ्यं नमस्तेऽस्तुविष्णुदृष्टये सर्वात्मने सर्वधियां च माक्षिणे ॥ गुणप्रवातोऽयमवशया कृत्तः प्रवर्तने देवतुर्निर्गमात्मसु ॥ १२ ॥ अग्निमुखं तेऽवनिर्ध्रिरीक्ष्य सूर्यो नमो नाभिरधो दिशः श्रुतिः ॥ द्यौः कं सुरेन्द्रास्तव वाहयो र्णवाः कुक्षिर्मरुत्प्राणवन् प्रकल्पितम् ॥ १३ ॥ रोमाणि वृक्षोपधयः शिरोरुक्ता मेघाः परस्यास्मिनस्त्वानि तेऽद्रयः ॥ निमेषणं राज्यदनी प्रजापतिमहंस्तु वृद्धिस्तव वीर्यमिष्यते ॥ १४ ॥ त्वय्यव्ययात्मनपुरुषे प्रकल्पिता लोकाः सपाला बहुजीवमङ्कुलाः ॥ यथा जले मद्भिहते जलोकमोऽप्युदुम्बरे वा मशका मनोमये ॥ १५ ॥ यानि यानीह रूपाणि क्रीडनार्थं विभर्षि हि ॥ तैरामृष्टशुचो लोका मुदा गायन्ति ते यशः ॥ १६ ॥ नमः कारणमस्याय प्रनयाधिपराय च ॥ हयशीर्ष्णे नमस्तुभ्यं मधुकैटभस्यवे ॥ १७ ॥ अकृपाराय बृहते नमो मन्दरधारिणे ॥ क्षित्युदागविहास्य नमः स्फुरमूर्ते ॥ १८ ॥ नमस्तेऽद्भुत-

आकाश नाभि, दिवाहक कान, रत्नो शिर हो, हेकेन्द्रमय हुआ हुन्, रघुद्र कोश हो, बाधु प्राणशक्ति हो ॥ १३ ॥ बुद्ध र धर्माधि री हुन्, मेघ बपालका री, पर्वत हजुरका जम्बि मधुह र नक्ष हुन्, रात्रि र दिन आत्मा पिम्बुन र कोम्बु हो, प्रजापति रिङ्ग र हाँट हजुरको शीर्ष हो ॥ १४ ॥ हे अण्वयाम्ब ! लोकपाल समेत अनेक प्राणीहरूले तुझ सर्व लाह उरती-प्रलया अनेक जलस्थ श्रेष्ठ र गुल्लको फल भित्र हुनुना आदि रहन्छन्, त्यसै गरी हजुर मनोमय ज्ञानभक्त र परमपुरुषमानि कल्पित हुनुहुन्छ ॥ १५ ॥ हजुरलाई नि स्त्र पृथ्वीमा जे-जस्तो रूप धारण गर्नुहुन्छ, तिनको प्रभावले आकाशदेखि मण्डर मानिन् हजुरको गुणमान गर्दछन् ॥ १६ ॥ बाणरश्मि मङ्गहारनार धारण गरर प्रलय-माक्षमा क्रादापने हुन् र परमेश्वर-लाई मेरो दक्षिण छ । मधुर कैटभ नामका देवलाई मार्ने हजुर इन्द्रिय भगवन्लाई नमस्कार छ ॥ १७ ॥ मन्दरापल पर्वत धारण गर्ने बृहन्नरूप कृष्ण भगवान्लाई नमस्कार छ । पृथिवीको लीलापूर्वक उदाह गर्ने बाराहपधारी भगवान्लाई नमस्कार छ ॥ १८ ॥ हे मन्त्रको भव निवारक गान प्रभो ! अद्भुत नृसिंह रूप धारण गर्ने हजुरलाई नमस्कार

छ आपना वाउनाले नैने लोक द्वारिनिने वामनकरावगनाई नमस्कार छ ॥१७॥ नमो नमो वरलाई त्रिमूर्तिदिने भृगुपति पाशुपतरूपधारी हनुमलाई नमस्कार छ ॥१८॥ राखणमा सार गर्ने हनुम रघुनाथलाई नमःकार छ ॥१९॥ पाइएहरूका स्वाभाव वागुदेव, गङ्गाधर, अनिरुद्ध र प्रद्युम्नरूपधारी हनुम परमेश्वरलाई नमस्कार छ ॥२०॥ देवगण र दानवगणलाई मोहित पान तथा झुठ्ठले आचरणशील शुद्धचित्त बद्ध भगवानलाई नमस्कार छ र मनोऽन्त प्रायः कुत्रियहरूको संसार गर्ने कल्कि भगवानलाई नमस्कार छ ॥२१॥ हे भगवन् ! सुष्टिका सम्पूर्ण जीव हनुमका मायाले मोहित भएर नै 'स र यो मेरो हो' यस्ता भएर आश्रय खोजे फर्कामार्गमा घुमिरहेका छन् ॥२२॥ न मूल पति शरीर, पुत्र, घर, लोभ, धन र स्वजन बादि स्वर्ग जन्मे पदापलाई न प मानेर स्वर्गमा झुट्टिको छु ॥२३॥ म अदिन्य, अनान्य र वष्टरूप पदार्थमा विपरीत अर्थात् आत्मा र सुखबुद्धि गरेर खोजावड मुन-दुःखादि इन्द्रहरूमा भगवदेको हु र आपना प्रिय हनुम परमेश्वरलाई जान्दिन ॥ २४ ॥ जन्मे-कुने अज्ञानी पुल्ल जलवाटे उन्मत्त तण-छेवालाई पदायले दाकिएको जल छाटेर

मिटाय पाधुलोकोभयापह ॥ वामनाय नमस्तुभ्य कान्तात्रभुवनाय च ॥ १६ ॥ नमो भृगूणां पतये दत्तसूत्रवनच्छिदे ॥ नमस्ते रघुवर्याय रावणान्त-
कराय च ॥ २० ॥ नमस्ते वायुदेवाय नमः मङ्गलप्राय च ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः ॥ २१ ॥ नमो बुद्धाय शुद्धाय देवदानवमा-
हिने ॥ स्तेच्छप्रायश्चरन्त्रे नमस्ते कल्किरूपिणे ॥ २२ ॥ भगवद्भिलोकोऽयं मोहितस्तव मायया ॥ अहंभवेत्यसद्ग्राहो भ्राम्यते कर्मवर्त्मसु ॥२३॥
अहं वामनामजागारद्वारार्यस्वजनादिषु ॥ भ्रमामि स्व नक्त्येषु मुहः सत्यधिया विभो ॥ २४ ॥ अनित्यानात्मदुःखेषु विपर्ययमनिह्यहम् ॥ इन्द्रा-
मस्तमाविष्टो न जाने त्वात्मनः प्रियम् ॥ २५ ॥ यथाऽबुधो जलं द्रित्वा प्रविच्छन्नं तदुद्धवेः ॥ अभोति नृगतृष्णां वै तद्वत्त्वाहं परादुमुखः ॥२६॥
नोऽहं कृपणधीः कामकर्महतं मनः ॥ रोद्धुं प्रमाथिभिश्चाश्लेष्यमाणमितस्ततः ॥ २७ ॥ सोऽहं तवांशुपुण्ड्रोऽस्म्यपनां दुरापं तच्चाप्यहं भव-
दनुग्रह ईश मन्ये ॥ पुनो भवेद्यर्हि संमरणापवर्गस्त्यज्जनाम मनुष्यामनाय मतिः स्यात् ॥२८॥ नमो विज्ञानमात्राय सर्वप्रत्यय तवे ॥ पुरुषेश-
धानाय वज्रगोऽनन्तशक्ते ॥ २९ ॥ नमस्ते वायुदेवाय सर्वभूतक्षयाय च ॥ हृषीकेश नमस्तुभ्य प्रपन्नं पाहि मां प्रभो ॥ ३० ॥ इति श्रीमद्भागवते
महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धेऽक्षरस्तुतिनाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

मम मरीचिकाविर दग्दंल, स्वस्ते-आफने मायाले दाकिएका हनुमलाई छाडेर म विपणहरूमा भावगिरहेको छु ॥ २६ ॥ वामनाले सर्दा भेटो बुद्धि हान्न मरको छ । यसै निमित्त
क्राम्यकर्म र वामनहरूले बञ्चल तथा बलिया इन्द्रियद्वारा यता-उता अलमन्याइएका आफ्नू प्राण पान अमम छु ॥ २७ ॥ हे ईश ! अब म हनुमको वरण-भरणमा व्याप्त छु
हनुमका वरण अम-पुस्तका निर्मित सर्वथा व्यर्थ छ । 'म अममलाई उनका दशन भन्यो' यो म हनुमका कृपाको फल मान्छु हे पञ्चनाभ ! नव प्राणका संसार बन्धनका
अन्त हुने वेला छ, त्यसैले उमको बुद्धि हनुमका लाइल ॥२८॥ हे प्रभो ! हनुम काल विज्ञानमूर्ति, समस्त प्राणीहरूका आश्रय र पुल्लहरूलाई सुख-दुःखादि प्राप्त गराउने काल,कर्म
र जन्मबादिकर नियन्त्रा छन् । यस्ता अनन्त शक्ति हनुम परमेश्वरलाई भोग नमस्कार छ ॥२९॥ हनुम वायुदेव, सबै प्राणीहरूका आश्रय सङ्ग्रहणदेव, हृषीकेश अर्थात् बुद्धि र मनका

आमृता इत्युक्तं र अनिष्टद्वारा नमस्कृतं । हे प्रमो ! हजुर व श्वाकायनको रक्षा भुङ्क्ष्वम् ॥२०॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे पूर्वाध्याये नेपाली भाषाटीका बन्दिनीश्रीः ॥ ४० ॥
 (सोढुष्का मधुरा प्रवेश) शुद्धदेवजी नन्दछन्-हे राजन् ! यथी मृति गर्ने अङ्गमाई प्रलम्ब आपनो अनुपम रूप देखाए मगराजले नाखवेपारी नहुवा अन्ते त्यमलाई
 केहि सुवाप ॥ १ ॥ त्यस रूपलाई अन्तर्धान भएको देखेर अक्रान्तताहिर निभरर हनु आवश्यक कार्य समाप्त पारी छुट्छौं रथमा चढेर आए ॥२॥ त्यहाँ छुट्छु मरवान्ते मनु
 मयो-हे अक्रान्तजी ! के हजुरले वृष्णी, आकाश, वा जलमा कुनै निश्चिन्ता हुन देख्नुमयो । निश्चिन्ता हजुरको आकृतिले नभने प्रकट गरिहेको छ' ॥ ३ ॥ उनले भने-हे प्रमो !
 वृष्णी, आकाश र जलमा जति अद्भुत वदार्थ छन्, हजुर सर्वव्यापकलाई देखेनछि तीमध्ये मैले नदेलेको कुनै पदार्थ बाँकी रहन्छ । ४ । वृष्णी, आकाश वा जलमा जति अद्भुत वदार्थ
 छन् ती सबै हजुरमै विराजमान छ । जनः हे विमो ! हजुरलाई देखेपछि मैले हजुर बाहेक अरु के अद्भुत वस्तु देखे हुन्ता । ५ । प्रगदानमिल पति भनेर ती गान्दिनी-पुत्र अक्रान्त

श्रीशुक उवाच ॥ स्तुतवत्तस्य भगवान्दर्शयित्वा जले वपुः ॥ भूयः समाहर-कृष्णो नटो नाट्यमिवात्मनः ॥१॥ मोऽपि चान्तर्हितं वीक्ष्य जनादुन्म-
 ज्य मत्वरः ॥ कृत्वा चावश्यकं सर्वं विस्मितो रथमागमन् ॥२॥ तमपृच्छदृषीकेशः किं ते दृष्टमिवादभुतम् ॥ भूमौ विपतिं तोये वा तथा त्वां लक्षयामहे ॥३॥
 अकूर उवाच ॥ अद्भुतानीह यावन्ति भूमौ वियति वा जले ॥ त्वयि विश्वात्मके तानि किं मेऽदृष्टं विपरयतः ॥४॥ यत्राद्भुतानि सर्वाणि भूमौ वियतिवाजले ॥
 तं त्वानुपश्यतो ब्रह्मर्षिर्मेऽदृष्टमिहाद्भुतम् ॥५॥ हत्युक्त्वा चोदयामास म्यन्दनं गान्दिनीमुतः ॥ मथुरामनयद्रामं कृष्णं चैव दिनारत्यये ॥६॥ मार्गे ग्राम-
 जना राज्ञस्तत्र तत्रोपमंगताः ॥ वसुदेवमुत्तौ वीक्ष्य प्रीता दृष्टिं न चाददुः । ७ ॥ तावद्वज्रौक्यस्तत्र नन्दगोपादयोऽप्रतः ॥ पुण्ड्रपवनमामास इतीक्षन्तो-
 ऽवनस्थिरः ॥८॥ ताम्ममेत्याह भगवानकूरं जगदीश्वरः ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रथितं प्रपन्नित् ॥ ९ ॥ भवान्प्रविशतमग्रे सहयानः पुनौ गृहम् ॥
 वयं त्विहावमुच्याय ततो द्रक्ष्यामहे पुनरि ॥ १० ॥ अमूर उवाच ॥ नाहं भयद्वयां रहितं प्रवेशो मथुरां प्रमो ॥ त्यक्तुं नार्हमि मां नाप भक्तं ते
 भक्तवत्सल ॥ ११ ॥ आगच्छ याम गेहान्नः मनाथान्कुर्वधोक्षज ॥ महाप्रज्जं मगोपालं, गुरुद्विभ्रं गुरुसम ॥ १२ ॥ पुनीहि पादरजसा गृहान्नो
 गृहमेधिताम् ॥ यच्छ्रोत्रेनानुत्पन्नि पितरः माभयः सुराः ॥१३॥ अवनित्पात्रियुल्लसन्निश्लोकयो बलिमहात् ॥ गैश्वर्यमनुलं लेभे गतिं चेका-

आमृ रथ हिंसा र मार्यवानको बेना राम र कृष्णलाई पितर मथुरापुरी पुगे । ६ । हे राजन् ! बर्षाया जर्ज-वर्त मेदिने यामोस वसुदेव देवकीका नायक दुर्बलाई रक्षर उनको
 रूपमाधुरीले आनन्दित भएर उभर । रक्षरबाट आफ्नो दृष्टि फर्काइरहेका थिएनन् । ७ । नन्दादि ब्रजवासी गोपाल राम-कृष्ण पुत्रुसन्दा पहिले नै मथुरा पुगिपकेका थिए र मगर
 बाहिर उभरनका कमेर नितनो प्रतीक्षा गरिरहेका थिए । नितको नटोस पुगेपछि-तमा पर्छ भगवान् कृष्णले अक्रान्तको हात समात गरुनु हुन्छ हामीले नम्र बाणोमा भने- १० ॥ हजुर
 रथ निभरर नम्रमा प्रवेश गर्दै घर जानुहसम् हामी एकलिन घरा बगेर नम्रमा प्रमो हेन निष्कन्तेही ॥ १० ॥ उनले हात प्रारर भने हे प्रमो ! म हजुरलाई नछिडि मलाई मथुरामा
 जान मकिन हे भक्तवत्सल ! म हजुरको भक्त छु । हे नाथ ! हजुरलाई नछाड्नुहसम् ॥ ११ ॥ हे भयोप्रज ! आउनाम्, मार्गे जाऊं । हे गुरुसम ! दास बलराम र सखा

मत्तपाल महित गण्ड मेरो घर मनाष तुम्पाउनेम् ॥ १२ ॥ हे माथ ! हजुर हाथी गृहस्थाका घरलाई आफना भो करणजन पवित्र पानेम्, जुन चरण पञ्चालिकाको जन अधोत्तु गङ्गा
वेदि भगिनिहस्तमिनि पितृगण र सबै देवता सब दन्तन् ॥ १३ ॥ हे प्रभा ! हजुरमा करणपुमन पञ्चान्नाम् नै शमा दलि परमपञ्चमी गणका धिप र उनलाई सतुल गेवचर्पे पूर्व हजुरका
अन्त्य मकरगणलाई माथ हुने योग्य गति प्राप्त भएका थिये ॥ १४ ॥ हजुरका करण जलले तीनैलोक पवित्र पारेका छ । त्यो शिवजी पनि आफ्नो माथमा धारण गर्दछन् र उनैको माथ
हुनाले मगरका सबै पुत्र स्वर्गलोका गणका धिप ॥ १५ ॥ हे देवदेव ! दे पुण्यश्रवणकीर्तन ! हे यदुधेष्ट ! हे पुण्यकीर्त ! हे बारायण ! हजुरलाई अनेकशः नमस्कार छ ॥ १६ ॥
मथवान् मन्त्रुदन्त- म पदुवचको श्रांती कंमलार्थ मारे दावुनो माथै हजुरको घर अवरण जस्टलेह र आफना सुहृद्हरूको क्लेश गर्नेछु ॥ १७ ॥ श्रीशुकदेव मन्दछन्- मथवानले मगरी
मने पछि भक्त गान्धो मानेर मथुरामा प्रवेश गरे र कंमलाई राम कृष्ण आगमनका मयाचार सुनाएर अहन् घर गए ॥ १८ ॥ अनि मधुर्षण महित मगवान् श्रीकृष्णले अवराहकाभ्या

नितां तु या ॥ १४ ॥ आपस्तं प्रश्रवने जन्मस्त्रीलोकान्मुच्यते ॥ शिख्याऽथत या शर्व स्वर्माता मगरात्मजा ॥ १५ ॥ देवदेव जगन्नाथ
पुण्यश्रवणकीर्तन ॥ मत्तमोत्तमश्लोक नारायण नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आयास्ये भवतो मेहमहमार्थमभिव्रितः ॥ यदुचक्रद्रष्टं
हत्वा वितर्प्ये सुहृत्प्रियम् ॥ १७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवमुक्त्वा भगवता मोऽङ्क गे विमता इव ॥ पुरीं प्रविष्टः कमाय कमविद्य गृहं ययौ ॥ १८ ॥
अथापराद्धे भगवान्कृष्णः संकर्षणान्वितः ॥ मथुरां प्राविशद्गोपैर्दृष्टः परिवारितः ॥ १९ ॥ ददर्श तां स्फाटिकतुङ्गमोपुद्गारां बृहद्रेमकपाटतोरणाम् ॥
ताम्रास्कोष्ठां परिस्वादुरामदामुद्यानरम्योपवनोपशोभिताम् ॥ २० ॥ सौवर्णशृङ्गाटकहर्षयन्निष्कुटः श्रेणीमभामिर्भवनेरुपस्कृताम् ॥ वैदूर्यवज्राभलनील-
विद्रुमैर्मुक्ताहरिद्रिवलभीषु वेदिषु ॥ २१ ॥ जुष्टेषु जालामुख्यभ्रकुट्टिमेष्वपिष्टपारावतवाहिनादिताम् ॥ ममिस्तरश्चाणमार्गचत्तरां प्रकीर्णमात्य-
कुत्सलजतशृङ्गलाम् ॥ २२ ॥ आपर्णकुम्भेर्दधिवचन्दनोक्षितैः प्रसूनदीपवलिभिः सपल्लवैः ॥ मयून्दरम्भाक्रमुकैः सकेतुभिः स्वर्नकृतद्वारगृहं मपट्टिकैः
॥ २३ ॥ तां सम्प्रविष्टो वसुदेवनन्दनो दृष्टौ वसुधैवर्तदेववर्त्मना ॥ द्रष्टुं भमीयुस्स्वरीताः पुरस्त्रियाहर्ष्याणि चैवास्तुहर्ष्योस्तुकाः ॥ २४ ॥ काञ्चि-

मथुरापुरी हेर्ने गोपालहरू महित नगरमा प्रवेश गरे ॥ १९ ॥ त्यहा भगवान्ले देख्नुमथो नगरका अम्ना-भला डाह स्फटिकका बनेका छन । तिनमा सुनका टुला-टुला पाटकहरू
लगाएका छन् र ऊपरवले गर्दा सबैतिर च्चक्रा पलाका छुन्नाहरूका छन् । धान्यामार र कोल तामा र पीतलले बनेका छन् । नगरका सबैतिर नगरका वारिनिर बीटा लाहल
छानिएका थिया, जगले छुन आउन सक्तेनथे । त्यो पुरी सबैतिरबाट सुरम्य उपवनले मृगान्वित थियो ॥ २० ॥ सुनका चौबटो, धनिउहरूका महल, महलका बगेना तथा
भोजीबद्ध मथामवन र अन्यान्य मवन नगरका जोमा बढाहरूका थिए । ईदुप, चच, नीनमणि, चिद्रुम, घाता र हीरा बढिएका वेदी, आँखीद्वयाल पत्रे वलान आदि
हजमपाहरूका छन् । तिनको प्यान-स्थानमा परेवा, मयूरकादिपक्षी थगि-थरिका बाली बोल्लोहउन् । बल्ली, बज्रा, मूलबाटा र चीनाभ्या अल छकको घर जहाँ जग
शुकका बाला, दूध, सारी र थामल राखिएका छन् ॥ २१-२२ ॥ सबै भवनमा मूल द्वार जल र दहीले भरिएका र बन्दन चर्चित कलश, पुष्प, चूप, दीप, नवपन्थ,

फल गदित केराका बुध, सुपारीका बुध र समाना श्रद्धा मई देवता बंधुले गमरी मथिरका छन् २३ ॥ हे रात्रन् ! मधुपुरी पुगेका वसुदेवनन्दन राम र कृष्ण अब आफ्ना मन्त्राहकमिल राजमार्गाबाट जानलागे, तब उनलाई हेर्ने नगरका नारीहरू एकचित्त भएर ठूलो उत्सुकताले आकाशमा महलको फीसीमा उक्ले ॥ २४ ॥ आसुरीले गदा कोशो उल्टो बलामूषण लगाएर, कोही दुइ-दुइ लगाइने आभूषण भन्थे योटा मात्र लगाएर, कोही योटे कानको छेउमा पत्र रचना गरेर, कोही योटे खुट्टामा गुप्ता लगाएर, कोही योटे आँखामा गाजल लगाएर मार्को आँखामा नलग्नाई दगुरे ॥ २५ ॥ केही मामिनीहरू खान लागेका थिए, ती उन्माइले सर्दा झटको बाँध छाडेर हिँडे काही थुकुरा पत्न लाउँदै थिए, तर स्नान नगरे नै दगुरा । यसै प्रहल जो निदागका थिए, ती कोलाहल सुनेर जुत्का उठे तत्काल हिँडे । जो बालकलाई दूध ख्वाउँदै थिए, ती बालकलाई त्यसै छाडेर हिँडे ॥ २६ ॥ मल गमराउ झैं वगळ्ने कमलनयन कृष्णले आफ्नो रमारमण स्थान छरीरले त्यहाँका पुजारीहरूको नेत्र आनन्दिन पाउँ आफ्नो विलामयवी वल्लभ हामी र हेराईले दिनको चित्त बलपूर्वक हरिलिङ्ग ॥ २७ ॥ हे त्रुदमन ! धेरै दिनदेखि भोकृष्णमन्त्रधी कुरा सुनिइनाले तिनको चित्त बँचल भइरहेको थियो ।

द्विपर्यन्तवत्प्रभुषणा विमृत्त्य चैकं युगलेष्वथापराः ॥ कृतैकपत्रध्वनैकनूपुरा नाङ्क्वा द्वितीयं त्वपगश्च लोचनम् ॥ २५ ॥ अरनन्त्य पकास्तद् पास्य सोत्सवा अभ्युज्यमाना अकृतोपमज्जनाः ॥ स्वपन्त्य उत्थाय निशाम्य निःस्वनं प्रगायन्त्योऽर्धमणोऽह मातरः ॥ २६ ॥ मर्गोमि तामाभरविन्द-लोचनः प्रगल्भलीलाहसितावलोकैः ॥ जहार मत्तद्विरदेन्द्रविक्रमो दृशा ददन्ध्रीरमणात्मनोऽत्मम् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा मुहुः श्रुतमनुदुतचैतममन्तं तत्प्रेक्षणा-त्स्मितमुखोक्षणलम्बमानाः ॥ आनन्दमूर्तिमुपगृह्य दृशात्मलब्धं दृष्यस्वचो जटुरनन्तमरिन्दमाधिम ॥ २८ ॥ प्रामादशिस्रारूढाः प्रीत्युत्कृष्टम-स्वाभुजाः ॥ अभ्यवर्षन्मोमनस्यैः प्रमदा क्लेशवो ॥ २९ ॥ दध्यक्षतैः सोदपात्रः स्मग्धैरभ्युगायनैः ॥ तावानर्जुः प्रमुदितास्तत्र तत्र द्विजा-तयः ॥ ३० ॥ उच्चः पौरा अहो गोप्यतपः किमचरन्महत् ॥ या ह्येतावनुपश्यन्ति नरलोकप्रदोऽत्मवो ॥ ३१ ॥ ग्लकं कश्चिदापान्तं रङ्गकारं गदाग्रजः ॥ दृष्ट्वाऽयाचत वामाग्नि धोतान्यत्युत्तमानि च ॥ ३२ ॥ देखावयाः समुचितान्यङ्ग वामाग्नि चार्हतोः ॥ भविष्यति परं श्रेयो दानुस्ते नात्र

जरा उनलाई देखेर तथा उनको रूपको हान्य-सुधाने सिचिद भएर ती कुतकृत्य गर । त्यो आनन्दमयी तथा मनोज्ञ मूर्ति आफ्ना नयनपथबाट हृदयमा बसालेर त्यसको आलिमन गरे र पुलकित भई अनन्त विरहव्यथाबाट हुक भए ॥ २८ ॥ अत्यन्त हृषले जमका मुखभक्त चक्रका थिए, ती मधुराका नगराहक आफ्ना कुरा झटानीमा उक्तर नलग्ना र कृष्णमाथि पुष्पवर्षा गर्नलागे ॥ २९ ॥ जरातलै आक्षणादि द्विजातिहरूले दङ्गी, अघवा र जलले भरिएका पात्र, फूलका माला एवं चन्दनादि माघहार ती दुई टाढा माईको अत्यन्त हर्षले पूजा गरे । ३० ॥ प्रह्लादलाई देखेर सबै पुरषानी मन्त्रलागे—‘अहो ! तजका मामिनीहरूले यस्तो कुन तप गरेका थिए, बल ती अनुपमजरालाई आनन्दित पारे यी दुई मर्गाहरू मूर्ति दिनहुँ देखिरहन्’ ॥ ३१ ॥ उलै केला योटा घोसी जा लुगा रंगाउने काप गदग्या, आङ्कुरि आउन लागेको देखिथो । भवबान् कृष्ण र स्वामिन आन उचम घोएका लुगा मागे । ३२ ॥ मगवान्ने भने-हे माई ! तिमी हामीलाई टिक्क हुने केही बल देऊ । पी लुगा हामीहरूकै बाँध्छन् । हामीलाई लुगाहरू दिनाले तिमी

कल्याण हुनेछ-यसमा कुनै छन्दै छैन' ॥३३॥ त्यो रजक राजाको सेवक हुनाले निकै अधिमान्नी भियो भतः पूर्ण रम भगवान् कृष्णले यस मागेपछि रिगाएर आक्षेप गर्दै भन्यो- ॥३४॥ 'तिमी पहाड र वनमा हुने ग्वाला के सबै यस्तो हुन्? लगाउँछ्यौ ? ए, यता अधिपतिर किन आइरहेछी ? तिमी त राजाको लुगा लगाउन खाँजिरहेका छौ ? ॥ ३५ ॥ ए मुख हो ! ज्ञानो, यदि बाँच्न मन छ भने फेरि यस्ता वस्त्र कहिल्यै नमान्नु ! हेर, निमी जस्ता उद्धत व्यक्तिलाई राजसंचारी बेमरी हाँसेर सुदुर्लभ र तिनीपति जे भएता सबै बाँतु खोसेर चपाइदिन्छन्' ॥३६॥ यस प्रकार भाक लगाउने त्यो रजकपति कुपित भएर भगवान् देवकी भन्दनले आफ्नू हातको अज्रमाण (नख) ले त्यसको छिर काटेर घट्याए जुआइदिए ॥३७॥ त्यसको स्थिति देखेर जो भोली-यसको आश्रित रहेर आफ्नू आजीविका चलाइरहेथे, ती सबै लुगाको रोको त्यहीँ फालेर पला उला भोगेर गए । अनि भगवान् ले ती सबै लुगा लिए ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्ण र बलरामले तीमध्ये आफूलाई मनपरेका लुगा लगाए र जो बन्धो, गोपालकलाई दिए र केही त्यहीँ छाडेर हिँडे ॥ ३९ ॥ अनि

संशयः ॥ ३३ ॥ स याचितो भगवता परिपूर्णं सर्वतः ॥ माक्षेण रुषित ग्राह मृत्यो राज्ञः सुदुर्मदः ॥ ३४ ॥ ईदृशान्येव वार्तासि नित्यं गिरिवने-
चराः ॥ परिभ्रत किमद्रुता राजद्रव्याण्यभीसथ ॥ ३५ ॥ याताशु वालिश मयं प्रार्थ्यं यदि जिजीविषां ॥ वप्नन्ति प्नन्ति लुप्यन्ति दृष्टं
राजकुलानि वै ॥ ३६ ॥ एवं विकल्पानस्य कुपितो देवकीमुतः ॥ रजकस्य कराग्रेण शिरः कायादपादयत् ॥ ३७ ॥ तस्यानुजीविनः सर्वे
वामःकोशान्विसृज्य वै दुद्रुवुः सर्वतो मार्गं वार्तासि जगृहेऽच्युतः ॥ ३८ ॥ वसित्वात्मप्रिये वस्त्रे कृष्णः संकर्षणस्तथा ॥ शेषाण्यादत्त गोपेभ्यो
विमृज्य भुवि कानिचित् ॥ ३९ ॥ ततस्तु वायकः प्रीतस्तयो वैषमकल्पयत् ॥ विचित्रवर्णैश्चलेयैराकल्यैरुत्पुतः ॥ ४० ॥ नानालग्नवेषाभ्यां
कृष्णरामौ विरेजतुः ॥ स्वर्नकृतौ बालगजौ पर्वणीव सितेतरो ॥ ४१ ॥ तस्य प्रमत्तो भगवान्यादात्मारूप्यमाभसनः ॥ श्रिये च परमां लोकं
अलैर्धनैस्सृतीन्द्रियम् ॥ ४२ ॥ ततः सुदानो भवनं मालाकारस्य जग्मतुः ॥ तौ दृष्ट्वा स समुत्थाय ननाम शिरसा मुवि ॥ ४३ ॥ तयोरामन्या-
नीय पाद्यं चाथार्हणादिभिः ॥ पूजां सानुगयोश्चक्रे सक्ताभूतानुलेपनैः ॥ ४४ ॥ ग्राह नः मार्थकं जन्म पावितं च कुलं प्रभो ॥ पितृदेवर्षयो
महौ तुष्टा हागमनेन वाग् ॥ ४५ ॥ भवन्तौ किल विश्वस्य जगतः कारणं एवम् ॥ अवतीर्णाविहारो न क्षेमाय च भवाय च ॥ ४६ ॥ न हि तौ

अधि गएपछि यीटा धृतीकार भेटियो । त्यसले उनका अनुपम रूपमा सुन्ध भएर थिगि-थिगि लुगाको सजासले तिनका निकै राम्रो वेष बनाइदियो ॥४०॥ ती वस्त्रले विभूषित राम र कृष्ण उनैको चौकामा राम्रो सजाइएका रहेव र यथाम् वर्णका दुइ वाक्य बज-वा हुने हाँती देखिनलागे ॥४१॥ भगवान् ले त्यो धृष्टिकामाथि प्रसन्न भएर तौ परलोकमा मारुप्य भुक्ति दिए र यस लोकमा अत्यापक धन, बल, ऐश्वर्य, स्मृति र वैदित्वी शक्तिहरू नहुने इच्छिष छुक्ति दिए ॥४२॥ यसरी हुन्दै ती सुदामा नामको बालीको घरमा पुगे । भगवान् कृष्ण र बलरामलाई देखेर सुदामा श्रद्धा हाँभए र पृथ्वीमा छिर युगाए प्रणाम गरे ॥ ४३ ॥ अनि उनलाई आमन दिएर बाल-बाल महिब दुबै दाजु-भाईको पाय, कर्ण, माला, वान र कदमादिले रजा गरे । ४४ ॥ उनले भने 'हे प्रभो ! हजुर आदिनाले मेरो जन्म सकल भयो र कुल पनि परिवर्त भयो । हावा पितृभग, ऋषिभग र

देवराज ममति मनुष्य मय ॥ ४५ ॥ इति सप्तमं संस्कारं परमकारणं हुनुहुन्छ । हजुर संस्कारको कल्याणार्थ र उन्नतिको निम्ति नै जास्ना कलाले पृथ्वीमा भवनीको हुनुभएको छ ॥ ४६ ॥ यद्यपि हजुर भजन गर्नेलाई नै मनु हुन्छ तापनि हजुरमा विषम दृष्टि छैन, किनकि हजुर जगद्का परम सुदृष्ट र वाग्म्या हुनुहुन्छ । हजुरको दृष्टिमा सबै जीव समान छन् ॥ ४७ ॥ हे राजेन्द्र ! म हजुरको दाम हूँ । हजुर मलाई आज्ञा दिनाम म हजुरको के सेवा गरूँ ? हे सम्मन् ! हजुरको आज्ञा पालन गर्ने अवसर प्राप्तोस् यही जीवधति सबभन्दा ठूलो दया हो । ॥ ४८ ॥ हे राजेन्द्र ! यति भनेर सुदामाले प्रह्वको अभिप्राय ज्ञाने र उनलाई प्रमत्त मनले सुमन्वित पृतलले बनेको माला लगाइदिए ॥ ४९ ॥ सखा म्याल-बालका साथै राज्ञी अलंकृत भएर बरदापक श्रीकृष्णचन्द्र र हजुरामले प्रसन्न भएर विनीत र आचम्य सुदामामित मानको निम्ति भने ॥ ५० ॥ यति सुदामाले श्रीमन्मा श्रीहरिमा अचला भक्ति, उनका सकलरूपा प्रेम र ममस्त जीवका प्रति दयाको वर दायो ॥ ५१ ॥ उसले मागेको वर र संगमने सन्तान-वृद्धि गर्ने तस्मी, वन, मायू, वन्य र कान्ति जदि दिएर दाख्

विषमा दृष्टिः सुहृदोर्जगदात्मनोः ॥ समयोः सर्वभूतेषु भजन्तं भजतोरपि ॥ ४७ ॥ तावाज्ञापयतं भृत्यं किमहं करवाणि वा ॥ पुनोऽप्यनुभूतः ॥ होय भवद्विर्यन्निजुज्यते ॥ ४८ ॥ इत्यभिप्रेत्य राजेन्द्र सुदामा प्रीतमानमः ॥ शस्तेः सुगन्धै कुसुमैर्मालां विरचितां ददौ ॥ ४९ ॥ नाभिः स्वर्णकृतौ प्रीतौ कृष्णरामौ महापुंगवौ ॥ प्रणताय प्रणम्य ददत्तुर्वरदो वरान् ॥ ५० ॥ सोऽपि वद्रेऽचलां भक्तिं तस्मिन्नेवास्मिलात्मनि ॥ नद्वन्द्वेन च मोहान् भूतेषु च दयां पराम् ॥ ५१ ॥ इति तस्मै वरं दत्त्वा श्रियं चान्वयवर्धिनीम् ॥ बलमायुर्यशः कान्तिं निर्जगाम मद्राप्रजः ॥ ५२ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे पूरप्रवेशो नाम एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अयं ब्रजराजपथेन माधवः श्रियं गृहीतांगविलेपभाजनाम् ॥ विलोक्य कुन्जां युवतीं वराननां पप्रच्छयान्तीं प्रहमन्नममद ॥ १ ॥ कं त्वं वरोर्वैतदुद्धानुलेपनं कस्याङ्गने वा कथयस्व साधु नः ॥ देहावयोरङ्गविलेपमुत्तमं श्रेयस्ततस्ते न विराद्विष्यति ॥ २ ॥ मेरुध्रगुवाच ॥ दास्यममहं सुन्दरं कंससम्भृता त्रिवक्रनामा हानुलेपकर्मणि ॥ मद्रावितं भोजपतेरतिप्रियं विनायुवां कोऽन्यतमस्तदहति ॥ ३ ॥ रूपेशलमाधुर्यहमितान्नापयीक्षितः

कंससम्भृतं चन्दनन्दनं त्यदांशदं निष्कृषु भवो ॥ ५२ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पंचमी श्रवणकृत 'वाग्मिणी' भाषाटीकायां चतुर्थाऽध्यायः ॥ ४१ ॥

(कुन्जायावि कृपा, धनुर्भञ्ज र मल्लभालाको साजसज्जा) शुकदेवजी कनुदुन्द-हे राजन् ! अनि मल्लान् कुण्डले राजमार्गबाट गल्हेही पाँटी घुम्ती लाँडाई देख्नु भयो, जसको मुख सुन्दर थियो, तर त्यो कुन्जा (बाग्री) थिएँ । त्यो जाफ्फु हातमा चन्दनको पात्र बोकेकी थिएँ । त्यसलाई देखेर प्रेमसय प्रदान गर्न भगवान्छे होस् भो यो हे वराल ! तिम्रो को हो ? पो चन्दन बसको निम्ति लगिडेकी छी ? हे बस्याणि । मलाई सबै कुरा सानो-सानो मन । यो अ-पुनम अनुलेप हासीलाई पनि देख्, यस्तो तक्राल भयो बस्याणि इनेछ ॥ २ ॥ सान्धीले बनी-हे सुन्दर ! म यंपरी प्रिय दागी हूँ, मेरो नाम त्रिवक्रा' हो , म राजाघाँ चन्दन बोल्ने काम गर्दछु , मैले बोल्नेको चन्दन माँग्न कंसलाई मान्ने मनपर्दछ, तर अब हजुरबाहेक अरु को यस चन्दनको मसन्दा गर्न उपयुक्त पात्र हुन सक्छ ? ॥ ३ ॥ यति भनेर कुन्जाले मगदाको रूप, सुष्ठुवाता, बायुप र मरु हातपुक्

कुगकानी एवं मीन्द्रयमा सुपु भएर ती दुवै दाह माहर्तव्यं त्वां उपम चन्दन जपेन गरिदिदम् । अनि आप्नु रयाम र मौखणदेहि विम वहेन्ती र र करणको संगमम द्वारा नाविदेहि
 माथिको मगमा अनुरजित भएर श्रीकृष्ण र मलराम मानै राधा देखिनलागे ॥५॥ भगवान्जले आप्नु दर्शनको वन्दन फल देखाउनको निमित्त तीन प्यानबाट बाक्लौ र सुन्दर हृष कुने
 कुञ्जालाई मोमी पार्ने विचार गर्नुभयो ॥६॥ न्यमलाई मगर्ने निश्चय गरेर भगवान्जले आप्नु पाउले कुञ्जाको सुदृढा धिन्नु भयो र माथि उचालेदा आप्नु बाहुको दुह वीना न्यमको
 चिड्ढोपा लगाएर त्यमको छगरेलाई मास्तिर उचालिदिनुभयो ॥७॥ यतिले नै उपका सर्वे भंग मोक्षा मए । श्रीमृकुन्दको कृष्णसले त्वां तन्त्राल विशाल निमम् र पीन वयोधरले
 युक्त नीटो उपम गानी बमलाई ॥८॥ रूप, गुण र उदारताले मन्त्रन्त मएपछि कुञ्जाको हृदयमा प्रेम उपम भयो र उपले मगवानको नादेनको छेउ मगलेर हामै मनी-॥९॥ हे वीर
 आउनेसु पर-जाऊ । अब म हनुलाई यहाँ छाड्न मन्दिन, किनकि हनुले मनमा खल्लेलो उपम गरिदिनुभयो । हे पुरुषधृष्ट ! हनु यो दामोमाथि प्रमथ हुनुहवम् ॥१०॥ मलराम-

धर्षितात्मा ददौ सान्द्रमुभयोरनुलेपनम् ॥४॥ ततस्तावद्भूरागेण स्ववर्णंतरशोभिना ॥ मध्मापपरभागेन शुशुभातेऽनुरजितो ॥५॥ प्रपन्नो भगवान्कुञ्जां
 श्रिवकां रुचिराननाम् ॥ क्रन्वी कर्तुं मनश्चक्रे दर्शयन्दर्शने फलम् ॥ ६ ॥ पद्मयामाक्रम्य प्रपदेद्वधुव्युत्तानपाणिना ॥ प्रगृह्य चिबुकेऽध्यात्ममुदनीनम्
 दन्त्युतः ॥७॥ मा तदनुममानाङ्गी बृहच्छोणिपयोधरा ॥ मृकुन्दस्पर्शनात्मयो भवभ्रमदोतस्य ॥८॥ ततो रूपगुणोदार्यमप्यग्रा प्राहकेशवम् ॥ उत्तरी
 यातमाकृष्य स्मरन्ती जातद्वन्द्वया ॥९॥ एहि वीर गृहं यामो न त्वां त्यक्तुमिहोत्सहे ॥ त्वयोन्मथितचित्तायाः प्रमीद पुरुषर्षभ ॥१०॥ एवं भ्रिया
 याच्यमानः कृष्णो रामस्य पश्यतः ॥ मुखं वीक्ष्यानु गोणानां प्रहमस्तामुवाच ह ॥ ११ ॥ एष्यामि ते गृहं मुभूः पुमामाधिविकर्शनम् ॥ माधि-
 तायांऽगृह्णानां नः पत्न्यानां त्वं परायणम् ॥ १२ ॥ विमृज्य माध्या वाण्या तां व्रजन्मार्गे वणिक्पथैः ॥ नानापायनताम्बूलस्रग्मन्धैः साग्रजोऽ-
 र्चितः ॥ १३ ॥ तदर्शनस्मरक्षोभादात्मानं नाविदन्मियः ॥ विमस्तवामःकबरवलयालेख्यभूतयः ॥ १४ ॥ ततः पोरान्मृच्छमानो धनुषः स्थान-
 मच्युतः ॥ तन्मिन्मविष्टो ददशे भुवैर्नमिवाद्भुतम् ॥ १५ ॥ पुरुषैर्बहुभिर्गुणमर्चत परमर्क्षितम् ॥ वार्यमाणो नृभिः कृष्णः प्रमथ्य धनुवादे

कोको सामुने त्यम रमणीले त्यमो प्रार्थना गरेपछि भगवानले मापेरको दुस्वर्ण हर्दै हामेर भन्नुभयो ॥११॥ हे वर ! म आप्नु काम पूरा गरेर पूरको मनोन्पया निवारण गरे
 निम्रो पर कबरय आउने क । हामी जस्ता निपथय बटुवाको नातिव तिम्रो परवाभय हो ॥१२॥ यमरा मयूर नगील उमलाई १३दा मयूर भगवान हर्दु भयो । अब प्यावाशरको
 बजा रमा पुनुभयो तब राम कृष्ण दुबैको पान माखा र चन्दनादिल राग्रो पूजा भयो । १३ । कवल उन १० दशन न प्रमथ आवय बटुनाले सागणलाई आप्नुो जर्गरको पनि सुदि
 रहन सवर्नलायो । उनका वन्द केदबन्धन र कंकषा सुकुला मए र ती चित्रालिखित मूर्ति जाले नवातजन उमाउरे । १४ । यारिउ पुनतामोहोपम भनुभको स्थान माथि श्रीकृष्ण
 रङ्गबालामा पुगे र त्यहाँ द्द्वधुपुन ले पीटा रिजिज धनुष राखेको देखे ॥१५॥ यो धनुष मनेक रङ्गले तराधा विद्याय वैभरजाला निवो कृष्णले रङ्ग द्वाया राख्ता-रामे पनि वध-
 पूर्वक धनुष उचाले र जम्ने कुने पगाकपी दुरातो उधुका लोका मारिनादेल, त्यम गरी आवाजले गर्दैको सामुने धनुष बायां हातले उठाएर दादा बडाउठो पनमा नगेर दह टुका

पाणिनिः ॥१६॥१७॥ धनुषं गोविण्डो जन्मते आकाश, इन्ध्री र दूरी दिशा प्रतिपन्नित मयो । तयो हुनेर कंसर्षा द्वयो हर लाग्न लाग्यो ॥ १८ ॥ धनुषका रक्षक आततायी असुर
बधना धनुष सहित मोर्षी रिमाण् उनलाई समाउने इच्छाले-‘पक, हृष्ट बाँध’ बन्धो भनेर कोलाहल मच्चाउन ठागे ॥१९॥ तिनको इष्टित इच्छा जानेर चौबसगम तथा कुप्यलाई
पनि रिम उठ्यो र ती धनुषका दूरी टुक्रा लिएर रिमलाई चुट्टन ठागे । २०॥ बहरी कंसले पठाएका सबै सेना दिव्यश्रु बागेर ती धनुषशासकबाट बाहिर निस्केर आए र आभ्य-
र्थक मधुरापुरीको शोभा हेर्दै हुनसाले ॥२१॥ ती दुवै माइका अनुसुत पराक्रम, प्रचण्डनेत्र र प्रगल्भता एवं अनुपम रूप देखेर पुरबासीहरूले उनलाई कुनै हुना देखेन
नै ठाने ॥२२॥ यस प्रकार कुप्य र बलराम स्वेच्छापूर्वक जंगरमा हस्तिद्वैके विष्ट-सुपरित मयो । अनि गोपालले धेरिएका गोविन्द र बलराम मधुरापुरीको बाहिरतिर जायन्
हेगामा, जहाँ माइा उम्माइका पिष्ट, कंठेर आए ॥२३॥ आफूलाई मनपराउने प्रजादिक बन्ध देखनाहरूले छाडेर स्वयं लक्ष्मी बन्धको निष्कल भावले भग्निद्वि, ती भगवान् कुप्य ॥

॥ १६ ॥ करेण वापेन मलीलमुद्धृतं मर्त्यं च कृत्वा निमिषेण पश्यताम् ॥ नृणां विकृष्य प्रबभूव मध्यतो मधेश्वरुण्डं मदकयुरुकम् ॥ १७ ॥
धनुषो भज्यमानस्य शब्दः खे रोदमी दिशः ॥ पूरयामास यं श्रुत्वा कंसमाममुपागमत् ॥ १८ ॥ तद्रक्षिणः सानुचराः कुपिता आततायिनः ॥
प्रहीनुकामा आवन्नगृह्णातां वध्यतामिति ॥ १९ ॥ अथ तान्दुरभिस्रायान्विलोक्य बलकेशवो ॥ कुदो धन्वन आदाय शकले ताँश्च जघ्नतुः ॥ २० ॥
बलं च कंसप्रहितं दत्त्वा शालामुखात्ततः ॥ निष्क्रम्य चेतुर्द्विती निरीक्ष्य पुरमम्पदः ॥ २१ ॥ तयोस्तददमुत वीर्यं निशाम्य पुरवासिनः ॥ तेजः
प्रागल्भ्यं रूपं च मेनिरे विबुधोत्तमौ ॥ २२ ॥ तयोर्विचरतोः स्वोमादित्योऽस्तमुपेक्षिवान् ॥ कृष्णरामौ वृतौ गोपैः पुरान्धकटमीयतुः ॥ २३ ॥
गोप्यो मुकुन्दविगमे विरतानुग या आशामताऽऽशिष्य ऋता मधुपुर्यभूवन् ॥ मग्गयतां दुरुषभूषणगात्रतदमीं हित्वेतरान्नु भजनभक्तमेऽप्यनं श्रीः
॥ २४ ॥ अवनिर्त्ताप्रियुगली मुकन्या क्षीरोपमेचनम् ॥ उग्रतुम्भां मुन्ये रात्रिं ज्ञात्वा कंसचिकीर्षितम् ॥ २५ ॥ कंसमु धनुषो भङ्गं रक्षिणां स्वबलस्य
च ॥ वधं निशाम्य गोविन्दरामचिकीर्षितं परम् ॥ २६ ॥ दीर्घप्राजगरो भीतो दुर्निमित्तानि दुर्मतिः ॥ वदन्त्यत्रोभयथा भृत्योर्दौत्यक्राणि च ॥ २७ ॥
अदर्शनं स्वशिरमः प्रनिरूपे च मर्यपि ॥ अमत्यपि द्वितीये च द्वैरूप्यं ज्योतिषं तथा ॥ २८ ॥ छिद्रप्रतीतिरछायायां प्राणघोषानुपश्रुतिः ॥ २९ ॥

अङ्गद्वयः शोभा हेर्दै मधुरा निवासिनीको विषयमा भगवान्मवित कृद्दिने बंहामा विरहानुर मोरिनीले जे जनि भनेका पिष्ट, ती सबै मधुपुरीमा अङ्गरुतः सन्ध मय ॥२४॥ हे राजन् ।
अनि डात-पाउ पाणेर राम र कुप्यन दुग्ध-मिश्रित (पायस आदि) अन्न भोजन गरे र ‘कंसको इच्छा के छ ?’ यो जानेर रामां सानन्द भुने ॥२५॥ जब कंसले भृत्यो-राम र
र कुप्यले कथान-कथालमै धनुष गोविण्ड र धनुषका रक्षक र मेरा सेनाकां बध गरिरिए, तब मधवस्य राखिमा धेरै बेरमग्ग सुन्न मकेन, त्यो दुर्मतिलाई टुक्रा र उठ्ठा
पनि विविध घृ-पुष्पचक्र मयजडन देखिन् । २६॥२७॥ उनले बन्धो-बल वा चेगामा उगको प्रतिनिध देखिन्धो हर टाउको पिष्टन । कुनै आह नभए पनि चन्द्रमा, सारा र
बानी आदिका ज्योति दृष्ट दुष्टता कम्ग दग्धिनः छायामा भनेक छिद्र देखिन्-वे, जानमा प्राणको थ-थ शब्द सुनिन्धन्धो, हृष्टको रङ्ग सुपर्ण रै वरौनो देखिन्धो ॥

र बालका यः हात्मा सुद्राका निह्न देखिन्देनवे ॥ २८ ॥ २९ ॥ कनले स्वप्नमा देख्यो-ऊ प्रेतमित भङ्गमान गयेर गण माथि चरेर दिंडीरहेको छु, विष मक्षण गर्दैछ र गडहोदेखि सुद्रामम्म तेल पातेर बाँटोमा जवाङ्गमुमको माना लगाई नाङ्गो घरीर एकै हलिरहेको छ ॥ ३० ॥ स्वप्न र जाग्रतभवन्नामा उमले पस्ते अह पनि अवयङ्गन देख्यो । ॥ ३१ ॥ मना र मृ-पुको हरले उग्लाई त्यो रात निद्रा लागेन ॥ ३२ ॥ कुनै प्रकारले रात बिप्यो र स्वर्णारायण महद्गर्को जलबाट माथि उठे । अनि हे कुलभन्द ! राजा कंसले बन्तपुङ्गको उमन आत्मम सरायो ॥ ३३ ॥ सेवकले रङ्ग-भूमिलाई राम्री सजाएका थिए । मेरी तुम्ही माथि बाजा बज्जलागे र पूरा मञ्च माला, पटाका, झण्डा र तोरणादिले राम्री सजाए-क्यो थियो ॥ ३३ ॥ त्यहाँ माझण र क्षत्रिय भादि पुरवामी र जनपदवासी आफ्नाफना योग्यवानुसार बसे । तसै राजाहक पनि आफ्नाफना आसनमा आएर बसे ॥ ३४ ॥ स्वयं राजा कंस आफ्ना मन्त्रीगणनित मण्डलेभरको माझमा राजमहिमानमा बस्यो । त्यस बेला पनि त्यसको चित्त उद्धिम थियो । अनि बन्तहरुले ताल ठोक्नाराय माथै बाजाहक

प्रतीतिर्वक्षेपु स्वपादानामदर्शनम् ॥ २६ ॥ स्वप्ने प्रेतपरिष्वङ्गः स्वरयानं विषादनम् ॥ यायाञ्जलदमात्तं कस्तैलाम्यक्तो दिगम्बरः ॥ ३० ॥ अन्यानि चेत्थभूतानि स्वप्नजागरितानि च ॥ पश्यन्मरणमन्त्रस्तो निद्रां लेभे न चिन्तया ॥ ३१ ॥ व्युष्टयां निशि कौरव्य सूर्ये चाद्भ्यः ममुत्थिते ॥ काम्यापाम वै कंसो मल्लकीडामहोत्सवम् ॥ ३२ ॥ आनर्तुः पुरुषा रङ्गं त्यग्मेर्यश्च जप्तिरे ॥ मञ्चाभालकृताः सग्भिः पताकाचैलतोरणैः ॥ ३३ ॥ तेषु पोरा जानपदा ब्रह्मक्षत्रपुरोगमाः ॥ यथोपजोषं विविश राजनश्च कृतामनाः ॥ ३४ ॥ कंसः परिवृतोऽमात्यै राजमञ्च उपाविशत् ॥ मण्डले-श्वरमध्यस्थो हृदयेन विद्यता ॥ ३५ ॥ वाद्यमानेषु त्र्येषु महत्तानोत्तरेषु च ॥ मल्लाः स्वलकृता दृष्टाः सोपाध्यायाः समामत ॥ ३६ ॥ चाणूरो मुष्टिकः कूटः शलस्तोशल एव च ॥ त आसेदुरुपस्थानं बल्युवाचप्रहर्षिताः ॥ ३७ ॥ नन्दगोपादयो गोपा भोजराजममाहुताः ॥ निवेदिनोपायनाम्न एकस्मिन्मञ्च आविशन् ॥ ३८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे मल्लरङ्गोपवर्णनं नाम द्वित्रित्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अय कृष्णश्च रामश्च कृतशोचो परन्तप ॥ मल्लदुन्दुभिनिर्घोषं श्रुत्वा द्रष्टुमुपेतुः ॥ १ ॥ रङ्गद्वारं ममामाद्य तस्मिन्नाग-मरस्मितम् ॥ अपरपङ्कुवलयपीडं कृष्णीम्बद्धमचोदितम् ॥ २ ॥ चङ्घा परिकरं शोरिः समूह्य कुटिलालकान् ॥ उवाच हस्तिपं पावा

बन्त लागे र भमिमानो पहलवान राम्री सुमन्त्रिवर महर आफ्नाफना शिष्यकृति रङ्गभूमिमा पुग ॥ ३६ ॥ अनेछ बापको मधुर धनिले उन्साहित चाणूर मुष्टिक, कूट, शल र शालान भादि ठूला ठूला मल्ल मञ्चाबामा गएर बसे ॥ ३७ ॥ त्यसै बेला नन्दादि गोप बंसले बाक्ल रङ्गभूमिमा आए र स्वर्णको सीगात राजा कंसलाई लमपण गरर योटा मञ्चमा गएर बसे ॥ ३८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे १० शोरीचन्द्र कृत 'भाग्यो' भाषाटीकायां द्वित्रित्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

(कुवलयपीड-बध र राम कृष्णको मल्लशालामा प्रवेश)-श्रीशुकदेव मन्दुहुन्छ-हे परन्तप ! विहानै राम-कृष्ण नित्यकुवाबाट निश्चय मई मल्लहरुको गाल र बाजाहरुका शब्द सुना मल्लकीडा इन उत्सव-मनन दिडे ॥ १ ॥ रङ्गभूमिको क्षारमा पुगेर श्रीकृष्णले देखे-त्यहाँ माहुनेको शेरगाले कुवलयपीड हावी उभिएका छ ॥ २ ॥ अनि मधुरबन्त-बन्त कृष्णको काम र पुर

र पुंशुतिपको अक्षकावली मकारे एषां बाहुनेनाई मय हं ममीर दाणीमा मने- ३ ॥ हे मादने ! बाटो छाड, बाटोबाट हट । अवेर नगर, नमए म हातांपमेर तमाई अद्विज्य यमपुरी पठाउने छु ॥ ४ ॥ भगवान कृष्णले वमरी हृष्टाएपछि मादने रिमाण अन्तक, काल र यम समान त्यो भएछुह कुवलपापीह हाचीलाई अंकुश प्रहारले कुपित पारर ती दुवै माहुरि बढायो ॥ ५ ॥ हातीले कृष्णभिर अम्पेर छँदझारा उनलाई ममात्यो, तर ही तत्काल फुके र एक हृदको हिकोण हाचीको छुट्टाशुभि गएर लगे ॥ ६ ॥ भगवानअई आत्म साधुने नदेखेर कुवलपापीह निकै रिमाणो र पुंशेर नै बान्तसकने त्यो गजराजले ममभानलाई हँडले छायेर याहा पायो तर केरि बलपूर्वक ममभान छुट्टिगए ॥ ७ ॥ अनि भगवान त्यो मडावलवातु पञ्जराको पुच्छर ममातेर, जमरी गरुडले सपेलाई तान्दछन् त्यसै गरी पक्षीस घुनुष बघाई मय हात परसम्म तानेर छमे ॥ ८ ॥ पुच्छर पक्रिएपछि फनफना पुम्ने बाछेमेसित जमरी बालक पुम्दछ, त्यसै गरी दायाँ-बायाँभिर छन्दे हाचीमित स्वयं रनि घुम्न लागे ॥ ९ ॥ एकएक भगवानले हाचीको माधुने गएर त्यमलाई एक नदरा

मेघनादगभीरया ॥ ३ ॥ अम्यष्टाम्बष्ठ मार्ग नो देहपक्रम मा चिरम् ॥ नो चेत्सकुञ्जरं त्वाद्य नयामि यममादनम् ॥ ४ ॥ एवं निर्भर्त्त-
मोऽम्बष्ठः कुपितः कोपितं गजम् ॥ चोदयामाम कृष्णाय कालान्तकयमोपमम् ॥ ५ ॥ करीन्द्रस्तमभिद्रुत्य करेण तरसाऽग्रहीत् ॥ क्वाद्भिर्गालतः
सोऽमुं निहत्याद्भिर्विलीयत् ॥ ६ ॥ संकुद्धस्तमचक्षणो घ्राणदृष्टिः स केशवम् ॥ परामृशत्पुंकरेण स प्रमथ विनिर्गतः ॥ ७ ॥ पुंले
प्रगृह्यातिबलं धनुषः बभ्रविशतिम् ॥ विचकर्ष यथा नागं सुपर्णं इव लीलया ॥ ८ ॥ स पर्यावर्तमानेन सन्यदक्षिणतोऽच्युतः ॥ नत्राम आम्ब-
माणेन गोवत्सेनेव बालकः ॥ ९ ॥ ततोऽभिमुखमभ्येत्य पाणिनाऽऽहत्य वारणम् ॥ प्राद्रवन्पातयामाम स्पृश्यमानः पदे पदे ॥ १० ॥ स धाक्कीड्या
भूमौ पतित्वा सहमोन्वितः ॥ तं मत्वा पतितं क्रुद्धो दन्ताभ्यां सोऽहनक्षितम् ॥ ११ ॥ स्वविक्रमे प्रतिहतो कुञ्जरेद्रोऽभ्यमर्षितः ॥ चोद्यमानो
महामात्रेः कृष्णमन्यद्रवद्रुषा ॥ १२ ॥ तमापतन्तमामाद्य भगवान्मधुसूदनः ॥ निगृह्य पाणिना हस्तं पातयामाम मृतले ॥ १३ ॥ पतितस्य पदा-
कम्प्य मृगेन्द्र इव लीलया ॥ दन्तमुत्पात्य तेनेभे हस्तिर्षाश्चाहनदरिः ॥ १४ ॥ मृतकं द्विपमन्मृज्य दन्तपाणिः समाविशत् ॥ अमन्यस्तविषाणोऽमु-
उदक्विन्दभिरङ्कितः ॥ विरूढस्वेदकणिकावदनाम्बुरुहो बभौ ॥ १५ ॥ घृतो गोपेः कनिपर्येवलदेवजनार्दनो ॥ रुद्धं विविशत् राजज्जदन्तवग-

हिकोण र एद-पदमा स्पृश्यमान गएर उनको बरिपरि दगुरेर त्यसलाई थकाउन लागे ॥ १० ॥ दगुराँ दगुराँ भगवान धूर्वीमा लगे हँ गरेर हुल्लु उठे । उनलाई डलेका जास हाची रिमाई बगान् दाँतले हृषीमा छलेर प्रहार गर्‍यो ॥ ११ ॥ माफनो जाक्रमम भर्षण हुनाले कुवलपापीह माधु नै रिमाणो र त्यो बाहुनेको श्ररणाले अतिशय क्रोध गार कृष्णचन्द्र पायि छुट्टियो ॥ १२ ॥ त्यो आउन लागेको देखेर भगवान् मधुसूदनले त्यमको अँद समानेर धूर्वीमा पछारिदिए ॥ १३ ॥ डलेको गजराजलाई सुझाने धिमेर भगवानले गिह समान हाँडाछे नै त्यमका दुवै दाँत उखेले र तिनी दाँतको प्रहारले हाची र माहुनेलाई पराछापी पारिदिए ॥ १४ ॥ अनि मृत हाचीलाई छाडेर भगवान कृष्णले हातमा दाँत लिएर रङ्गवालाया प्रवेश गरे । उनका कानमा दाँत राखिणको थियो । उनको शरीर रगत र गजमदका बाँशाड रंगिएको थियो । अजुहार पर्यानाले गरिएछो

धियो ॥१५॥ हे राजन् ! हातमा बाधुषको रूपमा हाथीको दाँत भित्रिँ श्रीवल्लभा र कृष्ण बाल-बाल सहित रङ्गभूमिमा प्रवेश गरेर ॥१६॥ बाधु बलरामका साथै रङ्गभूमिमा आएका कृष्ण बल्ललाई बन्ध, मनुष्यलाई नगरन्, श्रीकृष्णलाई साधाम् कामदेव, गोपगणलाई स्वजन, दुष्ट राजाहरूलाई आमक, विता-मालालाई बानक, कंमलाई मनुष्य, जङ्गलीलाई भिराट्, बागीहरूलाई परमतन्त्र र वृष्णिवंशी यादवहरूलाई शूद्रवंशको रूपमा देखिप ॥१७॥ हे राजन् ! कंम टुक्रो वीर धियो, तापान कुबलयापीड भारिनाले ती दुवै माथलाई दुर्बल ज्ञानेर त्यो निकै हाथीको ॥१८॥ विविध वेष, आभूषण, मान्य र वस्त्रादि धारण गरेका भी महाबाहु अरुन्धत राम-कृष्ण रङ्गभूमिमा आफ्नो कान्तिसे दशकको चित्त पोर्दै यस्ता हात बण, मानो दुई सुन्दर वेषमा सुमञ्जित, कुनै अर्धनेत्रा होम् ॥१९॥ हे राजन् ! मञ्जुल्लमा बसेछ नगर-निवासो तथा देवदासी शक्तिका नेत्र र मुख ती दुवै नरवीरलाई देखेर मानन्दले प्रफुल्लित भए ती नेत्रले उनको मुख-आभूष्य पानघर्तनागे, किन्तु निकै बेगम्म एकद्वो दृष्टिले हेर्दै रहुँदा पनि हत भणन् ॥ २० ॥ निजलाई देखेपछि यस्ता लान्दप्यो—मानो ती उनलाई नेत्रले

युधो ॥ १६ ॥ मल्लानामशनिर्नृणां नरवरः स्त्रीणां स्मरं मूर्तिमान् गोपानां स्वजनोऽमतां क्षितिभुजां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः ॥ मृत्युर्माजपतेर्वि-
राडविदुषां तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां परदेवतेति रिदितो रङ्गं गतः माधवः ॥१७॥ हातं कुलवयापीडं दृष्ट्वा तावपि दुर्जयो ॥ कंमो मनस्यपि तदा
भूराभुद्विविजे नृप ॥ १८ ॥ तौ रेजत् रङ्गगतौ महाभुजौ विचित्रवेषाभरणस्रग्भरो ॥ यथा नटावुत्तमवेषधारिणो मनः क्षिपन्तो प्रभया निरीक्ष-
ताम् ॥ १९ ॥ निरीक्ष्य तावुत्तमपूरुषौ जना मशस्यिता नागरराष्ट्रका दृष्ट्वा ॥ दृष्ट्वेवैगोत्कलितेक्षणाननाः पपुर्न तृष्य नयनेस्तदाननम् ॥ २० ॥
पिबन्त इव चक्षुर्भ्यां लिङ्गन्त इव जिह्वया ॥ जिघ्रन्त इव नामाभ्यां श्लिष्यन्त इव बाहुभिः ॥ २१ ॥ ऊचुः परस्परं ते वै यथादृष्टं यथाश्रुतम् ॥
तूष्पगुणमाधुर्यप्रागल्भ्यस्मागता इव ॥ २२ ॥ एतौ भगवतः साक्षाद्रेनारिगणस्य हि ॥ अवतीर्णाग्रिहारो न वसुदेवस्य वेशमनि ॥ २३ ॥ एष वै
किल देवक्यां जातो नीतश्च गोकुलम् ॥ कालमेतं वसन्त्यहो ववृषे नन्दवेशमनि ॥ २४ ॥ पूतनाजनेन नीताऽजन्तं शक्रवानश्च दानवः ॥ अर्जुनो गुह्यकः
केशी धेतुकोऽन्ये च तद्विधाः ॥ २५ ॥ गावः सपाला एतेन दाधानेः परिमोचिताः ॥ कालियो दमितः सर्प इन्द्रश्च विमदः कृतः ॥ २६ ॥ मसह-
मेकद्वस्तेन धृतोऽग्निप्रवरोऽमुना ॥ वर्षावाताशनिरभ्यश्च शत्रिघ्नं च गोकुलम् ॥ २७ ॥ गोप्योऽस्य नित्यमुदितं हमितप्रेक्षणं मुखम् ॥ परयन्त्यो विवि-

पृष्ठक निम्नतः, जिह्वोले चाट्छन्, नाहले मुखेण वा दाहते अङ्गुष्ठात् पदं छन् ॥ २० ॥ दुवै माईरा रूप गुण, माधुर्य र निर्धनताले मानो दशकलाई तिनका सीताको मञ्जुला गदादिप-
का धियो । उनीहरूले जन्तो तिनको विषयमा सुनेका विष, उनी परस्पर छत्रा गर्नेलागे ॥ २१ ॥ ती कट्छन्—यी दुवै बालक साध्यान् नागगणकै अंघले धूम्रवीमा वसुदेवजीकहाँ अब-
गति भए ॥ २२ ॥ यी श्याम सुन्दर देवकीको गर्भबाट उ-पन्न भएका हुन् । यिनलाई वसुदेवले गोकुल पुन्याएर आएका पिप र वा नन्दकहाँ गुफातले बढेका हुन् । यिनका हातात
हूतना, ल्यावन, यमलातुन, शङ्खचूड, मुखक, केशी, धेतुकादि अनेक दाजवको वष भयो ॥ २४-२५ ॥ यिनले नै गाई र गोपाललाई दावानलबाट रक्षा गरे यिनले कानिया
नागको दमन गरे र इन्द्रको मान बर्दम गरेका थिए ॥ २६ ॥ यिनले नै मातृ दिनमम्म पीटि हातले गिरिराजलाई उचाले र वर्षा, वायु, विजुनीबाट गोकुलको रक्षा गरे ॥ २७ ॥

विनको मधुर हाम्यपूर्ण हेरिजे, सुन्दर सुखारविन्दको दर्शनले आनन्दित मगर गोपिनीहरू नाना प्रकारका सन्तापबाट ग्रहण पारी तर्दछे ॥ २८ ॥ कर्मको यस्तो मनाई छ-
 विनी बाट मुराधत मगर यो प्रकृत्यत वद्वृक्ष महन्, श्री, यक्ष र मोग्य श्रान्त गनछ ॥ २९ ॥ यी यिनका दाजु श्रीमान वनरामजी हुन् । यिनले प्रलम्बासुर, वन्मासुर र
 बकासुर आदि दैत्यहरू मारे ॥ ३० ॥ दशकह्रमा जय यो वर्या भद्रहेको वियो र अलाहामा भेरीको शब्द यद्वरेको वियो, उर्से बेला चाणूरले गण र कृष्णलाई हाकेर भयो- ॥ ३१ ॥
 हे नन्दनन्दन ! हे बलराम ! तिमी दुवै ठूला वीर मानिन्छौ । तिमीलाई मन्त्रपुत्रमा निपुण मानेर महागज कंठले तिम्रो कौशल हेर्नेको निष्ठि नै मया हाकेको हो ॥ ३२ ॥
 मन, बचन, कर्मले राजाको प्रिय गर्नाले अन्याय हुन्छ, जो यस्तो गर्दैनन्, तिनले यमको विपरीत कल मान्नुपर्दछ ॥ ३३ ॥ यी कुमा सवै जान्दछन्-गार्ह-बाछा चराउने भाला दिनहुँ
 आनन्दपूर्वक वनमा मन्त्रपुत्र खेल खेल्दै गार्हक चराउँछन् ॥ ३४ ॥ तब आज, हामी र तिमी मिलेर बाबालाई प्रपन्न पारौ । यस्तो गर्नाले हामीमित सवै जना

घोरनाशास्तरान्तिम अयं मुदा ॥ २८ ॥ वदन्त्यनेन वंशोऽयं यदोः सुवहुविश्रुतः ॥ श्रितं यशो महत्त्वं च लभ्यते परिरक्षितः ॥ २९ ॥ अयं चास्या-
 ब्रजः श्रीमात्रामः कमललोचनः ॥ प्रलम्बो निहतो येन वत्सको ये वकादयः ॥ ३० ॥ जनेष्वेवं ब्रुवाणेषु नृपेषु निनदत्सु च ॥ कृष्णरामौ समा-
 भाष्य चाणूरो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३१ ॥ हे नन्दमनो हे राम भवन्तौ वीरसम्मतौ ॥ नियुद्धकुशलौ श्रुत्वा राजाहृतौ दिदृक्षुणा ॥ ३२ ॥ प्रियं राजः
 प्रकुर्वन्त्यः श्रेयो विन्दन्ति वे प्रजाः ॥ मनमा कर्मणा वाचा विपरीतमतोऽन्यथा ॥ ३३ ॥ निरयं प्रमुदिता गोपा वत्सपाला यथा स्फुटम् ॥
 वनेषु मल्लयुद्धेन क्रीडन्तश्चास्यन्ति गाः ॥ ३४ ॥ तस्माद्वाजः प्रियं यूयं वयं च कस्वामहे ॥ श्रुत्वा निः प्रमीदन्ति सर्वभूतप्रयो नृपः ॥ ३५ ॥
 तन्निशम्याब्रवीत्कृष्णो देशकालोचितं वचः ॥ नियुद्धमात्मनोऽभीष्टं मन्यमानोऽभिनन्द्य च ॥ ३६ ॥ प्रजा भोजपतेरस्य वयं चापि वनेचरः ॥
 कस्वाम प्रियं निरयं तन्नः परमनुग्रहः ॥ ३७ ॥ बाला वयं तुल्यबलैः क्रीडिष्यामो यद्योचितम् ॥ भवेन्नियुद्धं माऽधर्मः स्पृशेन्मल्ल सभामदः ॥ ३८ ॥ चाणूर
 उवाच ॥ न बालो न किशोरस्त्वं बलश्च बलिनां वरः ॥ लीलयेभो हतो येन महश्चाद्रिपमस्वभृत् ॥ ३९ ॥ तस्माद्भवद्गर्वा बलिभिर्योद्धव्यं नानयोऽन वै ॥
 मयि विक्रम वाष्णेय बलेन सह मुष्टिकः ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे कुवलयापीडवधो नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

प्रपन्न हुन्छन्, यिनकि राजा सर्वभूतमय मानिन्छन् ॥ ३५ ॥ उनामित मल्लपुत्र गर्ने त उनको इच्छा नै थियो । अनन्व स्थिति सुनेर उनले चाणू को प्रशंसा गरे र देव-
 काल अनुसार हुन गरे- ॥ ३६ ॥ उनले भने-हामी यी मोजराज महागज कंठका वनबामो ब्रजा हो । अनन्व हामीले यिनीलाई प्रपन्न पार्ने प्रयत्न गर्नुपर्दछ । यसैले यी हामीमाथि
 प्रगल्भ हुनेछन् । हे मल्ल ! हामी त कहिले बालकै छौं, यम निम्ति हामी आफ्नै समान बलवान् बालकमित नै मल्ल पुत्र गनछौ । कुशवी समान बलशालीमित नै हुनुपर्दछ, जसले
 मन्त्रपुत्रहरूलाई अन्याय ज्ञान नदोस् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ चाणू ले मन्त्रो-तिमी बलवानमा भेट छौ । बालक वा कुमार होइनौ । तहै छिन् । पछिले हजार हात्तीको समान बलियो कुवलयापीड
 लाई तिमीले ख्याल-ख्यालमै मारिदिनौ । ३९ ॥ तिमी दुवैले हामी जस्ता बलवान्मित नै मल्लपुत्र गर्नु योग्य छ । यममा कुनै अन्यायको हुन छैन । हे बाष्णव कृष्ण ! तिमी समाधि

आफ्नो वरान्त देखाऊ र बलगत माथि मुष्टिक आफ्नो वराकम प्रदर्शित गर्नु ॥४०॥ इति श्रीमद्भगवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां त्रिवेनारिखांशध्यायः ॥४३॥

(चाणूर-मुष्टिक आटे मल र कर्म-वध) — श्रीशुकदेव मन्त्रहुन्छ—हे राजन् ! योजनानुसार श्रीकृष्ण चाणूरमित र रोहिणीनन्दन बलगत मुष्टिकतित पुष्पलताये ॥ १ ॥ ही हातले हात र मुटुले खुट्टा जोरेर विजयको झन्डाले बाँटो अर्कोलाई बलपूर्वक तान्नलागे ॥ २ ॥ नी हुँदाँले बाँटाले अर्कोको नारीमा नारीले, तिमाया तिमाले क्षिमा क्षिरले र छातीमा छातीले प्रहार गरे ॥ ३ ॥ ती परिभ्रमण अर्थात् हात मघातेर चारैतिर घुम्नु, विखेर अर्थात् घुम्नु, परिरम्भ अर्थात् टाँसिनु, अवघालन अर्थात् पकड्नु, उन्मथन वा कुन्नेर अन्तमा हुनु र अपमर्षण अर्थात् पछाडि हट्नु आदि टाउमा बाँटाले अर्कोलाई रोक्ने जिन्ने झन्डाले लट्कन लागे । उन्मथन अर्थात् तल गिरिर्को मल्लको खुट्टा र तिमा एउटा पाँच ठाउँमा, उन्मथन अर्थात् हातले समतेर उठाउनु, चालन अर्थात् बाँटोमा टाँसिर्कोलाई एउटा ठाउँमा र स्थापन अर्थात् हात-खुट्टा ममेरेर पकड गर्नु आदि उपायले बाँटो अर्कोको

श्रीशुक उवाच ॥ एवं चर्चितमकल्पो भगवान्मधुसूदनः ॥ आगमादाथ चाणूरं मुष्टिकं रोहिणीसुतः ॥ १ ॥ हस्ताभ्यां हस्तयोर्बद्ध्वा पट्टवामेव च पादयोः ॥ विचकर्षतुग्न्यान्त्यं प्रमत्तं विजिगीषया ॥ २ ॥ अरत्नी द्वे अरत्निभ्यां जानुभ्यां चैव जानुमी ॥ शिरः शीष्णोरमोऽस्त-
वन्त्योन्ममभिज्वलन्तु ॥ ३ ॥ परिभ्रामणविशेषपरिरम्भवापतनैः ॥ उत्तर्पणपमर्षणान्योन्यं प्रत्यरुन्धताम् ॥ ४ ॥ उत्पापनैरुन्मथनेश्चालनेः
स्थापनैरपि ॥ परस्परं जिगीषन्तानुपवक्तुं रात्मनः ॥ ५ ॥ तद्वलावलवद्युद्धं ममेतः सर्वयोपितः ॥ ऊचुः परस्परं राजन्मानुकम्पा वरुथशः
॥ ६ ॥ महानयं वताधर्म एषां राजसभामदाम् ॥ ये क्लृप्ताक्लवद्युद्धं राज्ञोऽन्विच्छन्ति पश्यतः ॥ ७ ॥ क वज्रसारसर्वाङ्गो मल्लो शैलेन्द्रमग्निभौ ॥
क चातिशुकुमारान्गौ किशोरो नासपौवनौ ॥ ८ ॥ धर्मव्यतिक्रमो ह्यस्य समाजस्य ध्रुवं भवेत् ॥ यत्राधर्मः ममुत्तिष्ठेन्न स्थेयं तत्र कश्चिच्चिन्
॥ ९ ॥ न सर्वा प्रविशेत्प्राज्ञः सम्पदोपायननुस्मरन् ॥ अबुवन्विब्रुकनन्तो नरः किल्विषमश्नुते ॥१०॥ वलातः रात्रुमभितः कृष्णस्य नयनाम्बुजम् ॥
वीक्ष्यतां श्रमदार्युषं पद्मकोशमिवाम्बुभिः ॥११॥ किं न पश्यन् रामस्य मुखमाताम्रलोचनम् ॥ मुष्टिकं प्रति सामर्थ्यं हामसंरम्भशोभितम् ॥१२॥

छरीमा प्रहार गरे ॥४१॥ हे राजन् ! बलवान् र निर्वलको मल्लयुद्ध देखेर थुम्का सुब जगरका नारीहरू परस्पर मन्त्रलागे—॥६॥ 'यो भगवान् पाँ ठाँलो अन्याय गरिरहेका छन्, जुन राजाको माथुनै पल्लवान् र निर्वलको युद्धको स्पर्धन गर्दैछन्, ७ । हे न, कहाँ यी हाती र्हे अङ्ग हने पर्वतराज समान हुँदाँ पोढा र कहाँ जमले अक्ष भुवावरधामा पनि प्रवेश गरेको छैनन्, यस्ता सुकुमार शरीर हुने यी बालक । ८ । यत्र समालाई अवरण घर्मीछ्छनको पाउ लाग्नेछ । जाऊँ, अब यहाँ नपर्वी, किनकि जहाँ अपमर्षको प्रधानता हु छ, त्यहाँ कहिल्यै पनि नपस्नु ॥९॥ समाजद्वारा अथपुण रान्नेभगको बुद्धिमान् बहुपक्षको कर्तव्य हो कि यथा सम्भव यस्ता भगमा नराउनु, विनष्टि ती अवगुणहरू मन्ने, नमन्ने अथवा (म जान्दिन) पम्नो मन्नाले पनि अनुपपले पाएको भाषी हुने पर्दछ ॥१०॥ हेर न, शत्रुका चारैतिर फन-फनि घुम्ने कृष्णका कमल काँदा जस्तै मुखमल्ल वसीमाका थाँसाँले कमरी मनिहाका छ' ॥११॥ बाँटो अर्को खोले मनी—'ए सखिनी ! तिमी वन्यामर्को अक्षम नयनयुक्त मदीहर मुख देखिदानी । हेर, मुष्टिक प्रति कोपित भएर पनि ती कम्नो

मनोहा हास्यले सुशोभित भग्नेच्छन् ॥ १२ ॥ अहो ! तयो ब्रजभूमि वन्य हो, जहाँ मनुष्यरूपमा लुकेका साक्षात् बगवान् पुराणपुरुष, जसका वारणको भीमहादेव र लक्ष्मी पनि वृजा
मर्त्यछिन्, चित्र वनमाझा चारण गरेर बाँसुरी बजाउँदै भीरुसमूहका रंगी गाई-बगाई तथा विविध प्रकारका खोला गर्दै वन-वनमै हुन्छन् ॥१३॥ ती गोपिनीहरूले कुन वनमा लपस्या-
गरे जमले आफ्ना नेत्रहाग हुनका जित्ने नृतन र दुर्लभ रूपमापुर्वको शान गर्दछन् । भगवान्को यो रूप सौन्दर्यका सार हो । यसको समान तथा यो कन्दा पनि बना भव
कुनै रूप छैन । त्यो स्वयं मिथि, यक्ष, श्री एवं लेख्यका एक मात्र आश्रय छ ॥१४॥ हे सखि हो ! ती ब्रजाङ्गना वन्य हुन्, जो सदैव भगवान्मा नै चित्त लगाएर गर्दै हुन्छन् पान
आदि कृन्तु, र्दही बन्धन गर्नु, घर लिप्नु, बाललाई झुलाउनु, रोएका बालकलाई चुप लगाउनु र स्थान गराई छुवा केनाउनु, घर तथा गर्तु आदि सबै घर-बन्दा भन्ने बेनामा पनि
लन्यपमात्रले गर्नुपर्नु बन्ध्याग इनकै गुणगान गर्दछन् ॥१५॥ श्रीकृष्ण बिहानै गाई चराउनको निम्ति वनमा जान्छन् । मार्पकानको बेला जब साईँहरू निजै बाँसुरी बजाउँदै जाउँछन्

पुण्या वत ब्रजभुवो यदयं नृलिङ्गगूढः पुराणपुरुषो वनचित्रमात्याः ॥ गाः पालयन्सहस्रलः कणयंश्च वेणुं विक्रीडयाञ्चति गिरित्रमा-
चिताङ्घ्रिः ॥ १३ ॥ गोप्यन्तपः किमचरन्त्यदमुष्य रूपं लावण्यमारमसमोर्ध्वमनन्यसिद्धम् ॥ दृग्भिः पिबन्त्यनुभवाभिनवं दुरापसेकान्तधाम
यशसः श्रिष ऐश्वरस्य ॥ १४ ॥ या दोहनेऽवहनने मयनोपलेपेऽङ्गेनाभरुदितोक्षणमार्जनादौ ॥ गायन्ति चैनमनुरक्तभ्रियाऽश्रुकण्ठयो धन्या ब्रजमित्र
उरुवमनितयानाः ॥ १५ ॥ प्रातर्नजाद्भजत आविशतम् सायं गोभिः समं कणयतोऽस्य निराभ्य वेणुम् ॥ निर्गम्यतृणमववृत्ताः पथि भूरिपुण्याः ॥
पश्यन्ति सस्मितमुखं सद्योवलोकम् ॥ १६ ॥ एवं प्रभाषमाणामु स्त्रीषु योगेश्वरो हरिः ॥ शत्रुं हन्तुं मनश्चक्रे भगवान्भरतर्षभ ॥ १७ ॥ सभयाः
र्षागिरः श्रुत्वा पुत्रनेहशुचातुरौ ॥ पितरावन्वतयेतां पुत्रयोरनुधौ बलम् ॥ १८ ॥ तैस्तोनयुद्धविधिभिर्विविधैरच्युनेतरो ॥ युयुधाते यथाऽन्योन्यं
तथैव क्लृप्तौ ॥ १९ ॥ भगवद्गात्रनिष्पातैर्व्रजनिष्पेनिष्ठुरैः ॥ चाणुरो भज्यमानाङ्गो मुहुर्ह्लासिमवाप ह ॥ २० ॥ स श्येनवेग उत्पत्य मुष्टीकृत्य
वरातुभौ ॥ भगवन्तं वामुदेवं क्रुद्धो बभ्रम्यवाधत ॥ २१ ॥ नावलतत्तद्वेगेण मालाहत इव द्विपः ॥ चाहोर्निगम्य चापूरं बहुशो भ्रामयन्हरिः

१३ विमर्को मरलीको ध्वनि सुनेर जो गोपिनीहरूले आफ्नो घरबाट निस्केर बाटोमा उभिएर पिनको बाध्न हुनकानपुक्त मुख र कपाडछाँच हेरिरहन्छन्, अवरुध नै मिनले पूर्वजन्ममा
भरे टुलो पुण्य गरका होलान् ॥१६॥ हे सखि श्रेष्ठ ! जुन बेला पुरानी खीहरू वन प्रकार कुरा गरिरहेका थिए, त्यसै बेला बाँगेभर भगवान् कृष्णले अनुलाई मार्ने विचार गरे ॥१७॥
यता श्रीहरुको कुरा सुनेर आफ्ना छोराको बल नभाने पिता वामुदेव र आमा देवकी पुत्रनेहले विह्वल भएर अचान्त चिन्ताग्रस्त भए, किनकि वामुदेव-देवकी स्वर्दी बसेका थिए ॥१८॥
उता भगवान् कृष्ण र उनको प्रतिद्वन्द्वी चाणुर हुने नै शरीर-परिका दाउ देउले सहिरहेका थिए ॥१९॥ त्यसै गरी बहुराज र हृदिक पनि परस्पर जोस्टिका थिए ॥१९॥ भगवान्को
रङ्गदृष्ट रङ्ग रङ्गरे अङ्गका घपमले चाणुरका अङ्ग प्रत्यङ्ग टाँसल हुन गए र त्यो रात्र्यार सुच्छा गर्ने लाग्यो ॥ २० ॥ अनि अचान्त कोपित भई बाह्र पक्षी ली श्रेष्ठ उभले
१६ २१६का मुड्की बटारैर भगवान् कृष्णको छातीमा टिक्थे ॥२१॥ नर पुण्यमालाले आहत गजराज जस्तै यत्न प्रहारले भगवान् अलकति पनि बिचलित भएनन् । उनले चम्केर

चापूरका इने वापूर समाने उमलाई आकाशमा धेरै पन्थ घुमाएर पृथिवीमा पठाइरिथ । यो बाटले हुकुत न्यमको प्राण निस्कियो र बेप-भूषा तथा माता आदि अन्त्यस्त
 भट्टिनाले इन्द्रको भोजा समान पृथिवीमा पल्टियो ॥ २२-२३ ॥ उनी मनी मुष्टिकको हुड्कीले आहत महाबलवान् इत्यमरबीते रणसलाई एक लवटा हिको ॥ २४ ॥ लवटा
 लापनाले नै यो कस्मन्लायो र बाँधेले ठोकेसिपका बुधको समान अन्त्यन्त व्यथित भएर मुखबाट रक्त रमन गर्दै प्राणहीन भएर परादायी हुनगयो ॥ २५ ॥ हे राजन् ! प्रकत
 गजेन्द्रमा श्रेष्ठ श्रीरत्नरायले आफ्नो माथुने भागको कूट नामक मन्त्रलाई सीलाते नै उपेक्षापूर्वक आफ्नू बाँयाहातको हुड्कीले हिको र त्यही छाता बयो ॥ २६ ॥ उनी बेला झन र
 ताझन पनि भगवान् कृष्ण पद-प्रहारले टाउको कुटेर यही प्राणहीन भई हले ॥ २७ ॥ यसरी बाण्डू मुष्टिक, कूट, शल १ तोडले मारिपछि शेष सबै मन्त्र आफ्नू-आफ्नू नाम
 रनाउने हुन्छ ल मागे ॥ २८ ॥ मन्त्रहरू मार्गेपछि कृष्ण र बलराम आफ्ना सम्बन्धक गोपद्वारलाई मछाढामा गानेर विनैमित्त मन्त्रपूढ गर्दै नाथ-नवाथर देवको भविष्यको आफ्ना

॥ २२ ॥ भूपृष्ठे पाथयामाम तरमा श्रीणजीवितम् ॥ विस्तराकल्पकंशस्त्रगिन्द्रिध्वज इवापतत् ॥ २३ ॥ तथैव मुष्टिकः पूर्वं स्वमुष्ट्याऽभिहतेन वै ॥
 बलभट्टेण बलिना तलेनाभिहतो मृशम् ॥ २४ ॥ श्वेपितं स रुधिरमुद्धमन्मुखतोऽर्दितः ॥ व्यमुः पपातोर्न्युपस्ये वाताहत इवाहृषिपः ॥ २५ ॥
 तत कूटमनुप्राप्तं रामः प्रहरणां वरः ॥ अवधीतीलय राजन्मावहं वामभुष्टिना ॥ २६ ॥ तथैव हि शलः कृष्णपदापहतशीर्षकः ॥ द्विधा विदीर्ण
 स्तोशलक उभावपि निपतनुः ॥ २७ ॥ चाणूरे मुष्टिके कूटे शले तोशलके हते ॥ शेषाः प्रदुद्रुवुर्मत्त्राः सर्वे प्राणपरीक्षतः ॥ २८ ॥ गोपान्वयस्या-
 नाकृष्य तैः ममृज्य विजयतुः ॥ बाद्यमानेषु तृशेषु वन्यान्तो रुतनूपुरौ ॥ २९ ॥ जनाः प्रजहवुः सर्वे कर्मणा रामकृष्णयोः ॥ ऋते कर्म विप्रमुग्धाः
 माधवः माभु माभ्यति ॥ ३० ॥ हतेषु मलवेषु विद्वतेषु च भोजराट् ॥ न्यवारयत्स्वतृषाणि वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ ३१ ॥ निःसारयत दुर्वृत्तौ
 वमुदंवात्मजौ पुरात् ॥ धनं हरत गोपानां नन्दं वन्धीत दुर्मतिम् ॥ ३२ ॥ वमुदेवन्तु दुर्मेषा हन्यतामाश्वपत्तमः ॥ उग्रमेनः पिता चापि मानुगः
 परपञ्चमः ॥ ३३ ॥ एवं विकल्पमाने वै कमे प्रकुपितोऽज्ययः ॥ लक्ष्मिस्तोत्पत्य तरमा भस्ममुत्तुङ्गमारुहत् ॥ ३४ ॥ तमाविशन्तमालोक्य मृशुमात्मन
 आमनान् ॥ मनस्यी महमोत्याय जग्दे सोऽमिचर्मणी ॥ ३५ ॥ तं स्वङ्गपाणि विचरन्तमाशु श्येनं यथा दक्षिणमज्यमवरे ॥ ममग्रहीद्विपिहोग्रनेजा

काज मुष्टिका प्वनिमित्त मिलाउँदै परस्पर अल्लपुद्ध देखाउन लागे । २९ । बलराम र भगवान् कृष्णका अद्भुत पराक्रम देखेर कंस बाहेक अरु सबै नाकणाले सज्जन युद्ध 'धन्य हा ।
 धन्य हा ।' यस्तो मन्त्र अन्त्यन्त प्रयत्न भए । आफ्ना मुख-मुख मन्त्रहरू मारिपका र बाँचेका पनि मारिगर्कोछ भोत्रात कंसेले भेरीको बाजा बन्द गरिदिया र मन्त्र
 ॥ ३०-३१ ॥ य यहाँ कोही छ । वमुदेवता या दुर्जनभिय बानकलाई नम्रबाट बाहिर चलाइयो । गोपहरूका मारा धन खोस र मन्दमति नन्दलाई पनि मारिदियो ॥ ३२ ॥ मुष्टिक
 टुट्ने दुष्टि र बामाण्डू छ, न्यमलाई ठुकन मार । मेरा पिता उग्रसेन पनि आफ्ना अनुयायी समग्र शत्रुपथित मिल्केका छ । अतः उमलाई यान समान पार ॥ ३३ ॥ का
 पां कलाहलकै थियो कि भगवान् कृष्ण मिलाएर रोगठ टफी भग्नो मन्त्रको उभिनथ ॥ ३४ ॥ यस पनि निकै धान-वीर थियो । अतः उमले मृ मुखमा माराबन्दा नगो ॥ ३५ ॥

यद्वा आनयता उठेर हाल करवार बगान्यो ॥३५॥ हातमा तरवार लिएर ऊ प्रहार गन अवसर खोज्दै आकाशमा उडिरहेको बाइ यही हो भगवान्को दायाँ र बायाँमा फलफली पुग्नेलाग्यो । तर जसको प्रचण्ड तेज अत्यन्त दुःपह थियो, ती कृष्णचन्द्रले गहङ्गा जस्तै मर्नेलाई पकन्छन्-त्यस्तै नै कंसलाई समेत ॥३६॥ त्यसले कंसको हड्डी प्रेमा लाग्यो र भगवानले दुन्दुभी भगवानेर यो अल्लो मञ्जुवाट रङ्गभूमिमा ल्याएर पछाडै । त्यसको बाथि विथका आश्रय र आनन्दमा भगवान् कलभनाथ स्वयं पनि हाक्काते आए ॥३७॥ यत्कै कंसको प्राण निष्कियो अनि भगवान् कंसको मृत्युलाई मर्ने हेदैहेदै, जस्तै सिंह हापीलाई तान्दछ, उस्तै गरी त्यसको कपाल सघातेर घृष्णीमा चिप्पाउन लागे । हे मरेन्द्र ! त्यस बेला उहाँ बसेका भवै जनाको डम्बबाट घोर हाहाकारको शब्द निष्कियो ॥३८॥ कंस खाने-पिउने, कुरा-कानी, सुत्ने र धाम लिने आदि सबै क्रियाको समय अत्यन्त व्यग्रान्ते भवामन्दो भगवान् चक्रधर नारायणलाई नै आफ्ना आँखाको सामुन्ने देखेकाथ्यो, अनः अत्यन्त दुःप्राण्य भए पनि उमलाई त्यही रूपको प्राप्ति भयो ॥३९॥ कंसका कङ्क र त्यसोवादि

यथांग्यं तार्क्ष्यमुतः प्रमथ ॥ ३६ ॥ प्रमथ केशेषु चलत्किरीटं निपात्य रङ्गोपरि तुङ्गमबात् ॥ तस्योपरिष्ठात्स्वयमन्जनाभः पपात विश्वाश्रय आत्म तन्त्रः ॥ ३७ ॥ तं सम्परेतं विचकर्ष भूमौ हरिर्यथैवे जगतो विपश्यतः ॥ हाहेति शब्दः सुमहौस्तदाऽधूदुदीरितः सर्वजनेनरेन्द्र ॥३८॥ स नित्यदोऽहिमधिया तमीश्वरं पिबन्वदन्वा विचरन्स्वपच्छ्वमन् ॥ ददर्श चक्रायुधमग्रतो यत्तस्तेव रूपं दुरवापमाप ॥ ३९ ॥ तस्यानुजा भ्रातरोऽष्टौ कङ्कत्यश्रोऽधकाश्चः ॥ अभ्यधावन्नभिकङ्का भ्रानुनिर्देशकारिणः ॥ ४० ॥ तथाऽतिरभमास्तांस्तु संयत्तान्रोहिणीमुतः । अहन्परिधमुद्यम्य पशुनिव भृगाधिपः ॥ ४१ ॥ नेदुर्दुन्दुभ्यो व्योम्नि ब्रह्मेशाद्या विभूतयः ॥ पुष्पैः किरन्तस्तं प्रीताः शयानुर्नम्रतुः स्त्रियः ॥ ४२ ॥ तेषां स्त्रियो महाराज सुहृन्मरणदुःस्विताः ॥ तत्राभीशुर्वनिन्तयः शीर्षाण्यश्रुविलोचनाः ॥ ४३ ॥ शयानान्वीरशाय्यायां पत्नानानिङ्गय शौचनीः ॥ विलेपुः सुम्बर नायां विपूजन्या सुहः शुक्रः ॥ ४४ ॥ हा नाथ प्रिय धर्मज्ञ करुणानाथ वत्सल ॥ तया हतेन निहता वयं ते समूहप्रजाः ॥ ४५ ॥ त्वया विरहिता फत्ता पुरीयं पुरुषर्षभ ॥ न शोभते वयमिदं निवृत्तोत्तमवमङ्गला ॥ ४६ ॥ अनाशगां रं भुतानां कृतवान्द्रोहमुत्पन्नम् ॥ तेनेमां भो दशां नीतां भूतधुको लभेत

आट बान्ता बाई थिए । त्यसै बेला ती सबै छुट दाउको माटो कंस अतिशय कथित भएर राम र कृष्णको सम्मुख आए ॥४०॥ तर सिंह जसरी पशुलाई माइन्छ, त्यसै गरी पुद्गल निम्ति उच्चत भएर अत्यन्त वेगले आइलागेका ती मर्नेलाई रोहिणीमुत बलसामेलै पीटा फोरले मारिदिन ॥ ४१ ॥ त्यसले आकाशमा दुन्दुभी बज्ज लागे र भगवान्का विभूति-रूपका शयान आदि देवता पुण्यवर्षा गर्दै प्रेमपूर्वक उनको प्रशंसा गर्नेनाम र अस्मदहक नाच्न लागे । ४२ । हे राजन ! शत्रुका घाँटू आफ्ना स्वजनहरूको मृत्युले दुःस्मित भएर आँखाबाट जल घमाउँदै र दाउको टाउउदै न्हाई आए । ४३ । ती वीरशय्यामा सुत्नेहा पतिपति अकमाल गरेर आइ बग उँदै अर्को स्तरले यस्तो चिलाप गर्ने लान-। ४४ ॥ 'हा नाथ ! हा प्रिय ! हा धर्मज्ञ ! हे करुणामय ! हे अनाधवमन ! तिम्रो मारिनाले पर-मन्मान महित हामी सबै पनि मारिनगरीं ॥४५॥ हे नरेश्वर ! आफ्ना स्वामी विषी नरनाल गर्दै उभार र मङ्गलहरूले होन यो पुरी पनि हामी प्राप्त भिन्न आफ्नो छ ॥ ४६ ॥ हा ! तिम्रले निरपराध प्रणामित हुनां हेन गरेका थिएँ । त्यसैले निद्रो

यो मति भयो । सत्य हो, सबै प्राणीसित होह गर्ने कुन पुरुष छान्ति प्राप्त गर्ने मन्तछ ? ॥४७॥ ममत्त प्राणीका उपनि र लयका स्थान यी श्रीकृष्ण हुन् । यिनै सर्वको रक्षा गर्दछन् । इनको अपमान गर्ने प्राणी कहिल्यै सुखी रहन सक्नेन ॥ ४८ ॥ श्रीशुकदेव मन्दछन्—हे राजन् ! त्यमपछि ममताको पालन गर्ने मगवान् कृष्णले ती रानीहरूलाई सन्तनना दिनुभयो र ती मरेका बंसादिको, ब्रह्ममा जुन अन्वेष्टि आदि लौकिकी कि पाहक कहिका छन्, ती सबै गरए ॥४९॥ त्यमपछि मगवान् राम र कृष्णले माना-पितालाई बन्धन-बुक्त पारेर उनका पाउमा छिर राखी दण्डवत् गरे ॥ ५० ॥ तब तिनले प्रणाम गर्दा पनि देवकी र वसुदेवले उनलाई साक्षात् जगदीश्वर ठानेर संकित-चित्त भएर हृष्यमा टोन्न सकेनन्, बरु हात बोरेर नवौली उभिरहे ॥ ५१ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे 'वाग्निष्ठी' भाषाटीवत्यां चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४॥

(श्रीकृष्ण र बलरामको उपनयन संस्कार विवाध्ययन) श्रीशुकदेव मन्दछन्—हे राजन् ! पुरुषोत्तम मगवान् कृष्णले—मेरा माना-पितालाई पारमार्थिक स्वरूपको ज्ञान

राग ॥ ४७ ॥ सर्वेषामिह भूतानामेष हि प्रभाष्ययः ॥ गोप्ता च तदवध्यायी न कचित्सुखमेधते ॥ ४८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ राजयोषित आश्वास्य भगवाँल्लोकभावनः ॥ यामाहुर्लौकिकीं संस्थां हृतानां ममकारयत् ॥ ४९ ॥ मातरं पितरं चैव मोचयित्वाऽथ बन्धनात् ॥ कृष्णरामौ वन्द्यतां शिरसा स्पर्शय पादयोः ॥ ५० ॥ देवकी वसुदेवश्च विज्ञाय जगदीश्वरौ ॥ कृतमन्वन्दनौ पुत्रौ सखजाते न शङ्कितौ ॥ ५१ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे कंमवधो नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ पितरावुपलब्धार्थो विदित्वा पुरुषोत्तमः ॥ मा भूदिति निर्जां मार्यां ततान जनमोहिनीम् ॥ १ ॥ उवाच पितरावेत्यमाग्रजः सात्वतर्षभः ॥ प्रथयावन्ता श्रीगन्धर्व तातेति सादरम् ॥ २ ॥ नास्मत्तो युवयोस्तात नित्योत्कण्ठितयोरपि ॥ बाल्यपौगण्डकेशोराः पुत्राभ्यामभक्कचित् ॥ ३ ॥ न लब्धो देवहूतयोर्वामा नौ भवदन्तिकं ॥ यां बालाः पितृगेहस्या विन्दते लालिता मुदम् ॥ ४ ॥ सर्वार्थसम्भवो देहो जनितः पोषितः यत् ॥ नतयोर्योति निर्वेशं पित्रोर्मर्याः शतायुषा ॥ ५ ॥ यस्तयोरामजः कल्प आत्मना च धनेन च ॥ वृत्ति न दद्यात्तं प्रेयस्वमां स्यादयन्ति हि ॥ ६ ॥ मातरं पितरं वृद्धं भार्यामार्थी सुतं शिशुम् ॥ सुहं विप्रं प्रपन्नं च कल्पोऽविब्रज्ज्वलमन्मृतः ॥ ७ ॥ तत्रावकल्पायोः कमान्तित्यमुद्दिग्मन्नेतमोः ॥ मोघमेते ज्यतिरान्तादिवसा वाम-

महकैल भन्ने ज्ञाने, तिनको बुद्धिमा आफ्नी बहिनी मायाका पर्दा हाकिदिए—बगले पर्दा स्या ज्ञान नरहोम् । अनि दाइ बलराम सहित पदनाथले उनको तर्फीचै भएर अनिग्रथ आदर र विनयपूर्वक—हे माता ! हे पिता ! आदि भएर बाणीले भणन पारेर मनुभवो—॥१॥२॥ 'हे तात ! हामी हजुरका छोरा हौं । हजुर हाम्रो निम्ति उन्कमिल रहनु हुन्थ्यो । तैपनि हजुरलाई हाम्रो बाल्य, पौगण्ड र केशोरा अग्रचाका सुख प्राप्त भएनन् । अभाभयले हामी दुवैले हजुरका तपोच बस्ने होमाम्य पाएनौं । यमैले हामीलाई पनि माना-पिताको बरमा बसेर तिनको रनेहको जुन आनन्द मिल्न सक्तथ्यो, त्यो मिलेन ॥३॥४॥ जमदाग्न सबै फलको साधनभूत शरीर उत्पन्न हुन्छ र जमदाग्न यसको पालन-पोषण हुन्छ, ती माता पिताको मय वर्ष सेवा गरेर पनि बलु व उभ्रण हुन सक्नेन जो समर्थ पुत्र शरीर र धनले माता-पिताको सेवा गर्दैनन् औ मरपछि पमदत् तिरलाई उनकै देहको माय ब्याउंदछन् ॥५॥६॥

जुन पुण्य समर्थ भएर पनि माता पिता, ब्रह्म, सती भार्या, वाचक, मन्त्रान, ज्ञात्रा र उपायागतको रक्षा गर्दैन, त्यो बाँचेर पनि भोक्दै मरान रहन्छ ॥ ७ ॥ अथः इहमा पति दिन
व्ययं विनेर नार । किनकि वंशः भएले निग्य उद्विग्न रहनाले गर्दा इजुरको सेवा गर्नमा समर्थ हुन सक्नेछी ॥ ८ ॥ अथः हे माता ! इजुर हुदै अना हामीलाई क्या गर्नु
हव्य । इह कंसले इजुरलाई कति बर पुन्याप्यो, परन्तु परतन्त्र हुनाले गर्दा इजुरको कुनै सेवा गर्न पाएनौ ॥ ९ ॥ श्रीशुकदेव अन्दछन्—माया-मानवरूपधारी विश्वान्वा श्रीकृष्णका
वचन हुनेर अनुदेव र देवसी मोहित भए । उनले राम र कृष्णलाई वात्सल्यमा उपासने पुण्यमैले छानौमा रीसेर ती दुवै आनन्दमग्न भए ॥ १० ॥ हे राजन् ! स्नेह-वात्सल्यमा बाँधिएर
मोहित भएका अनुदेवसी उनलाई व्यमुका घातले भिडाउन लागि र तिनको घाँटी अवरुद्ध भयो । अथः ती केही बल्लन सकेनन् ॥ ११ ॥ यमरी आफ्ना माता-पितालाई सान्त्वना
दिएर भगवान् भयुद्धनले आफ्ना भानागत जर्षान् उग्रमेनलाई यादस्वरूपा राजा तुल्याए ॥ १२ ॥ र भने—'हे महाराज ! हामी इजुरका प्रजा हौं, हजुर हामीलाई आज्ञा दिनाम् ।

नर्चताः ॥ ८ ॥ तत्क्षन्तुमर्ह्यन्तात् मातर्नी परतन्त्रयोः ॥ अकुर्वतोर्वा शुश्रूषां क्रिष्टयोर्दुर्हता मृशम् ॥ ९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति मायामनुव्यय
हरेविश्वान्मनो गिरा ॥ मोहितावङ्गमारोप्य परिष्वज्यापतुर्मदम् ॥ १० ॥ मिथन्तावधुधाराभिः स्नेहपाशेन चावृतौ ॥ न किञ्चिद्वचनः राजन्वाप्यकण्ठौ
विमोहितौ ॥ ११ ॥ एवमाश्वास्य पितरौ भगवान्देवकीमुतः ॥ मातामहं दृग्मेनं यदनामकरोन्वृषम् ॥ १२ ॥ आह चास्मान्महाराज प्रजाश्वा-
ज्ञानुमर्हसि ॥ ययातिशयापाद्यदुर्भिनोमितव्यं नृपामने ॥ १३ ॥ मयि मृत्यु उपामीने भवतो विबुधादयः ॥ बलि हरन्त्यवनताः किमुतान्ये नराधिपाः
॥ १४ ॥ मर्यान्वाज्ञातिमंकधान्दिग्भ्यः कंसभयाकुलान् ॥ यद्वृष्यध्वकमधुदाशार्हकुतुरादिकान् ॥ १५ ॥ सभाजितान्मायामाश्रम्य विदेशावा
मर्कशतान् ॥ न्यायमयस्त्वगेहेषु वितैः संतप्य विश्वकृन् ॥ १६ ॥ कृष्णमंकर्षणमुजमुंसा लब्धमनोरथाः ॥ गृहेषु रेमिरे पिद्धा कृष्णराम-
गतञ्चराः ॥ १७ ॥ वीक्षन्तोऽहरहः प्रीता मुकुन्दवदनाम्बुजम् ॥ नित्यं प्रमुदिता श्रीमन्मदशमिन्तवीक्षणम् ॥ १८ ॥ तत्र प्रवयनोऽयामन्युवानो-
निबलीजमः ॥ पिवन्तोऽक्षैर्मकुन्दस्य सुस्वाभुजसुधां मुहुः ॥ १९ ॥ अथ नन्दं ममामाद्य भगवान्देवकीमुतः ॥ मंकर्षणश्च राजेन्द्र परिष्वज्येदम्-

स्वमीय महाराज ययातिको आश हुनाले यद्वंशी राजमहासैनमा बन्धेनन् यद्यपि इजुर पनि यद्वकुलमै उपपन्न हुनुहुन्छ, तर मेरो आज्ञाले इजुरलाई कुनै देण्ड लाग्दैन ॥ १२ ॥
म सेवक रहेपछि अन्य राजाको त कुनै छैन, देवता पनि अतिशय पितामा माथले इजुरलाई नेट जर्षण गर्नेम् ॥ १४ ॥ कति निरवकर्ता भगवानले यद्व, श्वि, अन्धक, मधु, दाशार्ह
र कुतुर आदि बंशमा उपपन्न आफ्ना ममस्त मजानोय मयन्धीररूको, जो कंसका भएके दिव्य-विदिशास्वरूमा मागेका थिए, हाके परदेछमा रहनाले कसले हुन्याएका थिए ।
भगवानले तिनको मन्कार गरेर सान्त्वना दिए र छनादिने उनलाई प्रमन्न पारे, यमैले ती आफ्नाफना घरमा मानन्द बस्नलागे ॥ १५-१६ ॥ राम र कृष्णका भूत्राले सुरक्षित
यादव राम-कृष्णको कपाले निर्भय, पूर्णकाम र मङ्गल-मनोसय भएर निग्य मुकुन्दका मठमा र कृपावटाक्षपुक निग्य प्रमन्न अनुहार हेरेर आनन्दिन हुँदै आफ्ना आफ्ना घरमा
सुनले गहन लागे ॥ १७-१८ ॥ आफ्ना जत्रले निरन्तर श्रीमुकुन्दको मोन्तथासुत पान गर्दै रहनाले त्यहाँ ब्रह्म पुण्य पनि स्वक समान व्ययन्न बन्दान् नया उन्मायी

देविहोता पिता ॥ १॥ हे राजेन्द्र ! अनि भवराज देवकीनन्दन र बलरामजी नन्दजीहोता पुत्र र भक्तान्त गौरव भवे-॥ २० ॥ हे पिताजी ! माना यशोदा र हनुमन्त हाजिरे अत्यन्त स्नेहपूर्णक लालन पालन शत्रुभया । यममा कुनै मंत्रप छैन । सन्तानमा माया पिताको प्रीति आफ्नू क्षीर नन्द र अनि बर्ग हुने गर्दछ ॥ २१ ॥ जमलाई पाल्न अनमर्थ हुनाले स्वजनले - दार्पणिका छन, ती बालकलाई जो प्रत्येक तथा स्त्री आफ्ना पुत्र छैं पाल्छन्, उनी निनका बामनिक पिता र माता हुन् ॥ २२ ॥ हे पिताजी ! जब हजुर ब्रजमा शत्रुहाम् । हाथी आफ्ना मुहुदहकलाई सुत्ता पारेर केही दितमा आफ्नू विरहले क्याकुल हजुर आफ्ना स्नेही बन्धुमित्र भेट्न अवश्य आउने छौं ॥ २३ ॥ अन्य ब्रजवासीहरूसहित नन्दजीलाई यमो गम्भाई-वृक्षाई धोकुणाले बल-भ्राभूषण र विविध पानुका बाटा आदि दिगर उनको मनकार गरे ॥ २४ ॥ श्रीकृष्ण भगवानको बचन सुनर नन्दजीछ प्रमाकुल मपर दुवै भाईलाई छातीमा टाँसे र ओम्बाम् आँसु टप्ल पारेर गोपालहक सहित ब्रजमा फर्के हे राजेन्द्र ! अनि शून्यनन्दन अनुदले आफ्ना पुराणित अन्य ब्राह्मणद्वारा दुवै छाँटाहरूको यथाविधि

चतुः ॥ २० ॥ पितर्युवाभ्यां स्निग्धाभ्यां पोषितौ भूशम् ॥ पित्रोरप्यधिक प्रीतिरात्मजेवात्मनोऽपि हि ॥ २१ ॥ म पिता मा च जननी यो पुष्पातीनां स्वपुत्रवत् ॥ शिशुन्वन्धुभिर्मुमुक्षुस्तत्पुत्रः पोषण्णे ॥ २२ ॥ यान् यूयं व्रजं तात वयं च स्नेहदुःखितान् ॥ ज्ञानीन्वीं द्रष्टुमेष्यामां विधाय मुहुदां सुखम् ॥ २३ ॥ एवं मानवस्य भगवान्नन्दं सत्रजमनुतः । यमोज्जङ्कारकुण्ठाद्यैरर्हयामाम मादरम् ॥ २४ ॥ इत्युक्तस्तौ पश्चिन्त्य नन्दः प्रणयविह्वलः ॥ पूरयन्त्यर्धमर्नेत्रे सह गो पौत्रं जे ययो ॥ २५ ॥ अथ शूरमुतो राज्ञमुपुत्रयोः समकारयत् ॥ पुरोधमा ब्राह्मणंश्च यथावद्विज- संकृतिम् ॥ २६ ॥ तेष्योऽदाद्विष्णा गावो रुक्ममालाः स्वलङ्कृताः ॥ स्वलङ्कृतस्यः संपूज्य सवत्सः क्षाममालिनीः ॥ २७ ॥ याः कृष्णभामज- न्मर्क्षे मनोदत्ता मनार्मिताः ताश्चाददादनुसूय कमेनाधर्मतो हताः ॥ २८ ॥ ततश्च लब्धमस्कारो द्विजत्वं प्राप्य सुवतो ॥ गर्गाद्यदुकुला- चार्यादुगायत्रं व्रतमास्थितो ॥ २९ ॥ प्रभवो सर्वविद्यानां सर्वज्ञो जगदीश्वरो ॥ नान्यमिदामलज्ञानं गृहमानो नरेदिनैः ॥ ३० ॥ अतो गुरुकुले वामपिच्छन्तावुपजग्मतुः ॥ कथयं गान्दीपनि नाम ह्यवन्तीपुत्राभिनम् ॥ ३१ ॥ यथोपमाद्य तौ दातौ गुरो वृत्तिमनिन्दिताम् ॥ ग्रहयन्तावुपतो स्म भक्त्या देवमिष्टानो ॥ ३२ ॥ तयोर्द्विजवरम्पुष्टः शुद्धभावानुवृत्तिभिः ॥ प्रापच्च वेदशतम्विलान्माज्ञोपनिषदो गुरुः ॥ ३३ ॥ मरुहस्यं धनुर्वेदं

यज्ञावलीत संस्कार भक्षण ॥ २५-२६ ॥ उनले ब्राह्मणहरूलाई नाना प्रकारका वस्त्रभूषणक अलङ्कृत पारस १८०को पूजा गर र धर्मोमा सुनको माला र पाण्डुमा रजसी बस्ने सुगात्रेन धेरै सङ्ख्यामा गाई दालिजाया दिद ॥ २७ ॥ मरुहस्यं दग्धुपल्ले कृष्ण र बलराममा । जम नजबने सोना जति गाई सङ्ख्या पारस दान दिद र नो मच केनत भक्तपूरक हृदय शरका थियो, ती बस्त्रलाई पनि सम्झे फर्काइद ॥ २८ ॥ पदकुनका पदसहित यमाशयन संस्कार द्वारा द्विजप प्राप्त भर्गपछि सुवत राम र कृष्णले ब्रजचयवन क्षरण गरे ॥ २९ ॥ कृष्ण भगवान र बलराम सर्वे विद्याहरूको उपात स्थान, सबज र जगदधर भएर पनि आफ्नू स्वतः मिद ज्ञान प्राप्तवलीता गरेर लुङ्गाका थिए ॥ ३० ॥ तदुपान्त गुरुकुलमा बर्गे इच्छाल दुवै माई काशीमा जन्मका र भक्तपूरका नितामा सन्तानान्नामक आनापकरी गए ॥ ३१ ॥ नियणनुपार गुरुजी गण इन्द्रिपदमनपूर्वक यन्त्र र

गुरुद्वारा पनि मन्त्रुत तो दुवै माई संसारलाई उपम गुरुदेवको छिन्ना दिदै गुरुलाई हृदयको समान मानेर भक्तिपूर्वक गुरुको सेवा गर्नलामे ॥३२॥ तिनको निष्कपट सेवामे मन्त्रु
मक्ष प्राज्ञाप्रवर गुरु सान्दीपनीले उनलाई शङ्कर र उपनिषद् समेत चारै वेदको शिक्षा दिए ॥३३॥ यो पाहेक रहस्य अर्थात् मन्त्र र देवता-ज्ञान सहित चतुर्वेद, मनु आदि धर्म-
शास्त्र, धीमांगा, न्यायशास्त्र, आन्वीक्षिकी, वर्कविद्या, व्या-मविद्या र सन्धि-विग्रह आदि छ भविका राजनीतिको शिक्षा दिए ॥३४॥ हे रातन् ! मयै शिक्षाको प्रवर्तक तथा नवभार्या भेट
श्रीकृष्ण र बलरामले ती विद्यालाई केवल यक्षपन्थ बुझाउँदा नै कष्टस्थ पारे ॥३५॥ हे महाराज ! ती दुवै भाले संपत चित्र मर् र श्रीमद्गीतालाई दिन-रातभै निमिरिपि
वमरी अन्वयन समाप्त भएकैपछि तिनले गुरुमित्र पृथ्वानुसार गुरुदक्षिणा माग्ने श्रवन्ता गरे ॥३६॥ समभान् कृष्णको अजुत सहिमा र अलौकिक बुद्धि देखेर गुरुले
आफ्नी भार्यामित्र सल्लाह गरेर प्रभाव क्षेत्रमा सङ्ग्राम हुने गरेको आफ्नु बालक भामे ॥ ३७ ॥ अनि ती दुवै महापराक्रमी र शीर 'कुन्ड' भनेर आफ्नु वेगवात् रथद्वारा समुद्रतटमा

धर्मान् न्यायपर्याप्ततया ॥ तथा चान्द्राक्षिकी विद्या राजनीति च पृथ्विधाम् ॥ ३४ ॥ सर्वं नखरश्रेष्ठो सर्वविद्याप्रवर्तकौ ॥ मङ्गलगदमात्रेण
तां मंजुहृत्तुर्नृप ॥ ३५ ॥ अहोरात्रैश्चतुःषष्ट्या मयतौ तावतीः कलाः ॥ गुरुदक्षिण्याऽऽचार्यं छन्दयामामुर्तुप ॥ ३६ ॥ द्विजस्तयोस्तं महमान-
मद्भुतं मलक्ष्य राजन्नतिमानुषीं मतिम् ॥ सम्मन्त्र्य पत्न्या स महर्षये मृतं बालं प्रभामे वर्याम्भूव ह ॥ ३७ ॥ तथेत्यथारुह्य महारथौ रथं
प्रभाममामाद्य दुरन्तविक्रमो ॥ वेलासुपन्नज्य निर्णदतुः क्षणं मिथुर्विदिताऽर्हणमाहरतयोः ॥ ३८ ॥ तमाह भगवानाशु गुरुपुत्रः प्रदीयताम् ॥
योऽमाविह त्वया प्रस्तो बालको महतोर्मिणा ॥ ३९ ॥ समुद्र उवाच ॥ नैवाहार्पमहं देव दैत्यः पद्मजो महान् ॥ अन्तर्जलचरः कृष्ण शङ्करूपध-
रोऽमुरः ॥ ४० ॥ आस्ते तेनाहतो नूनं तच्छ्रुत्वा स्मरं भभुः ॥ जलमाधिरय तं हत्वा नापश्यदुदरैर्ऽर्भकम् ॥ ४१ ॥ तद्वज्रभवं शङ्कमादाय रथ-
मागमन् ॥ ततः मयमनीं नाम यमस्य दयितां पुमीम् ॥ ४२ ॥ गन्वा जनार्दनः शङ्कं पदभ्यौ महलायुधः ॥ शङ्कनिर्घातमाकर्ष्य प्रजामयमनी यमः
॥ ४३ ॥ तयोः मर्ण्यां महतीं चक्रे भक्त्युपवृंहिताम् ॥ उवाचावन्नतः कृष्णं मयभूनाशयालयम् ॥ लीलामनुष्य हे विष्णो शुवयोः कस्वाम किम्
॥ ४४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गुरुपुत्रमिहानीतं निजकर्मनिवन्धनम् ॥ आनयस्व महागज मन्थामनपुनस्कृतः ॥ ४५ ॥ तथेति तेनोपानीतं गुरुपुत्रं

पुत्रं त्यहाँ एक दिन बसे । उनलाई परमेश्वर मानेर समुद्र पूजा मागछे लिएर उनको माग्ने आए ॥ ३८ ॥ भगवानले समुद्रमिल भने- 'जिमीले यहाँ पुन बालकलाई आफ्नु
सङ्ग्राम बचाएर ल्याएका छौ, ती हावा गुरुपुत्रलाई तुम्हले स्वागत देउ' ॥ ३९ ॥ समुद्रले भने- हे भगवान् ! मले ती बालक ल्याएको होइन ! मेरो जलमा शङ्करूपधारी पञ्चजन
नायक योता टूटो दै-य यक्ष, उर्गले चोरको छ, 'यति मुन्नामाच भगवान् जलमा हाफाले र म्गे दै-यलाई मारे, तर ती बालक स्वयम्भो पेटमा पनि पाइएनन् ॥ ४० ॥
॥ ४१ ॥ अनि स्वयम्भो देवदत्त निकैको पाञ्चजन्य दह लिएर भगवान् रथमा बसी श्वराजको जग मयमनी पुरीमा पुगे, राम र कृष्णले म्गी पुगेर शङ्कनाद गरे,
महान् प्रजाको नियन्त्रण गर्ने यमराजले शङ्कको जन्म मुनेर हर्षोत्साहपूर्वक ममतासँग पुजा गरे अनि मीठा मन्त्र-कर्म निबानी श्रीकृष्णमित्र दिनयपूर्वक भने- हे माया मानव-

रूपधारी विना ! म हूँ जनाका के सेरा गुरु ! ॥ ४२-४४ ॥ भवराजने अनुवना-हे पदाराज ! तारा गुरुमुख कमल-धनरा परम स्थापना कर उनलाई तिम्रो हाम्रो आशान
 नशाक ॥ ४५ ॥ परमराजले 'हृन्त' भनेर स्थापित गरे त्यस बालकलाई गुरुदेव कृष्ण र जनरामले गुरुलाई सुम्पेर भने 'अब जहाँ हुने रग मान्नु हवम्' ॥ ४६ ॥
 गुरुले भने-गुरु तिम्रो हुनेले मलाई शायरी गुरुदक्षिणा दिशौ । जुन पुष्प तिम्रो जन्माको गुरु छ, यमराज कुन उन्हा भएपछि मदन मकड ॥ ४७ ॥ हे शारदा ! मर तिम्रो हुँदै आफ्नू पर
 जाभा । तिमी सुपश सबैलाई पवित्र पान हवम् र तिम्रोले पढेको विद्या यो लोक र परलोकमा मदा नयाँ बलिहारी कहिल्यै नभियोग्यम् ॥ ४८ ॥ हे बाल ! मयरी
 गुरुले आश्रा दिएपछि राम र कृष्ण बापू सँगै वेगभन्नु र मेघ सँगै गजेंन गन रथमा बसेर आफ्नै नगर फर्किए ॥ ४९ ॥ जमलाई निकै दिनदेखि देखेको दिव्य, ती राम र
 कृष्णलाई देखेर सबै प्रजा यमरी आनन्दित भए, जहाँ हजुराज घन पादपको हाँसु ॥ ५० ॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां पंचमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

यदुत्तमो ॥ दत्त्वा सगुरवे भूयो वृणीष्वेति तमूचतुः ॥ ४६ ॥ गुरुवाच ॥ मय्यकमपादिनो बल भद्रायां गुरुनिष्कयः ॥ को नु युष्मद्विधगुणैः
 कामानामवशिष्यते ॥ ४७ ॥ गच्छतं स्वगृहं वीरो कीर्तिर्वापस्तु पावनी ॥ छन्दोऽस्ययातयामानि भवन्त्यहं परत्र च ॥ ४८ ॥ गुरुर्गोचमनुजानो
 रथेनानिलरहमा ॥ आयातो स्वपुरं तात पर्जन्यनिनदेन वै ॥ ४९ ॥ ममनन्दम्प्राप्ताः सर्वा दृष्ट्वा रामजनादर्नो ॥ अपश्यन्त्यो वह्नयानि नष्टान्ध-
 धना इव ॥ ५० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे गुरुपुत्रजनयनं नाम पञ्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ वृणीर्णां प्रवरो मन्त्री कृष्णस्य दयितः सखा ॥ शिष्यो बृहस्पतेः माहादुद्रवो बुद्धिमत्तमः ॥ १ ॥ तमाह भगवान्प्रेष्ठ भक्तमेका-
 न्तिनं क्वचित् । गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रयत्नातिहरो हरिः ॥ २ ॥ गच्छोद्वहं व्रजं मौम्य पित्रोर्न श्रूतिमावह ॥ गोपीनां मद्विषां गाधिं मत्तमन्दे-
 विमोचय ॥ ३ ॥ ता मन्मनस्का मत्प्रणा मदर्थं त्यक्तदेहिनाः ॥ ४ ॥ त्यक्तलोकधर्माश्च मदर्थं तान्चिभर्म्यहम् ॥ ५ ॥ मयि ताः मेयमां श्रेष्ठे दृग्धे गोकुल-
 धियः ॥ स्मरन्त्योऽहं विमुह्यन्ति विरहोत्कण्ठयविह्वलाः ॥ ५ ॥ धारयन्त्यतकृच्छ्रेण प्रियः प्राणान्कथयन्नाप्रत्यागमनमन्देशैर्बलद्वयो मे मदतिमकाः ॥ ६ ॥

(उद्बलका प्रव-यात्रा) भाग्यकदव अनुगृह्य-हे राम ! हृषीकेश यावदहम्मा अष्ट र माहादुद्रवो बुद्धिमान्का शिष्य परम बुद्धिमान् उद्बलका भगवान् आश्रयका
 दिर सित्र र मन्त्री हुने थिए ॥ १ ॥ एक दिन छत्राश्रयको पीडा हरण गर्ने श्रीहृन्तले आफ्ना एक मात्र परम प्रिय भक्त उद्बलको हात आफ्नू हातमा लिएर भने- ॥ २ ॥
 हे मौम्य उद्बल ! तिम्रो व्रजमा जाऊ र मेरा मान-पितालाई आनन्दित पार र श्री गार्गिनीहरूलाई, जुन मेरा विद्याप्रेम मानसिक वेदना मोसिरहेका छन्, तिनलाई मेरो नाममात्र
 सुनाएर छुल्ट पार ॥ ३ ॥ तिनको चित्त रुदो ममा र्ने, निरहन्त म र्ने तिनको प्राण छुँ, मेरो निम्ति तिम्रोहरूले आफ्ना पति-पुत्रादि सबै सम्बन्धी त्यागिदिएका छन् आ जन
 मेरो निम्ति आफ्ना सम्पूर्ण लौकिक र पारलौकिक धर्महरू छाडिदिन्छन् तिनको भोजन-पोषण म स्वयं गर्दछु ॥ ४ ॥ हे प्रिय ! म तिनको परम प्रियतम छुँ । म र
 भवपति मेरो निम्ति गोकुलका खेतीहरू मेरो र्ने स्वर्ण वगे विरह व्याधिले चिह्नित भएर अनेक शहरहरू हुन्छन् ॥ ५ ॥ मैले हिन्दुने बेलाया नीतिन छिटै फर्केछु भने हो भिदो ।

म कर्कसे आशाने नै मया नमः । गोविनीहस्त त्रयता-तया कष्टवत्क आपनां प्राण-रक्षा गरिहोका छम् ॥ ६ ॥ श्रीगुरुदेव मनुज-हृद-हे राजन् । यत्ते हुनेर रमाणां मन्देष्ट आदरपूर्वक
 प्रणम गरी उद्धर रथमा घेरेर नन्दजीको गोकुल सर्वात् नन्दमाउं हिडे ॥ ७ ॥ सूर्यास्त हुने बेलाला उद्धरजी नन्दको प्रथमा पुगे । त्यस बेला बनमा घेरेर कर्कडा गार्हहृका सुनले
 उदेकां धूलोमा तिनकां रथ लुके भै मयो ॥ ८ ॥ त्यो प्रकभूमि ज्ञानुवर्गो गार्हहृको निम्ति आपुनमा लदने उन्मल साँढेरुको छन्द र घनका भारले धिचिप्टा आपनां बाछानि
 वगुर्ने गार्हहृके सुष्ठोविन वरुहोऽप्यो । यता-उदा उक्ते क्केरु सेयो रंनका बाछा र गोदोहन तथा बसुन्तोको छन्दले न्यस बेला त्यसको अपूर्व शोभा मरुहोऽप्यो ॥ ९ ॥ राम र
 कृष्णका पवित्र नीलाहृको गान महे राधा बल्लभूपकले सुमज्जित गोप-गोविनी त्यहाँको शोभा बढाइरहेका थिए ॥ ११ ॥ आगो, घर्प, कतिचि ब्राह्मण गित्पण र देवगणको पूजा
 मित सम्बन्ध राख्ने पूर दीप मालाहरूले सुमज्जित गोपहरूका घरबाट त्यो भूमि मनोरम देखिरहेऽप्यो ॥ १२ ॥ त्यहाँ सबैतिर पक्षी र भ्रमरगणले गुञ्जापमान चन थिए र डेफ-

श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्त उद्धवो राजन्सदेशं भर्तुराहतः ॥ आदाय रथामारुह्य प्रययौ नन्दगोकुलम् ॥ ७ ॥ प्राप्तो नन्दव्रतं श्रीमाम्बिनोचनि विभा-
 वयो ॥ छन्नयानः प्रविशानां पशूनां सुरेषुभिः ॥ ८ ॥ वामितायंभियुध्यद्भिर्नादितं शुष्मिभिर्भृषैः ॥ धावन्तीभिश्च वासामिरूधोभारैः स्वस्त्वकात्
 ॥ ९ ॥ इनस्ततो विलङ्घद्गोवित्तमैर्मण्डितं सिनेः ॥ गोदोहशब्दाभिरव वेणूनां निःस्वनेन च ॥ १० ॥ गायन्तीभिश्च कर्माणि शुभानि बलकृष्णयोः ॥
 स्वलङ्कृताभिर्गोपीभिर्गो पेश सुविराजितम् ॥ ११ ॥ अभ्यर्कान्तिविगोविप्रणितुदेवार्चनान्वितेः ॥ घृष्टपैश्र माल्यैश्च गोपायामैर्नोरमम् ॥ १२ ॥
 मर्वतः पुष्पिनवनं द्विजालिकुलनादितम् ॥ हंसकारण्डवाकीर्णैः पद्मपण्डैश्च मण्डितम् ॥ १३ ॥ तमागतं समागत्य कृष्णस्यानुचरं प्रियम् ॥ नन्दः
 श्रुतः परिष्वज्य वासुदेवधियाञ्चयत् ॥ १४ ॥ भोजितं परमान्नेन मविष्टं कशिपौ सुखम् ॥ गतश्रमं पर्यवृत्तत्पादमवाहतादिभिः ॥ १५ ॥ कन्विदङ्ग
 महाभाग सखः नः शूरनन्दनः ॥ आस्ते कुरात्पपत्याद्यैर्युक्तो मुक्तः सुहृद्भृतः ॥ शिष्याः कर्मो हतः पापः साधुगः स्वेन पाप्मना ॥ माधूनां
 धर्मशीलानां यदूनां द्वेष्टि यः मदा ॥ १७ ॥ अपि स्मरति नः कृष्णो मातरं सुहृदः सखान् ॥ गोपान्त्रजं चात्मनाथं गावो वृन्दावनं गिरिम्
 ॥ १८ ॥ अयायास्याते गोविन्दः स्वजनानसङ्कदीक्षितुम् ॥ तर्हि द्रक्ष्याम तद्वक्त्रं सुनमं युष्मितेक्षणम् ॥ १९ ॥ दावान्मेनितवर्षाथ वृषमर्षाथ

कारणद्वारि पक्षीले युक्त कमलवन त्यहाँको शोभा बढाइरहेका थिए ॥ ११ ॥ हे राजन् । श्रीकृष्णका प्रिय अनुचर उद्धव पुगेरहि नन्दजी उनीमिभ मेरेर निकै प्रयत्न गरेर आ-मान
 गरेर उनले साक्षात् वासुदेव कृष्ण छान्ने पूजा गरे ॥ १४ ॥ तिनलाई उग्रम अन्नको मोहन कराए र जेर ती सुखपूर्वक कथ्यापा पल्टिए, अनि मुञ्चा मिन्ने आदि म-कारले तिनकां
 घराई मेरे ॥ १५ ॥ नन्दजीले भने--हे महाभाग उद्धव । हाम्रा मखा शूरनन्दन वासुदेवजी बन्धन-मुक्त भएर अब आपना सुहृदपक्ष र छोराहरूका साथ पङ्कजले छन् ॥ १६ ॥
 राधा भयो, त्यो पक्षी कन आफ्ना अनुयायी सहित आफ्नै पालने गरियो । त्यो धर्मशील र साधु स्वभाव यादवहरूजित सरंदा टोप मन गर्दछ्छ ॥ १७ ॥ अ, कृष्णचन्द्र कति
 हागोहरूका, आफ्नी आमाका, सुहृदहरूका, गखा आदिको, आफ्नै आश्रित प्रजभूमिको वृन्दावनको र गोवर्धन पर्वतका सम्ममन्त्रा गदछन् कि मदनन् ॥ १८ ॥ के थाक्या छुन पल्ट

पनि हाथी आसीमहकस्तर्हि हेनं येद्वन यदा आउलान् १ सुन्दर नाभिका र मनोहर हास्ययुक्त तेषां हेराईले युक्त उनको मुखमण्डल के हाथी केहि यही देखन पाउने छौं १ ॥ १९ ॥ श्री महात्मा कृष्णले दावानल, बाँधी, बर्षा, वृषासुर र सर्परूपी अघासुर आदि दुस्तर मृत्युदहकाट हाथी बारम्बार रधा गरेका थिए ॥ २०-२१ ॥ हे दाव ! कृष्णको विचित्र चरित्र, लीला-कटाक्षपूर्ण चितवन, मनोहर हाँसी र कुरा गरेको सम्मना हुनासाथ हास्या सवै क्रिया फितला हुन्छन् । श्रीकृष्णभक्त वरुण-निहत्ते भूषित नदी, रघु, वन तथा उनका क्रीडा स्थलहरू देखेनाले हाथी जिव कृष्णमय हुन्छन् ॥ २२ ॥ म त गर्गजीको कवनानुसार यही मानिरहेको छु कि बडगाय र कृष्ण कुनै ठाउँ देखेवा हुन् र उनले देवताहरूको दूतो कार्य गर्नको निम्ति नै पृथ्वीमा अवतार लिएका हुन् ॥ २३ ॥ अहो ! सिंह ब्रह्मा पशुहरूलाई बारिदिनु, रघुस्यै नै उनले हवार हाथीको बल हुने कंस, दुवै मल्ल र कुवलयापीड हाथीलाई रूपाल-रूपालै बारिदिए ॥ २४ ॥ उनले तीन ठाल अर्थात् दुइ सय शत हाथी र अत्यन्त बलियो वज्र-

रक्षिताः ॥ दुरत्ययेभ्यो मृत्युभ्यः कृष्णेन सुमहात्मना ॥ २० ॥ स्मरतां कृष्णवीर्याणि लीलापाङ्गिनीरक्षितम् ॥ हसितं भाषितं चाङ्ग सर्वा नः शिथिलाः क्रियाः ॥ २१ ॥ सरिच्छैलवनोद्देशान्मुकुन्दपदभूषितान् ॥ आक्रीडानीक्षमाणानां मनो याति तदात्मताम् ॥ २२ ॥ मन्ये कृष्णं च रामं च प्राप्ताविष्ट सुरोत्तमौ ॥ सुराणां महदर्शाय गर्गस्य वचनं यथा ॥ २३ ॥ कंसं नागायुतप्राणं मल्लो गजपतिं तथा ॥ अवधिष्टां लीलयेव पशुनिव मृगाधिपः ॥ २४ ॥ तालत्रयं महासारं धनुर्यष्टिमिवेमराट् ॥ बभञ्जेकैव हस्तेन सप्ताहमध्याङ्गिरिम् ॥ २५ ॥ प्रलम्बो धेनुकोऽरिष्ट-स्तृणावर्तो वकादयः ॥ दैत्याः सुरासुरजिता हता येनेह लीलया ॥ २६ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति संस्मृत्य संस्मृत्य नन्दः कृष्णानुरक्तधीः ॥ अत्युत्कण्ठोऽभवत्तूष्णीं प्रेमप्रमरविह्वलः ॥ २७ ॥ यशोदा वर्ण्यमानानि पुत्रस्य चरितानि च ॥ गृण्वत्यथूष्णवासाक्षीतनेहस्तुतपयोधरा ॥ २८ ॥ तयोरित्थं भगवति कृष्णे नन्दयशोदयोः ॥ वीक्ष्यानुरागं परमं नन्दमाहोदयो मुदा ॥ २९ ॥ उद्वज उवाच ॥ युवां श्लाघ्यतमौ नूनं देहिनामिह मानद ॥ नारायणेऽस्त्रिलगुरो यत्कृता मतिरौदरी ॥ ३० ॥ एतौ हि विश्वस्य च वीजयोनी रामो मुकुन्दः पुरुषः प्रधानम् ॥ अन्वीय संतपु-

लाई त्यस्तै गरी आगेदिष्ट, बमरी हाथी हुनै सानो काठ भौन्डछ र ती मात दिनमम्म पीटै हातमा गिरिराज गोवर्धनलाई उवालिहास्ते ॥ २५ ॥ जसलै देवता र असुर सबैलाई जितेका थिए, ती प्रलम्बासुर, धेनुकासुर, चरिठासुर तथावर्त र वकासुर आदि दैत्यहरूलाई लीलेले बारिदिगका थिए ॥ २६ ॥ शुकदेवजी मन्दलन्—हे राजन् ! श्रीकृष्णमा जसको जिव अनुरक्त थियो, श्री मन्दजी उसको यस्तै बारम्बार स्मरण गरेर प्रेमको आवेगले बहल भई उत्कण्ठायण पुगलाये ॥ २७ ॥ आफ्ना छोराको चरित्रहरू बज्जन गरेको सुनी भाना पछाँदाको नेत्रमा झल भगिए र स्नेहबल उनका स्तनबाट दूधको धारा झमलाय्प्यो ॥ २८ ॥ श्रीकृष्णमा नन्द र यशोदाको यस्तो बलियो अनुराग देखेर उद्वजजी जति प्रसन्न भएर नन्दजीमिह भनलाये ॥ २९ ॥ उद्वज मन्दलन्—हे मानद ! यतमा संघय छैन कि हतुर दुवै श्री-पुरुष सबै देवधामीहरूमा प्रशंसाको योग्य हुनुहुन्छ किनकि जगद्गुरु श्रीकृष्णमा हतुरको यस प्रकार आफ्नू बुद्धि लगाउनु भएदो छ ॥ ३० ॥ राम र कृष्ण नै प्रधान पुरुषरूपमा सारा संसारका मूल कारण हुन् । यिनै पुराणपुरुषहरूले प्राणिमात्रमा अनुपविष्ट भएर

निनका भिन्म-भिन्न उपाधिहृत् र ह्यामस्वर जीवको नियमन गर्दछन् ॥ ३१ ॥ प्राज्ञान्तको वेलाभा एकक्षण पनि उनमा बाष्पन् चिच लगाउनाले जीव बामना छाडेर ब्रह्मस्य हुन्, र छप समान तेअस्वी स्वकष आरण गार परमगति पाउँदछ ॥ ३२ ॥ हे महात्मन् ! सर्वको आत्मा, कारण र एश्वरीको बार दानको निम्ति मनुष्य रूप धारण गर्ने अर्थात् माकृष्ण अथवावमा अर हजुर यस्तो इतियो अनुगम राख्नु हुन्छ, अनि हजुरको निम्ति अरु कुन शुभकर्म गर्ने दोष रहन्छ ? ॥ ३३ ॥ पादबगना स्वामी अच्युत भगवान् बाटै नै ब्रह्मा आउँछन् र आफ्ना आमा बापलाई प्रसन्न पार्दछन् ॥ ३४ ॥ सर्वे पादवको कुन कसलाई रङ्गभूमिमा मारेपछि श्रीकृष्णले हजुरको नगीच आण्डो अतिमनुमयो, त्यो मवै सत्यपादछन् ॥ ३५ ॥ हे भगवान् ! हजुरहरू होक नमनोम् । हजुर श्रीकृष्णलाई छिटै नै आफ्नु नगीच देख्नु हुनेछ । काठमा व्यास मागो भै सर्व प्राणीका अन्तःकरणमा विद्यमान रहन्छन् ॥ ३६ ॥ ती भगवान् मान रहित छन्, उनको कोही प्रिय वा अप्रिय छैनन् । ती समदर्शी छन् । अतः उनको रहिमा कोही डगम, मध्यम वा अधम छैनन् ॥ ३७ ॥ उनको न माला, न पगो,

विलक्षणस्य ज्ञानस्य चेशात इमौ पुराणो ॥ ३१ ॥ यस्मिन्ननः प्राणविशोगकाले क्षणं समावेश्य मनो विशुद्धम् ॥ निर्हृत्य कर्माशयमाशु यानि परां गतिं ब्रह्ममयोऽर्कवर्णः ॥ ३२ ॥ तस्मिन्मदन्तावखिलात्मातद्देतो नारायणे कारण मर्त्यमूर्तौ ॥ भावं विधत्तां नितरां महात्मन् किंवाञ्चशिष्टं युवयोः सुकृत्यम् ॥ ३३ ॥ आगमिष्यत्यदीर्घेण कालेन ब्रजमच्युतः ॥ प्रियं विधास्यते पित्रोर्भगवान्मात्वतां पतिः ॥ ३४ ॥ ह्यत्र कर्म रङ्गमये प्रनीतं सर्वमात्वताम् ॥ यदाह वः समागत्य कृष्णः सत्यं करोति तत् ॥ ३५ ॥ मा खिद्यतं महाभागो द्रक्ष्यथः कृष्णमन्तिके ॥ अन्तर्हृदि स भूतानामास्ते ज्यांतिरिवैधसि ॥ ३६ ॥ न ह्यस्यास्ति प्रियः कश्चिन्नाप्रियो वाऽस्त्यमानितः ॥ नोत्तमो नाधमो नापि समानस्यामोऽपि वा ॥ ३७ ॥ न माता न पिता तस्य न भार्या न सुतादयः ॥ नात्मीयो न परस्त्रापि न देवी जन्म एव च ॥ ३८ ॥ न चास्य कर्म वा लोकः मदसन्मिश्रयोनिषु ॥ कीदार्थः सोऽपि साधूनां परित्राणाय कल्पते ॥ ३९ ॥ सत्त्वं रजस्तम इति भजते निर्गुणो गुणान् ॥ कीदृजतीतोऽत्र गुणैः सृजत्यवति हन्त्यजः ॥ ४० ॥ यथा धर्मरिकादृष्ट्या धाम्पतीव महीपते ॥ चित्ते कर्त्तारि तत्रात्मा कर्त्तव्याहधिया स्मृतः ॥ ४१ ॥ युवयोरेव नेवायमात्मजो भगवान्दरि ॥ सर्वेषां माऽमजो ह्यात्मा पिता माता स ईश्वरः ॥ ४२ ॥ दृष्टं श्रुतं भूतभवेद्विष्यत्स्थानुश्चरिणुर्महदत्यर्कं च ॥ विनाच्युताद्वस्तुनरां न वाच्यं स एव सर्वं

न मन्तान, न बाष्पना छन्, न बिराना छन् र न देह वा उसको जन्म नै छ ॥ ३८ ॥ यस लोकमा उनले कुनै कर्म गर्नु पर्न रहन । यद्यपि माधुजर्मको रक्षा र केवल छीला गर्वको निम्ति नै उसम अर्थात् देवादि सात्विक, अधम अर्थात् मनस्यादि तामस र मिश्र अर्थात् मनुष्यादि राजस धोनिहरूमा जन्म लिन्छन् ॥ ३९ ॥ ती अज्ञेयमा श्रीकृष्ण भगवान् बाष्पवमा गुणहीन छन् तथापि केवल लीलाको निम्ति सन्त, रज र तम तीनै गुणलाई स्वीकार गर्छन् र गुणातीत भएर पनि मायाका गुणले संग्रहको रचना, पालन र संसार गर्दै रहन्छन् ॥ ४० ॥ वास्तै कृष्णको घुम्ने व्यक्तिको रहिमा एश्वरी पुग्ने भै प्रवीर हुन्छ, त्यस्तै चित्त कर्ता मरपछि पनि अहं बुझिले गर्दा व्यक्तिकहरूलाई आ मा नै कर्ता ज्ञात हुन्छ ॥ ४१ ॥ भगवान् श्रीकृष्ण केवल कृष्णानुगामी तिम्रो दुवैका माय पुत्र होइनन् । ती सर्वका पुत्र, रिता, आ मा र ईश्वर सबै हुन् ॥ ४२ ॥ यन्त्रो कुनै देगे गुनेमा भूद, मयिष्य, वर्तमान, स्वावर,

जङ्गम, महीन वा जना रन्तु छैन, मुन अन्त्युत मगदन्तरेलि पूषक् हांम् । श्रीअन्त्युत बाहेक 'बन्तु' कहिने योम्य केही पनि छर्दैन । एतमात्र उने परमाथ बन्तु हुन् ॥४३॥ हे राजन् ! उद्भव तथा नन्दजीले यमरा कुरा रदगिर्द सम्पूर्ण रात बि पो । केही रात छेप रहेपछि गोपिनीहरू उठेर बसी बाकी घरका आंगनमा बासुदेवको पूजा गरेर दही मध्य लागे ॥४४॥ अनि जमका नेमि तानिहोका हातमा मुवर्ध-बलय हस्तोभित थिए, जपका नितम्ब, स्तन र हार हल्लिहोका थिए तथा हल्लिहोका कुण्डलको कान्ति पुराले जपका कुङ्कुम-मण्डित वपुल केही राता महरहेथे, ती गोपाङ्गना बचीको दीप्तिहल छरने आभूषणहरूका मणिले खोवायमान प्रतीत हुन्थे ॥४५॥ स्थग बेसा कपलनयन मगदानका पवित्र पवित्रताई जपले सबै दिशका पाए नष्ट हुन्छन्, उच्च स्तले गान गर्दै रहेका व्रजबनितारो ज्वनि दही मधेको छन्दा मित्र स्वर्गलोकमम्य पुग्यो ॥४६॥ सर्व नरायणको उद्दय मरपछि व्रजका गोपिनी नन्दजीको हातमा पीटा मुवर्धमय रथ उभिएका देखेर परस्पर स्तनलागे—'यो कमको रथ हो ?' ॥४७॥ कमको कार्य मिष्ट पाने जरूर नै भएको हो कि !

परमार्थभूतः ॥ ४३ ॥ एवं निशा मा मुवतोर्व्यतीता नन्दस्य कृष्णानुचरस्य राजन् ॥ गोप्यः ममुत्थाय निरूप्य दीपान्वाभून्ममभ्यर्च्य दधीन्य-
मभन् ॥ ४४ ॥ ता दीपदीप्तैर्मणिभिर्विरेज् रज्जूर्विकर्षद्भुजकङ्कणस्रजः ॥ चलन्निस्तम्बस्तनहारकुण्डलत्विपत्कणालरुणकुङ्कुमाननाः ॥ ४५ ॥
उद्गायतीनामरविन्दलोचनं व्रजाङ्गनानां दिवमस्पृशदध्वनिः ॥ दध्नश्च निर्मथ्यनशब्दमिधितो निरस्पते येन दिशाममङ्गलम् ॥ ४६ ॥ भगवत्पुदिने
सूर्यं नन्दद्वारि व्रजोक्तः ॥ दृष्ट्वा रथं शतक्रौञ्चैः कस्यायमिति चामुवन् ॥ ४७ ॥ अत्र आगतः किं वा यः कमस्यार्थमाधकः ॥ येन नीतो
मधुपुरीं कृष्णः कमललोचनः ॥ ४८ ॥ किं साधयिष्यत्यस्माभिर्मृतुः प्रेतस्य निष्कृतिश्च ॥ इति स्त्रीणां वदन्तीनामुद्भवोऽगात्कृतादिक्रः ॥ ४९ ॥
इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वाध्याये नन्दशोकापनपनं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ तं वीक्ष्य कृष्णानुचरं व्रजभियः प्रलम्बवाहुं नवकल्लोचनम् ॥ पीताम्बरं पुष्करमालिनं लसन्मुखारविन्दं मणिमुष्टकुण्डलम् ॥ १ ॥
रात्रिस्मितं कोऽयमपीत्यदर्शनः कुतश्च कस्याच्युतवेगभूषणः ॥ इति रम सर्वाः पवित्रमुखस्तुकास्तमुत्तमश्लोकपदाम्बुजाश्रयम् ॥ २ ॥ तं प्रश्नयेणावन्ताः

उमले पहिन्थे हात्मा कमल नयन कृष्णलाई यहाँबाट मर्धरा लागेको थियो ? त्यो के सब हाँसोलाई लगेर हाँसो माल्ल आफ्नै मरेको स्वर्गको आर्धदेहिक (पिण्डदानादि) कार्य सम्पन्न गर्छ ? अब राजका गोपिनी थपती कुरा गर्दै थिए, उद्भव निरपकर्म मर्त फर्के ॥४८॥४९॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे नेगाली मापाठकायां षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६॥

'उद्भव र गोपिकाहरूको हातमा मुवर्ध-बलय र आभूषण'—श्री शुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! नूनन कमल हो नेम हुने, खोशाम्बरधारी तथा कमल-कुसुमको घाला घाला गरेका तथा मणित्रयित कुण्डल लगाएका, हेर्दाप्यमान अनुहार र आँखाहरूको कृष्णानुचर उद्भवलाई देखेर सुन्दर हास्य हुने व्रजवासीहरू देखेका परम सुन्दर र आँकुष्य मगदान मगान नै बेग-भूराते पुष्क यो कुसुम को हो ? यहाँबाट आएको हो ? कमको दूत हो ? यो जान्नेो निश्चि अत्यन्त उत्कण्ठारुध पवित्रकीर्ति श्रीहरीका चरम-कमलका मात्र आश्रित उद्भवलाई पुरेभिरबाट छेक्ने छिन् उभिए, १ । २ । अब गोपिनीहरूले यहाँ पाए कि यी श्रीकृष्णको ममभार ग्याएका उनक दूत हुन्, तब तिनले बिजयावनत भए

लज्जा र सुमुख हाँसेर बधुर बाणीले तिनको रामरी बत्कार गरे र एकदममा लगेर भने- ॥ ३ ॥ 'हामीलाई बाधा छ-हजुर यहाँ भीडभएका हुन गएर आउनुपर्को हो । हजुरका स्वामीले आफ्ना माता-पिताको प्रिय गर्ने इच्छाले नै यहाँ पठाएका हुन् ॥ ४ ॥ उनी बाहेक यम बाहुनमा एक कुनै यस छैनन् जसको उनलाई सम्झना होस् । अँ, आफ्ना स्वजनको स्नेहजन्यन ठोक्न छुनिलाई पनि कठिन हुन्छ । त्यसैले आफ्ना माता-पिताको सम्झना उनलाई पनि अवश्य हुँदोहोला । ५ ॥ स्वजन बाहेक अरुमित कुनै न कुनै प्रयोजनले नै प्रेम गरिन्छ । जबसम्म प्रयोजन रहन्छ, तबसम्म स्नेह पनि रहिरहन्छ । काम भकिनामाथ यो नवरी प्रेमको पनि अन्त्य हुन्छ । प्रत्येक पुरुषको मारीमित र प्रपनाको वृद्धमित प्रायः यस्तै प्रेम हुनेगर्दछ ॥ ६ ॥ संसारमा यस्तै श्रुति वर्त देखिन्छ । हेर न, बेरया आफ्ना धनहीन प्रेमीलाई त्यागिदिन्छन्, प्रवा जममर्ष राजालाई छाडिदिन्छन्, विद्या प्राप्त गरिपछेपछि विषय गुरुलाई छाडिदिन्छन् र दक्षिणा पाएपछि श्रद्धिक यज्ञमानलाई छाडेर जान्छन् ॥ ७ ॥ फल रितिपछि बललाई त्यागिदिन्छन्, साहसकोपछि अतिथि

सुमत्कृत सप्रीडहासेक्षणसूत्रतादिभिः ॥ रहस्यपृच्छन्नुपविष्टमाने विज्ञाय मन्देशादरं रमाप्तेः ॥ ३ ॥ जानीमस्वां यदुपतेः पार्श्वं ममुपागतम् ॥ भवैहं प्रेषितः पित्रोर्भवान्प्रियविकीर्षया ॥ ४ ॥ अन्यथा गोब्रजे तस्य स्मरणीयं न वचमहे ॥ स्नेहानुबन्धो बन्धूनां सुनरेपि सुदुस्तयजः ॥ ५ ॥ अन्येष्वयंकृता मैत्री वाक्यार्थविद्वन्मनः ॥ पुष्पिः स्त्रीषु कृता यद्वत्सुमनःस्विव वदधैः ॥ ६ ॥ निःस्वत्यजन्ति गणिका अकल्पं नृपति प्रजाः ॥ अधीतविद्या आचार्यः मृत्विजो दत्तदक्षिणम् ॥ ७ ॥ स्वगा वीतफलं वृक्षं भुक्त्वा चातिथयो गृहम् ॥ दग्धं भृगास्तथाऽप्यं जारो भुक्त्वा रतां प्रियम् ॥ ८ ॥ इति गोप्यो हि गोविन्दे गतवाक्कायमानमाः ॥ कृष्णदूतं ब्रजं याते उद्धवे त्यक्तलौकिकाः ॥ ९ ॥ गायन्त्यः श्रिमकर्माणि रुदत्यश्च गनहियः ॥ तस्य संसृत्य संसृत्य यानि कैशोरत्राययोः ॥ १० ॥ काचिन्मधुरकरं दृष्ट्वा प्यापन्ती कृष्णसङ्गमम् ॥ प्रियमस्थापिते दूते कल्पयित्वेदमब्रवीत् ॥ ११ ॥ गोप्युवाच ॥ ११ ॥ मधुप कितवबन्धो मा स्पृशाद्भिः सपत्न्याः कुत्रविलुलितमालार्कुकुमरमश्रुभिर्नः ॥ बहव मधुपतिस्तन्मानिनीनां प्रमादं यदुमदमि विदुष्यं यस्य दूतस्त्वथैदृक् ॥ १२ ॥ सकृदधरमुधां स्वां मोहिनीं पापविा सुमनम इव मयस्त-

छाडेर हिँडिदिन्छन्, वनमा आफ्नो लागेपछि मृगगण जन्तै जान्छन् र लम्पट पुरुष भोग पकेछि जन्त र जतुरागिणी स्त्रीलाई त्यागिदिन्छन् ॥ ८ ॥ बमरी जसको मन, बाथी र क्षीर भोगाविन्दप्रै लागिरहन्छ्यो, ती गांभिनी, उद्धव जसमा लागेपछि आफ्ना मधै लानिद काण्डर छाडेर केरत उनकै चर्चा गर्नतामे ॥ ९ ॥ अन्यथा भीकृष्णको किशोर र भाग्यावन्धको अवहृत कर्महरू बाग्भार समेर उनकै गुणमान सर्वागदं लज्जा त्यागेर हुन्ताये ॥ १० ॥ गीमप्ये पीटी कृष्ण-नामागमको स्मरण गर्दै धिई । त्यसै बेला पीटा समरा देखिको त्यसलाई आफ्ना प्रियले पठाएका दूतको कल्पना गरेर भग्नतागो ॥ ११ ॥ र भूतको भित्र जसर ? तेरा जँवा मेरी सौताका स्तनमा भएको मालामा लागेको कुङ्कुमलित छ, त्यसैले तँ हाम्रा सुत्रा न छो । गेलो क्षणिक प्रेमी तँ जसको दूत होम्, ती कृष्ण आफ्नी मानिनीहरूको यो प्रयाद सुन पादवका ममामा उपहास पाउने बाँध्य छ, जस्तै राख्नु ॥ १२ ॥ ऊ पनि तँजस्तै स्व भी छन्

किन्तिके उनके हाथीलाई एकपट्टे जाणू मध्यामृत प्याए उनै गरी छाडिदिए, जसरी तँ राम बुनिएकै कुललाई छाडिदिन्छन् । ती बखला मझौ कपरी निनका चरन कमलको सेरा गइछिन् । मन्मथः मगधानका मीठा-मीठा कुलले निनको बिग आङ्गिर मान्मिकेको होला ॥१३॥ ए अग्रर ! तँ हाथी बनवायिनीको अघि शरम्भार पुगण-पुगण पदनाथ कृष्णका गुण किन पाउछु ? तँ यो कीर्तिकथा पार्थमन्ना श्रीकृष्णका मधुगामिनी नयाँ मियाहरूलाई हुना कृष्णको दर्शनले जसको हृदय-रोम झल्न मझौको छ निने यन पाटुकारिताले प्रमथ मार तेरा इच्छा हर्ष गर्नुन् । १४ ॥ 'यस्तो तमन, मलाई कृष्णले सिमीलाई बुझाउन पठाएको हो' मन्मथ भने यो कुरा पनि ठोक होइन, किनकि स्वर्ग, पृथिवी र पलात्रया गन्धी कु । श्री कृ, आ उनको कष्टपूर्ण समोहर हाथ र बक-भुक्यो विज्ञानपुक्त रयाममुन्दरलाई मिनन मझौनेनन् साक्षात् लक्ष्मी जसका चरन कमलको सेरन गर्दछिन् उनको निम्न हाथी गोपिनीको के मणना छ । तर उनीमित मन्तु-हजुरको 'उत्तमश्लोक' नाम त दीनजनमा दया गनाले नै मायंक हुन्छ । १५॥ अग्ररलाई आपना चरणनेर आपर भू-भू रानी देती भएतो ठानेर कि यो हमा गगउन कोत्रिरहेछ । गोपिनी मझौली र अग्रर । तँ मेरो पाउबाट जाणू छिर हटा । न मान्छु कि तँ कृष्णको यो पाटुकारिता मिल्ने

त्वज्जमान्मवाहकः ॥ परिचरति कथं तत्पादपद्मं तु पद्मा ह्यपि तव हृत्चेता उत्तमश्लोकजलैः ॥ १३ ॥ किमिह बहु षडङ्घ्रे गायमि त्वं यद्नाम-
धिपतिमश्रुत्वा मप्रतो नः पुराणम् ॥ विजयमस्त्रमस्तीनां गीपतां तत्प्रसङ्गः क्षपितकुचरुजस्ते कल्पयन्तीष्टमिष्टाः ॥ १४ ॥ दिवि भुवि च रमार्या-
काः म्रियन्तद्दुरापाः कपटचरिहासप्रविजृम्भस्य याः स्युः ॥ चरणरज उपास्ते यस्य सृतिर्वयं का अपि च कृपणपक्षे ह्युत्तमश्लोकशब्दः ॥ १५ ॥
विमृज शिरमि पाद वेद्यषडं चाटुकारेनुनयविदुषस्तेऽप्येत्य दोषैर्मुकुन्दात् ॥ स्वकृत इह विमृष्टापत्यपत्यन्यलोका व्यमृजदकृतचेता किं नु
सन्वेयममिन् ॥ १६ ॥ मृगयुविष कपीन्द्र विन्येषे लुब्धधर्मा नैपमकृत विरूपां क्षीजितः कामयानाम् ॥ बलिमपि बलिमत्त्वान्नेष्टयद्वाहस्रवद्य-
स्तदलमभितमरूपैर्दुस्त्यजस्तत्कार्यः ॥ १७ ॥ यदनुचरितलीलाकर्णपीयूषविमृष्टसकृददनविधूतद्वन्द्वधर्माविनष्टाः ॥ सपदि गृहकुटुम्बे दीनमुत्सृज्यदीना
बहव इह विहङ्गा भिक्षुचर्यां चरन्ति ॥ १८ ॥ वयमृतमिव जिह्मव्याहतं श्रद्धाधानाः कलितरुतमिवाज्ञाः कृष्णवप्यो हरिण्यः ॥ दहशुरमकृदेतत्तत्रस्मर्यशीतीव्रम-

आएको होस । इतकम र मीठा-मीठा कुराले अनुनय-विनय गर्नमा तँ निपुण छु तर उन अकुलले आफ्नै निम्न पुत्र, नपति र समस्त लोकलाई स्वागिदिने अर्का हाथी गोपिनी-
हरूलाई यस प्रकार त्यागिदिए, के निनका केरि विश्वास गर्न सकिन्छ ? । १६॥ हेर, कृष्ण साईंछर छन् । उनले रामावतारमा व्याधा हो मर वनेर निरपराध बालीलाई मारिदिए
क्षपणका कामभन्दा अरु उनीलाई मझौ विश्, तर उनले आफ्नी श्री सीतालै मर र त्यस अश्लोक नाछ-नाछ काटेर कृष्ण पारिदिए । नामनाचवारमा काक हो कुटिल वनेर उनले
राना बलिको मित्रा लिएर पनि वरुणपाखले बाँधे । अनः हाथी श्री काला कृष्णको सैत्रीरलि परे बम्छौं अब हाथी निनको बचा पनि गर्दैनौं । १७ ॥ किनकि काललाई मझौको
ममान मझौ लामे उनका श्रीलाइहरूको एक टुक्रा पनि एकपट्टे पाखेपछि अनेक धीर दोर-वीरपुत्र राग-झेपाइ इन्द्रबाट कुटेर दीनतामय घर र कुटुम्बलाई पनि तरुन्त त्यागेर
पाखेरुका ममान मित्राहृतिमा जोवन-वाचन मन पाखेछन् ॥ १८ ॥ जन्ते कालो पुगकी एतौ अशेष मझौहरू व्यापाको हृथपाने मझुर जन्ममा विश्वास गरेर मारिन्छन्

वक्ष्यता तूनां ह्ये मय्येकम् । त्वत्वे नै कस्यो कृष्णको ह्यस्मा विचार्य गेर ह्यो पनि उनको नखुल्लो छुने कल्पना हरप्रकार भक्तवत् गरिबको छौ । अतएव हे दत्त ! भव
 भक्त हुने भुरा सुना ॥१९॥ प्रवरा भक्ति पर वर केरि कर्कर आयो । त्यों देखेर गोपिनीस भनिम्—हे मेरा प्रियतमको सुना । तँकेरि कर्कर आम् ? के सम्मानले तँलाई वाग्दवमानै
 पठाइयो हो ? हे वात ! तिम्रो हाम्रो माननीय हो । मन, तिम्रोलाई के चाहियो ? जसको समति छाड्न मान्दै कहिन छ, ती कृष्णकहाँ हामीलाई कसरी छेबाउने ? किनकि हे सौम्य !
 उनको बधुत्वमा त त्वा स्वामीरूपिणी वचनपू बहिरहनिछ्न् ॥२०॥ हे सौम्य ! के आर्यपुत्र कृष्णपुत्र कहिले प्रभुरामै छन् ? के ती आफ्ना पिता नन्द र योगलक्ष्मणलाई पनि कहिल्यै
 सम्मान गर्दैनन् ? ती हामी दासीहरूको पनि हुने चर्चा कलाउँछन् । अहो, भूषको मुग्धले पुत्र आफ्ना बाबुलाई के कहिल्यै हाम्रो मस्तकमा राख्नेछन् ? ॥२१॥ श्रीशुकदेव मन्त्रुमुन्ध-
 हे राजन् ! कृष्णचन्द्रको निमित्त छटपटाउने ती ब्रजवालाका बचन सुनेर उद्वलले तिनलाई ईष समाचारले सान्त्वना दिदै भने ॥२२॥ उद्वब्रवी भन्दछन्—हे गोपिनी हो । तिम्रोह

रहज उपमन्त्रिन्भक्ततामन्यवार्ता ॥ १६ ॥ प्रियमत्स्य पुनरागाः प्रेयसा प्रेषितः किं वरय किमनुरुन्वे माननीयोऽसि मेऽङ्ग ॥ नयसि कथमिहास्मा-
 न्दुस्तपज्जद्वद्वार्थं सततमुखसि मौम्य श्रीवधूः माकमास्ते ॥ २० ॥ अपि नत गधुपुर्यामार्गपुत्रोऽधुनाऽऽस्ते स्मरति स पितृगोहान्मौम्य न धूँश्च
 गोपान् ॥ इतिदपि स कथा नः किङ्करीणां गृणीते भुजमगुरुमुग्धं मूर्ध्न्याधस्थकदा तु ॥ २१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अयोदयो निशम्यैवं कृष्ण-
 दर्शनलासलाः ॥ मान्त्वयन्निषमन्देरीगोपीरिदमभास्त ॥ २२ ॥ उद्व उवाच ॥ अहो यूयं स्म पूर्णार्था भवत्यो लोकपूजिताः ॥ वासुदेवे भगवति
 यामार्गित्यर्पित मनः ॥ २३ ॥ दानव्रततपोहोमजपस्वाध्यायसंयमैः ॥ श्रेयोभिविविषैश्चान्यैः कृष्णे मत्तिर्हि माध्यते ॥ २४ ॥ भगवत्पुत्तमस्तोके
 भवतीभिरुत्तमा ॥ भक्तिः प्रवर्तिता दिष्टया मुनीनामपि दुर्लभा ॥ २५ ॥ दिष्टया पुत्रान्यतीन्देहान्मननान्भवनानि च ॥ हित्वा वृणीत
 यूयं यत्कृष्णारूपं पुरुषं परम् ॥ २६ ॥ सर्वार्थभावोऽभिगतो भवतीनामधोक्षजे ॥ विरहेण मद्रामाया महान्मेऽनुग्रहः कृतः ॥ २७ ॥ श्रूयतां
 प्रियमन्देशो भवतीनां सुखावहः ॥ यामादायागतो भद्रा अहं भर्तुं रह्यकरः ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भवतीनां विशेषो मे न हि सर्वार्त्मेन

मौल्ये नै कृतार्थं छौ । किमो मयै हमारका ब्रजनीया छौ, किनकि भगवान् बाबुदेवमा तिम्रो चिद यसरी लागेको छ ॥२३॥ दान, व्रत, तप, होम, जप, स्वाध्याय र हन्त्रिय-द्वयन
 तथा गानक बन्धनकोरक कर्मले केवल श्रीकृष्णको भक्ति नै मिद्व बन मणिन्छ ? ॥२४॥ छर मर्मात्म्यपक्ष सुविज्ञनलाई पनि दुष्प्राप्य पवित्र-कीर्ति भगवान् कृष्णको प्रेम-
 लक्ष्मा उलम भक्ति प्राप्त गरेर संसारमा त्यसको प्रसाद गरेका छौ । २५ ॥ तिम्रोहले आफ्ना पनि, बड, स्वजन र परहृर छाडेर परमपुरुष भगवान् कृष्णलाई हृदयले रोजेका छौ ।
 यो मान्ना मर्मात्म्यको हुरा हृदय ॥२५॥ हे ब्रह्मामा गाथि हो ! कृष्णको विद्याले तिम्रोहले जुन हृद-भक्ति पाएका थियो, त्यो देखाएर तिम्रोले भगवाणि तूनां कृपा गर्थ्यौ ॥२७॥ हे
 कृपापान्त्र हो ! म आफ्ना स्वामी कृष्णको बीटा गुप्त कार्यकर्ता हुँ र यहाँ उनैको समाचार बोकेर आएको छु । तिम्रो आफ्ना प्रियतमको परमानन्ददायी समचार सुन ॥२८॥ भगवान्ले
 अ. २३ अ. ३—म तौको आत्मा हुँ । यसैले समित तिम्रो काहल्यै विद्याम हुन मन्त्रेन अस्मै आकाश, वायु, अग्नि, जल र पृथिवी यी पाँच तत्त्व सबै पदार्थमा व्याप्त रहन्छन्, यसै

मरी अ पनि मन, प्राण, जीव, इन्द्रिय र गुणका आध्यात्म्य भएर सर्वत्र व्याप्त हु ॥ २९ ॥ आफ्नो मायाको प्रभावले म नै पञ्चानन्द, इन्द्रिय र गुणरूप भएर आफैं द्वारा आकृताई नै
 रचना, पालन र लीन गरिछिन्नु ॥ ३० ॥ आत्मा माया र मायाका रागपाद सदा धृक् रहन्छ ॥ त्यो ज्ञानस्वरूप शुद्ध र शुष्कातीत छ ॥ सुषुप्ति, स्वप्न र जाग्रत मायाका वृत्तिहरूले
 त्यो प्राप्ति, लीन्य र विश्वरूप प्रतीत हुन्छ ॥ ३१ ॥ मनुष्यको यो कर्तव्य हो कि स्वप्नमा दोस्रोको वदोषको समान मिथ्या प्रतीत हुने इन्द्रियहरूका सबै विषयहरूको जो मन द्वारा
 चिन्तन गर्दछ उसलाई इन्द्रिय सहित रोकिको र सुत्ने उठेको मनुष्य जस्तै अज्ञान-निद्राले रहित भएर मेरो माया-कार भरोस् ॥ ३२ ॥ जस्तै—मर्ब नदीहरू गएर समुद्रमा नै मिल्दछन्,
 त्यस्तै नै मनस्वी प्रकृतिहरू वेदाभ्यास, योग, आत्मा जना-या विवेक, त्याग, तप, दम तथा मध्य आदि सबै धर्म मेरो प्राप्तिमै समाप्त हुन्छन् ॥ ३३ ॥ म जुन निमा नपन नाई विष
 भएर पनि किमीहरू भन्दा यदि पर छु, यसको यक्षी उद्देश्य हो कि किमीहरू निम्नतर मेरो प्रधान घर र निधीहरूको मन सदैव मया नै रहिरहोस् ॥ ३४ ॥ किनकि सीहृद तथा

कचित् ॥ यथा भूतानि भूतेषु खं वाय्वग्निजलं मही ॥ तथाऽहं च मनःप्राणभूयन्द्रियगुणामयः ॥ २६ ॥ आत्मन्येवात्मनाऽऽत्मानं सृजे इन्म्यनु-
 पालये ॥ आत्ममायानुभवेन मूतेन्द्रियगुणात्मना ॥ ३० ॥ आत्मा ज्ञानमयः शुद्धो व्यतिरिक्तोऽगुणान्वयः ॥ सुषुप्तिस्वप्नजाग्रद्विर्मायावृत्तिभि-
 रीयते ॥ ३१ ॥ येनेन्द्रियार्थान्ध्यादेत मृषा स्वप्नवदुत्थितः ॥ तन्निरुध्यादिन्द्रियाणि विनिद्रः प्रत्यपद्यत ॥ ३२ ॥ एतदन्तः समान्नायो योगः सांख्यं
 मनीषिणाम् ॥ त्यागस्तपो दमः सत्यं समुद्रान्ता इवापगाः ॥ ३३ ॥ यत्त्वहं भवतीनां वै दूरे वर्ते प्रियो दृशाम् ॥ मनसः सन्निकर्षार्थं मदनुश्या-
 काम्पया ॥ ३४ ॥ यथा दूरचरे प्रेष्ठे मन आविशय वर्तते ॥ स्त्रीणां च न तथा चेतः सन्निकृष्टेऽक्षिगोचरे ॥ ३५ ॥ मयावेरय मनः कृत्स्नं विमुक्त-
 शेषवृत्ति यत् ॥ आनुस्मरन्त्यो मां नित्यमचिरान्मामुपैष्यथ ॥ ३६ ॥ या मया क्रीडता राज्यां वनेऽम्मिन्ब्रज आस्थिताः ॥ अलम्भराग्मा कल्याण्यो
 मापुर्मर्द्ध्यैर्विन्तया ॥ ३७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं भिस्तमादिष्टमाकर्ण्य ब्रजयोषितः ॥ ता ऊत्तुरुद्धवं प्रीतास्तत्पदेशागतसन्भूतीः ॥ ३८ ॥
 गोप्य ऊतुः ॥ दिष्टयाऽहितो हतः कंभो यदूनां मातुगोऽथकृत् ॥ दिष्टयाऽतेर्लब्धमवार्थैः कुशत्यास्तेऽन्युतोऽधुना ॥ ३९ ॥ कच्चिदगदाग्रजः मौष्य

अन्यान् प्रेमीहरूको चित्त जस्तै पर गएको विषयममा निरवल भावले साग्रिहन्छ, त्यस्तो बाँझाको सामुन्ने रहँदा हाँसेन ॥ ३५ ॥ त्यस्तो जसको सङ्गले विक्रमसादि सबै वृत्तिहरू शान्त
 मध्यमेका रहन्छन्, त्यो आफ्नो मनलाई धूलतया ममा नै लगाएर किमी निरन्तर मेरो नै स्मरण गर्दै रहेर छीप्र पलाई प्राप्त गर्नेछो ॥ ३६ ॥ हे कल्याणी हो ॥ जब मैले वृन्दा-
 रम्भा राजिको बेला रासक्रीडा गरेका थिएँ, छव जुन गोपिनी स्वजनले छेकेर मणित राम-विहारमा सम्मिलित हुन मकेछ थिएनन्, ती केवत मेरा लीलाहरूको स्मरण गरेर नै मलाई
 प्राप्त गरेका थिए ॥ ३७ ॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ॥ आफ्ना विषयको भन्दछ सुत्ने गोपिनीहरूलाई हुला मानन्द भयो ॥ विषको सन्देष्टले उनलाई तिनको स्मरण भएर आफ्नो
 र ती उद्भवसित भनलाले ॥ ३८ ॥ गोपिनी भन्दछन्—हे उद्भवजी ॥ यी निकै तर्कको कुरा हो—यादहरूलाई कष्ट दिने दुष्ट कर्म आफ्ना सहायक सहित मानियो ॥ अब श्रीकृष्णनन्त्र
 बध-वान्तले पूर्ण भएर आफ्ना कुटुम्बहरूसित सङ्गठन छन्, यो पनि ह्वम सीधायका कुरा हान् ॥ ३९ ॥ तर हे मौष्य ॥ अब यो मन किं हारा प्रियतम नन्दन-दत्त रयामधुन्दा

हाप्रो स्नेहपूज मलउज होमा र मजोर दष्टिले पूजित मगर जपरी हासोमित श्रेम गर्दथे, त्यस्तै नै अब मधुगपुगीका स्वीहृमिति प्रेम गर्दछन् कि गर्दैनन् ? ॥ ४० ॥ कृष्णचन्द्र हुना रतिचतुर छुन र सबै श्रीहरू उनलाई मनपराउछन् अनि ती मधुगपुगीकी पछि मङ्गिलाहरूको शान्तिताम र केतिकलापने सम्मानित बगर उनलाई किन कामच नहुन ? ॥ ४१ ॥ हे माधो ! यो त मन-बद कहिले पुग्नागीहृको ममासः कुरा चन्दछ तब आफ्नू स्वभन्त्र शान्तितामको प्रेमममा गोविन्द कहिल्यै तामी काँटे भालिनीलाई पनि सम्मन्छन् ? ॥ ४२ ॥ अब कुन्द-कुमुभले झोमिर चन्द्रिका बरिष्ठ कुन्दावनमा गम रचाएर हाथी प्रिपाहकमित बणका नृपुर्को ध्वनि गर्दै रमण गरेका थिए र हाथी सबै उनकै मनमोहनी गाथा गाउँथी, ती गाथीको पनि हो सम्झना गर्दछन् ? ॥ ४३ ॥ हे उद्धव ! हाथी सबै उनको विरहानलमा हडौंतेका छौं । इन्द्रदेव जमरी पानी पारेर वन हरियो-मरिचो पारिदिन्छन्, त्यस्तै नै आफ्ना काम्यार्थदिले हाथीलाई जीवनदायन दिनका लागि कहिले यहाँ आउला ? ॥ ४४ ॥ र्यादी गोपिनी बोली-ए मखी ! मखी ! अब उनले शत्रु

करानि पुग्योपिताम् ॥ श्रीति नः स्निग्धमम्रीडहामोदारेक्षणार्चितः ॥ ४० ॥ कथं रतिविशेषतः प्रियस्व परयोपिताम् ॥ नानुबन्धेत तद्राक्येर्विश्व-
मेक्षानुभाजितः ॥ ४१ ॥ अपि स्मरति नः माधो गोविन्दः प्रमृते कञ्चित् ॥ गोष्ठीमध्ये पुरस्वीणां ग्राम्याः स्वैरकथान्तरे ॥ ४२ ॥ ताः किं निशाः
स्मरति यासु तदा प्रियाभिर्गुन्दावने कुमुदकुन्दशराशङ्करभ्ये ॥ रेमे कणक्षणनृपुर्गमगोष्ठपामस्माभिरीडितमनोहकथः कदाचित् ॥ ४३ ॥ अये-
ष्यतीह दाशार्हस्तप्ताः स्वकृतया शुचा ॥ मञ्जीवयन्तु नो गात्रैर्येधेन्द्रो वनमम्बुदेः ॥ ४४ ॥ कस्मात्कृष्ण हृदायाति प्रासराज्यो हृदाहितः ॥
नरेन्द्रकन्या उद्धाद्य श्रीतः सर्वमुहदुष्टतः ॥ ४५ ॥ किमस्माभिर्वनोकोभिरन्याभिर्वा महात्मनः ॥ श्रीपतेराप्तकामस्य क्रियेतार्थः कृतात्मनः ॥ ४६ ॥
परं मोक्ष्ये हि नेराश्ये स्वैरिष्यस्याह पिङ्गला ॥ तज्जानतीनां नः कृष्णे तथाप्याशा दुरत्यया ॥ ४७ ॥ क उमहेत मन्यक्नुमुत्तमश्लोकमविदम् ॥
अनिच्छतोऽपि यस्य श्रीरङ्गान्न च्यवते दञ्चित् ॥ ४८ ॥ मरिच्छेतवनोद्देशा गाथो वेणुरवा हमे ॥ मङ्कषणमहायेन कृष्णेनाचरितः प्रभो ॥ ४९ ॥
पुनः पुनः स्मारयन्ति नन्दगोपमुतं वत ॥ श्रीनिकेतस्तत्पदैर्कैर्यमर्तुं नैव शक्नुमः ॥ ५० ॥ गत्या ललितयोदारहामलीलावलोकनेः ॥ माध्या

लाई मारेर राख्य पाए । राजकन्याहृमिति विवाह गरेर आफ्ना स्वजन महित सुगर्वक मधुवाला बस्नछन् अनि ती सबै भोग छाडेर यहाँ किन आउँछे ? ॥ ४५ ॥ अर्को सखी बोली-
होएन, श्रीकृष्ण साक्षात् मखीबसि हुन् । ती पुर्णकाम र कृतकूप छ । हाथी बनवासी, र अन्य हाथकम्पामित उनलाई के प्रयोजन ? ॥ ४६ ॥ कामकारिणी वैष्ण पिङ्गलाने
पनि भनेकी थिई 'ममारणा कर्त्तको भाधा नगर्नु नै सर्वश्रेष्ठ सुख हो । हाथी यो कुरा अन्दरछौं, नारनि कृष्णचन्द्रको आशा त्याग्नु हासोनिमित्त कहिन काम छ ॥ ४७ ॥ पुष्पकीर्ति
धीकृष्णको कथा श्राम्ने दुःसाहम कर्त्तले गर्ने मस्ला । हेर मगवानको इच्छा नभ' पनि सधैं कहिल्यै पनि उनलाई छाड्न सकिन्छन् ॥ ४८ ॥ हे प्रभो ! बलराजश्री र कृष्णचन्द्र
इला सेवित श्री मदी, धर्म वन र बाई तथा धातुपुर्को ध्वनि धारम्भार नन्द गोपमुत कृष्णको स्मरण लगाउने गर्दछ यहाँको धूमिमा विद्यमान उनका श्रीनिकेतन चिह्नको कारण
हाथी उनलाई कसै गरे पनि विमन्य सबैलेनौ ॥ ४९-५० ॥ उनको ललित बाला, उनको अत्यन्त उदार हासो, उनको विचित्र लाता, उनको तेस्रो हेराई र मधुर बाणीले हासा मन

होम धरोको छ, अनि हामी उनलाई कमरी विपने ? ॥ ५१ ॥ हे रमानाथ ! हे व्रजनाथ ! हे आनिभजन । हे गोविन्द ! आज इन्द्रको गोकुल दुःखको मागरमा दुर्गरहेछ, इन्द्र यसको उद्धार मनुवन् ॥ ५२ ॥ ओशुकदेव मनुहुन्छ-हे राजन् ! मगरान् कृष्णको मयस्ता मन्देश सुने अग्रहा गोपिनीहरूको विरह-ताप जान्न मयो । उनीहरूले मगरान्लाई हन्तिशयदेसि अहीत तथा प्रेक्षा आत्मा जानेर उद्वेगको राक्षसी स्वागत-मरकार गरे ॥ ५३ ॥ यम प्रकाश उद्वेगजी गोपिनीहरूको विरह-न्यथा ज्ञान्त पार्दै रुडी महीमास्म व्रजमा नै हसे र श्रीकृष्णका लीला-कथाहरू भनेर ब्रजवासीहरूको मनोरञ्जन गर्दै रहे ॥ ५४ ॥ जाव दिन उद्वेगजी गोकुल तथा नन्दगोत्रमा रहे, यति समयम्म ब्रजवासीहरूलाई कृष्ण-वर्तको कारण एक छणको मयान भिने सँ बाढा मयो ॥ ५५ ॥ अन्तर उद्वेग व्रजका नरो, वन, पर्वत, कन्दार र कुनेका वृक्षहरू हेर्दै तथा ब्रजवासीहरूलाई कृष्णकर्मको आरच गराउँदै यहाँ हुला आनन्दले बसे ॥ ५६ ॥ श्रीकृष्ण प्रेमले गर्दा गोपिनीका मनको विचलना देखेर उद्वेगजी निकै आनन्दित भए उनलाई प्रणाम गरेर मन्त्र लगे ॥ ५७ ॥

गिरा हतथियः कथं तं विस्मरामहे ॥ ५१ ॥ हे नाथ हे रमानाथ व्रजनाथातिनाशन ॥ मन्मथद्वर गोविन्द गोकुल वृजिनार्णवात् ॥ ५२ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ततस्ताः कृष्णमन्दैशैर्व्यपेतविरहञ्जराः ॥ उद्वेग पूजयाश्चकुर्वात्वानधोक्षजम् ॥ ५३ ॥ उवाम कतिचिन्मामान्गोपीनां विनुदञ्जुवः ॥ कृष्णलीलालाकथां गायन् रमयामास गोकुलम् ॥ ५४ ॥ यावन्त्यहानि नन्दस्य व्रजेऽवात्मीत्य उद्वेगः ॥ ब्रजौकमां क्षणप्रायाप्या-मन्कृष्णस्य वातया ॥ ५५ ॥ सरिद्धनगिरिद्रोणीर्वीक्षन्कुसुमितान्द्रुमाम् ॥ कृष्णं संस्मारयन्मम हरिदामो ब्रजौकमाम् ॥ ५६ ॥ दृष्ट्वैवमादि गोपीनां कृष्णवेशात्मधिक्लवम् ॥ उद्वेगः परमप्रीतस्ता नमस्यन्निदं जगौ ॥ ५७ ॥ एताः परं तनुभूतो भुवि गोपवधो गोविन्द एव निखिलात्मनि रूढ-भावा ॥ बाञ्छन्ति यद्वयभियो मुनयो वयस किं ब्रह्मजन्मभिरनन्तकथारमस्य ॥ ५८ ॥ स्वमेमाः स्त्रियो वनचरीर्व्यभिवारदुष्टाः कृष्णे क चेव परमात्मनि रूढभावाः ॥ नन्वीश्वरोऽनुभजतोऽविदुषोऽपि माक्षान्छ्वेयस्तनोत्पगदराज हवोपयुक्तः ॥ ५९ ॥ नाथं श्रियोऽङ्ग उ नितान्तरतेः ॥ प्रसादः स्वयं-पितां ननिनगन्धरुचां कुतोऽन्याः ॥ रामोत्पलेऽस्य भुजदण्डगृहोत्तकण्ठलभाशिषां य उदगाद्भजवत्त्ववीनाम् ॥ ६० ॥ जामामहो चरणरेणुजुषां

'यी गोप्याङ्गनहरू मलाएका मगरत देवघारीहरू भन्दा थोरै छन, किनकि यिनको चिप तौ सवांन्मा श्रीकृष्णमा नै आसक्त भएहेछ । समाको मयल छराउने हजिजन र हामी भक्तजन पनि व्रजका इन्दा गर्दछन । मय कृष्ण यो हो कि जो श्रीबननका कथाका रमिक छन, उनलाई बालकको मातृगमबाट हुने, मानिब अर्थात् यज्ञावधान मन्थार जन्म र यात्रिक अर्थात् यज्ञ दालाल हुने जन्मको के आश्चर्यकता छ ? ॥ ५८ ॥ जहाँ ! कहाँ यी व्यभिवार-दुपेना वनवासीनी हो र कहाँ यिनका परमात्मा कृष्णमा यस्तो वनिषां अनुराग यमले मिष्ट हुन्छ कि यदि अङ्गुली पनि मगरावृको सदन गर्दछ भने त्यसको पनि वन्धन गर्दछन । जस्तै-ममृग नवानेर पनि त्यसले रिउने उपकितहइ अपरन्त्र दिन्छ ॥ ५९ ॥ रामो-न्यवको वेला पौडीया मगरान्का छजाको संगन पाण्डर वृजकास गोपिनीलाई भीहरीको लुन कृपा प्राप्त भएको थियो, त्यो निम्नतर उर्ने हो बलःस्थ-ममा रमणक्षाल लक्ष्मी र कमल श्री कान्ति र यमले युक्त मुर-मुन्दरीहरूलाई पनि प्राप्त हुन मकन, अनि अरु श्रीकां विषयमा के कृष्ण मने ? ॥ ६० ॥ यदि य पनि हुन्दावनमे गोपिनीका चरणरञ्जकः सेवन

गर्भे लला, गोविनि वा अन्य कुत्रै वृक्ष दूत पाय कस्तो हुन्छ्यो ! अन्य दूत यी गोविनी जसले आफ्ना बन्धु र आपरूपमस्तस्य सन्वाह भूमिहरूले खोज्ने योम्भ भगवन् प्राक्तिको बागोको अनुमत्य गेको छन् ॥ ६१ ॥ अहो ! साक्षात् लक्ष्मी जसको रजा गर्दछिन् र ब्रह्मादि पूर्णकाम योमेधर यदि जसको चिन्तन गर्दछन्, जसलाई कृष्णका ती शरणाको रामविलासको सेवा आफ्ना स्तनमा राखेर आफन्त विरह-व्यथा सेंटेका थिए र जसका हरिकृष्णमय भाषन त्रिलोकलाई पवित्र पार्दछन् । ब्रजका ती गोपिनीहरूका चरणजलाई य बाग्म्वार प्रणाम गर्दछु ॥ ६२ ॥ श्री शुक्रदेव कस्तुदुन्द-हे राजन् ! ब्रजका केही नदीमा विहाणर उद्भव, गोविनी, नन्द यज्ञोद्वा र अन्य गोपगणसित सोधेर तथा उनको अनुमति लिएर रथवार चले ॥ ६३ ॥ ब्रजमा बाहिर पुगेपछि नन्दादि गोप केरै सौपात लिएर उनीहरूाई काई प्रेमपथ अंशामा आँझ ब्याणर भने ॥ ६४ ॥ 'हाम्रो हृच्छा छ-हाम्रा वनका वृषिहरू मदैव धीकृष्णकै जरण-कमलमा रमिरहुन्, हाम्रा बाणी उनैको नाम मञ्जीवन गरुन् र हाम्रो शरीर उनैलाई प्रणवादि गर्भमा लागि रहून् ॥ ६५ ॥ विविध कर्मवञ्च छुन्दै ब्रह्मा-जहाँ उनको हृच्छाले

बहं स्यां वृन्दावने किमपि गुल्मलतौषधीनाम् ॥ या दुस्त्यजं स्वजनमार्यपथं च हित्वा भेजुर्मुकुन्दपदवीं श्रुतिभिर्विमृश्याम् ॥ ६६ ॥ या वै श्रियांचितमजादि-भिरात्मकामेयोंगेश्वरैरपि यदान्मनि रामगोच्छ्राम ॥ कृष्णस्य तद्भगवत्प्रणारविन्दैः यस्तं स्तनेषु विजहुः परिरम्य तापम् ॥ ६७ ॥ वन्देनन्दब्रजक्षीणां पाद-रेणुमभीदण्डाः ॥ यामां हरिकृष्णोद्गीतं पुनाति भुवनत्रयम् ॥ ६८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ गोपीरनुज्ञाप्य यशोदानन्दमेव च ॥ गोपीनामन्त्र्य दाशाहो यास्यन्तारुरुहे रथम् ॥ ६९ ॥ तं निर्गतं समामास्य नानोपायनपाणयः ॥ नन्दादयोऽनुरागेण प्रावोषन्नुल्लोचनाः ॥ ७० ॥ मनसो वृत्तयो नः स्युः कृष्ण-पादाम्बुजाश्रयाः ॥ वाचोऽभिधायिनीर्नाम्नां कायस्तत्प्रहृणादिषु ॥ ७१ ॥ कर्मभिर्भ्रांम्यमाणानां यत्र कापीश्वरेच्छया ॥ मङ्गलावरितेदानी रतिर्नः कृष्ण ईश्व-रे ॥ ७२ ॥ एवं सभाजितो गोपैः कृष्णभक्त्या नराधिप ॥ उद्भवः पुनरागच्छन्मधुरां कृष्णपालिताम् ॥ ७३ ॥ कृष्णाय प्रणिपत्याह भक्त्युद्रेकं ब्रजो-कमाम् ॥ वासुदेवाय रामाय राहं चोपायनान्यदात् ॥ ७४ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे उद्भवप्रलियाने मत्तत्त्वारिणोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अथ विज्ञाय भगवान्मर्वात्मा देवदर्शनः ॥ मेरुभ्रष्टाः कामतप्तायाः प्रियमिच्छन्गृहं ययौ ॥ १ ॥ महाहोपस्करैराभ्य-कामोपायोपश्रुतितम् ॥ मुक्तादामपताकाभिर्वितानशयनामनेः ॥ २ ॥ घृषेः सुरभिभिर्दीपैः समनघैरपि मण्डितम् ॥ ३ ॥ गृहं तमाद्यन्तमवेक्ष्य

हाम्रा जन्म हुन्छ, त्यहाँ हाम्रा शुभकर्म र दानादिको परिचायले हामीलाई कृष्णकै भक्ति थियो, 'हे राजन् ! गोप द्वारा सगरी कृष्ण भक्तिले सम्मानित उद्भव कप्तान् कृष्ण दाग सुगन्धित मधुरा कर्क ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ त्यहाँ पुगेर उनले श्रीकृष्णलाई प्रणाम गरेर ब्रजवासीहरूको भक्तिको अतिरेकता विस्तारले ख्वन गरे । नन्दजीले जो सीमान दिवङ्का थिए, त्यो सबै राह-कृष्ण र राजा उल्लेखलाई अर्पण गरिदिए ॥ ६९ ॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे पूर्वार्धे नेपाली-भाषाटीकायां पञ्चमवारिणोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

(कृष्ण र अर्जुनको घर गङ्गा भगवान्ले उनलाई इतिहास पठाउनु) श्रीशुकदेव कस्तुदुन्द-हे राजन् ! कस्तुधामी तथा सर्वदर्शी भगवान् बोदिन्द अप्पन् प्रेममा 'न्याहल कृष्णायो प्रिय मनं उमको च ब्राह्मणो ॥ १ ॥ कृष्णको भवन कामोदीपक र वरुणमय मासरीहरूले सुमञ्जित थियो । बोदिका भास, चञ्जल-वशाका, चन्द्रा, शरणा,

परिधिका आसन, सुगन्धित एव, शीघ्र, चन्दन र पुष्प-मालाले स्वयंको वरको शोभा महरहेको थियो ॥ २ ॥ समवाह आउनसगोका देखेर हृदय मर्दै बीच बाट्याबाट उठेर र मस्ती-
हल्ला साथै जगाहि जाण स्वगत गरी । अनि राम्रो आसन दिएर विधिवत् प्रहको पूजा करी ॥ ३ ॥ उद्वलले पनि त्यसको पूजा ग्रहण गरे र आसनलाई केवल छोप्न भूमिदे
इसे । जपवान् कृष्ण लोकाचारका अनुसरण गर्दै तुरुन्त उमको बहुधृत्य शरवामा गएर बस्नु भयो ॥ ४ ॥ अनि कृष्ण स्नान, अनुलेपन, वस्त्राभूषण, हार, माला, शम्भूल र सुगन्ध
आदिले सुगन्धित गर्दै लीलाभूषी भलेउत्र हाम्य र विलास-विभूषण सहित प्रगवान्ति हेर्दै उनको नजिकै जाई ॥ ५ ॥ रयाम सुन्दरले नवभित्तको मंचाभित्तले सुगन्धित
कुशलाई अन्न नगीचै हात्तुभयो र त्यसको कङ्कण-भूषित हात समातेर छेउमा बगान्नुभयो अनि चन्दन दानको पुष्पले पुष्क त्यस रमणीयित विहार गर्न लागे ॥ ६ ॥

साऽऽसनात्सद्यः समुत्थाय हि जातसम्प्रमा ॥ यथोपमङ्गम्य मस्तीभिरन्युत सभाजयामास सदासनादिभिः ॥ ३ ॥ तथोद्भवः साधु तयाऽ-
भिपूजितो न्यपीददुर्धर्माभिमुख्य चासनम् ॥ कृष्णोऽपि तूर्णं शयनं महाधनं विवेश लोकावरितान्पुत्रतः ॥ ४ ॥ सा मञ्जनालेपदुःकृतभूषण-
सम्पन्धताभूलसुधाऽऽसवादिभिः ॥ प्रसाधितात्मोपससार माधवं सम्रीडलीलोत्पितविभ्रमेक्षितैः ॥ ५ ॥ आहूय कान्तां नवमङ्गमस्या विशाङ्कितां
कङ्कणभूषिते करे ॥ प्रगृह्य शय्यामधिवेश्य रामया रेमेऽनुलेपार्पणपुष्पलेशया ॥ ६ ॥ साऽनद्वतसकुचयोरुसस्तथाऽक्ष्णोर्जिघ्रन्त्यनन्तचरणेन
रुजो मृजन्ती ॥ दोर्म्यां स्तनान्तरगतः परिरभ्य कान्तमानन्दमूर्तिमज्जादतिदीर्घतापम् ॥ ७ ॥ सेवै वैवत्यनायं तं प्राप्य दुष्प्रापमीश्वरम् ॥
अङ्गरागार्पणेनाहो दुर्मगेदमयाचत ॥ ८ ॥ आहोष्यतामिह भ्रेष्ठ दिनानि कतिचिन्मया ॥ रमस्व नोत्सहे त्यक्तुं मंग तेऽनुकहेक्षण ॥ ९ ॥ तस्यै
कामवरं दत्त्वा मानयित्वा च मानदः ॥ सहोद्भवेन सर्वेशः स्वधामगमदचितम् ॥ १० ॥ दुराराण्यं समाराण्यं विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरम् ॥ यो वर्णति मनो-
प्राक्षममत्त्वात्कुमनीप्यमो ॥ ११ ॥ अक्रूरभवनं कृष्णः सहस्रमोद्भवः प्रभुः ॥ किञ्चिद्विकीर्षयन्प्रागादकूटप्रियकाभयम् ॥ १२ ॥ स तान्नगर-

उमले अनन्तशर चरक आफ्नू हृदय, वक्षस्थल र मालामा टाँसेर शान्ता लितै आफ्नू मनःकामना पूर्ण पारी र हृदयमा प्रियतमको आनन्दबर्षा भूमि रमातेर आफ्नू चिरकाहीन
विरह व्यथा झान्न गरी ॥ ७ ॥ अहो ! केवल चन्दन-दानले तौ अ-यन्त दुःखाथ तया बाँधका अधीयर मनवान् कृष्णलाई राखेर पनि त्यस अभागिनीले केवल यही वर मागी—'ते
प्रियमम ! हृदय केही दिन यहाँ बसेर बसित विहार गर्नुहवस्, यिनकि हे बसन्तजन ! य हृदयको संगति छाड्न मान्छु' ॥ ८ ॥ सबैको मान राख्ने सर्वेश्वरले उमलाई अर्माह वर
दिएर सम्मानित गरेर उमाहारा इदित भई श्रिय भक्त उद्वसित भए फर्कनु भयो ॥ ९ ॥ १० ॥ ईश्वरका पनि ईश्वर र अति इहले जगत्पतीत्य श्रीविष्णु प्रगवान्ति
काराधना गरेर पनि तौ व्यक्तिको डनीसित पुच्छ र मिथ्या कथ्वाचमय प्रिय सुख माग्छ, त्यो जान्दो हुने जवाफी तौ ॥ ११ ॥ एक दिन श्रीकृष्ण अक्रूरका शय

क इत्यन्तः (स्वयंको शैवी) — शोभा बरहृदयमा कार बीच बसिते—न्यासरी, अन्नद, विराजो र पुष्पो । न्यासरी र पुष्पो आफ्नोपनी पालामा, अन्तः ५ ॥ ११ ॥ मास ॥ ११ ॥ विराजो पुष्पोको हात
माथे । पुष्पोलाई लीनीडेको मान्छे भक्तले विराजो लीनीडेको मातक भिको । अन्नद विराजो निणेर पुष्पोको, तर ली लीई अवसर पाएर नै को जाणे । एक ॥ ११ ॥ विराजो मातक मातको । ॥ ११ ॥

भने र उनीद्वारा केही कार्य कराउने ह्वाला देकराम र उद्धरसित उनको घर गए ॥ १२ ॥ स्वयंभवात् अहस्तात् समुद्र देवेन भक्त आनन्दित भई गुरुकक उठे नया राम र कृष्णको अनिन्दन एवं आसिद्धि गरेर उनलाई श्वाभ्य भरे । उनले पनि अन्तर्हार्द अनिषादन गरेर उनीहरू वक्षपछि जल्दले उनको विविध पूजा गरे ॥ १३-१४ ॥ हे राजन । जल्दले उनको पवित्र वरणोदक शिरमा छरे र विविध पूजा सामग्री, वस्त्र, दिव्यगन्ध माला र अष्ट आभूषणहरूले पूजा गरेर नतमस्तक भई प्रणाम गरे । तब राम र कृष्णका वरमा कालामा गलेर मिचौ उनले नम्रोत्प्रेषक साथै—॥ १५-१६ ॥ 'सोमस्यको कुण्ड हो—पापी कर्म आपना महापक समेत शारिपो । त्वसनाई गरेर हजुर दुबैले आपनो कुललाई दुःख

श्रेष्ठानाराष्ट्रीच स्वत्रान्धवान् ॥ प्रत्युत्थाय प्रमुदितः परिष्वज्याभिवाद्य च ॥ १३ ॥ नताम कृष्णं रामं च म तैरप्यभिवादितः ॥ पूजयामाम विधिवत्कृतासनपरिप्रह्वान् ॥ १४ ॥ पादावनेजनीरापो धारयञ्छरसा वृष ॥ अर्हणनाम्भरेदिन्यैगन्धसमूषणीत्तमैः ॥ १५ ॥ अर्चित्वा शिरसाऽऽनम्य पादावङ्गगतौ मृजन् ॥ प्रश्रयावनतोऽकूरः कृष्णरामावभाषतः ॥ १६ ॥ दिष्ट्या पापो हतः कर्मः मानुगो वामिदं कुलम् ॥ भवद्भ्यामुद्भूतं कृन्त्रा- हतुरन्ताव ममेधितम् ॥ १७ ॥ युवां प्रधानपुरुषौ जगदेत् जगन्मयौ ॥ भवद्भ्यां न विना किञ्चित्परमस्ति न चापरम् ॥ १८ ॥ आत्ममृष्टमिदं विधमन्वापरिप्य स्वराक्तिभिः ॥ ईयते यद्बुधा ब्रह्मञ्छ्रुतप्रयक्षगोचरम् ॥ १९ ॥ यथा हि मूर्तेषु चराचरेषु मह्मादयो योनिषु भान्ति नाना ॥ एवं भवान्केवल आत्मयोनिष्यात्मात्मतन्त्रो बहुधा विभाति ॥ २० ॥ सृजस्यथो लुम्पसि पासि विश्वं रजस्तमःमत्त्वगुणैः स्वराक्तिभिः ॥ न वायमे

सकृद्वदति भिन्न उन्नत र समृद्ध पार्थिवयो ॥ १७ ॥ हजुर दुबै जगत्का कर्षण र जगन्मय प्रधान पुरुष हुनुहुन्छ संसारका कार्य-कारणरूप कुनै वस्तु पनि हजुरसित पृथक् छैन ॥ १८ ॥ हे राजन । यो स्वरचित विरवमा मायादि खाँकले प्रविष्ट भएर हजुर विविध कर्ममा देखिनुहुन्छ ॥ १९ ॥ अस्ती पृथ्वी आदि कारण तब आपना कार्यस्वरूप-स्वावर, ब्रह्म प्रार्णोदरमा अन्तर्बिष्ट भएर विविधरूपमा नाममान हुन्छन्, त्यस्तै हजुर स्वतन्त्र आत्मरूपले एक भएर पनि अनेक भान हुनुहुन्छ ॥ २० ॥ हजुर त्रिगुणहर्षणी शक्तिरूप उत्पत्ति, स्थिति तथा संशय गनुहुन्छ । किन्तु ती गुणहरू अथवा ती कर्म-बन्धनमा बाँधिएका, किनकि हजुर ब्रह्म ज्ञान स्वतन्त्र हुनुहुन्छ । अतः हजुरको पन्थको कुनै बाधन नै छैन ॥ २१ ॥ यी देहादि

पुत्रको सोचीमा भित्तोको बाधमा अस्ति । मृतो पनि निरुद्धो भयो । पुत्री र विरालोलाई आभयित गरेर आनन्दले उक्त कामो । तसिमै प्याउरी र कलह पनि आउनमायेका देखिए । जब ती दुवैले विरालोलाई आनन्द पुरेको देखे तब मुलमार्द नमाउन बिचार गरे । मुलले तोच्यो गरि म हजुरो विरालोले गर्वभने को बस्ने उनका नतीसै आउन कस्तेभन्ने तर विरालोले नै यहाँसँ के बाँधिएका र । बहि म विरालोभन्दा परैभयो भने को दुईले मलाई मारिन । अनि मृतो निरुद्धो विरालोको बसीच गएर मन्त्र लाग्यो—विमोलाई बाधमा अस्तिको देखेर सट्टाई कुल छर्नगरेको छ । बहि तिम्रो भन्ने भगे म आफ्ना दाईले बाध कार्तिन बन्दछु । ॥ १० ॥ विमो भन्नेमा के छ, को बिचार गरेर विमोले आठम घर लागिरहेछ । विरालोले भयो—मिच । जब तिम्रो मेरो बालकता बसेछो, तब म पनि घरको कृतपत्र सेन कि आपन उपकारीको कृपका भिनाई । विमो ठीको नबन्, २० विमो अस्तिको छ । अन्त्यक्ष होई छिमे काछ । ॥ मुले विरालो (बगार) दैउर चलउन लाग्यो । त्यो बाली बासी बल कारण दीनो गरिबा थियो अस्तिको स्वाधी बाहदासम् । कलह र प्याउरीले विरालोले मुलेलाई लगेर आनन्द बाधेर बस्ने स्थानमा गयो । सोष्टिष्ट विरालोले अमन् नतीले बाँकी र मूलान उल्लर दियो—'मोकोले गर्दा कहिले काहीँ शत्रु पनि विज बन्दछ, तर मने मित्रताको अन्धहार बढेन ।'

उपाधिद्वय मिष्या हन् । अतः जीवानामा पति जन्म वा जन्मजनित मेदं भिदु हन् सक्तैः । अतः हनुरमा न बन्धन छ न मोक्ष हनुरमा बन्धन-मोक्षको कल्पना गर्नु न्यायिको अज्ञान
 है । २२ ॥ हनुरले मंपारको कल्याणार्थ सनातन वेदमार्गलाई प्रकट गर्नुभयो । अब अब यगलाई मिष्या पास्वण्डपूर्ण पन्थले कुनै छति पुग्दछ, तब-तब हनुर शुद्धमत्त्वमय शरीर चारण
 गर्नुहुन्छ । २३ ॥ हे प्रभो ! यस बेला हनुर अमुरका अंशज राजाहरूका साथै अधोदिणी सेनाको मंहार गरेर पृथ्वीको मारी हुन्छो पार्ने आफ्ना अंश बन्धन सहित वसुदेवका
 गवज र लिपट गडकुलको यक्ष बडाउँदै हुनुहुन्छ ॥२४॥ हे ईश्वर ! हे अमोक्षज ! अव्ययका देवता, पित्रायन र सबै राजा प्रम्का पूर्ति हुन् र जमका बरषोदक त्रिलोक पवित्र पार्दछ,
 यमका अमृतगुरु भगवान् सेवावर पाल्नुभो । अतएव न आफ्नु ठूलो साम्राज्य मान्दछु ॥२५॥ हे प्रभो ! हनुर सक्तका हिनकारी, सन्धवका, सुहृद् र कृत्रिम हुनुहुन्छ । अति कुनै बुद्धि-

तद्गुणकर्मभिर्वा ज्ञानात्मनस्ते क च बन्धहेतुः ॥ २१ ॥ देहाद्युपावेरनिरूपितत्वाद्भवो न साक्षान्न भिदाऽऽत्मनः स्यात् ॥ अतो न बन्धस्तव नैव
 प्राधः स्यातां निकामस्त्वयि नोऽविवेकः ॥ २२ ॥ त्वयोदितोऽयं जगतो द्वितीय यदा यदा वेदपथः पुराणः ॥ बाप्येत पास्वण्डपथैरमद्भिस्तदा
 भवान्सत्त्वगुणं विभर्ति ॥ २३ ॥ स त्वं प्रभोऽद्य वसुदेवगृहेऽवतीर्णः स्वार्शेन आरमपनेतुमिच्छासि मृमेः ॥ अक्षोहिणीशतवधेन सुरेतरांशराज्ञाममुष्य
 च कुलस्य यशो वितन्वन् ॥२४॥ अद्येश नो वमतयः सखु भूरिभागा यः सर्वदेवपितृदेवमूर्तिः ॥ यत्पादशौचमलिलं त्रिजगत्पुनानि स त्वं
 जगद्गुरुस्त्वधोक्षज याः प्रविष्टः ॥२५॥ कः पण्डितस्त्वदपरं शरणं समीयाद्भक्तप्रियाहतगिरः सुहृदः कृतज्ञात् ॥ सर्वान्ददाति सुहृदो यजतोऽभिकामा-
 नात्मानममुपचयापचयौ न यस्य ॥ २६ ॥ दिष्टया जनार्दन भवानिह नः प्रतीतो योगेश्वरैरपि दुरापगतिः सुरेशैः ॥ छिन्व्याशु नः सुनक्तत्रधनाप-
 गेहदेहादिमोहरशनां भवदीयमायाम् ॥ २७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ह्यर्चितः संस्तुतश्च भक्तेन भगवान्हरिः ॥ अक्रूरं सस्मितं प्राह गीर्भिः सम्मोहय-
 त्रिव ॥ २८ ॥ श्रीभगवनुवाच ॥ त्वं नो गुरुः भितृष्यश्च श्लाघ्यो बन्धुश्च नित्यदा ॥ वयं तु रक्ष्याः पोष्याश्च अनुकम्प्याः प्रजा हि वः ॥२९॥
 भवद्विधा मद्भागा निषेव्या अहंमत्तमाः ॥ श्रेयस्कास्मैर्बुभितित्यं देवाः स्वार्था न माधवः ॥ ३० ॥ न ह्यभयानिनीर्थानि न देवा मृच्छितलामयाः

मान पुरुष बाहेक अरु कसैको पनि छगनमा किन जानेछ ? हनुर आफ्ना सक्तको सबै कामना पूर्ण पार्नुहुन्छ । वति सम्म कि जसको कहिल्यै छति वा बुद्धि हुँदैन यस्ता स्वयंलाई
 पनि दिन सक्तछन् ॥२६॥ हे जनार्दन ! ठूला-ठूला थोपी र सुरेश्वर पनि हनुरको गति जान्न सक्तैनन् । तर मलाई हनुरको दर्शन प्राप्त भयो, यो मेरो सौभाग्य हो । हे प्रभो ! श्री-
 पुत्र, धन, स्वजन भवन र देह आदि मेरो-मोहाशक्तरी आफ्नी मायाका हनुर सबै बन्धन काटिदिनोछ ॥२७॥ श्रीशुकदेव भन्दछन् । भक्त अक्रूरद्वारा पुत्रित र शर्चित गरि भगवान
 कृष्णले उनलाई आफ्नी वाणीले मोहित पार्दै सुखक हँसिर मन्त्रमयो । २८-२९ ॥ हे ताव । हनुर हाम्रो गुरु, काका र प्रशंसनीय स्वजन हुनुहुन्छ । हामी हनुरका भालक हो र मया
 हज्या पालन गर्या छुपामन र्हाई आएका छौ । आफ्ना शुपन्निन्दक पुरुषले हनुर हो परमपूजनीय महापुरुषको कदा सेवा गर्नुपर्दछ किनकि देवता स्वार्थमापनमा निरत रहन्छन्,

नर माधुजन यस्या हृदि सन् ॥३०॥ जलमय संधं र माटां वा दुःखाका देवता नै देवता दुःखम् । माधुजन तोमन्दा यदि हृदा तोर्यं र देवता दुःखम् । किमकि तीर्थं र मूर्ति त चेरे दिनमम् ।
 सेवा गन्तव्ये पदित्र पादलम्, नर माधुजन दर्शनले नै पवित्र पारिदिन्तम् ॥३१॥ हे तान ! इतुर सुहृद्भक्त्या महान् दुःखम् । अतः इतुर पाण्डवहृदको कल्याणाये तथा तिनको
 कुशल-क्षेम जायता आभि हस्तिनापुर जातोम् ॥३२॥ हामीले सुनेका ठी-पिता बाण्डु मरेपछि दुःखी धृष्टिदिगदि बालक र उनको आमा कुन्तीलाई राजा धृतराष्ट्रले हस्तिनापुर
 लगेका छन् र ती मध्ये अब त्यहाँ बस्नछन् ॥३३॥ अम्बिकाकान्तय महाराज धृतराष्ट्र अम्बा र हीनपुदि छन् । नी तदा आफ्नू कुटिल पुत्र दुर्योधनकै अर्पित रहन्छन् । अतः आफ्ना मनीषा-
 हरमिति तिनको आफ्ना झोराहरू हँ व्यवहार हुँदैन ॥३४॥ इतुर गाएर तिनको भिति जान्नुवन् । उनको समाचार पाएर म यस्तो प्रयत्न गर्नेछु जसले मेरा सुहृदलाई हृदय प्राप्त होस् ।
 ॥३५॥ अक्षरलाई यस्तो आज्ञा दिएर राम, कृष्ण र उद्धवमित आफ्नो मयनमा गए ॥३६॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपालीभाषाटीकापाण्डवचरित्रोच्चाध्यायः ॥४८॥

ते पुनस्त्युरुक्तालेन दर्शनादेव माधवः ॥ ३१ ॥ म भवान्सुहृदां वै नः श्रेयाञ्छ्रेयश्चिकीर्षया ॥ जिज्ञामार्थं पाण्डवानां गच्छ त्वं गजमाह्वयम् ॥ ३२ ॥
 पितर्युपस्ते बालाः सह मात्रा सुदुःखिताः ॥ आनीताः स्वपुत्रं राजा वसन्त इति शुश्रुम ॥ ३३ ॥ तेषु राजाऽम्बिकापुत्रो भ्रातृपुत्रेषु
 दीनधीः ॥ ममो न वर्तते नूनं दुष्पुत्रवशगोऽन्धहृक् ॥ ३४ ॥ गच्छ जानीहि तद्वृत्तमधुना साध्वमाषु वा ॥ विज्ञाय तद्विधास्थायो यथा शं
 मुहूर्ता भवेत् ॥ ३५ ॥ इत्यकूरं समादिश्य भगवान्हरिरीश्वरः ॥ मङ्गर्णोद्धवाभ्यां वै ततः स्वभवनं ययौ ॥ ३६ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे
 दशमस्कन्धे पूर्वार्धेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ म गत्वा हास्तिनपुरं पौरवेन्द्रयशोऽङ्कितम् ॥ ददर्श तत्राम्बिकेयं मभीष्मं विदुरं पृथाम् ॥ १ ॥ महपुत्रं च बाहीकं भारद्वाजं
 मगौतमम् ॥ कर्णं सुयोधनं द्रोणिं पाण्डवान्सुहृदोऽपराज् ॥ २ ॥ यथावदुपमङ्ग्यं बन्धुभिर्गान्दिनीसुतः ॥ सम्पृष्टस्तैः सुहृद्भार्ता स्वयं चापृच्छद-
 व्ययम् ॥ ३ ॥ उवाच कतिक्निमामात्राज्ञो वृत्तविवित्तया ॥ दुष्प्रजस्याल्पमारग्यं सल्लङ्घनन्दानुवर्तिनः ॥ ४ ॥ तेज ओजो बलं वीर्यं प्रश्रयादींश्च
 मद्गुणान् ॥ प्रजानुरागं पार्थेषु च महद्भिश्चिकीर्षितम् ॥ ५ ॥ कृतं च भारतराष्ट्रं यद्गुरदनाथपेरालम् ॥ आचम्यो मर्ममेवास्मै पृथा विदुर एव च ॥ ६ ॥

(अक्षरजीको हस्तिनापुर प्रस्थान) श्रीशुकदेव मन्तुपुन्ठ—हे राजर् । पुर्व्वर्षी राजाहरूको सुयशले प्याप्त हस्तिपुरीमा पुगेर अक्षर धृतराष्ट्र, भीष्म, विदुर, कुन्ती, सोमदेव, बाहीक
 मातृशत्रु, गौतम, द्रोणाचार्य, कृपाचार्य, वर्ण, दुर्योधन, अम्बिकाभा, पाण्डवगण र अन्यान् सुहृदलाई भेट ॥१॥२॥ उनी च व सुहृद जुन हरमिति सेटियके र उनकोकुक्षल-संगतमायेपछि
 आफ्नू पनि कुशल-क्षेम बनाए ॥३॥ कर्ण आदि कुटिल मन्त्रीको सहायमा दिवने र दुष्ट पुत्रहरूले युक्त राजा धृतराष्ट्रका पार्श्वमा आशको आभिनी फेदी बहीनामय हस्तिनापुरमे
 बसे ॥४॥ तमै केला कुन्ती र विदुरले उनलाई पाण्डवको तेज, क्षम-कौशल, बल, वीर्य र वित्तय आदि गुणहरू, उनका प्राण प्रजाको अनुरागको, उनको उन्नत मदन नयनको
 धृतराष्ट्र पुत्र दुर्योधन आदि जे जति जन साज्द विष्ट तथा 'विच-दान' आदि वा अनुचित व्यवहार तिनले पाइन्थे । यो कहेमा १, २, ३, ४, ५, ६ । मर्ह

अक्षरार्थं देवेन कुन्ती उनीक्यो गच्छ ॥ आपनो जन्म-स्थानको सम्झना मएर आलावा आइ मरिप तारनि मनिन्-॥७॥ हे माँस्य ! हावा माता पिता, माई बहिनी, भगवान्, कुलका
 कौहेक तथा सखीहरू कहिले हाथेलार्थ सम्झन्छन् ॥ ८ ॥ योगे प्रातुवुव सखापण वसन्त, मक दिनकारी वगवन् कृष्ण र कमननयन वस्त्राव के कहिले न आपनी दुःख
 होतहरूको पनि सम्झना गर्दछन् ॥ ९ ॥ बापको भासमा परेकी शृष्टि हैं आपना सन्तुष्टका मासमा बस्ने न हुनो दुःखका छु । के ती कहिले यहाँ बाएर मनाई र टुटुरा बालकहरूलाई
 मान्नुना देनान् ॥ १० ॥ हे कृष्ण ! हे महायोगिन ! हे विश्वरूप ! हे विश्वपात्रक ! हे गोविन्द ! आपना बाबकहरूकित न हुनो कष्ट सीपिहरेकी छु । इनुर बेतो रक्षा मर्नो
 ॥ ११ ॥ हे देव ! यस मुन्युकी भोग्यदेविक मर्मांत जीवका लागि बलाई हजुर ईश्वरको बोधप्रद बाबकमल छारेर बढ कुनै निमेष माधव देखिरहेको छैन ॥ १२ ॥ हजुर शुद्धस्वरूप,
 ज्ञानात्म्या, योगेश्वर र परब्रह्म परमात्मा मगरान् कुल्लार्थ न ममकार गर्दछु । हे देव ! य हजुरको चरणमा छु ॥ १३ ॥ श्रीशुकदेव मन्दछन्-हे रामन् ! यस प्रकार जमत्यति

पृथा तु धातरं प्राप्तमक्रुमुपमृत्य तम् ॥ उवाच उन्मनिलयं स्मरन्त्यश्रुकलेक्षणः॥७॥अपि स्मरन्ति नः सौम्य पितरो घातरश्च मे ॥ भगिन्यो घ्रातृपुत्राश्च
 जामयः मरुय एव च ॥८॥ घ्रात्रियो भगवान्कृष्णः शरण्यो भक्तवत्सलः ॥ पेतृष्वस्येयान्स्मरति रामश्चाश्रुकहेक्षणः ॥९॥ मापनमप्येरोचन्ती वृकाणां हरि-
 णीमिव ॥ मान्त्वयिष्यति मां वाक्यैः पितृहीनाश्च बालकान् ॥१०॥ कृष्ण कृष्ण महायोगिविशात्मन्विश्वभावन ॥ प्रपलां पाहि गोविन्द शिशुभिश्चावमी-
 दनीम् ॥११॥नान्यतव पदाम्भोजोत्तरयामि शरणं नृणाम् ॥ विभ्यतां मृत्युमंसारादीश्वरस्यापवर्गिकात् ॥१२॥नमःकृष्णाय शुद्धाय ब्रह्मणे परमात्मने ॥
 योगेश्वराय योगाय त्वामहं शरणं गता ॥१३॥ श्रीशुक उवाच॥इत्यनुस्मृत्य स्वजनं कृष्णं च जगदीश्वरम् ॥ प्रारुदद्दुःखिताराजनभक्तो प्रपितामही ॥१४॥
 समदुःखदुःखोऽकूरो विदुरश्च महायशः ॥ मान्त्वयामामतुः कुन्तीं नत्युत्तरोत्तिष्ठेत्तुभिः ॥१५॥ याम्यन्नाजानमप्येत्य विषमं पुत्रबालमम् ॥ अचढ सुहृदो
 मायं बन्धुभिः सौहृदोदितम् ॥१६॥ अक्रूर उवाच ॥ भो भो वैचित्रवीर्यं त्वं कुरूणां कीर्तिवर्धनः ॥ घ्रातृपुंरतेपाण्डवधुनाऽऽमनमास्थितः ॥१७॥ धर्मेण
 पालयन्तुर्वी प्रजाः शीलेन रत्नयन् ॥ वर्तमानः ममः स्वेषु श्रेयः कीर्तिमयाप्स्यमि ॥१८॥ अन्यथा त्वाचरैर्लोकं गर्हितो यास्यसे तमः ॥ तस्मा-

कृष्ण र आपना बन्धुहरूको सम्झना मएर उनको हाथेलार्थ कुन्ती दुःखी भई वेपथु हुन लागिन् ॥ १४ ॥ अनि सुख-दुःखमा म्वंदा समान रहने अक्षर र महापयस्वी विदुरजीले उनलाई
 निनव र बहदका उत्पत्तिको कारणभूत भग्ने, बापू तथा हजुराई देवताहरूको संझना मएर मान्नुना दिए ॥ १५ ॥ जब अक्षर बधुरा कर्कन लागे तब ती श्रीशुकदेवकित विषम व्यवहार
 गन भएका पुत्रवत्सल राजा पुराणहरूको मएर उनलाई कृष्ण बलमाव आइ पाठव बन्नुहदका जो समयार दिमका थिए, त्यो भई सुनाए । पुराण र न्यमवेनाआफनाबन्धुहरूकोमाझमा
 बसेका थिए । अक्षरले भने-हे कौरवकुलका कर्ति र दिगम्बरीपका पुत्र महाराज पुराण र हजुरले आफना राज पाण्डु परलोक गएपछि यो राजा महापुत्र पाण्डो हो ॥ १६ ॥ १७ अतः
 हजुर यदि हृषिकोको श्वर्गपर्वक पालन गर्नोम् । आपन् रामो स्वभावज ब्रह्मलाई प्रमथ रामनाम् र आपना स्वजनमित उक्ति व्यवहार गर्नुभयो भने हजुरको अवश्य कल्याण होला र
 न्यायमा कीर्ति फैलेला ॥ १८ ॥ यदि यस्या गर्नुभय भने साकमा निन्दा हुनेछ र भरेपछि नरकमायी हुनुपनेछ । अतः पाण्डुका र आपना छत्रागिनि हजुर ममान व्यवहार

॥१९॥ हे राजन् ! यहाँ काही कर्मविशेष है दिन बन्नेन । सन्तानको के भूरा, भाग्य देह पनि सपे रह्य ॥१९॥ जीव एवै जन्मन्त्र र जन्त्र, एवै भाषना कर्मको जामि-नशायि छत्र भान्छ ॥२१॥ सो-पुत्रादि साथै भए पनि 'हामी विमोक्षार्ता बालिने योग्य छौं' यही निर्हुने अन्तरुदि पुरुषको अन्तराले एकत्रित बन खोस्तछन्, जस्तै जलमा बग्ने माछाको जीवना-चार बलमा-चमका सन्तान भाग्य स्वयं स्थापित गर्छन् ॥२२॥ त्यो मुखे जीव जमलाई भाषना भने अन्तराले पाल्छ, ती प्राण, मन र स्त्री पुत्रादि स्वयंलाई जमन्तु अन्तराले छाडेर छुट्टिन्छन् ॥२३॥ अनि स्वधर्मविमुख र स्वार्थले अनभिष्ट प्राणी तिनले त्याग्नाले विपन्न-मनोरथ र पापको भारी लिएर बाट नकमा जाकिन्छ ॥२४॥ मनः हे राजन् ! इन्द्र यम राज्यलाई स्वयं, भाषा र मनोरथ है मिथ्या ज्ञानेर विष संघर्ष गरी समशी र शान्त बन्नाम् ॥ २५ ॥ धृतराष्ट्र अन्तराले-हे अङ्गूजी ! इन्द्रले यति छत्र बचन कन्नुभयो,

त्ममत्वे पाण्डवेष्वात्मजेषु च ॥ १६ ॥ नेह धात्यन्तसंवातः कर्हिचित्केनचित्सह ॥ राजन्स्वेनापि देहेन किमु जायात्मजादिभिः ॥ २० ॥ एकः प्रसूयते जन्तुरेक एव प्रलीयते ॥ एकोऽनुभूयते मुकृतमेक एव च दुष्कृतम् ॥ २१ ॥ अधर्मापचितं वित्तं हरन्त्यन्तेऽल्पमेधः ॥ सम्भोजनीया-पदेशैर्जलानीव जलोद्धमः ॥ २२ ॥ पुण्यानि यानधर्मेण स्वबुद्धया तपपण्डितम् ॥ तेऽकृतार्थं ग्रहण्वन्ति प्राणा रायः सुतादयः ॥ २३ ॥ स्वयं कित्विषमादाय तेस्त्यक्तो नार्यकोविदः ॥ अमिद्वायौ विशत्यन्धं स्वधर्मविमुखस्ततः ॥ २४ ॥ तस्मात्प्रोक्तमिह राजन्स्वप्नमायामनोरथम् ॥ वीक्ष्या-यस्यात्मनात्मानं ममः शान्तो भव प्रभो ॥ २५ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ यथा बदति कल्याणीं वधं दानयते भवान् ॥ तथाऽनया न तृप्यामिमर्त्यः प्राप्य यथामृतम् ॥ २६ ॥ तथापि मृतता सौम्य हृदि न स्थीयते जले ॥ पुत्रानुरागविषमे विद्युत्सोदामिनी यथा ॥ २७ ॥ ईश्वरस्य विधिं को नु विधुनोत्यन्यथा पुमान् ॥ मूमेर्भावावताराय योऽवतीर्णो यदोः कुले ॥ २८ ॥ यो दुर्विमर्शपथया निजमाययेद् मृष्टा गुणान्विभजते तदनुप्रविष्टः ॥ तस्मै नमो दुरवबोधविहारतन्त्रं संमास्त्रजगतये परमेश्वराय ॥ २९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्यभिप्रेत्य नृपतेरभिप्रायं स यादवः ॥ सुहृद्भिः समनु-ज्ञानः पुनर्यदुपुरीमगान् ॥ ३० ॥ शशं रामकृष्णार्थां धृतराष्ट्रविचेष्टितम् ॥ पाण्डवान्प्रति कौरव्य यदर्थं प्रेषितः स्वयम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीम-द्भागवते महापुराणे वैयाकियामष्टादशमाहृत्यां पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्धे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

त्यमले भेगे विष त्यमैवरी वृक्ष हुँदैन जस्तै अमृत पिण्ड प्रत्युपको वृत्ति हुन्न ॥ २६ ॥ तैवति भेगं विषं पुन-स्तेरमा पन्तो विषम भयको छ-यममाधि इन्द्रको यो छत्रम फिछा बादलमा चम्कने दिजुली है टिकनेन । ईश्वरको विधान टानेनको को छ ? बमले पृथ्वीको अर टाने यदुपशमा अरता लिएर छन्द, जो भाषनी बकिन्छ मागले संसार रक्षे कर्म र कर्मफलको विभाजन गर्दछन् र अमको जगत्प्य वीला संसार-चक्रको प्रधान कारण छ, ती परमेस्वरलाई प्रणाम छ ॥ २७-२९ ॥ बुद्धदेवजी अन्तराले-हे राजन्, यसरी महाराष्ट्र इन्द्राष्ट्रको अनिप्राय एवै अङ्गू जीव बुद्धदेव विदा अन्तर केरि मधुरा कर्क यहाँ राम कृष्णलाई पाण्डवहरूले राजा इन्द्राष्ट्रको अपहरण को मने हालत बर्षेन गरेर सुनाए असको निम्ति ती इन्द्रियाष्ट्र गणको पिर ॥३१॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे नेपान्त्री भाषायां वैयाकियामष्टादशमाहृत्यां पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्धे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

इति 'वासिष्ठी' भाषाटीकासहिते
श्रीमद्भागवते दशमः स्कन्धः 'पूर्वार्द्धम्' ।

अथ 'वासिष्ठी' भाषाटीकासहिते
श्रीमद्भागवते दशमः स्कन्धः "उत्तरार्द्धम्"

श्रीहि (श्रीकृष्णको जगन्मन्त्रमिल पाँचपुद्गल र इतिहासपुरीको रचना)-श्रीशुकदेव भन्दछन्-हे भगवन् ! कति बारिपण्डित कम्पका रानी अस्ति र प्राप्ति कहलें पीडित भएर आफ्ना पिता मगधराज जगन्मन्त्रको घर गए ॥ १ ॥ त्यहाँ गएर तिनले अति दुःखित भई पितालाई आफू विधवा हुने जन कारण पियो, सबै हुनान्न नुसार ॥ २ ॥ हे राजन् ! त्यो अग्रिय समाचार सुनेर अत्यन्त शोक र रिमले राजा जगन्मन्त्रले सम्पूर्ण पुत्रीलाई यादब-शून्य पार्ने प्रतिज्ञा गर्‍यो ॥ ३ ॥ त्यस अनुसार आफ्ना तेईस अश्वोहिनी सेना लिएर यादबहरूको राजधानी मथुरामा पुद्गल आएको र बारिपण्डित नगरलाई छेक्यो ॥ ४ ॥ उनले समुद्र झैं त्पाँ बगर सेनाको बाटोले आफ्नू जम्प ठूरा बारिपण्डित प्रयोजनलाई प्रयोग देखेर चरणचक्र मनुष्यरूप धारी श्रीकृष्ण भगवान्‍ले देह-काल स्थितिलेनुसार आफ्नू अक्षयको प्रयोजनमा विचार गरे-॥ ५-६ ॥ 'मगधराज जगन्मन्त्र आफ्नू वंशवर्ती राजाहरूको पैदन, घाँटमवार, रथ र हार्माहरूले युक्त अनेक अश्वोहिनी सेना लिएर आइरहेछ । जस्तै सारा पृथ्वीको भारी नै एकत्र भएर यहाँ आएको होम् । य यी सेना

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अस्तिः प्राप्तिश्च कंसस्य महिष्यो भरतर्षभ ॥ मृते भर्तारि दुःस्वार्ते ईयन्तुः स्म पितृर्गृहान् ॥ १ ॥ पित्रे मगधराजाय जगन्मन्त्राय दुःखिते ॥ वेदयाज्ञकृतुः सर्वमात्मवैधव्यकारणम् ॥ २ ॥ स तदग्रियमाकर्ष्य शोकामर्षयुतो वृष ॥ अयादवीं मदीं कर्तुं चक्रे परममुद्यमम् ॥ ३ ॥ अश्वोहिणीभिर्विगत्या तिमृभिश्चापि मंथनः ॥ यदुराजधानीं मथुरां न्यरुणत्सर्वतो दिशम् ॥ ४ ॥ निरीक्ष्य तद्वलं कृष्ण उद्वेलमिव सागरम् ॥ स्वपुरं तेन मरुद्धं स्वजनं च भयाकुलम् ॥ ५ ॥ चिन्तयामास भगवान्हरिः कारणमातुषः ॥ तद्देशकालानुगुणं स्वावतार-प्रयोजनम् ॥ ६ ॥ हनिष्यामि वलं खेतदमुनि भारं समाहितम् ॥ मागधेन ममानीतं वरयानां सर्वमृभुजाय ॥ ७ ॥ अश्वोहिणीभिः संख्यातं भटान्धरयकु-जैरैः ॥ मागधस्तु न हन्तव्यो भूयः कर्ता वलोद्यमम् ॥ ८ ॥ एतदर्थोऽज्जतागौड्यं भूभारहरणाय मे ॥ संरक्षणाय माधुरां कृतोऽन्येषां वधाय च ॥ ९ ॥ अन्योऽपि धर्मरक्षायै देहः संश्रियते मया ॥ विरामायाप्यधर्मस्य काले प्रभवतः कश्चित् ॥ १० ॥ एवं ध्यायति गोविन्द आकाशात्सूर्यवर्चसो ॥ रथावु-पस्थितो सद्यः समूतो गपरिच्छदो ॥ ११ ॥ आयुधानि च दिव्यानि पुराणानि यदृच्छया ॥ दृष्ट्वा तानि हृषीकेशः सङ्कर्षणमथा ब्रवीत् ॥ १२ ॥ पश्यार्य व्यमतं प्रातं यदूनां त्वावतां प्रभो ॥ एष ते रथ आयातो दयितान्यायुधानि च ॥ १३ ॥ यानमास्याय जहोतद्वधमनात्स्वान्ममुद्धर ॥ एतदर्थं हि नो जन्म

मानन्तु, तर अश्विनी जगन्मन्त्रलाई मार्नु उचित हुँदैन किनकि यो वर सेना संश्लिप्त गर्ने उद्योग गर्नेछ ॥ ७-८ ॥ मेरो अवतार माधु-सङ्गजनको रक्षा तथा अनेक दुष्टहरूको संहार गर्ने र पृथ्वीको भारी हजुरको पार्ने भएको छ ॥ ९ ॥ य जब अक्षयार सिन्धु, तब मेरो देह-धारणको प्रयोजन धर्मको सुधा र समयानुसार बच्ने अवर्मको नाश गर्नु नै हुन्छ' ॥ १० ॥ भगवान् कृष्ण यसो विचार गर्दै थिए, उमैवेला त्यहाँ मारवी र सबै पुद्गल-मागधको सम्पन्न स्वर्ण झैं देदीप्यमान द्वार रथ बाक्लाछाट इति ॥ ११ ॥ त्यसै अवसरमा उनका सनातन दिव्यायुध पनि त्यहाँ आएर स्वयं उपस्थित भए । तिनलाई देखेर श्रीकृष्णले राजालाई भने- ॥ १२ ॥ 'हे राज ! हेनुंराम्, जसका हजुर नै एकमात्र रक्षक हुनुहुन्छ, ती यादबमाथि ठूलो विपत्ति आइलाग्यो । हे प्रभो ! हजुरका विष शस्त्र र रथ पनि उपस्थित छन् ॥ १३ ॥ अब हजुर रथमा बढेर अनुसेनाको संहार गर्नुभएर आफ्ना वन्धुको घन

विपत्तिवाटं गच्छा मनोम् । हे ईश ! हमी दुर्वैको जन्म साधुजनको कल्याणका निम्नै मरका ह । १४ ॥ इजुर पुत्राका नद्वेन कलाहला बनाका महान गाना ।
 यन्मा सत्ताह भरे दुवे पद्वोर कथय चारण मरी रथमा बने र आपना आयुवमहित भारे सेना निरुध मपुरानगर-बाहिर निस्के । तब दासक सारथी हुने कृष्णले पाञ्चजन्य
 झड्ड नराए ॥१-१६॥ त्यो झड्डनादको कठोर र विलक्षण ध्वनिले मयमीठ विपत्तिको हृदय कम्पनभयो । प्रह्लादई देखेर ज्ञानमण्डले भर्ने-ए पुरुषाधम कृष्ण ! नै बालकै छम्
 नैमिश लहने मलाई लज लामैछ अनः सर्वका माझका छेकेको तंरित लह्दीन । हे भन्द ! यद्यपि तैके मेरो हन्नु कमलाई भारिम् तापनि म नैमित नद्वेन
 न्नाहम् । अनः तै यहाँबाट बागेर जा ॥ १७-१८ ॥ अं, बल्लभ यदि तेरो इच्छा भए माझपर्वक मयित युद्ध गर । अनि किन मेरा बाबले छिन्न-भिन्न आफन्
 शरि छान्नेर स्वग जा रा मलाई भारिदे ॥ १९ ॥ बीकृष्णले मनुष्यपते-हे राजन् ! छाडीर मंत्राध भूमिमा हलाय पर्देनन्, युद्धमा पुरुषार्थ देखाउछन् ? निमी बहिले बना

साधूनामीश शर्मकृत् ॥ १४ ॥ त्रयोविंशत्यनीकार्य भूमेर्भारमपाकुरु ॥ एवं समर्प्य दाशार्हां दंशितौ रथिनौ पुरात् ॥ १५ ॥ निर्जग्मतुः स्वायुधात्यौ
 अलेनात्यायमा वृत्तौ ॥ शंसं दध्मौ विनिर्गत्य हरिर्दारुकमारथिः ॥ १६ ॥ ततोऽभ्युपरमेन्यानां इदि विन्नामवेपथुः ॥ तावाह मागधो वीक्ष्य हे कृष्ण
 पुरुषाधम ॥ १७ ॥ न त्वया वोदधुमिच्छामि बालेनैकेन लज्जया ॥ गुप्तेन हि त्वया प्रन्द न योत्स्ये याहि अघुहन् ॥ १८ ॥ नव राम यदि श्रद्धायुष्यम्
 धैर्यमुद्वह ॥ हित्वा वा मच्छरेशिच्छन्नं देहं स्वर्गाहि मां जहि मां जहि ॥ १९ ॥ श्रीमगवाच न वै शरा विकल्पन्ते दरायन्तेपेव पौरुषम् ॥ न गृहीमां वचो
 राजन्नातुरस्य मुमूर्षतः ॥ २० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ जरासुतस्तावमिमूय महाबलोधिने वलीयमाऽऽवृणोत् ॥ समैन्ययान्भञ्जवाजिमारथी मर्या-
 न्तौ वायुरिवाधरेणुभिः ॥ २१ ॥ सुपर्णातालज्वजिह्वितौ रथावलक्षयन्तौ हरिरामयोर्मुधे ॥ श्रियः पुराट्टालकहर्म्यानापुरं ममाश्रिताः संमुमुहुः
 शुचादिताः ॥ २२ ॥ हरिः पुरानीकयोर्मुचां मुचां मुहुः शिलीमुख्यायुत्त्वणवर्षीण्डितम् ॥ स्वमैन्यमालोक्य सुरासुरार्चितं व्यस्फूर्जयच्छाङ्गशरामनान्तमम्
 ॥ २३ ॥ गृह्णन्निपद्वाद्व सम्प्रच्छरान् विकृष्य मुशश्चित्तवाणपूगान् ॥ निधन्रथान्कुञ्जरवाजिपत्तीन्निरन्तरं यद्वदलातचक्रम् ॥ २४ ॥ निर्भिन्नकुम्भाः

वातर छी र मद्रु मनं खान्दछी । अनः म निम्नो कुगको नञ्जानि मान्दिन २० ॥ आंगुलदेव मनुष्यहन्-हे राजन् ! अस्ती वापु मेघमण्डल र भूलोले एवं तथा अभिननाई
 टाकिदिन्छ, त्यस्तै नै जगज्ज मगवनाले बलराम र श्रीकृष्णको सामुन्ने आएर आफ्ना प्रचण्ड सेनाको प्रहारले रथ, पञ्चा, अश्व र सारथीममेत टाकिदियां ॥ २१ ॥
 यस बलन मपुरापुराका नारीहरू आकाफना महलको अटालीमा उक्लेर युद्धका भाषण हरप हेगिदथ । राम र कृष्णको मरुद र तालभिद्ध युद्ध पञ्चा हुने न्वरित गान हुन
 रथ नदेवेर छाकृष्ण र शूच्छित्त जर्मे भए ॥ २२ ॥ श्रीकृष्ण मगवानले आफ्ना सेनालाई हन्नु सेनाहारी मेघमण्डलबाट बाह्रको तथा प्रचण्ड शपाणवर्षाले पाँडित देवेर आफ्न
 सुराजित शाङ्खयुका अत्यन्त भयंकर टङ्कर गरे ॥ २३ ॥ शाङ्खार टाकाबाट निकै तीला बाणहरूको समूहले वर्षा पर्दै मगवान् कृष्ण रथ, हात्ती, र पैदल सेनाका
 महान गननागे रथम केना उनका विशाल धनुष निगन्ध भर्ने अन्तत ककको समान देखिईदेको थियो ॥ २४ ॥ अनेक हाति, अश्व र सेनाका शिर काटिकाल गर

तजका र राण प्रहारेने अनेक असका शिर दिडवाट कुणिएर एणिएर घोडा, जडा, माथी र रणीहक मारिनाले विविष्का अनेक रथहरू घुनो मए र पैदल विपादोहकका धुना र मरतकादि अङ्ग छिन्न-विन्न कर ॥ २५ ॥ त्यस घुइया अतुल तेजस्वी बलरामले आपन्न हातल इत्या अनेक बदमण अनुलाई बाँर, वसुप्प, रथ तथा हात्ती र घोडाका वारिष्का अङ्गदवाट उत्पन्न रगतका अनेक नदी बगाए ॥ ती नदी मनुष्यका हात्करूप मए र शिररूपी कडुवाले भरिष्का ही देखिरहेका थिए ॥ तिनभा हात्तीका खगेर दीपबस्ता र घोडा प्राह ही देखिन्थे ॥ ती नदी हात र विप्रास्त्री माछा तथा मनुष्यका केशरूपी तैवात (ह्याक), वनुषरूपी तरङ्ग र अङ्ग-छलरूपी गुम्फले भरिष्का थिए ॥ तिनभा हात प्रमर ममान र मणिहकका आभूषण इजाका टुका ममान देखिन्थे ॥ ती नदी मीछलाई भयभीत र वीरहरूलाई अत्यन्त उन्माहित पार्दथे ॥ २६ २८ ॥ हे राजन् ॥ बगभराज द्वारा मृगशिर न्यो समुद्र जसै दुर्गम, मयाघर र अपार सेनालाई सुदेवनन्त नवलरथ र श्रीकृष्णले केही बेरमै नष्ट-अष्ट पारिविए ॥ ती जगदीश्वरका निम्ति न्यो एक माघमण खेल

कणिगो निगेतुरनेकशोऽथाः शरवृष्णकन्धराः ॥ रथा हताश्वध्वजमूतनायकाः पदातयश्छिन्नमुजोरुकन्धराः ॥ २५ ॥ सञ्छिद्यमानद्विपदेभ-
वाजिनामङ्गप्रभृताः शतशोऽमृगापगाः ॥ भुजादपः पूरुषशीर्षिकन्ध्या हतद्विपद्भीषिहयप्रहाकुला ॥ २६ ॥ करोरुमीना नरकेशशैवला धनुस्तरङ्गायुध-
मुल्लमङ्कुलाः ॥ अन्ध्रिकावर्तभयानका महामाणप्रवेकाभरणाश्मशर्कराः ॥ २७ ॥ प्रवर्तिता भीरुभयावहा मृधे मनस्विना हर्षकरीः परम्परम् ॥
विनिननारीन्मुमलेन दुर्मदान् मङ्कुर्येणनापरिमयेजसा ॥ २८ ॥ बलं तदङ्गान्विदुर्गभैरवं दुश्शन्तपारं मगधेन्द्रपालितम् ॥ क्षयं प्रणीतं वसुदेवपुत्र-
योर्विकीर्णितं तज्जगदीशयोः परम् ॥ २९ ॥ स्थित्युद्भवान्तं मुवनत्रयस्य यः समीहतेऽनन्तगुणः स्वलीलया ॥ न तस्य चित्रं परपक्षनिग्रहस्तथापि
मर्यादुविधम्य वर्ण्यते ॥ ३० ॥ जग्राह विरथं रामो जगामन्धं महाबलम् ॥ हतानीकावशिष्टांशुं सिंहः सिंहपिवौजमा ॥ ३१ ॥ गोप्यमानं हताराति
पातैर्वारुणमानुषं ॥ वारयामास गोविन्दस्तेन कार्यचिकीर्षया ॥ ३२ ॥ स मुक्तो लोकनाथान्यां घ्रीडितो वीर्यमम्भतः ॥ तपमे कृतमङ्कुरो वागिनः
पथि राजभिः ॥ ३३ ॥ वास्यैः पवित्रार्थपदैर्नयनेः प्राकृतेरपि ॥ स्वकर्मचन्धप्राप्तोऽर्थं यदुभिस्ते पराभवः ॥ ३४ ॥ इतषु सर्वानीकेषु तृपो वार्हङ्ग्य-

जस्ये थियो ॥ २० ॥ जुद अन्तमगुणमगन्न कृष्ण लोनाले नै ब्रह्मावरो उ पाँच, स्थिति र महार गर्दछन्, तिनको निम्ति विपक्षको दमन गर्नु कठो ठूलो हुन थिएन ॥ तथापि उनले मानव चरित्रको अनुकरण गरेका थिए ॥ यसै निम्ति उनका यी दुर्मको बर्णन गरिन्छ ॥ ३० ॥ पमरी जगामन्धका सधै सेना मारिए, रथ मौचिए र केशल न्यमको आपन्न जीवन मात्र बाँचो ॥ जनि न्यस्र महाबली बीजलाई, योडा सिंह जमरी अर्को सिंहलाई पकन्छ, न्यस्र मरी थोरैबलरामले वलपूरक लगाए ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ न्यन जगामन्धने धेरै विपक्षी राजाहरूलाई मारको थियो, त्यसै कारण बध-याग थियो, तर बलरामले त्यसलाई मार्नको निम्ति बलरु र मनुष्य पात्रने बाँधे लागे, नव बाँधकृष्णचन्द्रले न्यस्र द्वारा आफ्नू काय मग्नन गराउने हुन्छाले राजाहरूलाई छेक्नु भयो ॥ जगामन्ध बीरहरूमा माननीय थियो ॥ जसः ती दुर्मदीश्वरका हात बाट कुटेर, लजितन भई उनले तपस्या गर्ने निश्चय गर्नु, तर बाटोमा उपका भित्र राजाहरूले—प्रास्थले नै तु-छ पादवत्कका पायुने आब हजुरने न्युनु गर्नु ' भन्ने यसै शिवाङ्गण अण्डरुप राक्षसहरू र लौकिक नातिने पुष्टाण राजा-

सेनाको योही सैनिक पनि पायल गणको भिएन, ती नन्दनन्दन मगवान् श्रीकृष्णकन्ध छत्रसेनाको समुद्रलाई गतै पारी ठगेर मयभुक्त गणका र प्रपन्न निज मयुराभिवा नी गई भेट ।
 न्यसै बेला वेचनाहरूले पुष्प-वर्षा गरे तथा छल, मागघ, बन्दीजन उभरो विजयगथा गान गरिहेका थिए ॥ ३३ ॥ ३७ ॥ त्यसपछि मगवान् नगरमा पस्दा छत्र, मेरी, दुन्दुभ, वीणा र मृदङ्गादि अनेक बाजाको घोष हुन लाग्यो ॥ ३८ ॥ त्यसै बेला मयुराभुकी बाटोहमा जल छर्कियो । सवैतिर प्रपन्न गणका नागरिकको श्वर्षार्थ भएहेको रोगा मारा नगर ध्वजा-पताकाको सुमञ्जित, वेदध्वनिले गुञ्जायमान र उज्ज्वल गर्दा चन्द्रा आदिले मयुरा नगरीका सबै मूलबाटोहक अलङ्कृत थिया ॥ ३९ ॥ स्त्रीहरूले अनन्य प्रीतिपूर्वक

स्तदा ॥ उपेक्षितो भगवता मगधान्दुर्मना ययौ ॥ ३५ ॥ मुकुन्दोऽप्यश्रतवलो निस्तीर्णारिबलार्णवः ॥ विकीर्यमाणः कुमुमेष्विदगोरनुमादिनः ॥ ३६ ॥ मायुरैरुपमङ्गम्य विज्वरैर्मृदितात्मभिः ॥ उपगीयमानविजयः सतमागधवन्दिभिः ॥ ३७ ॥ राङ्गदुन्दुभयो नेदुर्मेरीन्याप्यनेकधाः ॥ वीणा-
 वेषुमृदङ्गानि पुरं प्रविशति प्रभौ ॥ ३८ ॥ सिक्तमार्गा दृष्टजनां पताकाभिरलङ्कृतम् ॥ निर्घुष्टं नक्षत्रोपेण कौतुकाचढनोरणम् ॥ ३९ ॥ निचीय
 मानो नारीनिर्माल्यदध्यक्षताङ्कुरैः ॥ निरीक्ष्यमाणः सस्नेहं प्रीत्युत्कलितलोचनैः ॥ ४० ॥ आयोधनगतं वित्तमनन्तं वीरभूषणम् ॥ यदुराजाय
 तत्सर्वमाहृतं प्रादिशप्रभुः ॥ ४१ ॥ एवं सप्तदशकृत्वस्तावत्पक्षोद्दिणीवतः ॥ युयुधे मागधो राजा यदुभिः कृष्णपालितः ॥ ४२ ॥ अश्विष्वन्तदृक्कं
 सर्वं वृष्णयः कृष्णतेजसा ॥ हतेषु स्वेष्वनीकेषु त्यक्तोऽप्यादरिभिर्नृपः ॥ ४३ ॥ अष्टादशमसंग्रामे आगामिनि तदन्तरा ॥ नारदप्रेषितां वीरो

नेत्रले हेर्दै बन्गमलाई पुष्पमाला, दही, अल्लुता र थाङ्कुरादिले ढाकिए ॥ ४० ॥ श्रीकृष्णले स्वभूमिबाट भीरुहरूको जो घेरै बने, बल, जङ्गल र रत्नसहित व्यापका भिए, नयाँ गर्व उनले राजा उपसनेलाई सुनिदिन ॥ ४१ ॥ त्यसै गरी पहिले ज्ञानिकै सेना सम्भा पारेर राजा जरीमन्थले आठव्धाङ्कुर हाग रहित मयुरा पुनका समस्त यादवहरूसित अभयवैष्ट युद्ध गभ्यो ॥ ४२ ॥ तर यादवहरूले श्रीकृष्णको प्रभावकारिता सबै परट उपका सेना नष्ट पारिदिए र अरु अन्य आफ्ना सेना मारिएराले निजनिज तथा हताश र दुर्लभ भएर नै आफ्ना राजधानी फर्कियो ॥ ४३ ॥ फेरि जब अठारौँ परट युद्ध हुने तयारी भयो तब नारद मुनिले पठाएको कालवचन वीर दाखियो । युद्धमा त्यसका मामुने टिक्नपक्ने बेर मगरामा

६ दशम (सारांश) — एक व्यक्तिको घरको व्यवसायिक सब बटिवको छल थियो । कही रवः । र त भो हुनले कहीको घर पनि निरुपेको । एक दिन सङ्घर्ष गरेर भयो — कहीको दिन अरु लामो, त त्य एक तब ध्याग । " लोभोले स्वीकार गरेर प्याज खान थाल्यो । तर सात घण्टा प्याज खाने बत्तौ मान्न सकिन, अन्तिम हुँदा घरमा — उहाँ भए एक घर कुनोनी त्ता । " कहीको त्ता पनि त्योको घरदेखि नजिकैको घर । पनि पूरा पाउने सकेन । अन्तिम लुटले भयो । कहीको घर, नभए सब कुनै दिकोउम दे । लोभले हा पनि त्योको घरमा, तर रोज-रुख कुनै खाने फिल्लो कुराउन सको । अन्तिम हुँदा पनि नभयो — ती दाँयाको दिनभर र पनि पनि खान्ने भन्ने घर भो कुनै स्वीकार गर्ने सकार हेर्न । विन्यस्त भन्ने अरुसलतमा नभएर नर निरुद्ध । नभए र भो पनि दाँयाको घरमा । कुनै छल यो सब भयो । रवका दाँया घरमा दाँया-सङ्घर्ष अनेक गरिने छल भयो अग्लयो ईश्वरको घर परेक र त्यसलाई मुनिले सभ हुन । अन्तिम आश्वमेधको र्थ ईश्वर आश्वमेध जिएर पनि पक्ने घरमा किन नगर्नु ।

कोही विपन्न ॥ ४४ ॥ तमने पादवद्वर्गं आहूयमानं वृत्तं कृतं सुते सुते तान् करोति स्तेष्वल्लेखेनां निद्रा मधुराया आयो र चारैरिव दृष्टं नगरे नईं छेत्तयो ॥ ४५ ॥ त्वो अवार मैत्र्य
 सद्गुणं देवैर भीकृष्णले दातुमित मन्त्रुभयो-अहो ! अहिले पादवद्वर्गमाधि दाहोने विपत्ति माहूलाग्यो ४६ ॥ आज यां दुष्टगमा, वलवान र काजपवनल पान हापीनाई
 देसयो , मयवराइ इरास्य वनि जात्रे मोडि मय्य जवय आउन्थे छ ॥ ४७ ॥ यदि योगिन युद्ध गर्दा बलवान जरास्य पान आहूय्यो भने उमले कि त तमीदारा रक्षित
 हामा वन्दुवर्गनाई भयाइ पाछे वा पुनर आप्प नगरमा लैजान्छ ॥ ४८ ॥ अतः आज म यस्तो वक्ष्यो दुर्गां रचना गर्दछु, तहाँ कुनै पनि मनुष्य हुन फडिउ हुनेछ । अनि
 आपना स्वजनलाई त्यहाँ बन्ध्यापर म यत पापी कालयवनलाई मार्ने छु' ॥ ४९ ॥ यमरी दातुमित सल्लाह गरी मयवानले अरु मयुद्धको माहमा बाह पात्रन हुनो दुर्गम दुर्ग
 तवार गाउनुभयो, त्यो मर्षे विचित्रहाहूले पूर्ण धियो ॥ ५० ॥ न्यममा विरक्कमांको मया विज्ञान र शिल्प जातुर्ष स्पष्ट देखिन्छयो । त्यो नगर छिन्ध झाझानुमार मय्य राजवागं
 यवनः प्रत्यदृश्यत ॥ ४४ ॥ कुरोध मधुरामेत्य नि विमलैः कोटिभिः ॥ क्लोके चाप्रतिद्वन्द्वो वृष्णीञ्जुत्वात्ममम्भितान् ॥ ४५ ॥ तं दृष्ट्वाऽस्मिन्पत्तकृष्णः
 मकर्षणमयायान् ॥ अहो यदनां वृजिनं प्राप्तं क्षुभयसी महत् ॥ ४६ ॥ यमोऽयं निरुद्धेऽस्मानय तावन्महावनः ॥ मागधोऽप्यत्र वा शो वा परथो
 वाऽगमिष्यति ॥ ४७ ॥ आवयोर्युध्यतोरस्य यथागन्ता जरासुतः ॥ बन्धुन्वधिष्यत्ययता नेष्यते स्वपुरं धनी ॥ ४८ ॥ तस्मादद्य विधाप्यामि दुर्गं
 द्विपददुर्गमम् ॥ तत्र ज्ञानीन्ममाधाय यवनं घातयामहे ॥ ४९ ॥ हाते मम्मन्त्र्य भगवान्दुर्गं द्वादशयोजनम् ॥ अन्तःसमुद्रे नगरं कृत्स्नादमुदमचीकृतम्
 ॥ ५० ॥ दृश्यते यत्र हि त्वाष्ट्रं विज्ञानं शिल्पनेपुणम् ॥ स्थानत्वरवीथीभिर्भयाग्नु विनिर्मितम् ॥ ५१ ॥ सुरद्रुमजलतोद्यानविनिर्धोपवनान्वितम् ॥
 हेमशृङ्गादिविशृम्भिः स्फाटिकाट्टालगोपुरैः ॥ ५२ ॥ राजतारकुटे कोण्टे हेमकुम्भैरलङ्कितैः ॥ रत्नकुट्टे हेमैर्महाभक्तस्थले ॥ ५३ ॥ वास्तोष्पतीनां च
 शूर्पलभीभिश्च निर्मितम् ॥ चातुर्वर्ण्यजनाकीर्णं यदुयैवगृहोत्तमम् ॥ ५४ ॥ गुपमां परिज्ञानं च महेन्द्रः प्राट्ठिणोद्धरे ॥ यत्र चास्थितो मत्पं मयंभ-
 र्मेन युज्यते ॥ ५५ ॥ श्यामेककर्णान्वरुणो हयाशुक्लान्मनोजयान् ॥ अष्टौ निधपतिः कोशार्धोऽङ्गपालो निजोदयान् ॥ ५६ ॥ मयद्रुमवना दत्तमाधि-
 पत्यं स्वमिदये ॥ सर्वं प्रत्यर्पयामासुर्दुर्गे भूमिशते नृप ॥ ५७ ॥ तत्र योगप्रभवेण नीला मयैतनं हरिः ॥ दयापालेन रामेण कृष्णः सत्यवृद्धिश्च ॥
 पलाटो र सोमोको विभजन घेर बनाहूको धियो ॥ ५१ ॥ न्यमको चारैरिव देववृक्षं सुपिन तथा लता, कुञ्ज, उषान र बगैनाहक धिम् । मयजस्यर्षीं प्रि वर, स्फटिका काकाहक
 मय हावा ठमका छामा वडाइहेको धिम् ॥ ५२ ॥ न्यममा सुवर्षे कलशले सुशामिने कोदा र पीतलमा अन्नकछ र आरबशालाहक धिम् । रत्नजडिनं शिखरं मोक्षपूक भूमि मयका
 गुपका निर्मितं मयन वनका धिम् ॥ ५३ ॥ न्यम नगरमा बास्तु देवताको मन्दिर, कन्दशान्ता र अष्टाङ्गिकाहक बनाएका धिम् । त्यहाँ चारै वर्णका स्यान्ड गान्धे वन्या र माहमा
 श्रोकृष्णको मयल न्यम मयारको शोभा वडाइहेको धियो ॥ ५४ ॥ हुनले श्रीकृष्णको वन्दुवृक्ष र सुवर्षा मया पठाइदव । न्यम सुवर्षा मयामा हम्ने त्यार्कि नरक प्यान जाईद मादव-
 भर्मेन पूक हुईदव ॥ ५५-५६ ॥ इरुणले, जयको पीटा कान व्यापक बनाइ धियो । गम्तो मय जं वग हुने अनेक वाहा त्यहाँ पठाए घनघात हुवरल अष्टाङ्गि-नर्वागिभक्त पठाए
 र अग्यान्य लोकपालहरून पनि आहूयना विभूतिहरू मयवान यशोदानन्दको पठाइदिम् । हे राम ! यमरी गिन्न-भिन्न लोकपाललाई आहूयना अणुकार मयाउनका निम्न

सुख मिद्विहङ्गको प्रहृन्व दिष्टका थिए, नी मधै भगवान भूलोकमा आद्यपछि कर्काडिय ॥ ५७ ॥ श्रीकृष्ण भगवानले आफ्नू योगबलले मयुरा निमात्री मधै प्रजाहृदलाई त्यही नगरमा पुन्याहदिष्ट ॥ प्रजा-पालनको लागि बल्लामलाई नियुक्त गरेर स्वयं नगरको द्वाड्वाड बाहिर निस्सिए ॥ त्यस बेला भगवानले कमल पुष्पको माना पहिरको थिए र उनीसित हुने पनि अथवा थिग्न ॥ ५८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उचराधे पंचमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

(राजा वृष्णकुन्दको कथा) श्रीशुक्देव मन्त्रधुन्त—हे राजन् ! नगरबाट निकन्दा श्रीकृष्ण यन्त्रो देविरुदेवे मानो पूर्वतिर उदायका खय हुन् । उनको तमाम शरीर मान्ही राजो गिरा र ती रेखमी पीताम्बर वहिरका 'धक्षधक्षमा श्री वन्ध र चोटीमा देदी-यमान वीभूत बणि शोभित थियां । चारै भुजा विभाल र नेत्र रक्त कमलको ममान छरुण चर्चका थियां । उनको मदा प्रमथ र धोमामुक्त हुल, कण्ठ र मनोहर हावले ओजित थियां । उनका कानमा सकाकृत कुण्डल हलिरहेथे । उनलाई देखेर पराकपी स्वेच्छ कालपवनले

निर्जगाम पुरद्वारात्यज्ञमाली निरायुधः ॥ ५८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उचराधे दुर्गनिवेशनं नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

श्रीशुक चवाच ॥ तं विलोक्य विनिष्क्रान्तमुज्जिमानमिवोद्धुपम् ॥ दर्शनीयतमं श्यामं पीतकौशेयवाममम् ॥ १ ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्को-
स्तुभामुक्तकन्धरम् ॥ पृथुदीर्घचतुर्धा नवकञ्जारुणेशम् ॥ २ ॥ नित्यप्रमुदितं श्रीमत्पुकोलं शुचिस्मितम् ॥ मुखारविन्दं विभ्राणं म्भुरन्म-
ककुण्डलम् ॥ ३ ॥ वामुदेवो ह्ययमिति पुमाञ्छ्रीवत्सलाञ्छनः ॥ चतुर्भुजांश्चरिन्दाक्षो वन्यमाल्यतिमुन्दरः ॥ ४ ॥ लक्षणैर्नरदक्षोक्तैर्नान्यो
भविन्महति ॥ निरायुधश्चलन्पद्मार्थं योत्स्येज्जेन निरायुधः ॥ ५ ॥ इति निश्चित्य यवनः प्राद्वन्तं पराङ्मुखम् ॥ अन्वधावजिघृक्षुस्तैर्दुरा-
प्रपि योगिनाम् ॥ ६ ॥ हस्तप्राप्तमिवात्मानं हरिणा म पदे पदे ॥ नीतो दर्शयता दूरं यवनशोऽद्विकन्दरम् ॥ ७ ॥ पलायनं यदुचुले जातस्य
तव नोचितम् ॥ इति क्षिपन्ननुगतो नैनं प्रापहतशुभः ॥ ८ ॥ एवं क्षिप्तोऽपि भगवानविशदगिरिकन्दरम् ॥ मोर्षा प्रविष्टस्तथा शयानं
दृष्टो नरम् ॥ ९ ॥ नन्वसौ द्रमानीय शेते मामिदं माधुर्यम् ॥ इति मत्वाऽन्युते मृडयते पदा समताडयन् ॥ १० ॥ म उन्वाय चिरं मुग्धः

छान्यो—यिनै वसुदेव-मन्दन कृष्ण हुन् किनकि नासदले कताएका लक्षण अनुसार श्रीवत्स चिह्नशुक, चार भुजा, कमल-नयन र मनमालाधारी मुन्दर गरुड अथ कोटी पनि हुन् शर्करेन । यी अस्त्राल नभिरै र्देवल आहरेका छन् । अतः म यदि योसित हतिगार भडिई बतै लद्दुद्ध ॥ १-५ ॥ यस्तो निम्न गरेर कालपवन, यालाहृदलाई पनि दर्शन भएनू साहृन्ने मागिहेका श्रीहरिलाई पकभ पछि-पछि दशुन्यो ॥ ६ ॥ मन्वात् पनि जब समाधिर्, अब समाधिर् भने अस्तो पारी त्यस यवनलाई निकै पर योटा परतको गफामा लभानुमया ॥ ७ ॥ अनि पापी कालयवन मन्दछ—'ए कृष्ण ! तै वदुकुलमा कम्मेका बीर होस् । यमरी मान्नु कदापि उचित छैन ।' यस्तो आक्षेप गर्दै भगवानको पछि-पछि दशुद भया, तर सपाउन सकेन ॥ ८ ॥ यमरी यवनले पारम्पार आक्षेप गर्दा पनि भगवान् माग्दै जातुययो र यवनको योटा कन्दरमा पस्नुभयो । कालयवन पनि पाँउ-पाँउ यदी गुफामा पस्यो र त्यहाँ उमले मुकेका एक अन्य महापुरुषलाई देख्यो ॥ ९ ॥ अघि उनैलाई भुलै कालयवनले कृष्ण सन्ने ठानेर तथा—'मलाई यदि पर न्याई यहा योकेर यस्ता मान्नु मर

गुणितेष्ट' मरै उनलाई लालिसे दिइयो ॥१०॥ ती महापुरुष स्वर्ग धर्म दिनदक्षि मुनेका थिए । निजले उठेर विष्णुलाई आफ्ना हाँको सर्वोत्तम हरे, नगीचै उभिएका त्यो वीर कान-
 यवनलाई देहे ॥ ११ ॥ हे माता ! ती क्रुद्ध पुरुषको दृष्टि परोमाथ फाल्नेवन आफ्नै अंगबाट उभरिने अग्निद्वारा जलेर एक क्षणमै मरुन खरामी भयो ॥ १२ ॥ यदि कथा
 सुनेर परीक्षितले सोचे—हे ब्रह्मन् ! त्यो यवनलाई भस्म पार्ने ती को थिए ? कनका पुत्र थिए ? उनको पराक्रम र नेत्र कस्तो थियो ? ती किन न्यम गुफामा आएर सुतेका थिए ?
 ॥१३॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! ती इक्ष्वाकु वंशमा उत्पन्न महाराज मान्वाका छोरा, ब्रह्मर्षदेव र वीर महाराज मुचुकुन्द थिए ॥१४॥ एकपल्ट स्वर्गमा इन्द्रादि देवताहरूले
 दैत्यद्वारा अश्व मगर उनीभित्र आएर घाँका लागि प्राप्तोना गरे । अरि उनले जे दिनभर स्वर्गमा भई देवताको रक्ष गरेका थिए ॥ १५ ॥ पछि देवगणलाई स्वर्गको रक्षा गर्न
 देवमेनापति आदिको भेटिमा । अनि उनले मुचुकुन्दगित भने— 'राजन् ! जसलाई राजा रक्षाबाट निहत्त हुन मघनुन्छ । १६ ॥ किनभने हे वीर ! तपाईं मर्त्यलोको आफ्नू

शत्रुभन्नेत्यो लाग्ने ॥ दिशो विन्तीकयन्पार्थ तमद्राक्षीदवस्थितम् ॥ ११ ॥ म तावत्तस्य रुष्टस्य दृष्टिपातेन भरत ॥ देहजेनाग्निना दग्धो भस्मया-
 दभवत्तथात् ॥ १२ ॥ राजोवाच ॥ को नाम म पुमान्ब्रह्मन्कस्य किरीर्यं गव च ॥ कस्माद्गुह्यं गतः शिष्ये कितेजा यवनार्दनः ॥ १३ ॥
 श्रीशुक उवाच ॥ म इक्ष्वाकुकुले जातो मान्धान्तृतनयो महान् ॥ मुचुकुन्द हनि कृपातो ब्रह्मण्यः सत्यमङ्गुरः ॥ १४ ॥ म याचितः सुमणोरिन्द्रा-
 दैरात्मरक्षणे ॥ अमुरेभ्यः पश्चिस्तस्तद्राक्षं मोऽकरोधिरम् ॥ १५ ॥ लब्ध्वा गुहं ते स्वःपालं मुचुकुन्दमथामुवन् ॥ राजन्विरमतां कृच्छ्राद्बवान्नः
 परिपालनात् ॥ १६ ॥ नरलोके परिस्थज्य राज्यं निहतकण्टकम् ॥ अभ्मान्पालयतो वीर कामास्ते मय उज्जिताः ॥ १७ ॥ सुता महर्षिणो भवतो
 ज्ञातयोऽमात्यमन्त्रिणः ॥ प्रजाश्च तुल्यकालीया नाधुना सन्ति कालिताः ॥ १८ ॥ कान्तो बलीयान्बलिनां भगवानिन्द्रोऽज्ययः ॥ प्रजाः कालयते
 क्रीडन्पशुपालो यथा पशून् ॥ १९ ॥ वरं वृणीष्य भद्रं ते ऋते कैवल्यमय नः ॥ एक एवेश्वरस्तस्य भगवान्विष्णुरज्ययः ॥ २० ॥ एवमुक्तः स वे
 देवानभिवन्द्य महायशः ॥ अशयिष्ट गुहाविष्टो निद्रया देवदत्तया ॥ २१ ॥ स्वायं यातं यस्तु मय्ये बोधयेत्तामकेतनः ॥ म त्वया दृष्टमात्रस्तु
 भस्मीभवतु तक्षणात् ॥ २२ ॥ यवने भस्मप्राप्तीत भगवान्मातृवर्षभः ॥ आत्मानं दर्शयामास मुचुकुन्दाय धीमते ॥ २३ ॥ तमालोक्य घन-

निष्कण्टक गाँव छाँडेर हाँसहरूको पालन गरेर सम्पूर्ण प्राँत त्यसि दिनुभयो १७ ॥ जन तपाईंका आफ्ना छो, पुत्र, जाति-बन्धु, समाज एवं गणकालीन प्रजावर्गमध्ये अब स्वहाँ
 कोही पनि बाँचेको छैनन्, री मई कालका ब्रह्मणा गरभकोका छ ॥ १८ ॥ काल गर्नभन्दा बढियाँ छ । त्यही बलियासी ईश्वर हो । जसरी गोपगण पशुहरूको संजालन गर्छन्, त्यसै
 सरि काल रूढमै प्रजाका निबन्धन गर्दछ । १९ ॥ हे राजन् ! इजुन सोझ शङ्क अरु कुनै पनि वरदान माग्नुदैन, दिन्छी किनकि सोझ दिने नामभर्यं ती एकदश अन्वय समवान
 विष्णुका नै छ' २० ॥ यस प्रकार देवगणहरूले मनपछि सहायशस्वी मुचुकुन्दले उनलाई प्रणाम गरेर धेरै दिनदक्षि थाकेकाल निद्राको वरदान मागे । देवताहरूले भने—'हे
 राजन् ! जसले सुनका इजुनलाई उठाउला, या तुरुन्त म म हुनेछ ।' यस प्रकार देवताले दिएका निद्राका वशीभूत भएर मुचुकुन्द त्यही गुफामा गएर सुतेका थिए ॥ २१ ॥ २२ ॥

कालयवन मधीभूत मण्डलि भगवान् कुण्डले वृद्धिमान राजा मुचुकुन्दलाई दर्शन दिनुमर्षा ॥ २३ ॥ भगवान् हो खरि मेव जस्तै श्यामवर्णको थियो ॥ ती रेवरी पीयाम्बर पाँदरेका र मध्यावस्थामा ओकलचिह्न गर्ने क्रीस्तुव मणि धारण गरेका थिए ॥ उनका लामा-लामा चार बाहु थिए र बाँटीमा बैत्रयन्ती मालाले निभूनि थिए ॥ उनको सुन्दर मुख श्रवन्त थियो ॥ उनका कानमा मकराकृत कुण्डल टन्किरहेका थिए ॥ उनको हेराई डाम्य-वर्ण थियो ॥ ना मनुष्यमात्रको निमित्त दर्शनीयथिए ॥ तरुण अवस्था भएका ती भगवान् भृगुराज जस्तै उनका प्रवन् पराक्रम थियो ॥ भगवान् को त्यो तेजयुक्त दिव्यरूप देखेर वृद्धिमान राजा मुचुकुन्दले स्वस तेजले अनिदित र मण्डित चित्त भएर विस्तारै मर्षे— ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ मुचुकुन्दले मर्षे—“हजुर को हुनुहुन्छ ? कटकपूर्ण यस वनमा आफ्ना कमलदल समान सुकुमार चरणान्वितदल हुन्दै यस गिरिकन्दरामा किन काउनुमर्षा ? ॥ २८ ॥ हजुर मर्षे तेजनीहरूका नष्ट साधार्थ मग्निदेव त हुनुहुन्छ ? सूर्य, चन्द्र, इन्द्र अथवा अन्यत्र लोकपालमध्ये कोही हुनुहुन्छ ? ॥ २९ ॥ यो विचारमा हजुर मर्षे

श्याम पीतकौशेयवामभम् ॥ श्रीवत्तवक्षसं भ्राजत्कोस्तुमेन विराजितम् ॥ २४ ॥ चतुर्भुजं रोचमानं वैजयन्त्या च मालया ॥ चारुप्रमन्नवदनं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ २५ ॥ प्रेक्षणीयं नृलोकस्य मानुरागस्मितेक्षणम् ॥ अपीच्यवयमं मतमृगेन्द्रोदारविक्रमम् ॥ २६ ॥ पर्यृच्छन्महावृद्धिस्तोजमा तस्य धर्मितः ॥ शङ्कितः शनकै राजा दुर्धर्मिव तेजसा ॥ २७ ॥ मुचुकुन्द उवाच ॥ को भवानिह मन्त्रातो विपिनि गिरिगह्वरे ॥ पद्मपां पद्मपलाशाभ्यां विचरस्युत्कण्ठके ॥ २८ ॥ किञ्चित्तेजस्विनां तेजो भगवन्वा विभावसुः ॥ सूर्यः सोमो महन्द्रो वा लोकपालोऽपरोऽपि वा ॥ २९ ॥ मन्ये त्वां देवदेवानां त्रयाणां पुरुषर्षभम् ॥ यद्वाधसे युद्धाध्वान्तं प्रदीपः प्रभया यथा ॥ ३० ॥ शुश्रूषतामय्यलीकमस्माकं नरपुङ्गव ॥ स्वजन्म कर्म गोत्रं वा कथ्यतां यदि रोचते ॥ ३१ ॥ वयं तु पुरुषव्याघ्र ऐश्वराकाः क्षत्रवन्धवः ॥ मुचुकुन्द इति प्रोक्तो यौधेयाध्यात्मजः प्रभो ॥ ३२ ॥ विप्रजागरश्रान्तो निद्रयापहतचेन्द्रियः ॥ शयंस्मिन्विजने काशं केनाप्युत्थापितोऽधुना ॥ ३३ ॥ मोऽपि भस्मीकृतो नूनमात्मीयेनेव पापमा ॥ अनन्तरं भद्राञ्छ्रीमांश्चिक्षितामित्रशान्तनः ॥ ३४ ॥ तेजसा तेऽविपक्षेण भूरि द्रष्टुं न शक्नुमः ॥ हतौजसो महाभाग माननीयोऽग्रे देहिनाम् ॥ ३५ ॥

देवनाहकको पनि देवता श्रद्धा, विष्णु र शिव को मध्ये साक्षात् नागपथ नै हुनुहुन्छ, किनकि प्रचलित कथीं मवान् आफ्नै तेजले यत् गुणका अन्धकार नष्ट पार्नेहुनसक्छ ॥ ३० ॥ हे नरप्रेष्ठ ॥ यदि हजुरको इच्छा भए बल्लै आफ्नै जन्म, कर्म र योग बनाउनु राम् ॥ त्यो सुन्ने मेरो हलो इच्छा छ ॥ ३१ ॥ हे पुरुषर्षभ ॥ म न हनुवाहु कुनमा उत्पन्न भेटा श्रवण है ते प्रभो ॥ भृगु नाम मुचुकुन्द हो र म युवनाथनन्दन महाराज बाग्वाताको छाया छु ॥ ३२ ॥ म धेरै दिनमम्म समुन्ताल यात्राको थिएँ र निद्राले अनेक भएर यस निद्रन स्थानमा लण्डालभार मुल्को थिएँ, अहिले जलाई बर्सेकै ठाडारियो ॥ ३३ ॥ त्यस आफ्नै पापल हटेर यसमा अग्नि हैन बस्यदा शत्रुहलाई नष्ट पार्दै हुनुका दर्शन पाउँ ॥ ३४ ॥ हे महाभाग ॥ हजुर यममन् देहधारीहरूमा माननीय हुनुहुन्छ ॥ हजुरको अग्र्य तेजले आँखा निगिमाँमा भएर प बना संगमम् हजुरले हेरिहल सकिहर्को छैन ॥ ३५ ॥

प्रवाच्यन्तः राजा मुमुक्षुर्दले न्यसि मनेपति मावान् कृष्णमे मेघं हं गम्भीर शशीमा मनुजयो ॥ ३६ ॥ भगवान् आज्ञा कृत्वा—हे ताव ! मेरो जन्म-कर्म र नाम इवशौ लव । न्यमको कुनै अन्य छैन । स्वयं म पनि निनको गणना गर्ने सकिन ॥ ३७ ॥ बोडी व्यक्ति अनेक जन्ममा पृथ्वीका रजकणहरू गन्न सक्छ, तर मेरो जन्म, गुण, कर्म र नामहरू कोही कदापि गन्न सक्दैन ॥ ३८ ॥ हे राजन् ! सबै बहर्षि पनि मेरो त्रिकानमि जन्म-कर्मन गर्दै ग्नेर पनि कहिल्यै तिनको अन्य मेहु उन्नव ॥ ३९ ॥ तैरिन म आफ्नो वर्णमान जन्म-कर्म र नामको वर्णन गर्दछु, पुन-पूर्वकालमा मसित प्रकृष्टले स्वयंको रक्षा तथा पृथ्वीका माण्डव दैन्यपणको संहार गर्ने प्रार्थना गरेका थिए

एवं सम्भाषितो राजा भगवान्भूतभावनः ॥ प्रत्याह प्रहमन्वाण्या मेघनादगम्भीरया ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ जन्मकर्माभिधानानि सन्ति मेऽङ्ग सहस्राः ॥ शक्यन्तेऽनुमन्यानुपमन्तत्वान्मयाऽपि हि ॥ ३७ ॥ कचिद्भ्रजांसि विममं पार्थिवान्पुरुजन्मभिः ॥ गुणकर्माभिधानानि न मे जन्मानि कहिंचित् ॥ ३८ ॥ कालत्रयोपपन्नानि जन्मकर्माणि मे नृप ॥ अनुक्रमन्तो नैवान्तं गच्छन्ति परमर्षयः ॥ ३९ ॥ तथा यद्द तमान्यङ्ग मृणुष्व गदतो मम ॥ विज्ञापितो विरिञ्चन पुगऽहं धर्मरसणे ॥ मुमेर्भारियमाणानामष्टराणां सथाय च ॥ ४० ॥ अवतीर्णो यदुकुले गृह आनकदुन्दुभे ॥ वदन्ति वासुदेवेति वासुदेवसुतं हि माम् ॥ ४१ ॥ कालनेभिहतः कंमः प्रलम्बाद्याश्च सदृष्टिषः ॥ अयं च यवनो दग्धो राजस्ते तिग्मचक्षुषा ॥ ४२ ॥ सोऽहं तवानुग्रहाय गृहमेतामुपगतः ॥ प्रार्थितः प्रचुरं पूर्वं त्वयाऽहं भक्तवत्सलः ॥ ४३ ॥ वरान्पृणीष्व राजर्षे सर्वान्कामान्ददामि ते ॥ मां प्रपन्नो जनः कश्चिन्न भूयोऽर्हति रोचितुम् ॥ ४४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्तं प्रणम्याह मुचुकुन्दो मुदान्वितः ॥ ह्रात्वा नारायणं देव गर्गवाक्यमनुस्मरन्

॥ ४० ॥ उनको प्रार्थनाले मै म यदुकुलमा वसुदेवकहाँ अवनत लिए । वसुदेवको छोरो हुनाले मै मलाई वासुदेव भन्दछु ॥ ४१ ॥ आजपम्म मेरो हावबाट काश्मेरीको दोलो अवसार जंम र श्लम्बागुर बाटि अनेक मञ्जन-इष्टी माग्दिसके । हे राजन् ! कहिले पनि यो कालयवन मेरो प्रेरणाले तीजो तीक्ष्ण रहि इशो बन्म भएको हो ॥ ४२ ॥ म विभीषासि कृपा गर्नेको निर्मल मै मग मुकाभा आफ्नो छै । म भक्तवत्सल र निर्भयले पहिल्यै मेरो घेर आराधना गरेका थिँथौ ॥ ४३ ॥ हे राजन् ! निमो मसित इच्छिउ वर म म, म निम्ना मै इच्छा पूर्ण पाइदिन्छु । जुन व्यक्ति मेरो प्रणम्या आउउ, न्यमलाई मुनै चिन्ता रहन्छ ॥ ४४ ॥ शुद्धदेव मनुकृन्त-भगवानको पस्ता बचन सुनेर राजालाई हलो आनन्द भयो

८ उदाहरण । राजाको प्रणाम ।—दिल्लीका बादशाह बहामनीको समयमा एक वर मासपत्र ज जालाभा घेर भन चला भयो । राजाले मन्त्रसित छेप्छी 'सच बच त घति बर्ता कामदानै प्रयसो (धन, अर्जिन सच घर्ष पनि परक भित्र भयो) । बर्तीरले यत्यो—अहर्निह । हामीले अनुचित कसबाबे फिलानलेर दुःख दिइयो बाइन, बक क्षमास्तिक होतिले कणपत्ती गङ्गाको पानी बर्ता पर लप्पो, बर्ता भूमि सैतीका सेवेत पादयो र पञ्च राजो भयो । चलेले कामदानी बढयो । बादशाह जस बेला ठ केही बोलेन, बर्ती मरलाभा रणपति निदा लागेन । राति नै ऊ मन्त्रो बर्ता भयो र मन्त्रा—छन्दको अपराधले नै गङ्गाको पानी घर्को थियो । लक्ष्मण पनि तिम्रोछे गङ्गाका बाटिकको भूमिको पनि साजपात जियो । बर्ती त जसो वर्ष मङ्गायीमा पानी नै रहने जेन । बस अपराध छ । निर्मित परद मासित पादयो बरद—गङ्गाको बाई सबै बन्ने मरिचको रण्ण । शिमी रसि लक्ष्मी प्रार्थना गर । बर्ता बाएको बालपोत राख्को कायमा नहमाएर बङ्गाबन्का निपाती कुराहल्ला बाकिदिनु भक्त तिनका आछीबंद प्राप्त भएर आफ्नो राज्य चिकीझ्छौ । राजका बानार कृष्ण भावले रहे मने लक्ष्म पनि आबाद रहने छ ।'

उत्तमे गणेशविग्रो वाक्य कर्पात् 'अष्टादशीं ह्यपर पुण्या विष्णु मगरान् वसुदेव कदा अवतार विनेमन्' स्मरणं गत् उन्नताई पादात् नारायणं पातनं मनः लागे ॥४५॥ मुकुट-१० दंड-
 ६ ईश ! इतुकी मायाते भोहित मर संस. रक्षा न नारी इतु/लाई मन्दैनन् । निजको दृष्टि अनर्थक्य संतापे व्यागिरन्तु र पीडा अर्को ह्यामा परापर ठगिए पनि सुख-मा आशाने
 दुःस्वप्नं गार्हस्थ्यमा मादिरहन्तु ॥ ४६ ॥ हे जनप ! यत कर्म धूमिमा मन्त्र्य अज्जने पुक्त अतिशय दुर्नभं मनुष्य धूमि परापर पानि जीव तन्त्र विषय-मुखमा वापन्त रहनां
 इतुका पराजयमलको भजन गर्दैन्नु र तुणको लां मते अन्त्यागे रूपमा परेको वषु भैं मृदुकी मन्त्रकृपा पादिरन्तु ॥४७॥ हे अजित ! म राजा पिर, राज्यसुखाको पदले बनाई
 उन्नत पारिदिएको थियो । म वाष्पु देहलाई नै आ-मा वान्तरे र को पुत्र, राजकोषमा मेरो ठूलो व्यापति थियो । म्मनां दुरन्त चिन्तामा लागेर मेरो भैर ममय अर्थ
 बिनेर गयो ॥ ४८ ॥ यदा र मित्रा नै यम धरीमा 'म राजा हुँ, यस्तो रद अभिमान बलाई म्मयकेको थियो । म इतुकी स्मरण गर्ने छाडेर रथ, हागी, घोडा र पैदल
 वटुगिणी सेना सहित अन्त्येष्ट वदान्ध मर पुष्पोमा हुन्दथे ॥ ४९ ॥ 'मैले के गर्नु छ' यम चिन्तामा मनुष्य उन्नत रहन्छ, किनकि उन्लाई विषयहरूको अन्त्यन्ता लाग्ना

॥ ४५ ॥ मुचुकुन्द उवाच ॥ निमोहिनाऽयं जन ईश मायया त्वदीयया त्वां न भजत्यनर्थकः ॥ मुख्याय दुःस्वप्नभवेपु मज्जये गृहेषु योषितपुरुषश्च
 वक्षितः ॥ ४६ ॥ लब्ध्वाजानो दुर्लभमत्र मानुषं कथश्चिदम्यङ्गमयलतोऽनघ ॥ पदारविन्दं न भजत्यमन्मतिर्गृहान्धकूपे पतितः यथा पशुः ॥ ४७ ॥
 ममैषकालोऽजित निष्कलो गतो राज्यश्रियोऽनघमदस्य भूषतेः ॥ मर्त्यात्मबुद्धेः सुतदारकांशमृत्वा मज्जमानस्य दुरन्तचिन्तया ॥ ४८ ॥ कैलेवरेऽभिन्ध-
 टकुक्ष्यमन्निर्मे निरुद्धमानो नरदेव इत्यहम् ॥ वृत्तां रथेषाश्चपदात्पनीकपौर्गां पर्यटस्ताऽगणयन्मुदुर्मदः ॥ ४९ ॥ प्रमत्तमुच्चैरिति कृत्यचिन्तया प्रवृद्धलोभे
 विषयेषु लालमय ॥ त्वमप्रमत्तः सहमाऽभिपद्यमे शुल्लेलिहानोऽद्विरिवागुमन्तकः ॥ ५० ॥ पुरा रथेऽहं परिष्कृतेश्वरमन्तङ्गजैर्वा नग्देधमञ्जितः ॥ म एव
 कालेन दुरत्ययेन ते कलेवरो विट्कुम्भिस्ममञ्जितः ॥ ५१ ॥ निजित्य दिक्कमभूतविग्रहो वरामनस्यः समराजवन्दितः ॥ गृहेषु मेधुन्ययमुक्तेषु योषितां
 कीडाभृगः पुरुष ईश नीयते ॥ ५२ ॥ करोति कर्माणि तपःसु निष्ठितो निवृत्तभोगस्तदपथ्या ददत् ॥ पुनश्च भुवंयमहं स्वगडिनि प्रवृद्धतपं न
 सुखाय कल्पते ॥ ५३ ॥ भवापवर्गो ब्रमतो यदा भवेज्जनस्य तर्हच्युत मन्ममागमः ॥ सत्प्रह्वो यदि सदैव तद्गतो परावरोक्षे तस्य तस्यते मतिः

रहन्छ र विषय प्राप्त भएपछि पनि प्रतिदिन उसको ह्वावा बढ्दै जान्छ तर जन्ने कुधावश जिप्रो भित्र-बाहिर जाने सय व्यापधान भूगताई एकन्छ, राख्ने नै सदैव
 सावधान रहने कालकपी इतुर त्यनलाई अहस्माद् आफ्नै पकिलिनु हुन्छ ॥ ५० ॥ पहिले जुन रैत 'राजा' बनेर सुवर्णमय रथमा र मदमय हागाहरूमा चढेर हिँड्थ्या, उहाँ
 एक दिन दुर्विगत कालका प्राय मर विद्या, कृति वा कर्म बन्दछ ॥ ५१ ॥ हे ईश ! यम मन्दा पहिले जो सबै दिशाहरू जितेर युद्ध समाप्त गरिसकेको हुन्छ र यत् मित्रागणमा
 भएर आफ्ना मन्त्र राजाहरूमित्र जित हुन्छ, त्यही व्यक्ति विषय-सुखको निमित्त नागिहरूको कोठाभित्र (पालतु वस्तु) बन्दछ ॥ ५२ ॥ केहि रथा ठाउँ राज्यार्थ व्यापारका
 ह्वाताले दान-पुण्य गर्दछ । पछि बाँधहरू छाडेर तपस्यामा स्थित रही त्यो 'म अर्को जन्ममा स्वतन्त्र मन्त्रा हुन पाउँ' यत अभिलाषाले नाना बरिका कर्म गर्दछ । यम प्रहार
 ह्वावा बढनाले अलिकति पनि कान्ति पाउन्न । हे अनुभूत ! अब संसार-बन्धनको अन्त्य नजीक आउँछ, तब प्राणोलाई सत्यज्ञ प्राप्त हुन्छ, जति मरुहको आश्रय र कथ-

कारणका नियन्ता हजुरका उसको मन लाग्छ ॥ ५२-५३ ॥ हे ईश ! मेरो राज्य-बन्धन स्वयं दृष्टिकेको छ यो म हजुरको अनुग्रह नै मान्दछु, किनकि जो साधुस्वभाव चक्रवर्ती राजा राज्य छोडेर उपन्यास गर्नुको लागि बन्धन मान्न छाँड्छन् ती पनि यो राज्यानुगमबाट मुक्त हुनको निम्ति हजुरमित प्रार्थना गर्दछन् ॥ ५५ ॥ हे विभो ! निरमिमानी पुरुष जो अन्यन्त प्रार्थनीय छ, त्यो हजुरका चरक सेवा बाहेक य केही पनि कर माग्दैन : हे हरे ! हजुर जग्गा भोक्त्रद प्रहस्रो अराधना मेरो कुनै पनि विचारबाट पुरुष आफूलाई बन्धवमा पार्ने वरदान कमरी मान्न सक्छ ॥ ५६ ॥ हे ईश ! म मन्त्रगुण, रजोगुण र सधोगुणक सम्पन्न सबै कामनाहरू छोडेर हजुर निमल, अङ्घर र विशुद्ध किम्वद परम पुरुषको स्वरूप पढ्छु ॥ ५७ ॥ य चिरकालीन आफ्नो कर्मफलले वीक्षित भिर्दो । तिनाका दुःखद परिणाम मलाई निरन्तर रोसिदैको छिर् । आफ्ना छ सत्रुहरू अर्थात् पाँच ज्ञानेन्द्रिय र तैत्तरीयनको नृत्पा गान्त मनुनाले बलाई छान्ति प्राप्त गर्दैको छैन । हे परमा-मन् ! अब म भय, मृत्यु र छोक्ले रहित हजुरका चरणकमलको शरणमा आएको छु । हे ईश ! हजुर म

॥ ५४ ॥ मन्ये ममानुग्रह ईश ते कृतो राज्यानुबन्धागमो यदच्छया ॥ यः प्रार्थ्यते माधुभिरेकचर्यया वनं विविशद्विस्वण्डयुग्मिपैः ॥ ५५ ॥ न कामयेज्यं तव पादसेवनादकिञ्चनप्रार्थ्यतमाद्वरं विभो ॥ आराध्य कस्त्वां ह्यपगर्गदं हरे वृणीत आर्यो वरमात्मबन्धनम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्वि-सृज्याशिष ईष सत्यतो रजस्तमःसत्त्वगुणानुबन्धनोः ॥ निरञ्जनं निरुणमद्वयं परं त्वां ज्ञाति मात्रं पुरुषं क्रजान्यहम् ॥ ५७ ॥ चिरपिष्टं वृजिनातम-प्यमानोऽनुतापैरवितृष्यडभिप्रोऽलम्बशान्तः कथञ्चित् ॥ शरणद समुपेतस्त्वत्पदाब्जं परात्मज्ञभयमृतमशोकं पाहि मापन्नमीश ॥ ५८ ॥ श्रीभग-वानुवाच ॥ मार्वभोम महाराज मतिस्ते विमलोजिता ॥ वरैः प्रलोभितस्यापि न कामेर्विहता यतः ॥ ५९ ॥ प्रलोभितां वर्ग्यत्पदप्रमादाय विद्धि तत् ॥ न धीर्मन्येकभक्तानामाशीर्भिर्भियते क्वचित् ॥ ६० ॥ बुज्जानानामभक्तानां प्राणायामादिभिर्मनः ॥ अक्षीणवामनं राजन्टस्यते गुणकृत्यतम ॥ ६१ ॥ विचरस्व महीं कामं मयावेशितमानसः ॥ अस्त्वेव नित्यदा तुभ्यं भक्तिर्मन्यनपायिनी ॥ ६२ ॥ क्षात्रधर्मस्त्विनो जन्तुन्यवधीर्धनयादिभिः ॥ समद्विस्तत्तपमा जह्यर्धं मदुपाश्रितः ॥ ६३ ॥ जन्मन्यनन्तरे राजन्मवमृतगुह्यतमः ॥ भूवा द्विजवरस्त्वं वै मामुपैष्यमि केचनय ॥ ६४ ॥ इति

शरणगतको रक्षा गर्नुदवस् ॥ ५८ ॥ मगवानले मन्त्रमयो-हे मार्वमीम महाराज ! तिम्रो बुद्धि निमल र उष्ण छ । त्यसैले जहारा बरको निमित्त लोभ देख्छाउँदा पनि त्यो कामनाहरूको वधमा परिनी ॥ ५९ ॥ मैले तिमीलाई वरदान दिने जुन लोभ देखाएको थियो, त्यो तिमी आफ्नो सावधानीको परीक्षाको निमित्त नै जान । किनकि मेरो अनन्य भक्तहरूको बुद्धि काल्पनिक कामनाहरूले प्रभित हुँदैन ॥ ६० ॥ जो मकत हुन्छन्, उनको मन प्राणायामादि साधन द्वारा आफ्नै दृष्टमा गर्ने उद्योग गर्दै रने पनि कामनाहरूको सब नभएर विषयनिर नै दृष्टिरहन्छ ॥ ६१ ॥ अब तिम्रो मन लगाएर श्वेच्छाद्वारा इच्छाका विचार गर । यमा तिम्रो अन्वपायनी प्रकृति बनिरहने छ ॥ ६२ ॥ तिम्रो क्षात्रधर्मको अपहरण मन वै जमा भूगया आदिमा अनेक जीव मान्छो । अब समर्पित विचले मेरो उपामना गर्दै हठार तपस्या द्वारा त्यम पापसहं क्षीण पार । हे राजन् ! जहाँ जन्ममा तिमी गर्दैछा परम गुरु र ५४

ब्राह्मण दुनेछौं । त्यस बेला म कैतवस्वरूप परमान्माताई पाउने छौं ॥ ६३-६४ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे नेपाती माताटीकापादेऽष्टाव्यासमुखाद्युक्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

(भगवानको दारका भोजन, नरनायको विवाह र श्रीकृष्णले कृष्णमोको विवाह-समचार पाउनु) श्रीकृष्णले मन्दलम् हे तात ! इन्द्राक्षनय महाराज मुत्तुकुन्द श्रीकृष्णसिन् त्यसरी अनुवृहीत भई प्ररक्षिष्वा र प्रणाम गरेर गुरुवाट निस्क्ये ॥ १ ॥ उपले गहिर आएर देख्ये-प्रर मनुष्य, लता र वृक्ष लाना आहारको मध्यमेका छन् । परी लक्षणहरूले अब कलियुग आइपुगेको भन्ने जानी भी तपस्या गर्न उत्तराखण्ड गए ॥ २ ॥ महाराज मुत्तुकुन्द अर्द्ध-सम्पन्न परमम परम पीर र सबै संगति तथा मंडपबाट रहित थिय । ती श्री कृष्णको चिन्तन गर्दै मन्थनादन पर्वतमा पुगे ॥ ३ ॥ त्यहाँ नर-नारायणको तपोभूमि बहिरकाथममा भई सर्वे इन्द्र तलेई कल्पमात्रले तपस्या द्वारा श्रीकृष्णको

श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे मुत्तुकुन्दस्तुतिर्नामैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं मोऽनुगृहीतोऽङ्ग कृष्णेनेश्वराकुनन्दनः ॥ तं परिक्रम्य सन्नम्य निश्चक्राम युद्धासुखात् ॥ १ ॥ स वीक्ष्य क्षल्लकान्मर्त्यान्पशून्वीरु
इनस्पतीन् ॥ मत्वा कलियुगं प्राप्तं जगाम दिशमुत्तरात् ॥ २ ॥ तपः श्रद्धायुतो धीरो निःसङ्गो मुक्तमंशयः ॥ समाधाय मनःकृष्णप्राविशद्गन्धमादनम् ॥ ३ ॥
बदार्थमसामाद्य नरनारायणालयम् ॥ सर्वद्वन्द्वमहः शान्तस्तपसाराधयद्गरिम् ॥ ४ ॥ भगवान्पुनरात्रन्व धुरीं यवनवेष्टिताम् ॥ इत्वा स्लेच्छकलं निन्ये
तदीयं द्वास्कां धनम् ॥ ५ ॥ नीयमाने धने गोभिर्भृशैश्चान्युतचोदिते ॥ आजगामजरामन्धस्त्रयोविंशत्यनीकपः ॥ ६ ॥ विलोक्यवेगरमभरिपुमैः यस्यमाधवौ ॥
मनुष्येष्वेवमापन्नौ राजन्दुदुर्वहृतम् ॥ ७ ॥ विहाय वित्तं प्रचुरमभीतौ भोरुभीतवत् ॥ पद्भ्यां पद्मपलाशान्यां चेतुर्वहुयोजनम् ॥ ८ ॥ पलायमानो तौ दृष्ट्वा
मगधः प्रहसन्वली ॥ अन्वधावद्वथानीकैरीशयोरग्रमाणवित् ॥ ९ ॥ प्रहृत्य दूरं सञ्चान्तौ तुङ्गमारुहतां गिरिम् ॥ प्रवर्षणाक्ष्ये भगवान्प्रित्यदा यत्र वर्षति
॥ १० ॥ गिरो निर्लीनावाज्ञाय नाधिगम्य पदं नृप ॥ ददाह गिरिमेधोभिः समन्तादग्निमुत्सृजत् ॥ ११ ॥ तत उत्पत्य तरमा दृश्यमानतटादुभौ ॥

आगयना गर्न लाग्यो ॥ ४ ॥ यदा भगवान् बासुदेव मधुरा फलर आएर र स्लेच्छकलको संहार गरेर सर्वे धन लिई दारका हिँडे ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णको आज्ञाले जव
न्यां धन जवासी र गोकुर्माथि राखेर लाग्येदेका विर, तब सेनाले घेरिएको मधुरापुरीमा फेरि जरात्मन् तेलस अर्द्धादिणी सेना लिएर आयो ॥ ६ ॥ हे राजन् ! वृत्त-
सेनाको प्रवल वेग देखेर श्रीराज र कृष्ण मानवी लीलाको अनुसरण गर्दै यसको सामुन्नेवाट भागे ॥ ७ ॥ यदाय उनलाई कैरी हर थिएन, तापनि अत्यन्त दण्ड
जस्तै भई, त्या मारा सम्पत्ति त्यहाँ छोडेर कमलदल समान हुकुमात् चरणले पैदल नै भागे ॥ ८ ॥ उनलाई भागिरदेका देखेर मगकाइ जरात्मन्, ती ईश्वरको प्रभाव
जान्न नमकनाले गर्दा आफ्ना रयी सैनिकहरू सहिव बछि लाग्यो ॥ ९ ॥ जब निकै परम्पम इगुरे भगवान् याके, तब अरुले प्रवर्षण नाशको पर्वतमा उक्लिन,
त्यहाँ निन्य पानी पसिरेक्यो ॥ १० ॥ हे राजन् ! उनलाई पर्वतमा लुकेका भन्ने जानेर तथा उनको कसै ठाउँ नगई जरात्मन्ले फाट बटुल्न लग्यो पर्वतको चारैतिर आग।

लसादिषोः ॥ ११ ॥ तत्र पर्वतयोः पार्श्वभागं वनं लब्धो अति दुर्गं भाई वेमले हाफाले पधार पावनं अस्ति ॥ १२ ॥ हे राजन् ! मी यदुष्टेष्ट इत्यन्वयमिह लुब्ध
 आप्ता मित्रं महिषं दारणाधुरां पुणः, अमको चार्तिरि गमुद्रं विषो ॥ १३ ॥ यथा जरायुश्च 'कृष्ण' र राम दुर्गं हरे' कर्णे डांनेर आप्ता ममम सेना लिई वरपदेष्ट कर्कियो
 ॥ १४ ॥ हे राजन् ! यो दुर्गो पटित ने चर्तिर्भा. एका पटि. खानते नरेष्ट श्रीमान् र्पितले म्हाजीको मनाअनुसार आप्ता छोरी रेवतीको विवाह बनाराममित गरेका थिए
 ॥ १५ ॥ मयपछि हे कुलनन्दन ! श्रीकृष्णले पनि मयदरमा आप्ता धिन्यालका पक्षर शान्वादि अनेक राजाधो मानमर्दन गरेर गरुडले मृत्यु हरण गरे श्री मी मर्चको
 म मन्नेसाट चिदमं देशम् । अन्धको म्हागात्र म्हापदको जन्मा म्हाभीरु जघानना कस्मिन्भीतो हरण गरेका थिए ॥ १६ ॥ १७ ॥ यति सुनेर राजा परीक्षितले सोधे-मैत्र व सुनेको
 ल-यमवतन श्रीकृष्णले म्हागात्र म्हापदी मुन्दरी छत्री रुक्मिणीणि गधन-विवाहको विधिंले विद् गरेका थिए ॥ १८ ॥ हे भगवन् ! अजित राक्षसी म्हाबन् कृष्णले
 दशैकशो जलोत्तुङ्गात्रिपेतनुरधो भुवि ॥ १९ ॥ अलक्ष्यमाणौ गिष्णुणा मातुगेन यदुत्तमौ ॥ स्वपुत्रं पुनरगयातौ ममुद्रपरिष्ठां नृप ॥ २० ॥ सोऽपि
 दग्धाविनि मृषा मन्वानो वनंरुशतौ ॥ क्लमाकृष्य सुमहन्मगधाभ्यागधो ययौ ॥ २१ ॥ आनर्त्ताधिपतिः श्रीमाधैवतो रेवतीं नृप ॥ ब्राह्मणा चोदितः
 प्रादाद्वलान्गनि पुगेदितम् ॥ २२ ॥ भगवानपि गोविन्द उपयेमे कुरुदह ॥ वेदभी भीष्मकमुतां श्रियो मात्रां स्वयंरे ॥ २३ ॥ प्रमथ्य तरमा राज्ञः
 शाल्वार्दध्रियपक्षगात् ॥ पश्यतां सर्वलोकानां ताक्ष्यपुत्रः सुधामिद ॥ २४ ॥ राजोवाच ॥ भगवान्भीष्मकमुतां रुक्मिणीं रुक्मिराननाम् ॥ राक्षसेन
 विधानेन उपमेय इति श्रुतम् ॥ २५ ॥ भगवन्ध्वोतुमिच्छामि कृष्णस्यामिततेजसः ॥ यथा मागधशाल्वार्दध्रित्वा कन्यामुपाहरत् ॥ २६ ॥ नृबन्धु-
 ष्यकथा पुण्या मार्वालीकमलापहाः ॥ को नु तृप्येत मृश्वानः श्रुतज्ञो नित्यनूनाः ॥ २७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ राजाऽऽसीद्भीष्मको नाम विदर्भा-
 धिपतिर्महान् ॥ तस्य पयाभवनपुत्राः कन्यैका च वरानना ॥ २८ ॥ रुक्मय्यजो रुक्मरथो रुक्मवाहुनन्तरः ॥ रुक्मकेशो रुक्ममाली रुक्मिण्यधो
 स्वमा मनी ॥ २९ ॥ मापश्रय्य मुकुन्दस्य रूपवीर्यगुणश्रियः ॥ शृद्धान्तेर्गीयमानाभने मेने सदृशो पनिम् ॥ ३० ॥ तां बुद्धिलक्ष्मोदार्यरूपशीलगुणा-
 ध्रयाम् ॥ कृष्णश्च सदृशो भार्या ममुद्रादु मनो दधे ॥ ३१ ॥ कथूनामिच्छतां दातुं कृष्णाय भगिनीं नृप ॥ ततो निवार्य कृष्णद्विड् रुक्मी चैव-
 जरायुश्च शान्वादि रोगमाह ॥ ३२ ॥ राजा वन्यो वन्यो हरि, यो वृत्तान्त म सुने वाहन् ॥ ३३ ॥ हे भगवन् ! कृष्ण-ममनका मायाहरू बलिष्ठ पवित्र, मयुर र मंगलरूपी
 मनको माञ्जन मन हुन्छन् । ती निष नगां कयादह सुन्द रहनाले हुन कथा-ममेज आता वर हुन मकल ॥ ३४ ॥ शृवदेवर्तले मने-हे राजन् ! म्हागात्र म्हापद चिदमं-
 देशका स्वामी थिए । दिनका पाँच पुत्र र यस्ता मुमुक्षी कन्या चिदमं ॥ ३५ ॥ ती मन्तानमा रुक्मी जेठा थिए । तीसहरेक रुक्मरथ, रुक्मवाहु, रुक्मकेश र रुक्ममाली यी
 चार भाई र यती रुक्मिणी जितकी बर्तनी थिए ॥ ३६ ॥ रुक्मिणीले आफ्नू घरमा आउने बाहुनाहरू द्वारा श्रीकृष्णको रूप, बल, गुण र वैभवको प्रशंसा सुनेर उनलाई न
 आफ्नू अनुन्न पति मानिगलेकी थिए १-३ । यदा श्रीकृष्णले पनि बुद्धि, लक्षण, उदारता, रूप, ज्ञान र गुणको स्वामी रुक्मिणीलाई आफ्नू योग्य भार्या डाँनेर मनमने
 उनेगित विवाह गर्ने निषय गरिपछि ॥ ३७ ॥ कृष्ण दोडी रुक्मीले जरा देखे-माता-पिता र मन्वृजन बहिनी रुक्मिणीको विश्वास श्रीकृष्णमि नै मग्दिन बाटो-न

अग्निं उतलं महेन्द्रं छेदये वेदिनाश्च विष्णुं गच्छन्तं दक्षिणार्धकोः परं मानं ॥ २५ ॥ हायको विचार जानेर दयाभलोचना । वेदमंगजकुमारी कश्मिणी मनमनं मा-है दुखी मद्र ।
उतल विचार परेर यौटा विषाम्भार । बाह्यदार्ढ्यं पुनस्तं धीकृष्णकर्हा द्वारका पठाह्व ॥ २६ ॥ उहाँ पुगेपछि ती विप्रलाई द्वारपालले राजभवन भित्र लम्यो । त्यहाँ उनले
अग्निपुत्रस्य मगधान् कृष्णलार्हा मुनको विद्यामनसा बसेका देखे ॥ २७ ॥ ब्रह्मण्य मगधान् कृष्ण ती ब्राह्मणलाई देखेनासाय कामानबाट उठेर उनलाई आफ्नू आफ्नैमा बनाके र
प्रयोग गरेका भगवान्को पूजा मदनक, उसै गरी ती ब्राह्मणको पूजा गरे ॥ २८ ॥ ब्राह्मण हेरनाले खान-पान भनेर केही बेर विचार गरिमकैछि सन्धनहरूका एकमात्र गति
मगधान् कृष्ण उनीहरूको पद-पुष्पको र आपना कामल हातेले तिनका सुखा भित्रै छान्न सार्ने सोझु भयो— ॥ २९ ॥ हे विप्रवर ! हजूरको चिप भदा प्रमत्त भन्छ ? हजूरलाई
आफ्ना हृदयपुष्पहरू दाना निविन नियम पालन गर्ने हुने कष्ट छ हुँदैन ? ॥ ३० ॥ जे-जति पात्रन्छ त्यसैमा मनुष्ट रहेर यदि प्रक्रम्य आफ्नू धर्मबाट हटाईने भने उभय

ममन्यत ॥ २५ ॥ तदवेत्यामितापाङ्गी वेदधीं दुर्मना मृशम् ॥ विचिन्त्यास्तं द्विजं कश्चिदकृष्णाय प्रादिणोद् द्रुतम् ॥ २६ ॥ द्वारका स मपभ्येत्य प्रती-
हारैः प्रवेशितः ॥ अपश्यदार्ढ्यं पुरुषमासीनं काञ्चनासने ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा ब्रह्मण्यदेवस्तामवरुण निजासनात् ॥ उपवेश्यार्हयाश्चक्रे यथात्मानं दिवौकम-
॥ २८ ॥ तं भुक्तवन्तं विश्रान्तमुपगम्य सतां गतिः ॥ पाणिनाऽभिमृशन्पादावव्यप्रस्तमपृच्छत् ॥ २९ ॥ कश्चिद्विजवरश्रेष्ठ धर्मस्ते वृद्धमममतः ॥
वर्तते नातिकृच्छ्रेण सत्तृप्तमनसः सदा ॥ ३० ॥ संतुष्टो यदि वर्तते ब्राह्मणो येन केनचिन् ॥ अहीयमानः स्वादुर्मात्म ह्यस्याखिलकामधुक् ॥ ३१ ॥
अमन्तुष्टोऽमकृलोकानाप्नोत्यपि सुरेश्वरः ॥ अकिञ्चनोऽपि मनुष्टः शोने सर्वाङ्गविज्वरः ॥ ३२ ॥ विप्रान्स्वलाभसंतुष्टान्तापून्मृतमुह्वमान् ॥ निरहंका-
रिणः शान्ताज्रमस्ये शिरसाऽमकृतं ॥ ३३ ॥ कश्चिद्वः कुशलं ब्रह्मज्ञाजतो यस्य हि प्रजाः ॥ सुखं वसन्ति विषये पान्यमानाः स मे प्रियः ॥ ३४ ॥
यन्स्त्वमागतो दुर्गं निस्तीर्येह बह्वृच्छया ॥ सर्वं नो ब्रह्मगुह्यं वेत्ति कार्यं करवाम ते ॥ ३५ ॥ एवं सम्पृष्टमन्त्रनो ब्राह्मणः परमेष्ठिना ॥ लीलागृही-
तदेहेन तस्मै सर्वमवर्णयत् ॥ ३६ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ श्रुत्वा गुणान्मुनमुन्दर मृणतां ते निर्वैश्य कर्णधिवरोहंरतोऽङ्गतापम् ॥ रूपं दृशां

सर्वं कामना पूर्ण हुन्छ ॥ ३१ ॥ यदि मगधान् छैन भने देवराज इन्द्रलाई पनि मुखको खोजीमा एक लोकबाट अर्को लोकमा खोजिनु पर्नेछ । यसको विपरीत
मन्त्रेण छ भने ब्राम्हिन कहा पनि छैन, त्यो पनि सर्वै प्रकाशका सन्तान रहित भयर लहर सुत्ती रहन्छ ॥ ३२ ॥ जो ब्राह्मण भन्ने मनुष्ट साधुस्वभाव, सफल प्राणीका
मुद्रा, अहङ्कार छैन । शान्तस्वभाव छन्, ती ब्राह्मणलाई म गराय्माथि पिर न्यूराएर प्रणाम गर्दछु ॥ ३३ ॥ हे ब्रह्म ! हजूर जसको राज्यमा बस्नुहुन्छ, त्यसको तर्फबाट सबै बना
कुशल छ ? जुन राजाका राज्यमा प्रजाको ठाकुर बालन हुन्छ र प्रजा आनन्दपुष्प रहनछन्, त्यही राजा मलाई मनपर्छ ॥ ३४ ॥ हे विप्र ! जब हजूर जुन कामको निम्ति यो
मन्त्रहरूको खान्दो नाशेर यम दुगमश आठुनु भयो, त्यो मलाई कष्टान्त यदि तिमनीच छैन भने मलाई मनुष्टबन्धु हजूरको भ के सेवा गरी सकास् ॥ ३५ ॥ तालादेहपारी श्रीकृष्णले
धर्मरी मोचिपछि ब्राह्मणले सबै कुराले मुनाउँदै भने— ॥ ३६ ॥ रुक्मिणीजीले भनेकीछन्— हे हवन-मुन्दर ! हे गोविन्द ! मुनेहरूका कर्ण विषमा प्रविष्ट भएर गवैको शरीर देख

यन्ताप घात पार्ने हजुरका गुण र नेत्र हुनेको सम्पूर्ण लाभ दिने हजुरको रूपको बहिमा हुने हे भव्य ! मेरो चित्त लाज छारे हजुरमै रमिएको छ ॥ ३७ ॥ हे मुकुन्द ! मज्ज कुश, श्रील, रूप, विद्या, भवस्था र धन-धर्मदिमा आपनै तुल्य हुनुहुन्छ ! हजुर मनुष्य मात्रको मनलाई आनन्द दिनुहुन्छ । हे पुरुषसिंह ! विवाहको बेला यस्नी कुच कुचवती परम गुणवती र प्रेयवती कन्या होली, जो हजुरलाई पतिरूपमा वरण नगर्ने ॥ ३८ ॥ पति विम्वि हे नाथ ! म हजुरलाई आत्मसमर्पण गरिनेकी छु हे विमो ! हजुर यहाँ आएर मलाई आफनी पत्नी तुल्याउनु । हे कमलनयन ! जमरी सिद्धको भाग स्पष्ट सैजान सक्नेन त्यसै गरी हे वीर ! म हजुरकी भाग हुँ । हेतुंदास् अमिषानी शिशुपाल मेरो नारीक आण

दृष्टिमतामविलासलाभे त्ययच्युताविशति चित्तमपत्रप मे ॥ ३७ ॥ का त्वां मुकुन्द महती कुलश्रीलरूपा विद्यावयोद्विषामभिनात्मतुन्यम् ॥ धीग पतिं कुलवती न वृणीत कन्या काले वृसिह नरलोकमनोऽभिभामम् ॥ ३८ ॥ तन्मे भवन्मनुजवृतः पतिरङ्गजायामात्माऽपितश्च भवतोऽत्र विमो विधेहि ॥ मा वीर भागमभिभर्शतु चैद्य आराद्गोमायुवन्मृगपतेर्वलिमम्बुजास्र ॥ ३९ ॥ पूर्तद्वदतनियमव्रतदेवविप्रसुर्वचनादिभिरलं भगवाः परेशः ॥ आराधितो यदि गदाग्रज एत्य पाणि गृहन्तु मे न दमघातमुतादयोऽन्ये ॥ ४० ॥ शोभाविनि त्वमजितोद्वहने विदभान् रुधः समेत्य पृतनापतिभिः परीतः ॥ निर्मथ्य चैधमगधेन्द्रकलं प्रसह्य मां राक्षसेन विधिनोद्वह वीर्यशुल्काम् ॥ ४१ ॥ अन्तःपुरान्तरचरीमनिहत्य बन्धूस्त्वामुद्वहे क्वमिति प्रवदाम्युपायम् ॥ पूर्वे

मलाई छुन नपाओस् । ३९ ॥ पूर्व अर्थात् कृपादि खनाउनु हह अर्थात् यज्ञादि गर्नु, व्रत यथा देवता, ब्राह्मण र गुरु आदिको पूजाद्वारा मैले यदि भगवान परमेश्वरको केही पनि आराधना गरेको मर श्रीकृष्ण आएर मेरो पाणि-ग्रहण गरुन् । तीव्राहेक दमघातनय शिशुपाल आदि अन्य कोही पुरुष मलाई छुन नमक्नु ॥ ४० ॥ हे अजित ! मेरो विवाह हुनु भन्दा अघिल्लो दिन यादव सेनापतिहरूका साथै गुप्तकले विदमदेशमा पाल्नुहवन् र शिशुपाल तथा जरामन्धादिका सेनालाई बलपूर्वक नष्ट पारेर केवल फगकमहारी मुख्य दिएर मजित राक्षस विधिको अनुपार विवाह गर्नुहवन् ॥ ४१ ॥ यदि हजुर मनुहोला—म अन्तःपुरमा बस्छु, म तिम्रा बन्धुहरूलाई नमारी कमरी विवाह गर्न

७७ दृष्टान्त (अभिमानीको दृष्टान्तपाल)—वीरः तापकको मनमा अहङ्कार गयो र त्यो विचार गर्दै जायो 'प्रजन्त लाजनामा मेरो छनति मर्ने । अतः अब गएर कुनै निर्दोष स्थापना गर्नु परेछ । बल्लो विचारले जोरा मिल्नै स्थानमा बस्न चल्छो । त्यहाँ दिनहुँ राति मा बोधा जँट आएर साधकजित भन्दछो—'हिं, निरीहलाई स्वतः सैजान्छु ।' रयो अन्तर्माथि बस्छो र जँट जसलाई वीरः रमणीक स्थानमा लैजायो । त्यहाँ गएर त्यो मीठो वक्तान र दास-दासीहरूसित योज गरिन्छो । रातभरि त्यहाँ मुख भोगेर बिहानै लठेर हर्दा आफूलाई उही निर्दोष स्थानमा पार्छो । 'प्रसन्न' सधैं देबला स्वतः देखाउनु ।' बल्लो हानेर त्यो अज्ञ पार्ने अस्मितामो भयो । त्यसका मुखले त्यो लमबास छुनेर अठ्ठो छुपछीमा छाए । अठ्ठो अभिमानीको हाँस सैन मग्ने रस देले । हाँसेपछि साधकले छर्दै छुरा सुनाइदियो । त्यसमा मुटुले भन्ने—'आज राति डाकन आइ भन्दै तीनवटो भन्नु-छि, छि छिहार छ, छिर्माछाई ।' सधैं बल्लो हाती माको र उही स्थानमा पुग्छो । त्यहाँ पुगेर मुटुले छिहार छै तीन पल छिः छिः आइ बन्द्यो । छुपचुपमै त्यहाँका सधैं बल्लो चिन्ताएर देखन भए । त्यो अठ्ठलाई साधक पक्रेन्यो । अठ्ठले देख्यो—त्यो पनि निकट स्थान रहेछ । अठ्ठो बाँधहरूको हाँस सुनियको छ र बुझ्यो आइछो छ । अब तललाई आफ्नै मूत्र बाहिर पार्ने र पछि मुटुको कारणमा गयो । कानि शिथिलो पक्रेनै भएन भन्नेहरू मूल हो भन्ने छुरा साधकले बल्लो छुयो ।

सक्तु-त्यपरां य सीता ह्यति मन्दम् । तस्माद्दहो विवाहः । दिन कुनदेवीको पात्रा दुःख । त्यपमा मरव नगर बाहिर पावती मन्दिरमा पूजा गर्ने जान्छु । उमै बेला हज गलाई हरेर लैजान लक्ष्मण ॥ ४२ ॥ हे अम्बुज-नयन । शंकर भगवान् जस्ता महापुरुष पनि अन्तःअङ्गान जह गान्को लागि जयको घरणजले स्नान गर्ने भन्दछन् । हजुरको त्यो प्रसाद यदि पाउन मकिन भने महाद्वारा खरीर ह्यस्या पाण त्यागिदिनेछु । मय जन्ममा न हजुरको कृपा हुन्थे ॥ ४३ ॥ ब्राह्मण मन्दन्-हे यदुदेव । म रजुरको यो गुप्त मयचर त्याग्यो छु । यस विषयमा जे सन्तुछ, त्यपमा तत्काळ विचार गरेर हजुर निर्णय गर्नु ॥ ४४ ॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे नेगती भाषाटीकायां द्विज्वाद्यतमोऽध्यायः ५२ ॥
(रुक्मिणीहरण)-श्रीशुकदेव मन्तुदुन्-हे राजन् । विदर्भकुमारी रुक्मिणीको यो समचार सुनेर यदुन-यन कृष्णचन्द्रले ब्राह्मणको हात आल्छु शतमा लियर हर्षले भने । १ ॥ मयाप मन्तुदुन्-हे विषय । जमरी विदर्भराजकुमारीको पितृ ममा लागेको छ, उमैगरी मेरो पनि भन उनीमा जानक छ भलाई राती निद्रा नान्दै । केरि यो पनि

धुरस्ति महती कुतर्देवियात्रा यस्यां वहिर्नवधूमिरिजामुपेवात् ॥४२॥ यस्यांप्रिपङ्कजरजः स्तपनं मृष्टान्तो वाञ्छन्त्युमापतिरिवात्मनोपहत्ये ॥ यत्-
म्युजाक्ष न लभेय भवत्प्रसादं जह्याममुन्मत्तकुराञ्छतजन्मभिः स्यात् ॥४३॥ ब्राह्मण उवाच ॥ इत्येते गुह्यमन्दरा यदुदेव मयाऽऽहताः ॥ विमृश्य
कतुं यन्वाच क्रियता तदनन्तरम् ॥४४॥ इति श्रीमद्भागवते महापुणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे रुक्मिण्युद्धाहप्रस्तावे द्विज्वाद्यतमोऽध्यायः ५२ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ वैदर्भ्याः तु स सुन्देशं निशम्य यदुनन्दनः ॥ प्रहृष्ट पाणिना पाणिं प्रहमन्निदमवधीत् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तस्याऽहमापि
तन्त्रितो निद्रां च न लभे निशि ॥ वेदाहं रुक्मिणो द्रेपान्ममोद्वाहो निवारितः ॥ २ ॥ तामानयिष्य ऊमय्य राजन्यापमदान्ममृषु ॥
मत्पराभनव्याङ्गीमेषतोऽभिश्चित्तामिव ॥ ३ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ उद्वाहसं च विज्ञाय रुक्मिण्या मधुगूढनः ॥ स्यः संयुज्यतामाशु दारुकेत्याह
माधिम ॥ ४ ॥ म चाश्वैः शैव्यमुश्रीवमधपुणवलाहकैः ॥ युक्तं रथमुपानीय तस्थौ प्राञ्जलिरङ्गनः ॥ ५ ॥ आरुह्य स्वन्दनं शोभरुद्धिजमागम
तूर्णगेः ॥ आनन्तदिकरात्रेण विदर्भानगमद्वयेः ॥ ६ ॥ राजा म कुण्डिनपतिः पुत्रस्नेहवशं गतः ॥ शिशुपालाय स्वां कन्यां दातुमन्कर्मणः

भलाई बाहा छ-रुक्मी ह्येषव ममित उनको विवाह सम्बन्ध हुन दिन चाहन्छ ॥२॥ तर केरी चिन्ताको कुरा छैन, जस्तै जसो काउ मधेर मनुष्य त्यस्ताट बागो निरान्दछन्,
त्यस्तै शरीर पनि सबै अघम राजाहमलाई पुज्या पराजित पारर ती एकमात्र भलाई नै मन्ने मएकी सुन्दरी रामकन्यालाई अरश्य हरेर न्याउँछु ॥३॥ श्रीशुकदेव मन्दन्-हे राजन् ।
रुक्मिणीको विवाह सुहृत् पत्नी राखेको नै छ । या जानेर भगवान्ले सरथीलाई डाकेर मन्तुमया-हे दातक ! होम रथ तयार पारर त्याछु ॥ ४ ॥ भगवान्को आज्ञा पाएर दातक
लैज्य, सुग्रीव, मयपुष्प र बलाहक नामका चार जोडा जोतिणका रथ स्थापन र हात जोरेर साधुले उभिए ॥५॥ भगवान् ती ब्राह्मणलाई रथमा ब्यापेर आफु पनि यदु
मया र हुनगामी अन्ध द्वारा एक रातमै आनन्तवाट विदर्भ देश पुगे ॥ ६ ॥ यत कुण्डिनपुत्र-पति महागन मोन्दक पुत्र-स्नेहवद नाम्नी गुल्मवती कन्या शिशुपाललाई नै

दिनको निमित्त विवाहोत्सवको नपारीमा लागे । ७ ॥ नगरका राजपथ, पल्लो-मोरटो र चौगाटोहरू बटारी पानी छर्कन लगाए । तिनका विज-विजिज बज्जा, पताका र तोरणादिने राजाको सुमज्जित तुल्याए । सारा नगर भाला, चन्दन, हार, आभूषण र स्वच्छ बस्त्रादिद्वारा विभूषित नर नारीहरूले पुष्पाभेद धिपाँ त्यहाँका मध्य मरन धुरीको च्याले सुवासित झर त्यस नगरको प्रोथ बढाउनुहुने थिए । ८-९ ॥ राजा भीष्मपलले थिउ र देशगारुको यथाविधि पूजा गरेर ब्राह्मणहरूलाई भोजन गराए र तीबाट यथानिवम सज्जत पाठ गराए ॥ १० ॥ ती ब्राह्मणहरूले राम्रो स्नान गराएर सज्जनमय सत्त, नयाँ बस्त्र र विविध आभूषणहरूले विभूषित ती रत्ना हरि हुने राजकुन्दर रुक्मिणीलाई माम झक्क र यत्नेद्वारा मन्त्रले अभिषिञ्चित गरी उनको रक्षा गरे । अर्घ्य वेदका कुता पुरोहितले अदयान्तिको निमित्त हवन गर ॥ ११-१२ ॥ तयै वेदविधि ब्रम्हहत्या नष्ट

कारयत् ॥ ७ ॥ पुरं सम्मृष्टमंगित्तमार्गारव्याचतुप्पयम् ॥ चित्रध्वजपताकामितोरणैः समलंकृतम् ॥ ८ ॥ स्रग्भन्धमात्मानमणैर्विरजोऽम्बर-
भूषितः ॥ गृष्टं स्त्रीपुरुषैः श्रीमद्गृष्टैरगुरुधूपितैः ॥ ९ ॥ पितृन्देवान्समभ्यर्च्य विप्रैश्च विधिवन्नृप ॥ भोजयित्वा यथान्यायं वाचयामाम
मङ्गलम् ॥ १० ॥ सुजातां सुदतीं कन्यां कृतकौतुमङ्गलाम् ॥ अहतांशुकयुग्मेन भूषितां सृपणोच्चमैः ॥ ११ ॥ वक्तुः मामग्न्यजुर्मन्त्रैर्वदध्या
रक्षां द्विजोत्तमाः ॥ पुरोहितोऽथर्वविद्वै जुहाव ग्रहशान्तये ॥ १२ ॥ हिरण्यरूप्यवामांसि तिलैश्च गुडमिश्रितान् ॥ प्रादाद्धेनुष्व विप्रैश्चो राजा
विधिविदां वरः ॥ १३ ॥ एवं चेदिपती राजा दमघोषः सुनाय वै ॥ करयामाम मन्त्रज्ञैः सर्वमभ्युदयानितम् ॥ १४ ॥ मदनुद्विर्द्विजात्मीकैः
स्यन्दनेहैर्मणालिभिः ॥ पत्त्यस्वसङ्कुलः सैन्यैः परीतः कुण्डिनं ययौ ॥ १५ ॥ न वै विदभीधिपतिः नमस्तेत्याभिपूज्य च ॥ निर्वसत्यामाम
मुदा कल्पितान्पनिवेशने ॥ १६ ॥ तत्र शास्त्रो जगसन्धो दन्तवक्त्रो विदग्धः ॥ आजग्मृश्चैवपक्षीपाः पौण्ड्रकायः महस्रशः ॥ १७ ॥
कृष्णरामद्विषो यत्ताः कन्यां चैवय साधितुम् ॥ यद्यागत्य हरेत्कृष्णो रामाद्यैर्यदुभिर्दृतः ॥ १८ ॥ योत्स्यामः संहतास्तेन इति निश्चित-
मानसाः ॥ आजग्मृर्भुञ्जन् सर्वे समग्रयत्नवाहनाः ॥ १९ ॥ श्रुत्वा नृभगवान्नामो विपक्षीयपुण्ड्रमम् ॥ कृष्णं चेकं गतं हनुं कन्यां कलहना-

राजा भीष्मकेन ब्राह्मणहरूलाई हुन, चर्दी, बस्त्र, तिल-गुण तथा अनेक गार्ह दान दिए ॥ १३ ॥ उता चेदिपति महाराज दमघोषले मन्त्रविद्वै ब्राह्मणहरू प्राण विपुषालका अभ्युदय योम्य समै कृप्य गराए ॥ १४ ॥ विशुपाल पनि मद चुकाउने हाँची, सुवर्षभासा-मण्डित रथ र पैदल गज घोडा चढेका सेना लिएर कुण्डिनपुर पुग ॥ १५ ॥ विदग्धराज महाराज भीष्मकेले परहम्स गण्ड उनको पूजा गरे र उनलाई निकै आनन्दले पूर्वनिश्चित घोडा भवनका स्थान दिए ॥ १६ ॥ त्यस इन्ध्रीमा जम्बू, जटारुध, दन्तवक्त्र, विदग्ध र पौण्ड्रक आदि विशुपालका हवसौ मित्र राजा बाणेश थिए ॥ १७ ॥ ती सबै राजा राम र कृष्णका विरोधी थिए । दिनले मित्र विदुषाललाई बै बन्ध्या रिक्ताउनका तत्पनि यत्न लेख्य गरेका थिए-यदि यादवहरू आएर कन्या हरण गरे भने हाम्रो यत्न मिल्ने युद्ध गनछौं ' यसै निमित्त सबै आपतका संताले सुमज्जित भएर बाणेश थिए ॥ १८-१९ ॥

हारकामा जव दलगमले विपक्षी राजाहरूका विचार र श्रीकृष्ण एतलै नै कन्या-हरणको निम्ति गएको समचार सुनेर दलहको भयले प्राप्त-नेत्रदश हाती, पाँडा, रज र वदानी (पैदान) को चतुरंगिणी सेना (न्याय) तुरुन्त कुण्डिमपुर जात हिँडे ॥ २० ॥ २१ ॥ यता भीष्मकनुता रुक्मिणी कृष्णको आगमनको वारो हेरेरिहकी थिरन् । ती आशुले पठाएका प्राधन नककषा देखेर विचार बन्नाथिन्-॥ २२ ॥ 'अहो ! अब म अयागिनीको विवाह हुनमा केवल एक रात श्रेय छ, तर कमलनयन श्रीकृष्णचन्द्र अक्षयम्भ पनि आएनन्-यपको कुनै कारण पनि जान्न सकिन जुन ब्राह्मण देवता बेरो समचार लिएर गएका थिए, ती पनि अक्षयम्भ फर्कनन् ॥ २३ ॥ हात भइरहेको छ-अनिष्टितान्मा भगवान् कृष्ण ममा कडी दाँव देखेर नै बेरो पाणिग्रहण गन कुनै प्रयत्न गरंर आइरहेका छैनन् ॥ २४ ॥ विवाह र शिवजी पनि म अयागिनीको अनुकूल छैनन् भने छै लागिरहेको छ र कृष्ण-जी गिरिगङ्गाकुमारी पार्थवी पनि मदेखि विमुख छन् ॥ २५ ॥ भयमानझारा हृदय हरिणकी र समथको गति जान्ने राजकन्या रुक्मिणीले यसै चिन्तन गर्दै आफ्ना अधुर्पूर्ण अंश

द्वितः ॥ २० ॥ बलेन महता सार्धं धातुस्नेहपरिप्लुतः ॥ कुण्डिनं प्रागादुगजाश्वर्यपत्तिभिः ॥ २१ ॥ भीष्मनन्या वरारोहा कांक्षन्त्यागमनं हरेः ॥ प्रत्यापत्तिमणश्यन्ती द्विजस्याचिन्तयत्तदा ॥ २२ ॥ अहो श्रियामाऽन्तरिता उद्वाहो मेऽलसाधमः ॥ मोऽपि नावर्ततेऽद्यापि मत्सन्देसहो द्विजः ॥ २३ ॥ अपि मत्स्यतवद्यात्मा दृष्टा किञ्चित्तुमुमितम् ॥ मत्पाणिग्रहणे नृगं नायानि हि कृतोद्यमः ॥ २४ ॥ दुर्भगाया न मे धाता नानुकूलो महेश्वरः ॥ देवी वा विभुस्या गांरी रुद्राणी गिरिजा सती ॥ २५ ॥ एवं चिन्तयती बाला गोविन्दहृतमानमा ॥ न्यक्षीलयन कालज्ञा नेत्रे चाश्रुकलाकुले ॥ २६ ॥ एवं वधाः प्रतीक्षन्त्या गोविन्दागमनं नृप ॥ वाम ऊरुर्भुजो नेत्रमस्फुरन्प्रियभाषिण ॥ २७ ॥ अथ कृष्ण-विनिर्दिष्टः म पव द्विजयत्तम ॥ अन्तःपुरवरीं देवीं राजपुत्रीं ददर्श ह ॥ २८ ॥ सा तं प्रहृष्टवदनमन्यभ्रात्मगतिं मती ॥ आलक्ष्य लसन्नाभिज्ञा समपृच्छच्छुचिस्मिता ॥ २९ ॥ तस्या आवेदयत्प्राप्तं शशं यदुत्तन्दनम् ॥ उक्तं च ॥ उक्तं च मत्स्यवचनमाप्तोपनयनं प्रति ॥ ३० ॥ तमागतं यमा ज्ञाय वैदर्भी हृष्टमाहमा ॥ न पश्यन्ती ब्राह्मणाय प्रियमन्यन्ननाम मा ॥ ३१ ॥ प्राप्तं श्रुत्वा स्वर्तुहितरुद्राहमेश्वरगतमुक्ता ॥ अभ्यासतुर्दोषेण

विस्मिन् ॥ २९ ॥ हे राजन ! जव नयवधु रुक्मिणी यसरी भगवान्का आगमनको प्रतीक्षा गर्दै थिइन्, उनी बेला तिनको बायाँ तिरा, हात र आँखा कुनै संयत्न छनना दिदै फरकगउन लागे ॥ २७ ॥ त्यसिमै श्रीकृष्णले पठाएका ती प्राधन अन्तःपुरमा स्थिर राजकुमारी रुक्मिणीलाई भेट्न आए ॥ २८ ॥ हाथहरूकी हाता मती रुक्मिणीले कित्ता गर्दै प्रयत्नगुल र नआलिएका देखेर मुगुक्क हाँसे कायको सफलताका विषयमा सोचिन् ॥ २९ ॥ तब ब्राह्मणले कृष्णको प्रार्थना गर्दै उनी तत्काल आउने शुभ मयाचार सुनाए र कृष्ण भगवान्ले रुक्मिणीलाई लैजाँने जो सत्य प्रविज्ञा गरेका थिए, सो पनि सुनाए ॥ ३० ॥ भगवान् आशुमे भन्ने जानेर विदग्धनन्दिनी रुक्मिणी घेरै प्रयत्न भइन् र ब्राह्मणलाई त्यस बेला दिने योग्य कुनै प्रिय वस्तु मदेखेर केवल मरुत्कार मात्र गरिन् ॥ ३१ ॥ बहाराज भीष्मकले बन्धाम तथा श्रीकृष्णलाई आफ्नी कन्यापति विवाहात्मक

हन्को लागि भाग्य भन्ने सुनेर सुगनाद महिष पूजा माध्याह्ने उनको स्वागत गरे ॥ ३२ ॥ मधुपर्क, निमेल वस्त्र र उत्तम उपहार यदि अर्पण गरेर विधिपूर्वक उनको पूजा गरे ॥ ३३ ॥ ३४ । राजा योग्य छले सेना गापीरुक् महिष भीकृष्णलाई सर्वभोग्यमन्त्र निवासस्थान दिएर वयावर्त्य आनिध्य-मन्त्रकार गरे । धर्म गरी विद्वंराजले आसुरको निन्दाया आणवा मयै राजाह्वयको उनको पराक्रम, अवस्था, वन र वनको अनुपात अभिलेखित वस्तु दिएर शस्त्रो मन्त्रकार गरे ॥ ३५ ॥ मधवान् कृष्णको आगमन सुनेर विद्वं-नगरमा बस्न मयै जना उनको निवासस्थानमा आए र बाफना नयनाभ्रलिले उनको वृक्षसिन्दको मकरन्द पिउन लागे ॥ ३६ ॥ तिनले भने—'हस्मिणी इन्द्री स्त्री हुन योग्य छन् र यी अनिन्दितामा रुक्मिणीको योग्य घर छन् । अरु कुनै पनि कन्या यिनकी स्त्री हुन योग्य छैनन् ॥ ३७ ॥ यदि हामीहरूबाट बेटी पनि पुण्य गरिएको छ भने तीनैतोकका विधाना श्रीविष्णु मगवान् प्रपञ्च भाग्य वस्तो कृपा गरुन् कि श्रीकृष्ण नै विद्वंराजकुमारीको पालिग्रहण गरुन् ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्णको प्रेमपाशमा बाँधिएका पुरानीमण्डप जव वस्तो अनिरहेका भि',

रामकृष्णो ममहर्षोः ॥ ३२ ॥ मधुपर्कमुपानीतं वार्मानि विरजानि सः ॥ उपायनान्यभीष्टानि विधिवत्समपूजयन् ॥ ३३ ॥ तयोर्निवेशनं श्रीमदुपक-
ल्प महामतिः ॥ समैन्ययाः सातुगयोरतिथ्यं विदधे यथा ॥ ३४ ॥ एवं राज्ञां समेतानां यथार्यं यथा वयः ॥ यथावत् यथाचित्तं सर्वैः कार्यैः
ममहर्षयन् ॥ ३५ ॥ कृष्णमागतमाकर्ण्य विद्वंभूपुरवासिनः ॥ आगत्य नेत्राग्नलिभिः पपुस्तन्मुखपङ्कजम् ॥ ३६ ॥ ऊर्गैव भार्या भवितुं रुक्मिण्यहर्ति
नापरा ॥ अमावस्यतन्वद्यात्मा भ्रम्याः समुचिनः पतिः ॥ ३७ ॥ किञ्चित्पुनरितं यन्नस्तेन तुष्टं सिलोककृतं ॥ अनुगृह्णातुगृह्णातु वैदर्भ्याः पणिमन्युतः
॥ ३८ ॥ एवं प्रेमकलावद्धा वदन्तिस्म पुरोक्तमः ॥ कन्या चातःपुरात्यागाद्दृष्टेस्ताडज्विकालयम् ॥ ३९ ॥ पद्भ्यां विनिर्यसौ द्रष्टुं भवान्याः
पादपङ्कजम् । सा चानुध्यायती मय्यहमुकुन्दचरणाम्बुजम् ॥ ४० ॥ यतावाङ्मातृभिः मार्धं मयीभिः परिचारिता ॥ गुप्ता राजभट्टे श्वरेः
मन्त्रैरुच्यतायुषैः ॥ मृदङ्गशङ्खघण्टास्तूर्यमेयंश्च जप्तिरे ॥ ४१ ॥ नानापहारचलिभिराग्निरुच्यः महत्तमः । समन्धववसाभरणैर्द्विजपत्न्यः स्वतःकृताः
॥ ४२ ॥ गायन्तश्च स्तुवन्तश्च गायका वाद्यवादकाः ॥ परिवार्यं वर्षं जग्मः मृतमागधवन्दिनः ॥ ४३ ॥ आमास्य देवीमदनं धौनपादकमगुजा ॥
उपस्पृश्य शुचिः शान्ता प्रविवेशाम्बिकान्तिकम् ॥ ४४ ॥ तां वै प्रवयसां बालां विधिज्ञा विप्रयोषितः ॥ भवानी वन्द्याश्चकुर्मवपनीं भवा-

उर्वरेला राजकन्या रुक्मिणी अन्तःपुरबाट निस्केर धीर सैनिकहरूको संरक्षणमा अम्बिकादेवीका मन्दिर दिदिन् ॥ ३९ ॥ ती मनभने श्रीकृष्णको पान गद श्रीपर्वताजिको पाद-
पङ्कजको दशन गनका लागि पैदल नै गइरहेको थिएन् ॥ ४० ॥ भयप बेला उनले सोन घाण गरको चिन्दु र ती माता आदि इन्द्र र म्बरीरुले सेपिएर हातमा मुला हातियम
लिका मन्त्र शूरीर राखेकोरुक्मिणीको रक्षामा दिदिरहेको थिएन् । नगबेला मृदङ्ग, शङ्ख, घण्टा, तूर्य र मेरी आदि वाजाको तुमुल निनाद भइरह्यो ॥ ४१ ॥ बाला, कन्दन, वस्त्रालंकार,
जतिथि उपहार र पूजन सामग्री गहिण गहिण अलङ्कृत द्विजपत्नीहरू, हजारी गणिक, गान र रतुति गन गायक, बाजा बजाउने र सुत, दासघर र बन्दकिन—ती सबै
नववध रुक्मिणीको चारैतिरबाट छेकैर गइरहेका थिए ॥ ४२ ॥ ४३ । देवीको मन्दिरमा पुगेर रुक्मिणीले हात-पाउ पोल्नु र आगमन गम्प पवित्र भई शांन्तबालले अम्बिका

सज्जपुत्रं जेतते हेदरी श्रीकृष्ण देखिए ॥ ५४ ॥ राजकुमारी रुक्मिणी आपनू रथमा गएर बसै ओटेछी थिहू तर श्रीकृष्णकदले झटेर सवे अनुकूलते देखदादेई उमलाई उपातेर सयस छवियमण्डलीको तिरस्कार गरी आपनू गुरुद विहू बाझिठ भजा भएकी रथमा बगाने । सिंहले स्यामलित आपनू बाग बाँसे जे रुक्मिणीलाई लिएर श्रीकृष्णपन्न राख बलराम नाथि पादबसित उहाँबाट हिँडे ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ब्राह्मणका कपीन अन्य कस्मिनी राजा आपनू राजपुत्र र गणकीति महन नमकेर कस्मलागे—'अहो ! हापीनाई चिकइत छ । आज हापी कनुपाणीहकको यक्ष ती भान्तेले यमरी छमिदिए, बसै सिंहको माथ सुरुले खोलेम्' ॥ ५७ ॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे सावारीकायां विरचाशतसोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

(थिरुवाल पञ्चम रात्रा र रुक्मीको राजपुत्र, रुक्मिणीको विवाह) श्रीकृष्णदेव कन्दुवृन्द—हे राजन् ! यमरी ती मये राजाहक रिमाई कवच पाच गरेर आपना-आपना गडनमा बढेर आफू बना सैनिक महिन बनुष धारण गरी श्रीकृष्णलाई हलैट्ठी गए ॥ १ ॥ तिनलाई आफूका देखेर पादर सेनाका नायक डनैरि कस्मैर ठिक्क ठामि जहार कृष्णो द्विषतां समीक्षनाम् ॥ रथं समारोप्य सुपर्णलक्षणं राजन्यचक्रं परिभूय साधवः ॥ ५५ ॥ ततो ययौ रामपुरोगमैः शनैः शुभानुभया-दिव भागहद्वरि ॥ ५६ ॥ तं मानिनः स्वाभिमतं यशःक्षयं परे जगमन्धवशा न मेदिरे ॥ अहो धिगमाम्पनरा आत्तधन्वतो गोपेर्हितं केमरिणां मृगैरिव ॥ ५७ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तमार्धे रुक्मिणीहरणं नाम त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ इति सर्वे सुमरन्धा बाहानारुख दंरिताः ॥ स्वैः स्वैरन्तैः परिक्रान्ता अन्वीयुर्धनकार्मुकाः ॥ १ ॥ तानापनन आलोक्ष्यथाद्वा-नीकशृणुषाः ॥ तस्युन्मत्संभुम्भा राजन्विस्मृर्न्य स्वधनूषि ते ॥ २ ॥ अश्वपृष्ठे गजस्कन्धे रथोपस्थे च कौविदाः ॥ सुमुचुः शरवर्षाणि मेघा अद्रिष्यन्तो यथा ॥ ३ ॥ पत्युर्बलं शरामरैश्चञ्चलं वीक्ष्य मुमप्यमा ॥ मन्त्रीद्वयैश्चतद्वक्त्रं भयविह्वललोचना ॥ ४ ॥ ऋष्य भगवानाह मा स्म भैर्वापलोचने ॥ विनश्यत्यधुनेयेन-त्तावकैः शत्रवर्षं क्लम ॥ ५ ॥ तेषां तद्विक्रमं वीरा गदमङ्गणदयः ॥ अमृष्यमाणा नाराचैर्जघ्नुर्दृष्टयगात्रयान् ॥ ६ ॥ ऐतुः शिरांसि रथिनामभिर्ना गजिनां मुवि ॥ मकुण्डलकिरीटानि मोष्णीपाणि च कोटिशः ॥ ७ ॥ हस्ताः सामिगलेष्वामाः करभा ऊरवोऽङ्घ्रयः ॥ अन्धाधनरनागोष्ट्रस्त्ररमर्त्यशिरांसि च ॥ ८ ॥ हन्यमानक्लानीका वृष्णिभिर्जयकांक्षिभिः ॥ राजानां विमुग्धा जग्मुर्जगमन्धपुरःमराः ॥ ९ ॥ शिन्नुगालं ममभ्येत्य हतदारमिवा-र आपना धनुको टङ्कार गर्भलागे ॥ १० ॥ बाँदा र हापीमाथि तथा । रथमा बसेका छक-महात्मा कुञ्ज राजा पादर-सेनामा यम प्रकाश बाण-वर्षा गर्भलागे, जस्यै—मेघ वर्तमा जन बाणोउठन् ॥ ३ ॥ आपना पनि श्रीकृष्णका सेना हाणवर्षां हकिण्का देखेर रामो बस्मर हुने रुक्मिणीले टरले पक्कन नेछारा भगवान् कृष्णलिङ्ग लज्जार्थक हेनं भागिन् ॥ ४ ॥ अनि भयशान् हुन्छले डाँसे कनुमयो—'हे सुनवनी ! तिस्रा सेनाडाग तिस्रा अनुपषका समस्त सेना शीघ्र नष्ट हुनेछन्' ॥ ५ ॥ ६ ॥ यथा गद र मकुपेण आदि पादर वीर आपना धनुको पराक्रम बल वर्ता सान मयन्त र निनका हापी, अथ तथा रथरहलाई आपना बाणले छिन्न-भिन्न पार्ने लागे ॥ ७ ॥ तिनका हाणले रथ र हापीमाथि बसेका विरही वीरहकका कवच, कुम्हने, किरीट र केडाहकले लुछांमिन कुराँटी छिर खड्ग, गदा र धनुषपुष्प बाण, कुट्टा, ऊर र पाठ शिरसिण्ड पृष्ठीमा घमाघम झनैउठे । यम प्रकाश बाँदा, लज्जर, हापी, ऊँट गदा र धनुषपुष्पका शिर पनि टुक्रा-टुक्रा भई युद्धभूमिमा पस्तिन लागे । कन्वमा जसका हृष्यक बाहवहकडाग आपना सेना नष्टप्राय देखेर

जगामन्व आदि राजा बुद्धराट् पुण्ड्र कर्त्ताण्य मागे ॥ ८ ॥ ९ ॥ श्री मने श्री. नेत्र, वीरता सांस्त्रिनाले आतुर, नेत्रहीन, हवी-माह र शुष्क-पुण्ड्र मर्यादा विगुणालकहो पुंरं मन्त्रनामे -
॥ १० ॥ 'हे पुण्ड्रमिह ! विभना त्याग, किनकि हे राजन् ! जीवको हुने रिय वा अग्रिय मर्थे उपस्थित देखिदने ॥ ११ ॥ अस्ते—आठको पुनती नटको इच्छावृत्तार नासिहन्छ,
त्यस्ते यो जीव ईश्वराधीन रहेर सुख-दुःख प्राप्त गर्दछ' ॥ १२ ॥ जगामन्व अन्त—'हे, हुने कृष्णले तेहम अधोदिणी सेना सहित मलाई मन्त्रपन्त पुद्गमा पराजित गरे र
आठौं पन्त भैले उनलाई जिते ॥ १३ ॥ यमले न म कहिल्यै छोड गर्दछु न हर्ष नै मान्दछु किनकि म ज्ञान-द्वय-मारा जग्नु देव-प्रेमि मदेव काल द्वारा दे विभ मित्र
अवस्थाहरूमा पर्दछ ॥ १४ ॥ यस कैला हामी वीर युधपका युधपति उपस्थित रहेर पनि कृष्णद्वारा सशक्ति बादबका बाँरे सेनामित पराभूत भयो ॥ १५ ॥ यसपन्त केरि हात्रा ब्रह्मनेत्र
जिते, किनकि समय उनकै अनुकूल थियो, जब समय हाम्रो अनुकूल हुनेछ, सब हामी उनलाई जितौता ॥ १६ ॥ यपरी मित्रगणले बुझाएपछि वेदिराज आफ्ना मन्त्र अनुवृत्त

तुरम् ॥ नष्टस्वियं गतोत्साहं शुष्यद्वदनमनुवृत् ॥ १० ॥ भो भोः पुरुषशार्दूल दोर्मनस्यमिदं त्यज ॥ नैव प्रियाप्रियो राजन्निष्ठा देहिषु दृश्यते ॥ ११ ॥
यथा दारुमयी योषिन्त्यते कुहकेच्छया ॥ एवमीश्वरतन्त्रोऽयमीहते सुम्वदुःखयोः ॥ १२ ॥ शौरेः सप्तदशाहं वै संयुगानि पराजितः ॥ त्रयोविंश-
तिभिः सैन्यैर्जिग्य एकमहं परम् ॥ १३ ॥ तथाप्यहं न शोचामि न प्रहृष्यामि कर्हिचित् ॥ कालेन देवयुक्तेन जानन्विद्रावित जगत् ॥ १४ ॥
अधुनाऽपि वयं सर्वे वीरयूथपथथाः ॥ पराजिताः फल्गुतन्त्रैर्यदुभिः कृष्णपालितेः ॥ १५ ॥ रिपवो जिग्युरधुना काल आत्मानुमारिणि ॥ तदा
वयं विजेष्यामो यदा कालः प्रदक्षिणः ॥ १६ ॥ एवं प्रबोधितो मित्रैश्चैवोऽगतात्मानुगः पुरम् ॥ हतरोषः पुनस्तेऽपि ययुः स्वं स्वं पुरं नृपाः
॥ १७ ॥ रुक्मी तु राक्षसोद्वाहं कृष्णद्विडमहन्स्त्रयः ॥ शृष्टोऽन्यगमत्कृष्णमत्रोद्दिष्टाऽऽवृत्तो जली ॥ १८ ॥ रुक्म्यमर्षी सुमरब्धः नृष्वतां सर्व-
भुभुजाम् ॥ प्रतिजज्ञे महाबाहुर्दक्षितः सशराम्नः ॥ १९ ॥ अहत्वा ममरे कृष्णमप्रन्यूद्य च रुक्मिणीम् ॥ कुण्डिनं च प्रवेद्यामि मत्प्रेमैतद्भवीमि
वः ॥ २० ॥ इत्युक्त्वा रथमारुह्य मारिधिं ग्राह्य सत्वरः ॥ चोदयाश्चान् ययः कृष्णमन्त्र्य मे संयुगं भवेत् ॥ २१ ॥ अद्याहं निशितैर्याभोगोपालस्य
मुदुर्मतेः ॥ नेप्ये वीर्यमर्दं येन स्वसा मे प्रसभे हता ॥ २२ ॥ विकल्पमानः कुमतिरीश्वरस्याप्रमाणवित् ॥ रथेभैकेन गोविन्दं निष्ठ निष्ठेत्यया

सहित राजधानी फर्किए, उसका मित्र राजाहरूमध्ये श्री मारिनवाट् आंगणका बिष्ट, श्री पनि आफ्नापना नगरमा फर्किए ॥ १७ ॥ तर कृष्ण-द्रोही रुक्मी आफ्ना बाँडनाका
यपरी राक्षसी विवाह चिन्तिते हरण गरिनु सहन सकेनन् र एक अधोदिणी सेना साथमा लिएर मगवान्को पछि-पछि गए, ॥ १८ ॥ यम अपमानलाई अमर ठान्ने महाबली रुक्मान
कक्ष र बलुष-बाण धरण गरेर सर्वलाई सुनाउँदै अन्यन्त आंध्रपूर्वक भवे—, १९ ॥ 'म सर्वको माहृन्ने सत्य प्रतिज्ञा गर्दछु—संग्राममा कृष्णलाई धारर केहा काबजमाबाट नान-
म कुण्डिनपुर फर्केर आउछ' ॥ २० ॥ रथेमित्र मयरी प्रतिज्ञा गरेर ती रुक्मी रथमा बसी आफ्नो मरधीलाई आह्वान दिए—'जतनिर न्या कृष्ण मर्षको छ, उनीनर साथ पादा
हक निष्टर दिह, किनकि आज मेरो उनीसित युद्ध हुनेछ ॥ २१ ॥ म आफ्ना तीर्यक बाणले न्या दुवै दुवै ग्यालको वीर्यमर्द, मैय बल मरे पुनो परिरिनेछ, जसक समय ममर न्या

मेरी बहिनीलाई बलपूर्वक हरेर लगेको छ ॥ २१ ॥ ईश्वरको महिमा नबान्ने बन्दमति कन्या पयरी निकै बर्ता हरा गरी एक्लै रथमा बसेर बेगले दगुदै मगलान्कहाँ पुग्यो र पत्नी-
पत्नी मन्दै बकाने लाग्यो ॥ २२ ॥ उसले आफ्नु बलियो धनुष खोलेर मगलालाई तीन बाण हान्यो र बन्धो—ए पशुकुल-कुलम् ! एक छिन पछेर बहिर्दै ॥ २३ ॥ हे दुष्ट !
कामले जमरी हसि बोर्दछ, त्यसै गरी मेरी बहिनीलाई लिएर तँ कहाँ बागिरहेको छु ? हे मन्द ! तँ झुली बापावी पनि छस् । तँ कपट-पुद्गलै कुञ्जल छस् । आब म नेरो मारा मर्बै भूतां
पारिदिन्तु ॥ २४ ॥ हेर, मेरो बाणले तँ मेरो चुमिमा नहन्दै यो शालिकालाई छारिदै । पनि आखेर सुनेर पनि श्रीकृष्णचन्द्र युसुक्त हाँसे र अन्तर्यामी प्रसूले रुक्मीका धनुष काटेर
उमलाई छ बाणले पायल पारिदिए ॥ २५ ॥ हरिले अठ्ठ आठ बाणले त्यसका चारै घोडा, दुवैगुले सारथीलाई र तीन बाणले रथको ध्वजा काटिदिए । अनि रुक्मीले झट्ट
अर्को धनुष लिएर कुण्डलाईलाई पाँच बाण हान्यो ॥ २६ ॥ ती बाण लाग्नामाथि अच्युतले उमको त्यो धनुष पनि काटिदिए । अनि रुक्मीले अर्को धनुष लियो, तर झल्ले त्यो पनि

ह्वत्त ॥ २७ ॥ धनुर्विकृष्य सुदृढं जने कृष्ण त्रिभिः शरैः ॥ आह चात्र क्षणं तिष्ठ यदनां कुलपांमन ॥ २८ ॥ कुत्र यासि स्वमारं मे मुषित्वा
प्राहृष्यद्विभिः ॥ हरिष्येऽद्य मम मन्द मायिनः कृतयोधिनः ॥ २९ ॥ यावत्त मे हतौ बाणैः शयीया मुञ्च दारिकाम् ॥ स्मयन्कृष्णो धनुश्छित्त्वा
पटुभिर्विन्याध रुक्मिणम् ॥ ३० ॥ अष्टभिश्चतुरो बाहान्द्राभ्यां सूनं पञ्च त्रिभिः ॥ म चान्यदनुरादायकृष्णं विन्याध पञ्चभिः ॥ ३१ ॥ तेस्ताडितः
शरोधेस्तु निच्छेद धनुस्स्युतः ॥ पुनरन्यदुपादत्त तदप्यच्छिनदव्ययः ॥ ३२ ॥ परिधे पट्टिशं शूलं चर्मासी शक्तितोमरो ॥ यद्यदायुधमादत्त
तत्सर्वं सोऽच्छिनद्वरिः ॥ ३३ ॥ ततो रथादवप्लुत्य स्वर्जपाणिर्जिघांसया ॥ कृष्णमभ्यद्रवत्कुदः पतङ्ग इव पावकम् ॥ ३४ ॥ तस्य चापतनः
स्वर्जं तिलशश्चर्म चेपुभिः ॥ छित्त्वाऽसिमाददे तिग्मं रुक्मिणं हन्तुमुद्यतः ॥ ३५ ॥ दृष्ट्वा भ्रातृवधोद्योगं रुक्मिणी भयविह्वला ॥ पतित्वा पादयो-
र्भन्तुरुवाच करुणं मती ॥ ३६ ॥ योगेश्वराप्रभेयात्मन्देवदेव जगत्पते ॥ हन्तुं नार्हमि कल्याण भ्रातरं मे महाभुज ॥ ३७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
तथा परिग्रामविकम्पिताङ्गया शुचाञ्चशुष्यन्मुखरुद्धकण्ठया ॥ कातर्यविममितहेममालया गृहीतपादः करुणो न्यवर्तत ॥ ३८ ॥ चैवेन वदथा

काटिदिए ॥ २८ ॥ यमरी रुक्मीले परिध, पट्टिश, शूल, तरवार र तोमरादि जेज्जे अस्त्र उभाल्यो, ती मैत्रालाई धोरिले काटिदिए ॥ २९ ॥ अन्त्यमा श्रीकृष्णचन्द्रलाई मार्ने इच्छाले
त्यो हातमा तँबाट लिएर रथबाट झम्काली बर्तीमा पुगेली दगुरे जस्तै अतिशय क्रोधित भई श्रीकृष्णनिरुद्ध भयो ॥ ३० ॥ त्यो रुक्मीलाई आकृतिरि निकै बेगले नाउन लागेको
देखेर भगवान् बाण वर्षा गरी त्यसका हातको ढाल-तरवार भुत्तो-पीठा पारेर काटिदिए र त्यसलाई मार्नेको निमित्त तत्पर भएर घोडा तीक्ष्ण लावार सिके ॥ ३१ ॥ आफ्नु दाजुको
तपागी देखेर रुक्मिणी हरले व्याकुल भइन् र ती परम माधवीले पविका चरण ममानेर विनयपूर्वक भनिन् ॥ ३२ ॥ हे अग्रमेघाङ्गम् ! हे देवदेव ! हे आभय ! हे प्रभो !
हे रक्षमाण-वररूप ! हे महाबाहो ! यी मेरा दाजु हुन् । यिनलाई झुत्तले मार्नु उचित छैन ॥ ३३ ॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—रुक्मिणीका शरीर हरले कामदेवको पियार, झोडले
यिनको मुख सुकंद आयो, बाँटो अवरुद्ध भयो र आतुरताका मुखका माला यिनको बाँटोबाट तल खस्यो । जब उनको चरण ममानेर प्रार्थना गरिन् तब कठनायक भगवान् त

एकमीको वध मने विचार त्यागिदिष्ट ॥३४॥ उनले कुर्मीलाई कमाउले शीघ्र दाही र कपाल आधा काटी उसलाई कुरूप पारिदिष्ट । उमे बेला नी यादवतीगठकने हाजी जसरी कमल
 बनलाई काँडिदिन्छ, त्यस्तै गरी त्यो अद्भुत सेनालाई किचि-मिची पारिदिष्ट ॥ ३५ ॥ अनि श्री भगवान् कृष्णकडो आएर उनल कृष्णलाई मरेजस्तै अवस्थाया उपस्थित देखे । उसलाई
 स्वर्गा न्दिमिमा देखेर भगवान् सङ्ग्रामलाई दया लाग्यो । उनले कृष्ण उमलाई छाडिदिनुभयो । श्रीकृष्णमिल भन्नुभयो— ॥ ३६ ॥ 'हे कृष्ण ! निमोले यो रात्रो घरेयो ।
 हाश्रो निमित्त यो निन्दाको कुरा हो । आफ्नु सम्बन्धीको दाही-कपाल काटेर कुरूप पारिदिनु उसको वध गरे ममान हो' ॥ ३७ ॥ केरि कर्मिणीमित्त भने—'हे माधवी ! दाजुलाई
 कुरूप पारिदिष्ट भनी हामीमाथि दोषारोपन गरे । कुनै व्यक्तिलाहे हुल-दुःख दिने अरु कसो हुँदैन, त्यो आफ्नै कर्मको फल मोच्छ' ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्णमिल उनले भने—'आफ्नु
 कुनै बन्धुन पदि वधको योग्य आचरण गरे पनि त्यो बन्धुको द्वारा मारिने योग्य हुँदैन । उपलाई छाडिदिनु पर्दछ, किनकि त्यो त आफ्नु दोषले नै बर हो भएका हुन्छ । केरि
 त्यसलाई मानमा के पुलाय ॥ ३९ ॥ केरि कर्मिणीमित्त भने—'प्रजापति प्रजाले क्षत्रियको वध नै यस्तो बनाएका छन्—जसले माई-बाईलाई मारिन्छ । अतः यो धर्म
 तममाधुकारिणं सशमश्रुकेशं प्रवक्ष्यन्त्यरूपयत् ॥ तावन्मर्दुः यमैर्न्यमदमुत्तं यदुश्रीरा नलिनीं यथा गजाः ॥ ३५ ॥ कृष्णान्तिकमुपव्रज्य दद-
 शुस्तत्र रुमिमणश्च ॥ तयामूर्तं हतप्रायं दृष्ट्वा मङ्गलार्णो विभुः ॥ विमुच्य बद्धं करुणो भगवान्कृष्णमननीत् ॥ ३६ ॥ अगाधिवदं त्यया कृष्ण कृतमस्म-
 ज्जुगुप्सितम् ॥ वपनं श्मश्रुकेशानां वैरूप्यं सुहृदो वधः ॥ ३७ ॥ यैवाम्मान्माध्वप्रयुषा प्रातुर्वैरूप्यचिन्तया ॥ सुमृदुःस्वदो न चान्योऽस्ति यतः
 स्वकृतमुक्पमान् ॥ ३८ ॥ कन्धुर्वहार्दोषोऽपि न कन्धोर्वधमर्हति ॥ त्याज्यः स्वेनेव दोषेण हतः किं हन्यते पुनः ॥ ३९ ॥ क्षत्रियाणामयं धर्मः
 प्रजापतिविनिर्मितः ॥ भ्रानाऽपि भ्रातरं हन्याद्येन घोरतरस्ततः ॥ ४० ॥ राज्यस्य भूमिवित्तस्य स्त्रियो मानस्य तेजसः ॥ मानिनोऽन्यस्य वा हेतोः श्री
 मदान्धाः क्षिपन्ति हि ॥४१॥ तवेयं विषमा बुद्धिः सर्वभूतेषु दुर्हृदाम् ॥ एवमन्यसे मदोऽमर्दं सुहृदां भद्रमव्रजयत् ॥४२॥ आत्ममोहो नृणामेषकल्पते
 देवमायया ॥ सुहृदुर्दुर्दुदामीन इति देहोऽपमानिनाम् ॥४३॥ एक एव परो ह्यात्मा सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ नानेव गृह्यते मूर्धेयथा ज्योतिर्यथा नभः
 ॥४४॥ देह आद्यन्तवानेव द्रव्यप्राणगुणात्मकः ॥ आत्मन्यविद्यया क्लृप्तं ममारयति देहिनाम् ॥४५॥ नात्मनोऽन्येन मयोगो वियोगश्चात्मताः मति ॥
 कन्यन्त कठोर छ' ॥ ४० ॥ केरि कृष्णमिल मन्तलागे—'हे माई ! यो उचित हो—जो भविषानी वनमदले अन्धा मारहेछन् श्री राज्य, धर्म, धन, श्री, मान, तेज वा कुनै अरु
 कारणवश आफ्ना बन्धुको पनि विरहकार गर्दछन् तर हामीले त्यसो गर्नु अनुचित हो ॥ ४१ ॥ केरि कर्मिणीमित्त भने—'हे शुभे ! समस्त प्राणीमित्त होह गर्ने आफ्ना बन्धु वनको
 निमित्त मङ्गलमय वस्त्रविधानलाई पनि तिमीले गलतानी हो भन्नुले मानिदोही, यो तिमी बुद्धिको प्रभाव हो ॥ ४२-४३ ॥ जो व्यक्ति देहलाई नै आफ्ना मान्दछन उनलाई नै
 'यो मित्र हो, यो छत्रु र यो उदामीन' यस्तो आत्मविषयक मोह भगवान्को मायाले उत्पन्न हुन्छ । सबै देहधारीका आफ्ना एक हुन् र त्यो अन्यन्त शुद्ध छ । छुन—जस र भटादि
 उपाधिले जस्तै धर्म-बन्दादि ज्योति र आकाश अनेक हो प्रतीत हुन्छन्, त्यस्तै नै गलतानीजन ती एकमात्र शुद्ध आत्माहरू नै अनेक छन् भन्दै देहदछन् ॥ ४४ ॥ यो क्षीर
 दूध, प्राक र शुभमय छ तथा आदि-अन्त्य हुन्छ छ । यो आत्माया अवस्थाने कतिपय छ र देहधारी जीवलाई ममार-वधमा पारिदिन्छ ॥ ४५ ॥ हे मति ! धर्मनारायण हाग नै

प्रकाशित हुनाले नेत्र र रूपमित उभयो संयोग वा वियोग हुँदैन, त्यस्तै नै आन्धाको जन्म भएतापनि मंथो-विमोह हुँदैन, किनकि उनको प्रसिद्धि न आन्धाको नै अधीन रहन्छ ॥४६॥ धनपु पनि देहका विकार नै हुन्, आन्धाका हाँड्नेन्, तथापि आन्धाको धनपु कहिन्छ जसरी दिनहुँ रूप-वृद्धि कलाहरूको नै हुन्छ, पशुमाको हाँड्ने । तथापि औषधीको दिन पशुमाको नै रूप मानिन्छ ॥ ४७ ॥ जस्तै—कुनै सुतेका व्यक्ति नै पदार्थ नभए पनि स्वप्नमा मोक्षा, मोक्ष र मोक्षका फलहरूको अनुभव गर्दछ, त्यस्तै प्रकार ज्ञानी जन विद्या संसार-विकार परोख्छ ॥ ४८ ॥ अतः हे शुचिचित् ! चित्तलाई सुखाउने र बोधित पार्ने यस ज्ञानजनित शोकलाई तत्त्वज्ञानले पर फालेर निमी शान्त होउ' ॥ ४९ ॥ शुद्धदेव मनुहुन्छ—हे राक्षन् । बहिराणले यसरी वृत्ताणपछि कुशाश्री रुचिमणीले आपन् वैद्य-स्य हटाहन् र विवेक-सुद्धिते चित्तलाई शान्त पार्नि ॥ ५० ॥ उभयो नेत्र र सेना नष्ट भइसकेका थिए तथा बसको प्राणमात्र शेष रहेको । विषो, न्यून रुक्मीन शत्रुका हातबाट मुक्त भएर कुण्ड इला आकु माहै विरुष पारिणको स्वरूप गरेर

तदेतुतात्तप्रमिद्वेष्टपूपाभ्यां यथा रवं ॥ ४६ ॥ जन्मादयस्तु देहस्य विक्रिया नात्मनः क्वचित् ॥ कलानामिव नैवेन्द्रोर्मतिर्द्वयस्य कुट्टरिव ॥ ४७ ॥ यथा शयान आत्मानं विषयान्फलमेव च ॥ अनुभुङ्क्तेऽप्यमत्यर्थे यथाप्नोत्यनुभो भवम् ॥ ४८ ॥ तस्मादज्ञानजं शोकमात्मशोषविमोहनम् ॥ तत्तत्त्वा-
नेन निर्हृत्य स्वस्था भव शुचिचित्ते ॥ ४९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं भगवता तन्वी रामेण प्रतिबोधिता ॥ वेदनस्य परित्यज्य मनो बुद्ध्या ममादधे ॥ ५० ॥ प्राणावशेष उत्सृष्टो द्विड्भिर्हन्तकलप्रभः ॥ स्मरन्विरूपकरणं वितथात्ममनोरथः ॥ ५१ ॥ चक्रे भोजकटं नाम निरामाय महत्पुण्यम् ॥ अहन्वा दुर्मतिं कृष्णमप्रन्यूय यवीयमीम् ॥ कुण्डिनं न प्रवेक्ष्यामीत्युक्त्वाऽत्रामवदुवा ॥ ५२ ॥ भगवान्भीष्मकमुतामेवं निजित्य श्रमिपान ॥ पुग्मानीय विधि-
वदुपयमे कुरुद्वह ॥ ५३ ॥ तदा मद्योत्सवो नृणां यदुपुष्यां गृहे गृहे अभूदनन्यभावानां कृष्णे यदुपतो नृप ॥ ५४ ॥ नरा नायश्च मुदिताः प्रभृष्टमणिकुण्डलाः ॥ पारिवर्हमुपाजुहुर्वरयोश्चित्रवामसोः ॥ ५५ ॥ मा वृष्णिपत्युत्तभित्तेन्द्रकेतुभिर्विचित्रमात्याभ्यरत्नतारणैः ॥ बभौ प्रतिद्वार्युपक्रम-
मङ्गलैरापूर्णकुम्भागुरुधूपदीपकैः ॥ ५६ ॥ यत्किमार्गा मदव्युद्विग्राहन्प्रेष्ठभुजाम् ॥ गजेन्द्राः सुपरासृष्टरम्भायूमीपशोभिता ॥ ५७ ॥ कुरुमृच्चयकैकेयविदर्भ-

स्थरी नै आकु बन्धको निमित्त मोक्षकट नामको यौटा ठूलो नगर बसाए, किनकि ती बन्तो प्रतिज्ञा गरेर आएका थिए—हुनुंदि कृष्णलाई नबारी तथा आपनी कांछा बढिनीलाई नछुट्ने म कुण्डिनपुमा प्रवेश गर्नेछैन । बत्तै कारण ती रोगदुर्बल मोक्षकटमै बस्न लागे । ५१ ॥ ५२ ॥ हे राजन् । यसरी सबै राजालाई जितेर भगवान् कृष्ण राजा भीष्मककी पुत्री कविपणा-
लाई आपन् नगरमा ल्याए र त्यहाँ उनीसित विधिपूर्वक विवाह गरे ॥ ५३ ॥ त्यस बेला दारका मित्र यदुनाथ कृष्णमा अनन्य प्रेम राख्ने बादबहलको ए-परे ठूलो उत्सव मनाए ॥ ५४ ॥ बधिवय कृष्णले धारण गरेका दारकाका प्रसन्न-चित्त भन्-नारीहरूले विचित्र वस्त्र धारण गरेकी बपुनाई जनेक उपाहार भेटेी टक्का । ५५ ॥ अस्तोमा कर्करादरेका दामा-रुमा फाफा, रङ्गी-चङ्गी माका, बल्ल र रत्नका बन्दनवार, ढोका-ढोकाया राखिणका लावा-दरादि माङ्गलिक वस्तुहरू, जलरुणं कलछ, अणक, अपर र ढोकादिले भरपूर दारकाको अपूर्व शोभा महर्हेको विषो ॥ ५६ ॥ निमन्त्रित इष्ट-मित्र र राजाका मदस्यवी हावीहरूको मदले बाटोभरि जन छर्के नै भयो । शोकमा लगाइएका कदलीसम्म र सुपाका

गुणाले हाकापुत्री राजा देविहरहेको थियो । ५७॥ न्यम उन्मत्तमा हुनसक्ने यथा-उता दण्डन आफ्ना हस्त-वर्ग, कुरु, मृजय, कैकेय, विदर्भ, वदुर र कुन्तिभोज आदि बंधुका चरित्र
अर्थात् काम छोडेर परस्पर आनन्द बनाइरहेका थिए ॥२८॥ जतातै रुक्मिणीहाणको चर्चा सुनेर राजाहरू र राजकन्याहरूलाई विस्मय भयो ॥५९॥ हे राजन् ! तिम्रोपति कृष्णलाई
लक्ष्मीकी अवतार रुक्मिणीमित देखेर नगरका नागरिक अत्यन्त प्रसन्न भए ॥६०॥ इति श्रीमद्भागवत दशमस्कन्धे उत्तरार्धे नेपात्मी मापाटीकाया चतुर्थश्चाक्षरमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

(प्रद्युम्नको जन्म र शम्भुरासुर-रथ) शुक्रदेव मनुमुन्त—हे राजन् ! वासुदेवकै अंश कामदेवले—जो मनबाट शम्भुरको कपोले भस्म भएका थिए—केरि शरीर प्रगल्भीको
निमित्त उनै वासुदेवको आश्रय लिएर ॥१॥ उनै कामदेव श्रीकृष्णको वीर्यद्वारा रुक्मिणीको भर्माट उन्मत्त भएर प्रपन्न नामले विख्यात भए । ती आफ्ना पितामन्दा कुनै पनि कुरामा

यदुकुन्तयः ॥ भियो मुमुदिरे तस्मिन्संभ्रमात्परिधावताम् ॥ ५८ ॥ रुक्मिण्या हरणं श्रुत्वा गीयमानं ततस्ततः ॥ राजानो राजकन्याश्च बभूवुर्भू-
शविस्मिताः ॥ ५९ ॥ द्वारकायामभद्राजन्महामोदः पुरीकसाम् ॥ रुक्मिण्या रमयोपेतं दृष्ट्वा कृष्णं श्रियः पतिम् ॥ ६० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे
दशमस्कन्धे उत्तरार्धे रुक्मिण्युद्वाहे चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ कामस्तु वासुदेवांशो दग्धः प्राभुद्रमन्युना ॥ देहोपपत्तये भूयन्तमेव प्रत्यपद्यत ॥ १ ॥ स एव जातो वैदर्भ्यां कृष्णवीर्यम-
मुद्भवः ॥ प्रद्युम्न इति विख्यातः सर्वतोऽनवमः पितुः ॥ २ ॥ तं शम्बरः कामरूपी हत्वा लोकमनिर्दशम् ॥ स विदित्वात्मनः शत्रुं प्राप्तोदन्वत्यगा-
दृग्दृष्टम् ॥ ३ ॥ तं निर्जगार क्लवान्मीनः सोऽप्यपरैः सह ॥ वृत्तो जालेन महता गृहीतो मत्स्यजीविभिः ॥ ४ ॥ तं शम्भुराय कैवर्ता उवाजदुः-
पायनम् ॥ मृदा मृदानमं नीत्वाऽवयन्स्वधितिनाऽद्भुतम् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वा तदुदरे बालं मायावत्यै न्यवेदयन् ॥ नारदोऽकथयत्सर्वं तस्याः शङ्कितचेतनः ॥

कम विग्नन् ॥ २ ॥ बालक प्रद्युम्न दस दिनका पनि नहुँदै उनलाई बन्धेछ रूपधारी शम्भुराले आफ्ना एवंशु जानेर हयो र समुद्रमा पर्वार आफ्नै पर पार्कियो ॥ ३ ॥ शिशु-
लाई यौटा माछाले निन्यो र न्या माछालाई यौटा माछाले जालमा अल्हायो ॥ ४ ॥ माछाले माछा शम्भुरासुरलाई खर्चो र उपहारमा माछा टाकादियो । अनि शम्भुरासुरको मान्छेले
ग्या अद्भुत माछा मान्छामा लगेर निन्यो ५ ॥ न्यक्को पेटबाट यौटा बालक पाएर न्या मान्छेले मायावतीलाई सुम्पदियो । त्यसको सर्वे कुरागत जानेर मायावतीलाई हुला विस्मय
भयो । अनि दक्षिण नारद आएर ती बालकको उपाधि र माछाको पेटमा जाने सधैं भेद मायावतीलाई सुनादिए । तिनै मायावती कामदेवकी यक्षिनी पत्नी गति थिइन ।

॥ १ ॥ कामस्तु वासुदेवांशो दग्धः प्राभुद्रमन्युना ॥ देहोपपत्तये भूयन्तमेव प्रत्यपद्यत ॥ १ ॥ स एव जातो वैदर्भ्यां कृष्णवीर्यम-
मुद्भवः ॥ प्रद्युम्न इति विख्यातः सर्वतोऽनवमः पितुः ॥ २ ॥ तं शम्बरः कामरूपी हत्वा लोकमनिर्दशम् ॥ स विदित्वात्मनः शत्रुं प्राप्तोदन्वत्यगा-
दृग्दृष्टम् ॥ ३ ॥ तं निर्जगार क्लवान्मीनः सोऽप्यपरैः सह ॥ वृत्तो जालेन महता गृहीतो मत्स्यजीविभिः ॥ ४ ॥ तं शम्भुराय कैवर्ता उवाजदुः-
पायनम् ॥ मृदा मृदानमं नीत्वाऽवयन्स्वधितिनाऽद्भुतम् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वा तदुदरे बालं मायावत्यै न्यवेदयन् ॥ नारदोऽकथयत्सर्वं तस्याः शङ्कितचेतनः ॥

सी हजुर भगवान्‌को कोषानलमा दहेका रतिको प्रतीक्षा गर्दै थिएन् ॥ ६-७ ॥ मायावतीलाई शम्भुगपुरले घाँसामा लडाइराखेको थियो । ती बालकलाई पनि कामदेवको अवतार
जाने । सी बाबुर काष्ठाको स्नेह बढाउन लागिन् ॥ ८ ॥ केहीपछि कृष्ण-कुमार प्रयुक्त पुष्याश्वामा पुगे र हेर्ने नारीहरूको बन्लाई मोहित पार्ने लागे ॥ ९ ॥ हे राजन् ! मायावती
कमलदलको समान पिछाल नयन, आँजालुबाहु र नरलोक-सुन्दर स्वाभीलमाँ लज्जापूर्ण हाँसो र पाँखो छट्टले हेर्दैथिन् तथा रतिकालोचित चेष्टा प्रदर्शन गर्दै सम्पन्न भन्ने
लिनको चाहनी गर्नलाग्न् ॥ १० ॥ लिनको मायावती परित्तन देखेर कृष्ण-नयन भगवान्‌ प्रयुक्तले भने—‘हे माया ! तिम्रो बुद्धि भर्कै रतिको चिररीत किन बहादेका छ ? अ देखि-

बालारय तत्त्वभूतपति मत्स्योदरनिवेशनम् ॥६॥ सा च कामस्य वै पत्नी रतिनाम यशस्विनी ॥ पथुर्निर्दग्धदेहस्यदेहोत्पत्तिं प्रतीक्षती ॥७॥ निरूपिता शम्भ-
रेण मा मृषोदनमाधने ॥ कामदेवं शिशुं बुद्ध्या चक्रे स्नेहं तदाऽभके ॥८॥ नातिदीपेण कालेन स कृष्णीं रुढयौवनः ॥ जनयामास नारीणां वीक्षन्तीनां
च विभ्रमम् ॥९॥ सा तं पतिं पदादलायतेक्षणं प्रलम्बवाहुं नरलोकमुन्दरम् ॥ मन्त्रीद्वहामोत्तभित्तभ्रुवैक्षती प्रीत्योपपस्ये रतिरङ्गमौरतैः ॥ १० ॥ तामाह
भगवान्‌कृष्णिर्मातस्ते मतिरन्यथा ॥ मातृभावमतिक्रम्य वर्तमे कामिनी यथा ॥११॥ रतिरुवाच ॥ भवान्नारायणमुनःशम्भवेणाहूतो गृहात् ॥ अहं तेऽ-
धिकृता पत्नी रतिः कामो भवान्‌प्रभो ॥१२॥ एष त्वाऽनिर्दशं मिन्धावाक्षिच्छम्भरोऽसुरः ॥ मत्स्योऽग्रनीतदुदरादितः प्रावो भवान्‌प्रभो ॥१३॥ तमिमं
जहि दुर्धर्षं दुर्जयं शत्रुमात्मनः ॥ मायाशतविदं त्वं च मायाभिर्माँहनादिभिः ॥१४॥ परिशोचति ते माता कुररीव गतप्रजा ॥ पुत्रस्नेहाकुलादीना विवत्मा
गोरिवानुरा ॥ १५ ॥ प्रमाथ्येवं ददौ विद्यां प्रयुम्नाय महात्मने ॥ मायावती महामायां सर्वमायाविनाशिनीम् ॥ १६ ॥ स च सम्भ्रमस्येत्य

रतेको तु विभी मतिन मातृभाव छाँडेर कामिनी बनें आचरण गरिरहेकी छी ।’ ११ । अनि रति बालिन्—हे प्रभो ! हजुर माझात् नारायणका छोरा हुनुहुन्छ । शम्भुगपुर हजुरकै
परमाट न्याया । हजुर माझात् कामदेव र स हजुरकी धर्मपत्नी रति हुँ । १२ । हजुर दास दिनका पनि जपुग्दै शम्भुगपुरले हजुर बाँसेर भद्रमा फलिदिनेको थियो । त्यहाँ हजुरलाई
बाँटा माँछले भिन्याँ र त्यसैको पेटबाट हजुर यहाँ निस्कनु भयो । १३ ॥ अर हजुर यो जन्पन्न दुर्दम्प, दुर्बल र सरकटी माया जान्ने शत्रुलाई गोठन आदि मायामय
शस्त्रन मान्नुहोस् ॥ १४ ॥ बाछी हरणही गाई जसरी व्याकुल बुन्दिन्, त्यस्तै आफन् पुत्र हजुर हराउनले पुत्र-प्रेमले आकुल माता रुक्मिणी दीन र दुःखी भई कुररी पक्षी

उपमाले स यक्षी भवति । स १९९९ मा सहायनपुर विहङ्गाका नहरको बीच गोवा सकिनरको सुनका लिंगमिले गरिएको ऐनी काठीमा लम्प । त्यसैमाट बीच सडका सड्काको थियो त्यसले ऐनी यक्षी । गोवा
साँघे जिने आँखा पनि पाउन छैन । अर त्यो गोवा सड्काट हेर्किन् । त्यस वेला सड्का पुष्पको सडामा अनेकौँ थियो । त्यसले ऐनी अतिवलाई हुन्छो । त्यसले ऐनी तनेर भयो— ‘तीन मि नो जेन । बट्टाको यन्त्रो-
‘मलाई बाँहा छेन ।’ तर छोराको त्यसलाई सजाँडेर सहायनपुरको अवाकतमा हाँसिर गयो । हाँसिले बट्टाको बवान किन । त्यसका कुराको यो मानिन्न ईमानदार छ भन्ने हाँसिले पुर्वको । भन्ने ठगले तीन विभी सजाई
अदिरलाई थियो र यथा—‘सो, हो तीन ‘मनी’ बेबीया राजा ।’ भन्ने पुरा गरिएको हुनछे तीन भिन्नी पनि छटाएन । त्यसपछि हुने देवक बुनाको थियो ऐनी तीन सिनो यथा अवाकले यथान भएछे थियो । अवाक
बाक, त्यो पैसो भान । या थियो पैसो होन ।’ अनि अर ऐनी बट्टालाई थियो । बट्टाको पैसो किन भयो, तर मायावतीको बज्रपुत्र बट्टाको थियो । गोवा सजाँडारी वा निगन सुनेर ज्ञानित यथा ।

सौ विद्याय गच्छेत् ॥ १५ ॥ प्रद्युम्नविद इति कुरा शरैः साधारणं ते उन्मार्गं सवैः सायाः नष्टवान् महासायाः नामकः विद्यां मिवाहन् ॥ १६ ॥ अग्निं प्रद्युम्नले श्वशरासुरको माधुने
 गारः अमकः कठोरः वचनलेः निरन्तरं यदैः कलहपूर्वकं उत्तेजितं पारी युद्धं हो निमित्तं हौकं दिष्ट ॥ १७ ॥ श्वशरासुरः वादः प्रहारले रिमाणको मयः सौ तिनका कटुवचनलेः वृत्तं सवैः
 रिमले शान्तानां अर्था शरैः इत्यमा गदा इति शक्तिरि निम्नयो ॥ १८ ॥ उपले न्यो गदा इत्यो वेगले वेपरी गुवाइ प्रद्युम्न माधि प्रहार गरिदियो र विजुलीको चकोर स्वर्ग
 चित्पाउन लाग्यो ॥ १९ ॥ गदा आकृतिरि आउन लागेको देखेर भववान् प्रद्युम्नले न्यमलाइ आफ्नु गदाले नष्ट पारिदिष्ट र रिताइ छुट्टामाधि बापन् उच्च गदा प्रहार
 गरे ॥ २० ॥ अग्निः त्या वनमान् दैत्य मपासुरः आसुरी मायाको आश्रय निष्ठ आकाशमा उच्चो र प्रद्युम्न माधि रिचिष्ट शस्त्रास्त्रयो वर्षा गर्गतायां ॥ २० ॥ त्यां अश्व-
 वर्णले व्यपित अष्ट मडारथी प्रद्युम्नले सवै मायालाइ शान्त पार्ने इच्छ्यो महासाया विद्याको प्रयोग गरे ॥ २२ ॥ अग्नि श्वशरासुरले यक्ष, गन्धर्व, पिशाच, सर्प र राक्षसका

संयुगाय समाह्वयत् ॥ अविष्टोस्तमाक्षेपैः क्षिपन्मज्जनपन्कलिम् ॥ १७ ॥ मोक्षधिक्षिप्तो दुर्वचोभिः पदा हत इवोरगः ॥ निश्चकाम गदापाणि-
 मर्षताम्रलोचनः ॥ १८ ॥ गदामाविष्य तरमा प्रद्युम्नाय महात्मने ॥ प्रक्षिप्य व्यनदन्नादं वज्रनिष्पेधनिष्ठुरम् ॥ १९ ॥ तामपतन्तीं भगवान् प्र-
 द्युम्नो गदया गदाय ॥ अपास्य राजवे क्रुद्धः प्राहिणोः स्वमदां वृष ॥ २० ॥ स च मायां समाश्रित्य दैतेषां मयदर्शिताम् ॥ मुमुक्षेऽक्षमयं वर्षं
 काष्ण्यो वेहायमोऽसुरः ॥ २१ ॥ बाष्पमानोऽश्ववर्षेण रोक्मिणेयो महारथः ॥ सत्त्वात्मिकां महाविद्यां सर्वमापोपमर्दिनीम् ॥ २२ ॥ ततो गौहक-
 गान्धर्व पेशाचोरगराक्षसीः ॥ प्रायुद्धक शतमो दैत्यः काष्णिर्व्यधमयस्य ताः ॥ २३ ॥ निशातममिमुद्यम्य सकिरीटं सङ्कुण्डलम् ॥ शम्बरस्य शिरः
 कायात्ताम्रमश्वोजमाऽहरत् ॥ २४ ॥ आकीर्णमाणो दिविजैः स्तुवद्भिः कुमुतोत्करैः ॥ भार्ययाऽम्बरचारिण्या पुरं नीतो विहायमा ॥ २५ ॥
 अन्तःपुरवरं राजन्तलनाशतमङ्कुलम् ॥ विवेश पत्न्या गमनाद्विभृतेव बलाहकः ॥ २६ ॥ तं दृष्ट्वा जलदर्याय पीतकौशेयवापमम् ॥ प्रलम्बचाटुं
 ताप्राक्षं मुम्वितं रुचिराननम् ॥ २७ ॥ स्वलङ्कृतमुखाभोजं नीलवक्त्रालकालिभिः ॥ कृष्णं मत्वा त्रियो हीता निलित्युस्तत्र तत्र ह ॥ २८ ॥
 अवधार्य शनैरिष्टैल्लभ्येन योषितः ॥ उपजग्मुः प्रदिताः सतीरतनं सुविस्मिताः ॥ २९ ॥ अथ तत्रामितापाद्री वैदर्नी वत्सुभाषिणी ॥

सयकदौ मायाद्वयैकैष्ट प्रयोग गरिदियो, तर कृष्णकृष्ण प्रद्युम्नले हो सवै उच्चैः शान्त पारे ॥ २३ ॥ त्यसपछि थोडा होएछ र भारिलो तरवार रिक्के श्वशरासुरको रिक्कि
 तथा कुण्डल हटितको र अरुण वर्णको दाही-ठुंसा हुने छिरि चोटिबाट छुट्यादिष्ट ॥ २४ ॥ अग्नि स्तुति गरिहेका स्वर्ग निवासी समस्त देवताको गुणगोष्ठि देखि प्रद्युम्नलाई
 उन्नी आकाशवायिनी माया मायावर्णले आकाशमार्गबाट आकाशपुरी लगिन् ॥ २५ ॥ हे राजन् ! दासिनी विमोहित रवाय भेष भ्रं रात्रा प्रद्युम्नले मायावती हात आकाश-
 बाट पलर अनेधौ रमणीयतनले गरिष्टो आकाशको राक्षसजनमा प्रवेश गरे ॥ २६ ॥ भेष सौ रयावर्ण, पीताम्बरधारी, विशाल पाहु, अरुण-जनय हास्यपुष्क बुद्ध तथा नीलो र
 घुंगुरिपको अलङ्कारलेरुप अमरल अलङ्कृत सुभाषिन्दियुक्त प्रद्युम्नलाई देखेर महिलाहरूले साक्षात् कृष्ण ठाने ॥ अतः राजा बाबेर यथापथा सुकनयागे ॥ २७ ॥ २८ ॥ चित्पार-विस्मा

केही विलक्षणता देखेर कुण्ड होइन्न् मने जान् । अनि ती अनिखप जानन्दित र विस्मित भएर आफ्नो ब्रह्मिष्ठ आफ्ना ती पुनरुत्पत्ति आदि ॥२९॥ उनी बेला क्यापनयना र मंजु मापिणी रुक्मिणीलाई आफ्नो हराएको बालक स्मरण गर्वो र पुनः फेदले तिनका स्तनबाट दूधको घारा मर्यो ॥३०॥ उनले विचार गरिन्—यो नर-रत्न को हो ? यो कमल नयन पुष्प कमको हो ? कुन मापनमातीले यसलाई आफ्नु गर्भमा धारण गरेको होली ? यसले कुन लो मेयो ॥३१॥ मेरो छोरो पनि, जुन स्रष्टिकामुहबाट नै हराएको थियो, त्यो कहाँ बाँचेको भए उमको अवस्था र आकृति पनि यस्तै होला ॥३२॥ अन्नहरूको गठन र चाल-हाल, बोल-चाह, हाँसो र हेराई श्रीकृष्ण ही कसरी प्राप्तमयो ? ॥३३॥ यो मैले गर्भमा धारण गरेको बालक नै हो कि ? दिनकि यसमाथि मेरो स्नेह किन हो, बारम्बार बढिरहेको छ र मेरो गर्वा अन्न ककराहृष्ट ? ॥३४॥ अब महारानी रुक्मिणी यस्तै तर्कमा परेकी थिइन् त्यसै बेला भावा देवता र मुदेवमा पुण्यकीर्ति पुत्र भगवान् कुण्ड उहाँ आइपुगे ॥३५॥ श्रीजनार्दन यो सबै रहस्य जान्ने तर उनले केही पनि भनेनन् । त्यसैले देवर्षि आइपुगे र उनले प्रयुम्न स्रष्टिक-

अस्मरत्स्वसुप्तं नष्टं स्नेहस्तुतप्योधरा ॥ ३० ॥ को नव्य नरवैदूर्यः कस्य वा कमलक्षेणः ॥ घृतः कया वा जठरे केयं लब्धा त्वनेन वा ॥३१॥ मम चाप्यात्मजो नष्टो नीतो यः स्रष्टिकामुहान् ॥ एतत्तुल्यवयोरूपो यदि जीवति कुत्रचित् ॥ ३२ ॥ कथं त्वनेन संप्राप्तं गारुड्यं शार्ङ्गधन्वनः ॥ आकृ-
त्यावयैर्गत्या स्वरहासावलोकनैः ॥३३॥ म एव वा भवेन्नूनं यो मे गर्भे श्रुतोऽर्भकः ॥ अपृष्मिन्प्रीतिरधिका वापः स्फुरति मे भुजः ॥ ३४॥ एवं मीमांसमानायां वैदर्भ्यां देवकीमुतः ॥ देवक्यानकदुन्दुभ्यामुत्तमश्लोक आगमत् ॥३५॥ विज्ञातार्योऽपि भगवाँस्तूष्णीमाम जनार्दनः ॥ नारदोऽक्य-
यत्तमं शम्भराहरणादिकम् ॥३६॥ तच्छ्रुत्वा महादाश्रयं कृष्णान्तःपुरयोषितः ॥ अभ्यतन्दन्बहून्दाज्ञष्टं मृतमियागतम् ॥ ३७ ॥ देवकी वसुदेवश्च कृष्णारमौ तथा म्रियः ॥ दम्पती तौ परिचज्य रुक्मिणी च ययुर्हृदम् ॥ ३८ ॥ नष्टं प्रयुम्नमायातमाकर्ण्य द्वास्कोकसः ॥ अहो मृत इवावातो बालो दिष्ट्येति चानुवत् ॥ ३९ ॥ यं वै मुहुः पितृमरूपनिजेशभावास्तन्मातरो यदभजन् रहस्यभावाः ॥ चित्रं न तत्सखलु रमास्पदकिञ्चिद्विचेकामे स्मरेऽ-

गृहबाट शम्भरापुर द्वारा हराण गरिएका सबै कुरा सुनाए ॥ ३६ ॥ नारदबाट यो विचित्र श्रुतान् सुनेर कुण्डका अन्तःपुरका नारीहरू, कुनै गरेको सुन्न फेरि ब्रह्मिष्ठ आएर नै उनलाई घेरि वर्षेपछि देखेर प्रमत्त भए ॥ ३७ ॥ श्रीकृष्णचन्द्र र कृष्णाय, रंजय, वसुदेव, रुक्मिणी र अन्तःपुरका अन्य स्त्रीहरू नववयु सतिन जोर बालक प्रयुम्नलाई अंकुशाल गर्दै प्रमत्त भएले भेटे ॥ ३८ ॥ हराएका प्रयुम्न फर्केर आएर मने सुनेर सबै द्वाकावासी भनलागे—‘अहो ! कस्तो सौभाग्यको कुरा छ—जुन बालक हराएका थिए, ती फेरि मरेर फर्केर आइपुगे ।’ ॥ ३९ ॥ यस वखत प्रयुम्नलाई देखेर विताकै समान स्वरूप हुनाले उनमा आफ्ना पतिदेव अर्थात् श्रीकृष्णचन्द्रकै भावना भएको थियो र यसैले निकटी पुष्पस्त्री आमा रुक्मिणी आदि नारीहरू भएर आर्या निमग्न भएर त्यहाँसित अन्तै एकान्तमा गए । लक्ष्मी निवास श्रीकृष्ण भगवान्का प्रतिविम्ब(चरुप र स्मरणयात्रे)को धोप उत्पन्न पामे फलदेवको अवतार प्रयुम्न भेटिएपछि यस्तो हुनु कुनै श्लोक आश्चर्यको कुरा थिएन, जस अन्तलाई देखेर माताहरूलाई पनि भ्रमादय भयो भने अह नाधारण स्त्रीहरूको के

कुत्र ? ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे ६० गीरीशंकर 'वभित्' कृत मेरात्री भोपाटीकायोर पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

(स्यमन्तकोपाख्यात, जाम्बवन्ते र सन्यसामामित ओकुष्णको विवाह) श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे रावन् ! मन्त्राजित नाथको पारवन्त एकज्जल कुष्णलाई मन्त्र लगाएर हा थिए । त्यस अक्षरापक्षो शान्तिको लागि स्यमन्तक मणि र आफ्नो छाती पनि दिएका थिए ॥ १ ॥ तब रात्रि परीधतले मोचे—हे ब्रह्मन् ! ओकुष्णले मन्त्राजितको के अक्षरापक्ष परेका थिए । उनलाई स्यमन्तक मणि कडावाट र कर्तरी प्राप्त भएको थियो ? र किन उनले मणि र आफ्नो छाती ओकुष्णलाई दिए ? ॥ २ ॥ श्रीशुकदेवजी भन्दछन्—सूर्यनारायण माथना बत्त मन्त्राजितको भक्तिसे उनका मित्र भए । उनले मन्त्राजितको सपस्यामा छुनो भएर स्यमन्तक माथ दिएका थिए ॥ ३ ॥ त्यो मणि लगाएर ती मन्त्राजित स्वर्गस्थ देखीप्यमान भएर एक दिन द्वारकापुरी पुगे । त्यस यणिको प्रचण्ड तेजले तिनलाई कसैले चिन्न नदन्नु ॥ ४ ॥ पर्याप्त दश्वर मर्यादा भन्दा निर्भिरिष्ट र मणि पहिरेको छप हा भक्त श्री मन्त्राजित

दिविषये किमुतान्यनार्यः ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे प्रद्युम्नोत्पत्तिनिर्माणं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ मन्त्राजितः स्वतनयां कृष्णाय कृतकिल्बिषः ॥ स्यमन्तकेन मणिना स्वयमुद्यम्य दत्तवान् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ मन्त्राजितः किमन्तरोद्भूतकृष्णस्य किल्बिषम् ॥ स्यमन्तकः कुतस्तस्य कस्मादत्तः मुता हरेः ॥ २ ॥ शुक उवाच ॥ आमीत्मन्त्राजिनः सूर्यो भक्तस्य परमः सखा ॥ श्रीतन्मस्यै मणिं प्रादत्तसूर्यमुष्टः स्यमन्तकम् ॥ ३ ॥ स तं विभ्रन्मणिं कण्ठे प्राजमानो यथा रयिः ॥ श्रविष्टो द्वारकाम् राज्ञेस्तेजसा नोपलभितः ॥ ४ ॥ तं त्रिलोक्य जना दूरत्तेजसा मुष्टदृष्टयः ॥ दीन्यतेऽश्वैर्भगवते शरांशुः सूर्यशक्तिः ॥ ५ ॥ नागराजं नमस्तेऽस्तु शङ्खचक्रगदाधर ॥ दामोदराखिन्दोऽक्ष गोविन्दं यदुन्नन्दन ॥ ६ ॥ एष आयाति मणिना त्वां दिदृक्षुर्जगत्पते ॥ मुष्णन्गभस्तिचक्रेण तृणां चर्क्षति निमग्नः ॥ ७ ॥ नन्वन्विच्छन्ति ते मार्गं त्रिलोक्यां विबुधर्षमाः ॥ ज्ञात्वाऽथ गृहं यदुषु द्रष्टुं त्वात्यजः प्रभो ॥ ८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ निशम्य ब्रह्मवचनं प्रहस्याम्बुजलोचनः ॥ प्राह नामो रविर्देवः मन्त्राजिन्मणिना ज्वलन् ॥ ९ ॥ मन्त्राजितवगृहं श्रीमत्कृतकोत्पन्नपद्मम् ॥ प्रविश्य देवमदने मणिं विभ्रेभ्यवेशयत् ॥ १० ॥ दिने दिने स्वर्णभारानष्टौ स सृजति प्रभो ॥ दुर्भिक्षमार्गिणिनि सर्पाधिप्याध्यागोऽनुभाः ॥

लाई स्वर्ग ठाउँर जमा खोजिरहेका ओकुष्णनित्त भने— ॥ ५ ॥ हे नारायण ! हे शङ्ख-चक्र-गदाधर ! हे कमलनयन ! हे गोविन्द ! हे यदुन्नन्दन ! हे अम्बुना ! दूरलाई नमस्कार छ ॥ ६ ॥ हे जग-पते ! हे नरोत्तम, आफ्ना चरणले हामीहरू सबैका आँखा निर्भिरिष्ट पार्दै प्रचण्डरश्मि सूर्यनारायण हस्तको दर्शन गर्ने आहूतका छन् ॥ ६ ॥ हे प्रभो ! त्रिलोक्य सबै देवता हस्तलाई सदा खाँजिरहेछन् । आर यदुकुलमा लुकेका ज्ञाने स्वर्ग हस्तको दर्शनका निम्ति स्वयं आहूतका छन् । ८ ॥ शुकदेवजी भन्दछन्—हे रावन् ! ती जनाभक्त स्यमन्तका कुरा सुनेर कमल-नयन ओकुष्णले हाँसेर भन्नुभयो—'यो स्वर्ग होइनन्, मणिले देवोपमान भएर मन्त्राजित खाउँदैछन्' मन्त्राजितले मन्त्रनामको द्वारा खोजाथपान आम्न पत्रका देवमन्त्रिभ्या आसनद्वारा त्यस मणिको प्रतिष्ठा गराए ॥ ९ ॥ हे राजन् ! त्यो मणि दिनहुँ आठ मार मुन दिन्थ्यो । उहाँ त्वन्तको भक्तिपूर्वक पूजा गरिन्थ्यो, त्यस

दामिष, महाप्राणी, प्रहारांडा, भानविक र खारंगिक कष्ट, मायावी हस्तको उपद्रवादि अणुव दुर्दमये । १० । ११ । एक दिन कृष्णले न्यां मणि राजा उम्रसेनलाई दिन मन्त्राजितमि
माग, किन्तु ता घनका जोभीले उनको आक्षा-भङ्गको विचार नभयो मणि दिगन्त ॥ १२ ॥ अर्को दिन मन्त्राजितको भाई प्रसेन न्यां पक्षाधमय मणि आफ्नू पाटीमा लयाएर नया
घोडाभा चढी बनमा शिवार खेल्न लागे । १३ ॥ त्यहाँ घोडा गिरले घोडा प्रसेन प्रसेनलाई मारिदियो । अने न्यां अब मणि निरु र यति मिरिगुफामा पस्न मोंटोको बेला
मणिफो इच्छा गर्छन् जाम्बवानले मितलाई वीचर्चे मारिदिए ॥ १४ ॥ अनि मणि उनले आफ्नू गुफामा लगेर न्यां मणि आफ्नू शाललाई खेल्न दिए प्रसेनका दाजु मन्त्राजित
प्रसेनलाई नदेखेर घाँफ गर्नलागे । १५ ॥ उनले कर्मसिंह कुरा पनि गरे—'भैया भाई मणि जगाम्ब बनमा गएर शिवारो सम्भवतः उगलाई कृष्णले मार्न लगाए र मणि लिए
होएन' यो कुरा कानेभूमी सदासद फैलियो र ॥ १६ ॥ उर मन्त्राजित न्यां कनक लागेको कुरा गुने तर न्यां मेदून द्वारकाजालाई पार्थ लिएर बनमा मन्त्राजितको भाई प्रसेनलाई

न मन्ति मायिनस्तत्र यत्रास्तेऽर्थाचनो मणिः ॥ ११ ॥ म याचितो मणिं दातुं यद्राजाय शौचिणा ॥ नैवार्थकामुकः प्रादात्तात्राभङ्गमतर्कयन् ॥ १२ ॥
तमेकदा मणि कण्ठे प्रतिमुच्य मत्ताप्रभम् ॥ प्रसेनो हयमारुह्य मृगायां व्यचरद्वने ॥ १३ ॥ प्रसेनं सहयं हत्वा मणिमालिख्य केसरी ॥ गिरि
विश्रज्जाम्बयता निहतो मणिमिच्छता ॥ १४ ॥ सोऽपि चक्रे कुमारस्य मणिं कीडनकं किले ॥ अपश्यन्मन्त्रातरं भ्राता मन्त्राजिपर्यतप्यत ॥ १५ ॥
प्रायः कृष्णेन निहतो मणिर्घातो वनं गतः ॥ भ्राता समति तच्छ्रुत्वा कर्णे कर्णेऽजपञ्जनाः ॥ १६ ॥ भ्रातास्तदुपश्रुत्य दुर्यशो लिपमात्मनि ॥ माष्टु
प्रसेनपदवीपन्वपश्यत नागरेः ॥ १७ ॥ हतं प्रसेनमश्वे च वीक्ष्य कमरिणा वने ॥ तं चाद्रिपृष्टे निहतमृशेण ददृशुर्जनाः ॥ १८ ॥ ऋश्वराजविलं
भीममन्त्रो न तप्याऽऽवृत्तम् ॥ एको विवेश भगवानवस्थाप्य वहिः पजाः ॥ १९ ॥ तत्र दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं शालक्रीडनकं कृतम् ॥ हतुं कृतमतिस्तस्मिन्नव-
तस्येऽर्भकान्तिके ॥ २० ॥ तमपूर्वं नरं दृष्ट्वा धात्री चुक्रेश भीतवन ॥ तच्छ्रुत्वाऽभ्यद्रवत्कुडो जाम्बवान्त्रलिनां वरः ॥ २१ ॥ स वै भगवता तेन
युयुपे स्वाभिनात्मनः ॥ पुरुषं प्राकृतं मत्वा कुपितो नानुभावयित् ॥ २२ ॥ दृन्द्युद्धं सुमुमुलुभभ्यां वजिगीपतोः ॥ आयुषाश्मद्वैदो भेः क्रव्याथं
स्येनयोरिव ॥ २३ ॥ आमीत्तदष्टाविशहमितरेतरमुष्टिभिः ॥ वमनिष्पण्णकुरेद्विश्रममहानराम ॥ २४ ॥ कृष्णमुष्टिं विनिष्पातनिष्पिष्टाङ्गो कवचधनः ॥

होन्त गए ॥ १७ ॥ बनमा खोन्दा मिहद्वारा मारिणका प्रसेन र उमको घोडा मरेको तथा जाम्बवानको शालबाट खनमा मारिणको खिललाई पनि देखे ॥ १८ ॥ अनि श्रीकृष्ण
सकैलाई बाहिर लडेर अन्धकारपूर्ण ऋश्वराजको डगमदी गुफामा पस्ले पसे ॥ १९ ॥ भित्र गुफा देखीनन्दन ओकृष्ण मगवानले देखे—त्यो अष्ट मणि शालकको केने वस्तु
बनेको छ न्यां लिने इच्छाने भगवान शालकको नर्माचि पुगे ॥ २० ॥ त्यहाँ घोडा मनुष्य देखेर शालकको भाई हगम्ब वेपरी विचवाई । रथमको वीकार सुनेर शलवानकमा भेट
जम्बवान मिलाई आशुगो ॥ २१ ॥ २२ ॥ श्रीकृष्णलाई माधारण मनुष्य हालेर उनको अर्धज ज्ञान नगरेर ज्ञानवान आफ्ना प्रहृ भगवान श्रीकृष्णनन्दगित केसरी कुनित अण
पुद्गलन लागे अर्धै मायुका लागे दृढ बाज परस्पर नडलन्, स्थी गरी जपका अमिकायां गी दुबै बाँर शलाख, वृक्ष, दुहा, पुद्गो आदिने घोरा दन्दपुद्गल गर्नलागे ॥ २३ ॥

स्यर्प मर्गं भद्राहं दिनपञ्चमं गत-दिने । वज्रं हि फटोरं मुहूर्तले परम्परा युद्धं कुर्वे रक्षो ॥ २४ ॥ अन्तर्मा मवशात् कृन्तको मुहूर्तौ लागेत् ताम्बरात्का अङ्ग-वन्धनं पुनो मण्डं मया
उन्माह नष्ट मया, शरीरं पर्योनालं मित्र्या र नी कृत्वा परर भन्तं लामे— ॥ ३५ ॥ 'हे प्रसो ! मैत्र वल्लु ज्ञाने-हस्तु मवे ज्ञेयका स्वामी, प्रतिपालक र पुराण-पुण्य उने मगवान्
विष्णु मुहूर्तल । हस्तु नै मवे प्रणीमात्रका पाण, इन्द्रियरत्न, मनोवल र आध्यात्मिक धन मुहूर्तल । २६ । हस्तु विश्वका रमयिता प्रमादिलार्थं वनि उ-पन्नं गन्, मुद्रिका कारम्,
नाथ गन्तव्यस्थ नियायक काल र आ-मातरूता परमा-मा दुहृदल ॥ २७ ॥ हे प्रसो ! अपको पांटा मान् रोंपपूर्णं फटाखले पिन्नुका नक र निमिद्रिक्तादि सत्त्व मयपक्षि मृगदले लक्ष्मा
बावे बाटो छाडिदिथे । आन जगल-यममायि आपन् कति स्वकृत् सेतु बाँधेर लक्ष्मा विचरं गते, जमदा बाणहृत्ते काटिरेत् राक्षसका शिर पुच्छोर्मा पलन लायका थिए, ती
मगवान् राक्ष हस्तु नै मुहूर्तल । हे मगवान् ! खलपनि जाम्बवानले मेरो मगवदूख जाने मने देखेर देवकी-मन्दन गाविन्दले नित्रको पीडा छान्न पानेका लागि जाफना कल्याणकारी

क्षीणमत्तः स्विन्नगात्रस्तमाहातीव विस्मितः ॥ २५ ॥ जाने त्वां मयभृतानां प्राण ओजः महो वलम् ॥ विष्णु पुराणपुरुषं प्रभविष्णुमधीश्वरम्
॥ २६ ॥ त्वं हि विश्वमृजो मष्टा सृज्यानामपि यत्न मत् ॥ कालः कलशनामीशः पर आत्मा अथात्मनाम् ॥ २७ ॥ यस्त्वेवमुत्कलितरोंपकटाक्ष-
मोश्वैर्त्मादिशक्षुभितनकर्तमिद्रिक्ताऽध्विः ॥ मेतुः कृतः स्वयश उज्ज्वलिता च लक्ष्मा रक्ष-शिरांमि मुवि पेटुरिपुश्रनानि ॥ २८ ॥ इनि विज्ञान-
विज्ञानमृक्षराजानम-युतः ॥ व्याजहार महाराज भगवान्देवकीसुतः ॥ २९ ॥ अविभृशरविन्द्राक्षः पाणिना राक्षरेण तम् ॥ कृपया परया भक्त्या
प्रेमाभिरुचि गिरा ॥ ३० ॥ मणिहेनोरिह प्राप्ता वयमृषापते त्रिलम् ॥ मित्र्याभिशापं प्रज्जन्तात्मनो मणिनामुना ॥ ३१ ॥ इत्युक्तः स्वां दुहितरं
कन्यां जाम्बवतीं मुदा ॥ अहंकार्यं म मणिना कृष्णाचोपलहार ह ॥ ३२ ॥ अट्टा निर्गम शोरेः प्रविष्टस्य चित्तं जनाः ॥ प्रतीक्ष्य द्वादशाष्टानि
दुःखिताः स्वपुरं ययुः ॥ ३३ ॥ निशम्य देवकी देवी रुक्मिण्यथानकन्दुमुभिः ॥ मुहुरो ज्ञातयोऽशोचन्विलम्कृष्णमनिर्गतम् ॥ ३४ ॥ मन्त्राजित
शान्तस्ते दुःखिता दारकाकमः ॥ उपतस्थुर्महामार्या दुर्गा कृष्णोपलक्षये ॥ ३५ ॥ तेषां तु देवयुग्मभ्यानात्प्रत्यादिष्टाशिषा म च ॥ प्रादुर्बभूव मिद्वार्थः
मदामो हर्षयन्तहिः ॥ ३६ ॥ उत्पन्न्य हर्षिकेशं मृतं पुनरिवागतम् ॥ महत्पत्न्या मणिश्रीवं सर्वं जानमहोत्सवाः ॥ ३७ ॥ मन्त्राजिते ममाहूय मभायां

हाले दह भुमरिदिष्ट र प्रम पर्याय वाणीमा मी आपना भक्तियत्न मन्त्रमये— ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ हे मन्त्रराज ! मया मणिज्ञान आपना मित्र्या कल्लु हटाउन र यही माय
लिनका निम्न निम्ना मन्दराभा मण्य हुं ॥ ३१ ॥ मगवानले-पात मनोवल जाम्बवान जान प्रपन्न भक्ष उतका सम्मान गर्दै स्वा अन्तर्मा मणि र जाफनी कन्या जाम्बवत
उतलाई अपण गर्दिथे ॥ ३२ ॥ यथा मन्दराभा मण्य कृष्ण-पयवाट शक्ति रनिष्कला ज्ञानले पानका दारका नित्रोर्मा ममका माया बाड दिनपञ्चम पञ्च अन्त्यन्त दुःखा म
नगमा कर्हेन गण ॥ ३३ ॥ कृष्णचन्द्र गुफाबाट जाफनने मन्त्रे मुनर वसुदेव, माना दारका र काकयणा आद सूर्यमुख तथा अन्य वन्तु-बाणवहाज्या हुका शोक पयो ॥ ३४ ॥
मवे दारका नित्रोर्मा दुःखा मण्य मगवानलेलाई ननु-मननु मन्द श्रीकृष्णलाई प्राप्ति गर्ने मगमाया दुर्गादेवीका श्रद्धा-भक्तिपूर्वक उपामना पनेलागी ॥ ३५ ॥ उपामनाले प्रमन्न भगवान्

देहीले उनलाई इच्छित आश्रितो दिद्व । उयै बेला भगवान् कृष्ण सकल भरोरय भएर सयैलाई प्रयत्न गर्दै नववत् ज्ञानरत्नी पहिने त्यहाँ आएपुगे ॥३६॥ भौ डारकाबासी
काँडा भरेको ब्यक्ति कर्त्तर आएर त्रै पांटीमा बसि लगाई चौटी सुन्दरी ओभित ओकृष्ण आफ्ना देखेर निकै प्रमन्न भए ॥ ३७ ॥ अनि भगवान्ले मन्त्राजिनलाई राजा उपसेनको
समाया हाँको भनि प्राप्त भएछो बुनास गुनाई न्यो भनि हुमिदिए ॥ ३८ ॥ मन्त्राजिनले मन्त्रांश मान्दै भनि लिइ तर आफ्नू अपराधको निम्ति अत्यन्त पश्चात्ताप गर्दैनाली
दिग न्युगई पर कर्त्तिए ॥ ३९ ॥ आफ्नू अपराधमा विचार गर्दै र चौटा हलियो ब्यक्तिसित शिरोच गरेकांमा मनभने निकै व्याकुल भई ती विचार गर्नगगे—'य कसरी आफ्नू
अपराध परिवाजन गरौ ? ओहो कसरी भवित प्रमन्न हुनू ॥ ४० ॥ य यस्तो के शुभमर्ग गरी, बसले मेरो कन्याण होम् र य बुद्ध, मुखै तथा अर्थको सोमीता मन्दु-मभन्नु

राजमभिधो ॥ प्राप्तिं चाख्याय भगवान्मणिं तस्मै न्यवेदयत् ॥ ३८ ॥ स चातिव्रीडितो रत्नं गृहीत्वाऽवाङ्मस्वस्ततः ॥ अनुत्तममानो भवनमग-
मस्तेन पामना ॥ ३९ ॥ सोऽनुध्यायंस्तदेवार्थं वलवद्विप्रहाकुलः ॥ कथं मृजाम्मात्सरजः प्रसीदेद्वाऽन्युतः कथम् ॥ ४० ॥ किं कुरंग माधु मयं
स्यात्त शयेद्वा जनो यथा ॥ अदीर्घदर्शनं क्षुद्रं मूढं द्रविणलोलुपम् ॥ ४१ ॥ दास्ये दुहितरं तस्मै श्रीरत्न रत्नमेव च ॥ उपायोऽयं ममीचीनस्तस्य
शान्तिर्न चान्यथा ॥ ४२ ॥ एवं व्यवमितां बुद्ध्या सत्ताजित्समुतां शुभाम् ॥ मणिं च स्वयमुद्यम्य कृष्णायोपजहार ह ॥ ४३ ॥ तां मत्प्रभामां
भगवानुपयमे यथाविधि ॥ बहुभिर्पात्रितां शीलरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ ४४ ॥ भावानाह न मणिं प्रतीच्छामो वयं नृप ॥ तवाभ्यां देवभक्त्यम्
वयं च फलभागिनः ॥ ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे स्यमन्तकोगल्याने षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

नमनुत्त ॥ ४१ ॥ हुन्छ, य ओकृष्णलाई खोडस्मा रत्नस्वरूपा आफ्नी कन्या मन्प्रमाणा र बाँ मणि दिन्छु । अ, यही छुक्ति ठीक छ । यम विरोधको शान्ति अह हुने उपायले हुन
मस्तेन' ॥ ४२ ॥ मनमा यस्तो कटाँट गरेर मन्त्राजिनले आफ्नी शुभलक्षणा वन्या र वसन्तक मणि स्वयं उद्योग गर श्री कृष्णलाई हुमिदिए ॥ ४३ ॥ मन्त्राजिनको कन्या
मन्प्रमाणा शील, रूप र गुणले एक छिद्व । अनेक राजाहरूले मन्त्राजिनमा कन्या मागेर पाए । अतः सत्यमायाम्ल भगवान्ले प्रत्यक्ष भई विधिवत् बिहाइ गरे । ४४ ॥ हे
राजन् ! अनि भगवान्ले मन्त्राजिनमा भने—'यो मणि य न्यिन्न, निमो छर्पा मक्त छी । अतः बाँ उनको प्रवाद निर्माणिन नै रहनु परेछ । हापी त केवल यमको फलको नै
संगी हुन सक्छी अर्थात् यमबाट राम सुखने दिनुरोको ॥ ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे 'बागिछो' भाषाटीकायां षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

इच्छित भरो उदार कसरी हुन्छ । ॥ ओह भए निवसार्थक भगवान्को भजन पूजन र दान पुण्य गर्थ । एक दिन नारद आएपुगे । नारदकोलाई देखेर उपस्थित भने-जति भिमा भगवान्कोलाई न्यो भने उनीभर
लोभेर आउनु मरा मक्ति कहिनु हुन्छ ! किनकि मैले तपासः गरेका अनेक वर विनयको र यो पनि सोभु कि मन्त्राजिनमा मेरो पुन स्थान छ । नारदकोले भने-य उही नारदको सु, भगवान्भिन होरोला । नारदको
भगवान्कोलाई भई पुन काम भिया, त्यो गरेर त्को अहको विषयमा कथा बलाएर लोभे-यमको उदार कर्त्तिए हुन्छ र मन्त्राजिनमा त्को पुन स्थान छ । भगवान्ले आज्ञा भरो-दिवाइको बढी छ, स्थान हेर । नारदको
हुन परे बढी हेरे त्यसको राम कही नारदको । नारदको लोभे 'प्रमो' के हुन्छो दरकांमा पनि आम्ना हुन्छ । नाली हुको धनको नाम बहीमा को छैन किन । भगवान्ले आज्ञा भरो-'कोछो कतिगुटे ला
पुनः' वा त्को भई यति बढि यो काममागी छ भने यकही आह्वन ल्कने । नारदकोले आउर उपस्थितो भ । पुन बुझए । नारदको कुरा सुनेर नारदको पुनो कतिगो भरो र विमल जले विनयको भो निरर्थक ।
भगवत् भगवत्कथन भगवान्को ।

(एकमन्त्रकदम्ब, लालाचरा वध र अक्षरार्थे डारका डारका) - भीष्मकदेव मन्त्रेण - हे राम ! मयातुनाई पाण्डव वधि मन्त्रे वाहा धियो तारवि कुन्ती र पाण्डवदरु लावाधनमा हट मन्त्रे सुनेर कुन्तीनि व्यवहार गन दाजु मडित कुन्तीदेव मन्त्र ॥ १ ॥ त्यहाँ भीष्म, कुराचार्य, विदुर, गान्धारी र द्रोणाचार्यदया कर्मविप पनि भेटे र उनोहरू से दक्षित मण्ड राम-कृष्णले भने - 'हरे ! त्यों कस्तो कहको कुरा छ ' ॥२॥ त्यसै बेला वना मोहा पाएर अक्षर र कृतवर्माले अतकन्यावित मन्त्र - 'तिमी मयाजिनियन त्यों मणि किन खोलेर जिन्ती ? ॥ ३ ॥ जमले मलाई आफ्नी कन्या दिन्छु भनेर हावा निस्कार गरी कृष्णलाई दिए, त्यो गरेर चौडै नै आफ्नु नाई हरेरको अनुकरण किन नगरोस् ? ॥ ४ ॥ अएको जीवन ध्यान मयकेको धियो, त्यो, पाण्डवारी र दुष्ट अतकन्याले यमरी अर्काको उन्कडवा परेर तथा मणिको लोभबद्ध रानी सुतेका सत्राजितलाई मान्यो ॥ ५ ॥ अमरा कपाई पशुलाई मार्दङ्ग, त्यसै गरी मयाजितलाई मारेर अनाथ छोहकलाई कँडे छाडेर आफु मणि लिई दिस्को । आफ्ना पितालाई त्यसरी मरेका देखेर मन्त्रमाया अच्यन्त डाकाकुन

श्रीशुक उवाच ॥ विज्ञातार्थांश्च गोविन्दो दग्धानाकर्ष्य पाण्डवान् ॥ कुन्तीं च कुत्स्यकरणे सहस्रामो ययौ कुरुन् ॥ १ ॥ भीष्मं कृपं मविदुरं गान्धारीं द्रोणमेव च ॥ तुल्यदुःखो च मद्रूप्य हा कष्टमिति होचतुः ॥२॥ लज्जैतदन्तरं राजज्जशतधन्वानमूचतुः ॥ अक्षरकृतवर्माणो मणिः कस्तमान् गृह्यते ॥३॥ योऽस्मभ्यं मंप्रतिश्रुय कन्यारत्नं विगर्हानः ॥ कृष्णापादान्न मत्राजित्कस्माद्भ्रान्तरमन्वियात् ॥ ४ ॥ एवं भिन्नमतिस्तार्था सत्राजितमत्तमः ॥ शयानमवधीरोभात्स पापः क्षीणजीवितः ॥ ५ ॥ श्रीणां विक्रोशमानानां क्रन्दन्तीनामनाथवत् ॥ हत्वा पशून्मौनिकम्पणिमादाय जम्बिवात् ॥ ६ ॥ मन्त्रमाया च पितरं हतं वीक्ष्य शुचाऽर्दिता ॥ न्यलपत्तान तातेति हा हताऽस्मीति मुह्यती ॥ ७ ॥ तैलद्रोण्यां मृतं प्रास्य जगाम राजमाह्वयम् ॥ कृष्णाय विदितार्थाय तप्ताऽञ्चकुर्यौ पितुर्वधम् ॥ ८ ॥ तदाकर्ण्यश्चरो राजज्जनुमृत्य नृलोकिताम् ॥ अहो नः परमं कष्टमित्यवात्रो विलेपतुः ॥ ९ ॥ आगत्य भगवांस्तमात्मभार्यः साग्रजः पुरम् ॥ शतधन्वानमारेमे हन्तुं हर्तुं मणिं ततः ॥ १० ॥ मोऽपि कृष्णोऽयम् ज्ञात्वा भीतः प्राणपरीक्षमा ॥ साहाय्यं कृतवर्माणप्रयाचत स चाब्रवीत् ॥११॥ नाहमीश्वरयोः कुर्यां हेतुनं रामकृष्णयोः ॥ को नु क्षेमाय कल्पेत तयोर्भुजिनमाचरन्

भई वारम्बार मून्डा वगेर 'ह नात ! म मारिदै' मन्त्रे विलाप गनं लापिद । अति शरलाई नेवमा राखन लपार्छौ ती इतिनापुर दिहिन । त्यहाँ पुगेर पहिलेदेखि नै पर्ने कुन्तिले ज्ञाने मयराज कृष्णमित कष्टयुक्त पिता मयको समचार उनले सुनाइर । ६-८ ॥ हे राजन् ! त्यों अग्रिम समयार सुनेर राम र कृष्ण ईश्वर मण्ड पनि मन्त्रुप-लीकाको अनुकरण गर्दै - 'हरे ! मामी मापि यो हलो विपणि आहलान्यो' मन्त्रे बाँझ टलपल पारी विलाप मनेलागे ॥ ९ ॥ अति मयाजन् कृष्ण दाजु बलराम र मन्त्रममासित इतिनापुरबाट डाक्का आए र अतकन्याई माने र मणि खोल्ने उराय मनेलागे ॥ १० ॥ श्रीकृष्णले आफुलाई पार्ने उद्योग मन्त्रेण मन्त्रे ज्ञाने अतकन्या हरलो र उनले आफ्नु शत्रुमयाको निम्ति कृतवर्मालाई मन्यो - ॥११॥ हे भित्र ! सुन, म सर्वमर्थ मयाजान् कुन र बलरामको अवहेलना गन सकिन । उनको अवराध गरेर को अहित रहन सक्छ ! जोवित द्रव गरेर पराकमी कंसले मयोपी म्पेन शत्रु दिनुपन्थो र जगामन्त्र जस्तो शूरवीर वराधी पनि सत्रकष्ट युद्धमा हार खायो र

रथहीन मगर कंकुत घरेध्यो ॥ १२ ॥ १३ ॥ कृतवर्मादाह त्वस्तो स्वस्तो उतर बाएपछि क अक्षरसित सहायताको प्रार्थनागर्न गयो, अक्षरले भने—'माइ ! ती ईश्वरहरूको वल प्राप्तिके हुन पुग्छ होला, जो तिमिलि अनुता मरोह ॥ १४ ॥ यो लीलेले सम्पूर्ण विश्वको रचना, पाउन र संहार गर्दछन् । जसको चेष्टा विश्वरूपिता ब्रह्माजी पनि उनकै मायाले मोहित भई कारण जान्न सक्दैनन् र जसले मान्नु वर्षको उमेरवै गिरिरात्र गोपचनलई उमेलेर, जमरी बाज्छ भोबरे छाया उवाल्छन्, उसै गरी मात दिनमम्म लीलापूर्वक होतमा उवालेका थिए । यी बहुतकर्म, अनन्त सुख र आधिकारण र कृत्यमा आन्या श्रीकृष्णलाई य धारम्भार नमस्कृत गर्दछ ॥ १५ ॥ १७ ॥ अक्षरले पनि सहायता नदिइएछि श्रुतधन्वाले भणि उनैलाई सुमिई दिनको मय पाउन जाने थोडामा चढी त्यहाँबाट गायो ॥ १८ ॥ हे राजन् ! भनि रात्र र कृष्णले पनि गरुडधन्वा पुक्त दिव्य रथमा बढेर देवबान् अथवा आसना स्मृगमित डोह गरेर उनको हत्या गर्ने त्यो श्रुतधन्वालाई लखेटे ॥ १९ ॥ त्यसै बेला मिथिलापुरीको नगीच योदा

॥ १२ ॥ कंसः सहानुगोऽपीतो यदुद्वेष्टात्पाजितः श्रिया ॥ जरामन्धः सप्तदश मंथुगान्धिरथो गतः ॥ १३ ॥ प्रत्याख्यातः स चाक्षरं पाणिग्राह-
मयात्त ॥ सोऽप्याह को विरुपेन विद्वानीश्वरयोर्बलम् ॥ १४ ॥ य इदं लीलया विश्वं सृजत्यवति दन्ति च ॥ चेष्टां विश्वमृजो यम्य न विदुर्मोहि-
ताजया ॥ १५ ॥ यः सप्तहावनः शैलमुत्पाट्यैकेन पाणिना ॥ दधार लीलया बाल उच्छिखीन्प्रमिवार्मकः ॥ १६ ॥ नमस्तस्मै भगवते कृष्णाय-
द्भुतकर्मणे । अनन्तायादिभूतया कृतमथायात्मने नमः ॥ १७ ॥ प्रत्याख्यातः स तेनापि शतधन्वा महामणिम् ॥ तस्मिन्मयस्याश्वमारुह्य शतयोज-
नकं गयो ॥ १८ ॥ गरुडध्वजमारुह्य रथं रामजनार्दनो ॥ अन्ययातां महावेगेरसर्वे राजन्गुरुद्वहम् ॥ १९ ॥ मिथिलायामुपवने विमृज्य पतितं हयम् ।
पद्मधामभावत्सन्तस्तः कृष्णोऽप्यन्वद्रवद्रुपा ॥ २० ॥ पदातेर्भगवांस्तस्य पदानिस्तिग्मनमिना ॥ वक्त्रेण शिर उत्कृत्य वाममो व्यचिनोन्मणिम्
॥ २१ ॥ अलब्धमणिरसगत्य कृष्ण आहाप्रजान्तिकम् ॥ वृथा हतः शतधनुर्मणिस्तत्र न विद्यते ॥ २२ ॥ तत आह क्लो नूनं म मणिः शतध-
न्वना ॥ कस्मिंश्चित्पुरुषे न्यस्तमन्वेपाथं पुरं ब्रज ॥ २३ ॥ अहं विदेहमिच्छामि द्रष्टुं प्रियतमं मम ॥ इत्युक्त्वा मिथिनां राजन्निवेश यदुनन्दनः
॥ २४ ॥ न हृद्रा महामोत्याय मैथिलः प्रीतमानमः ॥ अर्हयामाम विधिवदर्हणीयं समर्हणैः ॥ २५ ॥ उवाच तस्यां कतिचिन्मिथिलार्थं समा विभुः ॥

श्रुतधन्वा एव श्रुतधन्वाको पांदा पन्थियो । भनि त्यो हृष्ट सान्ने स्वर्गीय मगर थोडा छोटो पैदल नै भायो । भनि श्रीकृष्ण रिमाएर पैदल नै लखेटे ॥ २० ॥ श्रुतधन्वा पैदल नै मागिगृहेको थियो, त्यसैले समबान् पान पैदल नै लखेटेर सीधै घर हुने चकले त्यसको शिर काटाएर र त्यसको लुमामा मणि खान्नेलाग्य ॥ २१ ॥ जब त्योमित मणि पाएरन अब दाइछ्छाई मगर उनकै भने—'मैले श्रुतधन्वालाई व्यर्थ मारे, किनकि स्वमन्त्रक भणि त्योको भैलैन' ॥ २२ ॥ इलरामले मन्त्रमयो—'सुन—श्रुतधन्वाले अरस्य पनि त्यो मणि कतै कहाँ नागारूपमा राखिदिया होला । अब निम्नै डारका मगर त्यम व्यक्तिको फतो लगाऊ ॥ २३ ॥ अहिले य आफ्ना घरमा भित्र विदेहराजसित भेट गर्ने जान्छु' भनि भनेर इलरामजना मिथिलापुरी गए । पूर्वनीच बलगमलाई बाणका देखेर मिथिला नरैजले राजाचिन विविध सामग्री द्वारा रामको निधिवत् पूजा गरे ॥ २४ ॥ २५

यदाभा जनक द्वारा प्रीतिपूर्वक सम्मानित भएर बन्धुसम केही बर्षे दिधिलापुरीमें बन्धुपयो । उभै बेला अवसर बाएर पुत्राष्टम्य दुयौवनमे उनीमि गदायुद्ध
 ॥ २५ ॥ यदा आपनी प्रियाको प्रिय भर्ने कुप्यते द्वारका आपर प्रियतमा मन्वमायालाई दण्डपन्थाको बध मरेको र मणि नपाएको वृक्षान्न सुनाउनु यो ॥ २७ ॥
 अनि जुन-जुन कर्म भुनक्तो शुभमनिको लागि आवश्यक हुन्छन्, मगवान् ले मन्त्राजिन्को यी सर्व और्ध्वदैहिक कर्म उनके सुदृढता मराए ॥ २८ ॥ अक्रूर र कृतवर्माने
 दान्तकपालार्थ मन्त्राजिन्को बधको निमित्त उन्हालेका पिण । अगः जनकन्वा मरेको समन्ता सुनैर छानी हगए र द्वारकाबाट परदेश भागे ॥ २९ ॥ हे राजन् ! उभैको मनाह छ—अक्रूर
 मण्डलि द्वारकानिवासीमा अनेक कष्ट आए र ती निरन्तर शारीरिक, मानसिक, दैविक र भौतिक तापहरूले मन्त्र गहन लागे । यी उपद्रवहरूको शान्तिका निमित्त
 अक्रूरलाई दायियो ॥ ३० ॥ तर मगनामा पूर्वोक्त महात्म्य विनैर नै यस्तो कष्टको हो । नमए जयमा मदा मुनिगण निवाम मदछन्, ती कुप्यमगवात् मण्डलि के कहिन्ये

मानितः प्रीतियुक्तेन जनकेन महात्मना ॥ ततोऽशिशुदुग्दा काले धार्तराष्ट्रः सुयोधनः ॥ २६ ॥ केशवो द्वारकामेत्य निधनं शतधन्वनः ॥ अप्राप्ति
 च मणेः प्राह प्रियायाः प्रियकृद्भिर्मुः ॥ २७ ॥ ततः स कारयामास क्रिया बन्धोर्हतस्य वै ॥ सार्कं सुहृद्भिर्मगवान्या याः स्यु साम्परायिकाः ॥ २८ ॥
 अक्रूरः कृतवर्मा च श्रुत्वा शतधनोर्वधम् ॥ व्यूषणुर्भयवित्रस्तो द्वाग्कायाः प्रयोजको ॥ २९ ॥ अक्रूरे प्रोषितेऽरिष्टान्गामन्वे द्वास्कोकमाम् ॥ शारीरा
 मानमास्तापा मुहुर्दे विकर्भौतिकाः ॥ ३० ॥ इत्यङ्गोपदिशस्पेके विस्मृत्य प्राशुदाहतम् ॥ मुनिवामनिवामे किं घटेनारिष्टदर्शनम् ॥ ३१ ॥ देवोऽभिव-
 र्पति काशीराः शफल्कायगताय वै ॥ स्वयुतां गान्दिनीं प्रादात्ततोऽवर्पत्सम काशिषु ॥ ३२ ॥ तत्सुतस्तत्प्रभावोऽभावकूरो यत्र यत्र ह ॥ देवोऽभिव-
 र्पति तत्र नापतापा न मारिकाः ॥ ३३ ॥ इति वृद्धवचः श्रुत्वा नेताविह कारणम् ॥ इति मत्वा समानाथ्य प्राहाक्रूरं जनार्दनः ॥ ३४ ॥ पूज-
 यित्वाऽभिभाष्येन कथयित्वा प्रियाः कथाः ॥ विज्ञातास्त्रिजित्तः स्मयमान उवाच ह ॥ ३५ ॥ ननु दानपते न्यस्तस्त्वय्यास्ते शतधन्वना ॥
 स्यमन्तको मणिः श्रीमान्विदितः पूर्वमेव नः ॥ ३६ ॥ मन्त्राजितोऽनपत्यतादृग्हीयुर्दहितुः सुताः ॥ दायं निनीयापः पिण्डान्यमुच्यन् व शेपितम्
 ॥ ३७ ॥ तथापि दुर्धरस्त्वन्गस्त्वयास्तां सुव्रते मणिः ॥ किन्तु मामग्रजः सम्यह न प्रप्रेषति मणिं प्रति ॥ ३८ ॥ दशैस्त्व महाभारं बन्धूनां

कुनै जनर्ष हुन सकछ ॥ ३१ ॥ द्वारकाका बयोद्धको कथन छ—‘पूर्व समयमा एकपल्ट काशीराज्यमा पानी परेन र काशीनरेसले आफ्नू नगरमा बाएरा महाभा
 शफल्कमित गान्दिनी नामकी आफ्नी कन्याको विवाह गरिदिए, अनि त्यहाँ रानी बन्यो ॥ ३२ ॥ तिनका पुत्र अक्रूरको पनि त्यस्तै प्रभाव छ । ती जहाँ हुन्छन्, त्यहाँ नृत पानी
 पर्छ र कुनै फल वा महाभारी आदि उपद्रव त्यस स्वाभमा हुँदैनन्’ ॥ ३३ ॥ वृद्धजनको कुरा सुनैर मगवान्ले यो कुरा जानेर पनि—यो उपद्रवको हल्ला कारण केवल
 अक्रूरको अनुपस्थिति मात्र होइन—तेपान अक्रूरलाई हाकेर सीपिन कुरा गर्नुभयो ॥ ३४ ॥ सर्वका मतको कुरा जान्ने मगवात् कुप्यले अक्रूरका ग-रार गरेर उनीमिन
 निकै प्रिय गर्दै मन्त्रपयो—॥ ३५ ॥ ‘हे दानपते ! बन्धुन्हाले तिम्रोई स्यमन्तक मणि सुप्येको थियो र मणि निमीतले छ—यो कुरा म पहिनाउँदैमि राम्ररी जान्दथ

॥३८॥ "नानिष्ठा लोका छैनन् । अनः तिनका छोरिका छोरामै तिलोदक र पिण्डदान गरेर उनको क्षमतिरे रक्षो घन पाउन गच्छन् ॥३७॥ तर निर्मावाहेक अन्य कसैले पनि त्यो गान्न चटिन छ । निर्मा मदी उतम चतको पालन गर्दछौ । अनः त्यो मणि निर्मागित रहनुदछ । तर मेरा दातु बलगामलाई मणिको सम्बन्धमा मेरा कुराको विश्वास छैन । अनः हे महाभाग ! तिमी त्यो मणि देखाएर मेरा बन्धुहरूको मन्देह निवारण गरिदेऊ । त्यस मणिको प्रभावले नै निर्माकडा सुवर्णवर्षा वेदी हुने अस्पष्ट यज्ञ बदरहन्छन् । यसरी सामनौतिले ब्राह्मणपक्ष अक्रुते हुमात्रा बेरेको क्षय गहज उदीप्यमान मणि झिकेर भगवान् श्रीकृष्णलाई सुमिदिए ॥ ३८-४० ॥ अनि भगवान्ले स्पमन्तक मणि आफ्नो ज्ञाति-बान्धवलाई देखाई आफ्नो वल्ङ्क्रे मेटे र मणि फेरि अक्रुलाई नै फर्काइदिए ॥ ४१ ॥ जो प्राणी विष्णु भगवान्को पराक्रमले अरिजको यो पाषाणभक्त र मङ्गलमय आरुपान हुन्छन् र पछिन् मगरण गर्दछन्, ती सबै पाषाण भक्त मगर जानि पाउँदछन् ॥४२॥ इति श्रीमद्भगवत् गीतापुराणे उन्मार्गे ६० गौरीशंकर'वर्णि'कृत नंदा-भाषाटीकायं सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५७॥

शान्तिमावह ॥ अद्युच्छिन्नप्रस्वास्तेऽद्य वर्तन्ते रुक्मवेदयः ॥३६॥ एवं मामभिरालब्धः श्वकल्कतनयो मणिम् ॥ आदाय वाममाऽऽच्छन्नं ददौ सूर्यः ममप्रभम् ॥ ४० ॥ स्पमन्तकं दर्शयित्वा ज्ञातिभ्यो रज आत्मनः ॥ विमुज्य मणिना भूयस्तस्मै प्रत्यर्पयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ यस्येव तद्भगवत् ईश्वरस्य विष्णोर्वीर्याब्जं वृजिनहरं सुभङ्गलं च ॥ आरुपानं वटति शृणोत्यनुमरेद्धा दुष्कीर्तिदुरितमपोह्य यानि शान्तिम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमद्भगवत् महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे स्पमन्तकोपाख्यानं सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ एकदा पाण्डवान्द्रष्टुं प्रतीतान् पुरुषोत्तमः ॥ इन्द्रप्रस्थं गतः श्रीमान्युयुधानादिभिर्वृतः ॥१॥ दृष्ट्वा तमागतं पार्था मुकुन्दमखिलेश्वरम् ॥ उत्स्युर्गुणद्वीराः प्रणं मुख्यमिवागतम् ॥२॥ परिष्वज्याच्युतं वीरा अङ्गमङ्गलैर्तनमः ॥ सानुप्राणस्मितं वक्त्रं वीक्ष्य तस्य मुदं ययुः ॥३॥ युधिष्ठिरस्य भीमस्य कृत्वा पादाम्बुचन्दनम् ॥ फाल्गुनं परिरभ्याथ यमाभ्यां चाभिवन्दितः ॥ ४ ॥ परमात्मन आमीनं कृष्णा कृष्णमनिन्दितम् ॥ नवोद्वा व्रीडिता किञ्चिन्नैर्गत्याभ्यवन्दत ॥ ५ ॥ तथैव मात्यकिः पार्थैः पूजितश्चाभिवन्दितः ॥ निपमादामनेऽन्ये च पूजिताः पर्युणामतः ॥ ६ ॥ पृथां समागत्य

(भगवान् कुणका अन्यान्य विहाड) श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन ! एक दिन श्रीकृष्ण भगवान् मन्थकि आदि यादवहरू लिएर पाण्डवलाई हेर्ने मगर भगवान् कुणलाई देखनामाथ वीर पाण्डव क्लृप्तक उठे—जस्तै कुनै मृतकको प्राण आउनाले त्यसका अन्धेन्द्रियमसेन अणका हुन् । तिनले अच्युतलाई अङ्गमाल गरे । भगवान्को अङ्गमालले पाण्डवका सबै पाप पम्रातिन । उनको मन्दहास्यपुक्त मुखभविन्द देखेर ती प्रसन्न भए ॥ १-३ ॥ भगवान्ने युधिष्ठिर र भीमसेनको पाउ छोर प्रणाम गरे, मन्था अञ्जुनलाई अङ्गमाल गरेर नकुल र महदेयले कुणका वरण-चन्दन गरे । अनि सबविवाहिता मुन्दरी द्रौपदीले लज्जापूर्वक विस्तार विस्तार आएर निदायनमा विराजमान श्रीकृष्णभन्दलाई प्रणाम गरिन् । यसरी पाण्डवमित सम्मानित र अभिवन्दिन मगर मात्यकि पनि आपनमा गरेर अन्य यादव पनि यथायोग्य मन्थन मगर बसे ॥ ४-६ ॥ अनि भगवान्ने

कुण्डलं ज्ञात्वा गच्छ उदनाई प्रणाम मरे । कुन्तीले स्नेहवत् नेत्रदा जल मरी मण्डान्नाई घोटोमा दांमिन् र आभवा वन्तु-जानवको खेव-कुञ्ज मोंमिन् । मगवान्ने पनि कुट्टित उदको र बुढारादकका कुञ्ज मोंमिन् । प्रमद उदगल ववकड घोटि र आत्मा प्रेमाथ मरी कुन्ती पहिलेका क्लेश मल्लदै मलका क्लेश भेट्नाका निमित्त त्यसो आउने मरका कुण्डल मोंमिन्—हे कुण्ड । उव तिपोले हामी स्वजनको मल्लना मरेर मेरो माई अन्नरत्न हाम्रो कुञ्ज जान्न पठाएका थियौ उमै, बेला हामी सबै मकुञ्जल मरुकेका थियौ र तिमीले मनाथ पारिदिएका थियौ ॥ ७-९ ॥ तिमी जयन्ता मुख र आत्मा हो तिमिलेई आफ्नू विमान्ने भव छैन कापनि जायदा तिम्रो म्मरव गर्दछन्, निको हुदपमा मदैव वसेर विमो उदको कट निवारण गर्दछौ ॥ १० ॥ युधिष्ठिरले भने—हे अयोध्या ! मलाई थाहा छैन कि हामीले यस्तो कुन पुण्य गरेका छौं, जसले योगेश्वरलाई पनि निकै ठूलो कष्टने देखिने हुनुले हामी कृत्योद्दरलाई दर्शन दिनुभयो ॥ ११ ॥ यमरी मगवान् कुण्ड युधिष्ठिर द्वारा मम्मामि मगर इन्द्रप्रस्थ निवामीदकका नेत्रलाई जानन्दिन पाईं वरुं शत्रुका कर्त्री

कृताभिवादनस्तयातिहाद्भिर्दृष्टाऽभिरम्भितः ॥ आपृष्टवांस्तांकुशलं महन्मुणं पितृव्यवारं परिपृष्टवान्धवः ॥ ७ ॥ तमाह प्रेमवैकल्यरुद्धकण्ठाश्रुलोचना ॥ स्मरन्ती तान्वद्वन्क्लेशात्क्लेशापायात्मदर्शनम् ॥ ८ ॥ तदैव कुशलं नोऽभ्युपनाथास्मे कृता वयम् ॥ ज्ञातीन्तः स्मरता कुण्ड भ्राता मे प्रेषितस्त्वया ॥ ९ ॥ न तेऽस्ति स्वपरप्रान्तिविश्वस्य सुहृदात्मनः ॥ तथापि स्मरतां शश्वःकंशान्दमि हृदि स्थितः ॥ १० ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ किं न आचरिन् श्रेयो न वेदाहमधीश्वर ॥ योगेश्वराणां दुर्दशां यत्रो दृष्टः कुमेधमाम् ॥ ११ ॥ इति वै वार्पिकान्मामान्नाज्ञः सोऽभ्यर्थितः सुखम् ॥ जनयन्नयनानन्दमिन्द्रप्रस्थो- कर्मा विभुः ॥ १२ ॥ एकदा त्यमात्तल विजयी वानरव्यजम् ॥ गाण्डीवं धनुरादाय तूणो बाक्षमायकौ ॥ १३ ॥ माकं कुण्डेन मन्त्रद्वो विहर्तुं गहनं वनम् ॥ बहुव्यालमृगाकीर्णं प्राविशत्परवीरहा ॥ १४ ॥ तत्राविच्यच्छरेर्ष्याप्राप्त्युकरान्महिषान्तरुन् ॥ शरभान्वयान्द्वान्दरिणान् शशशलकान् ॥ १५ ॥ तत्रिन्धुः किङ्करा राजे मेघान्पर्वण्युपागते ॥ तृत्परीतः परिश्रान्तो चीभत्सुर्वमुनामगान् ॥ १६ ॥ तत्रोपस्पृश्य विशदं पीत्वा वारि महारथो ॥ कुण्डो ददृशत् कन्यां चरन्ती चारुदर्शनाम् ॥ १७ ॥ तामामाद्य वगरोहो मुद्विजो रुचिराननाम् ॥ पप्रच्छ प्रेषितः मम्या फाल्गुनः प्रमदोत्तमाम् ॥ १८ ॥ का त्वं कस्यापि मुश्रोणि कुतोऽमि किं विकीर्णमि ॥ मन्ये त्वां पनिमिच्छन्ती सर्वं कथय शोभनं ॥ १९ ॥ कालिन्युवाच ॥

महीना त्यही वन्तुभयो ॥ १९ ॥ एतन्त रीरुह अर्जुन आफ्नू गाम्दीवं धनु र बाक्षप दुइ टोका जिगर दवच धारण गरी वानर-विन्दले अक्षित पञ्चापुङ्गवथमा मगवान् कुण्डाल वसेर अनेक पिङ र मगदल मोंमका योटा वनमा शिकार सेलन गर ॥ १३-१४ ॥ त्यहाँ अनेक व्याघ्र, शृङ्ग, रंग्रा, कुण्डल, शरभ, मेहा, हरिण, खरायो र दुम्मा आदि जीवलाई उनले अफना बाणले मारे ॥ १५ ॥ ताम्रले पनि यज्ञपाय पशुलाई निको सेरक पक्कल उठाएर मर्याद पुष्टिहरूलाई लगे । त्यस बेला अर्जुन शिकारका परिश्रमन थाकेका थिए र प्याम लागिरहेको थियो । अनः ती यमुनाटमा गए । यहाँ कुण्डाल्जुन दुईले हात-पाउ धारण यमुनाको निर्मल जल पिए । त्यहाँ उनलाई यमुनाको नटमा टुगाहेको गीता सुन्दरी कन्या देखिइन् ॥ १६-१७ ॥ आफ्ना ममा कुण्डले पठाएरछि बाँगेर अर्जुनले राम्रा उल सुन्दर शीत एवं राम्रो मुख हुने पीठी रमणीयहाँ गएर माथि

मद्रत प्रदान गर्दं उनले कालिन्दीमित विधिपूर्वक विवाह गरे । २९ ॥ अबलितदेवका राजा विन्द र अनुविन्द दुयोघनका अर्धोन मानन्त थिए उनले धर्मवर्धमा श्रीकृष्णवन्दनार्थ
पाँचरूपमा राज्य खोज्ने आफ्नी बहिनीलाई छेकिविष्णुका थिए ॥ ३० ॥ हे राजन् ! तू आफ्नी कृष्ण राजाधिदेवीकी कन्या मित्रविन्दालाई कृष्णले गरी राजाहकले देखा-देखा
हठान् हरण गरे । ३१ ॥ हे राजन् ! यसै गरी कौशल देवका नगनजिन् नामका धार्मिक राजा थिए । निनकी नामजिती सन्या नामकी याँटी पुगी थिइन् ॥ ३२ ॥ तीस्रा मीम हुने
ददस्य र वीरका सन्ध पति सहन समक्षने मात गोहृताई विन नयभनाले कोहो पनि राजा उनीपिल विवाहको माहम गर्ने महेका थिएनन् ॥ ३३ ॥ यो समाचार सुने-त्यो कन्या
गोहृताई जिन्नेले नै पाउन सक्छ, भगवान् कृष्ण साथमा निकै सेवा लिएर कौशलपुरी पुगे । ३४ ॥ कौशलनरेश महागज भगनजित्ने प्रमन्न भएर उनको प्रत्युत्थान र व्यापनादि
विधिबिधामाग्रीले भगवान्को सत्कार गरे र भगवान्ले पनि उनको अविनन्दन माहुर स्वीकार गर्नुभयो । ३५ ॥ राजकन्या पन्याले आफ्नू अभिरूपित घर लक्ष्मीपति कृष्णलाई देबेर

कालिन्दी सुपुण्यत्वर्क्ष उर्जिते ॥ वितन्वन्परमानन्द स्थानां परममङ्गलम् ॥ २६ ॥ विन्दानुविन्दावावन्त्यौ दुर्योधनवरानुगौ ॥ स्वयम्भवे स्वम-
गिनीं कृष्णे मत्तां न्यषेधताम् ॥ ३० ॥ राजाधिदेव्यास्तनयां मित्रविन्दां पितृश्वसुः ॥ प्रमथ हतवान्कृष्णो राजन्नाज्ञां प्रपश्यताम् ॥ ३१ ॥ नम-
जिन्नाम कौशल्य आमीन्द्राजाऽतिधार्मिकः ॥ तस्य मत्याऽभयकन्या देवी नामनजिती सृष्ट ॥ ३२ ॥ न तां शेकुर्नृपा बाहुमजित्वा सप्त गोवृषान् ॥
तीक्ष्णशृङ्गान्सुदुर्धर्षांन्वीरगन्धामहा खलान् ॥ ३३ ॥ तां श्रुत्वा वृषजिलभ्यां भगवान्सात्वतां पति ॥ जगाम कौशल्यपुरं मेन्येन महता वृत्तः
॥ ३४ ॥ म कौशलपतिः प्रीतः श्रत्युत्थानामनादिभिः ॥ अहंमेतापि गुरुणा पूज्यन्प्रतिनन्दितः ॥ ३५ ॥ वरं विलोक्याभिमतं समागतं नरेन्द्र-
कन्या चक्रमे रमापतिम् ॥ भूयादयं मे पतिराशिषोऽमलाः करोतु मया यदि मे धृतो व्रतैः ॥ ३६ ॥ यत्पादपङ्कजरजः शिरसा विभर्ति श्रीरब्जजः
नगिरिशः महलांकपालैः ॥ लीलातनूः स्वकृतमेतुपरीप्मयेशः काले दधतम भगवान्मम केन लुप्येत् ॥ ३७ ॥ अर्चितं पुनरित्याह नारायण जगत्पते ॥
आत्मानन्देन पूर्णस्य करवाणि किमल्पकः ॥ ३८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तमाह भगवा-हृष्टः कृतामनपरिग्रहः ॥ मेघगम्भीरया राजा मम्मिनं कुम्भ-
न्दनः ॥ ३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नरेन्द्र याथा कविभिर्विगर्हिता राजन्यवन्धोर्निजधर्मवर्तिनः ॥ तथापि याचे तव सौहृदंल्लया कन्यां त्वदीयां

समक्षने मनिन्-यदि मैले कुनै व्रत नियम गरेका भए यिनै मेरा पति होउन् र भगवान् मेरो शुद्ध कामना साथ पारुन् ॥ ३६ ॥ जसका चरण कमलको रज लक्ष्मी, मङ्गला, छिव तथा
अन्य साकपाल समेत आफ्नू मन्त्रकमा धारण गर्दछन् र आफुले बाँकेका धर्म-धर्मार्थाका रक्षाका लागि जो धर्मद्वन्द्वको वेला होलातत्तार पारण गर्दछन्, ती परमपुरुष भगवान् धर्माधि-
कर्मा प्रसन्न हुनुन् ॥ ३७ ॥ यता कृष्णका सत्कार भदसकौशल राजा नमनजिन् भन्दछन्-‘हे नारायण ! हे भगवन् ! हेजुर आत्मानन्द हुनुहुन्छ । म लुप्त भनुप्य के सेवा गर्नसक्छु ?’
॥ ३८ ॥ शुचदेव भनुहुन्छ-हे कुम्भन्दन ! आसनादि ग्रहण मरितकौशल भगवान् कृष्णचन्द्र प्रमन्न भएर मेघ र्छै गम्भीर दामामा बाँस्नुभयो । ३९ ॥ श्रीभगवान् भन्दछन्-
हे राजन् ! जसन् धर्ममा रहने क्षयिका निमित्त विद्वांले केही पनि माग्न निषेध गरेका छन्, तपनि हेजुरित मन्थन जान्छन्छाले म आज हेजुरकी कन्या माग्दछु, किन्तु

हामीकहाँ कन्याको हुनै हुन दिहन् ॥ ४० ॥ राजा नम्रजिद् बोले—हे नाथ ! जसको अक्षया निरन्तर लक्ष्मीको निवास रहिरहन्छ, ती एकमात्र पुण्या कानी हजुरभन्दा हुनो भेरी कन्याको निमित्त बर हुन सक्छ ॥ ४१ ॥ तर हे सात्वतर्षभ ! मैले कन्याको घर छान्नका लागि बलको प्रयोगार्थ बाँटो लागू प्रतिज्ञा गरिराखेको छु ॥ ४२ ॥ हे वीर ! भविष्य यी हृदयनीय र नम्रप्रायका बाट गोह्र छन् । यिनले अनेक राजकुमारको अक्ष-मक्ष गरेर अमरता तथा उत्साहहीन तुल्याइ सकेका छन् ॥ ४३ ॥ हे यदुनन्दन ! यदि हजुर यिनलाई आफ्नू वधमा पार्न सक्नुहुन्छ भने हे लक्ष्मीपते ! हजुर भेरी कन्याको इच्छित घर हुन सक्नुहुन्छ ॥ ४४ ॥ राजाको प्रतिज्ञा हुनर कृष्णले कम्पर कपी आफ्नू नात रूप धारण गरी कृष्णाल-कृष्णसमे सारै गाढलाई नाथिदिए ॥ ४५ ॥ यसले तिनको दर्प प्लो मया र नी वेजहीन भए । अनि कृष्णले ती मयैलाई हारीले बाँधेर जसै बालक काठको गोह्र नान्छन्, त्यसै गरी खाने ॥ ४६ ॥ अनि राजा नम्रजिद् छक्क परेर प्रसन्न भई आफ्नी कन्या श्रीकृष्णलाई सुम्पे र समर्थ भगवान्‌ले पनि आफ्नू अनुरूप शुभचरितो

न हि शुल्कदा वयम् ॥ ४० ॥ राजोवाच ॥ कोऽन्यस्तेऽस्यधिको नाथ कन्यावर इहेभिनः ॥ गुणैकधानो यस्याङ्गे श्रीर्वभ्यनपायिनी ॥ ४१ ॥ कित्वस्माभिः कृतः पूर्वं समयः सात्वतर्षभ ॥ पुमां वीर्यपरीक्षार्थं कन्यावरपरीक्षया ॥ ४२ ॥ मप्तेते गोवृषा वीर दुर्दान्ता दुश्चमहाः ॥ एतैर्भयः सुहृदो भिन्नगान्ता नृपात्मजाः ॥ ४३ ॥ यदीमे निप्रहीताः स्युस्त्वयैव यदुनन्दन ॥ वरो भवानभिमता दुहितुमे श्रियः पते ॥ ४४ ॥ पर्वं ममप-
माकर्ण्य वद्ध्वा परिकरं प्रभुः ॥ आत्मानं सप्तधा कृत्वा न्यगृह्णात्स्त्रिलयैव तान् ॥ ४५ ॥ वद्ध्वा तान्दामभि रौरिर्भनदपार्णहतोऽजस्रः ॥ व्यकर्ष-
ल्लिया वदान्बालो दारुमयान्यथा ॥ ४६ ॥ ततः प्रीतः सुतां राजा ददौ कृष्णाय विभिनः ॥ तां प्रयगृह्णाद्भगवान्विधिवत्सदृशीं प्रभुः ॥ ४७ ॥ राजपत्न्यश्च दुहितुः कृष्णं लब्ध्वा श्रियं पतिम् ॥ लेभिरे परमानन्दं जातश्च परमात्मवः ॥ ४८ ॥ शङ्कभेयानका नेदुर्गीतिवाद्यद्विजाशिषः ॥ वरा नायं प्रमुदिताः सवासःसगलहृक्ताः ॥ ४९ ॥ दराधेनुमहस्राणि पारिवर्धमदाद्विभुः ॥ युवतीनां त्रिमाहसं निष्कषीवमुवावमाम् ॥ ५० ॥ नवनगरम-
हस्राणि नामाच्छतगुणाज्रघान् ॥ स्थाच्छतगुणानश्चानश्चान्छतगुणाज्रघान् ॥ ५१ ॥ दण्पती रथमारोप्य महत्या सेनया वृत्तौ ॥ स्नेहश्रवित्र
अहृदया यापयामास कोशलः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वातद्वरुधुर्भूषा नयन्तं पथि कन्यकाम् ॥ भर्तार्याः सुदुर्मर्षा यदुभिर्गोवृषैः पुरा ॥ ५३ ॥ तान्भयत-

यापालाई विविध स्वीकार गरे ॥ ४७ ॥ आफ्नी कन्याको योग्य पति श्रीकृष्ण प्राप्त भएको देखेर राजपत्नीलाई पनि अवाह रूप मयो । त्यस बेला सर्वत्र हुलो उत्सव मनाइयो ॥ ४८ ॥ उत्सवको उपलक्ष्यका खड्ग, भेरी, डोल आदि बाजा बज्ने लागे । सैन्तिक नाच-गान आरम्भ भयो । माझपक्षमा बाजीरोद दिन लागे र वरपक्षमा नर-नारीहरू अनि आनन्दित भए । राजा सुता र यत्ना आदिले अलङ्कृत भए ॥ ४९ ॥ राजा नम्रजितले दम हजुर माई, राजा-भगवन् तथा गजराज भगवान्‌को तीन हजार दासी, नौ हजार दासी, हात्ती भन्दा कम गुना (नौ लाख) रथ, रथका सयगुना अर्थात् नौ करोड घोडा, घोडाभन्दा सयगुना अर्थात् नौ लाख घोडा दिने ॥ ५० ॥ ५१ ॥ कोशलराज राजा नम्रजितले छोरी जवाहरादे रथमा बसालेर धेरै सेनासहित स्नेहादे हृदयले विदा गरे ॥ ५२ ॥ यो समयमा सुनेर अनेक देशका राजाहरू र जनता पराक्रम यादव र गोह्रहरूले नष्ट गरिदिएका थिए, मयावन्का

त्रिषु महत्तमं कर्म करुणा विषयं जाँरा उननई बाटोमा छेके ॥ ५३ ॥ अनि बाणको बर्षा गर्दै ती राजागणलाई आफ्ना हस्तको त्रिषु गर्ने माझीवधारी बर्जुनले,
म साना पशुलाई मिह बस्ती लगाउँछु, उनी गरी चूट्छाट पारेर यता-उता पारिदिद ॥ ५४ ॥ यद्यपि भगवान् देवकीनन्दन हुन्ने दाइजो र सीतवती बन्ने सत्त्वामिह द्वारकापुरी पुगे र
त्यहाँ हरेर ज्ञानन्द योग्नलागे ॥ ५५ ॥ त्यसपछि श्रीकृष्णले आफ्नो पुरकी छोरी केकयदेशीया मद्रामिह विवाह गरे, जसलाई उनका दाइ सन्तदंवादिने स्वयं विधिपूर्वक
भगवान्लाई अर्पण गरिदिएका थिए ॥ ५६ ॥ त्यसपछि जसरी गुरुहले बभ्रुत सोसेर ज्याण्छे, उनी यी श्रीकृष्णले मद्राजकी कन्या लक्ष्मणालाई एबलै वरर उनको स्वयंवरबाट
हरेर ल्याए ॥ ५७ ॥ ती बाहेक भगवान् कृष्णका बच्चा पनि ती हजारी पत्नीहरू थिए, जिन सुन्दरीहरूलाई उनले भीमामुरलाई मारेर उनको बन्दीगृहबाट मुक्त पारेर ल्याएका
थिए ॥ ५८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उतरार्धे च ० गौरीशंकर 'बमिह' कृत नेपाली भाषाटीकापञ्चमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

राजघातान्ध्रुश्रितकृदनुनः ॥ गाण्डीवी कालयामाम मिहः सुद्रुमगानिव ॥ ५४ ॥ पारिवर्हमुपगृह्य द्वारकामेत्य सत्यया ॥ रेमे यदूनामृषभो
भगवान्देवकीसुतः ॥ ५५ ॥ श्रुतकीर्तः सुतां भद्रामुपयेमे पितृष्वसुः ॥ कैकेयीं घ्रातुभिर्दत्तां कृष्णः मन्तर्दनादिभिः ॥ ५६ ॥ सुतां च मद्राधिपते-
र्लक्ष्मणां लक्षणैर्युताम् ॥ स्वयंरे जहारैकः स मुष्णः सुधामिव ॥ ५७ ॥ अन्याश्चेवविधा भार्याः कृष्णस्यासन्सहस्रशः ॥ भीमं हत्वा तन्निगोधादाहता-
श्चारुदर्शनाः ॥ ५८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उतरार्धे अष्टमहिष्युद्धाहो नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

राजोवाच ॥ यथा हतो भगवता भीमो येन च ताः म्रियः ॥ निरुद्धा एतदाचक्ष्व विक्रमं शार्ङ्गधन्वनः ॥ १ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इन्द्रेण हतलज्जेण
हतकुण्डलवन्धुना ॥ हतमराट्स्थानेन ज्ञापितो भीमचेष्टितम् ॥ सभायौ गरुडारूढः प्राग्योतिषपुरं ययौ ॥ २ ॥ गिरिवर्गेः रामदुर्गेर्जलान्ध्रुनिलदुर्गमम् ॥
सुरपाशायुतेर्धौ रट्टैः सर्वत आवृतम् ॥ ३ ॥ गदया निर्विभेदाद्रिज्जम्बुदुर्गाणि सायकैः ॥ चक्रेणाम्नि जलं वायुं सुरपाशौ स्तथाऽग्निना ॥ ४ ॥ शङ्खनादेन
यन्त्राणि हृदयानि मनस्विनाम् ॥ प्राकारं गदया गुन्यां निर्विभेदं गदाधरः ॥ ५ ॥ पाशजन्यध्वनिं श्रुत्वा युगान्ताशनिभीषणम् ॥ सुरः शयान

(श्रीकृष्णको भीमामुरलाई मारेर सोह्र हजार एक सय शार्ङ्गकन्यावित्त विवाह)—एति कथा सुनिमकर राजा परीक्षितले सोचे—हे भगवन् ! श्रीकृष्णले भीमामुरलाई
जमले हजारी सीलाई हलखानमा थुनेको थियो, किन र कमरी मारे ? शार्ङ्गधन्वा भगवान्को हो चरित्र बलाई सुनाउनां ॥ १ ॥ गुरुदेव मन्त्रलागे—हे राजन् ! भीमामुर हल
चक्रको लज्ज, बाग्य बहिरिको कुण्डन र मेरुपर्वत माथिको देवगणको मणिपर्वत स्थान सोमिहपछि देवराज इन्द्रले द्वारकापुरी गएर त्यसका सबै पेटा कृष्णलाई सुनाए, अनि भगवान्
आफ्नी कन्या सत्यमाया महिह गुरुदया चट्टेर प्राग्योतिषपुर गए ॥ २ ॥ त्यो नगर गिरि-दुर्ग, छल्ल दुर्ग, जल, अनि र पशुको आचरणले दुर्गम थियो र त्यो महेतिरबाट बलवान्
गुरदैवको दल हजार बलियो पाशले बेरिएको थियो ॥ ३ ॥ भगवान् त्यहाँ युगमात्र पर्वतहरू आफ्ना पदाले, छल्लदुर्ग राखे, अनि, जल र वायुका मर्मन् आचरणहरू आफ्ना
सुदन्तन पछे, गुरुदेवका पाशहरू लक्ष्मले, पञ्च र बीरहरूका हृदय छङ्खनादले र नगरका पञ्चासहरू आफ्नो हुनो बढाले चलो-पीछो पारी बाधिदिए ॥ ४ ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णको पांचक-प

शत्रुको प्रलयकातीन वज्र हैं मयानक ध्वनि तुने जलमित्र तुनेको पाँच मन्त्रक हुने हार दीन्य पानीपाद बाहिर निम्कयो ॥ ६ ॥ हे राजन् ! न्यो दीन्य प्रलयकालका शत्रु र
 अग्नि हैं प्रचण्ड तेजोमय र कठिनले देखिने योग्य थियो विश्रुल उचालेर आफ्ना पाँचै हलले सीनैलांक निम्ना हैं यम प्रकट हुनो बेमले सर्वमयान प्रशुका दाहन गरुहतिर
 झट्टियो ॥ ७ ॥ उमले पुनिमात्र गरुडलाई माकेर विश्रुल फ्याँक्यो र पाँचै हलले चिन्पयो : न्यो हुर दीन्यको पाँच छन्द अनगिष्ठ, सबै दिशा र आकाश-मण्डलमा फैनिपर
 माग ब्रह्माण्ड प्रतिचलित बयो ॥ ८ ॥ विश्रुल गरुडानर आउन लागेको देखेर भीहर्नले आफ्नू शस्त्र-कोशल देलाउदै दुइ बाण छोडेर न्यमको तीन टुक्रा पानुमयो र दीन्यको
 फैलिपको घुसमा अनेक बाण मारे । अनि घुरले तियात्र प्रगवान्माथि आफ्नू गदा चलायो ॥ ९ ॥ विकराल गदा आफूतिर आउन लागेको देखेर भीहृष्यले आफ्नू गदाझग न्यम
 गदाको मयबढी टुक्रा पारिदिए । अनि न्यो दुवै बाहु फिजाणेर भगवान्तिर हगुन्यो र आँहरिले मुद्रष्टन चक्र हाग न्यपका पाँचै छिर काटिदिए ॥ १० ॥ सबै छिर काटिएपछि
 उत्तम्यो दीन्यः पञ्चशिख जलात् ॥ ६ ॥ शिशूलमुद्यम्य मुदुर्निगिश्चो युगान्तमूर्यान्लरोचिरुत्थणः ॥ प्रमंभिलोकीमित्र पञ्चभिर्मुखैरभ्यद्रवत्तार्ष्यंमुतं
 यथोरगः ॥ ७ ॥ आविष्य शूलं तरमा गरुत्मते निरस्य वक्त्रैर्व्यनदत्स पञ्चभिः ॥ म रोदसी मर्वदिशोऽम्बरं महानापूरयन्नण्डकट्टाहमावृणोत् ॥ ८ ॥
 तदा पतद्वै त्रिशस्त्रं गरुत्मते हरिः शराम्यामभिनत्त्रिधौजमा ॥ मुखेषु तं चापि शरैरताडयत्तस्मै गर्दा सोंऽपि रुपा व्यमुक्षत ॥ ९ ॥
 तामापतन्तीं गदया गर्दां मृधे गदाप्रजो निर्विभिदे महत्सधा ॥ उद्यम्य बाहून्मभिधावतोऽजितः शिवांसि चक्रेण जहार लीलया ॥ १० ॥ न्ययुः
 पपाताम्भमि कृतशीपो निरुक्तमृद्धोऽट्टिस्विन्दलेजमा ॥ तस्यात्मजाः मस पितुर्वधातुराः प्रतिक्रियामर्पजुषः समुद्यताः ॥ ११ ॥ ताप्रोऽन्तरिक्षः
 श्रवणो विभावसुर्वमुर्नभस्वानरुणश्च सप्तमः ॥ पीठं पुरस्कृत्य चम्रपति मृधे भौमप्रशुक्त निरगन्धृतायुधाः ॥ १२ ॥ प्रायुज्जतामाद्य शरानमीन्गदाः
 शस्तृपृष्टिशूलान्यजिते रुपोत्थणाः ॥ तच्छस्त्रकूटं भगवान्स्वमार्गणैरमोपवीर्यस्तिलशश्वकतं ह ॥ १३ ॥ तान्पीठमुभ्याननवद्यमक्षयं निरुक्तशीर्षोरुभुजांभि-
 वर्मणः ॥ स्वानीकपानन्युतचक्रमायकैस्तथा निरस्तान्नरको धरायुतः ॥ १४ ॥ निरीक्ष्य दुर्मर्षण अस्वन्मदैर्गजेः पयोधिप्रभवेनिराक्रमत् ॥ दृष्ट्वा सभायं
 न्यो प्राणहीन मर, इन्द्रको नेत्रले जमका घिसर टलेका छत्र, स्वर्गते कर्षट मयान जलमा पयो । अनि न्यमका सात छंटा बाण, अनगिष्ठ, अ बाण, विधापतु, वधु, नृधेवान् र अरुण
 सिलाको वचले प्याकुल भण कोषध्वंक माटे । फैनका सामि उचल बीमाहुरको आझले पीठ नामक अगुलाई सेनापति तुन्याई सत्ताकले मज्जित मई रत्नाङ्गनमा आह्वान
 ॥ ११ ॥ १२ ॥ त्यहाँ गएर ओभन्युतमाथि बाण, छत्र, गदा, शक्ति, बहिर विश्रुल आदि प्रचण्ड शस्त्रात्र वर्मा-पनंलागे । अमोपवीय भगवान्ले स्वमका शस्त्र आफ्ना बाणले
 टुक्र-टुक्रा पारिदिए ॥ १३ ॥ अनि जमका छिर, छत्र, घुडा, करण र कवच काटिमकका थिए, ती पीठ आदि शरवीर सबैलाई यमपुत्री बढाहदिए । श्रीकृष्णको चक्र र अमोष बाणद्वले
 आफ्ना सेनापति सबै बरेका देखेर घुन्गीको छंटा नरकासुर अर्धदं बीमासुरः ॥ शौकिण्णर समुद्रबाट उभयन्न मदसावी हालीका सेनाको साथ नगर बाहिर निम्कयो । न्यो नेत्रा

७ उदयन (धर्मको जरी-करी) । योश कसले आफ्नू पालनमा बगेर स्वयंहात काखको हुने पुत्रक परिवर्तको थियो । न्यो नेत्रा योश । योना नामक सम्बन्ध हुनै नगर्नु । कुट्टवचन कसले वचनमा कसैलेन मात्र-
 'त्यहाँ हो नून भन्ने पछि ररनु न्यको छ ।' शक्तिर वचनेले उचल थियो—पिनी मूल बल बन्धको अर्थक हुन छनरजे । माँजनले मुद्रष्ट हामी अने-नेके ताराका पन्धका थिए हुने । गदाको कन्धको विश्व परीप्यज

नामिन् ॥ २३ ॥ २४ ॥ पृथिवींसे मनिन्-हे शुद्ध-चक्र-गदाधर र देवदेवेश्वर । हनुमलाई नमस्कार छ । आफ्ना भक्तको इच्छानुसार हनुम विविध रूप धारण गर्नुहुन्छ । हे परमात्मन ! हनुमलाई प्रणाम छ ॥ २५ ॥ जमको नामिवाट कमल उत्पन्न भएको थियो, जो कमल-पुष्पको भाला पारथ भन्नेका छन् र जम्मा चरण पनि कमल-पुष्प समान राम्रा छन्, त्यस्ता देवदेवलाई प्रणाम छ ॥ २६ ॥ हनुम धर्मार्थ पूर्ण, समस्त विषयका आश्रय र न्यायक हुनुहुन्छ । हनुम सबै बाप नगेनाट पूर्वमिह कारण हुनुहुन्छ । हनुम जगत्का आदिकारण र कारणका पनि कारण तथा पूर्ण बोधरूपलाई बारम्बार नमस्कार छ ॥ २७ ॥ जो तब जन्म राखि छन् तथा सब संसारको उत्पत्ति गर्दछन्, ती जनमा तत्काल ब्रह्मलाई नमस्कार छ । हे कार्य-कारणरूप, सर्वभूतमय परमात्मन ! हनुमलाई बारम्बार नमस्कार छ ॥ २८ ॥ हे प्रभो ! जब हनुम जगत् रचनछान्नुहुन्छ, तब रजोगुण स्वीकार्नु हुन्छ र संसारको निमित्त समोष्ण र पालनको निमित्त मधुगुण स्वीकार्नु हुन्छ, तापनि यी सामयिक गुणमा हनुम स्थिर रहनु हुन्छ, हे जगत्पते ! हनुम काल, कृष्ण र प्रधान मय पनि तीबाट पर हुनुहुन्छ ॥ २९ ॥

देवेश शङ्खचक्रगदाधर ॥ भक्तैच्छोपातरूपाय परमात्मनमोऽस्तु ते ॥ २५ ॥ नमः पङ्कजनाभाय नमः पङ्कजमालिने ॥ नमः पङ्कजनेत्राय नमस्ते पङ्कजाह्वये ॥ २६ ॥ नमो भगवते तुभ्यं वामुदेवाय विष्णवे ॥ पुरुषायादिवीजाय पूर्णबोधाय ते नमः ॥ २७ ॥ अजाय जनपित्रेऽस्य ब्रह्मणेऽनन्त-शक्तये ॥ परावरात्मन् सूतात्मन् परमात्मनमोऽस्तु ते ॥ २८ ॥ त्वं वै सिम्बु रज उत्कटं प्रभो तमोनिरोधाय विभर्ष्यसेनृत ॥ स्थानाय मत्त्वं जगतो जगत्पते कालः प्रधानं पुरुषो भवानपरः ॥ २९ ॥ अहं पयो ज्योतिरयानिलो नमो मन्त्राणि देवा मन इन्द्रियाणि ॥ कर्ता महानित्यस्थितं चराचरं त्वय्यद्वितीयं भगवन्नयं भ्रमः ॥ ३० ॥ तस्यात्मजोऽयं तव पादपङ्कजं भीतः प्रपन्नातिहरोपसादितः ॥ तस्यालयेन कुक्षं हस्तपङ्कजं शिरस्त्वमुप्यावि-लकलमपापहम् ॥ ३१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति भूम्यार्ज्वितो वाग्भिर्भगवान्भक्तिनम्रया ॥ दत्त्वाऽभयं भोमगृहं प्राविशत्सकलदिग्मतम् ॥ ३२ ॥ तत्र राजन्यकन्यानां षट्महत्ताधिकायुतम् ॥ भौमाहृतानां विक्रम्य राजभ्यो ददृशे हरिः ॥ ३३ ॥ तं प्रविष्टं स्त्रियो वीक्ष्य नरवीरं विमोहिताः ॥ मनमा ववि-रेऽभीष्टं पतिं देवोपसादितम् ॥ ३४ ॥ भूयात्पतिरयं महं धाता तदनुमोदताम् ॥ इति सर्वाः पृथक् कृष्णे भावेन हृदयं दधुः ॥ ३५ ॥ ताः प्राहि-

हे भगवन् ! म पृथ्वी, दल, अग्नि, वायु, आकाश, भूतकमात्रा, इन्द्रियाधिष्ठाता देवता, मन, इन्द्रिय, अहङ्कार र महत्त्वमय चराचर जगत्का हनुम अद्वितीय ब्रह्ममा नै त्रय मयइवा छ ॥ ३० ॥ हे शृण्वाट बग्मल ! यो भौमातुरको छोरो मणदक्ष अ-वन्त मयबीत छ र हनुमको सङ्गमा स्वागतो छ । हे प्रभा ! हनुम यस्तो रक्षा गर्नामू र याको स्थिर थि आफ्नू सर्वजन्यारणकारी चरकमल राख्नामू ॥ ३१ ॥ शुद्धदेवजी मन्त्रहुन्छ-भक्ति विनश्र इष्टिर्वाले प्रार्थना गरेपनि भगवान् कृष्ण प्रगद्वलाई जमथ दान दिए भौमातुरको भस्ममा मय ॥ ३२ ॥ त्यहाँ श्रीकृष्णले भौमातुरद्वारा ताबाहृरुसित बलपूर्वक हरि त्याइएका मोह हरात राजकन्या देख्नुभयो ॥ ३३ ॥ श्रीकृष्ण अन्नःपुग्मा आउनुभएको देखेर मर्बै हयगोःक शोहित भए र तिनले देवदत्त प्राप्त श्रीकृष्णलाई मनमनै आफ्नू पनि राखेछ ॥ ३४ ॥ 'विषय ता मेरो वस इच्छातार्थ छिटै नै पूर्ण गरुन् र यो मग्भय मेरा पनि होऊन्' यही मान्छे

उदाहरण ! निम्न हे गतको १-जोरो जग्मे मेमले भगवान्को दूमा मरकी, तर आफ्ना कुटुम्ब र दमिह प्रति जग्मेको भयहृद भर्ति भियन । त्यो भगवान्लाई राम्रा गुण नगर्दिछन्थे, राम्रा रद मरकी ॥ १ ॥

ती सर्वे कन्याहरूले भिन्ना भक्तिने आफ्नू मन भौकणमा लगाए ॥३५॥ मगराजले ती राजा र निर्मल वस्त्रातिनो राजकन्याहरूलाई उषस-उषस स्थानमा इषास्र हाकापुरी पठाइ-
 दिनुको र उनैपिन धेरै दुइटी, रथ, घोडा, झुट्ट बेलर र ऐरावतका कुनवा उषस चार दाँत मरका शुक्लवर्णका चौवट्टी हापी र रथ पनि हाकापुरी पठाउनु भयो ॥ ३६ ॥
 ॥ ३७ ॥ अनि मगराजले इन्द्र-मदनमा गएर यदि तिम्राई उनको कुण्डल दिए र इन्द्राप्पी मदिन इन्द्रले उनको र मन्यमागको पूजा गरे ॥ ३८ ॥ त्यहाँबाट फर्कदा उनले मन्यमागाले
 मनेपछि पारिजात उखेलेर शकुन्तको पिठिउमा राखे र इन्द्रपहित सबै देवतालाई धिरेर त्यो हाकापुरी न्याए ॥ ३९ ॥ त्यहाँ मगरा पारिजात स्तम्भमाथो मरकाको बगैचामा लगाइ-
 दिए । त्यसले त्यो बगैचाको क्षोभा निकै बढ्यो । पारिजातको मंगमयै उनको मन्य-मकान्दका सोमी प्रमरा पनि स्वर्गवष्ट उठी आए ॥ ४० ॥ हे राजन् । हेर जुन इन्द्रले आफ्नू

णोदुद्धारवती सुमृष्टविरजोऽम्बरा ॥ नरयानैर्महाकोशत्रयाधान्द्रविणं महत् ॥३६॥ ऐरावतकुलेभाञ्ज चतुर्दन्तास्तरस्विनः ॥ पाण्डुराञ्च वतुःपष्टिं
 प्रेषयामास केशवः ॥३७॥ गत्वा सुरेन्द्रभवनं दत्त्वाऽदित्यै च कुण्डले ॥ पूजितस्त्रिदशेन्द्रेण सहेन्द्राण्या च सधियः ॥३८॥ चोदिता मार्यचोत्प्राप्य
 पारिजातं गरुमति ॥ आरोप्य सेन्द्रान्विबुधान्नित्योपानयत्पुरम् ॥३९॥ स्थापितः सत्यमामास गुरोद्यानोपशोभनः ॥ अन्वगुर्धराः स्वर्गात-
 द्यग्न्धामवलम्पटाः ॥४०॥ यथाच आनम्भ किरीटकोटिभिः पादौ स्पृशन्नच्युतमयसाधनम् ॥ मिद्वार्य एतेन विगृह्यते महानहो मुराण्यं च तनो धिगा-
 रुचताम् ॥ ४१ ॥ अथो मुहूर्त एकस्मिन्नागारेषु ताः त्रियः ॥ यथोपदेमे भगवांस्तावद्रूपधरोऽज्ययः ॥४२॥ गृहेषु तामामनयायनकर्मकृन्निरस्तमा-
 भ्यातिशयेष्ववस्थितः ॥ रेमे रमाभिर्निकाममपहृतो यथेतरो गार्हकमेधिकीञ्चरन् ॥४३॥ इत्यं रमापतिमवाय पति त्रियस्ता ब्रह्मादयोऽपि न

फास बनावनको भिन्नि छिन्न पुरावर आफ्नू मुकुटको टुप्पाले भौकणका चरण स्पर्श गरेर हाथैना गरेका थिए, उनैले कास पक्षिपछि उनैपिन विगोष गरे । अहो ! दशवहकता प्रहृति
 पनि कति तामपी हुन्छ, इनका काजगानाई भिक्कार छ ॥४१॥ अनि मगराजले भिन्न भिन्न मदनहरूमा भिन्न-भिन्न रूप धारण गरेर ती सबै राजकन्यापिन चाँटे सुनमा विधिवत
 रिबाइ गरे । ४२॥ अनि अम्भको मरान र जोषन्दा बत्ती माँग-पामाग्रे मरु कहीं पनि थिएन, ती साँझ हजार एक सव आठ रानीहरूका सदनहरूमा, जसका फास काचित्तय थिए, ती
 निजानन्दपूर्ण भौकण अन्य माधाराण गृहहरूले सुमान केशरदार गर्दै लक्ष्मीका अष्टमरुपा आफ्नी मायाहरूमिल आनन्दपूर्वक रमण गर्न लागे ॥ ४३ ॥ जसको प्राप्ता पागे

पराङ्मुखी, प्रसन्न, लपेटे छटेर स्वान गरा भयमानलाई पनि स्तान गराउँथी । बस्ती बसी-थो आइसार्दै बसेर पिले-थी । बन्दा मरुत बस्ति निकै मेमपुरक गटयो, हासिन-थो मयिमजिनो थिई । अगतिर त्यो कठोर राजो
 बेलथी, ब टाका बालकलाई नराधा मासी गटथी र घर पन्छ रिहार्थ बसे थुर किनतम मरुकी रिह हास्य टुटेनथो । एक दिन बोटा उल्लस बैष्णव मरुले घर आए । उनले त्यस कोझर्द उल्लस ई भने-माथ रिह्यो
 भयवान स्वप्नमा ललित भेटिरका थिए । 'हो भनी-निनी हुला मयपयानी रहेती । भगवाई उ कतिथि पनि दयन भिनेको छैन । भै, उनले के घटे । मेमबस्ते छर दिइ ।-छरने घनका छर-म बेरे दिउँदल माका छु ।
 तिम्रो मरुलाई आफ्नू घर लिये । ईह । मैत भने-माथ । बा को मिय गटथीलाई मेमथ टकाईले, तापनि किन बस्ते भनिरेको छे । मयभानुले भने-मय त्यस मरुको मैतगुन कवर पनि हाँद, सो मरु बाजलेले
 भगवाई मरुछ-मिनालाई म-गु म मयु भन्दछे । बस्ते मरुलाई त्यसले दिएकी मैत मयभट्ट । यदि तिम्रो छोरोलाई कतिले हाकायोला भयवा गुरोस् र त्यो कन काप्थी भने के त्यो केला चौदाथी भयवन पनि तिम्रोलाई
 मयपने छ ।' भनि मरु भयवान अन्तर्धान मय, मेमबस्ते भगवाई त्यसले जुली र हत्ति दिनदिन बढिरति राजा भयभट्ट गर्न पाको ।

महादि देवता पनि जानैदैनन्, ती लक्ष्मीपतिलाई पतिरूपमा पाएर ती सबै सुन्दरीहरू अनुरागमय हास्य, विलासपूर्ण हेराई र नवमङ्गलका कुण्डलादीले मनमनीकाउ मान्दै निरन्तर बढ्ने प्रमत्तताले मगबादको सेवा गर्ने छाये ॥ ४४ ॥ तीमध्ये प्रत्येक सुन्दरीको सेवामा सयवड्डी दासीहरू रहन्थे तापनि मगवान् पाल्नुभएपछि उनलाई भएर गादपूर्वक ल्याउनु, कायबल दिनु, अन्धादिदृष्ट पञ्चा गन्तु, पाठ पढाउनु, पान दिनु, पाउ मिचेर भ्रम हरण गर्नु, पञ्चा हप्कनु, चन्दन मालादिसे नृपतिर बार कपाल कोर्नु, स्नान र स्नयन गराउनु तथा विविध उपहार दिनु आदि उपचारले स्वयं नै उनको सेवा गर्दथे ॥४५॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे 'वायिष्ठे' नेशाली वाषाटीकायामेकोनश्रितपञ्चाध्यायः ॥५६॥

(श्रीकृष्ण-कृष्णम्भी वार्तालाप)—श्रीशुकदेव मन्तुमुक्त—हे रावन् ! एक दिन आफ्ना मल्ली जडित कृष्णम्भी छर्यामा सुखपूर्वक बसेछा थापना पनि गणगण कृष्णम्भी पछा हम्किई उनको सेरा परिरेछी थिन् ॥१॥ जो छीलाहे नै विभक्तो रचना, बालन र मंदार गर्दछन्, ती स्वयं अङ्गमा मगवान् नै आकृते निश्चित गरेको धर्ममर्यादाको रक्षा गर्नेको लागि

विदुः पदवीं यदीयाम् ॥ भेजुर्मुदाविरतमेधितयाऽनुरागद्वामातलोकनवमङ्गलजल्पलज्वाः ॥ ४४ ॥ प्रयुदुगमामनवराहणपादशौचान्मूलविश्रमणवीजन-
गन्धमाल्यैः ॥ केशप्रसारशयनस्नपनोपहार्येदीगीशता अपि विभोर्वेदधुः स्म दास्यम ॥ ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे
पारिजातहरणनरकबधो नाम एकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ कर्हिचित्सुखपासीनं स्वतल्यम्यं जगदगुरुम् ॥ पतिं पर्यचरद्वैष्णवी व्यजनेन मल्लीजनेः ॥ १ ॥ वल्लवेतलीलया विधे मृजत्यरध-
तीश्वरः ॥ स हि जातः स्वसेतुनां गोपीधाय यदुष्यजः ॥२॥ तस्मिन्नन्तरदिहे प्राजन्मुक्तादामविलम्बिता ॥ विराजिते वितानेन दीर्घमणिषयैरपि ॥३॥
मल्लिकादामभिः पुष्पेद्विरेककुलनादितैः ॥ जालरन्ध्रप्रविष्टैश्च गोभिश्चन्द्रमोऽमले ॥४॥ पारिजातवनामोदवायुनोद्यानशालिना ॥ घृष्टेगुरुजै राज्ञा
लरन्ध्रविनिर्गतेः ॥५॥ पयःफेननिभे शुभ्रपर्यङ्के कशिपुत्तमे ॥ उपनस्ये सुखासीनं जगतामीश्वरं पतिम् ॥६॥ बालव्यजनमादाय स्तनदण्डं मल्लीकरात ॥
तेन वीजयती देवी उपासायक ईश्वरम् ॥७॥ सोपान्युतं कणयतीमणिनूपुराभ्यां रेजेऽङ्गुलीयकलयव्यजनाग्रहभ्या ॥ वचान्तग्रहकुचकुङ्कुमशोणहारं क्षणा
नितम्बघृतया च परार्थकाञ्च्या ॥८॥ तां रूपिणीं श्रियमनन्यमति निराक्षयया लीलया घृतनतोरनुरूपरूपा ॥ प्रीतः स्मयजलककुण्डलानिष्कण्ठवधवो

यदङ्गुलमा अवतीर्ण मयका धिए ॥१॥ हे रावन् ! जो मोलिका झालर भएका बँटुवाले, मणिमय दोरले, मल्लिकाको बालाहरूले, अमरहरूको गुन्जायमान पुष्पवार, आँखीद्वाराको जेठवा-
नएका निमज्ज पन्द्रधिरण द्वारा, पारिजातको उपवनको भोटो सुगन्धले, सुवामित बाघको वेगले र स-पान-ध्यालवद निस्कने अमरको पुष्पले मुशोवित थियो त्यस भवनमा दम्भजन र
उन्मूल र उत्तम चित्तोनाले युक्त रावो पलंगमा मानन्द बसेछा आफ्ना पति पदुनायको कृष्णम्भी स्वयं सेरा गर्दै थिन् ॥३-६॥ अनि कृष्णम्भीले बाँटो मल्लोको डागना र स्तनदण्ड-
पंजर लिहन् र स्वयं हम्किई पतिको सेरा गर्ने लागिन् ॥७॥ त्यस केना कृष्णम्भीका डागना र स्तनदण्ड ओथ्ठी, कङ्कन र पञ्चा धागण गणितोको थिन् । ती आकृष्यमा नतार्द
आपना पति जडित नूपुरको सुमधुर ध्वनि गर्दै अङ्गुलीका टागिएर स्तनको कुङ्कुम र अङ्गुलीको हाको कान्ति एवं नितम्बमा घुम्किइको वदृष्ट्य कृष्णम्भीले मान्दै राख्छ ॥८॥

पिन् ॥ ८ ॥ विनको मुखवद्व बलक, बुद्धन, पदक विपुलिन कष्टा एवं मत्त मुखकानमप कष्टले सुखोमिद थियो । जमले जोमाहाग मानवधारी कोकुलको अनुभव रूपपण गरेका थिएन, तां कांक्षत्य पृथक् भन्ने सुनिमयी उधर्मोलाई देखेर श्रीकृष्ण वमनतापूर्वक मुगुकु हाँस गरे ॥९॥ समवाद् भन्नुहुन्छ-हे रामकुमारो ! २५ उदारता र वलादि गुणमा तूला अनेक बाँसान् र लेकवाल जस्तै पेशव्यंशानी महातुभाव राजा निर्मासित विवाह गर्ने छाँद्वे ॥१०॥ तिम्रा पिता र दाजुलाई पनि निर्मसित तिम्रो विवाह गरिदिने हुन्छ थियो । तैपनि निर्माने विवाह गर्ने आएका कायोन्मस शिशुपालादिलाई छोटो जुन कुनै प्रकार निम्नो मष्ट छैन, म्यो व उम्भोलाई चिन पनि रोज्यौ ? ॥११॥ हे हृष्ट ! हामी व राजाकावल हरारण वा नमुद्रको उज्जमा आए बसेका छौ । वर वनवान्दकित हामीले वरन् वरिहालेका छौ र प्रायः हामी राज्यनिहासनको अधिकारबाट पनि च्युत छौ ॥१२॥ हे पपमि ! जमको कुनै गष्ट मम छैन, जो सदा अलोकि वाटोमा हिँदछन् अर्थात् जो छिहकता वडवनी हुँदैनन्, ती महापुरुषको अनुकरण गर्न श्रीकृष्णले प्रायः कष्ट नै भन्नु

हमन्मिन्नमुधां हरिवाचभाषे ॥६॥ श्रीभगवानुवाच ॥ राजपुत्रीमिता भूपैलोकपालविभूतिभिः ॥ महानुभावैः श्रीमद्वीरुपौदार्यवन्तोजितैः ॥१०॥ तान्प्रा-
प्तान्निनो हित्वा चैद्यादीन्मरदुर्मदान् ॥ दत्ता भ्रात्रा स्वपित्रा च कस्मान्नो ववृषेऽममाम् ॥११॥ राजभ्योविस्मयतः सुभूः समुद्रं शरणं गतान् ॥कलवद्विः
कृतद्वेषान्प्रायस्त्वहन्नुपामनार ॥१२॥ अस्पृष्टवर्त्मना पुमामलीकयमीयुषाम् ॥ आस्थिताः पदवीं सुभूः प्रायः सीदन्ति योषितः ॥१३॥ निष्क्रिञ्चना वयं
शश्वन्निष्क्रिञ्चनजनमियाः ॥ तस्मात्प्रायं न ह्याव्या मां भजन्ति सुमध्यमे ॥१४॥ ययोरात्मममं वित्तं जन्मैश्चर्याकृतिभवं ॥ तयोर्विकाहो मेत्री च नात्त-
माधमयोः क्वचित् ॥१५॥ वैदभ्येतदविज्ञाय त्वयाऽदीर्यमनीश्वरा ॥ घृता वयं गुणैर्हीना भिक्षुभिः श्लाघिता मुधा ॥१६॥ अथतमनोऽनुत्तमं वै भजन्म
हत्रियर्षभम् ॥ येन त्वमाशिषः सत्या इहामुत्र च लप्स्यसे ॥१७॥ चैद्यरात्यजरात्मन्धन्तवक्रादयो वृषाः ॥ मम द्विपन्ति वामोरु रुक्मी चापि तवा-
ग्रज ॥१८॥ तेषां दीर्यमदान्धानां दृष्टानां स्मथनुत्तये ॥ आनीतामि मया भद्रे तेजोऽपहरता मताम् ॥१९॥ उदामीना वयं नूनं न स्थपत्यार्यकामुकाः ॥
आत्मन्तन्ध्यामगष्टे पूर्णा गेहयोज्योतिगक्रियाः ॥२०॥ श्रीशुक उवाच ॥ एतावदुक्त्वा भगवानात्मानं कुरुमामिव ॥ मयमानामविश्लेषात्तद्वर्णन उपारमन्

एतत् ॥१२॥ हे सुमध्यमे ! हामी व सदादेखि नै अधिअन रहदै आएका छौ र अधिअनमित नै प्रेम राख्दछौ । जगण् सगरचिपाली पुरुष प्रायः हामीलाई बाँदैनन् ॥१३॥ तमको मन, जात, पेशव्य, रूप र आप समान हुन्छ, विवाह अथवा मित्रताको सम्बन्ध प्रायः उनैमा हुन्छ । उचममा र अधममा हुनु राम्रो मानिन्छ ॥१५॥ हे विदमे नटिङ्गी ! तिम्रा व आफ्नू अदृष्टचित्तको यी सबै कुरापा राखी विचार नमुन्याई मावद आदि भिक्षुकहरू हाथ प्रार्थनित हामीजस्ता गुणहीन बरलाई रोज्यौ ॥१६॥ जगण् निर्मान अत्र मान आफ्नू अनुभव कुनै यत्रियश्रेष्ठलाई राम्रो व्यक्त हुनेछ । यसले तिम्रा सबै दुल्लस कामनाहरू पूर्ण हुने छन् ॥१७॥ हे राम्रो तिम्रा हुने सुन्दरी । शिशुपाल, प्रान्त, जगन्मन् र दन्तवर्मा र रामा र स्वर्ग तिम्रो दाजु कृष्ण-यी सबै मसित त्राह मछेन् ॥१८॥ हे भद्रे ! हो श्रीमदले अन्धवा र मत्तवाला राजाहरूको मानमर्दन गर्नेको निम्ति नै मै व तिम्रीलाई तैर स्याए ॥१९॥ किनकि व दुहको दर्प दलन गर्ने व्यक्ति हुँ ॥२०॥ हामी आत्मलाभले नै भन्नुद रहन्छौ । हामीलाई छो-पुत्रादिभे हुन्छा छैन । हामी देह गेदवर उदागीन र दीवर्तको ज्योतिषि

निश्चयः केशव माधवी गाय छी ॥ २० ॥ शुकदेवजी भन्दछन्—हे राजन् ! भगवान् रुक्मिणीमिल कहिने बुद्धिन्दैनेवे । परनिम्नि रुक्मिणीलाई यो ठानेर मनमा केही बना भविमान
 भएको थियो—य नै उनलाई मर्ब भन्दा बना मनपरेकी छु । अतः तिनको दूधे नाख गर्नका लागि भगवान् ले पनि भनेर भौन हुनुभयो ॥ २१ ॥ तिनैलोकका स्वामी र आफ्तर पतिको
 सुम्नबाट, जसो पहिले कहिल्यै मुनेको थिएन, त्यस्तो व्यक्तिय दुग मुनेर देवीरुक्मिणीलाई निकै डर लाग्यो, उनको घुट्टा घाम्न लाग्यो र यी होएर अघार चिन्तामा डहिन ॥ २२ ॥
 तां आफ्ना नहको भगवान्क सुन्दर चण्डले घुण्डातिर हेरे तथा अजगराजिन अंकका घागले हुड्कमण्डित कुचद्वय भिजाउँदै अघार दुःखले घमक निहुराई भौन
 रहिन ॥ २३ ॥ अत्यन्त दुःख, मय र हाँकले तिनको बुद्धि नष्ट भयो । उनको हानबाट, जसमा कङ्कण स्वस्विकेको गियां, पङ्का हान्यो र बुद्धि व्याकुल हुनाले उनको
 खगर पनि मदमा मलिन भएर बापुले उखेलको कटला स्वम्भ जेँ हन्यो । त्यस बेला उनको रेणो कुम्केको र कपाल लग्निहा थिए ॥ २४ ॥ न्यस्तो ठहाकां स्वभिषाए

॥ २१ ॥ इति त्रिलोकेशपतेस्तदात्मनः प्रियस्य देव्यश्रुतपूर्वमप्रियम् ॥ आश्रुत्य भीता हृदि जानवेपथुश्रित्तां दुरन्तां रुदती जगाम ह ॥ २२ ॥
 पद्म मुजतेन गन्धारुणाश्रया मुर्व लिखन्त्यश्रुभिरङ्गनामिते ॥ आमिञ्चती कुङ्कुमरूपितौ स्तनौ तन्माधवाधोमुख्यतिनुःस्फुरद्वक्त्राक् ॥ २३ ॥ तस्याः
 मुदुःस्वभयशोकाग्निप्लुद्धेर्हस्ताङ्गुलद्वयतो व्यजनं पपात ॥ देहश्च विक्रवधियः महमेव मुह्यन् रमेव वायुविहता प्रविकीर्य केशान् ॥ २४ ॥ तद्-
 दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः प्रियायाः प्रेमवन्धनम् ॥ हृत्पद्मोदितमजानन्त्याः करुणः सोऽन्वकम्पन ॥ २५ ॥ एषाङ्कादरुह्याशु तामुन्माद्य चतुर्भुजः ॥ केशा-
 न्समुह्य तद्वक्त्रं प्रासृज्यपद्मपाणिना ॥ २६ ॥ प्रमुञ्ज्याश्रुकले नेत्रे स्तनौ चोपहतौ शुभा ॥ आशिलष्य बाहुना गजजन्तन्यविषयां मतीम् ॥ २७ ॥
 सान्त्वयामास सान्त्वजः कृपया कृपणां प्रभुः ॥ हृत्पद्मोदितमजानन्त्याः मतां गतिः ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मा मा वेदभ्यर्चयेया जाने
 त्वां मत्परायणाम् ॥ त्वद्वचः श्रोतुं कामेन क्ष्वेत्याचरितमद्भजे ॥ २९ ॥ मुस्व च प्रेमसंगमभङ्गुरिताधर्मीक्षितम् ॥ कक्षाश्रेणारुणापाङ्गं सुन्दरभुकुटीन-
 दम् ॥ ३० ॥ अयं हि परमो लाभो गृहेषु गृहमेधिनाम् ॥ यन्मर्मेनीयते यामः प्रियया भीरु भामिनि ॥ ३१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ मैत्रे भगवता

नवान्ने आफ्नां श्रयताका यो प्रगाह अनुराग देखेर करुणामय भगवान् श्रीकृष्णले उनीमाथि दया गर्नुभयो ॥ २५ ॥ ती तुरुन्त चतुर्भुजी भई पजमबाट बलेर उनलाई उचानी उनका
 कपाल मर हार्दै आफ्ना करकमलले घुम्न गुरिदिग ॥ २६ ॥ हे राजन् ! अधुवमपूर्ण नेत्र र हाँकाभ्रमधिय स्तन पुष्ट र श्रीकृष्ण गगराजन्त जसको, कुनै अरु आशय थिएन, ती स्त्री-
 चिराधाम्य कान्तमण्डलाई आफ्ना बाहुले जफटे ॥ २७ ॥ अनि हुरा हुनाउन विपासु र सज्जनका एकमात्र आशय भगवान् कृष्णले गृहाले भान्दनिय, तीन बुद्धि तथा
 हाण्डको अयमय रुक्मिणीलाई कृपापूर्वक यमकी मान्यना दिए ॥ २८ ॥ श्रीकृष्णन सन्नुभयो हे वैदमी । तिम्रो भविन नरियाउ । यस्तो राम्रो जानाछु कि तिम्रो एकमात्र मनार्द
 नै रुनाउलाछ । हे कल्याणी ! मैत्रे निम्ना कुरा सन्त र प्रणय कोकल कामे बाँड कटाक्ष बिखोले तैनां र भगवत्पूर्ण नयन एव सुन्दरी तया राज्छ भुकुटी पृथक तिम्रो मनार्द हन
 हेनको । योभन्ने मै यस्तो ठहा गरेको छु ॥ २९ ॥ ३० ॥ हे भीरु ! हे सुन्दरि ! गृहस्थ पुरुषलाई यदी मैत्रे भन्दा हुनो लाव छ हि उनको समय आफ्नी प्रियतमावित उभय बिनाद मर्ने

हुनुहुन्छ । अतः अरुको विषयमा के भने ? हतुरको सुकृतिविलास हाग उन्त्य कालका देगले जमका मवै भाग नह हुन्छन्, ती शिर, मखा र हन्नादिनाई बनि न्यतो गेने हन्ना-
लाई रोजे ॥३९॥ हे ईश ! हे गदाप्रज ! जसरी सिंह पशुहरूका माहाराट आफ्नू भाग खाँसेर लैजान्छ, त्यस्तै शार्ङ्गधनुषको टुक्राले जगमन्नादि राजालाई मयाएर मलाई आफ्नू भाग
खाँसेर स्थातुनवयो । उनी हतुरको बां कथन-शामी राजाहरूको हरेले मधुसूता रहेका छी, बां भुलकां कुग हो । ४०॥ हे कमसनयन ! हतुरलाई पाउने हस्ताले अक्ष, गण, पृथु, वरुन,
वैष्ण, पयाति आदि अनेक राजा आफ्नापना एकछत्र राज्य छाडेर बनेबासी मरुका पिष्ट, अग्नि हतुरका मापेकां अनुमन गर्ने ती राजाहरूले के हुने कह भोन्नुपरेको थियो ? ॥ ४१ ॥
अपन्न हितारित विचार गर्ने वरुनी कां मानवी स्त्री होली, जो सर्वगुणवान हतुरका सन्तुलहरूद्वारा कीर्तित, मरुहरूलाई बोधदायक र लक्ष्मीकां आभयम्पन्न हतुरका वरुन कल्पको
सुवन्ध सुंघिमछेर केति उनलाई निरन्तर गरेर जसलाई निरन्तर अधिकाधिक वय लागिरन्छ, यन्मा कोटी अन्य पुरुषलाई पनि रूपमा वरुन गर्ली ? ॥ ४२ ॥ हे माध ! हतुर माग

वस्तव गदाप्रज यन्तु भूपान्विदान्य शार्ङ्गनिनदेन जह्यं मां त्वम् ॥ मिथो यथा स्वयन्निमीश पशुन्स्वभागे तेभ्यो भयाद्यदुदधि शरणं प्रयजः ॥४०॥
यद्वाञ्छया नृपशिन्नामणयोऽङ्गवैन्यजायन्तनाट्टगवादय ऐकपत्यम् ॥ राज्यं विमृज्य विविशुर्वनम्बुजाक्ष मीदन्ति तेऽनुपद्वी त इहाम्बिथनाः किम् ॥४१॥
कान्यं श्रयेत् तत्र पादमरोजगन्धमाघ्राय मन्मुखरितं जनतापवर्गम् ॥ लक्ष्म्यालये त्वष्णिगस्य गुणालयस्य मर्त्या मंदोरुभयमर्थविविक्तदृष्टिः ॥४२॥
तं त्वानुरूपमभजे जगतामधीशमात्मानमत्र च परत्र च कामपूरम् ॥ स्यान्मे तर्वांग्रिशरणं सृतिभिर्धमन्या यो वै भजन्तमुपात्यक्तापवर्गः ॥४३॥
तस्याः स्युरन्त्युन नृपा भवतापदिष्टाः स्त्रीणां गृहेषु स्त्रगौश्च विडालभृत्याः ॥ यत्कर्णमूलमरिक्पर्ण नोपयायाद्युष्मत्कया भृद्विर्गश्चिभमासु गीता ॥ ४४ ॥
त्वक्शमश्रुमोमनस्कंशपिनदमन्तमाम्मास्थिरक्तृमिविदृक्फपित्वातम् ॥ जीवन्त्वर्थं भजति कान्तमतिर्विभूदा या ते पदान्जमकरन्दमजिप्रती स्त्री ॥४५॥

मन्मारका अर्धश्वर आ-मा र लोक-सलोकमा मवै कामनाहरू पूर्ण पाने प्रह हुनुहुन्छ । मैले आफ्नू अनुरूप जानेर नै हतुरलाई रोखेकी हुँ । अब भेरो यही इच्छा छ-आफ्नू कर्षातुता
विविध योनिहरूमा पुग्नै म मदा भिन्ना संसार जस निवृत्त पाने तथा आफ्ना भक्तलाई आफ्नू स्वस्वमम्म दिने हतुर स्वमेवकां ज्ञानमै मदेर रहन पाउं ॥ ४३ ॥ हे अप्पन !
हे शत्रुघन ! हतुरले आफ्ना मण्को प्रिगुपाल आदि राजा जुन मखा, कुङ्कुर र विगली जन्मा कृपण, बक्रवादीक हिमक र नोहर ह्रीं लोकां सेवाभा लागिरहने हुन । ती उनी मायवीन
लोकां पनि हाउनुं, जमका कानमा मदादेव, श्या आदि द्वैधहरूकां समाटुकां कीर्तित हतुरका वधाहरूले प्रवेष्ट गरेका छैनन् ॥ ४४ ॥ हे प्रभो ! जसले हतुरका पाग्न वमनका
मकरन्दको स्वाद पाह्मकेका छैनन्, त्यो अन्यन्त मूर्खो हो नै, जो बाथिगट, न्वावा, रमभु, राम, नख र केशराधिले आफ्नू छ र मित्रबाट मांम, अरिच, रक्त, कृष्ण, पिष्टा, कफ,

॥ तद्वारुन भवति च ददाति न ॥ — लोकां मोह नृपै राक्ष कर्हं मया र जमक कवितां जुनाई पठाइ गन्य । राक्षको प्रवत यप र लवजोलाई मखा पिष्ट हुनलाई भोति ॥४०॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥
मोह मायम मया जप के भन्नु छ, रक्ष हतुर विविध राजा भयो, भोजिपन्न र राक्षकलाई, ज्ञानमा उनले माये 'के बाह-जे ?' उनले जमक दिने — लवकां । हतुरका दिने माय ५००० दलको र नु पाने
हुनुम मणको पिष्टा, लो पाठनु चर्दछ । ॥ लवि मुनो राक्ष माहवले यने — निमीक यलाई हतुरका वरुन गुहरी र नैम पनि योनि र कुलेक लो तो पादिने । विदुसिपु न नावकां क म र । ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥
पञ्चावतु जुन जिह्वा मीठा कुदा जुनेद कथिनां मनिबोछे

पितृ र वानर पूषं छ, यस्मां न्वां जीवित नै सुदां ममान् देवताई कान्धपात्रले भज्जेउ ॥४५॥ हे कमल-रघुन ! हनु र आत्माराम हुनुहुन्छ र समाधि हनुको कोही विशेष कृपाकृष्टि छैन । हे प्रभा ! हनु र आत्माराम मेरो अनुग्रह बनिहाल्छ । हनु जुन संसारो बुद्धिहा लागि उज्ज्वल राजागुण स्वीकार गरेर मन्दिर हुनुहुन्छ, यो पनि म हनुको हुला अनुग्रह नै मान्दछु ॥ ४६ ॥ हे माधुवन ! हनुले आज्ञा मयो- 'अज्ञ पनि कोही अनुग्रह गर दुःख' - यो हनुको वचन म मिया मान्दिन, किनकि कहिले काही योटा पुरुषद्वारा विविध पनि काशिराजको कन्या अर्थात् श्री कृष्णै कृष्णै वन्दाको अन्य पुरुषमित पनि प्रीति हुन्छ ॥ ४७ ॥ हनिय अप्पिचारिणी भोको मन विवाह भयंकाळ पनि नयाँ-नयाँ पुरुषद्वारा लडिदिने रहन्छ । बुद्धिमान् पुरुष यस्मिं दुराचारिणी कृष्णै मरष रामेन नगरुन् किनकि यस्माको पत्न्य-पाण्डव गर्ने प्राणी इहलाक र परलाक दुवैबाट पातित हुन्छन् ॥ ४८ ॥ अनि भगवान् हनुहुन्छ-हे माधुरी ! यो मर्व कुरा दुःखका लागि नै मैले निमीमित टुट्टा गरेको थिने । मेरो मनदको जुन अर्थ निर्माले बुझ्यो, त्यही यथार्थ अर्थात् मन्व हो ॥ ४९ ॥

असंख्यजान्मम ते चरणानुराग आत्मव्रतस्य मयि चानतिरिक्तदृष्टेः ॥ यथाम्य वृद्धय उपात्तरजोऽग्निमात्रो भार्मक्षिते नदुह नः परमानुकम्पा ॥४६॥ नैयलीकमहं मन्ये वचस्ते मधुसूदन ॥ अम्बाया इव हि प्रायः कन्यायाः स्यादतिः क्वचित् ॥७॥ व्यूढवाश्चापि पुंश्रुत्या मनोऽभ्येति नवं नवम् ॥ लुप्तोऽ मर्ता न विभृयात्तां विभ्रदुभयच्युतः ॥४८॥ श्री भगवानुवाच ॥ माध्वयेत्च्छानुक्रमेस्त्वं राजपुत्रि प्रलम्बिता ॥ मयोदितं यदन्वात्थ सर्वं तत्तत्पदेव हि ॥ ४९ ॥ यान्याः कामयमे कामान्मयकामाय भामिनि ॥ सन्ति ह्येकान्तभक्तायाम्स्व कन्याणि नित्यदा ॥ ५० ॥ उपलब्धं पतिप्रेम पतिनत्रय च तेऽनघे ॥ यद्वाक्यैश्चात्यमानाया न धीर्मय्यपकर्षिता ॥ ५१ ॥ ये मां भजन्ति दाम्पत्ये तपसा व्रतचर्या ॥ कामात्मानोऽपवर्गेशं मोहिता मम मायया ॥ ५२ ॥ मां प्राप्य मानि-यपवर्गमभ्यर्चं वाञ्छन्ति ये सम्पद एव तत्पतिम् ॥ ते मन्दभास्या निरयेऽपि ये नृणां मात्रात्यक्तवाञ्छिरयः सुमङ्गलः ॥ ५३ ॥ दिष्ट्या गृहेऽर्च्यमवृत्तमयि त्वया कृतानुवृत्तिर्भवमोचनी स्वलेः ॥ सुदुष्कृतो सुतरो दुःशरिपो ह्यपुष्कराया निवृत्तिः प्रियाः ॥ ५४ ॥ न त्वादृशीं प्रणयिनीं गृहिणीं गृहेषु पश्यामि मानिनि यथा स्वविवाहकाले ॥ प्राप्ताभ्यासवर्णय्य रहोहरो मे प्रस्थापितो द्वित्र उपभूतवत्कवस्य

हे मानिनि ! निर्मा मेरो अनन्य भक्त हो, मझामावको निवृत्तिका लागि निर्मा मयि के इच्छा छ त्यो हे कन्याणि ! निर्मालाई नित्य प्राप्त छ ॥५५॥ हे अनेधे ! मैले निर्मा पति-प्रेम र पतिप्रेम पनि राख्ने देखे । मैले आफ्ना दोष देखाएर निर्मा बुद्धि पिचलित पार्ने बेडा गर्ने तर त्यो अलिकति पनि डोरेन ॥ ५६ ॥ हे शुभे ! जुन सकाम गुण नाना धर्मका भन र तपस्या गर्दै श्री-कृष्णको विषयजनित गुणको अमितावाले म माधुरीको भजन गर्दछन्, यो मेरो नामाले मोहित प्राणी हुन् ॥ ५७ ॥ हे मानिनी ! मरु र मर्व मझामावको आश्रय एवं मर्वाधर म रमान्मालाई राख्ने जो जन केवल लौकिक मरषसि खोज्दछन्, त मझामा हुन्, किनकि राख्न छैन त नरकमा पनि पाइन्छ, तर यो अमाराहकको निर्मा मन विषयमै लोन रहन्छ, अतः निनलाई नरक प्राप्ति पनि नराम्रो लाग्दैन ॥ ५८ ॥ हे गृहेधर ! यो राजा कुरा हो-निर्माले कहिलेकसम मझामाको वन्दनबाट मुक्त पार्ने मेरो निर्मा म सेवाको हो । दुष्ट जन यन्मा कदापि गर्ने सक्नेनन् । दूषित कामना हुने अनर्क नारी पनि आफ्ना इन्द्रियको वृत्तिक लागि नाना धर्मका उल्लङ्घन गर्दछन् । निनको निमित्त त यन्मा

शुभ कार्यं मनं तन् दृष्ट्वा हृन्तु ॥५४॥ हे मानिनो ! मलाई आपन् धरमा निमो जगो प्रणयिनो गृहिणी अरु काष्ठ दाखर्तन् किनकि तिमिले मेरो प्रसादा पात्र सुनेर आपन् विवाहको सोचामा आएका सबै राजाको अवहनना गरेर पोटा बाझलाई दूत बनाई महर्द्ध सुट्कक समचार पठाएका थियो ॥ ५५ ॥ तिस्रा हरणमा मैने तिम्रो दाहृन्लाई पुग्दमा जिनै कुरूप सुन्धारण र अनिरुद्धको विवाहोत्सवमा बलरामले मृषाको खेलमा उमलाई मागिदिनु भयो, तापनि हामागित विपोगको आशंकाले तिमिले त्यो अमञ्ज कुर पनि गहन गर्नुभो र मानिन केही भनिनी । तिम्रो यो उदारताले मलाई आपन् सुटोषा पारेको छ ॥५६॥ तिम्रोले मलाई प्राप्त गर्न निश्चय गरेर महर्द्ध दूत पठायो र अब म त्यहाँ पुग्ने ठीला भयो तर मम जगत्लाई छुन्य ठानेर, आपनो शरीर कुनै अरुहो योत्स नठानेर बसलाई न्याने सम्मको सञ्चल भयो । तिम्रो यो काष्ठ तिस्रा पाग्य, उक्ति नै थियो । म यज्ञको माटो केनै कदापि समर्थ छैन । केवल मको अभिनन्दन मात्र गर्न सक्छु ॥ ५७ ॥ शुद्धदेवजी मन्त्र हृन्तु—हे राजन् ! मगान्त्र कृष्ण यगरी मानव

॥५५॥ भ्रातुर्विरूपकरणं शुधिं निर्जितम्य प्रोद्धाहर्षवर्णि च तद्वधमक्षगांष्टवाम् ॥ द स्य ममृत्युगमहोऽस्मदयोगभीत्या नैव, भवीः किमपि तेन वयं जिज्ञास्ते ॥५६॥ दूतस्त्वयात्मलभने सुविचिकमन्त्रः प्रस्थापितो मयि विगपति शुन्यमेतत् ॥ मत्वा ज्जिहाम ददमङ्गमनन्ययोग्यं निष्ठेते तत्त्वयि वयं प्रतिनन्दयामः ॥५७॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं सौरतलापैर्भगवाङ्गदीश्वरः ॥ मन्त्रो रमया रेमे नरलोके विदुम्वयन् ॥५८॥ तथान्यामामपि विभुर्गृहेषु गृहवानिव ॥ आस्यितो गृहमेधीयान्धमालोकगुरुहरीः ॥५९॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे कृष्णकृष्णगीर्वादादोनाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥६०॥

श्रीशुक उवाच ॥ एकैकशस्ताः कृष्णस्य पुत्रान्दश दशाक्षाः ॥ अजीउन्ननरमान्पितुः सर्पतिमसम्पदा ॥ १ ॥ गृहादनपमं वीक्ष्य राज-
गजपुत्रोऽङ्कुतं स्थितम् ॥ प्रेष्टं न्यर्ममत स्वं स्वं न तत्तत्त्वविदः त्रियः ॥ २ ॥ चार्त्तञ्जकोशवदनायतबाहुनत्रग्रेमहाभयमवीक्षितवल्गुजल्पैः ॥ सम्पोहिता भगवतो न मनो विजेतुं स्वैर्विभ्रमैः समशकन्मनिता विभृन्नः ॥ ३ ॥ स्माधाकलोकलवर्धशितभाभारिभ्रूण्डलप्रहितमोतरमन्त्र-
शौण्डैः ॥ पत्यस्तु पोटशमहसमनङ्गवाणैर्यम्येन्द्रियं विमथितुं करणैर्न शक्नुः ॥ ४ ॥ इत्यं रमयतिप्रवाप्य पतिं विव्यस्ता ब्रह्मादयोऽपि न

परिचको अनुसम गद्दं लाभाराम भएर पनि चिनोदपूर्ण वार्तालय मर लसो। हपिणी कृष्णगोपित रवणगदधे ॥ ५८ ॥ उग्रशुक्र भगवान् कृष्ण अरु राजाहरूको घमा पनि पति को साधारण गृहस्थ धर्मको पालन गर्दथे ॥५९॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे 'वाम्पि' भाषाकावां षष्ठितमोऽध्यायः ॥६०॥

(श्रीकृष्णका सन्तानको वणन र अनिरुद्धको विवाहमा शर्मा-या) शुद्धदेवजी मन्त्रहृन्तु—हे राजन् ! श्रीकृष्णका मार्गहरूमध्ये प्रत्येक भार्याका दम-दस कला भए । ती रूप, वल आदि गुणहरूमा आपना पिताकै समान थिए ॥ १ ॥ भगवान्को प्रत्येक रानी उन्ती कहाँ अलग जगत् निर्न्तर आपछपना महत्तमै बसका देखेर ठाको शान्तिक महत्त्व नजान्नाले यस्तो ठान्दथे कि 'भगवान्को म सबभन्दा प्रिय पत्नी हुँ' ॥ २ ॥ तर ती सुन्दरीहरू निजानन्दपूर्ण मगान्त्र कृष्णको कथलको समान मनहर मुखानन्द, विज्ञान बाहु, र नेत्र, भएर हाम्यगुक रगाध र मन्त्रादनी वागीताले स्वयं नै मानिन हुन्थे तर उमलाई मागिन पार्ने सक्नेथे ॥ ३ ॥ ती माइ हजार वामहस

गृह हांयुक्त हेतु र वनोद्ग भावपूर्ण अमकलराट छाडेता सुगत-मन्त्र परिपुष्ट कामवास र अल्पमय साधनहकने पनि उनका इन्द्रियहरूलाई चंचल नानं सकेनन् ॥ यसरी भवादि देवता पनि जसको स्वरूप जान्दैनन्, ती लक्ष्मीधनिलाई पनि रूपमा पाएर ती स्त्रीहरूले मर्षे बद्दो अतुराम, हास्ययुक्त दृष्टि र मयसंगमको लालसा आदि विविध हाउ-माउले उनको सेवा गर ॥ ५ ॥ तीमध्ये प्रत्येक कृष्ण-वर्णीको सेवामा मयी दासीहरू रहन्थे, तर मगराज आउनासाथ बगोडे ती स्वयं आएर उनलाई आदर पूर्वक ल्याउनु, आसन दिई अर्घ्यादिदेखि पूजा गरेर पाउ पसाली, पान दिनु, काउ दिनेर भव निवारण गर्नु, पक्का हम्मनु, चन्दनादि लगाइदिनु, कपाल स्रग्गाउनु, शयन र खाना मगाई विविध प्रकारको उखार दिनु आदि कार्यद्वारा स्वयं उनको सेवा गर्दथे ॥ हे राजन् ! श्रीकृष्णका स्त्रीहरूमध्ये जुन आठ पुत्रवतीहरूको पहिले वर्णन भइसकेको छ, तिनका प्रशम्नादि छोटका वर्णन सुन ॥ ६ ॥ ७ ॥ रुक्मिणीको गर्भबाट प्रयुम्न, चारुदेव, सुदेष्ण, चारुदेह, सुचारु, चारुगुप्त, भद्रचारु, चारुचन्द्र, विचारु र चारु बी दस पुत्र भए ॥ यी सबै आफ्ना पिता

न विदुः पदवीं यदीयाम् ॥ भेजुर्मुदाऽविरतमधिपतयाऽनुरागदामावलोकनवमङ्गमलालमायम् ॥ ५ ॥ प्रयुद्गमामनवराहणपादशौचताम्बूलविश्रम-
णवीजनगन्धमाल्यैः ॥ केशप्रसारशयनस्तपनोपहार्येदामीशता अपि विभोर्विदधुः स्म दास्यम् ॥ ६ ॥ तामां या दशपुत्राणां कृष्णस्त्रीणां
पुरोदिताः ॥ अष्टौ महिष्यस्तत्पुत्रान्प्रशम्नादीन्गृणामि ते ॥ ७ ॥ चारुदेष्णः सुदेष्णश्च चारुदेहश्च वीर्यवान् ॥ सुचारुश्चारुगुप्तश्च भद्रचारु-
स्तथापरः ॥ ८ ॥ चारुचन्द्रो विचारुश्च चारुश्च दशमो हरेः ॥ प्रयुम्नप्रयुक्ता जाता रुक्मिण्या नावमाः पितुः ॥ ९ ॥ भानुः सुभानुः स्वर्भानुः
प्रभानुर्भानुर्मास्तया ॥ चन्द्रभानुर्वृहद्भानुरतिभानुस्तथाऽष्टमः ॥ १० ॥ श्रीभानुः प्रतिभानुश्च सत्यभामात्मजा दश ॥ माम्भः सुमित्रः पुरु-
जिञ्छतजिञ्च सहस्राजित् ॥ ११ ॥ विजयश्चित्रकेतुश्च वसुमान्द्रविडः क्रतुः ॥ जापत्रवत्याः सुता ह्येने माम्बाद्याः पितृममताः ॥ १२ ॥ वीरश्चन्द्रोऽ-
श्वमेनेश्च चित्रगुर्वेगवान्पुत्रः ॥ आपः शकुर्वयुः श्रीमान्कुन्तिर्नर्मजितेः सुताः ॥ १३ ॥ अत्र कविरूपो वीरः सुबाहुर्महत् एकलः ॥ शान्तिदर्शः
पूर्णमामः कालिन्त्याः मोमकोऽजयः ॥ १४ ॥ प्रद्योपो गात्रवान्मिहो बल प्रबल ऊर्ध्वगः ॥ माद्रयाः ॥ महाशक्तिः मह ओजोऽपरमजितः ॥ १५ ॥
वृको हर्षोऽनिलो गृध्रो वर्धनोऽज्ञाद एव च ॥ महाशः पावनो बह्मिर्भित्रविन्दात्मजः क्षुधिः ॥ १६ ॥ अत्रामजिद्वृहत्तेनः शरः प्रहरणोऽर्तिजित् ॥

मन्दा, कुनै कुरामा दोन विपनन् ॥ ८ ॥ १॥ त्यसैगरी भानु, सुभानु, स्वर्भानु, प्रभानु, भानुमान, कद्रभानु, वृहद्भानु, अतिभानु, श्रीभानु र प्रतिभानु यी दस सत्यभामाका लंका धिए ।
माम्भ, सुमित्र, पुरुजित्, अतजित् महत्तजित्, विजय, चित्रकेतु, वसुमान, द्रविड र क्रतु—यी पराकपी दस पुत्र जम्भवतीका धिए ॥ १०-१२ ॥ वीर, चन्द्र, अश्वमेन, विजयम,
वेगवान्, हृष, आम, शकु, अतु र तेजस्वी कुन्ति—यी दस नामन्त्रिका छोटा धिए ॥ १३ ॥ शुक, कवि, वीर, सुबाहु, मह, एकल, शान्ति, दश, पूर्णमाम र सर्वभद्रा कान्ता नामक यी
दस पुत्र कालिन्दीका धिए ॥ १४ ॥ प्रद्योप, गात्रवान्, मिह, बल, प्रबल, ऊर्ध्वग, महाशक्ति, मह, बाज र अपरात्रि—यी दस नरुम्णाका गर्भबाट जन्मेका धिए ॥ १५ ॥ वृक,
हर्ष, अनिल, गृध्र, वर्धन, अज्ञाद, महाश, पावन, बह्मि र क्षुधि—यी मित्रविन्दाका दस पुत्र धिए ॥ १६ ॥ अत्रि मन्त्रमजित्, वृहत्सेन, शर, प्रहरण, अर्तिजित, दस, गमक

याम, आपु र मय्य-पी यद्राका दय पुत्र पिण ॥ १७ ॥ योवाहेक अरु रोहिणी आदि मंड हजारे एक मय आठ गना धिय, तीसष्ट श्रीकृष्णका दोसमान र नाग्रतमादि होतारह मय । हे राजन् ! प्रद्युम्नकी माया रुक्मवनायाट, जो मालकट नगरमा पस्ने रुक्मीका छोरी धियन् महाबली अनिरुद्धको कम भव । हे राजन् ! नी मयका पनि पुत्र-यन्त्रहक मिलायरी की करोहीको संख्यामा मय, किनकि नी कृष्ण-पुत्रका न आभाहक नै म.ह हजारे भन्दा बनी धिय ॥ १८ ॥ १९ ॥ यति यथा गुनिमकेर गदा पराधिपते माधे—हे भगवन् ! रुक्माले आपुन पुत्र श्रीकृष्णका छोरापित आपुनी छोरीको विवाह यनरो गर ? नी त एकपट भवतानापित पराजित भएका धिय र मय उन्नयाई मागिदिने मोहा छोडिहन्ने । हे विद्वन् ! नी शत्रुहत्या कवरी विवाह मय्यन्त्र भयो ? या हजुर भन्नुहवन् ॥ २० ॥ यामीजन भन्, मयिण्य, वतमान, नयिके र दष्टा, स्ववहन मयै काहक सप्तहसले देख्नुजन् ॥ २१ ॥ हुकदेवजी भन्दछन्—हे राजन् ! रुक्मीका छोरी रुक्मवनाले स्वयंवरा मा भूतमात्र नाग्रतम प्रयत्नका नै रोजेको धियन् नयै अनुमुर प्रद्युम्न त्यही एकजिन भएका मयै

जयः सुभद्रो भद्राया वाम अयुध मय्यकः ॥ १७ ॥ दीपमोक्षान्नाम्रतमाद्या रोहिण्यास्तनया हरे ॥ प्रद्युम्नाचानिरुद्धोऽभूद्रुम्भवत्या महाबलः ॥ १८ ॥ पुत्र्या नु रुक्मिणी राजानाम्ना भोजकटे पुगे ॥ पतेया पुत्रतोत्राश्च बभूवुः कोटिशो नृप ॥ मातरः कृष्णजातानां महत्तानि च षोडश ॥ १९ ॥ राजोवाच ॥ कथं रुक्म्यरिपुत्राय प्रदादुहितरं युधि ॥ कृष्णेन परिश्रुतमन् हन्तुं रु-भ्रं प्रतीक्षते ॥ एतदस्म्याहि मे विडि ह्योर्वैवाहिकं मियः ॥ २० ॥ अनागतमनीतं च वर्तमानमनीन्द्रियम् ॥ विप्रकृष्टं व्यवहितं मय्यक् पश्यन्ति योगिनः ॥ २१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ वृत्तः स्वयंवरे माक्षादनङ्गेऽङ्गयुतम्या ॥ राज्ञः मभेताभिजित्य जहारैकरथो युधि ॥ २२ ॥ यद्यप्यनुस्मरन्वेरं रुक्मी कृष्णवमानितः ॥ व्यतरद्वाग्निनेयाय मुतां कुर्वस्वयुः प्रियम् ॥ २३ ॥ रुक्मिण्यास्तनयां राजन्कृतवर्ममुतां वर्त्ता ॥ उपपमे विशालाक्षीं कन्यां चरुमतीं किल ॥ २४ ॥ दौहित्रायानिरुद्धाय पौत्रीं रुक्म्यददादरेः ॥ रोचनां बद्धवेरोऽपि स्वयुः प्रियविकीर्पया ॥ जानन्नधर्मं तद्यौतं स्नेहशानुबन्धनः ॥ २५ ॥ नस्मिन्ननुदये राजन्क-विमणी रामकेशवौ ॥ पुरं भोजकटं जग्मुः माम्प्रद्युम्नकादयः ॥ २६ ॥ तस्मिन्निवृत्त उद्धाहे कालिद्रुपमुखा नृपाः ॥ दसास्ते रुक्मिणीं प्रीवु-र्बलमशैविनिर्जय ॥ २७ ॥ अनशब्दो ह्ययं राजन्प्रिय तद्वपमं महत् ॥ द्युक्तो बलमाहूय तेनाशै रुक्म्यदीक्यत ॥ २८ ॥ रातं गच्छमयुतं रत्ना-

राजाहरूलाई पुढमा विनेर पकलै उनलाई हरेर ब्याएका धिय ॥ २२ ॥ यद्यपि भगवान् श्रीकृष्णभक्त अपमानित रुक्मीलाई पूर्व-वेतवका स्मरण धिया नयाँर उमल कवनी बनिने रुक्मिणीका धिय गर्नका लागि आफ्नी कन्या माजालाई दिए ॥ २३ ॥ हे राजन् ! श्रीकृष्णका रानीरुक्म्ये प्रयेकका एक-एक छोरा पनि धिय । तीमध्ये रुक्मिणीकी पुत्र चारुमतीकी विवाह कृतवर्माका महाबली पुत्रपि मया ॥ २४ ॥ यद्यपि रुक्मीका कृष्णभक्त पुत्राको बैर-ब धियो, तर उमर स्नेहपाशमा बाँधिएर आफ्नी रहित रुक्मिणीलाई पस्ने पुत्राउर अनिरुद्धभक्त आफ्नी पौत्री रोचनाको विवाह गरिदियो । २५ ॥ हे राजन् ! त्यस विवाहका उन्मयमा रुक्मिणी, बलाम, श्रीकृष्ण, प्रद्युम्न र माध्यादि यादवहरू बाँध्ने नगर भएका धिय ॥ २६ ॥ विवाह-सङ्काश मया मय्याछ मयामा कलिङ्ग नरेश यदि अभिमान राजाहरूले रुक्मिणि भने—हे राजन् ! निमी रुक्मवनाई पठाएर जित । यथापरा

वृत्तमोहामा निगुण छेनन् तापनि उन्मार्गं वमको वतां व्यमन छ । ' यमरी राजाहकले भेनेलि रुक्मीले बलरामलाई हाकपो र उनीसित पापा खेनन आरम्भ गरे । १२७ २८ ॥ बलरामले कमलः मय, हजारे र वन हजारे डूडाडक थापे । त्यो परे रुक्मीले जिने । अनि कलिङ्ग नरेञ्च बलरामनिर हेरेर, दाँत छिक्काई अङ्गुली गद्दे हाँसलगे । बलरामले यो सदन मकेनन् २९ ॥ अनि रुक्मीले लक्ष डूडा थापे । त्यो बलरामले जिने, तर रुक्मीले वनटुङ्क मन्पा- 'विभी होइन, पैत जिनेको हुँ । ' १३० ॥ रुक्मीको यो छुटाले बलरामजी, वमका नेत्र बाहिरिँछे अक्षवर्णका थिए, पृथकालमा उल्लेको समुद्र छै खुमिन भए र उनले अत्यन्त क्रोधिन भएर दत्त करोड वृद्धा थापिदिए ॥ ३१ ॥ त्यो पनि वास्तवमा बलरामले नै जिनेका थिए पशु रुक्मीले छल गरेर भन्या- 'यो पनि मैले नै जितेको हुँ । यी भनेर वसेका प्रहल-निष्पापक कलिङ्ग नरेञ्च आदि नै भन्नु-यो दाजी कपले जिनेको हो' ॥ ३२ ॥ उसै बेला बाकाश-पाणी गयो- 'वर्मपूर्वक मन्ने हो भने यो बाजी बलरामले नै जिनेका हो । रुक्मी मिथ्या शानिहेछ' ॥ ३३ ॥ ता काल प्रविष्ट रुक्मीले वृद्ध राजाहको कुपामा लागेर बाकाशपाणीको

स्तत्राददे पणम् ॥ तं तु रुक्म्यजयत्तत्र कलिङ्गः प्राहमद्वलम् ॥ दन्तान्मन्दर्शयन्नुच्चैर्नृष्यत्तद्वलायुधः ॥ ३६ ॥ ततो लक्षं रुक्म्यगृह्णाद् ग्लहं तत्राजयद्वलः ॥ जितवानहमित्याह रुक्मी कैतवमाश्रितः ॥ ३७ ॥ मन्मुना क्षुभितः श्रीमान्ममुद्र हव पर्वणि ॥ जात्याऽरुणाक्षोऽनिरुपा न्यर्तुं ग्लहमाददे ॥ ३८ ॥ तं चापि जितवाग्रामो धर्मेण ललमाश्रितः ॥ रुक्मी जितं मयाऽत्रेमे वदन्तु प्राशिका इति ॥ ३९ ॥ तदाऽवधीनभांशणी बलेनैव जितो ग्लहः ॥ धर्मतां वचनेनैव रुक्मी वदति वै सृषा ॥ ४० ॥ तामनानादृत्यवेदभो दृष्टराजन्यनादितः ॥ मङ्गलं परिहसन्मभां कालचोदितः ॥ ४१ ॥ नैवाक्षकोविदा यूयं गोपाला वनगोचराः ॥ अक्षैर्दीव्यन्ति राजानो बाणेश्वर न भ्यादृशाः ॥ ४२ ॥ रुक्मिणेवमधिक्षिप्तो राजमित्रोपहासितः ॥ क्रुद्धः परिघमुद्यम्य जघ्ने तं वृष्णसंसदि ॥ ४३ ॥ कलिङ्गराजं तरसा गृहीत्वा दशमे पदे ॥ दन्तानपातयत्क्रुद्धो योऽहमद्विबुधैर्दिजैः ॥ ४४ ॥ अन्ये निर्भिन्नबाहुरशिरमो रुधिराश्रिताः ॥ राजानो दुद्रुवुर्भीता वलेन परिघादिनाः ॥ ४५ ॥ निहते रुक्मिणि स्थले नाप्रवात्स्यन्मयायुवा ॥ रुक्मिणी-वलयो राजन्नेहमद्भयादरिः ॥ ४६ ॥ ततोऽनिरुद्धं सह सूर्यस्य वरं स्थं मयामोष्य ययुः कुशस्थलीम् ॥ गथात्यो भोजकटादशशरीः

सदासै गरेन र बलरामको विन्तो उडाउँदै भन्या- ॥ ३४ ॥ बाखीर तिथिहक वनमा गाई चराउने हो । अनि रामर खेनन क चान्द-चर् । पशु र बाणटारा न राजाहक नै खेदछन-तिथी जम्मा ग्याला खेनन सक्नेनन् ॥ ३५ ॥ पयरी रुक्मीले आलो गर्नु र राजाहकले विन्तो उडाएवाछे बलराम सान्ने गियाएर राँदा पछि उनले र नयसैले बाक्षिन्तिक ममाना-जम्मा हाई भागिदिए ३६ ॥ कलिङ्गराज बलरामलाई दाँत देखाएर हातको थिपी, उनले नयमले नयसैले ममान र अतिथि कानपूर्वक नयमा सब दाँतहक हुहासिदिए । ३७ ॥ ती बाहेक अन्य राजाहक बलरामको परिघको बाट लाग्न बाहु, निपा र दाउको आदि कुट्नाम रगान्ने परेर हल-ल बाहाम्ना प्राण लिएर नयसैले निम्ने बाधे ॥ ३८ ॥ हे रामन ! रुक्मिणी र बलरामको स्नेहमा फरक नपराउने भनेर श्रीकृष्णले आपना जेटाम रुक्मी बागिएवाला दमैलाई पनि जाति-मजानी केही भनेनन् ॥ ३९ ॥ यमरी सयुको वद र अनिबदका

विवाह आदि सब कार्य सक्रिय रहि श्रीकृष्णचन्द्रका आभित बलराजजी आदि भादव नववधू सहित अनिरुद्धलाई उगव रथमा बसालेर मोरङकटारत हारका जाम दिडे ॥४०॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे 'शामिष्ठी' नेपाली भाषाटीकावाक्येकस्मिन्मांशकाव्यः ॥६१॥

(उवा अनिरुद्धको मयागम) यति कथा सुनेर राजा परीक्षितले सोचे—हे महायोगिन् ! युद्धवीर अनिरुद्धले बाणाशुरकी छोरी उषालाई कम्प्री विवाह गरे र त्यस बेला मगवान शङ्कर र श्रीकृष्णको परस्पर बोर लगाम भएको सबै चरित्र कलुषदम् ॥१॥ श्रीकृष्णदेव मन्त्रुमुक्त—हे राजन् ! जुन महान्मा बलिले वामनरूपधारी श्रीहरिलाई सम्पूर्ण भूगण्डन दान दिएका थिए, तिनका नव छोरोमा सबभन्दा ठेठा बाणाशुर थिए ॥२॥ बलिको औरत पुत्र बाणाशुर भगवान् शङ्करको भक्तिका गाडिरहन्थे । ती माननीय, उदार चित्त, बुद्धिमान्

मिद्धास्वित्कार्या मधुसूदनाश्रयाः ॥४०॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे अनिरुद्धविवाहे रुक्मिवधो नामैकवर्षष्टितमोऽध्यायः ॥६१॥

राजोवाच ॥ बाणस्य तनवामृषसम्पयेमे यदुत्तमः ॥ तच्च युद्धमभूद्भारं हरिश्चक्रुरयोर्महत् ॥ एतत्सर्वं महायोगिन्समाख्यातुं त्वमहम् ॥ १ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ बाणः पुत्रशतज्येष्ठो क्लेरासीन्महात्मनः ॥ येन वामनरूपाय हरयेऽदायि मेदिनी ॥ २ ॥ तस्यौरसः सुतो बाणः शिवभक्तिरतः सदा ॥ मान्यो वदान्यः श्रीमांश्च सत्यसन्धो दृढव्रतः ॥ ३ ॥ शोणितारूपे पुरे रम्ये स राज्यमकरोत्पुरा ॥ तस्य शम्भोः प्रमादेन किङ्करा इव तेऽम्भराः ॥ सहस्रबाहुवाद्येन ताण्डवेऽतोऽप्यमृदुषः ॥ ४ ॥ भगवान्सर्वभूतेशः शरण्यो भक्तवत्सलः ॥ वरेण छन्दयामाम स तं वने पुराधिवम् ॥ ५ ॥ स एकदाऽऽह गिरिशं पार्श्वस्थं वीर्यदुर्मदः ॥ किरीटेनार्कवर्णेन संस्पृशस्तपदाम्बुजम् ॥ ६ ॥ नमस्ये त्वां महादेव लोकानां गुरुमीश्वरम् ॥ पुनरामपूर्णकामानां कामपूरामराड्ध्रिपम् ॥ ७ ॥ दोःसहस्रं त्वया दर्तं परं भाराय मेऽभवत् ॥ त्रिलोक्यां प्रतियोद्धाऽहं

सन्ध प्रविष्ट र दृढव्रती थिए ॥३॥ पहिले ही सुरम्प छोलिनपुरमा राज्य गर्दथे । भगवान् शङ्करको कृपाले सबै देवता उनका सेवक भई आज्ञाकारी थिए । एक दिन ताण्डव-नृत्यका अवसरमा उनले आफ्ना सहस्र युवाले एकैपल्ट अनेक परिका राजा इजाएर थिरलाई प्रसन्न पारे । अनि शाणासन बत्सल र भक्तिकारको भगवान् भूतनाथले तीव्रत अभिनेदन वर मान्न भने । अनि तिनले यही वर मागे—हजुर भेटो नगरको रक्षा गरिरहान्छौ ॥४-५॥ एक दिन वीर्यवान् बाणाशुरले आफ्नो धर्म र देदीप्यमान मृकुटीले समीपस्थ शङ्कर भगवान् को चरण स्पर्श गर्दै भने—॥६॥ हे शिव ! म हजुरलाई प्रणाम गर्दछु । हजर रुधमाका अवतार सबै लोकका गुरु र स्वामी हुनुहुन्छ । जराका कामसाहस पूर्ण भएको हुँदैनन् । तिनका मन

* राहस्य : जयकाक जयवाह ! योटी छौ श्वभिक्षाद गर्दै पकई । मानिछ त्वाः कङ्किरदेको छोछाई ईशको ताम्बुले लिएर गए र भने—इश्वरत म्हाको नीति अनुसार त्वत् छोछाई शङ्करा दुइजगत् हनिर मारिनु पर्ने हो । त्वत्सा ईशाले भने 'पहिले त्वाही मनुष्य बनलाई बुझाले जानोस्, बलक कथिये कुनै पाप गरेको छैन । नभए त्वाको हजुरको पाप उमेको दाउकोमा पर्नेछ ।' यति सुनेर त्वत् भना तन्निह ॥ ५ ॥ पुनस्तो तिनकि त्वाही कुनै पनि कस्तो क्कि थिएनन् । बलक जीवन्मा कुनै पाप नगरेको हो । अनि ईशाल प्रेमपूर्वक त्वा अरारानिनीति हनिर भने—बहिनी । तिम्रो आत्मन् मुवाए गए । त्को परमपिता त्वा पति ॥ ६ ॥ त्वत्साव कामा अरि सिरीलाई अमन्तु जयकावाला कथन दिन त्वाए टन् । यति सुनेपछि त्वा ईशका पाउमा छल्नुपर्ने र त्को दिनदेखि रक्षक भनी ।

इच्छा पूर्णं वानं हजुर कल्पवृक्षं पुनः पुनः ॥ ७ ॥ हे वनो ! मलाई जुन एक इच्छा भन्ना दिनुरएको छ, वा मलाई भारक भएहेछन्, किनकि तौ नैनेकोषा हजुर बाहेक अरु कसरी
 पोछा म जे हलवान देखिएन । ८ ॥ हे आदिदेव ! मेरा बाह्र फिलाउन लागे तर म दिग्गजहरूमिल पुद्ध गर्नको निम्ति बाटोमा पर्ने पर्वतहरूलाई भूनाम-पीछो पार्दै हिँडे, तर ती पनि
 हगण्डा भए ॥ ९ ॥ अति सुनी शङ्करजी रिमाण र भने-‘अरे मूढ ! जरा तेरा ध्वजा बाँधिएला नभ नेरो मर्ने पोढामिल पुद्ध हुनेछ र तेरो सम्पूर्ण शरीर नष्ट हुनेछ ॥ १० ॥
 हे राजन् ! शिवले यति भने पछि मन्दमति बाबाभुर प्रमथ भएर घर फर्कियो र शङ्कर भगवानले अज्ज्ञा भएको आफ्नो अमिमान पत्नी-पीछो पार्ने मंत्रात्मको प्रतीक्षा
 गर्नलाग्यो ॥ ११ ॥ त्यसको उपा नामको छरी थिई । त्यसलाई बन्धकालमै सगनामा जफलाई कहिल्यै देखे-मुनेको थिएन, ती प्रपुष्प-कुमार अनिरुद्धमित रतिमुख
 प्राप्त भएको थियो ॥ १२ ॥ केरि अरस्मात् निउंसेर उमलाई नदेखे उपा-‘हे कान्त ! तिम्रो कहाँ छौ छौ ?’ वमरी मन्दे व्याकुल भएर जुत्का ठटेर बसी आफूलाई मर्खोहरूको

न लभे स्वरते ममम् ॥ ८ ॥ कण्ठत्या निभूतैर्दीर्घिभ्युन्मुदिग्मजानहम् ॥ आद्यायां चूर्णयन्नद्रोन्मीनास्तेऽपि प्रदुद्रुवुः ॥ ९ ॥ तच्छ्रुत्वा भगवा-
 न्क्रुद्धः केतुस्ते भज्यते यदा ॥ त्वदर्पणं भवेन्मूढ संयुगं मत्समेन ते ॥ १० ॥ इत्युक्तः कुमतिर्हृष्टः स्वमूढं प्राविशान्नुप ॥ प्रतीक्षन्गिरिशार्दरीं स्ववीर्य-
 नशान कुधीः ॥ ११ ॥ तस्योपा नाम दुहिता स्वने प्रायुष्मिना रतिम् ॥ कन्याऽलभत कान्तेन प्रागदृष्टश्रुतेन मा ॥ १२ ॥ म तत्र तमापश्यन्ती
 काम कान्तेति वादिनी ॥ मखीनां मध्य उत्तस्थौ विह्वला ग्रीडिता भृशम् ॥ १३ ॥ वाणस्य मन्त्री कुम्भाण्डश्चित्रलेखा च तन्मुता ॥ मम्य-
 पृच्छत्सखीमूर्ध्ना कौतुहलमग्रन्विता ॥ १४ ॥ कं त्वं मृगयसे सुभ्रूः कीदृशस्ते मनोरथः ॥ हस्तग्राहं न तेऽद्यापि राजपुत्र्युपलक्ष्ये ॥ १५ ॥
 उपोवाच ॥ दृष्टः कश्चित्ररः स्वने श्यामः काललोचनः ॥ पीतवामा वृद्धवाहुर्गोपितां हृदयङ्गमः ॥ १६ ॥ तमहं मृगये कान्तं पाययित्वाऽधरं
 मधु ॥ कापि यातः स्पृष्टयतीं क्षिप्त्वा मां वृजिगर्णवे ॥ १७ ॥ नित्रलेखोवाच ॥ व्यसनं तेऽपकरूपीमि त्रिलोस्यां यदि भाष्यते ॥ तमानेष्ये नरं
 यस्ते मनोहर्ता तमादिश ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वा देवगन्धर्वमिद्वचाणपन्नगान् ॥ दैत्यविद्याधरान्यक्षान्मनुजान्श्च तथाऽलिखत् ॥ १९ ॥ मनुजेषु च मा
 वृष्णीन्द्रमानकदुन्दुभिम् ॥ व्यलिखद्गामकृष्णौ च प्रयुगं वीक्ष्य लज्जिता ॥ २० ॥ अनिरुद्धं विलिखितं वीक्ष्योपाऽवाहमुक्षी त्रिया ॥ २१ ॥ तस्या-
 मन्त्रमा देखेर लज्जित भई ॥ १३ ॥ बाबाभुरको मन्त्री कुम्भाण्ड थियो । त्यसको छारी चित्रलेखा उपाकी मखी थिई । त्यसले उपामित कृतदलवन्न माया र पुष्प । उपा मन्त्रमा
 खाँजिरहे राजपुत्री । तिम्रोमिल विवाह सम्बन्ध गर्ने कुनै रूप मैले देखेको छैन, अनि तिम्रो पो मनोरथ किन मरो ? ॥ १५ ॥ उपात मन्त्रमा र मन्त्रमा मन्त्रमा मन्त्रमा
 वनं, कमलवन, शीतलवन, विद्याधरको हृदयहारी नरत्न देखे ॥ १६ ॥ त्यो मलाई आफ्नो अवग्राह्य पाम मलाई अवग्राह्यमा लागे बन्नि तिम्रो मन्त्रमा मन्त्रमा
 पुष्पलाई खाँजिरहेको छु ॥ १७ ॥ यिनेमाले मनी-हे मखी ! तिम्रो चित्रचित्र त्रिलोकमा कहाँ पर पनि म तिम्रो चित्रचित्रमा प्राप्त पानाछु । तिम्रो भावमा विषयमा मन्त्रमा मन्त्रमा
 स्पष्टदिन्छु ॥ १८ ॥ यदि मनेर चित्रलेखाल देवता, गन्धर्व, पिद्व, चारण, पद्म देव, विद्याधर, यद्य मनुजहरूको नि । देखाई ॥ १९ ॥ तत्पश्चात् तिम्रोमिल विवाह, त्यसै र कमलवन

मगवान् कृष्णको तम्बोर बनाई । अब उसले प्रयुम्नको चित्र बनाई तब न्यो देखेर उपा लज्जित भई ॥ २० ॥ हे राजन् ! अनिरुद्धको चित्र देखेनायाव उमले लाजले शिर निहुराहन्
र मन्द-हाम्बले मनिन्-‘हो, त्यो यही हो ।’ ॥ २१ ॥ चित्रलेखा बागिनी बिर्दे, अदृष्ट उमले जानी-पी भोकृष्णका पीर अनिरुद्ध हुन् ! अनिरुद्धका कान्तामण्डप भीकृष्ण हाग
पालित द्वारकापुरीमा पुगी ॥ २२ ॥ स्वर्गो प्रयुम्न तनय अनिरुद्ध शङ्कमा सुनेका घिर । चित्रलेखाले उनलाई आफ्नू योगबलले उदाएर खोपिलपुरमा ल्याई र आफ्नी मन्त्रीलाई
उमका प्रियतमको दर्शन कराई ॥ २३ ॥ ती परम सुन्दर वरलाई पाएर उपा निकै वनन् भन्दै र जहाँ कहिल्यै कुनै पुष्पको दृष्टि पुग्दैनथ्यो, त्यस्तो आफ्नू भित्री महलमा अनि-
रुद्धमित विहार गर्नेलागिन् ॥ २४ ॥ शम्भो प्रेम निरन्तर बहिरहेको बियाँ । ती उमाले बहुमूल्य वस्त्र, बाला, चन्दन धूप, द्रव्य र आमनादि सम्पद्ग्रहक र मधुर वेय बोझ-वस्तु
पदार्थहरू एवं कीटो बाणो र सेनाले सम्मानित गरेर अनिरुद्धको चित्रलाई यस्तो वशीभूत गरित कि ती कन्याको कन्धःपूरमा धेरै दिनमम्म उदापित वस्त्र पनि धमाधमफिरेका

विनि प्राह स्मयमाना महीपते ॥ २१ ॥ चित्रलेखा तमाज्ञाय पौत्र कृष्णस्य योगिनी ॥ य्यो विहायमा राजन्धारकां कृष्णपालिताम् ॥ २२ ॥
तत्र मुप्तं मुपयङ्गे प्रायुग्निं योगमास्थिता ॥ गृहीत्वा शोणितपुरं मरुये प्रियमदर्शयन् ॥ २३ ॥ सा च तं सुन्दरवरं विलोक्य मुदितानना ॥ दुष्प्रेक्ष्यं
मगदं पुष्पी रेमे प्रायुग्निना समम् ॥ २४ ॥ पराभ्यवास-सम्मानधूपदीपासनादिभिः ॥ पानभोजनभक्ष्यैश्च वाक्यैः शुश्रूषयाऽर्चितः ॥ २५ ॥ गृहः
कन्यापुरे शश्वत्प्रवृद्धमेहया तथा ॥ नार्हणान्स जुषुधे उपयाज्यहतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ तां तथा यद्वारेण भुज्यमानां हतव्रताम् ॥ तन्तुर्भिक्षयाञ्च-
मग्रांशानां दुस्स्वच्छदैः ॥ २७ ॥ भय आवेदयाञ्चकू राजते दुहितुर्वयम् ॥ विवेष्टिनं लक्षयामः कन्याषाः कुलदूषणम् ॥ २८ ॥ अनपायिभिरस्मा-
भिर्गमायाश्च गृहं प्रभो ॥ कन्याया दूषणं पुम्भिर्दुष्पेक्षया न विद्महे ॥ २९ ॥ ततः प्रव्यथितो बाणो दुहितुं ध्रुतदूषणः ॥ त्वरितः कन्यकागारं
प्राभाज्ज्वालीयदृढहम् ॥ ३० ॥ कामात्मजं तं भुवनैकमुन्दरं श्यामं पिशङ्गाम्बरमम्बुजेक्षणम् ॥ बृहदमुजं कुण्डलकुन्तलस्त्रिषा स्मितावलोकेन च
मण्डिताननम् ॥ ३१ ॥ दीप्यन्तमसौः प्रिययाऽभिरुग्ण्या तदङ्गमङ्गलान्कुङ्कुमसजम् ॥ बाहोर्दधानं मधुमल्लिकाश्रितां तम्याम् आमीनमवेक्ष्य
मिस्मिनः ॥ ३२ ॥ स तं प्रविष्टं वृत्तमाततायिभिर्मैटैरनीकैरवलोकय माधवः ॥ उद्यम्य मौर्वं परिधं न्यग्रथिनो ययाज्जन्तो दण्डधरो जिघांसया

दिन घाते भणन ॥ २५ ॥ २६ ॥ यदुशीर अनिरुद्ध द्वारा भाग्यैकी उवालाई, जुन कष्टपूर्वक लुकाउन सकिन्छको, यन्मा चिद्वरुद्धारा कुमारी व्रतबाट स्थिति र अति प्रयत्न
मण्डा दम्बर द्वारपालहरू बाँझासुराभत भन्ने-‘राजन् ! हजुरको अविवाहिता छोरीको पास-ढाल आफ्नू लललाई बलाहिन पार्ने जस्तै देखिई रहेछ ॥ २७ ॥ २८ ॥ हे प्रभो !
हामी गदा न्यम भवनको रक्षा गर्दछौं । कुनै पुख्कले राजकन्यागिर चिपाउन पनि पाउन्न, अनि कमले तिनलाई दूधित पार्नो यो हामी जान्दैनौं ॥ २९ ॥ कन्या दूधित भएकी
यसमात्र हुनेर बाणासुर दुःखो भयो । न्यो तुरुन्त छोरीको कन्धःपूरमा पुग्यो र न्यहाँ कामदेवका छोरा, विलाकमा मयैभन्दा राजा, श्यामवर्ण, पीतम्बरधारी, कमलनयन, विजान्ता
या कुण्डल र भलकावलीको मलक, मधुर हाम्ययुक्त मुख भएका वीरवर अनिरुद्धलाई उपस्थित देखा ॥ ३० ॥ ३१ ॥ न्यम देना ती प्रियालाई बाहुपाञ्चमा बाँडेर अङ्गफ

तथा निवृत्ता कुचकुङ्कुमं रंजित मल्लिका पुष्पको माला धारण गरेका उनको सम्मुख बसेर पासो खेल्दै थिए । तिनलाई देखेर : बाणामुर छक्क पर्‍यो ॥ ३२ ॥ त्यस अनुसारलाई भनेक बाण मैत्रिक सहित बचनमा आफ्नो देखेर अनिरुद्ध षोढा कलावको परिषद् लिई दण्डधारी काल भौं ती सबैलाई मार्न उद्यत भए ॥ ३३ ॥ त्यसरी आफूलाई समात्न सर्व निवृत्त दगुरेका मैत्रिकहरूलाई अनिरुद्ध यस प्रकार मान लागे, अस्तै शूकर-पुष्पपति कुङ्कुरहरूलाई मार्दैछ । अनिरुद्धको प्रहारले आफ्नू छिर, छुजा आदि अवयवहरू टुट-छुट हुनाले ती मैत्रिक न्यहावाट मागे ॥ ३४ ॥ अनि भटावली बाणामुर रिमाई आफ्ना मैत्रिकको संहार गर्ने अनिरुद्धाई माथपायले बाँध्यो । आफ्ना प्रियतमलाई बन्धनमा परेका देखेर उवा शोक र बिचलले व्याकुल भई रुन लागिन् ॥ ३५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां द्विपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

(कृष्ण र बाणामुरको संशय) श्रीकृष्णदेव भन्दछन्—हे भारत ! यना डाँफाको अनिरुद्धलाई नदेखी कस्तुबाणचले शोक गर्दागर्दै बर्षास्तुका चार महिना बितेर गए ॥ १ ॥ अनि

॥ ३३ ॥ जिघृक्षया तान्परितः प्रमर्षतः शूनो यथा मूकयूथोऽहन्त ॥ ते हन्यमाना भवनाद्विनिर्गता निर्भिन्नमूर्धोरुभुजाः प्रदुह्वुः ॥ ३४ ॥ त नागपार्ष्णीवलिनन्दनो बली धन्त स्वमैन्यं कुपितो बन्ध ह ॥ उवा मृशं शोकविवादविह्वला बद्ध निशम्याश्रुकलाक्षरोदिषीत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धेऽनिरुद्धबन्धो नाम द्विपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अपश्यतां चानिरुद्धं तद्वन्धूनां च भारत ॥ चत्वारो वार्षिका मामान्यतोरुनुशोचताम् ॥ १ ॥ नारदात्तदुपाकर्ण्यवातविदस्यकर्म च ॥ प्रययुः शोषितपुरं वृष्णयः कृष्णदेवताः ॥ २ ॥ प्रयुम्नो युयुधानभ्रमदःसाध्वीऽप्यमारणा नंदोपनन्दभद्राद्या रामकृष्णानुवर्तिनः ॥ ३ ॥ अश्वोहिणीभिर्द्वादशभिः समताः सर्वतो दिशम् ॥ रुरुधुर्चाननगरं समन्तात्मात्वतर्षभाः ॥ ४ ॥ अन्यमानपुरोद्यानप्रकाराट्टालगोपुरम् ॥ प्रेक्षमाणोरुवाविष्टस्तुल्यमैन्योऽभिनिर्ययो ॥ ५ ॥ आणार्थे भगवान् रुद्रः ससुतैः प्रमथैर्वृतः ॥ आरुह्य नन्दिवृषमं युयुधे रामकृष्णयोः ॥ ६ ॥ आसीत्सुतमुले युद्धमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ कृष्णशङ्खयो राजन्मधुसुह्योरपि ॥ ७ ॥ कुम्भाष्टकूपकर्णभ्यां वलेन सह संयुगः ॥ माभस्य बाणपुत्रेण बाणेन सह सात्यकः ॥ ८ ॥ ब्रह्मादयः मुराभीशा सुतयः सिद्धचारणाः ॥ गन्धर्वासरसो यक्षा विमानैर्दुमागमन् ॥ ९ ॥ राज्ञारुनुचराञ्छौरिर्भुतप्रमथगुहकान् ॥ टाकिनीर्यातुधानांश्च

नारदको हसवाट अनिरुद्धको पराक्रम र बाणामुरले बन्दी हुनपाएका समचार सुनेर, जयका श्रीकृष्ण नै र्हदैव थिए । ती बादबमण शोषितपुर हिँदै ॥ २ ॥ भगवान् बलराव श्रीकृष्णका अनुयायी प्रयुम्न, सात्यकि, गद, श्याम, मारण, नन्द, उपनन्द र इन्द्र आदि श्रेष्ठ यादवहरूले आफ्नू बाह्र अश्वोहिणी सेनाद्वारा बाणामुरको नगर चारैतिरबाट घेरिन्छन् ॥ ३ ॥ ४ ॥ यादव सेनाद्वारा नगरको टापान, अटाली, घर, छत र सितहराहरू खोदिरहेको देखेर बाणामुर सन्तै रिमाया र बाह्र अश्वोहिणी सेना लिएर नगरको बाहिर निस्किया ॥ ५ ॥ त्यस बेला आफ्ना छोरा र गणहरू साथमा लिएर भगवान् शूकर पति नन्दीचरमा चढेर बाणामुरको रुक्वाट बलराव र श्रीकृष्णकृष्णमित्र हरलाभो पुरे गरे ॥ ६ ॥ हे भारत ! अनि भगवान् कृष्ण र शूकरमा, प्रयुम्न र स्वामि कानिकेयमा, कृष्णाष्टकूपकर्णमा र बलरावजीमा, श्याम र बाणामुरको छोराया तथा सात्यकि र बाणामुरमा अन्यन्त शीपण

१ गंगाधरकारी पृष्ठ पन्थो ॥ ७-८ ॥ न्यो मंत्राण देनैऽं ताणि ब्रह्मा आदि हेवेधर, मुनि, मिष्ट, शारण, धन्वं, अम्बर र यक्ष आदि विमानहस्ता इतेर आर ॥ ९ ॥ प्रमथान्
 कुण्डलं भगवन् साज्ञं नामकं धनुषद्वारा छाडेका छेका बाणहस्तले शिवका अनुक प्रमथ, मुषक, हाकनी, वातुधन, वेताल, विनायक, भैरव, आवरण, विद्यान्, कृष्ण
 र ब्रह्मास्त्रादिलाई छुटेर नखेटिदिथ ॥ १०-११ ॥ विनायकाणि भगवान् शिवले श्रीकृष्ण माथि पारि-परिका शस्त्रास्त्र कलाए, तर छात्रपाणि श्रीहर्मिल महर्षे उनलाई उनका
 बिरोधी अस्त्रले शान्त पारिदिथ ॥ ११ ॥ ब्रह्मास्त्रलाई अस्त्रास्त्रले, बाणव्यामलाई पर्वणास्त्रले, आम्बेवाल्लाई पञ्चमास्त्रले, शिवको पाशुपतास्त्रलाई आम्बु-नागायवस्त्रले शान्त पार
 ॥ १२ ॥ अनि ब्रह्मास्त्रले केअछापिलाई मादिन पारेर उनलाई 'हाई' गर्दै छाटेर भगवान् उड्क, पदा र शणादि आपुवहस्तले बाणासुरका सेनाको संहार गर्मेलागे ॥ १४ ॥ उता
 प्रद्युम्नका बाणले स्वामिकानिकलाई निकै बल मर्गो तिनको छरिचछर शयन बमलागयो र ती आपन् बाहन मयुरमा बसेर गयो ॥ १५ ॥ कृष्णान्ध र कृपकण यो दुई नै श्रीवैतरणको

वेतालान्मविनायकान् ॥ १० ॥ भेनमातृपिशशांश्च कृष्णान्धान्ब्रह्मराक्षसान् ॥ द्रावयामास तीक्ष्णाग्नेः शरैः शार्ङ्गधनुश्चयुते ॥ ११ ॥ पृथग्विधानि
 प्रायुङ्क्त पिनाकयन्त्राणि शार्ङ्गिणे ॥ प्रत्यस्त्रैः शमयामास शार्ङ्गपाणिर्विस्मितः ॥ १२ ॥ ब्रह्मास्त्रस्य च ब्रह्मास्त्रं वायव्यस्य च पार्वतम् ॥ आग्ने-
 यस्य च पार्जन्यं नैजं पाशुपतस्य च ॥ १३ ॥ मोहयित्वा तु गिरिशं जृम्भणास्त्रेण जृम्भितम् ॥ बाणस्य पृथनां शौरिर्जधानामिदेषुभिः ॥ १४ ॥
 स्कन्दः प्रयुज्यमाणो धैर्यवान् समन्ततः ॥ अमुग्विमुञ्चन्नाग्नेभ्यः शिखिनाः पाकमद्रणात् ॥ १५ ॥ कृष्णान्धः कृपकणश्च पेततुर्मुम्लार्दितौ ॥ दुह्रु-
 तस्दीकानि हतनाथानि मर्वतः ॥ १६ ॥ विशीर्यमाणं स्ववर्लं दृष्ट्वा बाणोज्ज्वलमर्षणः ॥ कृष्णमभ्यद्रवत्संख्ये रथीं हित्वैव सात्यकिम् ॥ १७ ॥
 धनुष्याकृष्य युगपद्बाणः पञ्चशानानि वै ॥ एकैकस्मिञ्छरो द्वौ द्वौ मन्दधे रणदुर्मदः ॥ १८ ॥ तानि विन्धेद भगवान्धनूषि युगपद्वरिः ॥ सारथि
 रथमश्वंश्च हत्वा शङ्खमपूरयत् ॥ १९ ॥ तन्माता कोटरा नाम नग्नः मुक्तशिरोरुहः ॥ पुरोऽवतस्थे कृष्णस्य पुत्रम्राणरिश्रया ॥ २० ॥ ततस्तिर्य-
 ङ्मुखो नग्नमनिरीक्षन्गदाप्रजः ॥ बाणश्च तावद्विरथसिञ्चन्धन्वाऽविशानुरम् ॥ २१ ॥ विद्राविते भूतगणे ज्वरस्तु त्रिशिरास्त्रिपात् ॥ अभ्यधावत
 दाराहं ददन्निव दिशो दश ॥ २२ ॥ अथ नारायणो देवस्तं दृष्ट्वा व्यमृजज्ज्वरम् ॥ माहेधरो वैष्णवश्च सुयुधाते जरावुभौ ॥ २३ ॥ माहेश्वरः

मूलनको चोट परेर मुर्खित भई घराघायी हुन मर र तिनका सेना आपना स्वामीहक मर्का देखेर मागे ॥ २५ ॥ यस प्रकार आपन् सेना छिन्न-भिन्न मर्का देखेर महावीर
 बाणामुन निकै क्रोधित भयो ॥ अनि त्यो सान्धकिलाई छाटेर रणभूमिमा श्रीकृष्णको मासुले काट्नुगयो ॥ २७ ॥ त्यहाँ आएर त्यो रणोन्मत्त बाणामुले एकैपल पार्थ भय धनु
 स्त्रले ती प्रत्येक धनुषमा दुइ-दुइ बाण चढायो ॥ १८ ॥ तर भयवान्ले ती धनुषहस्ताई एकै माघ काटिदिथ र उसका हारचि रथ र षण्डहरू पारेर पाचवन्ध छद्
 बढाय ॥ १९ ॥ अनि बाणामुनको आमा कोटरा आपन् हारको प्राणस्थका लागि नरगावस्थामा जगन्ना किजेर बुद्धमा श्रीकृष्णको हाठुन्ने आएर उठिई ॥ २० ॥ उपना
 नग्नवास्थापन नहेनका लागि भगवान्छ आपन् शुभ फल ॥ उमे वेता रथ र धनुर्दान बाणामुन नगरमा मागेर गयो ॥ २१ ॥ यता भूतगण छिन्न भिन्न भगवति शिवज्ञान

भगवान् कृष्णमायि वाक्चर्या वर्तन्तापो ॥ ३१ ॥ जय त्वत्ते वानी परे श्रीं कृष्णसले हाकिदियो तव भगवान्ते आपन् सुरछनं चकले त्वत्तका भुजाहृन्नाई वृद्धका इमां क्षिमेने श्रीं क्षिमेनी दिष्ट ॥ ३२ ॥ बाणासुरका इवारी हास बाटिन लागेका देखेर भगवान् कुरुर चकधारी भीकृष्णवर्ण पुगेर मनुप्रयो ॥ ३३ ॥ भीक्षिवले बाजा मयो—ई प्रमो ! हजुर वेद-
वाक्पदहरूमा लुकेको परम ज्योतिस्वरूप परमज्ञ हुनुहुन्छ । कृद्धचित्त साधुजन हजुरलाई आकाश हो भ्यापक र सदा निर्विकार देख्छन् ॥ ३४ ॥ आकाश हजुरको माथि र अग्नि
मुख हो, ज्ञान वीर्य र स्वयं मस्तक हो, दिवाह्न अवका हुन्, पृथिवी चरम र चंद्रमा मन हुन्, स्वयं वेग र म शिव अङ्कुर हुँ, समुद्र घेद हो र देवराज इन्द्र क्षता हुन् ॥ ३५ ॥
भीषधिरुह हजुरका री र प्रभा बुद्धि हुन्, प्रतापति उपस्थ र धर्म हजुरको हृदय हो, यस प्रकार सबै लोकपित्त बसका अङ्गरुको तुलना गरिन्छ, त्यो दयबाध हजुर
हुनुहुन्छ ॥ ३६ ॥ हे भद्रकृष्ण तेजोमय प्रमो ! हजुरको अवतार धर्मको रक्षा र अन्धदयको निम्ति आएको छ । म पनि हजुरकै प्रभावले प्रभावित भएर सतै हवनको पावन-प्राण

भगवान्बाहुन्छास्वा इव वनस्पतेः ॥ ३२ ॥ बाहुषु छिद्यमानेषु वाणस्य भगवान्भवः ॥ भक्तानुकम्प्युपव्रज्य चक्रायुधमभापत ॥ ३३ ॥ श्रीकृ
उवाच ॥ त्वं हि ब्रह्म परं ज्योतिर्गुह्यं ब्रह्मणि वाङ्मये ॥ यं पश्यन्त्यमलात्मान आकाशमिव केवला ॥ ३४ ॥ नाभिर्नभोऽस्मिन् भुवमम्बु रेतो योः
शीर्षमाशा श्रुतिरङ्घ्रिर्वी ॥ चन्द्रो मनो यस्य दृगर्क आत्मा अहं समुद्रो जठरं भुजेन्द्रः ॥ ३५ ॥ रोमाणि यस्योपधयोऽम्बुवाहाः केरा विमिश्रो
धिषणा विमर्शः ॥ प्रजापतिर्हृदयं यस्य धर्मः स वै भवान्पुरुषो लोककल्पः ॥ ३६ ॥ तवावतारोऽयमकुण्ठधामधर्मस्य गुप्त्यै जगतो भवाय ॥ वयं
च सर्वे भवता नुभाविता विभावयामो भुवनानि सप्त ॥ ३७ ॥ त्वमेक आद्यः पुरुषोऽद्वितीयस्तुर्यः स्वहृन्धेनुरहेतुरीशः ॥ प्रतीत्सेज्यापि यथाविकारं
स्वमायया सर्वगुणप्रसिद्धये ॥ ३८ ॥ यथैव सूर्यः पिहितश्छायया स्वया छायां च रूपाणि च सञ्चकास्ति ॥ एवं गुणेनापिहितो गुणोऽस्त्वमात्मप्रदीपो
गुणनिश्च भ्रमन् ॥ ३९ ॥ यन्मायामोहितधियः पुत्रदारगृहादिषु ॥ उन्मजन्ति निमज्जन्ति प्रपक्ता वृजिनापवे ॥ ४० ॥ देवदत्तमिमं लब्ध्वा नृनो-
कमजितेन्द्रियः ॥ यो नाद्रियेन त्वत्पादौ म शोच्यो ह्यात्मवचकः ॥ ४१ ॥ यस्त्वां विमृजते मर्यं आत्मानं प्रियमीश्वरम् ॥ विपर्यन्दितायाथैव विपमस्त-
मृतं त्यजन् ॥ ४२ ॥ अहं ब्रह्माऽथ विबुधा मुनयश्चामलाशयाः ॥ सर्वात्मना प्रपन्नास्त्वामात्मानं प्रेक्षमीश्वरम् ॥ ४३ ॥ तं त्वा जगत्सिन्धुदयान्तहन्तुं

गर्हन्तु ॥ ३७ ॥ हजुर दयबाध आदिपुरुष, अद्वितीय, तुरीय, स्वप्रकाश, सबैका कारण, हरणं कारणरहित सर्वेश्वर हुनुहुन्छ । तापति सबै विषयलाई प्रभावित पार्ने आफ्नी मायाको
आशय लिएर गुणका विकाररूप देव-विषय भद्रकृष्णदि अतीरमा भिन्न-भिन्न रूपले मायमान हुनुहुन्छ ॥ ३८ ॥ हे भ्रमन् ! जस्तै सूर्य मेषका छायाले आफ्छादित भएर न्यम छायाका
रूपलाई भिन्न-भिन्न रूपमा प्रकाशित पार्दछ, त्यस्तै स्वयं प्रकाश हजुर गुणले आफ्छादित भएर ती सबै गुण तथा गुणाविधानी अङ्गलाई प्रकाशित पार्नुहुन्छ ॥ ३९ ॥ ४० ।
हे प्रमो ! हजुरको मायाले मोहित हुने र पुत्र, दार र गृहादिमा आत्मक पुरुष नै समारूपी दुःखको मित्रमा हुन्दै-उग्रन्दै गर्दछन् । जो अजितेन्द्रिय पुरुष हजुरका वरिष्ठ परमपरा
अनुराग राख्दैनन्, ती स्वयंलाई बाधा दिने कल्पन्त छावनीय मनुष्य हुन्छन् ४१ । जो पुरुष दुःखरूप इन्द्रिय-मुखका लागि आफ्नू प्रिय आन्मार्थ हजुर ईश्वरलाई स्थापि-

दिन्छ, त्यो प्राणी अत्युच्च छानेर विष पिउँछ ॥४२॥ म, मत्ता, मवै देवता र शुद्धचित्त हनिगण आफ्ना जन्मा, प्रियतम र प्रभुरूप हुनुर परमेश्वरको मवै प्रकाशले गुल्मागत रहन्छन् ॥४३॥ हे देव ! जगन्को उत्पत्ति-स्थिति र प्रलयका कारण, ज्ञान्त, मवैका मुरध, आत्मा, ईश्वर, अद्वितीय र जगत्ता एकमात्र अधिष्ठाता हुनुरलाई संसारबाट हुन हुनको निम्ति मज्दछौ ॥४४॥ हे देव ! यो बाणासुर मेरो मनपरेको र इष्ट सेवक हो । मैले यमलाई अमय दिएका छु । हे प्रभो ! जस्तै प्रह्लादमा हुनुरको कृपा थियो, त्यस्तै यो पनि हुनुरको कृपा प्राप्त गरौ ॥४५॥ भगवान् मनुहुन्छ—हे भगवन् ! हुनुर जो मनुहुन्छ, हुनुरको त्यो प्रियकार्य म अवश्य गर्नछु । हुनुरले जन्मा विषयानु मएका थियो, मैले त्यसको अनुमोदन गरेको छु । ४६ ॥ यो मसुर विरोधनसुत बलिको छोरो हुनाले अवश्य छ । मैले प्रह्लादलाई पनि यहाँ बस्न दिएको थिएँ—मेरो हातबाट त्रिना सन्तानको वध हुनेछैन । ४७ ॥ केवल यमको दण्ड-दलन गर्न सुबाहक छिमलिदिएँ र भूमिका मास्वरूप यमका सेनाको संहार गरिदिएँ ॥४८॥ अब जुन वनमा चार हुनाइको छेप रहने ग का

मम प्रशान्तं सुहृदात्मदैवम् ॥ अनन्यमेकं जगदात्मकेतं भवापवर्गाय भजाम देवम् ॥४४॥ अयं ममेष्टो दयितोऽनुवर्ती मयाऽभयं दत्तममुष्य देव ॥ सम्पाद्यतां तद्भवतः प्रमादो यथा हि ते दैत्यपतौ प्रमादः ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदात्य भगवंस्त्वज्जः कस्वाम प्रियं नव ॥ भवता यद्वचनमितं तन्ये माध्वनुमोदितम् ॥ ४६ ॥ अवध्योऽयं ममाप्येष वैरोचनिसुतोऽसुरः ॥ प्रह्लादाय वरं दत्तो न वध्यो मे तवान्वयः ॥ ४७ ॥ द्रपौपशमनायाम्य प्रकृष्णा वाद्यो मया ॥ सुदितं च बलं भूरि यच्च भारापितं भुवः ॥ ४८ ॥ चत्वारोऽस्य भुजाः शिथ भविष्यन्त्यजरामराः ॥ पार्श्वदुभ्यो भवतो न कुनश्चिद्भयोऽसुरः ॥ ४९ ॥ इति लब्ध्वाऽभयं कृष्णं प्रणम्य शिरसाऽसुरः ॥ प्रादुर्ग्निरथमारोय स्वभवा मधुपानयत् ॥ ५० ॥ अक्षौहण्या परिवृत्तं सुवामःममलंकृतम् ॥ सपत्नीकं पुरस्कृत्य ययौ रुद्रानुमोदितः ॥ ५१ ॥ स्वराजधानीं यमलंकृतां ध्वजेः सतोरणैश्चित्तमार्गचत्वराम् ॥ विवेश शङ्खानकदुन्दुभस्वनैरभ्युद्यतः पौरसुहृद्भिर्जातिभिः ॥ ५२ ॥ य एवं कृष्णविजयं शङ्करेण च संयुगम् ॥ मंमरेत्यानरुत्वाय न तस्य स्वात्पराजयः ॥ ५३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तराध्यायिनिरुद्धानयनं नाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

छन्, ती अज-अमर हुनेछन् र यो हुनुरका पार्षदमा प्रधान हुनेछ । अब यो निर्मय रहने छ ॥ ४९ ॥ भगवान् द्वारा यस प्रकार जीवन र अमरदान पाएर बाणासुरले उनलाई आफ्नो मन्त्रक न्यूनाई प्रथम गरे र प्रह्लादसहित अनिरुद्रलाई नवरथ सहित १६मा वनालेर ज्याई उपस्थित गर्‍यो । ५० ॥ आन समान् कृष्णले श्रीमहादेवसित अनुमोदित निष्पन्न अक्षौहिणी सेनाले रक्षित र बभालङ्कारहकले अलंकृत नवरथ सहित अनिरुद्रलाई अधिलगाई दारकाको निम्ति प्रस्थान गर्नुभयो । ५१ ॥ त्यसपछि श्रीकृष्णले आफ्ना पुत्रमा, राजन र भाग्यशङ्कद्वारा भ्यागन गर्दै छह, दश, दुन्दुभी आदि राजाका ध्वनिका गायी, जुन ध्वजा-पताका आदिले राम्रो सजाइएकोथिई र जसको समस्त मार्ग तथा बाँसाराभा पानी छर्किएको थियो, त्यस्तो राजपानी द्वाराकाया प्रवेश गर्नुभयो । ५२ ॥ हे राजन् ! यो प्राणी बँकर र कृष्णको युद्ध तथा विजय सम्बन्धी यो कथा विदानी सम्पन्न, त्यसका कहिल्यै पगमव हुँदैन ॥ ५३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे षष्ठे अध्यायिनिरुद्धानयनं नाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः । ६३ ।

(राजा नृगको आश्रयान) भीशुकदेव मन्दुदन्त-हे राजन् ! एक दिन माघ, प्रवृत्त, वाह, मातु र बद आदि पादचक्रवार उदयनमः विहार मनं गच्छति चिह्न ॥ १ ॥ निर्विक्रमं मेघनाले निनताई निर्यात्तायो । मनि उनीदरुले बल सांदा यौटा पानी नमणको कृपमा पौटा विचित्र जेव बसेको हस्ते ॥ २ ॥ स्वयं कृत्वा पत्रह नमान धरे हलो छेपांग देमर निनीदरुलाई निर्यात्ताय मया र नो कृपानय नपत्ताई बाहिर शिकिदिने प्रवृत्त गर्नेताये ॥ ३ ॥ तर जब त्यो छेपांगलाई छाला र हाँसेले बाधोमकेर पनि बाहिर शिकन मकेनन्, तब विनले उत्सुक भएर तबै कुत्रा भीकृष्णमित मने ॥ ४ ॥ मनि कमलनयन मयादन् विषमरले स्वयं कृप स्वयमाई देवी आम्नू बायाँ हातको श्रमा अनयास कृपवाट बाहिर शिकिदिए ॥ ५ ॥ तबमरलोह मयादा कृष्णको बाहुको स्पर्श हुनामात्र उभले छेपांगको हल त्यागिदियो र हाँसेको मुखको समान मुन्दर र बर्षाविच बस्ने, आम्नू तथा माता चारुन गरेका देवता परत गन् ॥ ६ ॥ यद्यपि मुकुन्द कृष्णान् सर्वज्ञ विष्णु, तारनि अरु मनेलाई नो बधय पोनिमा जाने चरण ज्ञात होम् बन्नाका लागि

श्रीशुक उवाच ॥ एकदोपवनं राजन्नमुर्यदु कुमारकाः ॥ विहनुं साम्प्रथमुन्नचारुभानुगदादयः ॥ १ ॥ कीदृशिता मुचिरं तत्र विचित्रवन्तः पिपामिताः ॥ जलं निरुदके कृपे ददृशुः मन्त्रमदुभुतम् ॥ २ ॥ कृकलामगिगिनिभं वीक्ष्य विस्मितमानमाः ॥ तस्य चोद्गरणे यत्नं चकृमुने कृपयान्विताः ॥ ३ ॥ चर्मजैस्ता-
न्तवैः पाशोर्बद्ध्वा पतितमर्भकाः ॥ नारायणवन्ममुद्धनुं कृष्णयाचक्युक्तमुक्ताः ॥ ४ ॥ तत्रागत्यारविन्दशो भगवान्विश्वभावनः ॥ वीक्ष्योज्ज्वलर वामेन ते
क्रेण म लीनया ॥ ५ ॥ स उत्तमश्लोककराभिशृष्टो विहाय मयः कृकलामरूपम् ॥ मन्ततत्तचामीकरणास्वर्ण-ध्वज्यदुभुतालङ्कारणास्वस्वम् ॥ ६ ॥ पञ्चमृगानिह
नपि तन्निदानं जनेषु विख्यापयितुं मुकुन्दः ॥ कस्त्वं महाभाग वरेण्यरूपो देवोत्तमं त्वां गणयामिनूनम् ॥ ७ ॥ दशामिमां वा कतमेन कर्मणा सम्प्रा-
पितोऽस्यनदहः सुमद्र ॥ आत्मानमाख्याहि विवित्मतां नो यन्मन्यमे नः क्षणमत्र वस्तुम् ॥ ८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति स्म राजा सम्पृष्टः कृष्णनानन्त-
र्निना ॥ माभयं प्रणिपत्याह किरीटेनार्कवर्चमा ॥ ९ ॥ नृग उवाच ॥ नृगो नाम नरेन्द्रोऽहमिश्वाकुतनय प्रभो ॥ दानिष्याख्यायमानेषु यदि ते कर्ममस्पृशन्
॥ १० ॥ किं नु तेऽविदितं नाथ सर्वभूतात्ममाक्षिणः ॥ कालेनाव्याहतदृशो वक्ष्येऽथापि तवाज्ञया ॥ ११ ॥ यावत्स्यः मिकता भूमेर्योवत्यो दिवि
तारकाः ॥ यावत्स्यो वर्षधाराश्च तावतीरददौ स्म गाः ॥ १२ ॥ पयस्विनीस्तरुणीः शीलरूपगुणापफन्नाः कथिलाहमप्यूषीः ॥ न्यायाजंतास्वरूपधुराः

उनले माघ-हे महाभाग ! निमी को हो ! निमी को हल मनि मयादर छ । म न ठानिरहेको हु कि निमी निमय पनि कुनै सेह देवता हो ॥ ७ ॥ हे कृष्णमूर्ति ! निमंलाई कुन कृपाम यो बधय पानि निम्ना ! निमी यम चानिवा योम्य न हुने मनेनी । म निमी वृत्तान्त जान्न चाहन्छु । यदि त्यो मन्त्रमात्र आनन्दको मने आफ्नू भरे हाल मुनाऊ । ८ ॥ भीशुकदेव मन्दुदन्त-हे राजन् ! अनन्तमूर्ति भगवान् कृष्णले यगरो मोधिराडि राजा हुमले आफ्नू स्वयं हो तेवनी तथा मुकुन्दकृष्ण मन्त्रक न्युराण मयादान्ताई वनाम परर कन लागे ॥ ९ ॥ नृग बोले-हे प्रभो ! म मयादर इत्याकुतो हल राजा नृग हुं । मन्त्रनः दानीदरुह मयादा कलिले हनुको दानमा पनि मेरो नाथ परका हाता ॥ १० ॥ हे नाथ ! हनु मने प्रार्थका अन्नःकरणका माथी मुकुन्द-हजले मनेना के छ ? किन । हनुको दृष्टि कान पनि रोक्न ममय हुन मनेन । तारनि हनुको आवाज म आफ्नू

द्वयान्त सुनारंज ॥ ११ ॥ हे प्रभो ! दुष्प्रीया बलि रजःकण्डू, आकाशमा जति तारा कन् र वर्णाभ्या जति कलवारा लम्पटा, मैले यमि ने गाई दान गोरे चिह्न ब्राह्मणहरूलाई विष्को थिए ॥ १२ ॥ मैले दुध दिने तरुणी, खील, गुण सम्पन्न, धेरै चिउ दिने, सुनको सीप र चाँदीका खुट्टा हुने, न्यापपूर्वक तथा बन्ध-माला आदिले अलंकृत बाछा-बाछीले युक्त गार्दहक रात्रा बस्त्रादिले अलंकृत, गुणशील सम्पन्न, बहुकुटुम्बी, सत्यवराचक, तपस्वी वेदपाठी र शिष्यहरूलाई पढाउने तथा सचरित्र युक्त ब्राह्मणहरूलाई दिएका थिए ॥ १३ ॥ १४ ॥ यस्तो मेने धेरै गाई, दुष्प्री, सुवर्ण, चर, लब्ध, हाथी र दासीहरूमहिन कन्या, भिलवर्णक, चाँदी, शम्पा, वस्त्र, परिच्छद बर्षात् रण आदि दान दिए, अनेकौं पञ्च गरायौं र धेरै कृत्त, पोखरी आदि पनि बनाउन लगाएँ ॥ १५ ॥ एकपल्ल योटा ब्राह्मणकी गाई छुट्टिएर मेरो दान गर्ने गार्दहकको बीकमा मिरिई । यताई त्यस कुराको ज्ञान थिएन । यतै निम्ति मैले ती गाई अर्कै ब्राह्मणलाई दान दिएँ ॥ १६ ॥ त्यो गाई लिएर जाँदा गार्दहक स्वामी ब्राह्मणले भने—‘यो गाई मेरी हुन् र दान थापेर लेखाने ब्राह्मणले भने—‘इहंन, यो गाई मेरी हुन् म

सर्वत्मा दुःखलमालाभरणा ददावहम् ॥ १३ ॥ स्वर्लकृतेभ्यो गुणशीलवद्भ्यः सीदत्कुटुम्भेभ्य ऋतव्रतेभ्यः ॥ तपः श्रुतब्रह्मवदान्यमद्भ्यः श्राद्धं युवभ्यो द्वित्रिपुङ्गवेभ्यः ॥ १४ ॥ गोमूढिरण्यपतनाभहस्तिः कन्याः सदाभीस्तिलरूप्यराग्याः ॥ वामांमि रत्नानि परिच्छदात्रयानिष्टं च यज्ञैश्चरितं च पूतम् । १५ ॥ कस्यचिद्द्वित्रिमुख्यस्य अष्टा गोर्मम गोधने ॥ सम्पृक्ताऽविदुषा मा च मया दत्ता द्विजातये ॥ १६ ॥ तां नीयमानां तत्स्वामी दृष्ट्वात्र ममेति तम् ॥ ममेति प्रतिश्राद्धाद् नृगो मे दत्तवानिति ॥ १७ ॥ विप्रो विवदमानो मामृचतः स्मार्थमाधको ॥ भवान्दानाऽपहर्तति तच्छ्रुत्वा मेऽभ्रा-दुभ्रमः ॥ १८ ॥ अनुनीताबुभौ विप्रो धर्मकृच्छ्रगतन वे ॥ गवां लक्षं प्रकृष्टानां दास्याम्येषा प्रदीयताम् ॥ १९ ॥ भवन्तावनुगृहीतां किञ्चरस्यादि-जानतः ॥ समुद्धरत मां कृच्छ्रात्पतन्तं निरयेऽशुचौ ॥ २० ॥ नाहं प्रतीक्षे वै राजन्नित्युक्त्वा स्वान्यपाकम् ॥ नान्यद्गवामप्ययुतमिच्छामीत्यपरो यथो ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नन्तरे याम्येदंतीनीतो यमस्तयम् ॥ यमेन शृष्टस्तत्राहं देवदेव जगत्पते ॥ २२ ॥ पूर्वं त्वमनुभे मुहुक्षे उताहो नृपते शुभम् ॥ नान्तं दानस्य धर्मस्य पश्ये लोकस्य भास्वतः ॥ २३ ॥ पूर्वं देवाशुभे भुञ्जति प्राह पतेति मः ॥ तावद्दाशमात्मानं कृत्स्नात् पतन्प्रभो ॥ २४ ॥

भरखर रात्रा युगमित दान लिएर काउँदै छु ॥ १७ ॥ तब ती दुवै ब्राह्मण घरस्तर झगडा गर्दै त्यसको निर्णय कराउन मकहाँ आए । तीबन्धे गाई लिएर जाने विग्रल भने—‘यो गाई मलाई निर्माँले दान गरेर दिएका हो’ र गार्दहक स्वामीले भने—‘तिमोले मेरो गाई चोरैका हो’ । त्यो पूरा प्रपञ्च सुनेर मलाई अब भयो ॥ १८ ॥ बर्षभट्टमा परेर मैले ती दुवै जना ब्राह्मणमित थापना गरे—तलाई दुवैमध्ये एक जना यो अपकार छाडिदिनोस् । म उनलाई यमको साटो एक ठाउँ उत्तम गाई दिन्छु ॥ १९ ॥ बाह्य नषापर बमित यो अपराध मर्का हो तलाईहक म लेखकपात्रि कुरा गरेर मलाई धन नरकमा जाने कष्टबाट जोगाउनोस् ॥ २० ॥ अनि गार्दहक स्वामीले भने—‘म यसको साटो केही पनि लिब’ र ती तुहन्त त्यहाँबाट हिडिदिए । अनि गाई पाउने त्यस गार्दहक स्वामी अर्का ब्राह्मण पनि—‘अब लाख माथि दान हजार अन्न थपिदिए पनि म यसको साटो लिब’, यति भनेर ती ब्राह्मण पनि चर्कोबाट गए । २१ ॥ कलान्तवर्षा यमको दूतले मलाई बरबात कहाँ लिएर गए । हे देवदेव अग्नीधर ! मलाई बरबातले भने—॥ २२ ॥ हे राजन् ! मलाई यो कुरा अब कि विप्रो पढिने पापका

फल मांघ्र्यो वा पुष्पहर्म्यहस्तको ? निर्माणां त्रैलोक्य लोके प्राप्त गताऽने तिस्रा दान र पुष्पकर्मकां कुनै मांघ्र्येन ॥ २३ ॥ अग्नि मंले भवे—‘हे देव ! पहिले म पापको फल नै मांघ्र्यु ,’ यमराजले भने—‘लो त बाक !’ हे प्रभो ! यमराजले त्वाणि मन्नामाथ मंले आण्ट्याई छेशां रूपको म्हर तन करेको देखे ॥ २४ ॥ हे वैश्व ! य ब्राह्मणको मक, दानां र इज्जको दास थियै र फलाई इज्जको दर्शनको प्रथल लानमा थियो । अतः आजसम्म मेरो पुत्रजनको सम्पत्ति उराएन ॥ २५ ॥ हे विभो ! हजुर परमात्मा हुनुहुन्छ । गुदाविन योगेश्वरस्य आफ्नो उरनिषवृष्टिणी दहिले आम्हू हृदयमा इज्जको प्यान गरौंछु हे क्कषोक्ष ! यत्ना हजुर म अन्धबुद्धि मन्दमतिको समझ आज कपरी मकट हुनुभयो ? विनाक जमझो संसारचक्र नष्टहुन खाँज्दछ, उमैले इज्जको दशन गरौंछु ॥ २६ ॥ हे देवदेव ! हे गोविन्द ! हे पुत्रोत्तम ! हे नागापथ ! हे हृषीकेश ! हे पुष्पश्लोक ! हे अविनाशिन ! ॥ २७ ॥ हे कृष्ण ! अह म देवताक जान्छु । हजुर मलाइ आशा कक्षिपयोम् हे प्रभो ! इज्ज यत्नो कृपा गन्तुवन् कि म जहाँ रहे पनि मेरो चित्त मझा हजुरमै लान रहोम् ॥ २८ ॥ गारा

ब्रह्मण्यस्य वदान्यस्य तव दामस्य केराव । स्मृतिर्नाद्यापि विध्वस्ता भवत्सन्दर्शनाद्यिनः ॥ २५ ॥ म त्वं कथं मम विभोऽक्षिपयः परात्मा योगेश्वरैः श्रुतिदृशामलहृदिभाव्यः ॥ माझादधोक्षज उरुन्यमनान्धबुद्धेः स्यान्मनुदृश्य इव यस्य भवापवर्गः ॥ २६ ॥ देवदेव जगन्नाथ गोविन्द पुरुषोत्तम ॥ नारायण हृषीकेश पुष्पश्लोकाऽन्युताव्यय ॥ २७ ॥ अनुजानीहि मां कृष्ण यान्तं देवगतिं प्रभो ॥ यत्र कापि मत्सचेतो भूयान्मे त्वपदान् ॥ २८ ॥ नमस्ते सर्वभावाय ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये ॥ कृष्णाय वामुदेवाय योगानां पतये नमः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वा तं परिक्रम्य पादौ स्पृष्ट्वा स्वमौलिना ॥ अनुज्ञातो विमानाग्रयमारुहत्पश्यतां नृणाम् ॥ ३० ॥ कृष्णः परिजनं प्राह भगवान्देवकीपुत्रः ॥ ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्यान्तनुशिक्षयन् ॥ ३१ ॥ दुर्जरं घत ब्रह्मस्वं भुक्तमग्नेर्मयागपि ॥ तेजीयमोऽपि किमुत राज्ञामीश्वरमानिनाम् ॥ ३२ ॥ नाहं हलाहलं मन्ये विषयस्य प्रतिक्रिया ॥ ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ॥ ३३ ॥ हिनस्ति विषमत्तारं बहिरद्भिः प्रशाम्यति ॥ कुलं ममूले दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हन्ति त्रिपूरुषम् ॥ प्रमह्य तु बलाद्भुक्तं दश पूर्वान्दशापरान् ॥ ३५ ॥ राजानो राजन्यक्ष्याऽन्धा

ब्रह्मका उत्पत्तिस्थान, ब्रह्मस्वरूप, माया नामको अनन्त शक्तिले मन्त्रन, निव्यानन्दस्वरूप र योगेश्वर वासुदेवलाई मेरो अनेक नमस्कार ॥ २९ ॥ ३० ॥ यति भनेर मूल भगवानको परिक्रमा गरी उनका पाउमा मन्त्रक न्यूनाई प्रणाम गरे । अग्नि उनको अज्ञा पाश र राजा राजा रूप सर्वले हेर्दाहेर्दै योटा विमानमा बसेर गए । जब ब्रह्मण्यदेव देवकी नन्दन भगवान् कृष्णले यादव-राजकुमारहरूलाई शिक्षा दिँदै आफ्ना वन्धुगणलाई अनुमयो— ॥ ३१ ॥ ‘अहो ! ब्राह्मणको घन हलो दुर्जय हुन्छ , त्यो बलिकति पनि सागर अग्नि हो तेजस्वी पुरुष पनि पचाउन मकतैन अग्नि आफैलाई ईश्वर मान्ने राजाहरूको त हरे छैन ॥ ३२ ॥ अ हलाहल विषलाई विष मान्दिन, किनकि त्यसको प्रतिकार गर्न मज्झिन्छ । मरो विनाशमा त ब्राह्मणको घन नै मज्झन्छ । विष विष हो । संसारमा यसको ब्रह्म गर्न मकने कुनै पदार्थ छैन ॥ ३३ ॥ विष केवल खाने व्यक्तिलाई नै मार्दछ र अग्नि पनि अन्त छान्द हुन्छ, परन्तु ब्राह्मणका घनहरूी अग्नीपाट उपवन अग्नि सारा कुललाई नै सम्म पाग्दिन्छ ॥ ३४ ॥ यति ब्राह्मणको घन, लो र उनको सम्पत्ति लिप्तर भांगमा

न्यो तीन पुष्कलाई र यदि हठपूर्वक मोगेमा अगाडि र पछाडिका गोप-रीन पुष्कलाई नष्ट गरिदिन्छ ॥ ३५ ॥ जुन राजा नरकमा लैजाने ब्रह्मण हरण गर्नु उचित ठान्दछन,
ता सुख राजलक्ष्मीको अन्धा मगर आफ्नु पतनको विचार गर्दैनन् ॥ ३६ ॥ ब्रम्हको कृति सोमिएको छ तौ उदार र उनका कुटुम्बी रक्ष गर्ने निम्को आँखा एकेक धोपान
जति रजःकम-भिन्दछन् भने तिनको सर्वस्व हरण गर्न निरंकुश राजा र विनका कुटुम्बी त्यति नैवर्षमम कुम्भीपाक नाम । नरकमा घोर कष्ट भोग्छन् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ जो आफ्नो
बा अकले दिएका विप्र-कृति हरण गरेर लिन्छ, त्यो सप्टी हजार वर्षमम विष्टाको बीरा हुँदै अन्मर्दे मर्द रहन्छ ॥ ३९ ॥ अन्तः मेरो त यही इच्छा गृहन्त-मेरो हातबाट कहिल्यै पनि कुनै
ब्राह्मणको धन अपहरण नहोस्, किनकि त्यसो इच्छा मनहरू पनि अस्वाधु, क्षुब्धारा पराजित र राज्यभ्रष्ट हुन्छन् । मर्यादित पनि ती अर्जुनलाई कष्ट दिने सप्ट हुन्छन् ॥ ४० ॥
अन्तः हे सुहृदगण ! ब्राह्मणले अपराध गरे पनि उचित द्वेष नगर उनले मारे अब्बा धेरैपल आफ दिश पनि उनलाई मर्दा नमस्कार नै गर ॥ ४१ ॥ अन्तः म केला केलामा अर्द्धा-

नात्मपात विचक्षते ॥ निरयं येऽभिन्यन्ते ब्रह्मसं साधु वानिशाः ॥ ३६ ॥ गृह्णन्ति वाचन पांसून्कन्दतामश्रुविन्दवः ॥ विषाणां हतवृत्तानां
वदान्यानां कुटुम्बिनाम् ॥ ३७ ॥ राजानो राजकुल्याश्च तावतांऽब्दान्निरङ्कुशाः ॥ कुम्भीपाकेषु पच्यन्ते ब्रह्मदायापहारिणः ॥ ३८ ॥ स्वदत्तां
परदत्तां वा नृपवृत्ति हरेच्च यः ॥ पश्चिर्वर्षमहस्ताणि विष्टायां जायते कृमिः ॥ ३९ ॥ न मे ब्रह्मधनं भुयाद्यद्गृध्वाऽप्यायुषो नराः ॥ पराजिता-
श्च्युता राज्याद्भवन्त्युद्वेजिनोऽहयः ॥ ४० ॥ विप्रं कृतागममपि नैव हृह्येत मामकाः ॥ धनं तं बहु शपन्तं वा नमस्कुरुत नित्यशः ॥ ४१ ॥
यथाहं प्रणमे विप्राननुकालं ममाहितः ॥ तथा नमत यूयं च योऽन्यथा मे स दण्डभाक् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणार्थी ह्यहतां हर्तारं पातयत्यथ ॥
अज्ञानन्तमपि ह्येन नृगे ब्राह्मणगौरिव ॥ ४३ ॥ एवं विश्राज्य भगवान्मुकुन्दो द्वारकोकमः ॥ पावनः सर्वलोकानां निवेश निजमन्दिरम् ॥ ४४ ॥
इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे नृगोपस्थान नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ क्लमदः कुरुश्रेष्ठ भगवान्प्रथमास्थितः ॥ सुहृदिश्रुत्कण्ठः प्रययौ नन्दगोकुलम् ॥ १ ॥ परिष्वक्तश्चिरोत्कण्ठेर्मोपेमांषीभिरेव च ॥
रामोऽभिवाद्य पितरावासीभिरभिनन्दितः ॥ २ ॥ चिरं नः पाहि दाराहं साजुजो जगदीश्वर ॥ इत्यारोप्याङ्गमास्तिलञ्च नेत्रैः मिषिचतुर्जलैः ॥ ३ ॥ गोप-

हृवक ब्राह्मणलाई प्रणाम गर्दाछ, नबन्ने विभीहल पनि गर्नु उचित छ । जो दस्तो गर्दैन, त्यो मर्दा टुट्ठदीप हुन्छ ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणको धन हरण गरिएकिले त्यो हास गर्नेलाई
अधामतिमा पुग्छ । अन्तः त्यस ब्राह्मणको बाईले न-इनाकन दाग गरिनाले पनि हो महादोश राजा नृपलाई अपम धोनिमा फालिदियो ॥ ४३ ॥ सबै लोकलाई पनि पान
अमवात् कुण्ठ हारकावासीलाई वस्त्रो उपदेश दिएर मरकमा जानुभयो ॥ ४४ ॥ इति श्रीमद्भागवत महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

(क्लमदका बेजामन) श्रीशुकेश्वर भन्नुहुन्छ—हे कुरुभेष्ठ ! एकपल समयमा बरगामजी आफ्ना बन्धु-नान्धवहरूलाई भेट्न सान्ने उरकण्डित भौं राखमा भन्ने नन्दसँगको
गोकुलमा पुगे ॥ १ ॥ त्यहाँ चिरकालदेखि दर्शनको निमित्त उरकण्डित भौं र बाँधीकण्डित आलक्षित मगर क्लमदले आफ्ना माता पिता यशोदा र नन्दसँगलाई गार्द प्रणाम गर

रक्त दूधसे आखिरीदि दिष्टर अभिनन्दन गरे ॥ २ ॥ उनले भने—हे दाशाह ! तिम्रो आफ्नु भाई कृष्णपिन हाथो निस्कानमम रथा गर वति भनेर नन्द र यशोदाले उनलाई फालासा लिएर हुदयमा टाँसे र प्रेमाश्रुले कसाउन लागे ॥ ३ ॥ अनि बलरामले बूढा गोपहक र तानाले बलरामलाई आफ्नु भन्दा सम्बन्ध अनुसार विधिवत् अभिवादन गरे ॥ ४ ॥ अनि समयसरक भाल-बालकहाँ गए र उनीतिस हसिरे हास मिलाई मेरे । जब बलरामजी बकाई माघेर मुखपूर्वक पसे, तब समयसंग भगवान् कृष्णको निम्ति समय भोग त्यागिदिने ग्राह-बालले जहाँको आण प्रेमपदपद बागीले दादबहाको हुवाले सोधे र बलरामले पनि आशोमादिको वियमा पदन गरे ॥ ५-६ ॥ अनि भाल-बाल पन्दुलनले—हे बलरामजी ! वसुधेवादि हाम्रा सबै कधु-बाधक सकुशल छन् ? अब त यहाँहुक श्री र सन्तानक पिया हुदुपयो । के कहिने हामीककापनि सम्भन्ना गर्नुहुन्छ ? ॥ ७ ॥ यो हुनो सोभणको दुरा छ—पानी कन बारियाँ हजुरका मुखसम न्यमको बन्धनशट हुक गए र हजुरहुक गर आफ्ना अनुकरको संहार गर

वृद्धाश्च विधिवद्यपिष्ठैर्भिवन्दितः ॥ यथा वयो यथा मरुय यथा सम्बन्धमात्मनः ॥ ४ ॥ समुपेत्याथ गोपालाः हास्यहस्तप्रहादिविः ॥ विश्रान्तं सुखमासीनं पञ्चद्वः पशुपामताः ॥ ५ ॥ पृथाश्चानामपं स्वेषु प्रेममगदुगदथा गिरा ॥ कृष्णे कमलपत्राक्षे संव्यस्तायिलराधमः ॥ ६ ॥ कच्चिन्नो बान्धवाम सर्वं कुशलमामते ॥ कच्चित्स्मरय नो राम यूयं दारमुतान्विताः ॥ ७ ॥ दिष्टया कमो हतः पापो दिष्ट्या मुक्ताः सुहजनाः ॥ निहत्य निर्जित्य गिष्णुन्दिष्ट्या दुर्गं समाश्रिताः ॥ ८ ॥ गोप्यो हमन्त्यः पञ्चद्व राममन्दरान्विताः ॥ कचिदास्ते सुखं कृष्णः पुरभीजनवल्लभः ॥ ९ ॥ कचिस्मरति वा कधुन्पितर मातरं च मः ॥ अप्यमौ मातरं द्रष्टुं सकृदप्यागमिष्यति ॥ अपि वा स्मरतेऽस्माकमनुमेवां महाभुजः ॥ १० ॥ मातरं पितरं भ्रातृन्पनी पुत्रान्वयमुरपि ॥ यदर्थं जहिम दाशाहं दुस्त्यजान्स्वजनाभ्रमो ॥ ११ ॥ ता नः सद्यः परित्यज्य गतः मभिन्नमौहदः ॥ कथं नु तादृशं श्रीभिनं श्रदीयेत भाषितम् ॥ १२ ॥ कथं नुगृह्णन्त्यनवस्थितात्मनो वचः कृतघ्नस्य बुधाः पुराभियः ॥ गृह्णन्ति वै चित्रकथस्य सुन्दरस्मितावल्लोकोन्म्वमिनं स्मरातुगः ॥ १३ ॥ किं नमस्कथया गोप्यः कथा कथयतापराः ॥ यान्स्माभिर्विना कानो यदि तस्य तथैव नः ॥ १४ ॥ इति प्रहमिनं शोरेज्जितं

पांटा अथेव दुर्गमा बन्नु हुन्छ ॥ ८ ॥ अहिलेसम्म बलरामले बूढा पुरनारिय नै भेटेका थिए । उहाँ भन्दा बलरामको स्नेह कहिले सम्मानित गोपिनीहरू आएर हौने भने—‘हे राम ! तगाथी तारिका बल्लभ भोकृष्ण प्रपन्न छन् ? ॥ ५ ॥ के तः कहिले आफ्ना कधु-बाधक र भाना-पिताको पनि स्मरण गर्दछन् ? के ती आफ्नी आमालाई हेन र भेट्न एकपण्ट यहाँ आउला ? ती महाबाहुलाई के कहिले हाम्रा सेवाको पनि सम्भन्ना हुन्छ ? ॥ ६ ॥ हे दाशाह ! तमको निम्ति हाम्रा आफ्ना घर भाना-पिता, पनि-पुत्र, भाई-बहिनी आदि दुस्त्यज बन्नुलाई कति त्यागिदिन्छ थियौं, हे प्रयो ! तौ हाम्रो भ्नेदबन्धन छिमातेर हामीलाई यति छिट्टै ग्यावर गए ? यदि—‘उनलाई बिज राकेरी’ भन्नुहुन्छ भने ‘म तिम्रो उपकारको पाटो कहिल्यै फेन गतिक’ भाई उनका कपट कुरामा विधान नपर्ने कुन म्पी होनी ? ॥ ११-१२ ॥ पाँटी गोपी—हे बलभद्रजी ! मगरका श्रीहरू त धेरै शायी हुन्छन, ती अत्यश्विधन थिन र कृष्णका कुण्डा कपटो प्याह मान्दा हुन् ?’ अर्कोन भनी—‘आकृष्ण विविध प्रकारले भरि-परिका कुरा

वनगमने वसती ह्यकापण्डित यमुना दराहन् । वी चकिनमामले आहन् र वलमग्नका म्युले मन्त्रे लायिन-॥ २४-२५ ॥ हे राम ! हे महाबाहो ! हे कल्पते ! इजुन आहन् एक अग्रले नै सम्पूर्ण विरप उचालि राक्षसुमणका छ, म हनुको पराक्रम चान्दीनये ॥ २६ ॥ हे भगवन् ! मैले हनुको सन्धा स्वरुप बुझ्न सकेकी थिइन । अतः हे राम ! तव मन ! मलाई छाडिदिनाम् । हे मन्त्रवत्सल ! म हनुको छन्दमा छु' ॥ २७ ॥ वसती पशुनाले प्रायेना गरेपछि बलरामले उपलाई छाडिदिनु भयो । केहि हाचो वसती होईहकगिन वनकाटा गर्दछ, त्यसै गरी वी गोमिथोविब बलकीडा मर्नेछाये ॥ २८ ॥ पछि बलरामले गरेर घुत्तानाट निस्के । अनि लक्ष्मीले उनलाई नीलो वस्त्र, बहुमूल्य आभुषण र यौटा राम्रो मान्ना अर्पण गरिन् ॥ २९ ॥ बलराम नीलाम्बर लगाई बाँतीमा माया पछि, कन्दमादिको छेप गरेर गेगचव हाजी भै छोडिदिन ॥ ३० ॥ हे राम ! यस पनि यमुनाको उमेर वनगमका मार्गबाट बगै बलरामका अपविषित पराक्रमको प्रवन्ना दिए छ ॥ ३१ ॥ हे राम ! त्रयवालाहरूको माधुर्यले बाहुन मण्ड उभैसित मजमा क्रीडा गर्दै बलरामलाई यी दृढ मनीनाप

उवाच चकिता वाचं पतिता पादयोर्नृप ॥ २५ ॥ राम राम महाबाहो न जाने तव विक्रमम् ॥ यस्यैकारो न विदुता जगती ज्ञातः पते ॥ २६ ॥ परं भान् भगवतो भगवन्मामजानतीम् ॥ भोभुगर्हमि विशात्मन्प्रभन्नां मन्त्रवत्सल ॥ २७ ॥ ततो व्यमुद्रव्यधुनां याचितो भगवान्पुनः ॥ किनन्नाट जलं श्रीभिः करेणुभिरिवेशाद् ॥ २८ ॥ कार्यं विहाय सलिलादुत्तीर्णायामिताम्वरे ॥ भूषणानि महार्हाणि ददौ लक्ष्मीः शुभं सजम् ॥ २९ ॥ वमिता वामग्री नीले मालामाधुर्य कञ्चयीम् ॥ रेजे स्वलङ्कृतो जिघो माहेन्द्र इव वारुणः ॥ ३० ॥ अद्यापि दृश्यते राजन्यपुना कृष्टवर्त्मना ॥ क्लस्यानन्तवीर्यस्य वीर्यं स्ववतीव हि ॥ ३१ ॥ एवं सर्वा निशया याता एकेव रमतां व्रजे ॥ रामस्याक्षिपचित्तस्य माधुर्यैर्वज्रपापिताम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीमद्भागवत महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे कल्पवृक्षजये दशमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ नन्दाज गते रामे करुणप्रियागेरुप ॥ वासुदेवोऽहमित्यज्ञो दूतं कृष्णाय प्रादिषोत् ॥ १ ॥ त्वं वासुदेवो भगवान्महर्षिणा जगत्पतिः ॥ इति प्रतोभितो वातैर्मन आस्थानमन्वृणुम् ॥ २ ॥ दूतं च प्रादिषोन्मन्दः कृष्णायत्यन्तवर्त्मने ॥ द्वारकायां यथा तालो नृपो नाक- कृतोऽनुभः ॥ ३ ॥ दूतस्तु द्वारकामित्य सभायापात्यतं प्रभुम् ॥ कृष्णं कमलपत्राक्षं राजमन्देशमश्रुत् ॥ ४ ॥ वासुदेवोऽवतीर्णोऽहमेक एव न रात्रि एक रात्रि त्वे ॥ ३२ ॥ इति श्री महाभारत महाभारत दशमस्कन्धे उत्तरार्धे नेवाली भाषाटीकायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

(पौण्ड्रकको राजा) श्रीशुकले भगवन्-हे राजा ! वनगमको व्रज मण्डल कल्पदेवको राजा पौण्ड्रकले ज्ञानरश्मि यो निरवय गयो कि 'म नै वासुदेव कुं' र उनले भगवान् कृष्णलाई मण्डल दत्त पत्रायो ॥ १ ॥ 'इजु नै लक्ष्मण भगवान् वासुदेव मण्डल पृथिवीमा अवतरित हुनुमको हो' यस्ता कुण्ड गरेर उनका खाटकाहरूले बाक लगा- दिनाले त्यो बाहुलाई नै वासुदेव लायो ॥ २ ॥ नाकहरूले त्यो वनाएका राजाको समान रूप बनेको त्यस मन्दपनिले द्वारकावासी तथा अनिन्त्यगति श्रीहरि कहाँ आहन् दत्त पत्रायो ॥ ३ ॥ त्यस दूतले दूतकाटुनी यो भगवन् वनगमका मार्गबाट बगै बलरामका अपविषित पराक्रमको प्रवन्ना दिए छ ॥ ३१ ॥ हे राम ! त्रयवालाहरूको माधुर्यले बाहुन मण्ड उभैसित मजमा क्रीडा गर्दै बलरामलाई यी दृढ मनीनाप

एकमान मनं वासुदेव हूँ, अहं कोई होइन । मैंने ही सम्स्त जीवहरूमा दया गर्नेका लागि अवतार लिएको हुँ । यिमी श्रोता बाहुनाई 'वासुदेव' भन्न छाट ॥ ५ ॥ हे पादव ! तिमी भूतलगायत मेरो जे-जे चिह्न गरिराख्छौ त्यो त्याग, वा मेरो धर्ममा आऊ, नगए यलाई आहूति पुर्र गर्ने अवसर देख् ॥ ६ ॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! त्यो भन्दमति वीर्यको आत्मप्रशंसाले मरिपको समचार सुनेर उग्रतेज आदि सर्व समामन्त्र वेपरी गइरत होसे ॥ ७ ॥ अग्नि वीर्यको भिन्नी उदाउँदै भगवानले होम्यै त्यस दूतमिन्न कन्तुमयो—'हे दूत । तँ गएर आफ्नू राजासित भनिदे—हे भूह ! म आफ्ना सुदर्शनकरादि चिन्हहरू—उपको उकपाईमा लागेर तँ वताँ कुरा गर्दछु—जी बाधि र नेमासि वञ्च छाड्नेछु । अर्थात् तँ यति ठूलो वनेर कुरा गर्दछु, त्यो आफ्नू ह्वाला ठुकापर त्र तँ वहु, गृध्र र बट आदि पक्षिहरूले घेरिएर रक्षामिमा मरेर डल्नाम, तब तँ कुङ्कुको शरणा जाहाग ॥ ८-९ ॥ दूतले भगवान्को त्यो तिरस्कारपूर्व उत्तर आफ्नू स्वाधीलाई सुनायो । यता पक्षिहरू रथमा चढेर कापी जान दिडे ॥ १० ॥ युद्धको निमित्त श्रीकृष्णकन्तको उद्योग

चापरः ॥ भूतानामनुकम्पार्थं तं तु मिथ्याभिधां त्यज ॥५॥ यानि त्वमस्मिन्निदानीं बौध्यादिभिर्पिमात्त ॥ त्यक्वेहि मां त्वं शरणं नो चेद्रेहि मयाह-
वम् ॥६॥ श्रीशुक उवाच ॥ कथयन् तदुपाकर्ष्य पौण्ड्रकस्यात्ममेधमः ॥ उग्रसेनादयः मभ्या उवकैर्जहमुत्तदा ॥७॥ उवाच दूतं भगवान्परिहामकथामनु॥
उत्त्वक्ष्ये मृदु चिह्नानि यैस्त्वमेव विकल्पसे ॥ ८ ॥ मुखं तदर्पिधायज्ञ कङ्कशप्रवेष्टवृत्तः ॥ शयिष्यसे हतस्तत्र भविता शरणं शुनाम् ॥ ९ ॥ इति
दूतस्तदाक्षेपं स्वामिने सर्वमाहरन् ॥ कृष्णोऽपि रथमास्थाय काशीमुपजगाम ह ॥ १० ॥ पौण्ड्रकोऽपि तदुद्योगमुपलभ्य महारथः ॥ अश्रो-
हिणीभ्यां संयुक्तो निश्चकाम पुराद् द्रुमम् ॥ ११ ॥ तस्य काशितिमित्रं पाणिग्राहोऽवयान्नुप ॥ अश्रोहिणीभिस्तिमृभिरपरयत्पौण्ड्रकं हरिः
॥ १२ ॥ शङ्खार्यमिगदाशार्ङ्गं श्रीवत्सागुपलक्षितम् ॥ विप्राणं कौस्तुभमणि वनमालाविभूषितम् ॥ १३ ॥ कौशेयवामसी पीते वमानं गरुडध्वजम् ॥
अमूल्यमाल्याभरणं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा तमात्मनस्तुत्यवेगं कृत्रिममाभिनयम् ॥ यथा नटं रङ्गगतं विजहाम भृशं हरिः ॥ १५ ॥
शूलैर्गदाभिः परिधैः शक्त्यष्टिप्रामतोमरैः ॥ अमिभिः पट्टिचौराणिः प्राहरन्नरयो हरिम् ॥ १६ ॥ कृष्णस्तु नापौण्ड्रकवाशिगजयोर्वलं गजस्यन्दन-
वाजिपतिमत ॥ गदासिन्धुभिर्गदयद्भृशं यथा युगान्ते हतभुजपृथक्प्रजाः ॥ १७ ॥ आयोधनं तदथवात्रिकुञ्जरहितस्त्रोऽष्टेरिणाज्वलण्डितः ॥

देखेर महारथी वीर्यक दूह अश्रोहिणी सेना लिएर तुरुन्त आफ्नो नगरबाट बाहिर निस्क्यो । हे राजन् ! उही वीर्यको मित्र काशिराज पनि उसको महायथा गर्न गोन स्वशीदिनी सेना लिएर उम्कौ पडि-पडि आइपुग्यो । न्यस्र वेला भगवानले पौण्ड्रकलाई देख्नुभयो—त्यो घाङ्ग, बल, मदा, शार्ङ्गचक्र र श्रीवत्सादि चिन्हले युक्त छ र घाँटीमा कौस्तुभ मणि धारण गरेर वनमाछाले सुशोभित छ ॥ ११-१२-१३ ॥ यो रेट्को वीरान्वर, मूल्यवान् सुकुट, आभूषण र इनहलाउँदै मकराङ्गन कुण्डल लगाएको र गरुडचिह्न युक्त पञ्च अम्को रथमा बसेको छ ॥ १४ ॥ नायकालामा उपस्थित नट है उसलाई आफ्नै अनुरूप बनाउटी बेच बाख मरेको देखेर श्रीकृष्ण मनमने होस ॥ १५ ॥ हाँकाले भी सर्व अनुहर्कले संलग्नै भगवान्बाधि निश्चल, गदा, परिध, ञ्छि, श्रान, गोमर, अह्म, वृद्धि, नाथ आदि अनेक शक्तिका लक्षान्तरले प्रहार गरे ॥ १६ ॥ जसै प्रत्यक्षलेन मणि भिन्न भिन्न

प्रकारसे प्राणीहकलाई १८ दिन्त, १२१ तै गरी श्रीकृष्णले पनि पौण्ड्रक र काशिराजको हाप्ती-बोझा र वैदल सेनालाई आफ्नै मर्यादा, लड्छु र चक्रादिले मत्वाप पारिदिप ॥ १७ ॥
 ॥ १७ ॥ त्यस बेला बगवान्को चक्रावाले लण्ड-लण्ड मण्डका रण, मोझा, राणी, मनुष्य, ऊँट र गधाछे रणभूमि भूतनाथ चक्रको क्रीडास्थली तमान झरवीरहरूलाई जानन्दायिनी
 छाग्यो ॥ १८ ॥ अनि बगवानले पौण्ड्रकलाई मनुष्यको-डे पौण्ड्रक ! तैले जो मसित दूधद्वारा भनेको चिद्दु, ती सुदक्षनादि आपुव भन्ने म त माथि प्रहार गर्दछु ॥ १९ ॥ प ६५ ॥
 तेल जो चिप्छा देरी नाम बरन गतिरालेको छु, म त्या पनि कुटाइदिन्छु । यदि मलाई तैले दूध गर्ने माहस रडेन भने आज म तै/ छान्छु । पने आउने छु, ॥ २० ॥ यम प्रकार
 पौण्ड्रकको निस्कार गरेर मगधानले आफ्ना गीष्क बापले उमलाई रचरीन पारिदिप र जसरी हुन्छे बज्जद्वारा पवतका फलेटा काटेछा पिप, त्यस्तै सुदक्षन चक्रले न्यमको शिर काटेर
 कुट्याइदिप । आफ्ना हाणले काशिराजको पनि शिर बाटेर उमलाई वायुमन्त्रिण कमलकांक्ष जम्मे काशीपुरीमा खमालिदिप ॥ २१-२२ ॥ यम प्रकार जमको कथासुन मिद्वारा पान गन

बमौ चित मोदवह मनभिवामाक्रीडन भूतपतेरिवोत्पन्नम् ॥ १८ ॥ अथाह पौण्ड्रक शौरिभो भोः पौण्ड्रक यद्वान् ॥ दूतवाक्येन मामाह तान्य-
 म्प्रीत्युन्मुजामि ते ॥ १९ ॥ त्याजयिष्येऽभिधानं मे वक्त्रयाऽङ्ग सृष्टा घृनम् ॥ प्रजामि शरणं तेऽद्य यदि नेच्छामि मयुगम् ॥ २० ॥ इति क्षिप्वा शिते
 बाणैर्विश्रीकृत्य पौण्ड्रकम् ॥ शिरोऽवृश्चद्रथाङ्गेन वज्रेणेन्द्रो यया गिरेः ॥ २१ ॥ तथा काशिराजः कायाच्छिर उच्छ्रित्य पतित्रिभिः ॥ न्यपातयत्का-
 शिपुयां पद्मकोशमिवानिलः ॥ २२ ॥ एवं मत्तरिणं हत्वा पौण्ड्रकं समस्तं हरिः । द्वारकामाविशतिद्वैर्गोचयमानकथामृतम् ॥ २३ ॥ म नित्यं
 भगवद्धानप्रध्वस्ताखिलव्रधनः ॥ विभ्राणश्च हरे राजन्स्वरूपं तन्मयोऽभवत् ॥ २४ ॥ शिरः पतितमालोक्य राजद्वारे मकुण्डलम् ॥ किमिदं
 कस्य वा वक्त्रमिति मेशयिरे जनाः ॥ २५ ॥ राज्ञः काशिराजोऽर्वात्वा महिष्यः पुत्रवान्धवाः ॥ पौराश्च हा इता राजन्नाथ नाथेति प्राकृदन् ॥ २६ ॥
 सुदक्षिणस्तस्य मुनः कृत्वा मस्याविधिं पितुः ॥ निहत्य पितृहन्तारं यास्याम्यपचितिं पितुः ॥ २७ ॥ इत्युत्तमानाऽभिवन्धाय सोपाध्यायो मरेश्वरम् ॥
 सुदक्षिणोऽर्चयामास परमेण समाधिना ॥ २८ ॥ श्रीतोऽविमुक्ते भगवोस्तस्मै वरमदाद्भवः ॥ पितृहन्तृवधोपायं म वने वरसीमितम् ॥ २९ ॥

महेश्वर, ती मगधान कृष्णले आह्वयति हेव राज्ये पौण्ड्रक र उमको मित्र काशीनरेन्द्रलाई मारेर द्वारकापुरी फर्केछु मया ॥ २३ ॥ हे राजन् ! देवाभावले निजप्रति मगधानको ध्यान
 गर्नाले त्यसका सबै कमकचन कटिमकेका पिप । अब त्यो पौण्ड्रक श्रीकृष्णको रूपधारण गर्नाले तबुव मया ॥ २४ ॥ यता काशीपुरीको राजद्वारा याता कुण्डलविमण्डन
 मन्त्रक खमेको देखेर सबै जना मन्देह गर्नेनामे- 'पो के हो ? कसको शिर हो ?' ॥ २५ ॥ अन्तमा त्यसलाई काशिराजको शिर भन्ने जानेर सबै रानीहरू, राजपुत्र, बन्धु-बान्धव र पुत्र-
 बागीजन 'हे ! हामी मान्छौं ! हा राजन् ! हा नाथ !' मन्दै बिलाव गर्ने लागे ॥ २६ ॥ अनि काशिराजको पुत्र सुदक्षिणले आफ्ना पिताको कन्धेले मन्त्रार गरेर या निजवध गरे-म
 आफ्ना पिताको वध गर्नेलाई मारेर पितृहन्तार बज्जरी हुन्छु । अतः मया उपाध्यायलाई निज रथद्वारा भिक्षुजीको आराधना गर्नेनाम्मा ॥ २७-२८ ॥ अनिपुत्र क्षेत्र काशीपाममा
 त्यसको तपले प्रमथ गरेर शहर भगवान्ले घर माग अनुभवो । अनि ठगले आफ्ना पिताको वध गर्नेलाई माने उपाध्यायरूप आफ्नै हृच्छित वर माग्थो ॥ २९ ॥ त्यसमा श्रीकृष्णले मनु

अनि न्यो सुदर्शनचक्रे पनि अङ्गुलिका, समाभय, बज्र, नगराद्वार, द्वारका शिखर र घर आदिते पूर्ण कोष्ठ, हात्तीसार, अस्तरक, रथखाला र अन्नसार युक्त काशोपुरीमा प्रवेष्ट
गन्धो ॥४१॥ दिष्णुममशान्को सुदर्शन चक्र सारा काशी पोलेर फेरि मझान् कर्म गर्ने मणवान् कुण्डकहाँ फर्केर आयो ॥ ४२ ॥ जो प्राणी ती पुण्यकीर्ति भगवान् कुण्डको पो
चरित्र सुन्दर वा हुनाउँछ, त्यो सबै पापबाट मुक्त हुन्छ ॥४३॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाटीकायां बटुपट्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

यति कथा सुनेर राजा परीक्षितले भने—हे भगवान् ! म अनन्त, अग्रमेव र अङ्गुलदर्मा भगवान् स्तरामको जह चरित्र सुन्न चाहन्छु । सर्वसमर्थ बलरामजीले अह जुन जुन

चक्रं च विष्णोस्तदनुप्रविष्टं वाराणसीं साट्टसभालयापणाम् ॥ सगोपुराट्टालककोष्ठमहकुलीं सकोशहस्त्यश्वरयानशालाम् ॥४१॥ दग्ध्वा वारा-
णसीं मवां विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम् ॥ भूयः पार्श्वमुपातिष्ठत्कृष्णस्याङ्गिष्टकर्मणः ॥ ४२ ॥ य एवं श्रावयेन्मर्त्य उत्तमश्लोकविक्रमम् ॥ समाहितो वा
शृणुयात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४३ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे पौण्ड्रकादिवधो नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥६६॥

राजोवाच ॥ भूयोऽहं श्रोतुमिच्छामि रामस्याद्भुतकर्मणः ॥ अनन्तस्याग्रमेयस्य यदन्यत्कृतवान्प्रभुः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ नरकस्य मत्सा कश्चिद्
द्विविदो नाम वानरः ॥ सुग्रीवसचिवः सोऽथ भ्राता मेन्दस्य वीरवान् ॥ २ ॥ सरयुः सोऽपविति कुर्वन्वानरो राष्ट्रविश्रवम् ॥ पुरप्रामाकरान्धोपान-
ददद्भिमृत्पूजन् ॥ ३ ॥ कचिरम गैलानुत्पाव्य तैर्देशान्समचूर्णयत् ॥ आनर्तान्मुतरामेव यत्रास्ते मित्रहा हरिः ॥४॥ कचिस्ममुद्रमध्यस्थो दोर्म्या-
मुत्तिक्ष्वय तज्जलम् ॥ देशान्नागायुतप्रणो वेलाकूलानमजयत् ॥ ५ ॥ आश्रमान्पिमुक्ष्यानां कृत्वा भगवन्स्पतीन् ॥ अदृषयच्छुक्लमूर्त्रैरमीनैवानिका-

कायं गरे, न्यो सबै अनुदहन् ॥१॥ श्रीशुकदेव भन्दछन् हे राजन् ! नरकासुरका मित्र महाबली द्विविद नामका योटा वानर बियो । त्यो सुग्रीवको भन्नी र मेन्दको दाजु पियां
। २ । आवनो मित्र नरकासुरका बाटो फेर्न भनेर स्यां ममस्त राष्ट्रमा उपदह गर्दै पू, ज्ञाप, नगर र बोधरूपा भागो लगाएर मग्ग पारिदिन्थ्यो । ३ । आनर्त देख्मा जदो
रयमयत्र मित्रलाई माने भीष्मका बल्लभ, उमले छपडव मचायो । ४ । कहिते पर्वतको कुहा पल्लाहिरिपर कैली ब्रह्म पूजो पारिदिन्थ्यो र कहिते दस हजार हातीको बल हुने

राम जो अस्सी प्रयोजित सान्ध सुविहङ्ग भियो । अन्दाको दुहने ध्वको परमा बोध रहे । आनमदा पक्को गथा र कुकर बसिरेका थिए । त्यो वरिष्ठविद्या सपत्ने कुदुरलत भन्थो—मित्र ! यही विप्रो कानका
मोका हो, तिमी किन चुपचाप बतिरका बां ! मेरो मुक, बल्लो परका स्यामी भयो । कुकुरले भन्थो—मित्र ! तिमी राम कानको समको चर्को भयो । ज तिमीबान्दै—म राम दिन त्यको बरको रसा गर्दैछु । तिमि
त्यो सम्राट् पदार्थ खाए दिने । राम म राम आश्रयका नै ठाउँदेख किन नभई प्रभुकर आनमा अमिकाको उपरोपेक्षा नै नुहैनन् । गथाले मन्थो—य सुध । जा उठिमा मोकामा आनन्, कबो सापन गर्दछ, त्यो
मेक दुष्ट कहिन्छ । कुकुरले भन्थो 'ठुल्ले बघ को मोका पदेपछ माप मेवकमित कबो लाग्ने बोधक—यो पनि नुह मनु हो ।' अनि गथाले विराट्टर भन्थो—यू, पूट । नै कृत्यन हो । यो विरचितो वेलामा पनि स्वादोका
कायको लोका गर्दछ । अष्ट, अब म नै कोही बन्ने छाप गर्छु । ज्ञाप मासिक निर बाट उठो, र यवको गामा कोटो हुन गणमा । मति भनेर वा नभने कानका ज्ञाप । कोटी म नै कसको सुनेर छट्को र को ।
हुने भोरो लिएर पनि बाँगे कुन्नी कि गवा ठाउँ म भन्थो । बनेल भन्का पनि उ पराधिकारको म. कुपले स्वामिदिनेभन्दा । सविपीदति कोकाल मर्मभस्याकिले यथा ॥

त्यो दुष्ट बानर समुद्रको बलमा उभिएर आफ्ना हज्जाले सिन्धुको जल उपरान्ति निजका प्राणीय बस्तीहरू बचावदिन्यो ॥ ४ ॥ ५ ॥ त्यो क्षत्रि-हिनको आत्मका हृद्य भादि उलेमेर तिनको अनिष्टकृत् जल पूरादिले दूषित पारिदिन्यो ॥ ६ ॥ जसो जसो नामको कीरा जस्य कीरालाई लगेर आफ्नो प्यालमा पुनिदिन्छ, त्यस्तै त्यो बलले मदनमय बानर अनेक स्त्री र पुत्रबालाई लगेर पर्वतका बन्दरामा पुगेर त्यसको हात टुप्पा भिनामै पुनि दिन्यो ॥ ७ ॥ धमरी त्यो दुष्ट बानर यता-उता अनेकानेक देखहरू ध्वस्त गर्दै तथा कुलाङ्गनाहरूलाई दूषित पार्दै मनोहर गायनको ध्वनि सुनेर वैवतक पयनमा पुग्ना ॥ ८ ॥ त्यहाँ उनले भामिनीहरूको बीचमा पचमाता विभूषित र सर्वज्ञ सुन्दर यदार्ति बलरामलाई बदिरा पान गरेर गायन लागेका देख्यो ॥ उक्त बलराम तिनको जेब नखाएको आनन्दले विह्वल भएहेको थियो र उनको सुन्दिल स्त्री र बद्धात्री हाथी र सुशोभित थियो ॥ ९ ॥ १० ॥ त्यो दुष्ट बानर पुष्पका झाँगावा बगेर हस्ताउँदै भरि-भरि स्त्रीहरूको साङ्गाने आएर विष्णु दत्त देखाउन लाग्यो ॥ ११ ॥ प्रायः तबै तरुणी सोहरे र बगवैले चञ्चल र

न्खलः ॥ ६ ॥ पुरुषान्योपितो हसः क्षमाभूद्रोणीगुहासु सः ॥ निक्षिप्य चाप्यधच्छेलैः पेशास्कारीय कीटकम् ॥ ७ ॥ एवं देशान्विप्रकुर्वन्दपुष्पञ्च कुल-
त्रियः ॥ श्रुत्वा सुललितं गीतं गिरिं रेवतकं ययौ ॥ ८ ॥ तत्रापश्यद्यदुपतिं रामं पुष्करमालिनम् ॥ सुदर्शनीयसर्वाङ्गं ललनायूथमध्यगम् ॥ ९ ॥
गायन्तं वारुणीं पीत्वा मदविह्वललोचनम् ॥ विभ्राजमानं वपुषा प्रभिन्नमिव वारणम् ॥ १० ॥ दुष्टः शास्त्राभृगः शास्त्रामारूढः कम्पयन्द्रुमान् ॥
वक्त्रे किलकिन्नाशब्दमात्मानं सम्प्रदर्शयन् ॥ ११ ॥ तस्य भाष्यं कपेर्वीक्ष्य तरुण्यो जातिचापलाः ॥ हास्यप्रिया विजहसुर्वलदेवपरिग्रहाः ॥ १२ ॥
ता हेनयामाम कपिभ्रूक्षेपैः सम्मुखादिभिः ॥ दर्शयन्वगुदं तामां रामस्य च निरीक्षतः ॥ १३ ॥ तं प्राण्णा प्राहरत्कुद्धो बलः प्रहरतां वरः ॥
स बहवित्त्वा प्रावाणं मदिराकलरां कपिः ॥ १४ ॥ गृहीत्वा हेनयामास धूर्तस्तं कोपयन्हसन् ॥ निभिद्य कलरां दुष्टो वामांस्यस्फालयद्बलम् ॥
१५ ॥ कदर्याकृत्य बलवान्विप्रवक्त्रे मदोद्धतः ॥ तं तस्याविनयं दृष्ट्वा देशांश्च तदुपवृत्तान् ॥ १६ ॥ कुद्धो मुसलमादत्त हलं चारिजिधमया ॥
द्विविदोऽपि महावीर्यः शालमुद्यम्य पाणिना ॥ १७ ॥ अम्येत्य तरसा तेन बलं मूर्धन्यताडयत् ॥ तं तु सङ्कयणो मूर्ध्नि पतन्तमचलो यया ॥ १८ ॥

हास्यप्रिय हुन्छन् । अतः बानरको हृष्टा देखेर बलरामको साथका स्त्रीहरू हँसिन लागे ॥ १३ ॥ अनि त्यो बानर बलरामको साङ्गाने नै तिनलाई गुदा देखाएर आँखीची कर्काई, पुर्छाँ देखाएर जिस्काउन लाग्यो ॥ १४ ॥ यत्रले प्रहार पनेहरूमा भेट बलरामजीले रिसाई बानरतिर सानां दुहा फाके, तर त्यो धूर्त दुहालागबाट आफ्नै पयन पडा बाँकेर भाग्यो । त्यो दुष्ट बानरले यहा कुडाहदियो र स्त्रीहरूका लुगा बानर फारिदिन लाग्यो । यस्तो बलरामको अज्झा गर्दै उनको बहहेलना गरी संकयणलाइ कोषित पारिदियो ॥ १५ ॥ १५ ॥ त्यो मदोन्मय र बलवाद् बानरले बलरामको उपेक्षा गरेर त्यस्तो अज्झा गरेपछि त्यसको हृष्टता तथा देख नाष्ट गरेको सङ्को उनले त्यसका संहार गर्ने विचारले कोषित भई आफ्नो हलो र भुयल छहारे । पराक्रमी द्विविद पनि हातमा सालको हृद्य लिएर बलरामतिर हुपुन्यो र निकै बेथले र्ना गृह उनको जन्मपमा बज्यो । महाबलवान् बलरामजीले पशत भई अह्मि रहेर आफ्नो मस्तकमा गिनेलागेको त्यो पर्वताकार हृद्य बीचैमा हातले पगानेर बानरवाचि आफ्नो

मुनन्द नामक शूलसे प्रहार गरे । त्यो शूलको बागेर द्विविधको टाउकोबाट रगतको धारा झनलाग्यो । त्यसले त्यो गेरुको धारापुच्छ पर्वत नै छोप्नित मयो, तर त्यसको चिन्ता नगरेर द्विविदले रिसाई बोट्टा अर्को शूल उखेलेर त्यसको धातु झारिदिई अत्यन्त बेगले बलराममाथि आक्रमण गर्‍यो । बलभद्रजीले त्यस शूलको पनि अनेक टुक्रा पारिदिए । त्यसपछि उनले राममाथि अर्को शूल उखेलेर फ्याँक्यो, तर बलरामले त्यसको पनि सयौं टुक्रा पारिदिए ॥ १५-१६ ॥ श्रीबलरामसित यमरी पुष्ट बर्दागई द्विविद बोट्टा शूल नष्ट हुनामाथि अर्को लिने गरेर बनको बारिपरिका सारा झुला-झाना बखरु लगाए पारिदियो र पनि शूलहीन देखियो ॥ १७ ॥ शूलरु सकिपछि तब गर्त छोप्नित मर्यो त्यो दुष्ट द्विविदले बलराममाथि दुहाइहरूको वर्षा गर्ने लाग्यो, तर मूनवारी बलरामजीले क्वाङ-क्वाङमै ती दुहाइ-दुहाइ धुली पारिदिए ॥ १८ ॥ अन्त्यमा त्यो कपीधर आफ्नो शालको समान लाया झर्से-झुङ्गी पागेर रोहिणीनन्दन बलरामतिर झर्‍यो र उनको बडस्थलमा प्रहार गरिदियो । २४ ॥ बलरामजीले पनि कुपित भएर हलो र मूल धूमिमा राखी आफ्ना दुवै हातले त्यसका दुहा र

प्रतिजग्राह क्लवान्मुनन्देनाहनच तम् ॥ मुमलाहतमस्तिष्को त्रिरेजे रक्तभारया ॥ १६ ॥ गिरिर्ध्या गेरिकया प्रहारं नातुचिन्तयन् ॥ पुनरन्य ममुक्षिप्य कृत्वा निष्पन्नमोजमा ॥ २० ॥ तेनाहनत्सुर्मकुदस्तं बलः शतधाऽच्छिन्नत् ॥ ततोऽन्येन रुषा जप्ते तं चापि शतधाऽच्छिन्नत् ॥ २१ ॥ एवं युध्यन्भगवता मने भग्ने पुनः पुनः ॥ आकृष्य सर्वतो वृक्षान्निर्वृक्षमकरोदनम् ॥ २२ ॥ ततोऽमुष्यच्छिलावर्षं क्लस्योपर्यपरिः ॥ तत्सर्वं चूर्णयामास लीलया मुमलायुधः ॥ २३ ॥ स बाहू तालसङ्काशौ मुष्टीकृत्य कपीधरः ॥ आमाद्य रोहिणीपुत्रं द्वाभ्यां वक्षस्यरुरुजत् ॥ २४ ॥ यादवेन्द्रोऽपि तदोर्म्या त्यक्त्वा मुमललाङ्गले ॥ जत्रावभ्यर्दयत्कुदः सोऽपतद्बुधिरं वमन् ॥ २५ ॥ चकम्पे तेन पतता सटङ्कः सवनस्पतिः ॥ पर्वतःकुरु शार्दूल वायुना नौरिवाभ्यमि ॥ २६ ॥ जयशब्दो नमःशब्दः साधु साध्विति चाभ्वरे ॥ मुमिदमुनीन्द्राणामामीत्कुमुदवर्षिणाम् ॥ २७ ॥ एवं निहत्यद्विविदं जगद्वधतिक्तावहम् ॥ संस्तुयमानो भगवान्नेनेः स्वपुरमाविशत् ॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे द्विविदवधो नाम सप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ दुर्योधनसुतां राजैल्लक्ष्मणां समितिज्जयः ॥ स्वयंवरस्यामहरत्साम्बो जाम्बवतीसुतः ॥ १ ॥ कौरवाः कुपिता ऊर्ध्वदुर्विनीतोऽयमर्भकः ॥ कदर्यीकृत्य नः कन्यामकामामहरद्वलात् ॥ २ ॥ बन्हीतेमं दुर्विनीतं किं करिष्यन्ति वृष्णयः ॥ येऽस्मत्प्रमादोपचितां दत्तां नौ

श्रीवामा प्रहार गरे । त्यस बोट्टा द्विविद शूलबाट रगत उखेलेर धूमिमा पल्लियो ॥ २५ ॥ हे कुभेष्ट ! हुरीले गर्दा जलमा जमरी टुक्रा झल्लिन्छ, त्यसै गरी त्यो शूलहीन हुनाले जलकुष्ठ र शूलरु समेत मारा पर्वत छुट्टि ॥ २६ ॥ बलरामजी माथि पुष्पवर्षा गर्ने देवता, मिष्ट र हुनीश्वरहरूको जय उपकार, नमस्कार र लापुछो शब्दले आक्र. भ गियो ॥ २७ ॥ संभारलाई बट दिने द्विविदलाई भारे बलभद्रजी वरिजनद्वारा शूलमान हुँदै नष्टमा गए । २८ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली मापाटीकायां सप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

(जाम्बवती-उनय नामक) विवाह) शुक्रदेवजी मन्ददहन्—हे राजा ! जाम्बवतीका छोरा शम्भुजी माइले दुर्योधनको छोरो लक्ष्मणलाई उसको स्वयंवरबाट हारेर स्थापना थिय ॥ १ ॥ त्यसले कौरव अत्यन्त कुपित भएर परस्पर मनलागे—‘यो निहै अटेरी छ हेर, यसको हाम्रो अवहेलना गरेर आफूलाई मननवराउने कन्याको बलपूर्वक अपहरण गरेर लमिदिए ॥ २ ॥

'यत्र हुहलार्हं यथातेर बांध, ती यादवहस्ते हामोनाई के गछेन ? नी हामोले वै दिएको र हामो कुराते धन-धान्य सम्पन्न पृथ्वीको राज्य मोहन्छन् ॥ ३ ॥ यदि यत्न नुहोरोलाई बन्धनमा परेको धुनेत यादवहरू यहाँ आए भने पनि प्राणाधामादि द्वारा रात्रिमा बन्धीभूत पारिएको प्रलावाधु समान हर्षहीन भएर छान्ने हुने छन् ॥ ४ ॥ यस्तो विचार गरेर कुरुद्व मोक्षपितामहको पनि अनुमति लिएर कर्ण, अम्भ, भूरिश्रवा, यक्षकेतु र दुर्योधनादि वीर माम्बनाई एकत्रै लक्ष्मणा उज्जमाए ॥ ५ ॥ यद्धारवी माम्ब घृतराष्ट्रका छान्नाहरूलाई आफ्नू पछि-पछि आउने लागेका देखेर योद्धा उग्रम धनुष लिएर मिह झै एकलै हटे ॥ ६ ॥ यही उनलाई एकत्रै इच्छाले आफ्ना कर्मादि वीर धनुष धारण गरेर रिसाई—'बर्षा-पानी' भन्दै कराई बाण वर्षा गर्ननागे ॥ ७ ॥ हे कुरुश्रेष्ठ ! यही वीरधरहस्ते आक्रमण गरेपछि यदुनन्दन कुष्माण्ठनय माम्ब तिनको पराक्रम-बल सुम्भो पराक्रम मिहले सहन नमके झै गहन महेनन् ॥ ८ ॥ उनको आफ्नू उग्रम धनुषको दृष्टा गरेर त्यमशट एकैछट छट्टेका छ-छ बाणहरूले ती कर्णादि वीरहरूलाई भिज भिज बेधन भयो ॥ ९ ॥ उनले

मुप्रते मदीय ॥ ३ ॥ निरुद्धीतं सुतं श्रुत्वा यद्येव्यन्तीह वृष्णयः ॥ भग्नदर्पाः शर्म यान्ति प्राणा इव सुमयताः ॥ ४ ॥ इति कर्णः शल्यो मूरि-
यत्केतुः सुयोधनः ॥ साम्बमारोभिरे बद्धुं कुरुद्वानुमोदिताः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाऽनुधावतः साम्बो धार्तराष्ट्रान्महारथः ॥ प्रशृङ्खलचिरं चापं तस्यौ मिह
ह्वेकलः ॥ ६ ॥ तं ते जिघृक्षुवः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेति भ्राणिणः ॥ आमाद्य धन्विनो बाणैः कर्णाग्रप्यः समाकिरन् ॥ ७ ॥ सोऽप्यविदः कुरुश्रेष्ठ कुरु-
भिर्यदुनन्दनः ॥ नाभृष्यत्तदभित्त्याभः मिहः क्षुद्रमूर्गेरिव ॥ ८ ॥ विस्फूर्ज्य रुचिरं चापं सर्वांन्विन्याध सायकैः ॥ कर्णादीन्पृथान्वीरांस्तावद्विभु-
गपत्पृथक् ॥ ९ ॥ चतुर्भिश्चतुरो बाह्वनेकैकेन च सारथीन् ॥ रथिनश्च महेष्वामांस्तस्य तत्तेऽप्यपूजयन् ॥ १० ॥ तं तु ते विरथं चक्रुश्चतवारश्चतुरो
हयान् ॥ एकस्तु सारथ्यं जप्ते निन्देद्वान्यः शरामनम् ॥ ११ ॥ तं वदुष्वा विरथीकृत्य कृन्ध्वेण कुरवो युधि ॥ कुमारं स्वस्य कर्णो च स्वपुरं
जयितोऽजिशम् ॥ १२ ॥ तच्छ्रुत्वा नारदोक्तेन राजन्मज्जातमन्यवः ॥ कुरुन्प्रत्युद्यमं चकुरुश्चमेनप्रचोदिताः ॥ १३ ॥ सान्त्वयित्वा तु तान्नामः
सप्तद्वाम्बूष्णिपुत्रान् ॥ नैष्ठकुरुष्णां वृष्णीनां कलि कलिमलापहः ॥ १४ ॥ जगाप हास्तिनपुरं रथेनादित्यवर्चसा ॥ नाश्रणेः कुलद्वृष्टेश्च वृत्त-
श्चन्द्र इव अहैः ॥ १५ ॥ गत्वा गजाह्वयं रामो बाह्योपवनमास्थितः ॥ उद्धवं प्रेषयामास घृतराष्ट्रं बुभुक्षया ॥ १६ ॥ मोऽभिमन्याम्विक्रापुत्रं भीष्मं

आम्ना बार बार बाणले चार बार अथ र एक एकले बहान् चतुरैर छ रथिहरूलाई बोट पुर्वाए । तिनको त्यो पराकषमा पिथी वीरहरू पनि लज्जनी गर्न लागे ॥ १० ॥ अनि ती महे मिलेर साम्बलाई रथहीन हुन्वाए, अनि बार जनाल बार अथ मारिदिए, वीराले साथीको वध गरे र एकले धनुष काटिदिए ॥ ११ ॥ यही ती वीर वीरबहुरने हुना कष्टपूर्वक साम्बलाई बुद्धमा रथहीन पारी उनलाई बाँधेर आफ्नू विजयोलस मनाउदै कन्या सहित हस्तिनापुर लेगे ॥ १२ ॥ हे राजन् ! यही नागद्वीको सुतयाद रौ समन्वार पाएर यादवहरूलाई निकै मिस उठाँदा र ही महाराज उत्रेनेका नाङ्गाले बढाई गर्ने छर्लरवा लागे ॥ १३ ॥ कलिमल-विनाशक कुरुश्रम को बाह्यनथे—कीर र पादध हल्ला हुने बलह उत्पन्न होए । जनः उमले बुद्धका लागि तन्पर पादध वीरहरूलाई बुझाएर ज्ञान पारिदिए ॥ १४ ॥ प्रहरक द्वारा बेरिएका चन्द्रमा समान आश्रय र कुटुम्बका

चूदा पुना नामित दी खूब उम्मे तेजस्वी रक्थमा हसेर हस्तिनापुरगिरि दिहे ॥ १५ ॥ हस्तिनापुर प्रवेशिउ उनले नगर बाहिरे यात्रा समैथामा बसे र ती कौरवहरूको अनिप्राय जान्ने-
 बुद्ध उद्धरलाई धृतराष्ट्रलाई पठाए ॥ १६ ॥ उद्धरले कौरवहरूको समामा राखे अस्मिन्कानन्दन पुत्राष्ट, मीष्म, द्रोण, कर्म, बाह्लीक तथा दुर्योधनको यथाविधि अभ्यर्चना गरेर
 उनलाई कस्त्रामजी पाल्नु भएको छवना दिए ॥ १७ ॥ आफ्ना अतिथि सुहृद् बलराज पाल्नुभयो भन्ने समाचार सुनेर ती प्रपन्न भए र उद्धरको सन्कार गरेर धेरै माझलिक बन्धु-
 हरू सिंह बलरामको समक्ष पुगे ॥ १८ ॥ आफ्नाफना अवस्था अनुयायी सबै यथायाय बलरामजीगत भेटे र उनलाई पायाप्य, गाई आदि अर्पण गरे । ती धौरवहरू मध्ये जतिले
 बलरामको प्रभाव जन्मदछे, तिनले मन्त्रक न्याएर उनलाई प्रणाम गरे ॥ १९ ॥ अनि दुवै पक्षले परस्पर कुशल सोधेर यो सुनेर कि हाम्रा सबै दम्पुमण मकुसुम छन्द-
 श्रीबलराम यस्तो निर्भीक वाक्य बोल्नुभयो-॥ २० ॥ 'राजागिराज उग्रमेनले निर्माहरूलाई जे आज्ञा दिएका छन्-त्यो शान्तचित्तले सुनेर हुन्छन् त्यसको शासन गर ॥ २१ ॥ यहाँ

द्रोण च बाह्लिकश्च ॥ दुर्योधनं च विधिवदाममामनमब्रवीत् ॥ १७ ॥ तेऽतिश्रीतागतमाकर्ण्य प्राप्तं रामं सुहृत्तमम् ॥ तमर्चयित्वाऽभिययुः सर्वे मङ्गल-
 पाणयः ॥ १८ ॥ तं सङ्गम्य यथान्यायं गामर्ध्वं च न्यवेदयन् ॥ तेषां ये तमभावज्ञाः प्रणेमुः शिरसा कनम् ॥ १९ ॥ कन्धन्कुशनिनः श्रुत्वा पृष्ट्वा
 शिवमनामयम् ॥ परस्परमथो रामो बभाषेऽविक्रवं वचः ॥ २० ॥ उग्रमेनः क्षिणीशेशो यद्वा आज्ञाप्यप्रभुः ॥ तदव्यग्रधियः श्रुत्वा कुरुध्वं मा विल-
 म्बितम् ॥ २१ ॥ यद्ययं बहवस्त्वेकं जित्वाऽधर्मेण धार्मिकम् ॥ अत्राभीताथ तन्मृष्ये कन्ध्वनामैक्यकाम्यया ॥ २२ ॥ वीर्यशौर्यबलोज्ज्वलमात्मशक्तिममं
 वचः ॥ कुरयो कलदेवस्य निशाम्योचुः प्रकापिताः ॥ २३ ॥ अहो महच्चित्रमिदं कालगत्या दुरत्यया ॥ आरुरुक्षुयुपानद्वै शिरो मुकुटमेवितम् ॥ २४ ॥
 एते यौनेन मन्मद्धाः महशय्यामनाशनाः ॥ वृष्णयस्तुल्यतां नीता अस्मदतन्तृपामनाः ॥ २५ ॥ चामरव्यजने राक्षसातपत्रं च पाण्डुरम् ॥ किरीट-
 मामनं शय्यां भुञ्जन्त्यस्मदुपेक्षया ॥ २६ ॥ अलं यद्नां नरदेवलाञ्छनैर्दातुः प्रतीपैः फणिनामिवामृतम् ॥ येऽस्मत्प्रमादोपचिता हि यादव आज्ञाप-
 यन्त्यद्य गन्तव्या वन ॥ २७ ॥ कथमिन्द्रोऽपि कुरुभिर्भीमद्रोणार्जुनादिभिः ॥ अदत्तमग्रन्धीत मिहप्रमत्तमिवोरणः ॥ २८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ जन्म-

अनेक वीरहरू मिलेर धार्मिक र एकना माझलाई जुन अथमार्ध्वक जियेर बाँधेका छौ, त्यो मैले-‘कन्ध्वहरूमा वकता बनिरहोम्’ वन विचारले सडन गरे ॥ २२ ॥ वीर्य, शौर्य र
 बलको उत्कर्षले पूर्ण तथा उनको शक्तिको अनुरूप बलरामका वचन सुनेर कौरवहरू रिमाई भन्योसो ॥ २३ ॥ ‘अहो ! यो त्रिविध कुरा छ । कालको गति पनि नाशिनगन्नु
 हुन्छ, जगले बाज सुन्नुका छुवा हुकुटमेवित मन्त्रकमा पुग्ने खोज्दछ ॥ २४ ॥ यो यादव कुन्तीको विवाह सम्बन्धले हाम्रा मन्मन्धी भएर हामीबाट राज्याधिकार पाएर नै शायीभन
 सुत्ने, बस्ने, सँगै उठ्ने र खाने गर्दा यी हाम्रो बराबरीको पदमा पुगेका हुन् ॥ २५ ॥ हाम्रो उपेक्षाले नै आद चमर, व्यजन, यज्ञ, रवेत छत्र, हुकुट, राजमहिमान तथा शय्या
 आदिको उपभोग गर्दछन् ॥ २६ ॥ यथेनाई पिलाएको दूध जस्तै यी यादवहरूका छत्र-चामरादि रात्रिचिह्न आफ्ना दावाको नै प्रतिकूल गद्गरेको छ ! अब
 इनको आवश्यकता छैन-यी सबै यादवहरूात त्याग्नुपर्दछ । जुन यादव हाम्रा नै कुपाले पनि ठूला भए, ती अब निलेख भएर हाम्रोलाई आज्ञा दिन्छन् ॥ २७ ॥ जस्तै मिहका अधिकारको

वस्तुसार्धं श्यालने भोगेन गच्छेत् । स्वस्ति नै श्रीभद्राक्षरं र अर्जुन आदि कौरवहस्तार्धं नदिई इन्द्र पनि हुने वस्तु कनरी उपमोहा गर्नेमुक्तछन् ? ॥२८॥ श्रीशुक्रदेव वस्तुहुन्छ-हे भरतभद्र !
 न्यस्य वेदा ती अमम्य कौरव हस्त-कुटुम्ब र सम्पत्तिको मदले उन्मत्त भएरहेका थिए । अतः कलरागलाई स्वस्ता बुझेरन भनेर ती नगरमा फर्किए ॥२९॥ कौरवहरूको स्वस्तो पृथ्वा
 देवलेर तथा तिनका अवाच्य सुनर वस्त्रमा बेसी हाँसेर सन्तलागे-रपन बेला रिसले उनको आकृति यस्तो उग्र भएको थियो कि उनको मुखति हेर्न पनि यकिन्नप्यो ॥ ३० ॥
 उनले भने-‘अत्रैक वारिका भदले उन्मत्त बुद्धयन गच्छन्ति सोन्दछन् । तिनलाई पशु हो भन्नेले खान्ता पात्रे उपाय केवल होतो नै हुनसक्छ ॥३१॥ यिनैको कवचार्ध
 व मिसले वृ बुद्धको निर्मित उत्तर यादवहरू र कुन्तीलाई हुने मुक्तिले पुष्पाण यहाँ आए’ ॥३२॥ तर यी मन्दमति तथा कलहप्रिय दुष्ट कौरव यस्ता अभिमानी सहरहेछन्
 कि मेरो तिरस्कार गरेर यिनले यस्तो कठोर शपथ दिए ॥३३॥ इन्द्रादि लोकापाल पनि उनको आहा मान्दछन्-ही शोक, बुद्धि र अम्यकवशी यादवहरूका अधिपति उपसेन

वन्धुश्रियोन्नदमदास्ते भरतर्षभ ॥ आश्राव्य रामं दुर्वाच्यममभ्याः पुरमाविशन् ॥ २४ ॥ शृष्टा कुरूणां दोःशीत्यं श्रुत्वाज्वान्यानि चान्युतः ॥ अत्रो-
 च्चत्कोपमंरब्धो दुष्प्रेक्ष्यः प्रहमन्मुहुः ॥ ३० ॥ नूनं नानामदोन्नदाः शान्तिं नेच्छन्त्यमाधवः ॥ तेषां हि प्रशमो दण्डः पशूनां लगुडोपया ॥३१॥
 अहो यद्वन्धुमंरब्धान्कृष्णं च कुपितं शनैः ॥ सान्त्वयित्वाऽहमेतेषां राममिच्छन्निहागतः ॥ ३२ ॥ त इमे मन्दमतयः कलहाभिरताः खलाः ॥ तं
 मामवज्ञाप्य मुहुर्दुर्भाषान्मानिनोऽब्रुवन् ॥३३॥ नोप्रसेनः किल विमूर्धोजवृष्णयन्धकेश्वरः ॥ राकादयो लोकपाला यस्यादेशानुवर्तिनः ॥३४॥ सुध-
 माऽऽकन्त्यते येन पारिजातोऽमराहृषिपः ॥ आनीय भुज्यते सोऽसौ न किलाध्यासनार्हणः ॥३५॥ यस्य पादयुगं साक्षाच्छ्रीरुपास्तेऽखिलेश्वरी ॥
 म नार्हति किल श्रीशो नरदेवपरिच्छदान् ॥ ३६ ॥ यस्याहृषिपङ्कजरजोऽखिललोकपालैर्मैल्युतमैर्धृतमुपासिततीर्थम् ॥ भद्रा भवोऽहमपि यस्य
 कलाः कलायाः श्रीश्रोद्धेम निरमस्य नृपासर्न क ॥३७॥ मुञ्जतेकुरुभिर्दत्तं भूखण्डं वृष्णयः किल ॥ उपानहः किल वयं स्वयं तु कुरवः शिरः ॥३८॥
 अहो ऐश्वर्यमत्तानां मत्तानामिव मानिनाम् ॥ अमम्बद्धा गिरो रूक्षाः कः महतानुशामिता ॥ ३९ ॥ अद्य निष्कौरवी पृथ्वी करिष्यामीत्यमर्षितः ॥

के यिनीहरूलाई आहा दिने मामर्ध्यां राक्षसैन् ? ॥ ३४ ॥ जो सुधर्मा मयामा मान्छन् र जो देवगणको पारिजात वृक्ष ग्याएर बोर्दछन्, ती कुन्तीलाई के मनुष्यको राज्यासनकां
 अधिपति प्राप्त छैन ? ॥३५॥ जसका चरणको सेवा साक्षात् लक्ष्मी गर्दछन्, ती लक्ष्मीपति कुन्ती छत्र-चामरादि राजचिह्नहरूका योग्य छैनन् ? ॥३६॥ ममस्त सन्तहरू द्वारा
 सेविन गङ्गादि गोर्षलाई पनि यदित्र पात्र जसको चरणज सव लोकपाल आफ्ना सुकुटमाप्यत मन्त्रकम। धारण गर्दछन्-भद्रा, शिव, न र लक्ष्मी जसको अञ्जनाट
 उन्पन्न भएर उनकै चरणज शिरमा गल्दछौं, ती कुन्तीको निमित्त यो सुख सिद्धामन के गर्नु हो ? ॥३७॥ यादवहरू कौरवले दिएको राज्य माग्छन्, यो कुरा ठीक हो र वा
 पनि उचित नै हो-हामी जुवा हो र कौरव भानक हुन् ॥३८॥ खहो ! मन्त्राला पुरम हो ऐश्वर्यमदले उन्मत्त एवं अभिमानी कौरवहरूका यी शुक्र र अमम्बद्ध कुन्तीहरू,
 हुनको शान्तक भएर पनि कसले महन सक्छ ? ॥ ३९ ॥ अतः आज म मन्त्र पृथ्वी दीग्व विहीन पारिदिन्छु ।’ यदि भनेर अहिल्यै त्रिलोक मम्य पाउँछन् कि भन्ने मानन

अमरपुत्र मपर बलराम इसो लिई जुलक उठे ॥ ४० ॥ त्यो हलोछे दुन्याले इतिहापुरीलाई उखेलेर नष्ट वारिदिन उनलाई गङ्गाजीविर हेमरी तान्नलागे ॥ ४१ ॥ तिनको हलोले तान्नेपर नगर दुङ्गा हो गकर खापर गङ्गापान पन आँटेको देखेर कौरव आचिन् ॥ ४२ ॥ अनि उभेगना समेत खान्नलाई आफ्नु प्राण रक्षाका लागि ती आफ्ना परिभारसमेत विनोत मात्रले हात बाँरेर बल रामको सनममा आए ॥ ४३ ॥ अनि मनलागे—हे राम ! हे राम ! हे अखिल राजन्का आधार ! हामी हजुरको र हजुरका आधारमाथी प्रभाव बाँदेनथ्यौ । हे प्रभो ! हामी मूढ र दुर्बुद्धिहरूको अपराध क्षमा गर्नाम् ॥ ४४ ॥ हजुर नै सम्पूर्ण जगत्का उत्पति, स्थिति र प्रलयका कारण हुनुहुन्छ । हजुरको अठ कुनै पनि

गृहीत्वा हलमुत्तस्यौ ददन्निव जगरप्रयम् ॥ ४० ॥ लाङ्गलाश्रेण नगरमुद्धिदार्य गजाद्वयम् ॥ विचर्कषं म गङ्गायां प्रहरिष्यन्नमर्षितः ॥ ४१ ॥ जलया-
नमिवाधूर्णं गङ्गायां नगरं पतत् ॥ आकृष्यमाणमालोक्य कौरवा जातमम्भ्रमाः ॥ ४२ ॥ तमेव शरणं जग्मुः सकुटुम्बा जिजीषवः ॥ मलदम्भं
पुरस्कृत्य मार्गं प्राङ्गलयः प्रभुम् ॥ ४३ ॥ राम रामाखिलाधार प्रभावं न विदाम ते ॥ मूढानां नः कुबुद्धीनां क्षन्तुमर्हस्यतिक्रमम् ॥ ४४ ॥ स्थित्यु-
त्पत्त्यप्ययानां त्वमेको हेतुर्निराश्रयः ॥ लोकान्क्रीडनकानीश क्रीडतस्ते वदन्ति हि ॥ ४५ ॥ त्वमेव मूर्ध्नीदमनन्त लीलया भूषण्डलं विमर्षि महस्र-
मूर्धन् ॥ अन्ते च यः स्वात्मनि रुद्धविश्वः शेषेऽद्वितीयः परिशिष्यमाणः ॥ ४६ ॥ कोपस्तेऽखिलशिसार्थं न द्वेषान्न च मत्सरात् ॥ विप्रतो भगवन्
यत्वं स्थितिपालनतत्परः ॥ ४७ ॥ नमस्ते सर्वभूतात्मन्सर्वशक्तिधरान्वय ॥ विश्वकर्मजमस्तेऽस्तु त्वां पश्ये शरणं गताः ॥ ४८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥

आधार छैन ! हे ईश ! जब हजुर कौटा गर्नुहुन्छ, तब सम्पूर्ण लोक हजुरका खेलौना बन्दछन्—यसो बुद्धिजनको भनाई छ ॥ ४५ ॥ हे महस्रमूर्धन् ! हे अनन्त ! जो यसस्त
भूषण्डललाई लीलाले आफ्नु मन्तकमा घातन गर्ने तथा प्रलयकालमा सम्पूर्ण जगत्लाई आफ्ना लीन गरेर स्वयं बाँचिरहने, ती श्रेष्ठधारी नारायण हजुर हुनुहुन्छ ॥ ४६ ॥ हे भगवन् !
हजुर जगत्को स्थिति, पालनमा तत्पर गर्नुहुन्छ, स्वयंले शुद्ध मार्गलाई धारण गर्नुहुन्छ । हजुरको कोष मध्ये प्राणीलाई शिक्षा दिनको निम्ति नै हुन्छ, द्वेष वा अन्तरको निम्ति होइन
॥ ४७ ॥ हे सर्वभूतात्मन् ! हे सर्वशक्तिधर ! हे विश्वकर्मज ! हजुरलाई नमस्कार छ । हामी हजुरका शाणमा झी ॥ ४८ ॥ शुक्रदेव भन्नुहुन्छ—हे राजन् ! जगत्का पर हल्लिरहेका पिण, जो

धाम्प (आराधनाको बल) बाहु र लिखित को दुवै रूपि योश नदीको किनारमा लसामा आ भन्, बजार र पल्लये । एक दिन किश्वि सङ्ग रूपिको आधममा गए । अहाँ राजा कलसे कटारमा रुख देखेन कल र दे
नगरको । उहाँ पैला सङ्ग आतपुने र भने—यी फल करीशार हवाको । किश्विकले भने—भित्तो नै बुझका पल्ल हुन् । मलाई भोक् लागेको हुनाले पत्तारहेको छु । सङ्गले दिएकोर भने—के म कहीं पाएका निर्ण र भविज
नसारी दिएर काम लाग्ने ? किमिको यो सर्राध गर्दो । अतः राजाकर्हो गएर पत पाएको दाखलित गर । भन्ने कानुनार भिक्षित राजाकर्हो गएर लण्ड लागे । राजाले भने—भुनिको । यदि म भिक्षोलाई दण्ड दिने बाँध हु
भने हामा पनि गर्न सकछु । राजा, मैले सयौ गरिदिएँ । तर किश्विले रुठपुर्क भन्ने—मलाई कटोर दण्ड दिनुदियम् । कहले म केहि कुनै अपराध भनको । निवध नह । राजाले तिनको हात काट्न नजाम । अब उठो हात
किश्वि भिक्षित राजाकर्हो गए र हाँले उन्को हातुने उभिय । को हलेर सङ्ग समज मपर रुदुर्द हट्टर किश्वितल्लार जकमाज भन्ने । अनि खनले भने—अब नदीमा गएर सूर्य-उत्पम गरी देवनाहको भवान गर । अनि पात पुन,
हुनको र किश्विले त्यस्तै गरे र सूर्य नाचावकई अर्ध दिनको भित्त जलमा हात हास्यानाम ठाको हात पहिले हो भर्को र ती जमय भन्ने मुद्यावित हुन लागे ।

निकै क्षातिपर श्रान्तमा आपका धिए, ती कौरवहल्ले यमरी प्रार्थना यंत्रेछि बनराम प्रसन्न भएर 'नटराज' भन्द विनोदकलाई अभय पारे ॥ ४० ॥ यति वन-यात्र-गल दुर्घोचन-
 लक्षणाको दाहनामा माछो बर्ष पुगेको बाह्र मय हावा, दम हजार पोडा, छप झै नेत्र वीर सुवर्णमण्डित छ हजार रथ र घोडाको माना क्षाण नरका एक हजार दानोदक दिव
 ॥ ५०-५१ ॥ यादव श्रेष्ठ बलराम श्री सवै मामश्री र मानव तथा पुत्रवन्त लक्षणाग्राह्यै न्द्वै वन्तु बन्धव डाग मन्त्रु भई डाका फरिष ॥ ५२ ॥ उदा पुगेर ब्रह्ममा मापना अनुकक
 स्वजनमित भेटे र यादवहल्ले मभामा आफुले गरफा कार्य वर्णन गरेर सुनाए ॥ ५३ ॥ आज पनि इतिनापुर बनरामको पराक्रम सुनि पद दक्षिणनिश्चल्यो र गंगानिश्चल्यो
 देखिन्छ ॥ ५४ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे बेलाली भाष्यटीकायामष्टाध्यायः ॥ ६० ॥

(देवर्षि नारद द्वारा भगवान्को दिनचर्या हेर्नु) श्री शुक्रदेव भन्दछन्—हे राजन् ! नरकापुरको वध र एकले धाकृष्णको अनेकौं स्नादकमिल विवाह भएको समचार

एवं प्रपन्नेः संविभ्नेवैपमानायनैर्वलः ॥ प्रवादितः सुप्रमन्तो मा भेटेयमयं ददौ ॥ ४६ ॥ दुर्योधनः पारिवर्तं कुल्लग्नपट्टिहायनान् ॥ ददौ च द्वाद-
 शशानान्मयुतानि तुङ्गमान् ॥ ५० ॥ स्थानां पद्महस्याणि रौक्माणां सूर्यवर्चमान् ॥ दामीनां निष्ककण्ठीनां महद्यं दुहितृकमलः ॥ ५१ ॥ प्रतिशूय
 तु मत्सर्वं भगवान्मानवर्षभः ॥ ममुतः सन्मुपः प्रागात्मुद्गद्विरभिनन्दितः ॥ ५२ ॥ ततः प्रविष्टः स्वपुरं हलायुधः ममेत्य वन्धूननुरक्तचेतमः ॥
 शशंस सर्वं यदुपुङ्गवानां मध्ये मभाया कुरुषु स्वचेष्टितम् ॥ ५३ ॥ अद्यापि च पुरं ह्येतन्मूचयद्ग्रामविक्रमम् ॥ ममुन्नतं दक्षिणतो गङ्गायामनुदृश्यते
 ॥ ५४ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे इतिनापुरकर्षणरूपमङ्गलविजयो नामाष्टाध्यायः ॥ ६० ॥

शुक उवाच ॥ नरकं निहतं श्रुत्वा तयोद्वाहं च योषिताम् ॥ कृष्णनैऋत बन्धीनां तदिदृशुः स्म नारदः ॥ १ ॥ चित्रं घनेतरेकं वपुषा युग-
 पत्पथक् ॥ गृहेषु द्वयष्टमाहसं श्रिय एक उदारहत् ॥ २ ॥ इत्युत्पुको द्वास्वनीं देवर्षिर्द्विष्टमागमत् ॥ पश्चिनापवनारामद्विजालिङ्गलनादिताम् ॥ ३ ॥
 उत्फुल्लेन्दीवराभोजकहारकुपुदोत्पलेः ॥ छुरितेषु मरः सूच्यैः कृजितां हंममाग्मेः ॥ ४ ॥ प्रामादलक्षं नर्भभिर्जुष्टं रक्षटिकराजैः । महामाकृतप्रसूयैः
 स्वर्णरत्नपरिच्छदैः ॥ ५ ॥ विभक्तश्चापधत्तवराणः शालामभाभी रुचिरां सुरालयैः ॥ ममिक्तमार्गाङ्गुणवीथिदेहलो पतत्पताकाकाञ्चजवारितातपाम्

सुमे नारदलाई भगवान्को दिनचर्या हेर्न मनलाग्यो ॥ १ ॥ उनले निचार गरे—'यो निकै चित्र छुन छ कि आठ एकठा छगेरले एक-एक एक माघ साह हजार साहहमिद
 विवाह गरिमको छ' ॥ २ ॥ यमरी कृष्णजीला हेर्नेको निम्न बनि उन्मुक भएर देवर्षि नारद रामा रौचा र फल-फूलहरूले छुट्यामिद एवं पछीहरू र अमरवाणको स्नातं
 पुत्रायमान हारकापुरीमा आए ॥ ३ ॥ त्यो डाकापुरी फलेका इन्दीव, अम्भोज, बङ्गा, कुसुम र उज्जलहरू भरिएका मंगलमा ईमा-मारमादि जलपथको छत्रिय मङ्गलपथ्यो ॥ ४ ॥
 छुरा र रत्नमय बन्दुले पूर्ण, धरकनमाणि झै उज्जल न्या पुरी रक्षटिक र चाँदीका नाँलाभ राजमन्दिरले सुयोमित मङ्गलहाडिया ॥ ५ ॥ किन-किन्न मल्लो, बाँदो, चाँराडा,
 हाट, जाला, मभा र देवायवहरूलाई राम्राँ लागिहेप्यो । त्यसका सबै मा.प र पर भमादि पानी छर्किनेको पथो । फर्काधुरहेका राम्रा चरा, पताहाहरू त्यहाँ आग (चाम) को

निवारण गर्ह्ये ॥६॥ त्वहो हारकापुरीमा ओहृण्य र उनका पानीहरूको मोन्द हुनार महलहरूले सुखामित र लोकपाल हरले पुजित, श्रीसम्पन्न अन्तःपुर छिए । जमको निर्माणम
 विष्णुकोले आफ्नु सबै क्षिप्र-पातुर्य कर्त्त गरेका थिए । तीमध्ये योटा विद्याल भवनमा नारदजी पुगे ॥ ७ ॥ ८ ॥ त्यो महलका खोरा देद्वेन बनेका ठणम चौखट, इन्द्रजीन मणि
 मिया-जमको कानि कठिन्यै मलौन हुँदैलभ्ना, त्यस्तो इन्द्रजीनमणिमयी भूमिले शोभित थारहेको थियो ॥ ९ ॥ शिखरको द्वारा निमित्त मणीहरूका झारर उनका वद्वी नश
 उपाय मणिजडित हापी-दोवका आमन र पलंगहरूले ती भवन रात्ररी सुनजित थिए ॥१०॥ राक्ष समार र पाँचोमा हार लगाएका अनेक दापी र भरकत मणिमय कुण्डन र जामा
 पानीले शोभित परिचारकण आफ्नु मोन्दयले अल शोभा बढाएहेका थिए ॥११॥ रत्ननिमित्त हलमल बघीको उज्यालले गर्दा कतै पनि अन्धकार देखिदैनथ्यो । त्यसका पुनीम
 बसेका मयूर, अलौक्यालवट निम्कने पृषको चुबो देखेर भेष बनी बेमरी के कारण गरेर नाचिहेका थिए ॥ १२ ॥ त्यम मय्य भवनमा श्रीनारद मुनिले वद्वीनाय कृपासहै प्रभन

॥ ६ ॥ तस्यामन्त.पुं श्रीमदाचिंत सर्वधिष्यपैः ॥ हरेः स्वकौशलं यत्र त्वष्टा कात्स्न्येन दर्शितम् ॥ ७ ॥ तत्र षोडशभिः सद्यमहसैः समनं कृतम् ॥
 विदेशैकनम शोरेः पत्नीनां भवनं महत् ॥ ८ ॥ विष्टम् विष्टमस्तम्बैर्बेदयफलकोत्तमैः ॥ इन्द्रजीनमयैः कुडब्बैर्जगत्या चाहतत्विषा ॥ ९ ॥ विताने
 निर्मितैस्त्वष्ट्रा मुक्तादामविलम्बिभिः ॥ दान्तेरामनपर्यङ्कैर्मण्युत्तमपरिष्कृतैः ॥ १० ॥ दामीभिर्नैजकण्ठ्यभिः सुधामाभिरलंकृतम् ॥ पुष्पि
 मकमुकोष्णीभ्युवहमणिकुण्डलैः ॥ ११ ॥ रत्नप्रदीपनिकरघृतिभिर्निरस्तध्वान्तं चित्रचलभीषु शिखण्डिनोऽङ्ग ॥ नृत्यन्ति यत्र विवितागुरु
 घूपमक्षनिर्घन्तमीक्ष्य धनतुदय उन्नदन्तः ॥ १२ ॥ तस्मिन्ममानुगुणरूपवयः सुवेषदासीमहसयुतयाऽनुगाव गृहिण्या ॥ विप्रो ददर्श चमत्कृत्यजितः
 रुक्मदण्डेन सात्वतपति परिजीयन्त्या ॥ १३ ॥ तं मन्त्ररीक्ष्य भगवान्महामोत्थितः श्रीपर्यङ्कतः सकलधर्ममृतां वरिष्ठः ॥ आनम्य पादयुगा
 शिरसा किरीटबुधेन माञ्जलिरवीविशदामने स्वे ॥ १४ ॥ तस्यावनिज्य चरणौ तदपः स्वमूर्त्ता विप्रजगद्गुरुपरोऽपि मतां पतिर्हि ॥ मद्यप्यन्द
 इति यद्गुणनाम युक्तं तस्यैव यश्चरणशौचमरोपतीर्यम् ॥ १५ ॥ सम्पूज्य देवक्रथिवरंभुविः पुराणो नारायणो नरमन्त्रो विधिनोदितेन ॥
 वाण्याऽभिमाध्य मितयाऽमृतमिष्टया तं प्राह भो भगवते करवामहे किम् ॥ १६ ॥ नागद उवाच ॥ नैवाद्भुतं त्वयि विभोऽखिललोकनाथ मेत्री जने

गृहिणी कथिनीमात्र बसेका देखे । आफ्नै समारद्वय, गुण, लक्ष्मी र के वहुने दम हजार दासीहरूले घेरिएर कथिनी बसेकी थिएन । तैरनि सुनका डोड हुने चरम हर्षकर निरन्तर
 मगवान्का सेश स्वयं गर्दभिव ॥ १३ ॥ नारदलाई हेरुनामाथ धार्मिकहरूमा अष्ट मयदात्र ओहृण्यबन्ध सहष कथिनीको पलंगबाट उठेर टिङ्ग उमिए र हिनिका चरणमा आफ्नु
 मुकुट विमण्डित मस्तक न्युगार्दै प्रणाम गरेर हिनलाई आफ्नु आनन्दमा बसासे ॥ १४ ॥ जसरी चरणोदयमकरा (गङ्गा) माधरीयी मयलाई परिव पार्दैछिन्, जो स्वयं जगत्का गुरु
 र मन्त्रपुरषका स्वामी छन्, यो भीडरिते नारदका पाठ पलाउने या अल गिरवा छगाए । उनको 'ब्रह्मण्यदेव' नाम तिर्ने गुणले अमरुप र उचित नै थियो ॥१५॥ यत प्रकार नरम
 मया आदिश्रुति नारायणले देवभि अष्ट नारदको विधिवत् पूजा गरेर अमृत ममान मयूर र चन्द्रवागीमा मर्यापल गर्दै मन्दुमया-हे प्रभो । हे हुने । मन्नुदवम्, म हनुका

के सेवा गरी १ ॥१६॥ नारदजी मन्दछन्—हे धियो ! हनुर गवै लोहका स्वामी हनुमन्त हनुले मकका प्रति मैत्री र दृष्टि प्रति दमन—यी दुई गुण हनुमै छन् । यो कुनै छक पर्ने कुण होइन । हे महाप्रभुस्वित् ! मगधरी जन्मछु—हनुर जगत्को भित्ति र रक्षा गरेर उनको कल्याण गर्नको निमित्त मै स्वेच्छाले यहाँ पम्परी अवतरित हुनुभएको छ ॥ १७ ॥ जो मंगारमा मोक्ष दिने, अमाश्रवाध, भ्रमादि देवदा राखे हवपमा चिन्तनाय र मंगारकृपमा गडेका ब्यक्तिलाई बाहिर निकिदिने एकमात्र अवलम्बन हुनुहुन्छ, त्यस्ता हनुको बरवका भाव बलाई दर्शन प्राप्त भयो । अब हनुर यस्तो कृपा गर्नुददम्—जसले म हनुका चरण-गुणको ध्यान गर्दै हुलिरहूँ र सदा बनाई त्यसको सम्झना भद्रहोम् ॥१८॥ हे तात ! अनि मांघेरवरका ईश्वर भगवान् कृष्णको योगयोगलाई हेर्ने नारदजी उनको कन्य पत्नीको महत्त्वा पुगे ॥१९॥ त्यहाँ भगवान् आफ्नी पिता र उद्धवित्त बसेर बाबा खेलिरहेका थिए । त्यहाँ पनि प्रत्युत्थान र आमनाछिद्वारा नारदजीको मन्त्रा भयो ॥२०॥ अनि बजाने जसै भगवान्ले सोध्नु भयो—‘भन्नुदवगु, हनुा कहिले गन्नुभयो ? हनुर जम्ता आसकाय

मकलेषु दमः खलानाम् ॥ निःश्रेयसाय हि जगत्स्थितिरिच्छाभाभ्यां स्वैरावतार उरुगाय विदाम सुष्ठु ॥ १७ ॥ दृष्टं तवाङ्घ्रियुगलं जनतापघर्गं नद्यादिभिर्हृदि विचिन्त्यमगाधबोधैः ॥ संसारकूपपतितोत्तरणावलम्बं ध्यायंश्चराम्यनुगृहाण यथा स्मृतिः स्यात् ॥ १८ ॥ ततोऽन्यदाविशद्मेहं कृष्णपत्न्याः स नारद ॥ योगेश्वरेश्वरस्याङ्ग योगमायाविविक्तया ॥ १९ ॥ दीन्यन्तमश्वेस्तत्रापि प्रियया चोद्धवेन च ॥ पूजितः परया भक्त्या प्रत्युत्थानाम्नादिभिः ॥ २० ॥ पृष्टश्चाविदुषेवागो कदाऽऽयातो भवानिति ॥ क्रियते किं नुपूर्णाभिपूणैस्मदादिभिः ॥ २१ ॥ अथापि ब्रूहि नो ब्रह्मज्ञप्तेतल्लोभनं कुरु ॥ म तु विस्मिन उत्याय तृष्णीमयन्दगाद् गृहम् ॥ २२ ॥ तत्राप्याचष्ट गोविन्दं लालयन्तं मुनाच्छिशून् ॥ ततोऽन्यस्मिन्गृहेऽपश्यन्मज्जनाय कृतोद्यमम् ॥ २३ ॥ जुह्वन्तं च विनानाग्नीन्यजन्तं पञ्चभिर्मयैः ॥ भोजयन्तं द्विजान्कापि मुज्जानमवरोपितम् ॥ २४ ॥ कापि सन्ध्यामुपासीनं जपन्तं ब्रह्म वाग्यतम् ॥ एकत्र चाभिचर्मभ्यां चरन्तमसिचर्मम् ॥ २५ ॥ अश्वैर्गजे रथैः कापि विचरन्तं गदाभ्रजम् ॥ क चेच्छयानं पर्यङ्कं स्यामानं च वन्दिभिः ॥ २६ ॥ मन्त्रयन्तं च कस्मिंश्चिन्मन्त्रिभ्योऽब्रवादिभिः ॥ जलक्रीडावतं कापि चारमुस्यक्नावृत्तम् ॥ २७ ॥ कुत्रचिद्द्विजमुख्येभ्यो ददतं गाः स्वलंकृताः ॥ इतिहामपुराणानि शृण्वन्तं मञ्जुलानि च ॥ २८ ॥ हसन्तं हास्यकथया कदाचित्प्रियया गृहे ॥

छान्को शमी लकाम बन के सेवा गर्ने मकली १ ॥ २१ ॥ केनि बलाई कुनै सेवाको आशा दिएर मेरोजन्म सफल हुन्याउनाम् ।’ यति सुनै नारद छक पारेर चुपचाप अर्को महत्तमा हेर्ने मए ॥२२॥ त्यहाँ उनले श्रीकृष्णलाई आफ्ना स-माना बालकलाई सेलाउन लागेका देखे । त्यहाँबाट नारद अर्को श्रवादमा पुग्दा भगवान्लाई स्नानको तपारी गर्ननागेला देखे ॥२३॥ यसै गरी कही यज्ञाग्निमा हवन गर्नेलगेका, कही पञ्चमहापङ्क द्वारा देवताको आराधना गर्दै, कही शास्त्र-सोत्रन भराउँदै, कही यज्ञ अवस्थिह ल्यात लागेका र कही लम्बोपासन गरेका, कही मौन मण्डर नाचमा बसेका, कही डोल करवाए लिएर लम्बलाई जनाउने गति देखे।हरहेका, कही हानी, पथर, रथमा हुलिरहेका, कही बन्दोवन हात ल्पुमान गइरा, कही पलंगमा जपन गरेका, कही उद्धवादि मन्त्रीहरूसित मन्त्राई गरेका, कही श्रीकृष्णित जलक्रीडा गरेका, कही भेष्ट ब्रह्मजलाई मन्त्रित गर्दै दान दिइरहेका र

कहीं इतिहास-पुत्राण र स्थिति-वाचनार्थं सुनिर्गुह्यं देखे ॥ २७ ॥ नारदने कहीं देखे भगवान् आपनी प्रियामित ठहा गये होविरहेका छन । कहीं मरुमको पालन गरिरहेका छन । कहीं काम र अर्थको संग्रह गर्दैछन् ॥ २८ ॥ कहीं नारद जीले देखे भगवान् कुण्ड पान्थमा बसेर आफ्नै स्वरूप तथा प्रकृतितिन ज्ञानी पुरुष-पुरुषको पालन गरिहेका र कर । विविध प्रकारका इच्छित पदार्थ तथा भोग-पामप्रो वर्षण गरेर गुरुजनको सेवा गरिरहेका छन । ३० ॥ त्यसै गरी कहीं परमेश्वर विप्रह र कर्मगत मन्त्रि गरिहेका, कहीं स्वराज्यमित स-पुरुषको कल्याणको विषयमा सन्तान गरेका, कहीं बेलाभा हावा र ह्योरीहरूको उनको प्रदक्ष चम्पा र दरमित भवभामले विचित्र विवाह गरिरहेका र कहीं ह्योरी विदा गर्ने लोभका तथा अन्यपक्ष हाक्ने र बालकहरूको जन्म-मरण मनाउने महोत्सव गरिरहेका देखे । योगेश्वरका पनि ईश्वर भगवान्का भी विविध मंगल्यवरु देखेर धर्म जग छक्क परिरहेका थिए ॥ ३१-३३ नारदजीले देखे- कहीं भगवान् दुःख-दुःख यज्ञ गरेर देवताहरूको पूजा गरिरहेछन, कहीं कप, बगैचा र भर्मशाला आदि बनाउन लगाई पुन-रुपको पालन गर्दैछन्, कहीं

कापि धर्म सेवमानमर्थकामौ च कुत्रचित् ॥ २६ ॥ ध्यायन्तमेकमार्गिनं पुरुषं प्रकृतेः परम् ॥ शुश्रूषन्तं शुम्भकापि कामेभोगैः सपर्यया ॥ ३० ॥ कुर्वन्तं विप्रहं केश्चिन्मन्धि चान्यत्र केरावम् ॥ कुत्रापि मह रामेण चिन्तयन्तं मतां शिवम् ॥ ३१ ॥ पुत्राणां दृष्टिनां च काले विश्रुत्यापन्म ॥ दारैर्वरेक्षन्महेशः कल्पयन्तं विभूतिभिः ॥ ३२ ॥ प्रस्थापनोपानयनरपत्यानां महोत्सवान् ॥ वीक्ष्य योगेश्वरेशस्य वैष्णो लोका विमस्मिरे ॥ ३३ ॥ यजन्तं मन्त्रालन्देयान्कापि क्रतुभिरुज्जितैः ॥ पूनयन्तं कचिद्धर्मं कृपागममटादिभिः ॥ ३४ ॥ चरन्तं रुगयां कापि हयमारुह्य सन्धवम् ॥ ध्वजं ततः पशन्म यान्परीतं यदुपुड्वेः ॥ ३५ ॥ अन्यत्कलिङ्गं प्रकृतिष्वन्तः पुरगृहादिषु ॥ कचिच्चरन्तं योगेशं तत्तद्वाचमुन्मया ॥ ३६ ॥ अथोवाच ह्यीकेशं नारदः प्रहमन्निव ॥ योगमायोदयं वीक्ष्य मानुषीमीयुषो गतिम् ॥ ३७ ॥ विदाम योगमायान्ते दुर्दर्शा अपि मायिनाम् ॥ योगेश्वराश्च- निर्भाना भवत्यादनिषेवया ॥ ३८ ॥ अनुजानीहि मां देव लोकाम्ते यरामाप्सुनान् ॥ पर्यटामि तवोद्गार्यल्लीलां भुवनपावनीम् ॥ ३९ ॥ श्रीभगवा- नुवाच ॥ ब्रह्मन्धर्मस्य वक्ताऽहं कर्ता तदनुमोदिता ॥ तच्छिक्षयैलोककमिमास्थितः पुत्र मा श्विदः ॥ ४० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्याचरन्तं मरुर्भा- वानागृहमेधिनाम् ॥ तमेव सर्वमेहेषु सन्तमेकं ददर्श ह ॥ ४१ ॥ कृष्णम्यानन्तवीर्यस्य योगमायामहोदयम् ॥ मुहुर्दृष्ट्वा ऋषिभृद्धिन्मिने

मिष्टदेशको सोहामा बंदर अन्य वादहरूमित यज्ञको निम्ति शिखर गर्दैछन र कहीं प्रजा तथा जन्तुहरूका विजानीहरूको मनोभाव जान्नका लागि योगेश्वर कुण्डलरूप गरेर पामाहेका छन । यसरी मानवी सीला गर्दै भगवान् हर्षिकेशकी योगमायाको एषय देखेर नारदजीले होन्ने भगवान्मिन भने ॥ ३४-३७ ॥ 'हे योगेश्वर ! हे परमा-मन् ! म जान्छु- प्रजापद-मारात्रीहरूलाई पनि हजुरको योगमाया देखिनु कठिन छ र हजुरका कृष्ण छत्रले नै ना माया सलाई मागिन भन्नु ॥ ३८ ॥ हे देव ! हजुर सगई यन्मा मागर्थ दिनाम् जयन्त म हजुरको सुपुत्राण लोकाहरूका प्रियजनपावनी लोका-मान गर्दै विषयण गर्नेमह' ॥ ३९ ॥ भगवान् कन्तु-ले-हे ब्रह्मन् ! हे सुने । म भर्मको बफो कर्ता र अनुपपन्न गर्ने र सपरलाई धर्ममार्गको शिक्षा दिनका लागि नै म यस्तो आचरण गर्दछु अतः त्वम् ! दिमी भेग योगमायालाई देखेर मनमा लिन नहोऊ ॥ ४० ॥ श्रीशुकदेवजी भन्दछन

हे राजन् ! यमरा नाम्दजोले सर्व परमा घोटै श्रीकृष्णलाई गृहस्थका परमपवित्र धर्मदहको पालन गरिरहेका देखे ॥ ४१ ॥ बारम्बार जननमयी भगवान् कृष्णको योगमायाको वेश देखेर हर्षितलाई कुठल र विलस हुने भयो ॥ ४२ ॥ यमरी अर्थ, धर्म र काममा जम्को भन्वन्त भद्रा धियो, ती श्रीकृष्णकन्त्र द्वारा सम्मानित मगर देवर्षि नारद स्वयं विलस उनेका स्मरण गर्दा हरे ॥ ४३ ॥ यस प्रकार श्रुत भगवान्ले हर्म्यार्थ ममाको उ-रुका लागि नै आफ्नी माया शक्तिलाई स्वीकार गरेका थिए, ती नारायण मगरान् मानवी लीलाको अनुभाषण गर्दा गेह वारा सुन्दरीहरूको लज्जायुक्त प्रणय कटाक्ष र मन्द हास्यले मङ्गल हुँदै उनीहरूमित रमण गर्दथे ॥ ४४ ॥ विरवको उन्नति, स्थिति तथा लयका एकमात्र कारण श्रीहरिले, अन्य कसैले पनि नगर्ने मार्गले योग्य जे-जे कर्म गरेका थिए, हे शिव ! त्यो जो प्राणी पाउँछन्, सुन्दछन् वा अनुमोदने गर्दछन्, तिनको मोक्षदाता भगवान्मा अटल भक्ति हुन्छ ॥ ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशस्कन्धे उत्तराध्यायि 'शामिष्ठौ' सर्वाटीकापादकोनमस्तुतिमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

जातकौतुकः ॥ ४२ ॥ इत्यर्थकमधर्मेषु कृष्णं श्रद्धिनात्मना ॥ मम्यक् ममाजितः प्रीतस्तमेवानुस्मरन्त्ययौ ॥ ४३ ॥ एवं मनुष्यपदपदवीमनुवर्तमानो नारायणोऽस्त्वलभवाय गृहीतशक्तिः ॥ रेमेऽङ्ग पोडशमहस्रराज्ञानां मवीडमोहदतिरीक्षणद्वामुष्टः ॥ ४४ ॥ यानीह विश्वविलयोद्भववृत्तिहेतुः कर्माण्यन्यविषयाणि हरिश्चकार ॥ यस्त्वङ्ग गायति शृणोत्यनुमोदते वा भक्तिर्भवेद्भगवति ह्यपवर्गमार्गे ॥ ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशस्कन्धे उत्तराध्यायि कृष्णगार्हस्थ्यदर्शन नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अथोपस्थामृत्तायां कुकुटाङ्गुजोऽप्युप ॥ गृहीतकण्ठ्यः पतिभिर्माधव्यां विरहानुराः ॥ १ ॥ वर्षास्यरुरुककृष्णं बोधयन्तव वन्दिनः ॥ गायत्स्वनिष्वनिद्राणि मन्दारवनवायुभिः ॥ २ ॥ महर्तं तं तु वेदार्थं नाप्यदतिशोभनम् ॥ परिरम्भणविश्लेषातिप्रियवाहन्तरं गता ॥ ३ ॥ ब्राह्ममुहूर्तं उक्त्वा वायुपस्पृश्य माधवः ॥ दक्षो प्रमन्नकरण आत्मानं तममः परम् ॥ ४ ॥ एवं वसंज्योतिरनन्यमन्यस्य स्वमस्यया नित्यनिरस्तकल्मषम् ॥ व्रद्धाभ्यस्यस्यद्ववनाशहतुभिः स्वशक्तिर्भर्त्सितभावनिर्गृतिम् ॥ ५ ॥ अथामृतोऽभ्यस्यमले यथाविधि क्रियाकलापं परिधाय वामनी ॥ चकारमन्त्रोपगमादि मत्तमोऽहुतान्लोब्रह्म जज्ञाप वाग्यतः ॥ ६ ॥ उपस्थायार्कमृगन्तं तर्पयित्वात्मनः कृताः ॥ देवास्तृण्पितृवृद्धान्विप्रानभ्यर्च्य चात्मवान् ॥ ७ ॥ धेनूनां

(श्रीकृष्ण भगवान्ले दैनिक दिनचर्या र उनैहरूको जगन्मयका कैद रात्राहरूको दूत आउनु । आशुदेव कन्दछन्-हे राजन् ! एतन्त्र उपकालमा नर कुतुरा काउन लागे, त्व भगवान् द्वारा आलिङ्गित उनका भासनीहरू प्रियचरणमाका आसुकाय वणाकुल भए र ता कुतुराहरूलाई जानी नजानी मनपरी मनलागे उता उपवनका वायुले आकर्षित भई गुञ्जन् सर्वे श्रमको अन्त्यले जागरे पश्चात् १ र माधव ई श्रीकृष्णलाई आमा मराउदै दिग्गिराउन लागे । १-२ ॥ नर आफ्ना प्रियममा बाहुमा बाँधिएर सुतिरहेको कृष्णको प्रणय आलिङ्गनबाट छुट्टिने भयले त्वा मनाहार समय पनि कटाइन् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण ज्ञान गृहणमा उठेर हात मूल बाई स्वस्वन्द्विप मं आफ्ना मायाशक्ति, अलम्ब, प्रत्यप्रकाश, अद्वितीय एवं अविनाशो न्कल्पले निष्प, निष्कल र अमृता उत्पत्ति, नाशार्थक हेतुभूता भवनी आकाशको लघित हुने मरानन्दस्वरूप ब्रह्मात्मक आन्ध चिन्तन गर्नुनागे ॥ ४-५ ॥

त्यममसि स्वच्छ जलसे स्नान गरी दक्ष पहिरें स-पुरुषमा धेनु श्रीकृष्णले विदिवत् सम्प्रदायामनादि कर्म गरेर मौनभावले मापत्राको उप गर्नेलागे । अनि उदाउन लागेता खरं गार्इ नमस्कार गरेर महाभजनस्वी भगवान् कृष्णले भाषने अंशस्वरूप देवता, आशि र पिशुहरूको तपण गरेर बुद्धजन र ब्राह्मणहरू सहित धर्मनारायणको पूजा गरे ॥ ६-७ ॥ बलाभूषणले सुमज्जित ब्राह्मणहरूलाई रेशमी दुवा, मृगचर्म तथा तिल सहित छत्री (नहान्ने) दूध दिने, पहिलो बेतकी र बाछोमहित मणकी गार्इहक दान गरेर दिए । तिनका साथै सुवर्ण र सुवर्ण र सोडीले मारिएका धिए । तिनका सोडीमा मोतिका माला धिए र ती रात्रि बस्न अर्थात् झुल्ले विभूषित थिए । यस प्रकार उनले प्रतिदिन एक-एक बत्त अर्थात् तेह हजार बौगपी गार्इहक दान गरेर दिए ॥ ८-९ ॥ केरि आफनी विभूषितस्वरूप गार्इ, ब्राह्मण, देवता, बुद्ध तथा गुरु सबै प्राणीहरूलाई वषाण गरेर मासुलिक बस्तुहरूको म्पस गरे ॥ १० ॥ अनि आफनो नरलोकाभूषण देहलाई पीताम्बरदि बलाभूषण तथा टिन्प माला र चन्द्रमादिले विभूषित गरे ॥ ११ ॥ अनि उनले धिउमा प्रतिविम्ब हेरेर गार्इ, गोक, ब्राह्मण र देवताहरूको दर्शन गरे

स्वमशुद्धीणां माथीनां मोक्षिकसजाय ॥ पयस्विनीनां गृहीनां सवत्मानां सुवाममाय ॥ ८ ॥ ददौ रूपयपुराग्राणां क्षौमाजिनतिलैः सह ॥ अलंकृत्यो विप्रेभ्यो बद्ध बद्ध दिने दिने ॥ ९ ॥ गोविप्रदेवतावृद्धगुरुभृतानिमर्षशः ॥ नमस्कृत्यात्मसम्भूतीर्मङ्गलानि समस्पृशत् ॥ १० ॥ आत्मानं भूषयामास नर-
लोकविभूषणम् ॥ कामोभिर्मुषणैः स्त्रीरैर्दिव्यसगनुलेपनैः ॥ ११ ॥ आवेच्याज्यं तथादर्शं गोवृषद्विजदेवताः ॥ कामांश्च सर्ववर्णानां पौरान्तःपुरचारि-
णाम् ॥ प्रदाय प्रकृतीः कामैः प्रनोष्य प्रत्यनन्दत ॥ १२ ॥ संविभज्याप्रतो विप्रान्सक्तान्मूलानुलेपनैः ॥ सुहृदः प्रकृतीर्दारानुपायुक्तं ततः स्वयम् ॥ १३ ॥ तावत्सूत उपानीय स्यन्दनं परमाद्भुतम् ॥ सुग्रीवाद्यैर्हयैर्युक्तं प्रणम्यावस्थितोऽग्रतः ॥ १४ ॥ गृहोत्वा पाणिना पाणी मारथेस्तमथारुहत् ॥ सात्यकयुद्धवर्मयुक्तः पूर्वाद्रिमिव भास्करः ॥ १५ ॥ ईक्षितोऽन्तःपुरस्त्रीणां सग्रीडप्रेमवीक्षितैः ॥ कृच्छ्राद्रिमृष्टो निरगाज्जातह्यमो हरन्मनः ॥ १६ ॥ सुधर्मस्त्रिया सर्भा सर्ववृष्णिभिः परिवारितः ॥ प्राविशद्यन्निविष्टानां न मन्त्यङ्ग पङ्क्तयः ॥ १७ ॥ तत्रोपविष्टः परमामने विभुर्बभौ स्वभामा ककुभोऽव-
भामयन् ॥ वृत्तो नमिहेर्यदुर्भयदूतमो यथोद्धाराजो दिवि तारकामणैः ॥ १८ ॥ तत्रोपमन्त्रिणो राज्ञःनानाहास्यस्त्रैर्विभुम् ॥ उपतस्थुर्यदाचार्या नर्त-

अनि नगर तथा अन्तःपुरमा बसे सबै वर्ष र मन्त्रीहरूलाई उनको इच्छित पदार्थहरूले सन्तुष्ट गरेर खानन्द प्राप्त गरे र ॥ १२ ॥ अनि माला, पान र चन्द्रमादि मोग मयप्रोहरू पहिले ब्राह्मण, बुद्ध, मन्त्री र श्रीहरूलाई बाँडेर पछि स्वयं तिनको उपयोग गरे ॥ १३ ॥ त्यसि देवादेई दाहक नामको सुग्रीवादि कम्पुक्त भगवानको अनि अद्भुत रथ लिएर आयो र दूध गार्इ प्रणाम गरेर उनको भाग्यले टिङ्ग उमिरायो ॥ १४ ॥ त्यो रथ आद्भुतको देखी भगवान् मार्गको ज्ञानमा हात हालेर मान्यकी तथा उद्धर सहित उदयावन्तमा उदायमान सुयंदव समान त्यस रथमा बस्नुमयो ॥ १५ ॥ आफना अन्तःपुरका श्रीहरू द्वारा सलज्ज प्रणय-वटाधले हेरिदै केही हाँसो आइदिनाले गर्दा मानो उनको चित्त बागेर उन्नीमिन लक्ष्मिक विदा भएर राजमया जात्रुमया ॥ १६ ॥ हे तात ॥ अनि समस्त पादवहकले परिमिता इष्टमान् कृष्ण सुधर्मा ममाभा प्रविष्ट हुनुमयो जपमा प्रवेश मनहरूलाई छ उमिहरू अर्थात् व्याप, आह, मोह, भ्रम र मृ-युले कह दिँदैनन् ॥ १७ ॥ सुधर्मा ममाभा अन्यान्य वदुबखी नर-जीरहकारा सेरिएर उनम राजपिडापनमा आयोन वदुभुक्त भगवान् कृष्णः आकृष्ट कान्तिने दी

दिखाइहू आलोकिहू पाई यथा रात्रा देखिए ॥ १९ ॥ अन्धकारमा नभवेत्तस्य रात्रिमा यन्त्रमा शोभति दुःखम् ॥ २० ॥ यत्र यत्रासा रात्रि-कुण्डल उदय-अवस्य तत्रैव प्रकाशका हास्य-
र मधुमं कुराले मगवान् कृष्णको मनोमंजन गर्नलाय ॥ नटाचार्ये ननकगण भूदज्ञ, बीष्वा, सुरज र बांसुरीको जय तथा ब्रह्म-गानिको अनुमात्र नाच-गान गर्नलाय ॥ खन, मागध तथा
बन्दीजन उनको स्तुति गर्नलाये ॥ १९-२० ॥ त्यहाँ उपस्थित केही वेदवादी तथा ब्राह्मण वेदहक्को व्याख्या गर्दै पूर्वकालीन पवित्र कीर्ति भएका राजाहक्को सम्पूर्ण वृत्तान्त
सुनाउन लागे ॥ २१ ॥ हे राजन् ॥ न्यबै केला ग्यहाँ योटा यन्त्रो प्यकि अयो, जमलाई पहिले कसैले पनि देखे मुने ॥ वा चिनेको थिएन ॥ भगवानलाई त्यो आरको खन्ना
दिइयो र उनको आश्रयले द्वापानले उमलाई न्यम मगध व्यापार उपस्थित गरायो ॥ २२-२३ ॥ सुधमां यत्रासा पुष्पाञ्जि उनले फामेश्वर भगवान् ओझ्पलाई दुबै हात बाँधेर
प्रणाम गर्ना र उनले ब्राह्मणको बन्दीगुदमा परेका राजाहक्को र उ सुनायो ब्राम्हणको दिग्विजय प्रमत्ता अपन उनको माथ टाउको न्युगणधयो, नी बीच हवार

स्यस्ताण्डरे पृथक् ॥ १६ ॥ मुदङ्गनीणामुरजवेणुतलदरस्वनैः ॥ नरतुर्गमुम्पुदुवुश्च सृनमागधवन्दिनः ॥ २० ॥ तत्रादृर्ब्रह्मिणाः केचिदासीना
ब्रह्मवादिनः ॥ पूर्वेषां पुण्यशमां राज्ञां चाकथयकथाः ॥ २१ ॥ तत्रैकः पुरुषो राजभ्रागतोऽपूर्वदर्शनः ॥ धित्वापितो भगवते प्रवीहारेः प्रवेष्टितः
॥ २२ ॥ स नमस्कृत्य कृष्णाय परेशाय कृताञ्जलिः ॥ राज्ञामवेदयद्दुःखं जरामन्धनिरोधजम् ॥ २३ ॥ ये च दिग्विजये तस्य मनसि न ययुर्मुखाः ॥
प्रमह्यरुद्धान्तेनामन्त्रयुते द्वे गिरिब्रजे ॥ २४ ॥ कृष्ण कृष्णश्चेत्यतमन्त्रपत्रभयभञ्जन ॥ वयं त्वां शरणं यामो भयभीताः पृथग्बिधयः ॥ २५ ॥ लोको
विकर्मनिरतः कुराले प्रमत्तः कर्मण्यर्थं त्यदुदिते भवदर्चने स्वे ॥ यस्तावदस्य बलवानिह जंविताशां सव्यदिष्ठनत्पनिमिषाय नमोऽस्तु तस्मै ॥ २६ ॥
लोके भवाङ्गगदिनः कलयावतीर्णः सद्रक्षणाय ह्यलनिग्रहणाय चान्यः ॥ कश्चित्त्वदीयमतिथ्यानि निदेशमीश किं वा जनः स्मकृतमृच्छति राज विद्मः
॥ २७ ॥ स्वप्नापिते नृपमुष्यं परतन्त्रमीश शशद्भयेन मृतकेन धुरं गहामः ॥ हित्वा तदात्मनि सुखं त्वदनीहल्लभ्ये निःस्पृहमेऽनिकुण्ठाभार
माययेह ॥ २८ ॥ तन्नां भवान्प्रणतशोकहराह्वियुग्मो ब्रह्मन्विषुङ्क्ष्य भगवाद्भयमपराशत ॥ यो भ्रभुजोऽयुतमतङ्गजवीर्यो विप्रद्रुरोध भवेन

राजाहक्लाई उनले बलवन्क आफ्नू गतिपथ माथको दुर्गमा पुनिदियो ॥ २४ ॥ राजाहक्को ममाचार सुनाउँदै दुबैले गर्ना-हं कृष्ण ॥ हे भगवान्-मन ॥ हे सरवा
पक्का भय-भञ्जन गर्ने ॥ हामी भयपुद्धि हुन शक्ती संसारका भयले उदरगण हुनुको उदरगमा छी ॥ २५ ॥ वा बाब हनुल आशा भएका हुन्ना रूप कन्दारगङ्गा कमन्द विपव
भय मक्का कममा संलग्न रहन्छ ॥ यस्तो स्थितिमा जो धम विमूढ जीवको जीवन-आशा गर्दै कुल्ल नष्ट पारिदिन्छन्, ती महाबलशाली निम्न मावधान र कलम्व गङ्गालाई प्रणाम ग
॥ २६ ॥ हनु र भयान् उनका ईश्वर हुनुहुन्छ ॥ गन्तुको रक्षा र हृदयको वमन गन्तको लागि नै हनु यम लोकका अपना सबै कलाह्वयिह अवनीय हुनुमन्त्र ॥ हे ईश ॥ क
हुनै यस्तो रानवान् पुरुष छ, जो हनुका आशा उदङ्गन बनेमकास प्रवेष्ट कर्णका आपुले गरेका कम्कन भन्छ नै, पा हामीलाई यथा छैन ॥ २७ ॥ हे ईश ॥ हामी यान्त्र ॥ यान्त्र
शम स्वतःविह सुख छाडेर हनु रक्षी मागले दान-दान भय उष्ट योताग्रे ॥ २८ ॥ तन्नां प्रत्येकान् गङ्गाला हामी परन्त्र छौं र ध्वजममान गङ्गमुल पाउने हृदय रहन्छी ॥ यमका

महा भय बहिरङ्गः, त्वो मृतकतुल्य शरीरं हापी केवलं सां-पुत्रादिको चिन्ताकरो मारी बर्गिज्जहेर्ही॥२८॥ हे प्रभो ! इतुहा नामपुण्यं शय्यागतका दुःखं दृष्टव्यमिहम् , यतः हयुरने जगत्प्रसङ्गो कर्मबन्धनयो बर्गिणका शर्मालोके भुक्ति विलासनाम् त्वो मरुते दम हज्जार हस्तोको बल भयको हृनाले हार्मिनाई मेडा-बान्ना जै कैयमा धुनि गलेको छ । २९ । हे उदानचक्र ! जगमन्थके हजुरमित अठार फल पुष्ट भव्य । त्यपमा मन्त्रपट्ट हजुरले स्वपक्षो मानमर्दन गर्नुभयो, वैरिनि भडारी फल मनुष्यलो-नामा विरत तथा वनन्त व्यापत पगःकमी हयुरलाई एकपल्ट जित्वा, उर्गवेकादेति त्वो उन्मथ भयत इतुरका प्रमाणरूप हामीलाई यक्ष वर्ना घालना र बल दिन थालिगेछ । हे सज्जन ! यो जै उक्ति ठान्नु हुन्छ सोही गर्नाम् ॥ ३० ॥ इतले भयो-हे मधवन् ! जगमन्थको पुत्रुरा हयुरका दशनेच्छु राजाहकले हयुरका लण्यको शय्य परेका छन् । कृपा परेर गिनी-रुको कल्याण भर्ज्जहेनम् ॥३१॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्-हे राजन् ! त्वो दूत यमरी प्रार्थना गर्दै थियो, स्वयं वेला विह्वलवर्ण, उडाचारी, तेजस्वी र शय्य जै प्रकाशमान र ज्ञानी देवनि माधवजी त्यही जाइपुन

[illegible]

विश्वका रथपति र मायावी हुनुहुन्छ । मैले हजुरको दुस्तर मायालाई धरेपछि देखेको छु । यसै दाउराया ज्वालाविहीन अग्नि लुकेको हुन्छ, त्यस्तै हजुर आफ्नो मायाशक्तिले मलाई शक्तिमा व्याप्त राख्नु हुन्छ । जतः हजुरको यस्तो प्रेम मेरो निमित्त हुने अद्भुत कृपा होइन ॥३७॥ हे प्रभो ! मर्वषा विध्या मर पनि मत्स्य र्हे प्रवीर हुने प्रवञ्चलाई हजुर आफ्नो मायाले रक्षित लय पार्नुहुन्छ, जतः हजुर परमेश्वरको अभिप्राय को ज्ञान सकछ । हजुर अकिन्त्यमूर्ति ईश्वरलाई नमस्कृत छ ॥३८॥ हजुरले अनर्चवादी छगोरबाट श्रुत हुने उपाय नजान्नाले गर्दा ममार-यकमा पुगिरहने जीवलाई शुक पार्नेको निमित्त विविध स्टीलावतार धारण गरेर आफ्नो सुयशस्वी बची प्रचलित पार्नु भएको छ । म हजुरको धरणाभा हु ॥३९॥ हे प्रभो ! हजुर साक्षात् मम हुनुहुन्छ, तर यत वेला मानवी छीलाको अनुकरण गर्नुभएको छ । यसै निमित्त म हजुरका कुरा छुट्टा छुटा अनन्व भक्त राजा युधिष्ठिरलाई जे गर्ने इच्छा छ, त्यो भन्दछु ॥४०॥ बाण्डुनय महागात्र युधिष्ठिर चक्रवर्ती हुने इच्छाले रामकथ पञ्चदश हजुरको पूजा गर्ने कामिरहेका छन्, हजुर तिनको अनुमोदन गर्नु ॥ ४१ ॥

भूतेषु भूमभरतः स्वशक्तिभिर्द्धेरिवच्छन्नरुचो न मेऽद्भुतम् ॥३७॥ तवेहितं कोऽर्हति साधु वेदितुं स्वमाययेदं सृजतो नियच्छतः ॥ यद्विद्यमाना-
स्तनयाऽवमामते तन्मे नमस्ते स्वविलक्षणतन्मे ॥३८॥ जीवस्य यः संमरतो विमोक्षणं न जानतोऽनर्थवद्वाञ्छरीरः ॥ लीलावतारैः स्वयशःप्रदीपकं
प्रज्वालयन्ता तमहं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥ अथाप्याश्रावये ब्रह्मन् नरलोकविडम्बनम् ॥ राज्ञः पौत्रेष्वस्येयस्य भक्तस्य च चिन्तितम् ॥ ४० ॥ यक्षयति
त्वं ममेन्द्रेण राजसूयेन शण्डवः ॥ पारमेष्ठ्यकामो सपत्निस्तद्वाननुमोदताम् ॥ ४१ ॥ तस्मिन्देव मनुवरे भवन्तं वै सुरादयः ॥ दिद-
क्षुवः ममेष्ट्यन्ति राजानश्च यशस्विनः ॥ ४२ ॥ श्रवणात्कीर्तनादधानात्पूयन्तेऽन्तेमायिनः ॥ तव ब्रह्मस्येश किमुतेष्वाभिप्रेक्षितः ॥ ४३ ॥
यस्यामलं दिवि यशः प्रथितं रसायां भूमौ च ते भुवनमङ्गलं दिग्वितानम् ॥ मन्दाकिनीति दिवि भोगवतीति चाधो गङ्गेति चेह चरणाम्बु पुनति
विश्वम् ॥ ४४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तत्र तेष्वामपक्षेष्वाङ्गत्सु विजिगीषया ॥ वाचः पेशीः स्पयन्मृत्युमुद्रं प्राह केशवः ॥४५॥ श्रीभगवानुवाच ॥
त्वं हि नः परमं नयुः सुहृन्मन्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ तथाऽत्र ब्रूयन्नुष्टेयं श्रद्धयः करवाम तत् ॥ ४६ ॥ इत्युषामन्त्रितो भर्ता सर्वज्ञेनापि मुखयत् ॥

हे ईश ! स्वतः उत्तम यज्ञमा मर्भे देवता र दृष्टा दृष्टा यज्ञमती राजा हजुरको दर्शन गर्न जाउँछु । हे ईश ! परब्रह्मरूप ईश्वरको श्रवण, कीर्तन मनन, ध्यान गर्नाले वाञ्छाले पनि पवित्र हुन्छन् मने हजुरको मायात् दर्शन तथा स्पर्श गर्नेहरूको कुरै होइन ॥४२॥४३॥ हे भुवनमङ्गल ! हजुरको पवित्र यक्ष स्पर्श, पाताल र पृथ्वी तथा इमे दिग्गाइमा व्याप्त छ । हे प्रभो ! हजुरको चण्डिक स्वर्गमा मन्दाकिनी, पातालमा गोगवती तथा भूलोकमा यक्षा नामले विद्यमान मर स्रष्टा विश्वलाई पवित्र पार्ने गर्दछिन् ॥ ४२ ॥
शुक्रदेवजी मनुहुन्छ—हे राजन् ! आफ्ना यक्ष यादवहरू विजय प्राप्तिमा लागि जति उत्सुक हुनाले नरदेवीको कृपा स्वीकार नगरेका देखेर श्रीकृष्णले आफ्ना मृत्यु उद्धारमा होम्यै मनुभयो ॥४५॥ श्रीकृष्ण आज्ञा हुन्छ—हे उदय ! तिम्रो मर्भे यदार्थका हाता, हावा उत्तम नयु, शुक सम्पत्तिको मर्भ र विष सुदृढ हो । अर तिम्रो नै मन हायाल के गर्नु उचित छ ! तिम्रो जे मनछो, हाकी उमेमा विश्वास गरेर त्यही गर्नेछौ ॥४६॥ जव मर्भे हजुर पनि आफ्ना स्वामी कृष्णले उद्धारपति बन्दै नपार जे गरी आफ्नो कर्मेक मानेपछि इनन

पनि प्रभुको माहा किराधार्य करै मयरी उपर दिए ॥४७॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे भगवद्गीतायां मत्तितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

(मत्तितमोऽध्यायः) श्रीकृष्णदेव मन्दछत्र-हे राजर्ष ! ओकृष्णका स्वप्ता बचन सुनेर तथा देखि नारद, मयै मयामद र भगवान् कृष्णका मनाभाव जानेर महामति उद्वले भने ॥ १ ॥ उद्व बोलै-हे देव ! जम्नो देखि नारदले बन्धुपयो, त्यस अनुपार हजुरले यज्ञ गर्ने इच्छुइ आफ्ना कुरका छेग बुधित्तिको नै महायता मनु पदछ । सो कुरणागत राजाहरूका रक्षा मनु पनि आवश्यक छ । २६ ॥ हे प्रमा ! राजस्य यज्ञ म्बधी व्यक्तिको सर्व मत्तछ, जो सर्व दिशाहरू जिताम् । अतः त्यो दिक्पत्रको प्रसंगमा ब्रह्मन्धलाई जित्न पनि आवश्यक बुनेछ र ब्रह्मन्धलाई जित्नेपछि युधिष्ठिरको यज्ञ र क्षणागतहरूको रक्षा दुवै कार्य मरी सम्पन्न हुनेछ-यस्तो मेरो मनस्थ छ ॥३॥ हे गोविन्द ! यदि यस्तो पारिन्छ भने दिग्ब्रह्मको उदरै म फकन हाना र ती पुनामा परेका राजाहरू पनि मुक्त हुने छन् र हजुरको यज्ञ पनि चर्गभर फैलिने छ ॥ ४ ॥ गत्वा ब्रह्मन्ध दम हनार

निदर्श शिरसाऽऽधाय उद्वचः प्रत्यभाषत ॥ ४७ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे भगवद्गीतायां मत्तितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

श्रीकृष्ण उवाच ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य देवर्षेरुद्वतोऽब्रवीत् ॥ सम्भानां मतमात्राय कृष्णस्य च महामतिः ॥ १ ॥ उद्व उवाच ॥ यदुक्तमृषिणा देव सात्त्विक्यं यक्ष्यतस्त्वया ॥ कार्यं पैतृष्वस्त्रेयस्य रक्षा च शरणेषिणाम् ॥ २ ॥ यष्टव्यं राजसूयेन दिक्चक्रजयिना विभो ॥ अतो जरासुतजग उभयापौ मतो मम ॥ ३ ॥ अस्माकं च महानर्थो ह्येतैव भविष्यति ॥ यथाश्च तव गोविन्द राज्ञो वद्वान्विमुञ्चतः ॥ ४ ॥ म वै दुर्विषहो राजा नामायुनसमो बले ॥ बलिनामपि चान्येषां भीमं ममवलं विना ॥ ५ ॥ द्वैरथै स तु जेतव्यो मा शताक्षोद्विणीयुतः ॥ ब्रह्मण्योऽभ्यर्थितो विमेन प्रत्याख्याति कर्हिचित् ॥ ६ ॥ ब्रह्मवैधरो गत्वा तं भिक्षेन वृकोदरः ॥ हनिष्यति न मन्दो द्वैरथै तव सन्निधौ ॥ ७ ॥ निमित्तं परमीशस्य विश्वम निरोधयोः ॥ हिरण्यगर्भः शर्वश्च कालम्यारुपिणस्तव ॥ ८ ॥ गायन्ति ते विशदकर्म शृष्टेः देव्यो राज्ञो स्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणं च ॥ गोपश्च कुञ्जरपतेर्जंकटात्मजायाः पित्रोश्च लब्धशरणा मुनयो वयं च ॥ ९ ॥ जगमन्धवधः कृष्ण भूर्यवायोपकल्पते ॥ प्रायः पाकविपाकेन तव चाभिमन

हापीको समन बलवान् छ । त्यसलाई उस्तै बलवान् भीमसेन बाहेक अरु कोहि वर्ता बलवान् मर पनि जित्न सक्ने, किनकि त्यसको मनु भीमसेनको हातबाट हुनु निश्चित छ ॥१॥ उस्तैलाई इन्द्र पुद्गमा जित्नु उचित हुनेछ । उस्तैलाई जित्न सर्वा अक्षोहिणी सेना लिएर जाने आवश्यकता छैन । त्यो निकै ब्राह्मण-मत्त छ ब्राह्मणहरूको शार्थनालाई त्यो कदापि दाँदैन ॥ ६ ॥ अतः भीमसेन ब्राह्मण भनेर त्यसलाई जाउन् र इन्द्रपुद्गको भिक्षा मागुन् । अनि ती हजुरको माहन्ने उस्ताई इन्द्रपुद्गमा अवश्य मानउन्, यसमा बलिकर्ति पनि सन्देह छैन ॥ ७ ॥ हजुर निराकार र कालम्वरूप ईश्वर हुनुहुन्छ । अतः उतापि र प्रलयमा ब्रह्मा र शिव निमित्त मात्र हुन्, परन्तुन हजुर नै मनुहुन्छ ॥ ८ ॥ ब्रह्मन्ध मगगाइ त्यसका बन्धी राजाहरूका छोगण शत्रुको वध, तथा पनिहरू बन्धनमुक्त भएका हुनाले हजुरका लीलाको आनन्दपूर्वक आकापना घरमा बान गर्नेछन्, अस्तै गोपनीहरू महुन्हुबाट शर्क पाएर र हनिगण ब्राह्मको ब्रह्मबाट छुटाउने र राजगर्हबाट लीलालाई न्याउने लीलाहरू गाउँछन् र हामी यास कर्मलाई मार्ने माना-पितालाई उमको बन्धनवार मुक्त पार्ने मान

वत्सल मन्दल ॥१०॥ हे कृष्ण ! जगन्मन्त्रको वपुः अनेक कार्ये एकैव हृन्मन्त्रं र राजाह्वयका पुष्पकर्म र वराहवपुःको वपुः हनुमन्तर्गमि वपुः नै श्रेष्ठं र मन्त्रकः ॥ जलः पवित्रं रात्रयश्च
पञ्चमा न जालुदः ॥ १० ॥ श्रीगुदेव मन्दलद्वन्द्वे राजन् ॥ श्रीकृष्णले देवर्षि नारद, वपुःवद् वादवद्गुहा कुराको समर्थनं मनुमयो ॥११॥ अग्नि वपुःवान् देवर्षीनन्दने वपुःदेव आदि
गुह्यजनमित्तं ज्ञात्वा लिप्ता टाका तथा ज्वर आदि सेतुकलाई हृत्पदस्थ ज्ञाने तपारी पत्ने कात्ता दिए ॥ १२ ॥ पवित्रं पुत्रहन् तथा मन्त्रा-प कृत्तरीजन सहितं प्रवृत्ताद्याह वराहवपुःको
वपि व्याज्ञा लिप्ता मन्त्रान कृष्ण गार्ग्याले ज्योत्यो गहवाचकले ज्ञात्वा प्रजापुत्र रथमा मनुमयो ॥१३॥ मृदङ्ग, घरी, दाह, नगर, दह, पण्ड र मनुज आदि वायाहकता धारले
दशै दिशाहक युक्तरिच पदं रथ, दावां, यहा र वेदन स्रुतमिना विज्ञाने सेनाल वेरपर श्रीकृष्ण नगर बाहिर निस्के ॥ १४ ॥ कृष्ण पातपगमया पनीहन् राजा-राज्ञा आपूषण
चन्दन तथा माला आदिन अनेकुन मण्य आकषणा छांग छांगी पठित नरयान ॥ पालपी ॥ अश्वान तथा सुवर्षमण्डित शिखिकाहकता वराह कृष्णमगवापुःको रथका अधि-पठिताने

कतुः ॥ १० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युद्धवचो राजन्मर्दतोभद्रमन्युतम ॥ देवर्षिर्पुत्रद्वद्धाश्च कृष्णश्च प्रत्यपूजयन् ॥ ११ ॥ अयादिशम्रयणाव
मगवान्देवकीमुतः ॥ मृत्यान्दारुक्जैत्रादीननुज्ञाप्य गुरुन्विभुः ॥ १२ ॥ निर्गम्यपात्ररोधान्मन्त्रान्मुनात्मपरिच्छिन्नान् ॥ मङ्कषणमनुज्ञाप्य यदुराज
च शत्रुहृत् ॥ मृतोपनीते स्वस्थमारुहद्गुरुद्वजम् ॥ १३ ॥ ततो रथदिपदस्तादिनायके करालया परिचृत आत्ममेतया ॥ मृदङ्गभेर्यांककश्रु
गोमुचैः प्रधाप्योष्टिककुम्भो निराकम्त ॥ १४ ॥ नृनाजिकाश्चनशिविकाभिरन्युतं महात्मजाः पतिमसु सुवन्ता ययुः ॥ वराह्यगभरणविनेयमस्य
सुमंढता नृभिरमित्रमपाणिभिः ॥ १५ ॥ नरोष्ट्रगोमहिषश्चराश्वतर्यन-करेणुभिः परिजनवायोषितः ॥ स्वलेकृताः कटकुटिकम्बलाभ्यराद्युपमकग
यशुरधिगुज्य मर्वतः ॥ १६ ॥ बलं बृहद्वजपट्टव्रजप्रवेरंराशुधाभरणकिरीट्यर्मः ॥ दिवांशुभिन्मुल्लखं वभौ श्वेर्यार्णवः क्षुभित-
मिङ्गिलोर्मिभिः ॥ १७ ॥ अवां मुनिर्यदुपतिता मन्त्राजितः प्रणम्य तं हरिं विदधद्विद्वयसा ॥ निशम्य तद्वचनमिमाहताहणो मुकुन्दमन्दर्शन-
निवृत्तिन्दियः ॥ १८ ॥ राजदूतभुवाचेदं भगवान्प्रीणयन्निग ॥ मामेष्ट दत्त भद्रं वो घातयिष्यामि मामधम ॥ १९ ॥ इत्युक्तं प्रस्थितो दत्तो

तिवका मुक्ताकर निर्जित शार्ङ्गिर दाह-मगवारत सुभा-जित मन्त्रिचरण पदः दिद्रहेयः ॥ १५ ॥ यर्मे प्रकम्प उन्को अनुयाया हा पनी तथा वायाहका राक्षसी श्रुता वरर सुस-
क्षम आदिल इमेका कृष्ण मवन तथा कम्बल र वगादि वरका मगवालेदे गोद आदि बाह्यतया रामेय म्याना, धोले, मवा, कृष्ण बाहा तथा दाताहकता चदेर दिष्टे ॥१६॥ त्यम
मगाममवायरी तुष्टन कालाहल क्पास तथा रोना उना म्ना प्वाका, लव, चमर, उलय अश्र म्वा, आभूषण, मुकुट तथा वपुःवादक मन्त्रे क्षाभन मया, जस्ते दिनया इयंका
किरण वगाल तथा उभिरहेका ज्ञाद, माता ॥ १७ ॥ मनुजको प्र का वन मन्द ॥ १८ ॥ ज्ञाने अयदुनापदारा रथमनित वरर उन्को दक्षनले प्रवन्तचिच नारदजी उन्कोवाट मन्त्रक
पाण्ड उन्को राजसय यत्रमा जान वका मन्त्रक ॥ १९ ॥ मन्त्रा कृष्णमे राजाहकता मन्त्र वपुःवादी मन्त्र ॥ १९ ॥ अर्जुन कृष्णमे राजाहकता मन्त्र वपुःवादी मन्त्र
वपुःवादी गुलियो वासील प्रवम पाठे मन्त्र मया ॥ १९ ॥ मन्त्रा मन्त्र राजाहकता मन्त्र-मन्त्रान् उन्को, व श्रिमे वराहवपुःवादी मन्त्र उन्को कृष्णमगवापुःको मन्त्र आउन् कु ॥ १९ ॥ हरिल मन्त्र

भीकृष्णले कृष्ण, सुष्णय र केन्य देशका राजाहरूद्वारा सम्मानित। यत्र स्वयं पनि सम्मान गरे। अतः, सामय, सम्पन्न, वन्दनीय उपाधि र विप्रसन्न, वृद्ध, धृष्ट, बाया, मंग, पणर र मोक्ष आदि बाजा बजाउदै भगवान्को स्तुति र नाच-गायन गर्नेगरे ॥ २८ ॥ यद्यपि आफ्ना वन्दनान् वेगिष्ठ पुण्यश्लोक-विश्रामाक्ष भगवान् कृष्ण वन्दोक्त द्वारा स्तुति गरिदै न्यम नगरमा बसिष्ट हुनुभयो ॥ ३१ ॥ जसको मुख मङ्गला हावीहरूका बदले सुमधिन जन उक्ति र विद्या, जुन रङ्ग-विहङ्गी ज्ञान-रत्नाका र सुनीला वन्दनार्थ तथा ब्रह्मण कलत्र एवं स्नानादिले स्वच्छ यत्र शम्भु ब्रह्मभूषण र सुगन्धि-मालाहरूले अलङ्कृत नर-नारीहरूले सुशोभित भएहेको थियो ॥ ३२ ॥ श्रीकृष्ण भगवान्ने धर्मराजरा राजधानीलाई प्रश्रित बनी, उपहार, परका आर्क्ष-ह्वातबाट निस्कने अगल-ज, पलायन र स्वयंकलत्र शक्ति र शक्ति शिखरले अलङ्कृत भवनहरूले भरिएको देखे ॥ ३३ ॥ भवे स्वर्गिका नेत्रको निमित्त अत्यन्त दर्शनीय भगवान् कृष्णचन्द्रको आगमन हुन्नामाथ जसका नारीगत घर-बन्दा र श्रमयमा सुतेका आफ्ना पनि कोई न्यहीं छाडे श्रीकृष्णलाई

बाह्योभ्यो नमस्कृत्य वृद्धेभ्यश्च ययार्हतः ॥ २८ ॥ मानितो मानयामास कुरुभूयकैकयान् ॥ मृतमागधगन्धर्वा वन्दनश्रावणमन्त्रिणः ॥ २९ ॥ मृदङ्गराङ्गपटहवीणापणवगोशुभैः ॥ बाह्याभारविन्दाक्षं तुष्टुबुनन्तुर्जगुः ॥ ३० ॥ एवं सुहृद्भिः पर्यस्तः पुण्यश्लोकशिखामणिः ॥ मन्त्रयमाना भगवान्विवेशालंकृतं पुरम् ॥ ३१ ॥ संभित्तवर्त्म करिणां मदगन्धतो यैश्चित्रवज्रैः कनकतारणपूर्णकुम्भैः ॥ मृष्टाभभिर्नवदुकुलविभूषणसम्पन्नेभ्यः भिर्युवतिभिश्च विराजमानम् ॥ ३२ ॥ उद्दीप्तदीपबलिभिः प्रतिमद्यजालनिर्यातधूपरुचिरं विलमपनाकम् ॥ मूर्धन्यहेमकलशै रजतोत्सृष्टैर्जुष्टं ददर्श भवनेः कुरुराजधाम ॥ ३३ ॥ प्राप्तं निशम्य नरलोचनपानपात्रमोःसुखयिश्चलितकशदुकूलकधाः ॥ मया विमृज्य गृहकर्म पतोश्च तस्यै द्रष्टुं ययुर्वतपः स नरेन्द्रमार्गे ॥ ३४ ॥ तस्मिन्मुमङ्कुल इमाश्चर्यद्विद्विः कृष्णं समार्यमुपलभ्य गृहाधिरुढाः ॥ नार्यां विकीर्य कुसुमैर्मन-मोपगुह्य सुस्वागतं विदधुस्तमयवीक्षितेन ॥ ३५ ॥ ऊचुः श्रियः पति निर्दिष्ट्य मुकुन्दपत्नीस्तारा यथोद्धृपमहाः किमकार्यमूभिः ॥ यच्चक्षुषां पुरुष-मौलिरुदारहामलीलालोककलयात्मवमातनोति ॥ ३६ ॥ तत्र तत्रोपसंगम्य पौरा मङ्गलपाणयः ॥ चक्रुः सपथां वृष्ण्याय श्रेणीमुख्या हतेनमः ॥ ३७ ॥ अन्तःपुरजनेः प्रीत्या मुकुन्दः फुललोचनेः ॥ ससम्प्रमेरभुपेतः प्राविशद्राजमन्दिरम् ॥ ३८ ॥ एषा विलास्य भ्रात्रेण कृष्णं त्रिमुनेनधरम् ॥

हेनको निमित्त राजमार्गमा गए, न्यम बेला उन्मुक्तताले गर्दा तिनका कण्ठ र ह्वाका गन्धन शिथिल भएका थिए। अनि आफ्ना घरका अगलीमा ठकतेका वी नागिहरूले हावी बाजा, रन र पैदल सेनाले बाह्य आकर्षणलाई आफ्ना रानीहरूद्वारा राजमार्गमा गृहहेका देखे ती बाकि पुनर्परा गरे र उनको धानमिक आलस्यन गरे छुट्ट छुट्टा हाँसे बाजा नेत्रले स्थाय गरे ॥ ३४-३५ ॥ चन्द्रमामात्रित विराजमान तारागत जन्ते राजमार्गमा श्रीकृष्णभग सुशोभित तिनको रानीहरूलाई देखे ती भगका सम्पन्न नारीहरू भन-जग— 'यी बाग्यानीहरूले कुन पुण्य गरेका रहेछन् जसले पुरुषपुङ्गव श्रीकृष्ण आपत्त उदार होमो र सीलामय दक्षिण तनका जयनन्दाई बगल आनन्द प्रदान गर्दछन्' ॥ ३६ ॥ जता तबै जनक पुष्पान्मा, जनो मानी र शिखरश्री नामाधिकृतले बेरे माङ्गलिक दण्डु लिइ अर्घाई गए श्रीकृष्ण भगवान्मा रूता गर ॥ ३७ ॥ अनि श्रीकृष्ण भगवान् अन्तःपुरमा

बगने कुम्भका निकसित र सिद्धत नेत्रद्वारा प्रीतिपूर्वक स्वामय गरवति राजमवनमा राख्नुभयो । ३८॥ अनि कुन्तीले पनि आफ्ना दाजुका छोरा एवं ब्रह्मावतनाथ कृष्णलाई आङ्कुरायेन ।
 बेल्छेर प्रयत्नतापूर्वक पलंगबाट उठो आफ्नी पुत्रायु द्रौपदीसहित अगाडि गएर आलिङ्गन गरिन । ३९॥ अनि भगवान् कृष्णलाई सादर आफ्नु मा'लमा लगाई बहादुर र शान्तिलाल
 अम्बुदातिरेरले गर्दा पूजा आदि गर्ने क्रम नै थिगिए ॥४०॥ हे राजन् ! द्रौपदि र आफ्नी बहिनी सुमद्राद्वारा नमस्कृत भएर भगवान् कृष्णले पिताको वरिन्ती कुन्ती र ग्यदाका भ्रा-
 तृदो-पुत्राणी सौहृदलाई प्रथम गर्नुभयो ॥४१॥ लासु कुन्तीको रोगबाट द्रौपदीले रुक्मिणी, सत्यभामा, भद्रा, जाम्बवती, मित्रविन्दा, रुक्मणी र परमसाध्वी मत्था आदि कुम्भ-
 प नीहरू र उनीहरूसँग आफ्ना कुन अन्त्यान्त्य श्री पिण्ड, ती सबैलाई वस्त्र, माला र आभूषणदि दिएर राम्ररी मन्त्रात् गरे ॥४२॥४३॥ अनि श्रीकृष्णले अर्जुनद्वारा माग्नुवाट
 गराई अग्निलाई तृप्त पारे । त्यस पश्चात् अम्बिकाबाट भवदानचको रक्षा गरे त्यसैद्वारा महाराज युधिष्ठिरका निम्ति यौटा दिव्य भवन तयार गराउने प्रीतिनादलाई पुनिर्माण

प्रीतात्मोत्थाय पर्यङ्कात्मरनुषा परिषत्त्वजे ॥ ३६ ॥ गोविन्दं गृहमानीय देवदेवेशमाहृत ॥ पूजायां नाविदहृत्यं प्रमोदोपहृतो नृपः ॥४०॥ पित्र-
 प्यमुर्गुरुषीणां कृष्णश्चक्रेऽभिवादनम् ॥ स्वयं च कृष्णया राजन्भगिन्या चाभिवन्दितः ॥ ४१ ॥ श्वश्र्वा संवोदिता कृष्णा कृष्णपत्नीश्च सर्वशः ॥
 आनर्च रुक्मिणी सत्यां भद्रां जाम्बवतीं तथा ॥ ४२ ॥ कालिन्दीं मित्रविन्दां च शैव्यां नाग्नजितीं सतीम् ॥ अन्यश्चाभ्यागता यास्तु वामः-
 सङ्मण्डनादिभिः ॥ ४३ ॥ सुखं निवामयामास धर्मराजो जनार्दनम् ॥ ममेन्यं सानुगामात्यं सभ्यं च नवं नवम् ॥ ४४ ॥ तर्पयित्वा स्वाण्ड-
 वेन वह्निं फाल्गुनमंयुतः ॥ मोचयित्वा मयं येन राज्ञे दिव्या सभा कृता ॥ ४५ ॥ उवाच कतिचिन्मामाज्राः प्रियचिकीर्षया ॥ विद्वत्प्रथमाम्ब-
 फाल्गुनेन भ्यर्च्युतः ॥ ४६ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तराधे कृष्णस्येन्द्रप्रस्थगमनं नामैकमसत्तितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ एकदा तु मभामध्य आस्थितो मुनिभिर्वृतः ॥ बाह्येणः क्षत्रिये वैश्येर्ब्राह्मिभिर्युधिष्ठिरः ॥१॥ आचार्यैः कुलवृद्धैश्च ज्ञातम-
 म्बन्धिव्य-धदेः ॥ शृण्वतामेव चेतैषामाभाष्यंदमुवाच ॥ २ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ क्रतुराजेन गोविन्द राजसूयेन पावनीः ॥ यक्षे विभूतिर्भवतस्तत्तम-
 म्पादाय नः प्रभो ॥ ३ ॥ त्वत्पादुके अविरतं परि यं चरन्ति प्यायन्त्यमरान्ने शुक्रयो गृणन्ति ॥ विदन्ति ते कमलनाभ भवापवर्गमाश्रयते यदि

उनका सेना, अनुचरगण, मन्त्रिपण्डित एवं पत्नीहरूलाई यस्तो बस्ने स्थान दिएर, जहाँ तिनलाई दिव्य नयाँ लुख प्राप्त होम् ॥ ४४॥४५ ॥ अनि भगवान् कृष्ण अर्जुनसित रथमा बसेर
 अनेक सांनकलेन हुन्दै पृथिविका प्रिय गर्नाका लागि त्यहाँ केही सज्जना बन्नुभयो ॥४६॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली भाषाद्वारा प्रथमोऽध्यायः ॥७१॥

(युधिष्ठिरको राजसूय यज्ञका आयोजन, जाम्बवती-वध) आशुपद्व बन्नुहुन्छ—हे राजन् । एक दिन महाराज युधिष्ठिरले जम श्रीकृष्ण हुनि, मित्र, क्षत्रिय, वैश्य तथा
 भगमसेन आदि प्राता, आचार्य, कुलका बुढा-याका र ज्ञातका सम्बन्धी एवं बन्धु-बान्धवले खेरिएर राजमभामा बसेका थिए । उनै बेला उनले सर्वको माग्नुने भगवान् कृष्णलाई
 ममर पित्त गरेर भने । ॥१॥२॥ युधिष्ठिर मन्दछन्द—हे गोविन्द ! यज्ञहरूमा श्रेष्ठ राजसूय यज्ञद्वारा म हुनुका परम विभूतिस्वरूप इन्द्रादि देवताहरूको पूजा गर्ने खोजिरहको खु

हे प्रभो ! हजुर मेरो यो सङ्कल्प पूर्ण पारिदितोम् ॥३॥ हे कमलनाभ ! शुद्ध चित्त जुन पुष्प पनि हजुरको पापनाशनी चाम-पादुका निरन्तर सेवन, ध्यान र द्वायोपकथन गर्दछन्, ती मंगारका बन्धनबाट मुक्तको निम्ति सुख हुन्छन् । यदि ती भाग्य सोच्छ्छन् भने उनलाई यस्तो मर्ब प्रकाशको भाग्य अनायाम प्राप्त हुन्छन्, जो अन्यलाई प्राप्त हुन सक्नेछन् अपते गर्दा मर्ब जना हजुरका चरण-कमलको सेवाको अङ्गण हुन्छन् । अतः हे प्रभो ! हजुर कुन तपस्व सृष्ट्यवस्थी राजाहरूलाई आफ्नू सेवा गर्ने दूरी परिका पुष्पहरूलाई निम्ति देवाउनेम् ॥४॥ हे प्रभो ! हजुर सर्वान्मा, सर्वदर्थी र आन्मानुष परब्रह्म हुनुहुन्छ हजुरमा आफ्नू-विराजको भेद-भाव केही पनि छैन तैपनिजस्तै कल्पहुन्छ आफ्नू सेवा गर्नेलाई उनको भावना अनुपम फल दिन्छ, त्यस्तै प्राणीलाई सेवाको अनुपम फल मिल्दछ । यसैले हजुरप्रति भेद-भाव अथवा निर्दयताको दोषारोप हुन सक्नेन ॥५॥ श्रीभगवानले आज्ञा भयो—हे ब्रह्मदेव राजन् ! हनुस्ते उचित विधानु भयो । यमले लोकमा हजुरको कल्याणकारी कीर्ति बढ्नेछ । ७॥ यो यज्ञ राजा, श्रुति, विदु, देवता आदि सबै प्राणी र हापी कल्प-वाल्वादि

त आशिष ईश नान्ये ॥ ४ ॥ तद्देवेदेव भवत्प्रणारविन्दमेवानुभावमिह पश्यतु लोक एषः ॥ ये त्वां भजन्ति न भजन्त्युत वोभवेयं निष्ठां प्रदर्शय विभो कुरुमृजयानाथ ॥ ५ ॥ न ब्रह्मणः स्वपरभेदमतिस्तव स्यात् सर्वमनः समदृशः स्वसुखानुभूतेः ॥ समंवेतां मुग्धरोशिते त्वमादमेवानुरूपमुदयो न विपर्ययोऽत्र ॥ ६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सम्पश्यस्वमितं राजन्भवता शङ्करान ॥ कल्याणी येन ते कीर्तिलोकाननु भविष्यति ॥ ७ ॥ ऋषीणां पितृदेवानां सुहृदामपि नः प्रभो ॥ सर्वेषामपि भूतानामीक्षितः ब्रह्मण्डयम् ॥ ८ ॥ विजित्य नृपतीन्सर्वान्कृत्वा च जगती वरो ॥ सम्भृत्य सर्वमम्भारानाहरस्व महाकृतम् ॥ ९ ॥ एतं ते प्रातरो राजन्लोकपालांशमभवाः ॥ जितोऽस्यात्मवत्ता तेऽहं दुर्जयो योऽकृतात्मभिः ॥ १० ॥ न कश्चिन्मत्पर लोके तेजसा यशसा श्रिया ॥ विभूतिभिर्वाभवेदेवोऽपि किम् पायिवः ॥ ११ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ निराश्रय भगवद्गीतं प्रीतः पुलमुत्साम्बुजः ॥ भ्रातृन्दिग्विजयंऽयुङ्क्त विष्णुतेजोपवृहितान् ॥ १२ ॥ महदेवं दक्षिणस्यामादिशत्सह सृष्टयैः ॥ दिशि प्रतीच्यां नकुलद्वीप्यां मव्यभाविनम् ॥ प्राच्यां वृकोदरं मत्स्यैः केकयैः सह मद्रकैः ॥ १३ ॥ ते विजित्य नृपान्वीरा आजुर्दिग्ध्य ओजसा ॥ अजानशत्रवे भूरि द्रविणं

भवेलाई दृष्ट ॥ ८॥ हजुर सर्व राजाहरूलाई जितेर समस्त भूमिहरू आफ्नू दधीभूत पारी सबै यज्ञको माधुरी एकत्र पारिमर्शमा यो महायज्ञको अनुष्ठान गर्नुहुन्छ ॥ हे राजन् ! हजुरका चरणमाई इन्द्रादि लोकपालहरूका अङ्गले उपपन्न भएका छन् र हजुर पनि मनमयी हुनुहुन्छ । त्यसैले आफ्नू प्रेमले मलाई वितिलितुभयो । अन्य अजितेन्द्रिय पुरुषहरूमा न जितेर वाक्छन ॥ १०॥ मेरा भक्तको हुन देवता पनि तेज, वर, शो वा विभूति आदिले निरस्कार गर्ने सक्नेन । अनि साधारण राजा तिनको केहीपनि हानि गर्ने सक्नेन ॥ ११॥ शुक्रदेवको अनुष्ठान—हे राजन् ! भगवानको कथन सुनेर पुषिष्ठिको हृत्कमल प्रमन्नलले फकिर आयो र उनले श्रीकृष्णको तेजले तेजस्वी माहृहरूलाई दिग्विजयका कायमा निष्क गरी सबदेवलाई सृष्ट्यवस्थीय वीरहरूमिल दक्षिण दिक्कामा जाने आदेश दिए । पश्चिम दिशामा नकुल, उत्तरतिर अनुन र पूर्वतिर भीमसेनलाई मन्म, केकय र मद्र वैत्रीय वीरहरूका साथमा पठाए ॥ १२॥ १३॥ हे राजन् ! अनुन आदि वीरहरूले आफ्नू पराक्रमले सबै दिक्का राजाहरूलाई जितेर यज्ञको निम्ति तन्पर पुषिष्ठिकाले पर्वतमा

न्यायः दिग् ॥ १४ ॥ तत्र महाशय बुधिरितले जगन्मन्थनाई अनेप मुने तत्र उपनाई जिनने तिम्लाया गाडिन् । आदिपुरुष प्रगवान्ने उनलाई ग्यती पन्न बनाउनु भयो जुन पहिले उद्भव होल मनका धाम ॥ १५ ॥ हे मान ! यसै अनुसार धर्ममेत, अनुभव र कृपा नोई जना माअणवैध धाम्न वने गिरिजज बुधमा मन् । जहा वृहद्वय बुध जगन्मन्थ रन्तथ ॥ १६ ॥ ब्राह्मण-वेपथारी ती क्षत्रियले ब्राह्मण भक्त तथा गृहस्थाश्रमी राजा जगन्मन्थका घर ठीक आतिथ्यको मौकामा पुगेर प्रार्थना गर ॥ १७ ॥ उनले भने - हे राघव ! हतुरको कल्याण होम । हतुर यस्तो जानुहवम् कि हामी अतिथि भैरे पम्बाउ आएका छौं । हामी हतुरमन जे मान्य लाग्दछौं, यो कृपा गरेर हतुर हामीलाई दिनुहवम् ॥ १८ ॥ तिनले मनका लागि के अग्रह छ ? दुष्टजन के अन्धर् भन गर्बनेनन् ? उदार स्वकिका लागि के अन्ध वस्तु छ ? अनि समदर्शनका लागि अर्काको बस्तु के हुनसक्छ ? ॥ १९ ॥ जो पुण्य ममर्थ भग्ग गान यो नायवात् प्रगेरले तज्जनहकले गान गरिने योग्य मुयधको सम्पादन गर्दैनन्, ती निन्दनीय र शाननीय कहिन्छन् । हरिकन्द, रन्तिदेव, शिलाञ्जलिहमिमा बस्ने मुद्गमन आदि,

नृप गच्छते ॥ १४ ॥ श्रयाऽजितं जगन्मन्थं नृपतेर्यायिनो हरिः ॥ आहोषायं तमेवाय उद्भवो यमुवाच ह ॥ १५ ॥ भीममेनोऽर्जुनः कृष्णो नमस्निद्र-
धराययः ॥ जग्मुर्गिरिर्वज्रं तात बृहद्वयमुतो यतः ॥ १६ ॥ ते गत्वाऽऽतिथ्यवेलायां गृहेषु गृहमेधिनाम् ॥ ब्रह्मण्यं ममयाचेरद्वाजन्त्या ब्रह्मलिङ्गिनः ॥
॥ १७ ॥ राजन्विद्वद्यतिथीन्यासानर्थिनो दूरमागतान् ॥ ततः प्रयच्छ भद्रं ते रद्वयं कामयामहे ॥ १८ ॥ किं दुर्मयं नितिश्रूणां किमकार्यमसाधुभिः ॥
किं न देयं वदान्यानां कः परः समदर्शिनाम् ॥ १९ ॥ योऽनित्यं शरीरेण मर्तां गेयं यशो भुवम् ॥ नाचिनोति स्वयं कल्पः स वाच्यः शोभ्य
गव सः ॥ २० ॥ हरिश्चन्द्रो रन्तिदेव उज्जवृत्तिः शिबिर्वलिः ॥ व्याधः कपोतो बहवो ह्यध्रुवेण प्रवृ गताः ॥ २१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स्वर्गेगक-
तिभिस्तांस्तु प्रकोष्ठैर्वाहतेरपि ॥ राजन्यवन्धून्विज्ञाय दृष्टपूर्वानचिन्तयन् ॥ २२ ॥ राजन्यवान्धवो ह्येते ब्रह्मलिङ्गानि विश्रुति ॥ ददामि भिक्षितं
तेभ्य आत्मानमपि दुस्त्यजम् ॥ २३ ॥ कर्तेर्नु श्रूयते कीर्तीर्चिन्ता दिव्यकल्मषा ॥ ऐश्वर्याद्भ्रशितस्यापि विप्रन्याजेन विष्णुना ॥ २४ ॥ श्रियं
जिह्वोर्पतेन्द्रम्य विष्णवे द्विजरूपिणे ॥ जानन्नपि महीं श्रदाद्वयमाणोऽपि दैत्यराट् ॥ २५ ॥ जीवता ब्राह्मणार्थाय को स्वर्थः क्षत्रवन्धुना ॥ तेन
पदमानेन नेहता विपुलं यशः ॥ २६ ॥ इत्युदारमतिः प्राह कृष्णार्जुनवृकोदरात् ॥ २७ ॥ विश्रा त्रियतां कामो ददाम्यात्मशिरोऽपि वः ॥ २८ ॥

छिबि, बलि, व्याध र कपोत (परेका) आदि अनेक प्राणीहरूले यस क्षरितले नै अविनाशी पद प्राप्त गरेका थिए ॥ २० ॥ शुकदेवजी बल्लुहन्त-ले राजन् । ब्रह्मण्यं नमस्निद्रा, आहति तथा यामु गृहमेधमा परेका ठेला धनुषका वेदीको निहले तिनलाई काफैले पहिले देमेका क्षत्रिय ठानेर मनमते विचार गरे— ॥ २१ ॥ यी बाल्यमा क्षत्रिय हुन्, तर यत्न मयवश ब्राह्मण जस्तो रूप धारण गरेका छन् । अन्त्य इत्येता भोगेपछि य आफ्नो इच्छाज गरी पनि दिनसक्छु । २२ ॥ अनिन्द्र-बलिहाराबाट इन्द्रले स्वयंभूथी मायाई दत्ता । इन्द्रले विष्णुले ब्राह्मण भनेर बलिको छलपूर्वक ऐश्वर्य अष्ट बारिदिएका थिए । तापनि दैत्य दिव्यमा फैलिएको निमेष कीर्ति आज पनि विद्यमान छ । शुक्राचार्यले क्षेत्रना पनि । दैत्यराजले विद्वेषधारी भाष्यलाई जानी-जानी सम्पूर्ण पुष्पी दिएका थिए ॥ २४-२५ ॥ जुन क्षत्रिय ब्राह्मणको निर्दोष जीवन धारण गर्दैन र अविनाशी यशको मंचन गर्दैन, यस्तो

नाशवान् शरीरं के लाभः ॥२६॥ मनमनै यतो विचार मेघ उदारमुद्रि जगन्मन्त्रे कृष्ण, अर्जुन र भीमसेनयित मने-द विर ॥ विमं हस्को जे इच्छा छ, त्याग माय, म न कान्
आपन् मन्त्र पान नष्टर दिन तयार छु ॥२७॥ भगवान्त्रे मन्त्रमयो-हे राजेन्द्र ॥ यदि उचित ठान्छौ भने तिमी हामालाई इन्द्रयुद्धको भिक्षा देऊ ॥ हामी लुत्तिय हौं र युद्धको इच्छा न
ने तिमोकहाँ आएका हौं, हामी अक्षय इच्छुक ब्राह्मण होइनौ ॥२८॥ यी वृषापुत्र भीमसेन हुन् र यी उनै हो मई अर्जुन हुन् र म तिम्रो यममाको छोरा तथा तिम्रा पुत्राना व्रज
कृष्ण हुे यस्तो वृत्त ॥२९॥ यत उर र मयवान् कृष्णद्वारा वृषित शरेपछि मगराग जगन्मन्त्र बललक्ष होस्न लागे र उनले अलिकति विमापर मने-ए मूर्ख हो ! यदि तिमोकहाँ यही
इच्छा छ भने म तिमोकहाँलाई इन्द्रयुद्धको भिक्षा दिन्छु ॥३०॥ तर तिम्रो त हाउने र युद्धमा आगिने छालको बीज हो यसै भिक्षा आपन् राजधानी मयुर छाहेर समुद्रका शम्भमा
पार्न बसेका छौं । अतः म तिमोमित लडाईं गर्दिन ॥३१॥ अर्जुन पनि कुनै द्वयो योद्धा होइन । यद्यपि यी अवस्थामा मेरो समान छु तापनि कुनै विषय पराक्रमी नहुनाले मेरो

श्रीभगवानुवाच ॥ युद्धं नो देहि राजेन्द्र इन्द्रशो यदि मन्त्रमे ॥ युद्धार्थिनो ययं प्राप्ता राजन्वा नाजकाङ्क्षिणः ॥ २८ ॥ असौ वृकोदरः पार्थ-
स्तस्य भ्राताऽर्जुनो ह्ययम् ॥ अनयोर्मतुलेयं मां कृष्णं जानीहि ते रिपुम् ॥ २९ ॥ एवमावेदितो राजा जहासोच्चैः स्म मागधः ॥ आह वामपितो
मन्दा युद्धं तर्हि ददामि वः ॥ ३० ॥ न त्वया भीरुणा योत्स्यं युधि विक्रवेचेतमा ॥ मथुरां स्वपुरीं त्यक्त्वा समुद्र शरणं गतः ॥ ३१ ॥ अयं
तु वयमा तुल्यो नातिमत्त्यो न मे समः ॥ अर्जुनो न भवेद्योद्धा भीमस्तुल्यबलो मम ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा भीमसेनाय प्रादाय महतीं गदाय ॥
द्वितीयां स्वयमादाय निर्जगाम पुराद्रहिः ॥ ३३ ॥ ततः समेखले वीरौ मयुक्तावितरेतरौ ॥ जघ्नतुर्व्रकल्पार्थां गदाभ्यां रणदुर्मदौ ॥ ३४ ॥
मण्डलानि विचित्राणि सख्य दक्षिणमेव च ॥ चरतोः शुशुभे युद्धं नटयोरिव रङ्गिणोः ॥ ३५ ॥ ततश्चतुष्टयशब्दो वज्रनिष्पन्नमन्त्रिभः ॥ गदयोः
क्षिप्तयो राजन्वन्तयोरिव दन्तिनोः ॥ ३६ ॥ ते वै गदे भुजज्वेन निपात्यमाने अन्योन्यतोलमकटिपादकरोरुजघ्नून् ॥ चूर्णीभवभुवनरुपेत्य यथाक-
शास्त्रे मयुष्यतोऽहिरयोरिव दीप्तमन्योः ॥ ३७ ॥ इत्थं तयोः प्रहतयोर्गदयोर्नृवीरौ बद्धौ भद्रार्थिभिर्य स्पर्शपिष्टाभ् ॥ शब्दस्तयोः प्रहरतोऽग्नियोरिदानी-

वाहि निर्देनन् ॥ अं, माय अवश्य म ज्ञौ वलवान् छुन्' पनि भनेर जगन्मन्त्रे भीमसेनलाई योद्धा हुनो यदा दियो र अर्जुन गदा अक्षय हात्मा लिण्ण नमग रहिर निष्क ॥३२॥ ३३ ॥
अब ती दुवै युद्धका मतभाला बीर पाटा । उनले भूमिमा बिह र आफ्ना वज्रमगन वटोर गदाले योद्धा । अहमाथि प्रहार मनमग ॥३४॥ ती दुवै दोषो बायो छन्द र यदा यदा
उफन्दै यन्मा दक्षिणदेव, अर्धे दृष्टा नट रणभूमिमा युद्ध गरिरहेछन् ॥ ३५ ॥ हे राजन् ! उस बेला योद्धाले अर्जोमाथि दिवाएको ठकालले लड्ठ लागेका दुई हाथीका दाँव
होपिम हो र भिक्षुनी हस्के वी चट्ट छान्छ हुनलाग्यो ॥३६॥ ती यदा हुनो वेगले योद्धाले अर्जोमाथि दाव, उमर, नमग, हात, तिम्रा र व्रज मा लाग्नाले परस्पर ठक्कर यदा त्यनमा
चूर्ण मण्डलाउ नी नगदीर बलामे यन जे देखिय मुड्कीले नै योद्धाले अर्जोलाई धिजधिलो पानेलागे । हानी हो परम्पर प्रहार मने युद्धीका आघात खाई भूला हुन्छन् ॥३७॥ तिनका

सुन्द वज्र वर त्रै प्रदम्भ सुनिम्ब्या ॥ ३८ ॥ हे राजन् । समान शिक्षा, बल र उत्साह सम्पन्न ती दुई हरलासदा वीरको असाधारण बुद्धि बयो । त्यस बुद्धिमा ती दुवैमध्ये कसैको पनि उत्साह मात्र हुन पाएन ॥३९॥ हे महाराज । यसो दिउँसो युद्ध गदधेर रानी मित्रभालले पलायनसँगै सवाइस दिन व्यतीत भए ॥ ४० ॥ अन्ति एक दिन भीमसेन आफ्ना मामाका पुत्र मगवान् कृष्णमित अन्दरल्-हे कृष्ण । म मगधराजलाई युद्धमा जिता असमर्थ छु । ४१ ॥ श्रीकृष्ण मगवान् जसम्भको जन्म र मरण दुवैको रहस्य ज्ञान्दथे । जसरी जरा राक्षसीले उत्साह जित्न दान दिएकी थिई, त्यो पनि उनलाई बाधा थियो । अतः कृष्णी-जनय भीमसेनलाई आफ्नू तेजले उ साहित पाई जरासन्ध बधको उपाय विचारन लागे ॥४२॥ मोक्षिपुत्र अर्थात् दर्शन श्रीकृष्णले युद्धको बेलामा भीमसेनलाई कुजरो पौटा कासा चिरे देखाई संकेतले उत्साह माने उपाय पठाउनु भयो ॥४३॥ भेट प्रहारकर्ता एवं

निर्धार्तव्यप्रफुल्लताडनोत्पः ॥ ३८ ॥ पयोरेवं प्रहरतोः समशिक्षावलौजयोः ॥ निर्विशेषममूयुद्धमक्षीणजवयोरुप ॥ ३९ ॥ एवं तयोर्महाराज युध्यतोः ससविश्रुतिः ॥ दिनानि निरगस्तत्र सुहृद्भिरिति तिष्ठतोः ॥ ४० ॥ एकदा मातुल्यं वै प्राह राजन्बुकोदरः ॥ न शक्नोऽहं जरासन्धं निर्जेतुं युधि माधव ॥ ४१ ॥ शत्रोर्जन्ममृती विद्वद्भिरिति च जराकृतम् ॥ पार्थमाप्याययस्त्वेन तेजमाऽक्षितयद्विरः ॥ ४२ ॥ सशित्यारिवधोपायं भीमस्यामोघदर्शितः ॥ दर्शयामास विटपं पाटयन्निव मन्त्रया ॥ ४३ ॥ तद्विज्ञाय महासत्त्वो भीमः ॥ प्रहरतां वरः ॥ गृहीत्वा पादयोः शत्रुं पातयामास भूतले ॥४४॥ एवं पादं पदाकम्प्य दोर्भ्यामन्धं प्रगृह्य सः ॥ गुदतःपाटयामास शास्त्रामिव महागजः ॥४५॥ एकपादोरुवृषणकटिपृष्ठस्तनांसके ॥ एकवाहक्षिम्रूकर्णे शकलेदहशुः प्रजाः ॥ ४६ ॥ हाहाकारो महासीन्निहते मगधेश्वरे ॥ पूजयामासतुर्भामं परिरभ्य जयाच्युतौ ॥ ४७ ॥ सहदेवं तत्तनयं भगवान्भूतभावनः ॥ अम्यधिष्ठदमेयात्मा मगधानां पतिं प्रभुः ॥ मौचयामास राजन्यान्मरुद्धा मागधेन ये ॥ ४८ ॥ इति श्रीमद्भागवते

महापराक्रमी भीमले कृष्ण मगवान्का संकेतले ठमलाई माने काहदा बुझे र उनले अनुको सुद्धा समानेर भूमिमा पठादिदिए ॥ ४४ ॥ अनि उनको यीटा सुद्धा आफ्नू रलियो सुद्धाले यिधेर अर्को सुद्धा भीमले दुवै हातले मगाने र जसरी कुनै ठूलो गजराज कुनै वृक्षको हाँगा भित्रल, उसै गरी गुदाद्विराट् थोरै उसको दुई टुक्रा पारिदिए ॥ ४५ ॥ त्यस बेला प्रजाले देखे-उनको शरीरको चारण, गिघा, अण्डकोश, स्तन, काँध, बाहु भेज र फाट्नथक देहको दुइ खण्ड भयो ॥ ४६ ॥ जरासन्ध मारिपपल्लि रथलाई ठूलो हाहाकार मन्त्रिया । अन्ति अनुज र कृष्णले भीमसेन र आनिङ्गन गरेर उनको सकार गरे ॥ ४७ ॥ अनि ती अप्रमेयात्मा र भूतमदन कृष्णले जगमन्धको पुत्र सहदेवलाई मगधेश्वर हो राज-

* उदाहरण (दुवैतिर हेर)—योरा मन्धर । मुनै ठूलो मानिले पाखो थियो । त्यसैले दुवै भती दाजु-बाँस ज्ञान्दथे । त्यसित दुनै पनि काम नराख्नुभयो । यहाँ सुनि आडनाले त्यो निकै सत उठा मन्धर र दुनै मर्दथे । एक दिन त्यो निकै कुनै रेखाई राखी उठाएर बोल्थे । मेरी आमा रेग (बुढी) की छोरी थिई । य पनि त आफ्नी आमाको छोरी छु, अनि किन त्यसै मर्दछ ?" तर अर्को दिन अस्मिन्ति दुनै नै मर्न गयो । यहाँ चर्काई लाग्यो । जसले एक वृद्धा माने पनि कठिन भयो । अनि त्यसको मन्त्रमा खके जायो—मेरी आमा बुढीको छोरी भएर के भयो ? राहु त दोटा लाग्योत मया नै थियो ?" हास्यमे के भने मन्त्रमा नुराको केव र छुप्यो । बुद्धि बुद्धि । दुनै भविष्यलाई टाढी नजुकोन्य त्यो एकद्विर माय जगमन्ध, ती मगधमा मन्त्रिद्वन्द्व ।

विद्यामन्त्रा मापयन्तु वरं त्रयमन्त्रं धृतं राजाह्वयं कागागागाह्वयं ह्यहं गिरिदि ॥८८॥ इति श्रीवैष्णवसंज्ञकं दशमस्कन्धं वेदाङ्गं वाराणसीनां द्विप्रसन्नमोऽध्यायः ॥ ७२॥

(इत्येतान्वाचत शुक राजाह्वयं विदार्हं र मगवान् हन्त्रमथ कर्तुम्) श्रीशुकदेव मन्त्रहन्त्र-हे राजन् ! जगन्मन्त्रदत्ता मन्त्राणां गृह्यै वराजितं बीम इवैव आठ मय राजाह्वयं मेला र फाटेहा तुषा लमई, मोकले दुर्बन्ध, म नीन अनुदा र वन्धनको कष्टले कुशिन गिरिजित नामको दुर्ग शक्ति निम्के तव निनेले भगवान् कृष्णजार्ह मायुन्ने उमिका देले । बी मेघ हं रवाभरणं हो शिष्ट र वेद्यो पीदाभर धारण गरेका थिए । १-२ ॥ उनको श्रीवैष्णविक, चार बाहु, कमल कोष्ठ हं अङ्ग नयन र मन्दहर तथा प्रपन्न वन्त्रो मुखारविन्द चिह्नो र कानमा यकराकृति कुण्डल शनमल मर्द चियो ॥ ३ ॥ ती एक हाथमा कमल लिप्ता थिए । अङ्क, गेहा र चक्रादि आभुष उनका अन्य त्र हुमा थिए ती किरिट, हार, कटक, कन्वर्ता र केयूरदिले विभूषित थिए ॥४॥ ती पांशुमा कौस्तुभणि पहिरेका र इनमङ्गले अवस्थित थिए । न्यस्ता श्री हरिलार्ह ती राजाह्वय लेखदत्ता पिउने तिहाले वाटने,

महापुराणं दशमस्कन्धे उत्तरार्धे जगन्मन्त्रधरो नाम द्विप्रसन्नमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अयुते द्वे शतान्यष्टौ लीलया युधि निर्जिताः ॥ ते निर्गता गिरिद्वीपा मलिना मन्त्रवामनः ॥१॥ शुक्लामाः शुक्लवदनाः संरोध-
परिकरिताः ॥ दृष्टुं स्ते घनश्यामं पीतकीशेषवामनम् ॥२॥ श्रीवत्साङ्कं चतुर्बाहुं पद्मगर्भाङ्गं च ॥ चक्रप्रपन्नवदनं स्फुग्ममकरकुण्डलम् ॥३॥ पद्महस्तं
मदाशङ्क्याङ्गैरुपलक्षितम् ॥ किरिटहारकटकटिसूत्राङ्गदाचितम् ॥४॥ ब्राजद्वरमणिर्धौवं निवीतं वनमानया ॥ पिबन्त इव चक्षुर्भ्यां लिङ्गन्त इव
जिह्वा ॥५॥ जिघ्रन्त इव नामाभ्यां रम्यन्त इव बाहुभिः ॥ प्रणमुर्हुतपापमानो मूर्धभिः पादयोर्द्वे ॥६॥ कृष्णम-दर्शनाह्वयवन्ममरोधनक्रमा ॥
प्रशशंमुर्हपीकेश गोभिः प्राञ्जलयो नृपाः ॥७॥ राजान ऊचुः ॥ नमस्ते देवदेवेश प्रपन्नातिहराव्यय ॥ प्रपन्नान्पादित-कृष्ण निर्विष्णान्धारममुने ॥८॥
नेन नायन्ममृयामो मागधं मधुसूदन ॥ अनुग्रहो यद्वक्तो राज्ञां राज्यच्युतिर्विभो ॥९॥ राज्येश्वर्यमदोन्नद्धो न श्रेयो विन्दते नृपः ॥ न्यन्मायामोहिता-
ऽनित्या मन्यते मपदोऽञ्जलाः ॥१०॥ भृगुवृष्णां यथा बालामनन्त उदकाशयम् ॥ एवं वैकारिणीं मायाममुक्ता वभु चक्षते ॥११॥ तव पुरः श्रीम-
दनष्टद्वयो जिगीषयास्या इतरंतरपृष्ठः ॥ ध्वन्तः प्रजाः स्वा अतिनिर्घृणाः प्रभो मृत्युं पुंस्तत्त्वाविगणय्य दुर्मदाः ॥१२॥ न पय कृष्णाचम्यारिरहया

नाकले सुचने र बाहुले आलिङ्गन गरे बस्ती श्रीकृष्णका दुग्ध चणमा शिर गले र प्रणाम गरे ॥ ५-६ ॥ कृष्ण दर्शन प्राप्तिको प्रयत्ननामे त्रको त्रनामा र्हेको गर्व कष्ट नष्ट
मएका थियो, ती राजाह्वय हात रोरेर विनम्र बाणीमा श्रीहृषिकेश्वर य व प्रकार स्तुति गर्ननागे । ७॥ राजाह्वय मन्त्रहन्त्र -हे जगन्नाथ भगवन् ! तव दर्शनको देहे : १-२ ॥ तव
छ । हे कृष्ण ! हाथो पो पो र संग्रहाट उदासीन मगर हनुको शनमल आएका छौं, हाथो रक्षा मुन्दवन ॥८॥ हे नाथ ! तव मयूकत ! हाथो वरपन्नवदनाः ॥ ५-६ ॥ तव
न्यमद्वारा जो हाथोह्वय राज्यग्रह हुनुपर्ने, यो पनि हनुको अनुग्रह नै थियो ॥९॥ राज्य र मेधयका बदल उन्मग राजाका फाल्गुन कृष्णक वन मारका ॥ १०-११ ॥ तव
रहताल गर्दो अनित्य र चञ्चल घन-मय्याचितलाई नै ति-य र अचल मान्दछन् ॥१०॥ जस्तै मृदुवन युगवन्नामा जलाशय पाददलन-मयी ॥११॥ तव पुरः श्रीमद-
नष्टद्वयो जिगीषयास्या इतरंतरपृष्ठः ॥ ध्वन्तः प्रजाः स्वा अतिनिर्घृणाः प्रभो मृत्युं पुंस्तत्त्वाविगणय्य दुर्मदाः ॥१२॥ न पय कृष्णाचम्यारिरहया

सत्य वस्तु शान्दलम् ॥ ११ ॥ हे प्रभो ! बहिनो हामो लक्ष्मणो भद्रमा अन्धा मरु बौद्ध अर्कोत्तिन ईषो मरु दकुलाई किने इच्छामि निरन्तर सन्मुख रहने मन्मुखी इच्छताई पनि भद्रान्तर भएर केही नगमो निर्दयतापूर्वक आपनै प्रजाको आश्रय गर्दछौ ॥ १२ ॥ हे कृष्ण ! उनै हामो यस ब्रह्मण इन्द्रको स्वल्पभुन तथा अनन्तराय दानको सम्पूर्ण गर्विते औहान हुनाले गर्दा इन्द्रको कुलले गर्वगर्तिन भएर इन्द्रको कर्मको स्मरण गर्दछौ ॥ १३ ॥ हे विभो ! निरन्तर छीन हुने गंगादिको क्रोधा भूमिस्वरूप शरीरले मेहन गरिने योग्य मृग-वृष्णा औ निष्परा राज्य तथा मंगल पदान्ते न कामलाई मनथने स्वर्गादि कर्मफलको पनि अब हामीलाई इच्छा छैन ॥ १४ ॥ अतः हे प्रभो ! अब इन्द्र न्यदी उपाय अज्ञा इष्ट कि अमले यस संसारका विविध पापिनहरूमा अमण गर्दै पनि हामी इन्द्रको कर्म कर्मलको सम्झना नगर्नेौ ॥ १५ ॥ शत्रुद्वय, हरि, परमात्मा, शृणागतक कलश नष्ट गर्ने गर्दछन्, श्वशान कृष्णाई अनेक प्रणाम छ ॥ १६ ॥ श्रीशुकदेव मनुहुन्छ-हे राजन् ! बन्धन-मुक्त ती राजाहरूका यम प्रकार मृगमान भएर शृणागत कर्मल तथा कलशाय मगराउने

दुग्न्तवीर्येण विचालिताः थियः ॥ कालेन तन्वा भवन्तोऽनुकम्पया विनष्टदर्पाश्ररणौ स्मराम ते ॥ १७ ॥ अथो न राज्यं मृगतुष्णिरूपितं देहेन शश्वत्पतना रुजां भुवा ॥ उपासितव्यं स्पृहयामहे विभो क्रियाफलं प्रत्य च कर्णारोचनम् ॥ १८ ॥ तं नः समादिशोपायं येन ते चरणाब्जयोः ॥ स्तुतिर्यथा न विरमेदपि संमरतामिह ॥ १९ ॥ कृष्णाय वासुदेवाय हरये परमात्मने ॥ प्रणतकेशानाशाय गोविन्दाय नमो नमः ॥ २० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ संस्रयमानो भगवान्नाभिर्धुक्बन्धनेः ॥ तानाह करुणस्तात शरण्यः श्लक्ष्णया गिरा ॥ २१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अत्रममृतिं वो भूया मय्या मन्यस्वितेश्वरे ॥ मुहृहा जायते भक्तिर्वाहमाशंसितं तथा ॥ २२ ॥ दिष्ट्या न्ययमितं भूया भवन्तो ऋतभाषिणः ॥ श्रियैश्चपदोन्नाहं परय उन्मादकं वृणाम ॥ २३ ॥ हेतथा नहुषो येनो शरणो नरकोऽपरे ॥ श्रीमदादुर्भशिताः स्थानादेवैत्यनगेश्वराः ॥ २४ ॥ भवन्त एतद्विज्ञाय देहाद्युत्पाद्यमन्तवत् ॥ मां यजन्तोऽध्वर्युक्ताः प्रजा धर्मेण रक्षथ ॥ २५ ॥ सन्तन्वन्तः प्रजातन्तुन्मुखं दुःखं भवाभौ ॥ प्राप्तं प्राप्तं च मेवन्तो मयि विचरिष्यथ ॥ २६ ॥ उदासीनाश्च देहादावात्मारामा घृतव्रताः ॥ मयावेश्य मनः सम्यक् मामन्ते ब्रह्म यास्यथ ॥ २७ ॥ श्रीशुक

उनलाई बन्धनमात्रा आज्ञा गर्दछौ ॥ १७ ॥ भगवान् मनुहुन्छ-हे राजा हो ! तिम्रो हलले त्रिनि गर्वो, त्यो उचित हो । अर्दक्षि सर्वको आपत्करी म साँजसमा तत्रो भक्ति हुनेछ ॥ १८ ॥ हे राजा हो ! निर्मादक मन्य कर्मा, ओ र परवर्षमरले हुने उन्मादकतालाई म मनुष्यलाई मत्राया तुलमादिने स्वर्गी मन्त्र ॥ १९ ॥ हे न, मे-धर्ममदल गर्दा नै हेतव्यो महामात्रु न, नहुष, येन, शत्रु र नरकाश्रु भादि अनेक देव, देवता तथा राजा आफ्नू स्वानघात अष्ट भद्राकेका छन् ॥ २० ॥ अतः निर्मादक उन्मादमो देहादिनाई नयशत्रु अनेक भावधानापूर्वक यज्ञादिद्वारा मेरो धर्मन गर्दै धर्मानुसार प्रजाका पालन गर ॥ २१ ॥ अब तिम्रो हल मन्त्रावृद्धि गर्दै र प्रात्यक्षानुसार प्राप्त हुने जन्म-मृ, मुल दुःख र क्षाम-क्षाम भोग गर्दै र ब्रह्मा चिन लगाएर फालपात्र गर ॥ २२ ॥ देहादिघात उदात्तान, आत्मागत तथा नाना प्रकारका जत पालन मन बन् निजलाई रक्षा प्रष्टमा ममा नै नगतर अन्तर्मा निर्मादक म ब्रह्मा नै ॥ २३ ॥ शुकदेवजी मनुहुन्छ ब्रह्मरति भगवान् कृष्णले राजाहरूलाई यस्तो आज्ञा दिनु उनलाई ब्रह्मादि पराउन सक्छ

पुरुष-सेवक सदाउनु मया ॥ २४ ॥ हे मातर ! जगन्मन्त्रो ह्योरे महदेवद्वारा तिनलाई राखेचित वस्त्र, माधुष्य, माता र चन्दनादि दिन लगाई सम्मानित तुल्याउनु मया ॥ २५ ॥ यमरी
राक्षसी भान मर वस्त्राभूषणले अलङ्कृत गी राजाहरूलाई उत्तम अन्न खान दिई ताम्बूल आदि विविध प्रकारका राखेचित मोग मयपण मया ॥ २६ ॥ श्रीकृष्णचन्द्रद्वारा करागारबाट
मुक्त पारिष्का तथा सम्मानित गी वृषणिगण स्वच्छ कुण्डनवा कान्तिने सम प्रकाश शोभिते वप, जसरी वषां श्वतुपछि तारागण शोभिते कुण्डन् ॥ २७ ॥ स्ववर्णित उत्तम वाढा जालिया
तथा मणि र सुवर्ण जडित रथमाथि बगालेर श्रीकृष्णले मपुरवाणीले इमन्त पर्दै आकाशन् देश पठाइदि ॥ २८ ॥ महान्ना कृष्णचन्द्रद्वारा बलेशमुक्त मगर ती सर्वे राजाहरू गी
श्रीकृष्ण र वनका लीलेहरूको ध्यान गर्दै आकाशको देश छिडे ॥ २९ ॥ उहाँ तिनकै आम्ना मन्त्रो, सेनापति आदिमित मदापुरुष भगवान् कृष्णको जगन्मन्त्र-वप आदि अद्भुत कार्य

उवाच ॥ इत्यादिश्य तृष्णाकृष्णो भगवान्भुवनेश्वरः ॥ तेषां न्ययुक्त पुरुषान्त्रियो मजनकर्मणि ॥ २४ ॥ मपर्यां कारयामास महदेवेन भारत ॥
नरदेवोत्रितैर्वस्त्रैर्भूषणैः सन्विलेपनैः ॥ २५ ॥ भोजयित्वा वरान्नेन सुस्नातान्ममलङ्कृतान् ॥ भोगैश्च विविधैर्युक्तान्ताम्बुलाद्यैर्नृपोचितैः ॥ २६ ॥ ते
पूजिता भुकुन्देन राजानो मृदुकुण्डलाः ॥ विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृण्ते यथा श्रमाः ॥ २७ ॥ रथान्मदस्वानशोप्य मणिकाञ्चनमुषितान् ॥
श्रीणय्य मृतैर्वास्यैः स्वदेशान्प्रत्ययापयन् ॥ २८ ॥ त एवं मोचिताः कृच्छ्रात्कृष्णेन सुमहात्मना ॥ ययुस्तमेव ध्यायन्तः कृतानि च जगत्पतेः
॥ २९ ॥ जगद्ः प्रकृतिभ्यन्ते महापुरुषर्षोष्ठितम् ॥ यथान्वशामद्भगावांस्तथा चकुरतन्द्रिताः ॥ ३० ॥ जरासन्धं घातयित्वा भीममेनेन केशवः ॥
पार्थाभ्यां मयुतः प्रायात्महदेवेन पूजितः ॥ ३१ ॥ गत्वा ते स्नाण्डवप्रस्थं शङ्खान्दध्मुजितामयः ॥ हर्षयन्तः स्वमुहूर्तो दुर्हर्तो चाप्युष्मावहाः ॥ ३२ ॥
तच्छ्रुत्वा भीतमनस इन्द्रप्रस्थनिवाaminः ॥ मेनिरे मागधं शानं राजा नासमनोस्थः ॥ ३३ ॥ अभिनन्द्याथ राजानं भीमाञ्जुनजनादर्ना ॥
सर्वमाश्रयवाचकुरात्मना यदनुष्ठितम् ॥ ३४ ॥ निशम्य धर्मराजसत्तत्त्वं शोवेनानुक्थितम् ॥ आनन्दाश्रुक्लां मुञ्चन्प्रेम्णा नोवाच किञ्चन ॥ ३५ ॥
इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे कृष्णाद्याममने त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ एवं युधिष्ठिरा राजा जरासन्धवधं विभोः ॥ कृष्णस्य चानुभवं तं श्रुत्वा प्रीतस्तमब्रवीत् ॥ १ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ये मयुषे-
वर्षान् मरेर हुनाए र मगरान्नेन तिनलाई जस्तो गर्नु भनेर आका मणको थियो, त्यसै गरी सावधान रहेर सर्वे राज्य धनलाई ॥ ३० ॥ यता भीमसेनद्वारा जरासन्ध-वध मगरत कृष्ण, भीम,
तथा विजय सहित महदेवद्वारा सम्मानित मगर इन्द्रप्रस्थ कर्षि ॥ ३१ ॥ श्वपुषा विजय माम मरका ती वीरहरूले इन्द्रप्रस्थ पुगेर मुहूर्तलाई खान्दित गर्दै हुपी जनलाई धर्कोउदै
बापन्-आपन् ठुल बजाए ॥ ३२ ॥ यो शङ्खध्वनि सुनेर इन्द्रप्रस्थनिवासी ब्रजा प्रसन्न मगर दनले पुष्प-जरासन्ध कारियो र मगरात्र युधिष्ठिको दिग्विजय स्वरूप मनोरथ पूर्ण
गयो ॥ ३३ ॥ अनि भीम, अर्जुन तथा सम्मान कृष्णले घमरात्र युधिष्ठिको बन्दना गरेर उनलाई आहूत गरेका कार्य धर्मेन गरेर हुनाए ॥ ३४ ॥ भगवान् कृष्णको न्या अनुग्रहपूर्ण
कार्यको ह्वात्त सुनेर धर्मराजका जोलामा आनन्दार्थ उभर्यो, ती कही बोल्नपरेनन् ॥ ३५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेत्रालीमाषाष्टोकायां त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

(धर्मराज युधिष्ठिरको राजपुत्र यज्ञमा भगवान् कृष्णको मन्त्रपूजा र शिशुपाल-वध) श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! जगन्मयको वध र भगवान् कृष्णको प्रभाव हुनेर मातात्र युधिष्ठिर उ प्रसन्नतापूर्वक उर्नामिव बने ॥१॥ युधिष्ठिर भन्दछन्—हे कृष्ण ! निमी विलासका गुरु र मन्त्रपूर्ण लोकका प्रधान ईश्वरस्वरूप महादिक देवता यदि त्रयको दुर्लभ भाजा आफ्नू शिखर धारण गर्दछन्, हे भूमन् ! उर्ल कमलनेत्र हजुर, आफुलाई मयथं टाप्ने श्यामोदरका आभा पालन गर्दछु । यो मयै हजुरको लीला नै हो ॥ २-३ ॥ जस्तै धर्मको तेज उड्य हुँदा र अम्माउँदा बददैष्टद रङ्ग, त्यस्ता थडिनीय एक धम परमान्माझ्यो हजुरको नेत्र कर्म अथवा नगर्नाले पट्टे-बट्टे रहन्छ ॥ ४ ॥ हे अजित ! हे माधव ! हजुरका भक्तहरूमा पशुहरू झै आफ्नू शरीर र पुत्रादिमा 'म र मेरो' भन्ने झनना र लज्जा 'त र तेरो' भन्ने भावनाको मांस्कार भेदबुद्धि रहन सक्तीन ॥ ५ ॥ श्रीशुकदेव भन्दछन्—हे राजन् ! यो महाप्राज्ञ युधिष्ठिरले भगवान् कृष्णको अनुमति लिएर यज्ञको निमित्त अनुकूल समय आपण्डित यज्ञ क्रियामा दुष्प्रान वेदवादी ब्राह्मणहरूको श्रविक आदिको रूपमा

लोकगुरुवः सर्वे लोकमहेश्वराः ॥ वहन्ति दुर्लभलब्ध्वा शिरसेवानुशामनः ॥२॥ म भवानरविः दाक्षो दीनानामीशमानिनाम् ॥ पत्तेऽनुशामने भूमस्त दत्यन्तविडम्बनम् ॥३॥ न लोकस्याद्वितीयस्य ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ कर्मभिर्वर्धते तेजो हसते च यथा रवेः ॥ ४ ॥ न वै तेऽजित भक्तानां ममाहमिति माधव ॥ त्वं त्वेति च नाना धीः पशूनामिव वैकृता ॥५॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युक्त्वा यज्ञिये काले वज्रेयुक्तान्म श्रुतिजः ॥ कृष्णानुमोदितः पाथां ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः ॥ ६ ॥ द्वैपायनो भरद्वाजः सुमन्तुर्गौतमोऽमितः ॥ वसिष्ठश्च्यवनः कथो मैत्रेयः कव्यभित्तः ॥७॥ विश्वामित्रो वामदेव सुमतिः जैमिनिः कतुः ॥ पेलः पराशरो गगो वैशम्पायन एव च ॥ ८ ॥ अथर्वाकरयपो धौम्यो रामो भार्गव आसुरिः ॥ वीनिहोत्रो मधुच्छन्दा वीरः सेतोऽकृतव्रण ॥ ९ ॥ उपह्तामगथा चान्गो द्रोणभीष्मकृपादयः ॥ धृतराष्ट्रः सहस्रुनो विदुरश्च महामतिः ॥ १० ॥ ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा यज्ञदिदक्षयः तत्रेषुः सर्वगजानां राजां मृगतयो नृप ॥ ११ ॥ तनूने देवयजनं ब्राह्मणाः स्वर्णलाङ्गलेः ॥ कृष्ण तत्र यथाभ्यासं दीक्षयाः शक्तिरे नृप ॥ १२ ॥ हेमाः किलोपकरणा वरुणस्य यथा पुरा ॥ इन्द्रादयो लोकपाला विश्विभ्रममंयुताः ॥ १३ ॥ मगणाः सिद्धगन्धर्वा विद्या

करज गरे ॥ ६ ॥ निनमा द्वैपायन, भरद्वाज सुमन्त, गौतम, अमित, वसिष्ठ, च्यवन, कण्व, मैत्रेय, कव्य, विज, विश्वामित्र, वामदेव, सुमति, जैमिनी, कतु, पेल, पराशर, गगो वैशम्पायन, अधर्वा, करयप, धौम्य, राम, भार्गव, आसुरी, वीनिहोत्र, मधुच्छन्दा, वीरसेन तथा मृगतत्रय विप ॥ ७, ८ ॥ यो बाहेक होय, भीष्म र कृपाचार्य आदि तथा पुत्रमेत धृतराष्ट्र, महामतिमन् विदुर र अह पान ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य र शूद्र चारै वर्गका मानिस निमन्त्रित थिए हे नृप ! ती मयै र अन्यान्य राजा दिनका मन्त्रीसभ रनि पञ्च हेनै इच्छाल र्थहो आण्ड उपस्थित भएका थिए ॥ १०-११ ॥ बराज भद्रमेकपति श्रुतिज ब्राह्मणहरूले त्यो यज्ञभूमिलाई स्वाण निमित्त हारोले बोन लगाई राजा युधिष्ठिरलाई विधिपूर्वक यज्ञका दीक्षा दिए ॥ १२ ॥ पूर्वकालीन वस्त्रावस्त्र सँगै यस यज्ञमा पनि मयै पात्र हुनका थिए । पाण्डुनन्दन महाराज युधिष्ठिरको न्यो गतस्त्रय वस्त्रमा ब्रह्मा, रुद्र, इन्द्रादि लोकपाल आकाशना मणका साथ ईश्वर, सन्धर्व, विश्वाश्वर, नाग, कुनि, यक्ष, राक्षस, पशु, पक्षी, जन्तु, जन्तु तथा गर्व राजा र राजाहरू—यो मयै निमन्त्रित भएर आएर र उनले कुनै प्रकारका

आध्यायं नमोऽस्तु कृष्णाय युधिष्ठिरः पञ्चमः श्रुति रचित माने । अति देवगण ई नेत्र यातकदलक महारत युधिष्ठिरद्वारा स्वस्ती विधिवत् यजन गारा, जनों पूर्ववत्तमा देवगणने
 वरुणद्वारा गगनरा शिख ॥ १३ १६ ॥ मध्याह्न वाट रम निकालने दिन प्रवर्धमान महाराज युधिष्ठिरले महाभाग वाटदण्डन र रमापनिको सात्त्विकानोर्व्वह पूजा गरे ॥ १७ ॥
 ३२ मवे महासमुद्रमण्य अप्पूजाको योग्य व्यक्ति को ज्ञानोद मने वे । मा एकमत नृनृनाले कुनै निर्णय घान मकनन, तब महादेवले अनुमति—॥ १८ ॥ हे समामद हा । यव श्रेष्ठ पदका
 योग्य यदुन्दन कृष्ण ने छन, चिमनि पिने गर्व दत्ता र देव, बाल धनार्थिका धृति रूप छन ॥ १९ ॥ मध्यम विधि चित्रको रूप छ र सर्वे यज्ञ कृष्णरूप नै छन ।
 अग्नि, आदिति, मन्त्र, मांस्व पूजा-पाठ र गणायनन पनि हनेकै निमित्त गरिन्छन् ॥ २० ॥ पिबै एक र अद्वितीय ज्ञान हुन् । कल्पेण जगद् इनेको स्वरूप हो । हे मन्त्रगण !

धर्महोरागाः ॥ मुनयो यज्ञश्चाग्निं स्वर्गकिञ्चनारणा ॥ १४ ॥ राजादश्च मनाहता राजपत्यश्च सर्वतः ॥ राजसूयं ममीयुः स्म राज्ञः पाण्डुः
 पुत्रस्य वै ॥ १५ ॥ ऐतिरे कृष्णभक्तस्य सपपन्नमविष्मिताः ॥ अजात्यन्महाराजं याजका देववर्चसः ॥ राजसूयेन विधिवत्प्राचेतममिवामराः
 ॥ १६ ॥ मुत्तरेऽहन्त्यवर्णाणानो याजाकान्महामस्मनीन ॥ अपूजयन्महामागा यथावत्सुममाहितः ॥ १७ ॥ महस्याक्वार्हणाहं वै विद्वशन्तः मभामदः ॥
 नाभ्यान्छन्ननेकान्यात्महृद्देशस्तदाऽब्रवीत् ॥ १८ ॥ अर्हति ह्यन्युतः श्रेष्ठं भगवान्मात्तवर्ता पनिः ॥ तत्र वै देवताः सर्वा देशकालधनादयः ॥ १९ ॥
 यत्तत्तत्कर्मादं विश्वं कृतवश्च यदात्मकाः ॥ अभिशङ्कनुयो मन्त्राः मांस्यं योगश्च यत्परः ॥ २० ॥ एक एवाद्वितीयोऽस्मावेतदात्ममिदं जगत् ॥
 अनात्मनस्माश्रयः मन्त्राः मृज्यन्वर्वात हन्त्यजः ॥ २१ ॥ विविधानीह कर्माणि जनयन्त्यदपेक्षया ॥ ईदृते यदयं सर्वं श्रेयो धर्मादिलक्षणम् ॥ २२ ॥
 तस्मात्कृष्णाय महते दीयतां परमार्हणम् ॥ एवं चेत्सर्वभूतानामात्मनश्चाहं भवेत् ॥ २३ ॥ सर्वभूतानामभूताय कृष्णायानन्ददर्शने ॥ देयं
 शान्ताय पूर्णाय दत्तस्यानन्तमिच्छता ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा महर्षोऽभूत्पूर्णा कृष्णानुभाववित् ॥ तच्छ्रुत्वा तुष्टुवुः सर्वं माधु साध्विति मत्तमाः
 ॥ २५ ॥ श्रुत्वा द्विजेति राजा ज्ञात्वा हार्दं मभामदाह ॥ सर्वहर्षदृष्टीकेशं प्रीतः प्रणयविह्वलः ॥ २६ ॥ तत्पादावगमिन्यापः शिरसा लोक-
 पावनीः ॥ ममार्यः मानुजामार्यः सकुटुम्बोऽप्यहन्मुदा ॥ २७ ॥ वागेतिः पीतकौशेयभूषणैश्च महाधनेः ॥ अर्हयित्वाऽश्रुपूर्णाशो नाशकममवेक्षितुम्

या अजन्मा कृष्ण नै स्वयं आकृषे समको रचना, पालन र महार भर्त्सन् ॥ २१ ॥ किनकि प्राग् जगद् केवल हर्षक अनुमतेले विविध प्रकारका कमे गर्द घमादि सर्व
 गन्धायका मिष्टि दात्र भद्रछ ॥ २२ ॥ अतः महान्मा कृष्णको नै अग्रपूजा हुनु उचित छ । उनको पूजा मण्डपि सर्वे प्राणीको र आपन् पनि पूजा गरेको हुन्छ ॥ २३ ॥ आपन्
 रानका अनेन फल सो नै प्राणी सर्व प्राणीहरूको अन्तरात्मा आनन र परितृप्त मयाम् कृष्णकै हर्षिका लागि पञ्च, दान र पूजा गर, ॥ २४ ॥ कृष्ण भगवानको प्रभाव ज्ञाने
 महद्वै यान भवेत् मान भद् निजको मनार्थ सुख भोग साधजन 'उचित हो' भन्दै उनको प्रशंसा गर्नेकारि ॥ २५ ॥ नाशकहरूको गन्धका कथन सुनेर तथा ममामदहरूको
 अभिप्राय मानेर महाराज युधिष्ठिरले प्रेम विह्वल भई अति प्रमत्तय कृष्णको पूजा गर ॥ २६ ॥ अति स्थ, माई, मन्त्री र दृष्टशीलका साथै अन्यन्त आनन्दित भएर

कुललाई आप दिवका छन् । त्यसैले यो कुल मनुष्यबाट रहिरह्नु नभए भयानादि दुष्कर्ममा त-पर रहन्छ । अनि यो अग्रज्राको वाग्य कपरी हुनपक्छ ॥ ३६ ॥ कौमार वादर
नर्मपिथ सेवित र अक्षनेजद्वक मयुरापुरी छाडेर मयुरमा स्थित दुर्गको आधाय निरुत आफ्ना प्रजालाई कष्ट दिइरहन्छन् ॥ ३७ ॥ जमको वीषाण नष्ट भएकैछ पिथो, यो शिशुपालले
यसै अनेक बट हाक्य स्यो, नर जस्तै स्थानको छन्द सुनेर पित्र केली रोम्दैन्, यसैले मयवान्ते केली मनेनन् ॥ ३८ ॥ अनेक समावद् भयवाको यो दुःपद निन्दा सुनेर रोभे
वेदिराज शिशुपाललाई जति-नजानि कुग मन्दै कान सुनेर त्यहाँबाट हिडिदिए ॥ ३९ ॥ किनकि जो व्यक्तिको समान्तां अथवा भयवत्पराण भक्तको निन्दाका रचन सुनेर त्यहाँबाट पर
हट्दैन्, ती शुन कर्मबाट भए भएर नीच मानिमा पुग्न जान्छन् ॥ ४० ॥ अनि सबै पाण्डव र मत्स्य, कुरु र मुच्यव देशका राजा रिपाई शिशुपाललाई धर्मको निमित्त आफ्ना-आफ्ना
शस्त्रास्त्र सज्जाम त्रुष्ट उठे ॥ ४१ ॥ हे भगवन् ! शिशुपालले पनि त्यस वैवा गाहाको नमानिपन गरिएको समामा कृष्णकृष्ण राजाहरूलाई ललकार्दै, हराई दान-सुख उचाले

ममुद्रं दुर्गमाश्रि य बाधन्ते दस्यवः प्रजाः ॥ ३७ ॥ एवमादीन्यभद्राणि बभाषे नष्टमङ्गलः ॥ नोवाच किञ्चिद्भगवान्यथा सिंह शिवाकृतम् ॥ ३८ ॥
भगवन्निन्दतं श्रुत्वा दुःसहं सत्सभामदः ॥ कर्णो पिपाय निर्जग्मुः शपन्तश्चेदिषं रुषा ॥ ३९ ॥ निन्दां भगवतः शृण्वन्त्यपरस्य जनस्य वा ॥ ततो
नापेति यः सोऽपि बाण्यधः सुकृताच्युतः ॥ ४० ॥ ततः पाण्डुमुताः क्रुद्धा मत्स्यैक्यमृच्यया ॥ उदायुधाः समुत्तस्थुः शिशुपालजिघांसवः
॥ ४१ ॥ ततश्चैवस्त्वमभ्रान्तो जगृहे स्वङ्गचर्मणी ॥ भर्तृमयन्कृष्णपक्षीयान् राज्ञः सदमि मारुत ॥ ४२ ॥ तावदुत्थाय भगवान्स्वान्निवार्य स्वयं
रुषा ॥ शिरः क्षुरान्त चक्रेण जहारापततो रिपोः ॥ ४३ ॥ राज्ञः कोलाहलोऽप्यासीच्छिशुपाले हते महान् ॥ तस्मानुयायिनो भूया दुद्रुव-
जीवितेपिणः ॥ ४४ ॥ चेद्यदेहंरियतं ज्योतिर्वासुदेवमुपाविशत् ॥ पर्यतां सर्वभूतानामुत्केव भुवि स्खल्ल्युता ॥ ४५ ॥ जन्मत्रयानुगुणितवैरम-
न्धया धिया ॥ ध्यायन्तस्मयतां यातो भावो हि भवकारणम् ॥ ४६ ॥ ऋत्विभ्यः समदयेभ्यो दक्षिणां विपुलामदात् ॥ मर्शन्तस्पृन्त्य विधिव-
चक्रेऽवृष्टमकरात् ॥ ४७ ॥ माधयित्वा क्रतुं राज्ञः कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ उवाम कतिचिन्मामान्सुहृद्विरभियाचितः ॥ ४८ ॥ ततोऽनुज्ञाप्य राजा-

॥ ४९ ॥ अनि भगवान् उठेर आफ्ना सुहृद्हरूलाई धान्न पार्नुभयो र आफ्नो उदार आकषण गर्ने तन्पर शत्रु शिशुपालको शिर कुग्रा धेरै तेजिनो चार हुने चकले काटिदिए । यस प्रकार
शिशुपाल मागिएपछि त्यहाँ निकै कोलाहल भन्थियो र उम्का अनुयायी राजा आफ्ना प्राण जोगाई भयो ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ त्यसै वेला शिशुपालको शरीरबाट निस्कैको तेज सबै
प्राणीहरूले हेर्दैहेर्दै यस प्रकार भगवानमा वित्रीन भयो, तन्तै आकाशबाट झरेका उरका धुप्राँले बिलीन हुन्छ ॥ ४५ ॥ तीन जन्मसम्म बराबर कैसाव तथा देवर्षि बुद्धिले
भगवान्को परान गर्नाले त्यो प्र-पक्ष भगवान्मा लान भएका पिथो । किनकि मार नै ध्वेदकारितादिका प्राप्तिको कारण हुन्छ ॥ ४६ ॥ अनि चकवर्ती महाराज धुपिष्ठिल
नदस्यध्व तथा श्चिन्विजहरूलाई प्रमथ्न दक्षिणा दिएर सर्वको मन्कार गरी विभिन्नक अमृतवन्मान गरे ॥ ४७ ॥ यस प्रकार महाराज धुपिष्ठिको राजस्य पञ्च मविधि पूर्ण गराई
नरयोगेश्वर भगवान् सुरद्वगको आग्रहले केही मर्दना त्यहाँ बसे । अनि पाण्डवहरूको दृष्टका नभए पनि राजा धुपिष्ठिको आग्रह लिइर भगवान्भय भएका जति सबैलाई लिई आफ्नो

राजधानी काँहिए ॥ ४८-४९ ॥ हे राजन् ! वैकुण्ठरागी जय र विजयकां मनहादि हिनको आरले जयरी वाग्यात् जन्म भयो त्यो बुझान्त विस्तारपूर्वक मैले सुनाइदिए ॥ ५० ॥ ठग महाराज पुषिष्टिर राजस्य यक्षको अवशुच स्नान गरेर जलमयर्षी र शत्रियहरूको समामा इन्द्र समान सुखोभित भए ॥ ५१ ॥ त्यस बेला पाण्डवको बडेको सम्पति ठले जो रक्षमलाई सहन सकेको थिएन, त्यो कुरुकुल पापी दुर्पोषनबाहेक अरु सबै देवता, मनुष्य र दमयण राजा पुषिष्टिराजारा सम्मानित भएर ओकृष्ण र राजस्य यक्षको वशमा बढे प्रमत्त भए आफ्नू घर कर्के ॥ ५२-५३ ॥ जो प्राणी श्रीकृष्णको विशुपाल वध आदि कर्म र राजाहरूको युक्ति तथा पाण्डवहरूको यज्ञानुष्ठानको हचान् कर्तन गर्छ, त्यो सबै पावनाट मुक्त हुँदा ॥ ५४ ॥ इति श्रीमद्भगवत् महापुराणे दशमस्कन्ध उत्तरार्धे वेपाली भाषाटीकायां कृतः सप्ततिमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

राजस्यको अवशुच स्नान-महोत्सवमा दुर्योधनको अपमान) — वति कथा सुनिपके राजा परीक्षितले सोचे—हे राजन् ! अहिले मन्त्रमयी अज्ञानशत्रु यतिपण्डको

नयनिच्छन्तमपीश्वर ॥ २ यो सभार्यः सामात्यः स्वपुरं देवकीमुतः ॥ ४९ ॥ वर्णितं तदुपाख्यानं मया ते बहुविस्तरम् ॥ वैकुण्ठवासिनीर्जन्मो विप्र-
शापात्पुनः पुनः ॥ ५० ॥ राजसूयावमृष्येन स्नातो राजा युधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मक्षत्रसमामध्ये शुशुभे सुरराडिव ॥ ५१ ॥ राज्ञा सभाजिताः सर्वे सु-
मानस्येचरा ॥ कृष्णं कर्तुं च शंमन्तः स्वधामानि ययुर्मुदा ॥ ५२ ॥ दुर्योधनमुते पापं कर्त्तुं कुरुकुलामयम् ॥ यो न सेहे श्रियं स्फीतां दृष्ट्वा
पाण्डुमुतस्य ताम् ॥ ५३ ॥ य इदं कीर्तयेद्विष्णोः कर्म चैववधादिकम् ॥ राजमोक्षं विनातं च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५४ ॥ इति श्रीमद्भगवत्
महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे शिशुपालवधो नाम कृतः सप्ततिमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

राजावाच ॥ अजातशत्रोस्तं दृष्ट्वा राजसूयमहोदयम् ॥ सर्वं मुमुदिरे ब्रह्मन् देवा ये ममागताः ॥ १ ॥ दुर्योधनं वर्जयित्वा राजानः सर्वयः सुराः ॥
इति श्रुतं नो भगवंस्तत्र कारणमुच्यताम् ॥ २ ॥ क्रथिरुवाच ॥ पितामहस्य ते यज्ञे राजसूये महात्मनः ॥ बान्धवाः परिक्रथयां तस्यापन्ध्रेमधन्वनाः ॥ ३ ॥
भीमो महात्ममाध्यक्षो धनाढ्यक्षः सुयोधनः ॥ सहदेवश्च पूजायां नकुलो द्रव्यमाधने ॥ ४ ॥ गुरुशुश्रूषणे जिष्णुः कृष्णः पादाब्जनेजने ॥ पश्चिमणोद्धपदना
कर्णो दाने महात्मनाः ॥ ५ ॥ युयुधानो विकर्णश्च हार्दिकथो विदुरादयः ॥ वाहीकपुत्रा भूर्याद्या ये च मन्तर्दनादयः ॥ ६ ॥ निरूपिता महायज्ञे नानाकर्मगु-

नो भगवन् यज्ञोत्सव देखेर त्यहाँ जो राजा, क्षत्रिय र देवगण आफ्ना थिए, तिनमा दुर्पोषन बाहेक अरु सबै प्रमत्त भए । दुर्पोषनलाई के कुख्या विन प्रमत्तता भएन । यमका
काण के थियो ? श्री शुकदेव मन्त्रहुन्छ—हे राजन् । यिना पितामह महाराज पुषिष्टिराज राजस्य यक्षमा सबै दम्भमयले भिन्न-भिन्न सेरा-कार्य हावमा लिच्छा थिए । जयमा
सोभसेन पाशालाको हेर विचार बढे । दुर्पोषन कोषाध्यक्ष थियो । महेश आउने-जानेको पूजा सन्कार गर्दथे र नकुल महदेव अनेक बरिफा सामग्री एकत्र पान काम गरथे
॥ १-४ ॥ धनञ्जय पुन्य महानुवाचक । सेवामा थिए भगवान् कृष्ण अनिपिहकको पाउ धुन्थे, द्रोपदी शान्तिद्वारा एकत्रियत्र र महात्मना कण दान दिन्थे ॥ ५ ॥ हे राजन् ॥
यसै घरी मान्यकि, विवर्ण, इतिथि, विदुर र भूरिश्रवादि शाहीक पुत्र, मन्तर्दनादि राजा पनि त्यसयक्षमा विभिन्न कर्ममा निपुक्त भएर पुषिष्टिराजको काम पूरा गर्ने आफ्ना

काममा लोकेक। धिक् ॥ ६७ ॥ अतिरिक्, मद्रस्य र वदुत पूरवदर तथा आपना वन्धु-बानधुवको सुमधुर वचन, नाना प्रकारका मासफो र इक्षिणादिले मन्कार पाउने तथा चेदिराव
 शिन्धुमालले उगीर-पागेर जगवान् यदुनाथका चरणमा प्रविष्ट मणिकेवल्लि मङ्गाराज मुषिहिर मण्ड गङ्गातीमा अममृष स्नान गर ॥ ८ ॥ यथो मदसृष स्नानो-मवको सुम अवपरमा
 मृदङ्ग, छद्म, पणव, दान, नगरा र मोमृष आदि विविध वस्तु वचन लागे ॥ ९ ॥ नर्तकीहरू आनन्दित भएर नाच्न लागे, भनेक गायक गाउन लागे, तथा दर्नीहरूको बेजु एवं
 ज्वरी बगेर। महान धन्त आकाशपङ्कजमा गुञ्जायमान भयो ॥ १० ॥ अनि यजमानलाई अथि लगभग यदु, मुत्रप, यम्वोत्र, कुल, कंकय र कोयल देव का राजा पुनका हागले
 भूषित भएर नाना प्रकारका ध्वजा पताकाहरू राखी हाँपी, रथ, घोडा र शस्त्री सजित पैदल रथी सेनासँग भूमिदललाई कजित पार्दै नगर बाहिर निकले ॥ ११-१२ ॥ तिनीहरूका
 मार्ग मद्रस्य तथा अतिरिक् आदि दिव्यगण वेदध्वनि गर्दै हिँडे र देवगण, पित्रगण तथा गन्धर्व पुष्पवर्षी र मृगनि वननाने ॥ १३ ॥ वन्दन, माला, अभ्युषण र वक्तादिले शस्त्री अलङ्कृत

ते तदा ॥ प्रवर्तन्तेस्मगजेन्द्र राज्ञः प्रियचिकीर्षवः ॥ ३७ ॥ ऋत्विक्मद्रस्यत्रहुवित्सु सुमहत्तमेषु सिष्येषु मृत्तममहणदक्षिणाभिः ॥ चेद्ये च मत्स्वतपतेश्चरण
 प्रविष्टे चक्रन्ततस्त्वमृथस्नपने शुनद्याध ॥ ८ ॥ मृदङ्गराङ्गपणवधुन्धुर्यानकगोमुखाः वादित्राणि विचित्राणि नेदुरावमृथात्मवे ॥ ९ ॥ नर्तवयो नन्तुर्दृष्ट
 गायका यूषणो जगुः ॥ वीणावेणुतलोन्नादस्तेषां म दिवमस्पृशत् ॥ १० ॥ चित्रवज्रपताकाभेरिभेन्द्रस्यन्दनार्चभिः ॥ स्वलङ्कितैर्भूषा निर्ययुः स्मममालिनः
 ॥ ११ ॥ यदुमृत्रपकाम्बोजकुल्लेकयकोशलाः ॥ कम्पयन्तो भुवं मैत्र्यैर्वजमानपुङ्गवराः ॥ १२ ॥ मद्रस्यत्विग्द्विजश्रेष्ठा नृदधोरेण भृगमा ॥ देवपिपितृगन्ध-
 वस्तुपुष्टु पुष्पवर्णिनः ॥ १३ ॥ स्वलङ्कृता नरा नायां गन्धर्वभूषणास्वरैः ॥ विलिम्पन्त्योर्जमिषिस्त्रयो विजस्रुषिविधे रमे ॥ १४ ॥ तैलगोरमगन्धोदहरितैः
 मान्दकुङ्कुमैः ॥ पुष्पिभिः शिषाः प्रलिम्पन्त्यो विजहर्षार्योपितः ॥ १५ ॥ सुप्ता ऋषिर्निर्गमन्त्युपलब्धुमेतदेव्यो यथा दिवि विमानवरेन्द्रेव्यः ॥ ता
 मत्तुलेयमर्चामि ॥ गरिपिन्थमानाः मन्त्रीदहायविक्रमद्वन्द्वना विरेजुः ॥ १६ ॥ ता देवगन्तुन मग्नेन्मिषिचुर्त्तनीभिः क्रिन्नाम्बरा विवृमगात्रकुन्तारु-
 ध्याः ॥ औत्सुक्यमुक्तकयराञ्जमानमाल्याः शोभे दधुर्मलधियां रुचिरैर्विहारैः ॥ १७ ॥ म मम्राष्ट्रमाम्बुः मदस्वं रुक्ममालिनर ॥ व्यरञ्चत

न-नारा योडाङ्क अकोका सुलभा नाया प्रकाशका रमको लेपन गर्दै र मित्राउँ उन्नत मनाउन लागे ॥ १४ ॥ वराङ्कना-पुष्प द्वारा तेल, गोरम, चन्दन, बेमार र वाक्म
 केयारले अनुलिप्तभएर सयै पनि उनको अङ्गमानिने इन्द्रस्य पत्नी कौन्डा धनै होगे ॥ १५ ॥ स्वप बेला उक्त उन्मय हेतुको निम्ति आकाशमा विमानमा बसेर आएका देवगुण-
 हर श्री राक्षसिलाहरू रथ आदिमा बसेर अनर मानक द्वारा द्राघित भएर नकपाट बाहिर निकले ॥ पाण्डवका मायाका पुत्र भीष्मण, उनका मित्रद्वारा पिशाङ्गना-
 मन्त्राण्यै हाँपोले प्रकुन्डवदन् भएर अपत्य क्षमाया प्राप्त भए ॥ १६ ॥ सुप्ता भिम्बाले जमको गरीर कुष, निषा र कण्वषाम आदि अनि अनि देविरादेव, यो राक्षसिलाहरू
 आपना देवर र निनका मन्त्रागणलाई पिचारीले मित्राउन लागे ॥ जना उ-सुकदावच निनका केशराज कुङ्कुमो मण, निनका नम्राको बुषाभाला विमारी कुक्ष्यां ॥ यवरी आपना मना-
 हर कोडादिले यो मलिनपुष्टि पुष्पमा घनरा डोव उन्नत गर्ने-नागे ॥ १७ ॥ योडा रामा आदायुक्त र सुवर्णमाता विमण्डित उन्नत रथमा आपनी बन्ती सहित बसेर मरागज मुषिहिर

माधानं यज्ञकृतं श्रीं सुषोभितं प्रदत्तं विर ॥ १८ ॥ अति श्रद्धावान्ने कृष्णद्विपादः "पानींयवात् यज्ञः ! अवधूय स्नानं सम्बन्धी कर्म" गार्हो द्रौपदीः । पानीमा स्नानं गमय ॥ १९ ॥ स्वयं वेनाः सनुष्यका दुन्दुभीको माये देवमयका दुन्दुभीको पेनि जनाद् हृत मायो देवता, श्वपि, पितृ र सगुण्य पृथ्व्यां वनलाये ॥ २० ॥ यम प्रकारं अवधूतं स्नानं महाकाष्ठि मयै वर्णं र काथमका व्यक्तित्वं गङ्गाजोमा स्नानं गये, द्वितीये अवधूय स्नानं वनाले महापातनी पुरुष पनि पापराट मुक्त दुन्दु ॥ २१ ॥ दुहटा नगौं रेखमी वज्र तथा अह पनि नाना प्रकारका आभूषण पहिरिका महागज युधिष्ठिरले श्वपिक्तु, मदस्य र अन्य प्राश्नालाई दिविषि द्राग्या वलाभूषण दिव्य शम्भवात् यन्काय गये ॥ २२ ॥ प्रगवन्परायण महापति युधिष्ठिरले आपना वन्तु-वान्धव, जात-भार्ह, राजागण र भिव, सुहृद् तथा आम्का मवेलाई सम्मान गये ॥ २३ ॥ अति मवे ब्रजा वणिमय कुण्डल, माना, फेटा, मोटो, ओहने तथा वधूभूषण द्वार पतिंगे देवता सवान तेजोमय प्रतीत हुन लागे । पुष्पल कुण्डल र भलकावलीले चित्तको मनोहर सुलामी र्हे अत्यन्त राम्रो र सुशोभित चिथे मो खोदक कमखा

स्यर्त्ताभिः क्रियाभिः कतुराडिव ॥ १८ ॥ पानींयवाज्जवभूयेश्रित्वा ते तस्मिन्वचः ॥ आचान्तं स्नानपयाध्वकूर्गङ्गायां मह कृष्णया ॥ १९ ॥ देव-
दुन्दुभयो नेदुर्नरदुन्दुभिभिः समम् ॥ सुमुचुः पुष्पवर्षाणि देवर्षितृषाननाः ॥ २० ॥ यस्तुस्नानं ततः सर्वे वर्णाश्रमयुता नराः ॥ महापातक्यपि यतः
मयो मुच्येत किंस्विपात् ॥ २१ ॥ अथ राजाहते क्षौमे परिधाव स्नानहृत्कृतः ॥ कविस्मदस्यविप्रादीनानर्वाभरणाचरेः ॥ २२ ॥ वन्धुज्जातिनृपा-
न्मित्रमुहृदोऽन्याश्च सर्वशः ॥ अभीक्ष्णं पूजयामास नागयणपरो नृपः ॥ २३ ॥ सर्वे जनाः सुहृदां मणिकुण्डलमगुणीकञ्जुकदुकुलमदाध्व-
हागः ॥ नार्पेक्ष कुण्डलयुग्मालकवृन्दतुष्यवस्त्रधियः कनकमेखलया विरेजुः ॥ २४ ॥ अर्थात्तजो महाशोभा मदस्या महावादिन ॥ नद्यत्रयि-
वितृष्टा राजानो ये समागताः ॥ २५ ॥ देवर्षिपितृभूतानि लोकपालाः महानुगा ॥ पूजितानमनुज्ञास्य स्वधर्मानि ययुर्वच ॥ २६ ॥
हरिदासस्य राजर्षे राजनृपसहोदयश्च ॥ जैरातृप्यन्तर्शमन्तः दिव्यमन्योऽर्ध्वनः यथा ॥ २७ ॥ ततो युधिष्ठरो राजा सुहृत्सम्पन्निधिवन्धवान् ॥ भेष्ठा
विधापयामास कृष्णं च त्यागकातरः ॥ २८ ॥ भगवानपि तत्राह न्यवास्तीर्तनिष्पङ्कजः ॥ प्रस्थाप्य यदुत्तरीशैश्च साम्बादीश्च कुशस्थलीम् ॥ २९ ॥
अथ राजा धर्मपुतो ननोरथमहानवम् ॥ सुदुम्तरं समुत्तीर्य दृष्ट्वानामार्गद्वानज्वरः ॥ ३० ॥ एकदा अन्तःपुरं तस्य वीक्ष्य द्रुपधनः धिवम् ॥ अतःप्रदा-

भुवर्षमेखला धारणं यम गार्हो सुषोभितं मय ॥ २४ ॥ हे राजन् ! सर्वाधिक शोभित महामदा श्वभिम्भम र वेदवादी मदस्यगज यज्ञोन्मव हेनका निमित्त आपना अनेक प्राश्नन,
कात्रय, नैव्य, घृत् र गता तथा आपना अनुयायी मर्दित देवता, श्वपि, पितृ, भुत् र लोकपाल महागल महापति युधिष्ठिर द्वारा राप्ती सम्मानित भय तथा उनको ननुवनि
रिन्दे आपना-आपन् स्थानमा फर्काव गये ॥ २५-२६ ॥ हे राजन् ! अति अशुभले मानिम कहिल्ये अपाउका, त्यस्यै सम्पन्नकृत महाराज युधिष्ठिरको राजद्वय वज्रको निरो प्रजया गर्दै
जता पनि उनको दृष्टि भएन ॥ २७ ॥ त्यस बला उनको विषेण महन अपमर्ष हुनाले गर्दा राजा युधिष्ठिरले आपना सुहृद्, सम्पदा, धान्य तथा पगवान श्रीकृष्णलाई प्रत्युक्त
करी दिने त्यही रोक गय ॥ २८ ॥ अति ह शत ! युधिष्ठिरका शुभचिन्त्यक भगवान् कुष्माण्ड साम्बादि दासवरुनलाई द्वाराका पठाएदिए र स्वयं आफू त्यही वधे ॥ २९ ॥ यम

अमेने पनि भोजन नमहन् ॥६॥ भगवान् शहरले 'नधाम्' भन्नुभयो । तदनुसार उनले आफ्नो मण्डपानवस्थितको नगर विस्मयकमे र्मात्र भाषको उनम र्जित भवमान स्थाप
 प्रालम्भाई दिप ॥७॥ त्यो इच्छाचारी, अन्धकारमय र अमेय विमान पाण्डु शाल्व आपना शत्रु यादवराजको पहिला शत्रुता सम्बन्धै डाकापुरी पुग्यो ॥८॥ हे भगवन् ! उनले
 धेरै ठूलो सेनाद्वारा डाकापुरी घेरिलेको र त्यहाँको उखन, उषान, गोधूत, दार, पाण्ड, अहानिछा र विहार-महदक मन्काइदिन लाग्यो । उमरैला नदेखिने न्यम विमानबाट
 अनक प्रस्ताव बर्षा हुनलाग्यो ॥ ९ ॥ १० ॥ शिला, कल, चक्र, कर्ण, र यन्त्रिना पार्ने लाग्यो र प्रवण्ड औचिते मर्षा । मरै दिष्टा पुगेले दाहिण ॥ ११ ॥ हे राजन् ! पृथग्विमान
 मरै विपुलागुहद्वारा समूहण पुग्ने पीडित मण्डले घिरे, त्यसै सीमाद्वारा अचान्त पीडित डाकापुरी छान्ति प्राप्त मण्डलेको घिरेन ॥ १२ ॥ हला यष्टी तथा मगवान् प्रदम्भन
 आपना प्रस्तावले पीडित देखेर स्वयम् बयो 'नरनामो' मन्दै धर्ये दिप ॥ १३ ॥ त्यम वेला उनीपित मात्स्यकि, चारुदम्भ, मात्स्य भाइहरू समेत अकूर, हादिकय, मानु र्ना,

जयः ॥ पुरं निर्माय शाल्वाय प्रादात्सौ ममयस्मयम् ॥७॥ स लब्ध्वा कामगं यानं तमोधाम दुरामदम् ॥ ययौ द्वाखनी शाल्वो वैरं वृष्णि कृतम् ॥८॥
 निरुद्धश्च सेनया शाल्वो महत्या भरतर्षभ ॥ पुर्णं बभ्रौपवनान्सुद्यानानि च मर्षशः ॥९॥ मगोपुराणि द्वागणि प्रामादाट्टालतोत्तिकाः ॥ विरागन्म
 विमानाप्रचान्निपेनुः शतवृष्टयः ॥१०॥ शिला द्रुमाश्चाशनयः सर्पा आमारशर्कराः ॥ प्रवण्डश्चक्रवातोऽभूदजमाच्छादिता दिशः ॥११॥ इत्ययमाना
 मोभेन कृष्णस्य नगरी भूशश्च ॥ नाभ्यपद्यन् शंराजस्त्रिपुरेण यथा मही ॥१२॥ प्रशुभो भगवान्नीक्ष्य बाभ्यमाना निजाः प्रजाः । माभेत्यभ्यधाईरांश्चालता
 महायशः ॥१३॥ मात्स्यकिभारुदेष्णश्च माम्नोऽकूरः महातुनः ॥ हादिकयो भानुविन्दश्च गदश्च शुक्रमारणौ ॥ १४ ॥ अपरं च महेश्वाना रथपूषय-
 यपाः ॥ निर्ययुर्दक्षिता गुप्ता स्थेभाश्चपदातिभिः ॥१५॥ ततः प्रवृत्ते युद्धे शाल्वानां यदुभिः सह ॥ ययाऽसुराणां विबुधैस्तुमुक्तं लोमहर्षणम् ॥१६॥
 ताश्च सोभयतेर्माया दिव्यास्त्रै रुक्मिणीसुतः ॥ क्षणेन नाशयामास नेशं तम इवोष्णशु ॥ १७ ॥ दिव्याश्च पञ्चविशत्या स्वर्णपुष्पेभ्यो मुसैः ॥ शाल्वस्य
 ध्वजिनीपालं शरैः मन्त्रतपर्वभिः ॥ १८ ॥ शतेनाताडयच्छाल्वमैकैवेनास्य मैत्रिकाश्च ॥ दशभिर्दशभिर्नेतृत्वाहनानि त्रिभिर्मिभिः ॥ १९ ॥ तददभुत
 महत्कर्म प्रयुज्यमानः महात्मनः ॥ दृष्ट्वा तं पूजयामासुः सर्वे स्वस्वमैत्रिकाः ॥ २० ॥ यदुत्प्रेक्ष्य तद्दृश्यते न च दृश्यते ॥ माया मय मयात्र न

गद, शुक्र, मारु, हावा-पाँडा र पैदल सेनाद्वारा घुमजित मई कञ्च धारण गरेर नगर बाहिर आय ॥ १४ ॥ १५ ॥ त्यहाँ जम्दै देवतापति हे-वकासप्रम मण्डपको, यस्तै
 यादवहरूमिल शाल्वको मैत्रिकको घेर तथा रोमाञ्चकारी युद्ध हुनलाग्यो ॥ १६ ॥ सर्वे जम्गे रात्रिको अन्धकार ट्याउँछन्, त्यस्तै नै रुक्मिणी-नन्दन प्रयम्भले उत्रान्ता ना
 न्ना मरै माया एक क्षणमै आपना दिव्यास्त्रले नष्ट पार्छिदिप ॥ १७ ॥ उनले शाल्वको सेनापतिलाई सुनको प्याँछ र कमावको टुप्पा हुने तथा जपको जाडा घिरेन, त्यसम यन्त्रिना पाण्ड
 पायल पारे ॥ १८ ॥ केहि उनले मय बाणद्वारा शाल्वलाई, एकैछले मरै मैत्रिकलाई, दम-दमले सेनानायकलाई र तीन-तीन बाणले तिनवडा बाइलहरूलाई बाधन पार्छन् ॥ १९ ॥
 महात्म्य प्रयम्भको त्यो भूतुन र महान पराक्रम देखेर आपना र विरागा मरै मैत्रिक प्रशंसा गर्नलागे ॥ २० ॥ शाल्वको त्या मण्डपानव निमित्त माया मय विमान बाइल अनारु

र कहिले एक रूपको देखिन्छ्यो । त्यो छिनामा देखिने र छिनमै अदृश्य हुन्छ्यो । यस प्रकार उग्रमा शत्रुलाई उनको गति केश पनि थाहा हुँदैनथ्यो ॥ २१ ॥ यीम विमानको कुनै एक स्थानमा स्थिति हुँदैनथ्यो । त्यो कहिले पृथ्वीमा र कहिले आकाशमा, कहिले पर्वतशिखरमा र छिनमै अज्ञातपक्ष सँगै फनफनि पुग्नेछो देखिन्छ्यो ॥ २२ ॥ जहाँ-जहाँ सोम विमान र आफ्ना सैनिकमिते शत्रु देखिन्छ्यो, उतै-उतै वायुयुधरति बाण वर्षा गर्दछे ॥ २३ ॥ यस प्रकार शत्रुमा वायुले छाडेर शत्रुको अग्नि समान तापको स्पष्टरूपक र विषम विषम समान अलग बाण लागेर सैनिकमणपमेत पीडित गर्दै मूर्च्छा र वर्णगर्षा ॥ २४ ॥ यता इदलो र परलो र दुवैलाई चित्तप गर्ने इन्द्रको वायु र गरुडको शत्रुको सैनिकहरूलाई शत्रुको वर्षाले अत्यन्त पीडित गरी पनि रक्षभूमि छाडेनन् ॥ २५ ॥ उनी अवसरमा शत्रुको महामन्त्री शुमानले, जनलाई एकपल्ट प्रयुम्नले निकै व्यथित पारेका थिए, उनको साधुने आयो र उनीमाथि वज्र-तीक्ष्ण निमित्त गदा प्रहार गरेर मज्जुर सिद्ध भै गर्जन गर्छो ॥ २६ ॥ त्यस गदाको प्रहारले शत्रुदमनकारी

दुर्विभाव्य परैरभून् ॥ २१ ॥ कचिदुभूमौ कचिद्व्योम्नि गिरिसुग्नि जले कचित् ॥ अलातचक्रवदुभ्राम्यन्तोमे तद्वरस्थितम् ॥ २२ ॥ यत्र यत्रोपल-
क्ष्यते मर्मोभः महर्मेनिकः ॥ शाल्वस्तनस्ततोऽमृच्छरान्मातृत्वतःप्रापाः ॥ २३ ॥ शरैरग्न्यकर्मभर्षाशरीविषदुग्भदेः ॥ पीड्यमानपुरानीकः शाल्वोऽ-
मुह्यत्परेरितैः ॥ २४ ॥ शाल्वानीकपशमोघेवृष्णिवीर्य मृशादिनाः ॥ न तत्पञ्च रणं स्वं स्वं लोकद्वयजिगीषवः ॥ २५ ॥ शाल्वामान्यो युमान्नाम प्रयुम्नं
प्राक् प्रपीडितः ॥ आमाद्य गदया मोक्ष्या न्याहृत्य व्यनदद्वली ॥ २६ ॥ प्रयुम्नं गदया शीर्णशस्त्रस्थलमरिन्दमम् ॥ अपावाह गणात्मृता
धर्मविदारुका मजः ॥ २७ ॥ लक्ष्मन्त्रो मुहूर्तेन कार्ष्णिः सारथिमब्रवीत् ॥ अहो अमाध्विदं सूत यदृणान्मेऽपमर्षणम् ॥ २८ ॥ न यदनां कुले जातः
श्रुतं रणविच्युतः ॥ विना मङ्गीवचिचेन सूतेन प्राप्तकिल्बिषात् ॥ २९ ॥ किं नु वक्ष्येऽभिमङ्ग्य पितरौ गमकेशवो ॥ युद्धात्मम्यगपकान्तः पृष्ट-
स्तत्रारमनः क्षमम् ॥ ३० ॥ व्यक्तं मे कथयिष्यामि हसन्त्यो भ्रातृजामयः ॥ ज्ञेयं कथं कथं वीर तवान्यैः कथ्यतां मृधे ॥ ३१ ॥ सारथिरुवाच ॥
धर्मं विजानताऽऽयुष्यन्मकृतमेतन्मया विभो ॥ सूतः कृच्छ्रगतं रक्षेत्रथिनं सारथिं रथी ॥ ३२ ॥ एतद्विदित्वा तु भवान्मयाऽपोवाहितो रणान् ॥ उपमृष्टः
परेणातिमूर्छितो गदया हतः ॥ ३३ ॥ इति श्रीमद्भगवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे शाल्वयुद्धे षट्मत्ततिनमाऽध्यायः ॥ ७६ ॥

प्रयुम्नको वधस्थान विदीर्षा देखेर सारथ्यधर्म जान्ने उनको सारथी टाकुर-पुत्रले उनलाई रणभूमिबाट हटाएर अन्तै लाग्यो ॥ २७ ॥ एक सुहृद् चित्पांछ जब प्रयुम्नको योना
आएछि तो सारथीमित भने—‘सूत ! या निकै अनुचित गर्यो तुनलाई रणभूमिबाट हटायो ॥ २८ ॥ कायर सारथीले गर्दा वधलाई यस्तो अलंकार प्राप्त गर्छो हाम्, रथीको बाटो र
युद्धरुमा अरु कोही वीर रणभूमिबाट हटेको सुनिन्छो छैन ॥ २९ ॥ अनि युद्धमा भागेको न आफ्ना रितो श्रीकृष्ण तथा कलशमिति भेटेर उनले सोधेगछे उनलाई म के
उन र दिने ? ॥ ३० ॥ मेरा माउजुहक भरो छिन्दा उदाउदै जब मर्मन मोध्येछन्—‘हे वीर ! युद्धमा शत्रुहरूले निर्मानाई कायर कसरी तुलाइदिने ?’ ॥ ३१ ॥ सारथीले भयो
हे आश्वत्थ ! हे विना ! सारथीका अन्तर हो छि मकृतका रथीको रक्षा गर्नु र यो पनि सारथीलाई बचावोम्—‘म वर्मलाई उचित ठानेर नै मेरो यस्तो काम गर्ने ॥ ३२ ॥

हृत् शत्रुको ब्रह्मणे अने व हनुवया मने जातेर सैके हनुकाई वलभूमिवाट वडी त्पारहा है ॥ ३१ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे नैलांती मातरीकायां परापरितोषोपपा ॥ ७३ ॥

(छान्दोग्य) आशुमेधेयः अनुसूक्त-हे राजन् ! अग्नि प्रज्ज्मले जायमान गेरे उत्पन्न कृत्वा धाण गयी धनुष उवाले अनि उनले माग्यीवित्त बने-मजई वीर्यर पुमान्द्रो लैवाड ॥ १ ॥ न्यम पेठा घुमान पादो सेनाको सहाय गर्दथियो अनः न्यमकहाँ रुक्मिणी न-इन प्रयत्नजाले रथ मंडार र हाँने उवताई शीला बाठ बाठ बाणले घायल पागे ॥ २ ॥ आप्ता सार बाणले त्यममा बाण पोडालाई, एक बाणले माग्यीलाई, दुइ बाणले धनुष र रथको छात्रा उधाएक बाणले उनको शिर काटिदिग ॥ ३ ॥ यथा मर, मा-यक्ति र शम्भ आदि पादव शाल्वका सेनाका सहाय गर्नेलमे र सौमित्रिमानमा वसेल गवन्द मैत्रिकण निद्रका बाणले पोटो काटिदिग समुद्रमा पर्नेनागे ॥ ४ ॥ यथा मज्जाम दिनन्म पादव र शाल्व-मनाया परस्पर योडा अर्कोमाथि प्रहार गर्दै भग्नकृत् पुद्ग यथा ॥ ५ ॥ हे राजन् ! न्यम पेठा कृष्ण नमाम् परमेश्वर धुधिल्ले डाके इन्द्राय

श्रीशुक उवाच ॥ म उपस्पृश्य मलिलं दर्शितां घृतकांसुकः ॥ नय मां श्रुतः पार्श्वं वीरस्पेद्याह मारयिम् ॥ १ ॥ विधमन्तं स्वसैन्यानि द्यमन्तं रुक्मिणीमुतः ॥ प्रतिहत्य प्रत्यविध्यन्नाराचरंशभिः स्मरन् ॥ २ ॥ वतुभिश्चतुरो बाहान्मृतमेकेन चाहन्त ॥ द्वाभ्यां धनुश्च कर्तुं च शरेणान्येनैव शिरः ॥ ३ ॥ गदभात्यकिमाभ्याद्या जन्तुः मौभपनेर्यलम् ॥ पंतुः समुद्रे मौमेयाः सर्वे मंडिलकन्धराः ॥ ४ ॥ एवं यदूनां शाल्वानां निधनमितिरेतरम् ॥ शुभ त्रिणवगात्रं तदभसमूलमूल्यमम् ॥ ५ ॥ इन्द्रप्रभं गतः कृष्ण आहूतो धर्मश्रुतना ॥ राजमृषेऽथ निर्वृते शिशुपाले च संस्थिते ॥ ६ ॥ कुरुवृद्धान-वृत्ताय मुनींश्च ममुनां पृथाप ॥ निमित्तान्यतिघोराणि पश्यन्द्वास्वतो ययौ ॥ ७ ॥ आह चाहमिहायात आर्यमश्राभिमङ्गतः ॥ राजन्यासनेत्यपक्षीया नूनं हन्युः पुरी मम ॥ ८ ॥ वीर्य यत्कदने स्वानां निम्न्य पुरश्चनम् ॥ मौभं च शाल्वराजं च दारुकं प्राह केशवः ॥ ९ ॥ रथं प्राप्य मे सत शाल्वस्यान्तिकमाशु मे ॥ गम्भ्रमस्ते न कर्तव्यो मायावी मौभराडयम् ॥ १० ॥ इत्युक्तश्चोदयामास रथमास्थाय दारुकः ॥ विरान्तं दहन्तुः सर्वे स्वे परे चारुणानुजम् ॥ ११ ॥ शाल्वश्च कृष्णमालोक्य हतप्रायवनेश्वरः ॥ प्राहरत्कृष्णमृताय शक्तिं भीमरवां धृषे ॥ १२ ॥ तामापतन्ती नर्माम

मालका धिए । गहाँ मंडार यत्र ममाम भण्ड शिशुपाल परलोक भयकैरलि अनेक यत्किा अपवहुन मण्डा देखेर कुर्वंजी, वृत्ता-पाका दुनांश्च र युधिष्ठिर कादि पुत्रहरू मगे कुन्तीमित्र आज्ञा धिए श्रीकृष्ण आज्ञापूर्वी हिडे ॥ ६-७ ॥ वी मनमने विचारं लागे-‘म आयं बलरामका साथै यहाँ आएको छु, उता शिशुपालकां पछि लिने जनक राजाहरू र तिनका अहंम्य सेनाहरूले अवश्य मेरो पुगीया अ कणन मर होउछ’ ॥ ८ ॥ होउता पुगेर उनले आप्ता स्वजनको कट तथा सौमित्रिमान र राजा शाल्वलाई उपस्थित देखेर बलरामलाई नमस्कार रक्षा गर्ने भाव बुझेर दारुक माग्यीलाई अनुसूक्त-॥ १० ॥ हे पुन ! मेरो रथ तुलन शाल्वको मायुने पुन्याक, सौमित्राज हुला मायावी छ, रथ स्पष्टित नदगल ॥ ११ ॥ ममशान कृष्णको आज्ञा पाएर दारुकले रथमा बगे घाँटाहरू दगुगल । न्यम पेठा पादव तथा शाल्व दुवै पक्षका शिरले पुद्गभूमिमा परकृष्ण र यताई आकुतिर आउन लागेको देखे ॥ १२ ॥ अनि उदाय प्रायः सेनापति परिमर्केका थिए न्यम शाल्वले ममशान कृष्णलाई पुद्गभूमिमा देखेर उनको मारवी दारुकमाथि योडा बपकृष्ण छोट गन बगियो डाक प्रहार गर्थो ॥ १२ ॥

आकाशमा विजृम्भी मयाद हसि विद्यालार्द्र प्रसन्नित पादं न्यय शक्तिनाई हलां वेगने आणको देखेर श्रीकृष्णने बाण र्था र्थी न्ययका अनेक टुका पादिदिष्ट ॥ १३ ॥ केहि गोष्ठ बाणले घातवलाई बाणल पानीं डुल्ले, छल्लेव जस्तै आफ्ना तिलजल आकाशलाई व्याप्त पादेंछन्, न्ययने नै आकाशमा पूर्वमहर्षो विमानलाई पानीं आफ्ना बाणमधुरले छल्ल-विष पार्गिदण् ॥ १४ ॥ बा-नरक पनि आवन् एक बाणले प्राज्ञनन्वा मणवावका प्राज्ञं धनुषयुक्त भायां वण्टमा घाउ लग्पादिष्टा, न्ययले उनको हातको प्राज्ञंयुक्त खत्रक क्षय्यो या-मान्नेने आश्चर्यजनक काम भयो ॥ १५ ॥ न्यय महान् आश्चर्यलाई देखेर समस्त दशरथ हातागर्भनलागं ॥ मोमगरुले न्ययक विद्वत्ताद गर्द भएवान् कृष्णमित भयो ॥ १६ ॥ —हे मूढ ! निर्भीहल्ले हामी मर्षां समल्ल हाहा वित्र र माई विद्यालक्ष्मी एतन् हविष्यमीनाई हेरेर स्वार्था, पछि अमावस्या निमित्तमा मन्त्रालाई पनि हलो ममार्थ पार्गिदिष्टा यत्ने दिमी आफ्नाई अजेय टाडन लाग्यौं । आज निर्भी मेरो माथुन्ने अर्धियां भने म निर्भीलाई आफ्ना बाणले न्यय लोकमा पठादिनेछु, जर्षा बाण प्राणी केहि कष्ट आउन्न'

महोत्सवमिव रंहमा ॥ भामयन्ती दिशः शौरिः शायकैः शतधाऽच्छिनत् ॥ १३ ॥ तं च पौडशभिर्विदध्या वाणैः सौमं च श्रेष्ठमम् ॥ अविध्यच्छ-
रमन्दोद्देः सौ सूर्य इव शशिमभिः ॥ १४ ॥ शाल्वः शौरेस्तु दोःमन्यं मशाङ्गं शार्ङ्गधन्यम् ॥ विभेद न्ययनद्वन्ताच्छार्ङ्गमासीत्तदभुतम् ॥ १५ ॥
हाहाकारो महानामीद्भूतानां तत्र पश्यताम् ॥ निनद्य मोभराडुर्ध्वेदिमाह जनार्दनम् ॥ १६ ॥ यत्त्वया मूढ नः मरुयुध्रांतुर्भार्या हृतेक्षताम् ॥
प्रमत्तः स ममामभ्य त्वया व्यापादितः भस्मा ॥ १७ ॥ त त्वाऽयं निशितेवाणैरपराजितमानिनम् ॥ नयाम्भपुनरावृत्ति यदि तिष्ठेत्प्रयाघ्नतः
॥ १८ ॥ श्रौभगवानुवाच ॥ वृथा त्वं कथसे मन्द न पश्यस्मन्तिकेऽन्तकम् ॥ पौरुषं दर्शयन्ति स्म अग न बहुभाषिणः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा
भगवाञ्छात्वे गदया भीमवेगया ॥ तताड जजौ गंरब्धः स चक्रमे वमज्जगृक् ॥ २० ॥ गदायां मज्जिघृतायां शाल्वस्त्वन्तरधीयत् ॥ ततो महर्तुं
आगत्य पुरुषः शिरसाऽन्युतम् ॥ देवकया प्रहिनोऽस्मीति नत्वा प्राह वज्रो रुदन् ॥ २१ ॥ कृष्ण कृष्ण महाबाहो पिता ते पितृवत्मन ॥
वदुष्वाऽपनीतः शाल्वेन मौनिकेन यथा पशुः ॥ २२ ॥ निशम्य विप्रियं कृष्णो मातृणीं प्रकृति गतः ॥ विमतस्को घृणी म्नेहाद्वभापे प्राकृतो यथा
॥ २३ ॥ कथं रामममभ्रातः जित्वाऽजेयं मुरासुरैः ॥ शात्वेनात्पीयमा नीतः पिता मे क्लवन्निविधः ॥ २४ ॥ इति ब्रुवाण गोविन्दं मोभरा-

॥ १७ ॥ १८ ॥ भगवान् मन्वदुन्द-ए मन्दमाले ! तं प्यर्थं वक्ताद गर्दछन् । आफ्नु दाउकोमा नाप्ने पाललाई देख्दैनन् हे मूढ ! अर्थात् मंत्राप्रमा वीरता दखाउँछन्, स हल।
भने कुरा गरिन्छन् ॥ १९ ॥ यति भनेर भगवान् गिराई याँटा अन्त्यन्त देववर्ती मद्राले शाल्वको कौपमा प्रहार गर्नुभयो, न्ययको बाणले रामन वन गर्दै न्या वीर गर-य
घातन लाग्यो ॥ २० ॥ महा पुरुषालि शाल्व अन्त्यन्त भयो । न्ययको एकैछिनपछि याँटा प्यर्थक आग्न कृष्णलाई छिर निहुराएन प्रणाम गर्दा रामन मन्त्र लक्ष्मी-मन्त्राई देवर्ता-
ले पठाएकी हुन् र यत्नेको छन् । हे पितृव-मन ! जस्तै रामाई राम जैजान्छ, उर्गे भनी निम्ना पितालाई शाल्वले बाँधेर राख्यो । २१ ॥ २२ ॥ यथो
अप्रिय कुरा हुनेर भगवान् कृष्ण मानव-स्वभाव अनुसार वक्रणारुध सिद्धि गरण नाधारण दुष्ट हँ आहाकुन मगर भन्नेको ॥ २३ ॥ 'महा बाबु ! टाँ गार्दै बलवान् ३ ।

जपलाई देवता, अमर कोही पनि जित्न सक्नेनये, ती सदैव मावधान रहने जनतालाई जित्न अनि जनजीय वापरने कसरी भोग विनालाई बाँधेर लगयो ? ॥ २४ ॥ भगवान् यत्न विचार गर्दै थिए, त्यसै बेला ज्ञान वसुदेव जसै बाँटा मावानचित पुद्गलाई लिएर त्यहाँ आयो र बस्नलायो— ॥ २५ ॥ '० मूख ! हेर, यो तिम्रो जन्मदाता पितृ हो— बच्चा निम्न तिम्रो जीवन धारण गर्दछो, म यसलाई विद्या माग्ने नै मान्छु । यदि माग्छु छ भने, आएर खा य ॥ २६ ॥ त्यो मायावी ज्ञानले कृष्णलाई यसरी हत्काए वसुदेवका टाउको फाटिदियो र त्यो तिम्रो आकाशस्थ सोम विमानमा गएर बस्न ॥ २७ ॥ अनि भगवान् श्रीकृष्ण स्वयं ज्ञानवान् भएर पनि आफ्ना स्वयं वसुदेवको विद्यागमा दुइ घडीसम्म नाधारक पुष्पको समान शोकमा गाढिए, तर तुरुन्तै फटा पाए— यो न जान्दो किनभने मयदानरको जामुनी माया विषो ॥ २८ ॥ तत्काल सधै प्रपण्डि भगवानले स्वयंको समान स्वयं रक्षयिमा न दृढलाई देसे, न आफ्ना पिता वसुदेवको छरीनै उनले राए । ती सोम विमानमा स्थित आफ्नु छत्र ज्ञानलाई आकाशवा घुमिरहेको

प्रत्युपस्थित ॥ वसुदेवमिवानीय कृष्णं चेदमुवाच सः ॥ २५ ॥ २५ ते जनिता तातो यदर्थमिह जीवसि ॥ वधिष्यं वीक्षनस्तेऽमुमीशश्चेत्पाहि वालिश ॥ २६ ॥ एवं निर्भर्त्स्य मायावी स्वज्ञानकदुन्दुभेः ॥ उत्कृत्य शिर आद्राय स्वस्य सोम समाविशन् ॥ २७ ॥ ततो मुहूर्तं प्रकृतानुपप्लुतः स्वबोध आस्ते स्वजनानुपप्लुतः ॥ महाभुभावस्तदनुद्बधामुरीं मायां स शाल्वप्रभृतां मयोदिताम् ॥ २८ ॥ न तत्र दूतं न पितुः कलेवरं प्रबुद्ध आजौ समपश्यदनुतः ॥ स्या न यथा चाम्बरचारिणं रिपुं सोमस्थमालोक्य निहन्तुमुद्यतः ॥ २९ ॥ एवं वदन्ति राजप क्रययः केवनान्विताः ॥ यत्त्ववाचो विरुध्यन् नूनं तेन स्मरन्त्युत ॥ ३० ॥ क शोकमोहो स्नेहो वा भयं वा येऽज्ञामम्भवाः ॥ क चास्त्रिण्डितविज्ञामज्ञानैश्चर्यस्त्रिण्डितः ॥ ३१ ॥ यत्पादमेवोजितयात्मविद्यया हिन्वत्यवद्यात्मविपर्ययग्रहम् ॥ लभन्त आत्मीयमनन्तमेवरं कुतो नु मोहः परमस्य सदृशो ॥ ३२ ॥ तं राक्षपूरोः प्रहरन्तमो-जमा शाल्व शरः शौरिरमोधविक्रमः ॥ विदुश्चाऽच्छिन्नद्वर्म धनुः शिरोमणि सोमं च शत्रोर्गदया हरोज ह ॥ ३३ ॥ तत्कृष्णहस्तेरितया विचूर्णितं पणत तोयं गदया मृदस्रधा ॥ विगृज्य तद्भूतलमास्थितो गदामुग्रस्य गालांऽन्युतमभ्यगादुद्धतम् ॥ ३४ ॥ आधायतःमगदं तस्य बाहुं भस्मेन छित्त्वाय

हेसेर त्यसलाई माने उद्यत भए ॥ २९ ॥ हे राजन् ! पूर्वापरका विचार नभने केही घृतीधरका यो कथन छ, किन्तु ती यस कृष्णको विचार गर्देनन् अनि यत्ना मन्दा उरको वाक्यमा शिराँच आउँदछ ॥ ३० ॥ यहाँ अज्ञानीजनमा हुने शोक, मोह, स्नेह र भय आदि वहाँ कतिनै खण्डित नहुने विज्ञान र पेशयले परिपूर्ण श्रीकृष्णचन्द्र ॥ ३१ ॥ जपका चरण-सेवाल प्राप्त आत्मज्ञानज्ञता पुनिजन अनादि आबधज्ञानित विचर्यो ज्ञानको नाश गरर अमाधारक आत्मवेदन प्राप्त गर्दछन्, ती मनुष्यहरूका श्रममात्र गति परमात्मालाई कसरी मोह हुन सक्छ ? ॥ ३२ ॥ हे राजन् ! त्यस बेला ज्ञान हुना बेगले प्रलयप्राप्तक वषा गरिरहेको थियो अनि अज्ञानवीर्य कृष्णले उनलाई घाते पारेर प्रपङ्क गदा प्रहार हारा उसको वधच, घनपु, शिखण्ड र सोमविमान फूलो पारिदिए ॥ ३३ ॥ त्यो विमान श्रीकृष्णका हातबाट घुटेको गदामे हजारी मागमा लण्ड-लण्ड भएर जलमा गई लग्यो । अनि ज्ञान न्ययलाई छाडेर घृतीमा उक्लिए र गदा उचार्न निर्र वेगले वषाजनि झर्‍यो ॥ ३४ ॥ त्यसलाई आफ्नै शीघ्रतापूर्वक आउ नलागेको हेसेर भगवानले बाणद्वारा गदा मथेन

हान काटिदिह र केरि शाल्वलाई मानको निम्ति प्रत्यकात्रीन स्यं वस्ते तेजस्वी आप्नु मुद्रांनचक ठठाए त्यत्र वेला ती स्यं विराजित उदयाचल पर्वत समान रात्रा देखि ।
 लागे ॥ ३५ ॥ भगवान्ने तन्नाल त्यस चक्रद्वारा महाभाषणी शाल्वको किरिट-कुण्डल शुक्ल मस्तक पयरी काटिदिह जसरी इन्द्रले चक्रद्वारा ब्रह्मासुरको शिर काटेका थिए । त्यो देखेर
 शाल्वपक्षका बाँसमा हाठाकार मषियो ॥ ३६ ॥ हे राजन् ! त्यो पापी शाल्व मरेपछि र यदाद्वारा सौमविमान नष्ट हुनाले आकाशमा देवगणद्वारा बजाइएको इन्द्रभीको निनाद हुन
 लाग्यो । यो आत्मना निव शिशुपालादिकां छाटो केन इन्तवक रिसाएर युद्धभूमिमा आयो ॥ ३७ ॥ हति श्रीमद्भागवते दृश्यत्कृन्धे नेगती मापाटीकायां तमममविमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

रयाङ्गमद्भुतम् ॥ वधाय शाल्वस्य लपार्कसन्निभं विभ्रद्भौ सार्क इवोदयाचलः ॥ ३५ ॥ जहार तेनैव शिरः सकुण्डलं किरिटयुक्तं पुरुमायिनोद्वरिः ॥
 वज्रेण वृत्रस्य यया पुरन्दरो बभूव द्राहेति वचस्तदा नृणाम् ॥ ३६ ॥ तस्मिन्निपतिते पापे सौभे च गदया हते ॥ नेदुर्दुन्दुभयो राजन्दिवि देवगणेरिताः ॥
 मन्वीनामपचितिं कुर्वन्दन्तवक्रो रुषाऽन्यगात् ॥ ३७ ॥ हति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे सौभवधौ नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ शिशुपालस्य शाल्वस्य पौण्ड्रकस्यापि दुर्मतिः ॥ परलोकगतानां च कुर्वन्पारोक्ष्यमौहदम् ॥ १ ॥ एकः पदानिः मंकुद्रो
 गदापाणिः प्रकम्पयन् ॥ पट्टाभामिमां महाराज महामत्त्वो न्यहश्यत ॥ २ ॥ तं तथाऽऽयान्तमालोक्य गदामादाय मत्वरः ॥ अवप्लुत्य रयात्कृष्णः
 मिन्धुं वेलेव प्रत्ययात् ॥ ३ ॥ गदामुग्रस्य कारुषो मुकुन्द प्राह दुर्मदः ॥ दिष्ट्या दिष्ट्या भवानय मम दृष्टिपथं गतः ॥ ४ ॥ त्वं मातुलेयो नः

(दन्तवक्र र विदूष-वध, तीर्थयात्रामा चलरामजीको हातबाट ब्रतको शिर काटिनु)—श्री शुकदेव मन्दछन्—हे महाराज । आफ्ना परलोकगत शिशुपाल, शल्व र पौण्ड्र-
 कान्तिको परोक्षया मर्लो बनेका लागि आफ्नो महापराक्रमी एवं दुर्बुद्धि इन्तवक कोविद मरर हातमा राखी तिई पृथ्वी कम्पित गर्दै एषत्रै र पैदल नै टारका पुरीनेर देखापन्य
 । १-२ ॥ त्यो आफ्नो देखेर भगवान् कृष्ण हातमा गदा लिई तुरुन्त रथबाट हात्कासेर किनारले सङ्ग्रहलाई राकेर नै त्यमलाई उहाँ रोकिदिह । ३ ॥ अनि कस्य देखेको
 अधिवरि र एतन् अजड इन्तवकले गदा उठाई श्रीकृष्णमित मन्यो—आज्ञा हुलं भागले विभी मेरो माथुने आएका छौ । ४ ॥ अरे ए कृष्ण ! तिमी हाम्रो मामाका

दण्डनर, शक्तिगन दाहता नवरी मान्नेन । दोस्रो महाभारतमा केही छन चिने । जब ती हरिवात मान लागे तब चौडा कलासको बन्धामा त्यो पद्म अघेर बोदा लागुकोई राखिदिह र भने—म आफ्नैपछि लेखर
 बाँसमा । एक दिन लाग्ने पत्थरसित मन्थी—मां बण्ण । निकै गर्दो छ, बलमा केही छ कि ? कोले पनि झण्डा उठाएर हरी र सान लाग्यो अनि लाग्ने सोभमा बन्धामाई कोरेर सबै स्तवर्ग निकलिन । जब यदाभा पक
 आएर लाग्नेसित आफ्नो कोहलक अर्पणजाले तब लाग्ने भने इन्द्रको सोहलक त कुपु जोड भए देखे । महाभारत निकै प्रायना गरे, परन्तु लाग्नु भन्दै रहे 'पु कुन्नेले काहियो ।' अनि यस दुपले गर्
 पन लाग्नेछियो, मर्ने कुरा महामाते बुझ । महाभारत, य भने सल्ले । न्योलिकन गए । बरी यहीनापछि बन्धामा यही माउंवा आएर केरकेने पठाउन लागे । लाग्नुका पकमा 'गेरो पनि महाभारतमा न
 लाग्यो । अनि महाभासे विचार गरे अब त्यो हुललाई गुपकाका पल अघेरव बापन दिनुपर्छ । उदनुसार एक दिन महाभारत लाग्नेको खोरीलाई निकै लफाएर मन 'देखि' भन्न तै चौसठो हात गएर राख
 महो कर्कर आइपन भने तेरो कुलक जैन भाने बाबेन । येल्ला पुट्टी मध्यादि सबै बाकसित लाग्नेको खोरी पनि घर जान दिइयो, तब अर्ध पर लाग्न मनपरे जहाँ (गुफको घर र अनुकार) कोहलामा

अभिनिर्वाणं भगवान् कृष्णले प्रमुखं पार्यं देका साथै रात्रौ सजितं द्वारकापुरीमा प्रवेशं गते ॥ १३ ॥ १४ ॥ पाण्डुरवर तथा जगत्पति भगवान् कृष्णं वर्म गतां अनेकं लज्जाहक ॥
 रहन्त्ये, तर पशुहक अर्थात् अज्ञानीका दृष्टिमा ती कहीं हारेका र कते ब्रिजेका देखिन्ये ॥ १५ ॥ १६ ॥ एकपलट बलरामले कौरव र पाण्डवको संश्रामको तथा मुनर ॥ १७ ॥
 ६ सेको पनि एक नलिई मध्यस्थ हुनाले गर्दा तीर्थस्नानको निहुँ गरी द्वारकाबाट निस्कनुभयो ॥ १७ ॥ त्यहाँबाट गएर उनले प्रथमस्नानमा स्नान गरेर देवता, ऋषि र मुन्याना
 तम पारिस्केरादि विप्रगणका साथै प्रवाहामिमुख भई सरस्वती नदीको किनारे-किनार हिँड्नु भयो ॥ १८ ॥ त्यहाँबाट पृथुदक, विन्दुसर, त्रिवक्त्र, सुदर्शन, विशाल, व्रक्षतंथ, चक्र गण ॥ १९ ॥
 पूर्ववाहिनी सरस्वती आदि तीर्थमा गए ॥ १९ ॥ हे भारत ! यमुना र गङ्गाका तटवर्ती तीर्थहरूमा हुन्दै ती नैमिशारण्य पुगे, त्यहाँ अनेक क्षत्रिहरू यज्ञ गरिरहेका थिए ॥ २० ॥
 बलरामलाई देखेर दाँधकालीन यज्ञका अनुष्ठान गर्ने मण्डा ती क्षत्रिहरूले आकाशमा आननबाट उठेर उनको यथायोग्य अभिनन्दन, सत्कार र पूजा गरे ॥ २१ ॥ ॥ १५ ॥ २० ॥

विद्याधरमहोसौः ॥ अम्सरोभिः पितृगणैर्यक्षैः किन्नरचारणैः ॥ १४ ॥ उपगीयमानविजयः कुमुदैरभिवर्षितः ॥ वृत्तश्च वृष्णिप्रवरैर्विंशालः ॥
 पुरीम् ॥ १५ ॥ एवं योगेश्वरः कृष्णो भगवान्जगदीश्वरः ॥ ईप्ते पशुदृष्टीनां निर्जितो जयतीति सः ॥ १६ ॥ श्रुत्वा बुद्धोद्यमं रामः कुरुपां गः
 पाण्डवैः ॥ तीर्थार्थिकैकव्याजेन मध्यस्थाः प्रययौ किल ॥ १७ ॥ स्नात्वा प्रभावसे सन्तर्प्य देवर्षिपितृमानवान् ॥ सरस्वतीं प्रतिष्ठोत्तं यगो ब्राह्मण-
 मंवृतः ॥ १८ ॥ पृथुदकं विन्दुसरश्चितकूपं सुदर्शनम् ॥ विशालं व्रक्षतीर्थं च चक्रं प्राचीं सरस्वतीम् ॥ १९ ॥ यमुनामनु यान्तेव गङ्गां च न
 भरत ॥ जगाम नैमिषं यत्र ऋषयः सत्रमासते ॥ २० ॥ तमागतमभिप्रेत्य मुनयो दीर्घसत्रिणः ॥ अभिनन्द्य यथान्यायं प्रणम्योत्थाप्य च नमस्कृत्य
 ॥ २१ ॥ सोऽञ्चितः सपरीवारः कृतासनपरिव्रहः ॥ रोमहर्षणमामीनं महर्षेः शिष्यमैक्षत ॥ २२ ॥ अप्रत्युत्थायिनं सूतमकृतप्रहणाङ्गनिभम् ॥
 अर्चयामास च तान्विश्रान्तचक्रोपोद्दीप्य माधवः ॥ २३ ॥ यस्मादसाविमान्निश्रान्त्यास्ते प्रतिलोकजः ॥ धर्मपालास्तथैवास्मान्बधमर्हति दुर्गा
 ॥ २४ ॥ ऋषेर्भगवतो भूत्वा शिष्योऽधीत्य बहूनि च ॥ सेतिहासपुराणानि धर्मसाधनाणि वैशः ॥ २५ ॥ अदान्तस्याविनीतस्य सु-
 पण्डितमानिनः ॥ न गुणाय भवन्ति स्म नटस्येवाजितात्मनः ॥ २६ ॥ एतदर्थो हि लोकेऽस्मिन्नवतारो मया कृतः ॥ वक्ष्या मे धर्मवर्त्ता ॥

उनीहरूद्वारा रात्रौ सम्मानित भई बलरामजी योग्य आसनमा आसीन भए । उमै बैठा उनको दृष्टि व्यासमनमा बसेका महर्षि व्यासका हृद्योग्य शिष्य रोमहर्षण आदि प- ॥
 ॥ २२ ॥ यो देखेर — सुत जातिमा उत्पन्न भएर पनि रोमहर्षण बलराम आउँदा न आसनबाट उठे, न हात जोरेर प्रणाम नै गरे एवं ब्राह्मणहरू सुन्दा पनि उन्मत्तमा बसि-
 रहेका छन् — यमले बलभद्रलाई रिम उठ्यो ॥ २३ ॥ उनले भने — यो रोमहर्षण प्रतिलोम जातिमा भएर पनि यो ब्राह्मणवर्ग र धर्मरक्षक हामीमन्दा पनि उन्मत्तमा
 बसेका छ, यमले यो दुष्ट कथ-संग छ । २४ ॥ मुनिवर व्यासको शिष्य भएर यमले अनैक पुराण, इतिहास र धर्म-शास्त्र पढेको छ, तर त्यो अजितेन्द्रिय, अधिष्ट र स्वयं अत्युदात्त
 देखी दण्डित मान्ने भएको अजितात्मा सुतलाई तँ आसन्नहरूले उस्तै बेडा लाग्न पएन, जस्तै नटना सबै बेडा केवल देखाउनका लागि हुन्छन् ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ धर्मवर्त्ता ॥

धाप्य गन्तं त्रो जन धर्मावुत्तर आकाश मर्देनन्, ती भद्र वर्ता पापी कुच्छन् । अतः श्री मेरा वध योग्य हुन् ॥ २७ ॥ हे राजन् ! यद्यपि भगवान् बनराम दृष्टजनलाई मार्ने विचार गर्दैनथे, नापनि भावीवध उनले पनि कुरा भनेर कुशको दुप्ताले नै झुत्लाई तत्काल मारिदिए ॥ २८ ॥ झुत्को सन्धु भएको देखेर समस्त ह्युनिगम हाहाकार मर्न लागे र श्रीमङ्गलपत्रमि भिन्ती गरे—हे प्रभो ! हजुरले यो झुत्को अनर्थ गरिदिनु भयो ॥ २९ ॥ हे यदुनन्दन ! झुत्लाई हाडीले नै यत्र ब्रह्माण्डमा ब्यापका थियौ । जयमम हाडो यत्र समाप्त हुन्न, रथम वेलासम्मको निम्ति शारीरिक कष्टहीन आपु पनि दिएका थियौ । हजुरले नवानेर ब्रह्मरूपा प्रधान यो पोर पार गर्नुभयो । हजुर योगेश्वर हुनाले बेर पनि हजुरमाथि ध्यान मर्देनन् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तापनि हे लोकपावन ! यदि हजुर कसैको आदेशमा बाँकि र यो ब्रह्मदत्ताको प्रायश्चित्त गर्नुहुन्छ भने यसले संसारलाई शिखा दिनेछ ॥ ३२ ॥ बलरामले आज्ञा भयो—ब जनहितको निम्ति नै यम हत्याको प्रायश्चित्त गनहु । यसको निम्ति जे जस्तो भेट प्राप्तिले छ, मलाई मन्तुहवन् ॥ ३३ ॥ यत्र झुत्को निम्ति

हि पातकिनोऽधिकाः ॥ २७ ॥ एतावदुक्त्वा भगवान्निवृत्तोऽसद्वधादपि ॥ भावित्वात्तं कुराग्रेण करस्थेनाह्नतप्रभुः ॥ २८ ॥ द्वाहेति वादिनः सर्वे मुनयः खिन्नमानसाः ॥ ऊचुः सङ्कर्षणं देवमधर्मस्ते कृतः प्रभो ॥ २९ ॥ अस्य ब्रह्मासनं दत्तमस्माभिर्यदुनन्दन ॥ आयुश्चात्माक्रमं तावदावत्मत्र समाप्यते ॥ ३० ॥ अजानतैवाचरितस्त्वया ब्रह्मवधो यथा ॥ योगेश्वरस्य भवतो नास्नायोऽपि नियामकः ॥ ३१ ॥ यद्येतद्रसद्व्यायाः पावनं लोकपावन ॥ चरिष्यति भवाँल्लोकमंग्रहोऽनन्यचोदितः ॥ ३२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ करिष्ये वधनिवेद्यं लोकानुश्रवकायया ॥ नियमः प्रथमे कल्पे यावान्म तु विधीयताम् ॥ ३३ ॥ दीर्घमायुर्वर्तैतस्य सत्त्वमिन्द्रियमेव च ॥ आशसितं यत्तदून साधये योगमायया ॥ ३४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अमृतस्य तव वीर्यस्य मृत्योरस्माकमेव च ॥ यथा भवेद्भवः सत्यं तथा राम विधीयताम् ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आत्मा वै पुत्र उत्पन्न इति वेदानुशासनम् ॥ तस्मादस्य भवेद्भक्ता आयुर्निद्रियमत्त्ववान् ॥ ३६ ॥ किं वा कामो मुनिश्रेष्ठा नृणां करवाण्य ॥ अजानतस्त्वपचितिं यथा मे चिन्त्यतां बुधाः ॥ ३७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ इत्यलस्य सुतो घोरो बल्लो नाम दानवः ॥ स दूषयति नः सत्रमेत्य पर्वणि पर्वणि ॥ ३८ ॥ तं पापं जहि दाराहं तत्रः शुश्रूषणं परम् ॥ पूयशोणितविष्णुमृत्पुरामांमाभिवर्षिणम् ॥ ३९ ॥ ततश्च भारतं वर्षं परीत्य सुममाहितः ॥ चरित्वा द्वादश

दीर्घ आपु, रल र इन्द्रियहर्त्ता अधुष्णका आदि जे सर्वजना मन्तुहुन्छ, म योगहर्त्ता हुन्छु दिन सकहु ॥ ३४ ॥ अचिरक भन्छन्—हे बलराम ! जब कुनै यस्तो उपाय भयो जसले हजुरको ब्रह्म, पराक्रम र यसको सन्धु व्यर्थ नहोस् र हाडो बन्न पनि असमर्थ नहोस् ॥ ३५ ॥ श्रीबलराम मन्तुहुन्छ—वेदमा कहिएको छ—पिताको आत्माले पुत्ररूपमा उत्पन्न हुन्छ अतः यसको छोरो यही स्थानमा बस्को बनोस् र दीर्घ आपु, इन्द्रिय र बल-सम्पन्न होस् ॥ ३६ ॥ हे मुनिश्रेष्ठ ! यो बाहेक पनि सगर्हहको भइ ले हुन्छ छ, मन्तुहवन्, म पूर्ण गनहु । हे विद्वज्जन ! अज्ञानमा गरिएका पापको प्रायश्चित्त के छ ? त्यो पनि विचार गरेर मन्तु हवन् ॥ ३७ ॥ उनीहरूले भने—हे भगवान् ! इत्यल दानवको पुत्र इत्यल नामक पोर राजा छ । त्यो प्रत्येक वर्षमा आफ्नो हाडो यत्र दूषित पारिदिन्छ ॥ ३८ ॥ हे यदुनन्दन ! सीप, रगत, शिखा, कृष, मय र आफ्नो वर्षा गन त्यो वर्षा पापी

गङ्गायाऽर्धं शशिर्दिनीम् यदी द्वाभौ ह्यौ सेरा हुनन्त ॥ ३९ ॥ अत्रि वाह महीनामस्य समाहितं विविधं तीर्थं दत्त्वा स्नानं गत्वा गङ्गावर्षका पराजया वर्यानि हवन् पापमन्त्र ॥
४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपाली मावाटी कायामहमन्त्रितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

(बलरामजीको तीर्थयात्रा) श्रीशुकदेव मन्तुइन्छ-हे राजन् । वर्षकाल माएपछि पुनोको वर्षा गर्दै प्रवण्ड पवन केन लाग्यो, त्यसले चरित्र र दग्ध केलिया ॥ १ ॥ अत्रि पञ्चशालामा बन्नुले फ्याँकेको मल-मृतादि अपवित्र वस्तु सन् लागे र वकैछिनपछि त्यो अगहुर राख्नु बाटमा विष्णु त्रिपुरको देसियो ॥ २ ॥ तताणको नामा श्री अरुण वर्मको केश, दाढी जुगा र बल्ल दाढा, मुकुटको कारण हरलायो, काजलको पुत्रो भैं अत्यन्त कृष्णवर्ण र ठूलो देह हुने त्यो दैत्यलाई देखेर बलरामजीन शत्रुमेराको संहार मन आफ्नू हुमल र दैत्यलाई दलिव पाव हलोको स्मरण गर्नु मया र ती हुमल उपस्थित भए ॥ ३-४ ॥ अत्रि बलरामले त्यो बाकाशचाटी र विप्रद्रोही बन्नुलाई आफ्नू बनियो हनोछा

भामांस्तोयंस्नायी विमुद्वधमे ॥ ४० ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे बलदेवचरित्रे बल्लभधोपक्रमो नामाष्टममनितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ ततः पर्वण्युपावृत्ते प्रवण्डः पांसुवर्षणः ॥ भीमो वायुरभद्राजन्पूयमन्धमन्तु सर्वशः ॥ १ ॥ ततोऽमेध्यमयं वर्षं कालेन विनिर्मितम् ॥ अभवद्यज्ञशालायां सोऽन्वदृश्यन् शूलवृक् ॥ २ ॥ तं विलोक्य बृहत्कायं भिन्नाङ्गनचयोपमम् ॥ तप्तनाशिश्रस्त्राश्मश्रुं दंष्ट्रोऽग्रभृकुटीः स्वम् ॥ ३ ॥ मस्मार मुमलं रामः परमेन्यविदारणम् ॥ हलं च दैत्यदमनं ते दूर्णमुपतस्थतुः ॥ ४ ॥ तप्ताकृत्य ह्नाप्रेण बल्लले गगनेचरम् ॥ मुमलेनाहन्तकुद्रो मूर्ध्नि ब्रह्मदृढं बलः ॥ ५ ॥ सोऽपतद्भुवि निर्भ्रमन्ललाटोऽम्बुस्मसुस्मृजन् ॥ मुञ्चन्नार्तध्वरं शैलो यथा वज्रह-
तोऽरुणः ॥ ६ ॥ संस्तुत्य मुनयो रामं प्रयुज्याधितयाशिषः ॥ अभ्यपित्रन्महाभाग वृत्रघ्नं विवृधा यथा ॥ ७ ॥ वैजयन्तीं ह्दुर्मातां श्रीधामा-
स्तानपङ्कजाम् ॥ रामाय वामसी दिवां दिव्याभ्याभरणानि च ॥ ८ ॥ अथ नैरभ्यनुज्ञातः कोशिकीमेत्य नाक्षणैः ॥ स्नात्वा मरोवरमगाश्रितः सरयुराश्रितः ॥ ९ ॥ अनुश्रोतेन सख्यं प्रयागमुपगम्य सः ॥ स्नात्वा मन्त्रार्यं देवादीन्नाम पुलहाश्रमम् ॥ १० ॥ गोमती गण्डकीं स्नात्वा विपार्यां शोण आप्लुतः ॥ गम्यां गत्वा पितृनिष्ठा गङ्गामामरमङ्गमे ॥ १० ॥ उपस्पृश्य मलेन्द्रादौ रामं दृष्ट्वाऽभिवन्द्य च ॥ समगोदावरीं वेणां

अग्रभागले तानेर क्रोडित भई त्यसको क्षिरमा हुमल बजार्नु मयो ॥ ५ ॥ हुमलको घाटले त्यसको टाउको कुटी रगत बल्लभयो र त्यो कष्टपूर्ण खन्द गर्दै बलको प्रहारले गेहको वर्षत हुले जग्ने न्यही पलासियो ॥ ६ ॥ महर्षीहरूले बलरामजीको प्रजया गरेर आशीर्वाद दिए र उनलाई त्यसै प्रकार स्नान गराए, जसरी बलराम हुरापुर माणिक्यमन्त्रेन्द्रलाई देवगहरूले स्नान गराएका थिए ॥ ७ ॥ महर्षीहरूले बलरामलाई कहिल्यै नभेटेकाउने, सधैं ताजा रहने कमलको वैजयन्ती मालादिए । उनले दिव्य वस्त्र र दिव्य आभूषण पनि दिए ॥ ८ ॥ अत्रि कपिलहरूको आश्रानुसार प्राणप्रहरक महित बन्नामजी बीषिकी नदीमा गए । त्यहाँ मानन्द हुराई मानस मरोवर ज्ञान सिद्धे, ब्रह्मावर गम्य निष्कमो छ ॥ ९ ॥ त्यसपछि सख्युद्धा प्रवाह मार्ग ती प्रयाग पुगे । त्यस विषेणी स्नान गरेर उनले विविध देवगहरूलाई दृष्ट पारे र पुलक श्रुतिकी आश्रम (१०९)

मृतः १०० अनि गामतो, गण्डरी र विवाह वा स्नान गये उनले ज्ञानपदमा पुगे । यत्र, रा गुण विदुषको बुद्धि भाव गरी र त्यहाँबाट दिदेशि गङ्गा नामा भागमा स्नान गये । यहाँ एतमा पञ्चरात्रका दर्शन र प्रणाम गरे । अनि समोदाहरी, बेथी र पञ्चाशत मरामर भीमरथी पुगे ॥ ११ ॥ १२ ॥ त्यसपछि मन्मथ भाग्य र नन्दा स्वामिनिर्देशको दर्शन गरेर शिवजीको निवास स्थान ओट्टे र पुगे र इच्छि देशमा परम पुण्य र वेङ्कट-गर्वरको पनि दर्शन गरे ॥ १३ ॥ त्यसपछि ती मन्मथ कामकोप्ती राजनीपुत्री र उत्तम नन्दा कवेरीबाट परम पुण्य र ओरंग नामका स्थानमा गए, जहाँ मन्मथ नि य विद्यमान रहन्छन् ॥ १४ ॥ त्यसपछि ऋषभ पर्वत तथा रत्नक्षेत्र र मन्मथ हुँदै मन्मथान्त नष्ट गर्ने सेतुपन्थ तीर्थ पुगे ॥ १५ ॥ त्यहाँ मन्मथजीको दम हजार गाई भाषणहरूलाई दान दिएर त्यहाँबाट कुतमाता र ताम्रपर्णीमा पुगे । कुतमाता अर्थात् मन्मथपर्वतमा पुगे ॥ १६ ॥ त्यस पर्वतमा विराजमान अमन्थ ज्वलित नमस्कृत तथा अभिवादन गरेर बल्यगमले तिनको आर्थावार्थ प्राप्त गरे । अनि दक्षिण समुद्र गतमा

पुष्पा भाग्यरथी ततः ॥ १२ ॥ स्कन्द दृष्ट्वा ययौ रामः श्रीशैल गिरिशालयम् ॥ द्रविडेषु महापुण्यं दृष्ट्वाद्रि वेङ्कटं प्रभु ॥ १३ ॥ कामकोष्णी पुत्री काशी कावेरी च मरिद्वारम् ॥ श्रीरङ्गाख्यं महापुण्यं यत्र मनिहितो हरिः ॥ १४ ॥ ऋषभाद्रि हरेः क्षेत्रं दक्षिणां मधुरां तथा ॥ मासुद्रं सेतुमगमन-
हापानकताशनम् ॥ १५ ॥ तत्रायुतेमदादेनून्नाम्रणेभ्यो हलायुधः ॥ कृतमालां ताम्रपर्णीं मलयं च कुलाचलम् ॥ १६ ॥ तत्रागस्त्ये गमाम्नीं नमस्कृत्याभिवाद्य च ॥ योजितस्तेन चारीभिरनुज्ञातो गतोऽणवम् ॥ दक्षिणं तत्र कन्याख्यां दुर्गां देवीं ददर्श मः ॥ १७ ॥ ततः फाल्गुनमासाद्य पद्माग्रसमुत्तमम् ॥ विष्णुः सन्निहितो यत्र स्नानत्वाऽस्पर्शद्वगवायुतम् ॥ १८ ॥ ततोऽभिजय्य भगवान्कैरलांस्तु त्रिगतकान् ॥ मोकर्णख्यं शिवक्षेत्रं सात्रिभ्य यत्र घूर्जटेः ॥ १९ ॥ आर्या द्वेपायनी दृष्ट्वा श्रृंगारकमगाद्वल ॥ तामीं पयोप्णीं निर्विन्ध्यामुपस्तरयाथ दण्डकम् ॥ २० ॥ प्रविश्य रेवामगमयत्र माहिष्मतीं पुरीं ॥ मनुतीर्थमुपस्तरय प्रभाम पुनरागमत् ॥ २१ ॥ श्रुत्वा द्विजैः कथ्यमानं कुरुपाण्डवमपुगे ॥ सर्वराज-पनि-
भारं मेने हतं भुवः ॥ २२ ॥ म भीमदुर्योधनयोर्गदाभ्यां युद्धतोर्मुधे ॥ वारयिष्यन्विनशनं जगाम यदुनन्दनः ॥ २३ ॥ युधिष्ठिरस्तु तं दृष्ट्वा यमो कृष्णार्जुनापि ॥ अभिवाद्यभवंत्पुष्णीं किं विवक्षुरिहागतः ॥ २४ ॥ गदापाणी उभौ दृष्ट्वा संरन्धौ विजयैपिणौ ॥ मण्डलानि विजितानि

कार कन्याकुमारी दुर्गादेवीको दर्शन गरे ॥ १७ ॥ अनि कल्युतीर्थमा पुगे जहाँ मन्मथ मन्मथको उपस्थिति रहन्छ त्यो पञ्चाशत मरामरमा स्नान गरेर उनले दम हजार गाई दान गरे ॥ १८ ॥ त्यसपछि कैलस र त्रिगत आदि देवहरूमा हुँदै ती गौर्गम नामक शिवक्षेत्रमा पुगे, त्यहाँ मन्मथ सङ्कर सन्दा विद्यमान रहन्छन् ॥ १९ ॥ त्यसपछि गम हाप निवासिनी आर्या देवीको दर्शन गरेर श्रृंगार क्षेत्र गए । अनि काशी, पयोप्णी, निर्विन्ध्या नदीहरूमा स्नान गरेर दण्डकारण्यमा प्रविष्ट भए । अनि नमदा नदीमा गए । माहिष्मतीपुत्री छ र मनुतीर्थमा स्नान गरे । अनि प्रभाम क्षेत्रमा पर्ने आए । २० ॥ २१ ॥ त्यहाँ भाषणको मुखबाट कैलस र पञ्चदहको युद्धमा मन्मथ युधिष्ठिरको मन्मथ उनले देवीको भारी हल्लाको भयो भन्ने ज्ञान । २२ ॥ अनि भीमसेन र दुर्योधन रणभूमिमा परस्पर बढाबुद्ध गर्दछन् मन्मे सुनेर तिनलाई युद्धबाट विगत पार्न कुक्षेत्र ।

गण ॥ २३ ॥ बलराम जी आएका देखेर महापराब युधिष्ठिर, नकुल, सहदेव. कृष्ण र विजयले प्रणाम गरे र भर के मन्दछन् भन्ने राजाको निम्ति केही नबोली ती सबै जना मौन उभिरहे ॥ २४ ॥ बलरामले मोमसेन तथा दुर्योधन हात्मा मया तिण्डर घोटाले अर्कोलाई जिम्नको निम्ति छादै रियाँ धरि-धरिका युक्ति गरिरहेका देखेर भन्नु भयो- हे राजा दुर्योधन ! हे भीमसेन ! तिमी दुवै बोर समान बलशाली छौ । म तिमी दुवैमा भीमसेनलाई बलमा र दुर्योधनलाई गदायुद्धको कौशुडमा श्रेष्ठ मान्दछु ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ जनः शिभी समान बल हुने रीरमा कुनै घोटालो बच वा पराजय होस्-पस्ते म देखिरहेको छैन । अतः यस व्ययको युद्धबाट तिमी दुवै निवृत्त होभौ ॥ २७ ॥ हे राजन् ! बलरामको सल्लाह बुवैका लागि दिनकारी धियो, तर बहिलेका कट्ट मायज र दुष्कणहाररुक् कस्मेर ती दुवैपक्षामा परस्पर पोर शत्रुता भइमकेको धियो । अतः तिनले उनको अनुरोध मानेनन् ॥ २८ ॥ देखेको त्यस्तै इच्छा जानेर बलराम द्वारकापुरी फर्क । त्यहाँ उभसेन बाबि ज्ञानि-भन्नुइरहेले भगाडि आएर उनको स्वागत गरे ॥ २९ ॥ त्यहाँसित छी केरि

चरन्ताविदमनवीत् ॥ २५ ॥ युवां तुल्यबली वीरौ हे राजन् हे शुकोदर ॥ एकं प्राणाधिकं मन्ये उतैकं शिक्षयाधिकम् ॥ २६ ॥ तस्मादेकतरस्येह युवयोः समवीर्ययोः ॥ न लक्ष्यते जयोऽन्यो वा विरमत्यफलो रणः ॥ २७ ॥ न तद्वाक्यं जगृहतुर्वद्वैरौ नृपार्यवत् ॥ अनुस्मरन्तावन्योन्यं दुरुक्तं दुष्कृतानि च ॥ २८ ॥ दिष्टं तदनुमन्वानो रामो द्वागवतीं ययौ ॥ उग्रसेनादिभिः प्रीतेर्ज्ञातिभिः समुपगतः ॥ २९ ॥ तं पुनर्नेमिषं प्राप्तमृष्योऽयाजय-न्मुदा ॥ कृत्वङ्गं कतुभिः सर्वैर्निवृत्ताखिलविग्रहम् ॥ ३० ॥ तेष्यो विशुद्धविज्ञानं भगवानन्यतरद्विभुः ॥ येनैवात्मन्यदो विश्वमात्मानं विश्वमपि विदुः ॥ ३१ ॥ स्वपत्न्याज्वभृथस्नानो ज्ञातियन्धुमुहृद्वृतः ॥ रेजे स्वज्योत्स्नयंवन्दुः सुवामाः सुष्ट्वलंकृतः ॥ ३२ ॥ ईदृग्विधान्यसंस्थानि क्लृप्त्य क्लृप्ताश्लिनः ॥ अनन्तस्याभ्रमेय मायाभर्त्यस्य गन्ति हि ॥ ३३ ॥ योऽनुस्मरेत् रामस्य कर्मण्यद्भुतकर्मणः ॥ सायं प्रातरनन्तस्व विष्णोः म दयितो भवेत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे बलदेवतीर्थयात्रानिरूपणं नामैकोनारशीतितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

राजोवाच ॥ भगवन्त्यानि चाभ्यानि मकुन्दस्य महात्मनः ॥ वीर्याप्यनन्तवीर्यस्य श्रोतुमिच्छामहे प्रभो ॥ १ ॥ को नु श्रुत्वाऽमकुन्दस्य नैषिणरम् गण । सर्वेभ्यः विरंभ भावले इति न ती यशसूति मभ्यान् बलराम द्वारा हुनिरहेले अनन्तरैव भई प्रफारवा यह भणन ॥ २० ॥ श्री बलरामले तिनलाई विशुद्ध विज्ञानको उपदेश दिए, जसद्वारा ती कृषिकरुल भई- यग व्याप्तमा माग जगत् र माग जगत्मा यो आमा व्याप्त ॥ ३१ ॥ अनि बापको पत्नी रेवती सहित यज्ञान्तको अवशेष स्नान गरेर बज्र र आप्यणादिले अलंकृत भई आफ्ना ज्ञानि-भन्नुइरहेले बोधवा रमराम यस्ता सुशोभित भए, जसले-पद्मिनीसहित बलदेवको छाँमा हुन्छ ॥ ३२ ॥ महाबलवान, अनन्त, अमयेय र मायामानुष रूपवारी बलरामका यस्ता अनेक चरित्र छन् ॥ ३३ ॥ अतुल्य कर्म गर्ने येश्वरान्तर बलरामका यी विचित्र चरित्रहरू जुन कबिकले विवर्तन र वेत्नुका स्मरण गर्दछ, त्यो विष्णु भगवान्को श्रियमन्त्र भन्दछ । ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भागवत महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तराध्याये नेमजी भाषटोकायामेकोनारशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

(मुद्रामाको स्वागत-अन्तर) परीखिनुले भने- हे भगवन् ! हे प्रभो ! अनन्तवीर्य महात्मा कृष्णले पराक्रमका अन्य जो-जो कथ्ये गरे, त्यो पनि सुने धेरै प्रबल इच्छा ॥ १

॥ २ ॥ जुन वाणीले मनुष्य भगवान्को गुण-मान गर्दछ, वास्तवमा त्यसो श्राणी मफत छ जुन हात भयकासको निम्ति काम गर्दछन् तिनै हात मफत छन् । जुन मन विषय र विद्यमान भयकासको स्मरण गर्दछ, उनी मन मफत हो । जुन काम भयकास पवित्र कथाहरू सुन्दछन् तिनै काम मायंक हुन्छन् ॥ ३ ॥ जुन सगल प्रसङ्गमा चले-अचले दुई धर्म भूमिका समझ्नु-छ, त्यही मन्त्रक मफत छ । जुन नेत्र भयोद्विजको दर्शन गर्दछन्, तिनै नेत्र मफत हुन् जुन भङ्ग भगवान् वा उनका भक्तगणको चरणोदक सेवन गर्दछन्, उनै भङ्ग मफत हुन्छन् ॥ ४ ॥ खोजी भन्दछन्-गवा परेछिन्ले यमो मांषिपति शुक्रदेवजीका मन भयवान् कृष्णमा होन भयो र ती भन्दछन् ॥ ५ ॥ शुक्रदेवजो भन्दछन्-हे राजन् !

नुत्तमश्लोकमयथाः ॥ विरमेत विशेषो विपणः काममार्गणैः ॥ २ ॥ सा वायया तस्य गुणान् गृणीते करौ च तत्कर्मकरौ मनश्च ॥ स्मरेद्भक्तान्तं स्थिरजङ्गमेषु शृणोति तत्पुण्यकथाः स कर्णः ॥ ३ ॥ शिरस्तु तम्योभयलिङ्गमानमेतदेव यत्पश्यति तद्धि चक्षुः ॥ अङ्गानि विपणोश्च तज्जनानां पादोदकं यानि भजन्ति नित्यम् ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ विष्णुरातेन सम्पृष्टो भगवान्वादरायणिः ॥ वासुदेवे भगवति निमग्नहृदयोऽब्रवीत् ॥ ५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ कृष्णस्यामीतस्वा कश्चिद् ब्राह्मणो ब्रह्मवित्तमः ॥ विरक्त इन्द्रियार्थेषु प्रशान्तःतत्मा जितेन्द्रियः ॥ ६ ॥ यदृच्छ्योपपन्नेन वर्तमानो गृहाश्रमी ॥ तस्य भार्या कुचैलस्य क्षुत्क्षामा च तथाविधा ॥ ७ ॥ पतिभक्ता पतिं प्राह स्तापता वदनेन स ॥ दरिद्रा मीदमाना सा वेपमानाऽभिगम्य च ॥ ८ ॥ ननु ब्रह्मभगवतः सखा माक्षाच्छ्रियः पतिः ॥ ब्रह्मण्यश्च शरण्यश्च भगवान्मात्वतर्पयः ॥ ९ ॥ तमुपेहि महाभाग साधूनां च परायणम् ॥ दास्यति द्रविणं भूमि सीदते ते कुटुम्बिने ॥ १० ॥ आस्तेऽधुना दारवत्यां भोजवृष्ण्यन्धकेभरः ॥

ब्रह्मण सुदामा धीकृष्णका परम मित्र थिए । ती सुदामा माई विरक्त ज्ञानचिच र जितेन्द्रिय थिए । ६ । ती महत्त्व हुनाले शरण्यवश जे जति पादुका उनीमा निबोद गर्दथे । तिनका लगा फटेका र जुगाना हुन्थे र उनकी स्त्री पनि उनी उनी भोक्तले कृष्ण रहतिन्थे । ७ । एक दिन ती दुःखिनी, पतिव्रता ब्राह्मणी एपले घर-घर काम्दै पतिको नमोर्पण गर्नु नलोभ्नु अनुहारले भानिन्थे । ८ । हे ब्रह्मन् । हजुरका मित्र साक्षात् लक्ष्मीराज कृष्ण तिनै ब्राह्मणका भक्त र शरणायतनमाल छन् । ९ । ती साधुजनका एकमात्र गति छन् ।

४ कवि जगन्नाथले भक्तियोग-लभका भक्तमा दुःख भोगत लिखेका कानमा गुणबल विरक्षा भणितहित सुहुन्छ । पीतमकर ओंकार, पीटीम, वैभवंती माया छ, चार व हुला छुट्छ, लक्ष्मी गदा, पाश । तिनका साथै तन । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ ५ ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ ६ ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ ७ ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ ८ ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ ९ ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥ १० ॥ कानमा नाम झारकाया निराश गर्दछन् । ज्ञानको पत्नीले जनको सुनी सुदीपाका योन्त्रा कभूत सङ्क काजिद छ, विद्वत्ताद नभ भन्दा । त विद्या विद्वत्ताद । त नौको नुक्करी भयो पदक सङ्क भन्दा ॥

हनुम उनेवहां तासुतवम् । हनुम गृहस्था हुनाले साईं दुःखा राखु हुन्छ । उनले हनुमलाई यसैछ भन दिन्छन् ॥ १० ॥ मेल सुनेका हुन्-हिरो-आज ती दासका पुरीमा भोव,
मन्त्रक र वृष्णीवंशीय यादवहरूका स्वामी छन् । आफ्ना चरण-रमलको स्पर्श गर्ने व्यक्तिलाई ती आफ्नु छतीर पनि दिन गर्छो मान्दैनन् ॥ ११ ॥ अनि आफ्ना भक्तलाई उपको
हस्ता नम्र पति अर्थ र काम दिन्छन् भने व्याधको कुँछैन, 'यक्षी छीले पास्वा' प्रार्थना गरेपछि ती विप्रवरले आफ्नु मनपनै निचार गरे-भरौं जानाले सबैभन्दा ठूलो लाभ
था हुनेछ कि ममता र कृष्णको दर्शन पाइने छ, अनि उनले दासका जाने निश्चय गरे र पत्नीलाई भने- हे कन्याणि ! परमा केही लेखने मौमान छ भने स्वाऊ' ॥ १२॥१३ ॥

स्मरतः सादकमलमात्मानमपि यच्छति ॥ किं स्वर्थकामान्भजतो नात्यसीष्टाज्जगद्गुरुः ॥ ११ ॥ म एवं सार्यया विप्रो बहुशः प्रार्थितो
सृष्ट ॥ अयं हि परमो लाभ उत्तमश्लोकदर्शनम् ॥ १२ ॥ इति सञ्चिन्त्य मनसा गमनाय मति दधे ॥ अप्यस्तुपायनं किञ्चिद्गृहे कल्याणि
नीयताम् ॥ १३ ॥ याचित्वा चतुरो मुष्टीन्विप्रान्पृथुकतन्हुलान् ॥ चैलखण्डेन तान्वद्ध्वा भवं प्रादादुपायनम् ॥ १४ ॥ स तानादाय विप्राश्रयः
प्रदत्तो ह्यारकां किल ॥ कृष्णसन्दर्शनं मह्यं कथं स्यादिति चिन्तयन् ॥ १५ ॥ त्रीणि गुणान्यतीयाय निक्षः कक्षाश्च स द्विजः ॥ विप्रोजगत्या-
न्धकवृष्णीनां मृष्टेष्वनुलभ्रणिणाम् ॥ १६ ॥ गृहं द्वयष्टमहस्ताणां महिषीणां हरेर्द्विजः ॥ विवेशैकतमं श्रीमद्ब्रह्मानन्दं गता यथा ॥ १७ ॥

अनि ब्राह्मणी शिमका वासका यादवदा पार मुष्टी पिउरा मागेर स्वाइन् र वीटा टालोमा पोको पारेर पत्थलाई मौमान दिन भनेर जिम्मा लगाइन् ॥ १५ ॥ त्यो पोको कार्वा
आएर परभन्ने- प्रभो! भगवान् कृष्णको दर्शन कहिले र कसरी प्राप्त हुनेछ-एस्तो तर्क गर्दै दासकापुरी जान हिँडे ॥ १५ ॥ हे राखन् ! ब्रह्मकापुरी पुगिपकेवल मुसमा अन्त्य
वासावका साथै मानिकहरूका तीन पहरा र तीन टोकाहरू मागेर मागहरूको पालन गर्ने अन्धक र वृष्णवंशी यादवका महलमा पुगे-महज त्यसो पुग्न कहिन थियो ॥१६॥ जव नी
हिँडले माइका जू-पना मोड हवा राखीहरूका महलमा प्रवेश गरे-तब उनलाई ब्रह्मानन्दमा दुवैभौ भयो ॥ १७ ॥ सुखामाई रंदाद आउन लागेका देखेर विप्रको श्रवणमा

अन्धकः वृष्णवंशी यादवकः श्री भगवत् प्रसादं लब्धेन योगेन विनिश्चिष्टः श्री विष्णु कृष्ण परेश्वर देवि । यहाँ देखता ममान सबैले मौन धारण गरेका छन् र कोही पनि नसँतिर केही कत भन्दैनन्, यहाँ प्रसादका
देवा गुरुभन्दा- सके छोभ- कहाँ योग आएको 'काछाई पोकेका' अनि मर सले भने- 'असौरका पेदे, अर्काको पीडा हुन भन भयका ती बसभोर बुझाको भन कुन हो' सुदमाको प्रसन्न सुनी दासको नले भएन
पने लागेर । यी लोभ 'मि मित्र देवता' आफ्नु र न मनुजपल, 'र काम उ को पनि मनुजपल' अनि भुवापले भने- मेरो नाम भुवामा हो, मनुजपल कृष्ण र म मुदलमा छोरी आभारन गर्दछौं । तले
बालकमा हुन । यो भव का मुदु र बालकन । यति हुने दासको भगवान् कृष्णको प्रसाद गरेर देव को चिन्ती गर्छन्-हि नाम विप्रमा पेडा लेत अंगमा बस देव, कुन मागबाट माइका हुन । माइको न ती ज,
मेरो आदने न माइका, कसले बुझा । तले म । मुनेक माइका गरिर दासका विनिश्चिष्ट भरे दासकाको प्रसन्न विनिश्चिष्ट तन र यो मौनदवाइ ब्रह्मलाई भोविदका छन् । कले माइका ॥
मुसमा न लेखन ॥ १७ ॥

विराजमान श्रीहरि शङ्ख उदरे द्वारतर्क गार्ह हर्षते उनलाई बरमान भवे शंटीमा टॉसे ॥ १८ ॥ अफना प्रिय हस्ता मुद्रामाको अङ्गुलने कमलनयन मधवाद्नाई निकै आनन्द प्राप्त भयो र प्रेमवश नयनबाट जल बग्नेलागेरु ॥ १८ ॥ हे राजन् ! अनि बरुणामि-धु मगदानले आफ्ना मस्तानाई पलङ्गमा पार्ने र स्वयं पूजाको यावशो अर्थात् तिनका पाउ पछ्याएर सबै लोकलाई पवित्र पार्ने प्रयत्न त्यो चरणोदक शिरमा लगाए, अनि उनले शरीरमा सुगन्धित चन्दन, अमर, इक्षुद आदि द्रव्यको लेप गरिदिए । २० । २१ अनि सुगन्धित धूप र दीपावलीले आफ्ना भित्रको पूजन गरेर नाम्बुत र गार्ह निवेदन गरर उनीसित स्वागत वाक्पटु पनि भनै ॥ २२ ॥ विरग मुद्रामा फटेको हुमादका र अति दुर्लभ मलिन र शिवाञ्जलले पूण देखिन्थे । त्यस बेला अक्षयौ स्वकृपा रुक्मिणीदेवी स्वयं तिनलाई पंखा झन्डन लाग्नि ॥ २३ ॥ अनि पुष्पकान्ति भगवान् कृष्णले योटा मुखक

तै विलोक्याच्युतो दूराप्रियापर्यङ्कमास्थितः ॥ सहस्रोत्थाय चान्पेत्य दोम्पा पर्यङ्कीमुद्रा ॥ १८ ॥ मरुधुः प्रियस्य विपरेरङ्गमङ्गातिनिवृत्तः ॥ श्रीनो जगद्भदचिन्द्रेनेत्रार्मा पुष्करेक्षणः ॥ १९ ॥ अशोपवेश्य पर्यङ्के स्वयं सरुधुः समर्हणम् ॥ अपहृत्स्वानिन्यास्य पादौ पादावनेजनीः ॥ २० ॥ अग्रहीच्छिस्मा राजभगवांल्लोकपावनः ॥ व्यलिम्पदिव्यगन्धेन चन्दनागुरुकुङ्कुमैः ॥ २१ ॥ धूपैः सुरभिर्भिर्मित्रं प्रदीपावलिभिर्मुद्रा ॥ अर्चित्वावेद्य ताम्बूलं गां च स्वागतमब्रवीत् ॥ २२ ॥ कुचैले मलिनं श्यामं द्विजं धमनिसंततम् ॥ देवी पर्यन्तरमाश्वाञ्चामरव्यजनेन वै ॥ २३ ॥ अन्तःपुरजना दृष्ट्वा कृष्णनामलकीर्तिका ॥ विस्मितोऽभूदतिप्रीत्या अवपूतं सभाजितम् ॥ २४ ॥ किमनेन कृतं पुण्यमवधूतं भिक्षुणा ॥ श्रिया ह्यनेन लोकेऽस्मिन्गादिदेनाधमेन च ॥ २५ ॥ योऽमौ त्रिलोकगुरुणा श्रीनिवासेन सम्भूतः ॥ पर्यङ्कस्थो श्रियं हित्वा परिधत्तोऽग्रजौ यथा ॥ २६ ॥ कथयाञ्चक्रुर्माथाः पूर्वा गुरुकुले सतोः ॥ आत्मनो ललिता राजन्करौ गृह्य परस्परम् ॥ २७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अपि नमन्युःकुलाद्भवता लब्धदक्षिणात् ॥ समावृत्तेन धर्मात् भयार्ढा सदृशी न वा ॥ २८ ॥ प्रायो गृहेषु ते चित्तमकामविहृतं तथा ॥ नैवानिप्रीयमे विद्वन्धने भित्तं हि मे

ब्राह्मणको न्यवरी अन्यन्त प्रसन्नतापूर्वक पूजा गरको देखेर सबै अन्तःपुरनिवासी आश्चर्यमा परे २३ ॥ ती परस्पर मनलागे—'यी श्रीहान, निषेध, र सबै लोकमा निन्दनीय तथा अशुभ मिश्ररीले यस्तो कुनै महान् पुण्य गरका छिए, जसले लक्ष्मीका आश्रयस्थान र वगवगुरु श्रीकृष्णले आफ्नै शय्यामा विराजमान लक्ष्मीलाई पनि न्यागेर इनको आफ्नै दाजु जे आतिथ्य र मान्द पान गरे' ॥ २५-२६ ॥ हे राजन् ! अनि कृष्ण-मुद्रामा योटाको अर्कोको हात समाने गुरुकुलमा बन्ताको मनाहर कुरा कानी गर्न लागे ॥ २७ ॥ श्रीभगवानले बाह्यो गर्नु मर्षा- हे वरुण ! गुरुदक्षिणा दिइर गुरुकुलबाट हामीहरू फर्केपछि तिम्रोठे कुनै सुयोगमा कन्यामित विवाह गर्ना कि गरेको ? मेरो वडा विश्राम छ—विश्राम

मननमा बल अतिरक्ता प्रमुखाई देखा लाग मुद्रामाको ठोके हुला इत्यादि भए । तिनो हुराक इन्द्र गन्दा पनि भेटे, कण्ठले भन्दा पनि उल्लभ, कुनै भन्दा पनि बन्ने भए, का बहृपाट हावा ठुले बग्ने भए, यथ कक्षीयवि भयवन्तले अक्षमाक भरे । अति भयमाथले आवा भयो—'हे लोके ! बुद्धा कुटेर चिप्टको क, कटिले पैसाको । कक्षीय, पारेको छ, बरना भन्दा यथा परर पनि बाटका दिनलभ कर् हुनाको । किन आफ्नो ?' मुद्रामाको जसो दीनदहा देखेर कबालले कृष्णनिधि टोले । त्यो वाचना रानेको पानी हातले छोपेअन्त, आफ्ना नङ्कका कलेले ललाको पाक पचले ।

चित्तं गुरुधीमा आधत्तं तेन र तिमि धन पाएर पनि प्रमथ हुँदैनौ ॥ २९ ॥ ईश्वरको आधाद्वारा निर्मित विषय-वासना त्याग गर्ने केही व्यक्ति विषयमा आसक्त नभए पनि
 म जस्तै केवल लोक-विश्रान्त लायि यम मर्दछन् ॥ ३० ॥ हे प्रभन् ! निमीलाई उम बेलाका कही मन्त्रना छ, अब हामी सारासंगै गुरुकुलमा बस्नथ्थौ, जहाँ शेर अज सबै
 ज्ञानव्यपक ज्ञानेर आश्रित-माधुरवष्ट पारी तडैछन् ॥ ३१ ॥ हे मित्र ! गुरुकुल निवास नै द्विजलाई मन्त्रकर्ममा लगाउने स्थान हो । त्यहाँ सबै आश्रमीहरूका ज्ञानदाता जगद्गुरु
 बस्नछन्, गुरुजन म जस्तै हुन्छन् ॥ ३२ ॥ हे प्रभन् ! वर्षाश्रमीहरूमा जो व्यक्ति भैरव रूप ज्ञानेर गुरुको उपदेश द्वारा सहजै भवभागर पारी तनै मकलन्, निनै आफ्नू वास्तविक
 स्वार्थ ज्ञान्दछन् ॥ ३३ ॥ सबै प्राणीको अन्तरात्मा म जति गुरु-सेवाले प्रमथ हुन्छु, त्यति यक्ष, प्रहलपय, तप र त्र तया उपशम आदि कुनै पनि मायनले प्रमथ्न हुन्न ॥ ३४ ॥
 हे प्रभन् ! गुरुकुलमा बस्न अब एक दिन हामी दुवैलाई गुरुकुलीले गमिधा ल्याउन बस्नमा पठाएकी बिहद, त्यन बस्न जे भएको थियो, यो निमीले गर्नुको छी ? ॥ ३५ ॥ त्यसवेला

॥ २६ ॥ केचित्कुर्वन्ति कर्माणि कामैरहतचेतमः ॥ त्यजन्तः प्रकृतीर्दवीर्ययाऽहं लोकमग्रहम् ॥ ३० ॥ कचिद्गुरुकुले वासं ब्रह्मन्स्मरन्मि नो यतः ॥
 द्विजो विज्ञाय विज्ञेयं तममः पारमश्रुते ॥ ३१ ॥ स वै सत्कर्मणां माश्रुद् द्विजतिरिह मभभवः ॥ आश्रयोऽङ्कं यथाश्रमिणां यथाऽहं ज्ञानदोगुरुः ॥ ३२ ॥
 नन्वर्यकोविदा ब्रह्मन्वर्णाश्रमवनामिह ॥ ये मया गुरुणा वाचा तरन्त्यज्जो भवार्णवम् ॥ ३३ ॥ नाहमिज्याप्रज्ञानिभ्यां तपसां पशमेन वा ॥ तुष्येयं
 मर्वभूतात्मा गुरुशुश्रूषया यथा ॥ ३४ ॥ अपि नः स्मर्यते ब्रह्मन्वृत्तं निवमर्ता गुरौ ॥ गुरुदारेश्चोदितानामिन्धनानयने कचिन् ॥ ३५ ॥ प्रवि-
 श्णानां महारण्यमपर्तो सुमहद्द्विजः ॥ वातवर्षमभूतीत्रं निष्पुराः स्तनयित्स्वः ॥ ३६ ॥ सूर्यश्चास्ते गतस्तावत्तममा चावृता दिशः ॥ निम्नकूर्ल
 जलमयं न प्राप्नुयत किञ्चन ॥ ३७ ॥ वयं शूरा तत्र महानिलाभुभिर्निहन्त्यमाना मुहुरम्बुसलवे ॥ दिशोऽपिदन्तोऽथ परस्परं वने गृहीतहस्ताः
 परिवध्रिमातुराः ॥ ३८ ॥ एतद्विदित्वा उदिते रवौ सान्दीपनिगुरुः ॥ अन्वेयमाणो नः शिष्यानाचार्याऽपरशयदातुरान् ॥ ३९ ॥ अहो हे पुत्रका
 यूयमस्मदर्थेऽतिदुःखिताः ॥ आत्मा वै प्राणिनां श्रेष्ठस्तमनादृत्य मत्पराः ॥ ४० ॥ एतदेव हि भवच्छिष्यैः कर्तव्यं गुरुनिष्कृतम् ॥ यद्वै विशुद्धभावेन

हामी र्वाटा रालाभो वनमा जडा वर्षाश्रुत नभए पनि प्रचण्ड आर्षी सहित घनघन वर्षा हुन लागेको थियो । ३६ ॥ यथानाशयन हाकिमाने दिशाले दिशाले आफ्नो फलित
 माया भूमि जलमय भएको थियो, जसले जलो-हाथो र हाडको केही ज्ञान भएहेको थियो ॥ ३७ ॥ त्यो समयहरू जलप्रलयमा प्रचण्ड एवम् तथा घनघन वर्षाको अन्त्य होदित
 भएर हामी यस्तो अवस्थामै भयो कि दिशाले दिशाले ज्ञान पनि रहेन र हामी रस्मर हात भएतरेर कति व्याकुल भई बस्नमा यता उता सीतादिन लागेका थियौ ॥ ३८ ॥ ज्य
 सपेदय भयो तब हाम्रा गुरु सान्दीपिनलाई यो हुलाग ज्ञान भयो तब ती शिष्यालाई खाँदै बस्नमा आए । त्यहाँ उनले हामी दुवैलाई व्याकुल दयामा भेटाए ॥ ३९ ॥ उनले भने
 'अहो ! बाबू हो ! निमी दुवैले हाम्रो निम्ति ठूलो वध भएछुपेछा । सबै जीवलाई आफ्नू शरीर र्वा प्यारो हुन्छ, तर निमी दुवैले त्यसको पनि विचार नगर्नाले मेरो गर्वो । ४० ;
 सबै प्राणीका आभनभएर आफ्नू शरीरलाई पनि विशुद्धभावेन गुरुका सेवापः नगर्नदिनु राम्रा शिष्यद्वारा गर्नेजोग्य भएकदा गुरुनिष्कृति कहिनेको छ । ४१ ॥ ६ विवरः ।

म निर्माता एतन्मन्त्र इति । ११२२ मन्त्रे पूर्णं होतुं १० विधा विद्या यो लोक १ परलोकगा पति कदित्ये निष्कृतं नहोम् ॥ ४२ ॥ हे मन्त्र ! गुरुकर्ता बन्ता यन्मै भवेत्
 धर्मश्च आपका ॥ ४३ ॥ निर्माता कः न मन्त्रोऽर्थः ? प्रत्येकं मनु य गुरु-द्वारे नै पूर्ण-मनाय साय आत्मात्मन मन पतय हन्तु ॥ ४३ ॥ सुदामाते मने—हे देवदेव ! हे जगदगुरो !
 अथ हन्तु मयमङ्गलमित्ति गुरुकुलया हास्यो महाशय प्रिया, तव भक्त आपन् कुत काम अपुरो लाहे ? ॥ ४४ ॥ हे विमो ! कल्याणको उद्भवस्थान छन्दोमय वेद नै जगको दिव्य
 प्रदीप छ. यस्या हन्तु गुरुकुलया वस्तु पनि विडम्बना प्रिया । ४५ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे नेपा १ सापटी भाषामयी तितमोऽध्यायः ८० ।

। गुरामाको ऐश्वर्यं शक्ति । गुरुदेव मन्त्रुत्त—हे राजन् । श्री द्विज-भक्तमन यम प्रकार वाताहाप गये ममस्त जीवमा व्यापक, मन्त्रं तथा प्राणिका उत्तम मन्त्र तथा
 माध्वजनकी एतमात्र पति ममवान् कृष्णाने आपना मखा गुरामाति प्रमपूर्ण दृष्टिने हेदे सुख हामेर मन्त्रुनयो— । १ । २ ॥ भगवान् बोस्तुनयो—हे प्रमन् । निर्माते आपन्

मर्वाधार्मापणं गुरो ॥ ४१ ॥ तुष्टोऽहं भो द्विजश्रेष्ठाः सत्याः मन्तु मनोरथाः ॥ छन्दोऽस्ययानयामानि भवन्तिवह परत्र च ॥ ४२ ॥ इत्यं विधान्यने-
 कानि वमतां गुरु-वेश्मसु ॥ गुरोरनुग्रहेणैव पुमान्पूर्णः प्रशान्तये ॥ ४३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ किमस्माभिरनिर्वृतं देवदेव धमदुगुरो ॥ भवता सत्य-
 कामेन येषां वामो गुरावभूत् ॥ ४४ ॥ यस्य दन्दोमयं ब्रह्म देह आवपनं विमो ॥ श्रेयसां तस्य गुरुषु वासोऽत्यन्तविडम्बनम् ॥ ४५ ॥ इति
 श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे श्रीदामचरितेऽष्टीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

श्रीशुक उवाच ॥ म इत्यं द्विज मुरुयेन मह मङ्गल्ययहः । मर्वभुतमनोऽभिज्ञः स्मयमानउवाचतम् ॥ १ ॥ ब्रह्मण्यो ब्राह्मणे कृष्णोभगवान्प्रहसन्प्रियम् ॥
 प्रेम्णा निरीक्षणैर्नैव प्रेक्षन्स्वस्तु मतां गतिः ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किमुपायनमानीतं ब्रह्मन्मै भवता गृह्यात् ॥ अप्युपायान्महत् भक्तैः प्रेम्णा भूयैव मे
 भवेत् ॥ भूयैवभक्तोपहृतं न मे तोषाम कल्पते ॥ ३ ॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या भूषयति ॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ ४ ॥
 इत्युक्तोऽपि द्विजस्त्वामै व्रीडितः पतये श्रियः ॥ पृथुकप्रभृतिं राजत्र प्रायच्छद्वाङ्मुखाः ॥ ५ ॥ मर्वभूतात्महन्साक्षात्तयागमनकारणम् ॥ विज्ञायचित्तप-
 न्नायं श्रीकाशो माऽजगत्परा ॥ ६ ॥ पत्न्याः पनिव्रतायास्तु मखा प्रियचिकीर्षया ॥ शोभो मामस्य दान्यामि सम्पदोऽत्यन्तदुर्लभाः ॥ ७ ॥ इत्यं विदित्य

वरपार मलाई के भागत न्यायो ? मेरा मन्त्र मलाई प्रेमपूर्णक यदि केही चोरे हस्तु दिव्यत्त मने पनि मेरो दृष्टिमा त्यो अत्यन्त धेरै हुन्छ, तर भक्तले द्विष्टा धेरै यस्तुने पनि मलाई
 मन्त्रुत धानं मयै हुन्छ ॥ ३ ॥ श्री व्यक्ति भक्तिपूर्वक पय, पुष्प, फल, जल जे भगव गुरु, त्यो प्रेमी भक्तले अपेक्ष गरेकां सांगान ब जाय मय पनि अपेक्ष बनल एरीकर
 गदहु । ४ ॥ हे राजन् ! भक्तान्ते वमरी बुझाए मन्त्रा पनि सुदामाते श्री लक्ष्मीपतिलाई दिन त्यागको त्या वार सुखी चिडराकां पोको दिन सकेनन् र सकावदछ एल टाउको
 मेरे ॥ ५ ॥ कनि मने प्राणीका भक्त्युपकरणका द्वारा । साक्षी ममवान् भक्त्या उनी आफ्ना कारण जानेर मनमने विचार गर्नालागे—इनले कदित्ये घनको इच्छाले मेरो भजन
 गरेनन् । यमेल त्यागको भागने भक्त श्रीभाग मलाई दिन र आफ्ना कामना प्रकट गन हलाई भक्तोच मारहेको छ ॥ ६ ॥ मेरा यो मित्र कुल आफ्ना पत्नीका कामना पूर्ण गाने-

नै यकदां आएका हुन् । भ इनलाई यस्तो अट्ट सम्पत्ति दिन्छु, जुन देवतालाई पनि दुर्लभ हुनेछ ॥ ७ ॥ पति विचारेर भगवान्‌ले ती विप्रको फाटेको तुंगामा राखेको चिउराको पोको 'यो के हो ?' भन्दै सोस्नु भयो ॥ ८ ॥ अनि हल्ला आदरले मन्त्रुभयो—'मित्र ! तिम्रोले मलाई लाग्दै मनपर्ने सोमात्र स्वरूपका छी, यो चिउराले त मलाई र मेरो आश्रयमा रहने भगवत् विप्रलाई हत पार्ने सफल ॥ ९ ॥ पति भनेर जप भगवत्‌ले एक मुठी चिउरा खाएर बर्को मुठी खाइ आँसुभयो, तब लक्ष्मीकृष्णो ओठबिभक्तो कृष्णको हात आश्रय पक्रिहन् ॥ १० ॥ बगलै भनिन्—'हे विश्वाम्भन् ! हुने भन्नुप्यलाई इहलोक र परलोकमा सबै सम्पत्तिको तुल्ययोग क्षप्त गराउन एक मुठी चिउरा नै पर्याप्त छ । तापर्थ्य के भने यो मन्दा रत्ना उदारता देखाएर मलाई पनि इनकै अर्धेन नतुल्याउनीहू ॥ ११ ॥ ती विप्रले त्यो रात भगवान्‌कै भगनमा र विविध प्रकारका घौँस-मीठा खाने वस्तुहरू खाएर हुत्ते र

वमनार्चीरवद्वान्द्विजन्मनः ॥ स्वयं जहार किमिदमिति पृथुकतण्डुलान् ॥ ८ ॥ नन्वेतदुचनीतं मे परमप्रीणनं सखे ॥ तर्पण्यन्त्यङ्गमा विश्वमेते पृथुकत-
ण्डुलाः ॥ ९ ॥ इति मुष्टिं सकृज्जग्ध्वा द्वितीयां जग्धुमाददे ॥ तावच्चैर्जिग्धे हस्तं तत्परा परमेष्ठिनः ॥ १० ॥ एतावताऽले विश्वाम्भनसर्वसम्पत्समृद्धये ॥
अस्मिँल्लोकज्यवाऽमुष्मिन्पुंसस्वत्तोषकारणम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मणस्तां तु रजनीमुषित्वाऽच्युतमन्दिरे ॥ मुक्त्वा पीत्वा सुखं मेने आत्मानं स्वर्गतं यथा ॥ १२ ॥
शोभूते विश्वभावेन स्वसुखेनाभिर्वान्दितः ॥ जगाम स्वात्तर्पं तात पथ्यनुज्ज्वय नन्दितः ॥ १३ ॥ स चालब्ध्वा धनं कृष्णाञ्च तुयाचितवान्स्व-
यम् ॥ स्वगृहान्त्रीडितोऽगच्छन्महदर्शननिर्वृतः ॥ १४ ॥ अहो ब्रह्मण्यदेवस्य दृष्टा ब्रह्मण्यता भया ॥ यद्विरटतमो लक्ष्मीमाश्लिष्टो विभ्रतोऽसि ॥ १५ ॥
काहं दरिद्रः पापीयान्नव कृष्णः श्रीनिकेतनः ॥ ब्रह्मबन्धुरिति स्माहं बाहुभ्यां परिरम्भितः ॥ १६ ॥ निवासितः प्रियाजुष्टे पर्यङ्के भ्रातरो यथा ॥

आपूलाई स्वर्गमै गएर छे ठाने ॥ १२ ॥ हे तात ! मोलित्वा सुयोदय भएपछि जगन्निन्यता र आत्मानन्दस्वरूप भगवान् कृष्णबाट अभिवन्दित भएर र उनी द्वारा वयम्मा जागर तथा विनयपूर्वक विदा गरेपछि ती विप्रवर आफ्नू परतिर फर्किए ॥ १३ ॥ कृष्णबन्धुरिति प्रत्यक्ष केही धन नपार पनि उनले स्वयं प्रहसित केही मागेनन् र आफ्नू चित्तको हृषणताले लजित तथा परमपुरुष परमात्माको दर्शनले आनन्दित हुँदै छी आफ्नू घर दिडे ॥ १४ ॥ बाटोमा अहो श्री आफ्नू मनमा विचार गर्नेलागे—'बहो ! आज मैले ब्रह्मण्यदेव भगवान् कृष्णबन्धुको आश्रय-सक्ति देखे ! यद्यपि ती साक्षात् लक्ष्मीलाई धाग्न गर्दछन्, तापनी उनले महादरिद्रलाई अ. माल गरे ॥ १५ ॥ कहाँ न महापापी र दरिद्र ब्रह्मण र कहाँ लक्ष्मीपति भगवान् ! यद्यपि 'यी ब्रह्मण हुन्', यद्यपि विचार गरेर मलाई छातीमा टाँसेर भेदे ॥ १६ ॥ श्रीकृष्णले आफ्नो प्रियादाता सेवित पतंगमा मलाई आफ्नै भाईको समान

० कवि मन्दार—मुकुटमा बसि पनि पुष्पामाले दिपको बनाएरले हावो, मलाई दिपको, 'यो कुठ' प्रहसि मुसक हुँदैले मुद्रासहित गर्ने—'हे भाने ! कुट्टक' भोने बाबीमा प्रकीर्ण तिथो खाज पनि यो पोको लसोमा खाएर मलाई दिइरहेका छौने ! तिप्रो बोने बाबी खाज खाएर भनेछ—'त्यसैले भगवत्ले दिपको सोमात्र पनि दिन मन गरिरेका छौने ! प्रत्येक एक मुठी चिउरा कस्यछनलाभ रहने कथित भएन् ! अस्मिँल्लो यमनिधि कथित भए ! सब होको कोको लिप तब स्वर्गमा सुखाय हप्न कराए ! सुख पर्वत खाए, दुःखे भयभीत भए—प्रधान ! अरु पैरोभद ने आत्मा मित्रलाई दिन अति भनेर भए हवाए ! आत्मा सन्तलाई तति मेरे दिप पनि कोरे भयो भन्ने लोकोष खाने अष्टमी बानी मेरो !

—को लोपला सिध राखदि दिदि दिद, लख गाव । मोह भगवत् विनीतति तदुक्ति दिद, रचना । —मुनी ।

बसाले । स्वति मात्र इहान्, गलाई भाकेहो देखेर स्वयं उनकी पटरागीले पञ्चा इम्किन् ॥ १७ ॥ फेरि ती ब्राह्मणका परम भक्त श्रीहरिले पाउ पिच्ये आदि अनैक सेवाले देवताहरू मां भरो पूजा गरे ॥ १८ ॥ ती कुष्ण भगवानका चरणको पूजा त सबैको निम्ति पृथिवी र वातावरणको सम्पत्ति, अण्डिकादि ऐश्वर्य र स्वर्ग तथा मोक्षादि प्राप्तिको पनि कारण छ ॥ १९ ॥ तैपनि ती वरुणासिन्धुले यो ज्ञानेर कि 'यो निर्वान छ, यन पायो भने उन्मत्त भएर भरो सम्झना गर्नेछैन'—गलाई अतिकति पनि यन दिएनन् ॥ २० ॥ अब सुवासा

महिष्या वीजितः श्रान्तो बालव्यजनहस्तया ॥ १७ ॥ शुश्रूषया परमया पादसंवाहनादिभिः ॥ पूजितो देवदेवेन विप्रदेवेन देववत् ॥ १८ ॥ स्वर्गापवर्गयोः पुंसां रमायां भुवि सम्पदाम् ॥ सर्वासामपि सिद्धीनां मूलं तच्चरणार्चनम् ॥ १९ ॥ अधनोऽयं धनं प्राप्तो मायानुचैर्न मां स्मरेत् ॥ इति कारुणिको नूनं धनं मे मुरि नाददात् ॥ २० ॥ इति तच्चिन्तयन्नन्तः प्राप्तो निजगृहान्तिकम् ॥ सूर्यानलेन्दुमङ्गारौर्विमानैः सर्वतो वृतम् ॥ २१ ॥ विचित्रोपवनोद्यानैः कूजद्विजकुलाकुलैः ॥ मोतफुल्लकुमुदाश्लोभजकल्यपोत्पलवारिभिः ॥ २२ ॥ जुष्टं स्वलकृतैः पुग्भिः स्त्रीभिश्च हरिणा-

वनमने यस्तो तर्क गर्दै घर पुगे, तर उनले देखे कि त्यो स्थान धन-कनडा र अनि समान देदीप्यमान अनेक टुक्रा-टुक्रा भवनहरूले भरिएको छ ॥ २१ ॥ जसमा पक्षीमग्न मनोहर कलश गरिरहेछन् । यस्ता चित्र-विकित्र वनोद्यान-जसमा कुमुद, अम्भोज, बन्हा र उत्पल आदि अनेक बरिचा कपल फल्नेका थिए, त्यस्ता उच्चम स्तर तरा अनेक सुमज्जित पुरुषहरू र मृगमयनी नारीमणले त्यसको अपूर्व ज्ञाना महरहेको थियो । त्यो देखेर सुदासले तर्क गरे—यो के मया ? यो कसका घर हुन् ? मेरो स्थान यस्तो कमरी हुन मया ? ॥ २२ ॥

ॐ अर्धोत्तर कथन बसो पनि क-ने कति दिन भन लाग्यो त्यो दिवसको घर सुदासले जान्न सकेनन् । मनमय विचार गरे—गोपलले मेरो दाउरा केही पनि दिएनन् । त्यो प्रसन्न हुनुमा यो दुवै कारण अंकभाल गर्नु ती आदरका कृपा गर्नु, ती सम्मान गर्नु, त्यो परमम पुत्रावन आलु—गोपाकका दास आनी र कुटुम्ब सन्तुष्टि गर्ने । यी रीति र नीतिमा निमित्त परफर कुलारुप्ये, ती आन कनो वाच-सम्पत्तिका साथ बस्नन् । य त आवन पनिभन दारिद्र्यको घिघन, रलीले नै बलपूर्वक पठाएकी हुन् । अब मरुधु—छो को घन ठगै राम्रो राख । मेरी बालककाउका सखा हुन् तिमलाई म के थाप दिने—यति माघ मन्द्यु—बसो इच्छा मलाई दिए त्योभन्दा पनि बढी बढी बाउन् । अब वढी के भनी—बढी कंचन सुगर्भ भवन-माथार हुन् तर मेरो छलाको छुल्ल छान्ने कठोर रहेछ, मलाई लडा भनेर ज दाम मेरी पनि हातमा हालिदिन सकेन । अनेक रक्षादिमा मण्डर छन् छलका तिनले दिएनन् भनेर सोच दिनु पनि स्वयं छ, म त कुट्टी प्रकारको रिल गर्नु भन्दा बक आपने मायालाई दोष दिनु । वढी अनेक कुराको तर्क र विचार गर्दै ती दारिद्र्यमा मया पछिती मान्दै आफ्नू मायको नगाने आधुने र गोलर खपिकी नाम भवन गरेर भवनमा प्रवेश गरे । त्यहाँ उनले हाइरापुगे बस्ने हाछी, घोडा, रथ अन्य अलम्ब बल्ल चारैतिर देखेर मनमने उल्लेख गरे । अनि विचार गरे—म परिर काटो बिहोर हरिक हाइका पुग्दि आधुने कि मन्ने भन मया । कता हरिको दर्शनले धारा दुःख हरारुपको किनो बलको ती विम सुदासा । ती भवनहरू देखेर मार्गेका अग्यानम आपना विमोखिब छान्ने पहिले आपन छायो भयका स्थानमा पुगे तर त्यहाँ बन्दीको कुनै पनि चिन्त विगत । त्यसैले उनको पतिकका पत्नीले देखेर दुवै आर स्वामीलाई महत्तमा समेर बहादिर । यो कृपा के भने यति ठूलो सम्पति पाए पनि कुनमात्र हरिप चरणमा भन गर्ने छाडेनन् । निमित्त मायले भोक्त जुल बोदै आफ्ना सोच दिन हरिको शिखरमा बिताए ।

॥ २३ ॥ ती यत्ने तर्कनामा पाकिष्का विष्ट-उत्त वेला देवता ई तेव्हाही अनेक नर-नारी उत्साहपूर्वक माना वताना गर्द उठको रसपत्रका लागी आहूत ॥ २४ ॥ आपना पतिहा आगमन सुने उठकी रूपवती माया हर्ष र उत्साहनाथ तुरुन्त घावाट बाहिर पसरी निस्तिन, मानो शयन लक्ष्मी कोणस्थान अर्थात् कमलवनवाट निष्केत आहूतही हुन ॥ २५ ॥ आपना पतिहाई देवतावाप ती पतिव्रताका नेत्रमा हर्षका आँसु उम्लेर आए । उठको आँखा बिम्लेर प्रेमावले रतिलाई नवस्कार गरिनु र मनमनी आलिङ्गन पनि गरिनु ॥ २६ ॥ आपनी पत्नीलाई धोटीमा गठना लागेका दासीहरूको माझ विमानस्थित देवाङ्गना समान प्रोमायमान देखेर सुदामालाई हुत्ते आश्चर्य भयो ॥ २७ ॥ ती प्रपन्न माएर उनीसक आपन् भवना याए, पुन इन्द्रको भवन समान त्रयकुटी मणिवय स्वप्नले अलंकृत थियो ॥ २८ ॥ त्यतमा दुग्धकेत समान सुकोमल विछौना, हाती दौतको सुवर्ण जाडो उपम पत्तंग

क्षिभिः ॥ किमिदं कस्य वा स्थानं कथं तदिदमित्यभूत् ॥ २३ ॥ एवं मोमांसमानं तं नरा नार्योऽपरप्रभाः ॥ मत्पश्यन्महाभागं गीतवाच्येन भूयसा ॥ २४ ॥ पतिमागतमाकर्ण्य पत्न्युद्वर्षातिसम्भ्रमा ॥ निष्कक्राम गृहात्तूर्णं रूपिणी श्रीरिवालयात् ॥ २५ ॥ पतिव्रता पतिं दृष्ट्वा प्रेमोत्कण्ठाश्रुलाव-
ना ॥ मीलितार्क्ष्यनमद्बुद्धया मनसा परिपस्वजे ॥ २६ ॥ पत्नीं वीक्ष्य विस्फुरन्तीं देवीं वैमानिकीमिव ॥ दासीनां निष्ककण्ठीनां मध्ये भान्तीं म
विस्मितः ॥ २७ ॥ प्रीतः स्वयं तथा युक्तः प्रविष्टो निजमन्दिरम् ॥ मणिस्तम्भशतोपेतं महेन्द्रभवनं यथा ॥ २८ ॥ पयःफेननिभा शय्या दान्ता
रुक्मपरिच्छदाः ॥ पर्यङ्का हेमदण्डानि चाभरव्यजनानि च ॥ २९ ॥ आभनानि च हैमानि मृदुपस्तरणानि च ॥ मुक्तदामविलाम्बीनि वितानानि
धूमन्ति च ॥ ३० ॥ स्वच्छस्फटिककुट्येषु महामरकतेषु च ॥ रत्नदीपान्नाजमानौल्लनारत्नसंयुतात् ॥ ३१ ॥ विलोक्य ब्राह्मणस्तत्र समृद्धि
सर्वमभ्युदयम् ॥ तर्कयामास निर्व्यग्रः स्वसमृद्धिमहेतुकीम् ॥ ३२ ॥ नूनं वर्ततन्मम दुर्भगस्य राश्वदरिद्रस्य सद्योद्विहेतुः ॥ महाविभूतेरवलोकितो-
ऽहो नेत्रोपपद्येत यदुत्तमस्य ॥ ३३ ॥ नन्वनुवाणो दिशते समञ्चं याचिष्णवे भूर्यपि भुरिप्रोगः ॥ पर्जन्यवत्तत्त्वयमीक्षमाणो दाराहर्षणासृषभः
सखा मे ॥ ३४ ॥ किञ्चित्करोयुर्वपि यत्सदत्तं सुहृत्कृतं फलमपि भूरिकारी ॥ भयोपनीतां पृथुकैकमुष्टिं प्रत्यग्रहीत्प्रीतियुतो महात्मा ॥ ३५ ॥
तस्यैव मे सौहृदमस्त्वयैव मे दास्यं पुनर्जन्मनि जन्मनि स्यात् ॥ महानुभावेन गुणालयेन विपञ्जतस्तत्पुरुषप्रसङ्गः ॥ ३६ ॥ भक्त्या चित्रा भगवान्नि सम्पदो

र सुनका दण्ड हुने पसर, पट्टा विद्यमान थिए ॥ २९ ॥ त्यहाँ सुकोमल विछौनायुक्त हुनको विद्यमान तथा धोतीका मालायुक्त झलल गर्ने चँदुरा आदि सुशोभित भद्रहेतु
॥ ३० ॥ अमणित स्मरिनुले परिपूर्ण तथा स्वच्छ स्फटिक मणिका विचार इन्द्रनीलमणिको भूमिले सुसज्जित त्यस बहलको मणिवय दर्शी तथा तथा तसै सम्पन्निक देखेर
ती विप्रवर सावधानोपूर्वक गठना प्राप्त आपन् नम्रपतिको कारण विचारन लागे ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ उनले मनमनी विचार गरे-न अमाणी र सदाको दरिद्रलाई महाविभूतिको उत्कर्षका
कारण धीक-बयो कृपा-कृपाक्ष बाहेक अरु केही हुन सक्नेन ॥ ३३ ॥ अनन्व योगहरूले सम्पन्न मेरा तन्ना धीकृष्णचन्द्र मध्वीर मेच भै अनिष्टव उदार छन । अत्यन्त मान्यता गर्ने का
श्चुक आपना भक्तलाई प्रत्यक्ष केही नदिए पनि उसको भावाबुझार दातः केही दिन्छन ॥ ३४ ॥ ती आहुले दिएरौ धारै उन्दल्टर भक्तको उपहारलाई पनि प्रसार गरे

ठावद्भुत् ॥ हेतुः, ती महात्मने भरो एक सुखी चित्तराई पनि वरि प्रेमले स्वीकार गरे ॥ ३५ ॥ यलाई जन्म-जन्म उनैको सौभाग्य, सुखसाध, विभवा तथा दाया भित्तान् र ती विविध सुखहरूका आश्रयस्थल भगवान् कृष्णमा अनुराग राख्दै महाई उनैका चरणको सत्सङ्ग प्राप्त होस् ॥ ३६ ॥ अपरिपक्व विचार हुने भक्तलाई ती धनीबर्गको ऐश्वर्यमयले हुने पान देखेर कहिल्यै प्रसुर सम्पत्ति, राज्य र ऐश्वर्य आदि प्रदान गर्दैनन् ॥ ३७ ॥ मयधुसक्त सुदामा आफ्नो मनमा यस्तो निश्चय गरेर आफ्नी पत्नी सहित अनासक्त मारले त्यागपूर्वक ती ईश्वरप्रदत्त विषय भोग्न लागे ॥ ३८ ॥ ती देवदेव यक्षराति कृष्णका आकाश भै प्रहृ र हेरना हुन् ॥ उनको निम्ति ब्रह्मण्यमन्दा श्रेष्ठ अरु कोही पनि छैनन् ॥ ३९ ॥ ती विश्रव सुदामाले कसैले पनि जित्न नसक्ने भगवान्लाई पनि आफ्ना भक्तगणपिद हारेका देखेर उनैको आपन्नरूपी शत्रुले आफ्नो अतिवाक्यिणी श्रान्तिहृद छिनालेर केही समयभै मनुष्यहरूले पाउने योग्य भगवानको परमदान पाए ॥ ४० ॥ ब्राह्मणदितकारी भगवान् श्रीकृष्णको यो सङ्ख्या ननाले भन्नुपर्छ उनको प्रेम बाएर शीघ्र सबै कर्मस्वभावगत

राज्य विभूतीर्न समर्पयत्यजः ॥ अदीर्घबोधाय विचक्षणः स्वयं पश्यन्निपातं धनिनां मदोद्धवम् ॥ ३७ ॥ इत्थं व्यवमितो बुद्ध्या भक्तोऽतीव जता-
र्दने ॥ विषयाज्ञायथा त्यक्ष्यन्बुभुजे नातिन्यपटः ॥ ३८ ॥ तस्य वै देवदेवस्य हरेर्यज्ञपतेः प्रभोः ॥ ब्राह्मणाः प्रभवां देवं न तेभ्यो विद्यते पर-
॥ ३९ ॥ एवं स विप्रो भगवत्सुहृत्तदा दृष्ट्वा स्वमृत्यैरजितं पराजितम् ॥ तद्ब्रथानवेगोदुःप्रथितात्मवन्धनस्तद्भाम लेभेऽचिरतः सतां गतिम् ॥ ४० ॥
एतद्ब्रह्मण्यदेवस्य श्रुत्वा ब्रह्मण्यतां नरः ॥ लब्धभावा भगवति कर्मवन्धाद्विमुच्यते ॥ ४१ ॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे
पृथुकोपाख्यानं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ अयैकदा द्वारवत्यां वसतो रामकृष्णयोः ॥ सूर्योपरागः सुमहानामीत्कल्पक्षयं यथा ॥ १ ॥ तं ज्ञात्वा मनुजा राजन्पुरस्तादेव
सर्वतः ॥ स्यमन्तपञ्चकं क्षेत्रं ययुः श्रेयोविधित्सया ॥ २ ॥ निःशत्रिर्ना महीं कुर्वन्नामः शत्रुभृतां वरः ॥ नृपाणां रुधिरौघेन यत्र चक्र महाह्वान् ॥ ३ ॥
ईजे च भगवान्नामो वज्रास्पृष्टोऽपि कर्मणा ॥ लोकस्य श्राहयनीरो यथान्योऽजापपत्तये ॥ ४ ॥ महत्या तीर्थयात्रायां तत्रागन्मरतीः प्रजाः ॥ कृष्ण-

शुक हुन्छन् ॥ ४१ ॥ इति श्रीमद्भगवते महापुराणे दशमस्कन्धे पं० श्रीशुक्ल वरिष्ठकृत 'वालिष्ठि' भाषाटीकापानेकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

(मनका गांधर्वसित भगवान्को भेट) श्रीशुकदेव मनुहुन्छ—हे राजन ॥ एक दिन राम-कृष्ण द्वारकापुरीमा वस्ता प्रलयकालीन ग्रहण भै योटा हुने सूर्यग्रहण उपस्थित
मयो ॥ १ ॥ त्यो सूर्यग्रहणको कुरा ज्योतिषीहरूबाट पहिले सुनेर देव-देवान्तरका धेरै मानिस गुण्य गर्ने हुन्छाले स्यमन्त पञ्चक तीर्थ कुक्षेत्रमा गए ॥ २ ॥ सप्तधारीहरूमा श्रेष्ठ
भगवान् परशुरामले जहाँ श्रुतीलाई धात्रियहीन गर्दा क्षत्रिय राजाहरूको रक्तले मरेर अनेक हुला-हुल कुण्डहरू बनाइदिएका थिए ॥ त्यहाँ नै परशुरामले क्षत्रियवधको पापले अलित गरेर
पनि केवल लोकविश्रुति नै निम्ति अन्य साधारण पुरुष भै पापशुद्ध हुनको निम्ति अनेक यज्ञ गरेका थिए ॥ ३ ॥ ४ ॥ यस तीर्थयात्राको प्रसङ्गमा भारतवर्षका धेरैजसो प्रजा कुक्षेत्र
पुरोहित ॥ हे मारक ॥ त्वम अश्वत्थमा अत्र, वसुदेव, उग्रसेन, गद, प्रद्युम्न, माम्नादि यादव पनि आफ्ना पाप मार्जन गर्न कुक्षेत्र गएका थिए ॥ सत्य-पन्त्र, शुक र सारण सहित